

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
УКРАЇНИ В ХХІ СТОЛІТТІ: ПРОБЛЕМИ,
ПРІОРИТЕТИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

**ВІСНИК КПНУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ**

**За матеріалами
2 міжнародно-практичної конференції
23-24 квітня 2009 р.**

Випуск 2

Кам'янець-Подільський
2009

УДК 378.4 (082):33

ББК 74.58.я 431

С 69

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія № 14666-3637 ПР від 01.12.2008 р.

Рекомендовано Вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка №4 від 02.04.2009р.

Редакційна колегія: **Каньоса М.І.** – к.е.н., професор
Лотоцький І.І. – д.е.н., професор
Латер Ю.С. – к.е.н., професор
Ящишина І.В. – к.е.н., доцент
Стрельбіцький П.А. – к.е.н., доцент
Андрейцева І.А. – к.е.н., доцент
Зелик Г.Г. – к.е.н., доцент
Жук О.М. – к.е.н., доцент

Відповідальний редактор – Андрейцева І.А.

Соціально-економічний розвиток України в ХХІ столітті:
С 69 **проблеми, пріоритети і перспективи.** Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки. За матеріалами 2 міжнародно-практичної конференції 23-24 квітня 2009 р. – Вип. 2. – Кам'янець-Подільський: видавець Зволейко Д.Г. 2009. – 415 с.

ISBN 978-966-2124-37-8

У збірнику вміщено матеріали, які репрезентують основні напрями економічної науки. Статті, присвячені дослідженню сучасних проблем економічної теорії, концепцій розвитку економіки підприємства в умовах кризи, розвитку системи фінансів, обліку, аналізу, аудиту в Україні, проблемам управління людськими ресурсами, мають новаторський та пошуковий характер. Для науковців, студентів, а також тим, хто цікавиться економічною думкою в Україні.

ББК 75.58.я 431

ISBN 978-966-2124-37-8

ISSN 2524-0633

© Автори статей, 2009

© Видавець ПП. Зволенко Д.Г.

оформлення, обкладинка, макет 2009

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ Ї ВИКЛАДАННЯ

<i>І. Радіонова</i> ПРАВИЛА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ....	12
<i>З.С. Варналій</i> РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	17
<i>Юшин С.О.</i> ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ІНДОКТРИНАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ	24
<i>Ю.С. Латер, О.А. Стояновська</i> СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ФОРМАЦІЯ В ПРАЦЯХ К. МАРКСА.....	29
<i>М.О. Городецька, С.І. Туголуков</i> ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	34
<i>О.Г. Гупало</i> СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРОБЛЕМИ У ЇЇ ВИКЛАДАННІ В УКРАЇНІ.....	38
<i>Г.Г. Зелик, С.М. Підгородецька, Ю.О. Гернего</i> НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	42
<i>О.В. Ковтун</i> ЧИ ПОТРІБНІ ТАКІ УСУНЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНОВОЇ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ?	46
<i>О.В. Красота</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЛЮДСЬКИЙ АСПЕКТ	52
<i>В.В. Радченко</i> ПЕРВІСНЕ НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: ДІАЛЕКТИКА ПРОЦЕСУ	56
<i>Л.П. Радченко</i> ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НОВОЇ ЯКОСТІ В МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	60

<i>В.А. Скрипниченко</i> ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРИСКОРЕННЯ.....	64
<i>Чевганова В.Я., Жучкова Г.А., Биба В.В.</i> КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В УМОВАХ КРИЗИ.....	69
<i>Л.В. Шостак, С.В. Павлова</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	73
<i>Яцишина І.В.</i> ВПЛИВ НТП НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ.....	76
<i>О.В. Олійник, В.М. Пересада</i> ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА КРИЗА: ВИТОКИ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.....	81
<i>Н.Ю. Олійник</i> ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ	86
<i>О.М. Тітаренко</i> СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	90
<i>Брусенко М.А.</i> СТРАТЕГІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ	94
<i>В.Б. Буторіна</i> СОЦІАЛЬНА ДІЯ НАУКОЄМНОГО ПРОДУКТУ.....	98
<i>Макаров М.О.</i> ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РЕГІОНУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ.....	103
<i>Д.С. Москаленко</i> РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СУСПІЛЬНОМУ ПРОГРЕСІ.....	106
<i>Музичук І.В.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	110
<i>Рукасов С.В.</i> РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО СУТНОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ	115

О.Ю. Новодон
СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ЩО БАЗУЄТЬСЯ НА ЗНАННЯХ, В
УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОЯВІВ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ
ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ..... 120

О.П. Свідер
ДО ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ЦІНИ В ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ
РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ 124

СЕКЦІЯ 2. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ КРИЗИ

Богиня Д.П.
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ І ТРУДОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЛЮДСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ 128

М.І. Каньоса, А.М. Каньоса
ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ
КРИЗОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ВИМОГ 136

Д.Ф. Крисанов
ЯКІСТЬ І БЕЗПЕЧНІСТЬ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ: СТАН, ПРОБЛЕМИ
ТА НАПРЯМИ Ї ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ВИРІШЕННЯ..... 142

Dariusz Nowak
WPIYUW KOOPERACJI NA POZYCJK KONKURENCYJN№ MAIYCH
PRZEDSIKBIORSTW W ЊWIETLE BADACEMPIRYCZNYCH..... 149

О.М. Буднік
ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАТ
«ЛІКТРАВИ» 156

Гоголь Т.В.
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ
СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ..... 161

М.А. Міненко
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ
ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ..... 164

Пастух Ю.А., Печенюк А.В., Кармалюк С.П.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ 174

<i>Свиноус І.В.</i> ТВАРИННИЦТВО ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА	179
<i>А.В. Фурса</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БУРЯКОЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ	184
<i>Ткачук В.В.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	188
<i>Jarosław Kaczyński</i> BARIERY ROZWOJU MAŁYCH PRZEDSIĘBIORSTW NA PRZYKŁADZIE FIRMY DZIAŁAJĄCEJ NA RYNKU DYBR PRZEMYSŁOWYCH	192
<i>Kinga Pietrzak</i> POLITYKARÓZWÓJU REGIONALNEGO	197
<i>Бурковський А.П.</i> ФРАНЧАЙЗИНГ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	204
<i>О.С. Олійник</i> РОЛЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СПИРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ .	209
<i>Бондаренко В.М., Надь Н.М.</i> СУТЬ МОНІТОРИНГУ ТА ДІАГНОСТИКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	213
<i>Апчел О.С.</i> РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПОТОКОМ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КОНДИТЕРСЬКИХ КОМПАНІЙ	218
<i>Галушко В.Б.</i> СТІЙКІСТЬ РОЗВИТКУ ВАГОНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ	222
<i>М.О. Гофман</i> ФАКТОРИ КОНКУРЕНТНОЗДАТНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	226
<i>Вишня Т.В.</i> ДЕЯКІ КРИТЕРІЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АПК	229

<i>Іванова І.І.</i> КОНЦЕПЦІЯ CRM (CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT) ЯК АНТИКРИЗОВИЙ ЗАХІД.....	233
<i>Я.Д. Загвойський</i> АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ СТРУКТУР В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ.	238
<i>О.К. Кушнір</i> НЕОБХІДНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЗБИТКАМИ, НАНЕСЕНИМИ АВТОТРАНСПОРТОМ НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩУ	243
<i>В.В. Россоха</i> АСОЦІАТИВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	247
<i>Ю.Л. Труш</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	252
<i>Шульга О.А.</i> РОЗВИТОК ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	256
<i>А.В. Годованок</i> УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ У ПЕРІОД КРИЗИ.....	260
<i>Т.Ю. Дорофей</i> ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ: ШЛЯХИ І ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ	264
<i>Козак О.М.</i> МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА	267
<i>О.В. Крамар</i> ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ	272
<i>О.О. Мазур</i> ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	276
<i>Соловей Т.В.</i> ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА І РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АПК.....	280

<i>С.Б. Асфатова</i> РОЛЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ	283
---	-----

СЕКЦІЯ 3. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

<i>В.М. Костюченко</i> ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ЯК МАКРОЕКОНОМІЧНА ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	289
---	-----

<i>Л.В. Городянська</i> КРИТЕРІАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАННЯ В ОБЛІКУ ВІДТВОРЮВАНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ	293
--	-----

<i>Андрейцева І.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФОРМИ 3 «ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ»	297
---	-----

<i>Н.М. Давиденко</i> ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	301
--	-----

<i>О.А. Зінченко</i> ПРІОРИТЕТНІ УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ПРИБУТКУ ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	305
--	-----

<i>Н.Л. Корженівська</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ	309
--	-----

<i>Поліщук В.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	312
--	-----

<i>І.В. Степанова, О.І. Цуприк</i> ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ	317
---	-----

<i>Л.М. Яременко</i> СТАН БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ.....	321
--	-----

Н.І. Мозолюк
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ
ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА 325

О.В. Перчук
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ЗАТРАТ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ
ПРОДУКЦІЇ 331

Андрійчук Р.В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ КРИТЕРІЮ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ VBM..... 335

Гилка У.Л.
ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ КРИЗИ..... 339

А.В. Корнилюк
ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ХАРЧОВУ
ПРОМИСЛОВІСТЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 344

Н.В. Кузовенкова
ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ КРИЗИ
..... 348

Т.М. Фасолько
БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І БОРГОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ..... 352

О.М. Шарапа
ТОРГІВЛЯ В КОНТЕКСТІ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО 356

Шевчук С.І.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА
ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
..... 359

Л.М. Шевчук
ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
ПЛОСКОЇ ПІКАЛИ ОПОДАТКУВАННЯ 366

СЕКЦІЯ 4. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

І.А. Клочан
ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ..... 371

<i>Лучик С.Д., Лучик В.Є.</i> ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА ПІД ВПЛИВОМ АГРАРНИХ РЕФОРМ	375
<i>Стрельбіцький П.А.</i> ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СКЛАДУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ.....	381
<i>О.С. Вашуленко</i> ЗМІНИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВІКОВІ АСПЕКТИ	385
<i>Л.П. Дитко</i> ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ	390
<i>О.В. Кондрацька</i> ОСВІТНІЙ ЧИННИК ІННОВАТИЗАЦІЇ ПРАЦІ	395
<i>Лисак В.Ю.</i> РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	399
<i>Н.В. Лисюк</i> ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	405
<i>Сандугей В.В.</i> ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РОЗВИНЕНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	410

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ

*І. Радіонова, д.е.н., професор
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м.Київ*

ПРАВИЛА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ

У статті розкривається зміст монетарних правил та пояснюється їх роль у визначенні діяльності органів монетарної влади.

Ключові слова: грошові правила, макроекономічна політика.

За умов перебування економіки у депресивному стані особливо актуальним стає питання про те, як має діяти уряд. Загальна відповідь, на наш погляд, міститься у відомому афоризмі: «Якщо не знаєш, як діяти, дій за правилами».

Макроекономічна наука кінця ХХ ст. визначила низку правил у грошовій сфері. Для того, щоб ними керуватися, необхідно усвідомити їх зміст, врахувати досвід використання та передбачати можливості реалізації в конкретних умовах.

Найбільш простим є монетарне правило постійного зростання грошової маси М.Фрідмана, що формулюється у спосіб: $\frac{\Delta M}{M} = const$. Воно відоме з 50-х рр. ХХ століття. З 90-х рр. найбільшої популярності набуло правило Дж.Тейлора /1. с.426 - 477/. На його основі розроблені інші правила. Однією з переваг правила Тейлора стало те, що воно достатньо точно пояснювало зміни кількісних значень одного з інструментів грошового регулювання - номінальної ставки відсотку - у США в період 1987 – 1993 роки.

Правила монетарної політики (monetary rules) - це залежності, які визначають бажану реакцію центрального банку у відповідь на зміни декількох основних макроекономічних змінних.

Зазвичай, у правилах відображені кількісні залежності, одержані економетричним шляхом. Якщо конкретне правило відображає реальні зв'язки макроекономічних змінних, то воно стає вірним орієнтиром для дій центрального банку.

Деякі з найбільш відомих монетарних правил мають такий зміст.

- Правило темпу зростання грошової бази Б. Мак-Каллума (1988)

$$h_t = y_t - \frac{h_t}{h_{t-1}} + \alpha(y_t - y_{t-1}),$$
 де h_t - коефіцієнт зміни грошової бази, y_t - коефіцієнт зміни номінального продукту, $\frac{h_t}{h_{t-1}}$ - швидкість обігу грошової бази.

Особливості правила:

- передбачається, що центральний банк змінює грошову базу,
- коефіцієнт зміни грошової бази представлено як такий, що знаходиться у прямій залежності від змін номінального продукту і у оберненій - від швидкості обігу грошової бази,
- відповідає тому періоду застосування інструментів грошового регулювання (80-ті роки ХХ ст.), коли у багатьох країнах застосовувався режим таргетування монетарних агрегатів.

- Правило визначення короткострокової відсоткової ставки Дж. Тейлора (1993)

$$i_t = \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(Y_t - \bar{Y}) + \pi^* + r^*,$$
 де $(\pi_t - \pi^*)$ - відхилення фактичної інфляції від тієї, що таргетована грошовою владою, або розрив (gap) інфляції,

$(Y_t - \bar{Y})$ - відхилення фактичного продукту від потенційного, або розрив ВВП,

π^* - таргетована інфляція, r^* - рівноважна реальна ставка відсотку.

Особливості правила:

- передбачається, що різниця між встановленою центральним банком номінальною процентною ставкою та реальною процентною ставкою і таргетованою інфляцією має реагувати на розрив інфляції та розрив ВВП: $i_t - \pi^* - r^* = \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(Y_t - \bar{Y}) / 2$, с.520-521/
 - міра впливу розриву інфляції та розриву ВВП визначається показниками, що мають такі значення: $\alpha = 1,5$; $\beta = 0,5$, відтак визнається значно більший вплив розриву інфляції, ніж вплив розриву ВВП на зміни відсоткової ставки,
 - може використовуватися за режиму таргетування інфляції та визначає спосіб реагування монетарної влади на відхилення інфляції від таргетованого показника.
- Правило визначення короткострокової відсоткової ставки Г. Роденбуша-Л.Свенсона (1999)

$i_t = \lambda i_{t-1} + g E_t(\pi_{t+j})$, де i_{t-1} – номінальна відсоткова ставка попереднього періоду, $E_t(\pi_{t+j})$ – очікувана у певному періоді t інфляція для $(t + j)$ періоду.

Особливості правила:

- реалізується принцип адаптивності, відтак, враховуються значення відсоткової ставки попереднього періоду при її встановленні у поточному,
 - враховуються довгострокові ($j = 5$) очікування (прогноз) щодо інфляції,
 - міра вливу попередніх значень ставки відсотку та інфляції оцінена коефіцієнтами: $\lambda = 0,5$; $g = 5$, відтак вплив інфляції визнається більш суттєвим.
- Правило визначення короткострокової відсоткової ставки Л.Болла (1999)
 $i_t = \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(Y_t - \bar{Y}) + \gamma_1 q_t + \gamma_2 q_{t-2}$ де q_t – реальний валютний курс у певному періоді, q_{t-2} – реальний валютний курс у попередньому періоді.

Особливості правила:

- є модифікацією правила Тейлора, оскільки враховує розрив інфляції $(\pi_t - \pi^*)$ та розрив ВВП $(Y_t - \bar{Y})$,
 - відображає вплив зовнішнього економічного сектору через механізм формування курсу валюти,
 - передбачає такі коефіцієнти впливу розривів інфляції, ВВП та значень курсів валюти на ставку відсотку: $\alpha = 2,51$; $\beta = 1,93$; $\gamma_1 = 0,43$; $\gamma_2 = 0,3$.
- Правило визначення короткострокової відсоткової ставки Н.Баттіні – Р.Харрісона – С.Міларда (або оціночне правило для відкритої економіки банку Англії) (2001)
 $i_t = \lambda i_{t-1} + \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(Y_t - \bar{Y}) + \theta \Delta q_t^n$, де Δq_t^n – зміна номінальної відсоткової ставки.

Особливості правила:

- є модифікацією правила Тейлора,
- побудоване з врахування принципу адаптивності, оскільки ставка відсотку поточного періоду враховує свої попередні значення,
- відображає вплив зовнішнього сектору економіки через зміну номінального курсу валюти,
- передбачає такі значення коефіцієнтів:
 $\lambda = 0,68$; $\alpha = 0,322$; $\beta = 0,075$; $\theta = 0,014$

Автор найбільш відомого монетарного правила Дж.Тейлор порівнюючи різні, варіанти монетарних правил, виокремив їх спільні та відмінні риси. Спільне у правилах він представив, записавши рівняння: $i_t = g_\pi \pi_t + g_Y y + p i_{t-1}$ (g_π , g_Y , p – відповідно, коефіцієнти при показникові рівня інфляції, при розриві реального ВВП та при ставці відсотку попереднього періоду). У такий спосіб

було підкреслено, що більшість монетарних правил об'єднує відображення у них трьох впливових змінних: інфляції, реального продукту та ставки відсотку попереднього періоду. Для відображення *відмінностей* подана узагальнююча таблиця, що ілюструє різні значення коефіцієнтів при трьох впливових змінних:

Правила	g_{π}	g_Y	p
Перше	1,5	0,5	0,0
Друге	1,5	1,0	0,0
Третє	3,0	0,8	1,0
Четверте	1,2	1,0	1,0
П'яте	1,2	0,06	1,3

Перевірка дієвості грошових правил в українській економіці мала б ґрунтуватися на аналізі зв'язків між змінами грошової маси та інфляції, реального ВВП, ставки відсотку. Але, оскільки ставка відсотку через нерозвиненість фінансового ринку не відігравала у новітній українській економічній історії ролі впливового чинника, то доцільно зосередити увагу на інших змінних.

Аналіз річних даних за період 1996 - 2008 рр. /4/ засвідчив те, що зв'язок між приростами грошової маси та показниками інфляції є статистично незначущим. Це можна тлумачити як прояв, переважно, немонетарної природи інфляції.

Статистично значущим виявився зв'язок між інфляцією, за індексом - дефлятором, з одного боку, та розривом приросту ВВП та приросту грошової маси, - з іншого. Його представляє таке регресійне рівняння: $\pi_{def} = 1,11 - 0,21gar + MA(1)$, де π_{def} - зміна інфляції, $gar = y - t$ - різниця між приростом реального ВВП та приростом грошової маси МЗ; $MA(1)$ - середня ковзна показника дефлятора ($R^2 = 0,87, DW = 1,5, Prob_{MA(1)} = 0,0098, Prob_{gar} = 0,0$).

Позитивний зв'язок між темпом інфляції та ковзною середньою її власних значень, з одного боку, та негативний - між темпом інфляції і розривом, - з іншого, дає підстави для такого узагальнення: частина інфляції, що не визначалася під власними попередніми значеннями, залежала від приростів грошової маси *при опосередкуванні змінами реального ВВП*. А логіка зв'язків між цими змінними була такою: $t > y \rightarrow \pi \uparrow, t < y \rightarrow \pi \downarrow$

Зв'язок між реальним ВВП та грошовою масою виявився статистично значущим. Він описується рівнянням:

$$Y = 93401 + 1,32M, \text{ де } Y - \text{реальний ВВП, } M - \text{грошова маса за показником}$$

$M3 (R^2 = 0,97, DW = 0,75, Prob = 0,0)$.

Перевірка тестом причинності Грейнджера засвідчила те, що грошова маса не визначала реальний ВВП з ймовірністю у 2%, натомість, реальний ВВП з ймовірністю 55%.

- Врахування монетарних правил центральним банком країни, як мінімум, передбачає відмову від *дискреційних непередбачуваних* змін у монетарній сфері. Це сприяє передбачуваності грошової політики і зростанню довіри до дії монетарної влади.
- Використання правил передбачає якомога більш точне відображення реально існуючих кількісних залежностей між параметрами грошової сфери та іншими впливовими макроекономічними змінними.
- Правила у практиці монетарного регулювання не передбачають таргетування самих зв'язків, відображених у них. Однак, вони можуть використовуватися як фрагменти загальних макроекономічних моделей для прогнозування майбутнього перебігу подій.

Список використаних джерел:

1. Svenson L. What is wrong with Taylor Rules? Using judgment in monetary policy through targeting rules // Journal of Economic Literature, June 2003, №41(2), p.426-477
2. Манків Г. Макроекономіка. Підручник для України /Пер. з англ.. - К.: Основи 2000, с. 520 – 521
3. Taylor J. How the rational expectation revolution has changed macroeconomic policy research // Advances in Macroeconomics (International Association Conference Volume) Jacques Dreze (Ed.), Palgrave 2001
4. Вихідні дані з «Економічна статистика. Міжнародний центр перспективних досліджень» www.icps.kiev.ua/publications/ukr/

Annotation. *In the article the maintenance of monetarist rules opens up and their role in determination of activity of organs of monetary power is explained.*

Key words: *monetary rules, macroeconomic policy.*

УДК 336.02:339.137.21(477)

З. С. Варналій, д.е.н., професор

Національного університету ДПС України, начальник НДЦ з проблем оподаткування, м. Ірпінь

РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті розкриваються тенденції розвитку системи оподаткування в Україні, визначається роль податкової політики в сприянні розвитку національної економіки та зміцнення її конкурентоспроможності.

***Ключові слова:** податки, система оподаткування, податкова політика, конкурентоспроможність, національна економіка.*

Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки великою мірою визначається ефективністю системи оподаткування. Існуюча система оподаткування в Україні потребує певної модернізації. Водночас, вдосконалення системи оподаткування повинне здійснюватися, виходячи із стратегічних цілей нашої держави — побудови конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у європейське співтовариство.

Податкова політика як складова фіскальної політики є важливим фінансовим інструментом мобілізації грошових коштів для виконання загальнодержавних функцій та здійснення макроекономічного регулювання економіки. Її роль і місце визначається не лише типом економічної системи, але і інституціональними особливостями. Історичний досвід переконує, що побудова ефективної податкової політики та її реалізація становить серйозне випробування для уряду будь-якої держави. Особливо складне вирішення цієї проблеми спостерігається у транзитивних економіках, зокрема в Україні.

Неабияку роль в ефективній реалізації податкової політики відіграє інституційне середовище: наявність необхідних інститутів та інституцій. Перехід від адміністративно-командної до ринкової економічної системи вимагав наявності відповідних інститутів і інституцій (формальних та неформальних). Якщо формальні інституції, тобто нормативно-правову базу можна було відносно швидко сформувавати, хоча і не належної якості, то щодо неформальних інституцій, тобто традицій, звичаїв, норм і правил особливо в сфері сплати податків – це питання не одного покоління.

Існує фундаментальна відмінність між цілями та механізмами реалізації

податкової політики в умовах глобалізації та в умовах інтеграції. Економічна інтеграція в довгостроковій перспективі повинна призвести до податкової конвергенції податкових систем різних країн на основі єдиної податкової політики. На відміну від цього в умовах глобалізації між різними країнами відбувається жорстка податкова конкуренція, результатом якої є масова лібералізація податкових політик, пристосування умов оподаткування до боротьби за капітал та працю, нові технології та природні ресурси в умовах їхньої зростаючої обмеженості.

Прагнення України стати членом ЄС вимагає «адаптації» вітчизняного податкового законодавства до законодавчих вимог в сфері оподаткування, що існують в ЄС. Проте, враховуючи обставини тимчасового обмеження вступу до ЄС, гальмування процесів розширення єдиної Європи, податкова політика України повинна бути більш конкурентноздатною у сучасному глобальному ринковому середовищі. Це вимагає подальшої поступової лібералізації податкової політики в основному у напрямку зменшення податкових ставок та надання податкових пільг за основними податками в Україні. Компенсація прогнозованого зменшення доходів державного бюджету внаслідок зменшення податкового тягаря має відбутися за рахунок детінізації доходів підприємців та населення, а також більш ефективного адміністрування податків.

Побудова ефективної податкової політики для будь-якої країни - це еволюційний процес, який не має готових рецептів і вимагає поряд з загальноприйнятими об'єктивними економічними законами враховувати інституціональні особливості розвитку держави. Про ефективність податкової політики можна говорити на основі двох критеріїв: як відбувається наповнення бюджету і як відбувається розвиток реального сектору економіки, представниками якого є підприємства різних розмірів та форм власності. Не применшуючи роль великих підприємств, урядами країн із розвиненою ринковою економікою приділяється прискіплива увага щодо розвитку та підтримки сектора малого та середнього підприємництва.

Дослідження теоретичних та методологічних здобутків економічної теорії оподаткування дозволяє виділити основні альтернативи розв'язання податкових проблем. Акцентуючи увагу на неможливості точного визначення межі загального рівня оподаткування, разом з тим існує думка щодо можливості прослідкувати тенденції взаємозв'язку між розвитком економіки, часткою податкових надходжень у бюджет і структурою податків, що допоможе запобігти негативному впливу податків або його послабленню у певній економічній ситуації. Все це в значній мірі впливає на рівень конкурентоспроможності національної економіки в цілому, так і конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. Зокрема, І. Лютий та В.

Тропіна зазначають, що «забезпечення використання конкурентоспроможності національної економіки великою мірою визначається ефективністю системи оподаткування» [1, с. 19].

Побудова оптимальної моделі податкової політики потребує розробки концептуальних основ, конкретних форм та методів довго- і короткострокового впливу. Останні повинні узгоджуватися з соціальними й економічними проблемами держави, можливостями їх вирішення через бюджетно-податкове регулювання та орієнтуватися на історичні, національні, культурні особливості, ступінь участі держави в економіці, розвиненість ринкових відносин [2,3,4]. На жаль, сьогодні така спрямованість фіскального блоку державного регулювання в Україні лише очікує на свою реалізацію.

Питанням теорії та практики впливу податкових важелів на розвиток національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед вітчизняних авторів, які здійснюють дослідження актуальних проблем податкової політики, слід відмітити: В. Андрущенко, В. Вишневського, Т. Єфіменко, Ю. Іванова, І. Луніну, І. Лютого, П. Мельника, В. Опаріна, А. Соколовську, Л. Тарангул, В. Федосова, Л. Шаблісту, С. Юрія та інших.

Всебічний аналіз теоретичних розробок щодо оподаткування свідчить про багатогранність і складність використання податків як фінансових регуляторів, як чинника зміцнення конкурентоспроможності. При глибокій науковій розробленості загальнотеоретичних основ оподаткування, висвітленні досвіду його реалізації в розвинених економіках, існує потреба вивчення та подальшої розробки теоретичних складових модернізації податкової системи в сучасних умовах, оскільки має місце відрив попередніх теоретичних розробок від реалій соціально-економічного розвитку. Орієнтація вітчизняної податкової моделі на неадекватну умовам її соціально-економічного розвитку концепцію не може не мати негативних результатів. Але й вирішення проблем економічного зростання немислиме без пошуку економічно прийнятних напрямів та форм оподаткування. Тому не випадково продовжуються теоретичні пошуки і дискусії щодо проблем, які знаходяться в основі концептуального визначення моделі оподаткування, де має бути закладено розуміння того, що поряд з фіскальним призначенням податків нова система буде формувати відносини, які стимулювали б розвиток вітчизняного підприємництва, зміцнювали б його конкурентоспроможність, як і конкурентоспроможність всієї економіки України.

Аналіз існуючої системи оподаткування свідчить про те, що діюча на сьогодні податкова система внаслідок нестабільності законодавства перешкоджає зусиллям суб'єктів підприємництва у розвитку виробництва і підвищенні ефективності їх діяльності.

Нестабільність податкового законодавства зумовлена численними доповненнями та змінами існуючих нормативно-правових актів, зокрема, в частині порядку сплати податків, зборів й обов'язкових платежів, що приймаються відповідно до поточних потреб у фінансуванні дохідної частини бюджету. Це призводить до ускладнення та заплутаності у здійсненні розрахунків зі сплати податкових платежів. За таких умов суб'єкти малого підприємництва знаходяться в критичному становищі більшість з них не в змозі відстежити всі зміни, а тому не знають, що саме, коли і за яким порядком повинні платити.

Одним з небагатьох здобутків вітчизняної податкової політики, саме з точки зору виконання нею стимулюючої функції, стало запровадження спрощених режимів оподаткування. Метою запровадження спрощених режимів оподаткування було зниження податкового навантаження, спрощення механізму адміністрування та сплати податків, спроба подолання тіньової економіки, створення нових робочих місць, що дало змогу багатьом українцям відчутти перспективу економічної незалежності і досягти певного рівня самозабезпечення.

На сьогодні в Україні існують три режими спрощеного оподаткування для суб'єктів малого підприємництва. Кожен із режимів має свої особливості, спрямовані на відповідну категорію суб'єктів оподаткування, та дає можливість таким суб'єктам добровільно обирати спосіб оподаткування: за загальною або за спрощеною системами. Перш за все, ці режими спрямовані на дерегулювання системи податкового обліку та звітності, яка на сьогодні є вкрай обтяжливою для суб'єктів підприємницької діяльності. Слід також зазначити, що жоден з режимів не надає пільг за обсягами податкових вилучень, а спрямований на створення прозорих та простих процедур стягнення податків, зменшення надмірного податкового адміністрування. Використання спеціальних режимів оподаткування забезпечує динамічне створення робочих місць, швидке реагування на зміни ринку праці та поглинання надлишків робочої сили.

У сучасних умовах глобалізації перед економікою України виникають нові та суворі вимоги, виконання та дотримання яких може забезпечити нашій країні статус не тільки як держави з великим геополітичним значенням, а й держави з міцною, конкурентоспроможною та впливовою національною економічною системою в сучасному європейському просторі.

Податкова політика України характеризується тим, що досить значна частка прибутку національної економіки вилучається у підприємств до бюджету у формі податку на прибуток. Так, ефективна ставка за більшістю видів економічної діяльності перевищує номінальну ставку податку. Податок на прибуток підприємств в Україні перетворився виключно на фіскальний

інструмент. Його регулятивний потенціал майже не використовується, хоча в сучасних умовах саме цей інструмент відіграє важливу роль в процесі податкової конкуренції.

На друге півріччя 2008 року по деяких видах економічної діяльності планувалось "штучно" вилучити прибуток у формі податку мінімум у два рази та максимум у 14 разів для виробництва транспортних засобів і устаткування.

Такий стан повністю суперечить світовим тенденціям в оподаткуванні капіталу, де максимальна ставка податку на прибуток корпорацій за період з 2000 по 2006 рік зменшилася в середньому по розвинутих країнах-членах ЄС (ЄС-15) на 5,8 відсоткового пункту, або з 35,3 до 29,5%. Сучасна світова практика оподаткування використовує податок на прибуток як інструмент заохочення інвестицій в економіку та інструмент підвищення конкурентоспроможності національних податкових систем.

В таких умовах національна податкова система України може бути за межами європейської конкурентоспроможності, де найбільший перелік пільг діє саме в механізмі податку на прибуток корпорацій. В Україні в галузі машинобудування питома вага пільг в загальній сумі сплаченого податку у 2007 році дорівнювала 0,7 %. Для прикладу, у фінансовому секторі такий показник становить 126,3 %, в торгівлі - 8,2 %.

Враховуючи те, що Україні як члену СОТ наданий п'ятирічний термін адаптації національної економіки до умов СОТ, вкрай необхідно переміщувати акценти з оподаткування капіталу на оподаткування споживання, де є великий потенціал додаткових надходжень особливо в акцизному зборі.

Останні події на світових ринках капіталу дають чітко зрозуміти, що активні процеси інтеграції національних економік у світову фінансову архітектуру носять разом із позитивними моментами і негативні, особливо це стосується рівня фінансової безпеки країни. Наша економіка протягом останніх років розвивалася в більшій мірі під впливом зовнішніх чинників: сприятливих умов залучення іноземного капіталу та сприятливою кон'юнктурою цін на основні групи експортних товарів. Внутрішній потенціал національного економічного розвитку залишається практично незадіяним.

Однією з найбільших проблем для підтримки та розвитку внутрішнього ринку є забезпечення фінансовими ресурсами, необхідними для сталого виробничого процесу. Через підвищення вартості вітчизняних та іноземних кредитних ресурсів можливість їх залучення суб'єктами господарювання зменшується. Підприємства, не маючи доступу до зовнішніх джерел фінансування, змушені розраховувати тільки на власні кошти, тобто на нерозподілений прибуток, амортизаційний фонд, тощо.

Запровадження сприятливої податкової політики буде мати значний

позитивний ефект для підприємств. Реінвестування дозволить збільшити оборотні кошти підприємств, акумулювати та спрямувати ресурси на оновлення їх матеріально-технічної бази, що підвищить рівень їх конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Податкова політика втілює в собі усі специфічні проблеми податків, оскільки вона формує довгострокові орієнтири розвитку податкової системи, впливає на ефективність функціонування податкових інструментів з метою сприяння досягненню цілей соціально-економічного розвитку держави.

Головна ціль податкової політики має полягати у ефективному застосуванні елементів системи оподаткування, виходячи зі стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку України, а саме: випереджувальне економічне зростання; якісний соціальний розвиток; інвестиційно-інноваційна модель розвитку; інтеграція до ЄС.

Стратегічною ціллю податкової політики є створення в Україні стабільної податкової системи, що забезпечувала б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки країни, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство.

Розв'язання зазначених проблем має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей реформування податкової системи України, а саме: підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу; легалізацію тіньового сектору; активізацію інвестиційних процесів в економіці; розробку простих та зрозумілих податкових норм для суб'єктів господарювання; скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків та держави - на їх адміністрування; адаптацію податкового законодавства України до законодавства ЄС; забезпечення умов для добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків; запровадження інформаційно-аналітичної системи державної податкової служби в національному масштабі; автоматизацію процесів оподаткування з використанням сучасних технологій.

Виходячи з розуміння сутності проблем та стратегічних цілей реформування податкової системи України, виникає необхідність удосконалення податкової системи України за такими напрямками.

1. Підвищення ефективності системи адміністрування податків через реалізацію проекту модернізації податкової служби, автоматизацію процесів обліку та аналізу податкових даних, створення інтегрованої на усіх рівнях адміністрування архітектури баз даних податкової звітності, поступову зміну філософії адміністрування податків (тотальний контроль за сплатою податків та їхній збір необхідно змінити на моніторинг цього процесу та систематизацію і накопичення інформації в розрізі платників податків).

2. **Удосконалення законодавчого забезпечення системи оподаткування** шляхом розробки та прийняття Податкового кодексу України, що має на меті: усунення існуючих суперечностей та колізій податкового законодавства; лібералізацію податкової політики; підвищення відповідальності щодо виконання норм та положень законодавства усіх суб'єктів податкових правовідносин; поступову адаптацію норм податкового права України до податкового законодавства Європейського Союзу; створення нових об'єктів оподаткування у відповідності до існуючих соціально-економічних умов, рівня розвитку економічних відносин; скасування неефективних місцевих податків і зборів.

3. **Дегінізація економіки та боротьба з корупцією в системі адміністрування податків** шляхом створення податкових умов щодо легалізації тіньового сектору економіки, встановлення в якості кримінального покарання за ухилення від сплати податків обов'язкового застосування обмеження дієздатності особи щодо її участі у підприємницькій діяльності, участі у створенні та адміністративному керівництві суб'єктами господарської діяльності, посилення кримінальної відповідальності за корупцію в системі органів державної влади.

4. **Реформування спрощеної системи оподаткування** через удосконалення процедур реєстрації та обліку платників, усунення можливостей щодо мінімізації податкових платежів, нейтралізацію ефекту податкової дискримінації. Неможливо досягти цілей реформування податкової системи без врахування фінансового навантаження на фонд заробітної плати з внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Незважаючи на те, що внески до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування не входять до складу податкової системи, їх розміри відчутно впливають на загальний рівень податкового навантаження на працю та масштаби тінізації заробітної плати, отже, на обсяг надходжень до місцевих бюджетів податку з доходів фізичних осіб.

5. **Реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування** шляхом поступового зменшення навантаження на фонд оплати праці за рахунок активізації реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, запровадження єдиного соціального внеску, накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та соціального медичного страхування шляхом перетворення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у Фонд загальнообов'язкового державного соціального

медичного страхування України.

Вищезазвані напрями модернізації системи оподаткування України є вагомим чинником стабільного економічного розвитку національної економіки, підвищення її внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності, сприяння подальшого розвитку євроінтеграційного курсу України.

Список використаних джерел:

1. Лютий І., Тропіна В. Концепція реформування податкової системи України та конкурентоспроможність національної економіки // Економіка України. — 2007. — № 8. — С. 19-27.
2. Лютий І. Ефективність податкової політики // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 26-31.
3. Верналій З. Особливості податкової політики України на сучасному етапі // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 20-25.
4. Мельник П. Наукове забезпечення модернізації податкової системи України // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 5-11.

***Annotation.** The main trends of development of the Ukrainian tax system are researched in the article. The role of tax policy in successful development of the national economy and enhancing its competitiveness is defined.*

***Key words:** taxes, system of taxation, tax policy, competitiveness, national economy.*

УДК 316.334.55: 351.858: 35.075.5

*Юшин С. О., д.е.н., професор
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН*

ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ІНДОКТРИНАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Сучасний розвиток сільського господарства у багатьох випадках сприймається як об'єкт технократичного впливу на основі інвестованих інновацій у формі нарощування перетворених матеріальних ресурсів. При цьому забувають класичну думку про те, що усі технічні засоби - це є органи людського

медичного страхування України.

Вищезазвані напрями модернізації системи оподаткування України є вагомим чинником стабільного економічного розвитку національної економіки, підвищення її внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності, сприяння подальшого розвитку євроінтеграційного курсу України.

Список використаних джерел:

1. Лютий І., Тропіна В. Концепція реформування податкової системи України та конкурентоспроможність національної економіки // Економіка України. — 2007. — № 8. — С. 19-27.
2. Лютий І. Ефективність податкової політики // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 26-31.
3. Верналій З. Особливості податкової політики України на сучасному етапі // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 20-25.
4. Мельник П. Наукове забезпечення модернізації податкової системи України // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2008. — № 2. — С. 5-11.

***Annotation.** The main trends of development of the Ukrainian tax system are researched in the article. The role of tax policy in successful development of the national economy and enhancing its competitiveness is defined.*

***Key words:** taxes, system of taxation, tax policy, competitiveness, national economy.*

УДК 316.334.55: 351.858: 35.075.5

*Юшин С. О., д.е.н., професор
ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН*

ВІДТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ІНДОКТРИНАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Сучасний розвиток сільського господарства у багатьох випадках сприймається як об'єкт технократичного впливу на основі інвестованих інновацій у формі нарощування перетворених матеріальних ресурсів. При цьому забувають класичну думку про те, що усі технічні засоби - це є органи людського

мозку, уречевлена сила знань. Тому розвинутими країнами світу соціальний капітал визначений як основа національного сталого розвитку.

Ключові слова: соціалізація, управління, сільське господарство.

Аристотель колись визначив людину як істоту суспільну. Але ж раб, на його думку, відносився до знярядь, що говорять. І свою систему поглядів він базував на тезі: краще, щоб селяни були рабами. Цей імператив діяв протягом тисячоліть з огляду на те, що у першій половині XIX ст. сільське господарство США та Російської імперії ще здійснювалося з використанням праці рабів. Із ліквідацією рабовласництва перед людством відкрилися перспективи гармонійного розвитку цивілізованих особистостей.

У XIX ст. почав розгортатися соціальний рух. У 1834 р. за ініціативою Р.Оуена у Англії був створений Великий національний союз тред-юніонів, який відкрив еру професійних об'єднань. У Європі відбувся Комуністичний Інтернаціонал. К.Маркс опублікував «Капітал», де соціалізація визначалася «наріжним каменем» цивілізаційного розвитку. У 1919 р. була утворена й Міжнародна організація праці (МОП). У 1948 р. ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, а у 1969 р. - Декларацію соціального прогресу та розвитку. У 1996 р. Європейським Союзом (ЄС) була прийнята Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163), що була ратифікована Верховною Радою України у 2006 р. (Закон № 137). У 2001 р. ще був запроваджений Міжнародний стандарт «Соціальна відповідальність (SA8000:2001)». Україна вже прискорила перехід на міжнародні стандарти соціальної спрямованості.

Визначальні координати соціалізації України містяться у її Конституції. У 2000 р. був прийнятий Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Завдання нарощування соціального капіталу у сільському господарстві поставлене ще у 1990 р. Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК у народному господарстві. Надалі з цього приводу приймалося чимало правових актів. Але позитивних зрушень у даній сфері не спостерігалось. З метою подолання такого стану речей, Державною цільовою програмою (ДЦП) розвитку українського села на період до 2015 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1158 від 19,09.2007 р.) була узята орієнтація на впровадження соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості. І дослідження нарощування соціального капіталу як визначальна індоктринація заходів із вдосконалення державного управління сільським господарством - актуальна наукова задача.

Саблук стверджує, що подальший розвиток сільського господарства України повинен базуватися на використанні ментального (тобто соціалізованого до чільних національних умов) потенціалу сільських трудівників

[1]. У такому контексті, його думка перекликається із висновками відомих вчених економістів і соціологів, до яких, у першу чергу, відносяться Г.Мінцберг [2], П.Бурд'є [3], Дж.Коулман [4], Т.Парсонс [5] та інші. Висновок один - розвиток сільського господарства є неможливим без попереднього зростання галузевого соціального капіталу.

Мета даного дослідження — з'ясування теоретичної сутності поняття «соціальний капітал» у контексті актуалізації формування правових передумов розвитку сільського господарства України.

На сьогодні у науковій літературі з'явилося багато складних понять які координуються із поняттям «капітал» - «інтелектуальний», «людський», «соціальний» тощо. Зрозуміло, «капітал» у такому словосполученні є іменником, а інші складові - його прикметниками Проте ні один з авторів цих словосполучень поки не спромігся зв'язати своє розуміння «капіталу» з класичним визначенням того ж К.Маркса (рисунок).

Тут варто згадати влучне висловлювання П.Друкера: між менеджментом та менеджментом бізнесу така ж різниця, як між медициною та акушерством [15, с.21]. І якщо замінити поняття «менеджмент» поняттям «капітал», а далі замість «бізнес» підставити «соціальний», то «соціальний капітал» має бути органічною складовою капіталу взагалі. В іншому ж разі унеможлиблюється практичне застосування цього поняття у вирішенні соціальної проблематики.

У розумінні Г.Мінцберга, соціалізація - це процес, за допомогою якого новачок вивчає систему цінностей, норм і обов'язкових моделей поведінки суспільства (організації чи групи, у які він збирається увійти). Й тут доречно підкреслити, що молода українська держава (як сукупність певного апарату чиновників) на сьогодні проходить етап своєї соціалізації. Це важливо тому, що держава є суверенним власником, органи якої (стаття 13 Конституції України) також здійснюють права власника щодо ключових національних природних ресурсів (земля, її надра, вода тощо). Не тільки держава виховує народ, а й народ виховує державу. Тому індоктринації (виховання) як процес оволодіння організаційними нормами притаманні будь-які особистості, і у т.ч. ті особистості, які уособлюють у собі державу (її службовці усіх рангів). До речі, саме це є й визначальною цивілізаційною місією демократії.

Т.Парсонс розглядає соціальні системи через їх стани та взаємодії. А для П.Бурд'є соціальний капітал - дієве володіння мережею зв'язків, які можливо мобілізувати або хоча б показати. Дж.Коулман визначає соціальний капітал як суспільне благо, яке має полегшувати дії акторів (індивідів чи корпорацій) всередині структури на основі певних ефективних норм, що спонукатимуть їх на пожертву своїми інтересами заради інтересів колективу. Перетинання з положеннями К.Маркса тут є з огляду на тезу, що «капітал» слід розглядати,

перш за усе, не у контексті речових його виразів, а у контексті суспільних відносин. Але ж тоді варто дослідити «соціальний капітал» також з позиції кількісного виміру його масштабу із плюс-мінус змінами, диверсифікації за рівнями (до індивідів), форм розширеного відтворення, мінімальної норми, процесів обміну. Бо інакше «соціальний капітал» є категорією, яка більше відноситься до інформаційних процесів. Тим більше що П.Бурд'є позиціонує «соціальний капітал» та «економічний капітал» із «символічним капіталом».

Конституція України:	
Стаття 1. Україна є соціальна держава. Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; Стаття 13. Держава забезпечує соціальну спрямованість економіки.	
К.МАРКС: капітал - командування над несплаченою працею; висхідний пункт капіталу - товарний обіг; накопичення капіталу - відтворення його у розширеному масштабі; суспільний капітал дорівнює сумі індивідуальних капіталів; при даному розвитку існує певна мінімальна норма вкладення капіталу; капітал - це не річ, а певна, суспільна, що належить відповідній історичній формації суспільства виробнича відносина, яка міститься у речі і надає цій речі специфічний суспільний характер	
Г.МІНЦБЕРГ: індоктринація (виховання) - процес оволодіння організаційними нормами (проектний параметр, за допомогою якого організація для власної вигоди офіційно соціалізує, або ж готує до життя у колективі, своїх членів); соціалізація - це процес, за допомогою якого новачок вивчає систему цінностей, норм и обов'язкових моделей поведінки суспільства (організації чи групи, у які він збирається увійти)	
Дж.КОУЛМАН: соціальний капітал – суспільне благо, що включає у себе множину різних складових, які: 1) складаються із декількох соціальних структур; 2) полегшують певні дії акторів (індивідів чи корпорацій) всередині структури; ефективна норма (що спонукає на пожертву своїми інтересами заради інтересів колективу) створює потужну форму соціального капіталу	
Т.ПАРСОНС: соціальні системи — системи, що утворюються станами та процесами соціальної взаємодії між діючими суб'єктами	
П.БУРД'Є: соціальний капітал - дієве володіння мережею родинних (чи іншого роду) зв'язків, які можливо мобілізувати або хоча б показати	
впровадження соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості	
Державна цільова програма розвитку українського села до 2015 року (постанова Кабінету Міністрів України № 1158, 2007 р.)	

Рис. Загальна схема теоретичного простору «соціального капіталу» у рамках правових засад соціальних зобов'язань держави в Україні

Розвиток сільського господарства у значній мірі залежить від рівня соціальної індоктринованості державного управління, яке повинно не тільки у деклараціях й правових актах визнавати пріоритетність соціального розвитку галузі, а й на практиці додержуватися тих соціальних стандартів, які вже є національним законодавством України.

До перспектив даного дослідження відноситься розширення його рамок до конкретизації поняття «соціальний капітал» з позиції кількісного виміру його масштабу із плюс-мінус змінами, диверсифікації його за рівнями (від держави, регіонів, галузей і підприємств до окремих індивідів), розширеного (екстенсивно-інтенсивно) відтворення, мінімальної норми й процесів обміну.

Список використаних джерел:

1. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 527 с.
2. Мінцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации / Пер. с англ. — СПб: Питер, 2001. - 528 с.
3. Бурдье П. Начала, пер. с фр. М., 1994. 288 с.
4. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий // Общественные науки и современность. — 2001. — 2003. — С.4-18.
5. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева. Под ред. М.С. Ковалевой. — М.: Аспект Пресс, 1998.-270с.
6. Маркс К. Капитал. Т.1 / К.Маркс и Ф.Энгельс. Соч. Изд. 2-е, т.23. — М.: Госполитиздат, 1960. — 790 с.
7. Маркс К. Капитал. Т.2 / К.Маркс и Ф.Энгельс. Соч. Изд. 2-е, т.24. — М.: Госполитиздат, 1961. — 582 с.
8. Маркс К. Капитал. Т.3 / К.Маркс и Ф.Энгельс. Соч. Изд. 2-е, т.25, ч.2. — М.: Госполитиздат, 1962. — 471 с.
9. Друкер, Питер, Ф. Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. с англ.: — М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. — 272 с.

***Annotation.** The contemporary development of agriculture in many instances is received as the mechanical object of technocratic action on the basis of the invested innovations in the form of the growth of the converted material resources. In this case they forget classical thought, that technical equipment - these are the organs of human brain, the personified in the thing force of knowledge. Although in the developed countries social capital is already defined as the basis of national steady development.*

***Key words:** socialization, control, agriculture.*

УДК 330.85(430)(092)

Ю. С. Латер, к.е.н., професор КПНУ імені Івана Огієнка;

О. А. Стояновська, студентка 5 курсу КПНУ імені Івана Огієнка

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ФОРМАЦІЯ В ПРАЦЯХ К. МАРКСА

Проблему формаційного розвитку людського суспільства, дискусія навколо якої розгорнулася в останні роки серед вчених економістів, вперше в своїх працях почав досліджувати К.Маркс. Незважаючи на те, що аналіз категорії «формація» не набуває в працях К.Маркса закінченого вираження, його характеристики окремих її іманентних властивостей залишаються актуальними в наш час.

***Ключові слова:** суспільно-економічна формація, архаїчна, первинна і вторинна суспільна формація, азіатська, антична, германська форма власності.*

Серед вчених-суспільників продовжує переважати хибна думка про те, що вся марксова формаційна теорія зводиться до його відомої тріади трьох великих формацій, іманентними властивостями яких виступають характер праці і форма власності на засоби виробництва. Вся історія людства, згідно із запропонованою тези, виступає як жорстко детермінована, фотомно неминуча заміна одного економічного базису на інший (змодельована через класову боротьбу), причиною якої є антагоністична суперечність між продуктивними силами і виробничими відносинами.

Насправді, в роботах К.Маркса переважає не лінійний, однопорядковий підхід до сутності соціально-економічних явищ і процесів, що відбувались впродовж історії людства, а комплексний, багатоплановий аналіз, який не обмежується тільки економічною складовою, а охоплює і інститути надбудови, як то роль держави, сім'ї, релігії тощо. Незважаючи на те, що ми не зустрічаємо у К.Маркса, завершеної стрункої системи поглядів як на кількісну, так і на змістовну частину формаційного підходу до розвитку людства, прискіпливий аналіз його надбань дозволяє зробити певні висновки, які не співпадають з загально визнаними постулатами. Наш аналіз слід розпочати з понятійного апарату. Справа в тому, що в своїх працях К.Маркс чітко не розмежовує поняття суспільно-економічна формації і тип власності.

В «Начерках відповіді на лист В.І.Засуліч» К.Маркс веде мову про архаїчну суспільну формацію, що поступово еволюціонує у первинну суспільну

формацію, яка, в свою чергу, є предвісником вторинного її аналогу [1, 404]. В роботі «Критика політичної економії» замість поняття «суспільна формація» Маркс вводить в термінологічний обіг поняття «азіатська», «антична» і германська власність, що відповідає нашим уявленням про формацію [2, 425-435]. Вичерпний аналіз буржуазного суспільства ми зустрічаємо в «Капіталі», а своє бачення комуністичної формації найбільш ґрунтовно Маркс викладає в праці «Економічно-філософські рукописи 1844 року».

Виходячи з вищесказаного, можна побудувати уявну схему щодо поглядів К.Маркса на еволюційний розвиток людства.

Рис. 1. Еволюція людського суспільства (системний аналіз поглядів К.Маркса)

Виникає цілком доречне питання: чому в роботах Маркса поняття «суспільна формація» не тільки не набуває завершеного вигляду, але й не є єдиним поняттям, яке використовується ним при аналізі історичних етапів розвитку людства? Справа в тому, що наукові дефініції К.Маркса щодо формації базуються на різних концептуальних підходах, відмінному баченні її сутнісних складових елементів.

Так, починаючи свій аналіз з архаїчної формації, К.Маркс акцентує свою увагу на специфіці притаманних їй категорій «власність» і «розподіл», залишаючи поза своєю увагою дослідження таких формаційно утворюючих складових як характер праці і обумовлену нею специфіку економічних зв'язків між членами родової общини. Економічною основою більш давніх общин (К.Маркс має на увазі людське стадо і родову общину) був «спільний будинок і колективне житло: орна земля невідчужувана, робота проводиться гуртом і спільний продукт, за винятком частки, що відкладається для відтворення,

розподіляється поступово, відповідно до потреби споживання» [3, 403].

Залишаючи відносини власності домінантою при подальшому аналізі вже первинної формації, основою якої виступає «землеробська община», Маркс істотно розширяє рамки свого дослідження, залучаючи до нього категорії «праця» та «обмін». Приватна земельна власність уже проникла в неї (землеробську общину) у вигляді будинку з його сільським двором. Але найістотніше, це — парцелярна праця як джерело приватного привласнення», яка дає ґрунт для нагромадження рухомого майна, останнє в свою чергу, виступає об'єктом індивідуальних обмінів. Саме обмін «розкладає первісну економічну і соціальну рівність» [4, 404].

Логіка марксового дослідження свідчить про те, що під архаїчною формацією він розуміє весь первісний період існування людства, починаючи від кровної общини і закінчуючи розпадом землеробської общини, а первинна суспільна формація асоціюється у класика тільки з відносно нетривалим періодом перетворення примітивної колективної общини власності у приватно експлуаторську. Результатом такого перетворення стало виникнення рабства і кріпосництва, або вторинної формації, з пануючою в її економічних надрах приватною власністю на робочу силу, землю і інші засоби виробництва.

Принципова відмінність між первинною і вторинною формаціями полягає також у різних формах економічного зв'язку виробників. Для первинної формації характерні безпосередньо особисті зв'язки, а тому і безпосередньо суспільний характер праці (за винятком фази розпаду). Вторинна формація характеризується відокремленою приватною працею, а основою зв'язку служить обмін товарами.

Подальший розгляд специфічних властивостей вторинної суспільної формації, а, відтак, і азійської, античної та германської власності, здійснюється Марксом на більш широкій основі. Для того, щоб відновити відносини між зазначеними формами власності (в сучасній інтерпретації — суспільними формаціями), Маркс додатково залучає до аналізу географічне розташування і природні умови існування азійських і античних держав, надбудовні інститути, в першу чергу, в площині специфіки державного управління, а також в якості детермінанти цих відмінностей - власність на головний засіб виробництва — землю.

Вибір шляхів розвитку в зазначеній мірі визначається тими умовами, в яких функціонує дане суспільство. Важливе місце серед цих умов належить природним факторам. Відомо, наприклад, що об'єктивною, на базі якої формувалась централізована економічна система в Стародавньому Єгипті, була виключна роль, яку відігравала в господарстві країни річка Ніл — фундамент зрошувальної системи.

В подібних умовах, як зазначав Маркс, опинилось і багато інших народів,

які мешкали на великих просторах пустелі, «яка простяглася від Сахари через Аравію, Персію, Індію, і Татарію, аж до високогірських областей Азійського плоскогір'я». Звідси та економічна функція, яку змушені були виконувати всі азійські уряди, а саме функція організації суспільних робіт [5, 132].

Взагалі роль держави в азійських країнах Маркс обмежує виконанням трьох функцій. «В Азії, - підкреслює К.Маркс, - з незапам'ятних часів, як правило, існувало лише три галузі управління: фінансове відомство, або відомство по грабуванню свого власного народу, військове відомство, або відомство по грабуванню інших народів, і, нарешті, відомство суспільних робіт» [6].

Іншим шляхом відбувався розвиток в середньовічній Європі, де різноманітність природних умов стимулювала розподіл праці і обмін, а нерівномірність рельєфу створила природні перепони і захист, як під зовнішніх ворогів, так і від власних феодалів. Такі умови сприяли рівновазі сил відносно дрібних, постійно ворогуючих феодальних держав і не дозволяли утворюватись могутнім імперіям.

В результаті в феодальній Європі збереглись елементи приватно-власницьких відносин — міста і різні форми дрібного підприємництва, що в подальшому сприяло переходу країн регіону на капіталістичні засади.

Якщо абстрагуватись від природно-географічних умов виникнення азійського, античного і германського способів виробництва, то визначальна відмінність між ними буде полягати у відношеннях власності на землю. «Земля — ось велика лабораторія, арсенал, який дає і засіб праці, і матеріал праці, і місце проживання, базис колективу [7, 426].

В умовах функціонування азійської форми власності «до землі люди відносяться ... як до власності колективу, притому колективу, що виробляє і відновлює себе в живій праці. Кожна окрема людина є власником або володільцем тільки як ланка цього колективу, як його член» [8]. Таким чином, основою існування азійського способу виробництва є колективна власність членів общини, (яка поступово трансформується в державну), на землю, спільне привласнення додаткового продукту, частина якого з часом експропріюється «вищим єдиним началом».

Антична форма власності також є невід'ємною частиною існування общини, але вже на принципово інших умовах. По-перше, вона передбачає «своїм базисом не земельну площу як таку, а місто як уже створене місце поселення (центр) землеробів» [9] на відміну від азійської общини поле є тут територією міста, а не простим додатком сільського поселення. По-друге, на відміну від азійської форми власності, коли власність на землю окремої особи не існувала «у відриві від общини» антична власність передбачала

відокремлення приватної власності від общинної (державної). По-третє, рушійною силою античної общини (держави) виступають приватні земельні власники, вільні парцелярні селяни, умовою самостійного існування яких є власна праця.

Третьою формою власності на природні умови існування працюючих інвалідів виступає германська форма: «при цій формі власності, - зазначає К.Маркс, - член общини як такий не є співвласником загальної власності, як це має місце при формі специфічно східній. Немає тут і того, що характерно для римської форми, де земля, зайнята общиною, є римською землею» [10]. Специфіка германської общини полягає в тому, що основою її життєдіяльності виступає спільна власність індивідуальних власників. Кожна сім'я утворює самостійний центр виробництва і економічно малозалежна від інших. У спільному користуванні такої общини залишаються лише пасовисько, райони посівання тощо, «які виступають як спільний для всіх додаток ... до індивідуальних земельних ділянок». Політичною формою існування такої общини виступають збори індивідуальних власників, на яких вирішуються, головним чином, питання економічного характеру.

Таким чином, розглядаючи економічну історію розвитку людства, К.Маркс виходить з того, що це є еволюційний процес переходу від однієї суспільно-економічної формації до іншої, який детермінується змінами форм власності на засоби виробництва і вироблений продукт.

Список використаних джерел:

1. К. Маркс і Ф.Енгельс. Тв. Т.9.
2. К. Маркс і Ф.Енгельс. Тв. Т.46. ч.1.
3. К. Маркс і Ф.Енгельс. Тв. Т. 19.
4. Там же, С.404.
5. К. Маркс і Ф.Енгельс. Тв. Т.9.
6. Там же, С.192.
7. К. Маркс і Ф.Енгельс. Тв. Т.46.ч.1
8. Там же, С.426.
9. Там же, С.428.
10. Там же, С.435.

Annotation. Problem of structure development of human society, a discussion round which developed in the last years among the scientists of economists, first K.Marks began in the labours doslidzhuvati. Without regard to that analysis of category a «structure» does not acquire complete expression in labours of K.Marksa, his descriptions of separate it immanentnikh properties remain actual in our time.

Key words: social-economic structure, archaic, primary and second public structure, Asiatic, ancient.

УДК 330.1

М. О. Городецька, к.е.н., доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

С. І. Туголуков, к.е.н., доцент. Академії праці і соціальних відносин, м. Київ

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розкривається сутність інформаційно технологічної (постіндустріальної) моделі економічного розвитку. Аналізуються загальні тенденції формування виробничо-технологічних укладів і визначається місце України в системі цих укладів.

Ключові слова: *інформаційно-технологічна (постіндустріальна) модель економічного розвитку, інформаційний тип економічного зростання, виробничо-технологічний уклад.*

Сучасні тенденції розвитку економіки України свідчать про комплексний характер змін у всіх сферах життя, що було викликано тривалим і непростим переходом від адміністративних, планово-командних до ринкових відносин. Як продуктивні сили, так і виробничі відносини набувають якісно нового змісту. Проте, певна інерційність їх розвитку має прояв у всіх галузях виробництва і нематеріальної сфери. Подолання такої інерційності - одне з головних завдань, яке повинна вирішити українська держава, щоб долучитися до формування нового способу виробництва — інформаційно-технологічного.

Характерними ознаками інформаційно-технологічного способу виробництва є широка інформатизація виробництва і всього суспільного життя, переважання сучасних технологій і науково-технічних розробок у виробничій сфері, нагромадження знань, а не матеріально-речових елементів виробництва. За даними ЮНЕСКО, в розвинутих країнах більше половини зайнятих беруть участь у тій чи іншій формі у процесі виробництва інформації, що створює умови для формування нового, інформаційного типу економічного зростання, однією з головних рис якого є неподільність інформації як предмета й засобу праці. В науковій літературі висловлюється гіпотеза про четвертий великий поділ праці на основі відокремлення інформаційної діяльності в особливу сферу суспільно-

Key words: social-economic structure, archaic, primary and second public structure, Asiatic, ancient.

УДК 330.1

М. О. Городецька, к.е.н., доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

С. І. Туголуков, к.е.н., доцент. Академії праці і соціальних відносин, м. Київ

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розкривається сутність інформаційно технологічної (постіндустріальної) моделі економічного розвитку. Аналізуються загальні тенденції формування виробничо-технологічних укладів і визначається місце України в системі цих укладів.

Ключові слова: *інформаційно-технологічна (постіндустріальна) модель економічного розвитку, інформаційний тип економічного зростання, виробничо-технологічний уклад.*

Сучасні тенденції розвитку економіки України свідчать про комплексний характер змін у всіх сферах життя, що було викликано тривалим і непростим переходом від адміністративних, планово-командних до ринкових відносин. Як продуктивні сили, так і виробничі відносини набувають якісно нового змісту. Проте, певна інерційність їх розвитку має прояв у всіх галузях виробництва і нематеріальної сфери. Подолання такої інерційності - одне з головних завдань, яке повинна вирішити українська держава, щоб долучитися до формування нового способу виробництва — інформаційно-технологічного.

Характерними ознаками інформаційно-технологічного способу виробництва є широка інформатизація виробництва і всього суспільного життя, переважання сучасних технологій і науково-технічних розробок у виробничій сфері, нагромадження знань, а не матеріально-речових елементів виробництва. За даними ЮНЕСКО, в розвинутих країнах більше половини зайнятих беруть участь у тій чи іншій формі у процесі виробництва інформації, що створює умови для формування нового, інформаційного типу економічного зростання, однією з головних рис якого є неподільність інформації як предмета й засобу праці. В науковій літературі висловлюється гіпотеза про четвертий великий поділ праці на основі відокремлення інформаційної діяльності в особливу сферу суспільно-

економічного життя [2, с. 11-39]. Домінантною моделлю сучасного економічного розвитку стає постіндустріальна (інформаційно-технологічна) модель, реалізація якої визначатиме головні закономірності і тенденції світового економічного поступу. Серед загальних рис цієї моделі поступовий, але неухильний перехід від енергетичної до інформаційної основи, від матеріального до пост матеріального суспільства, від системи експлуатації природи до системи використання людського розуму, від системи відтворення до системи творчості. Головним ресурсом життя стає сама людина, її «ментальний простір».

Таким чином, на даному етапі сполучаються постіндустріальна модель економічного розвитку (економічно розвинені країни Європейського союзу, США, Японія), індустріальна модель (сучасна периферія, до якої відноситься й економіка України) та елементи до індустріальних форм (найменш розвинуті країни). Підрахунок фахівців показує, що рівня техніко-економічного розвитку, що був у США ще 30 років тому, Україна за найоптимістичнішими прогнозами досягне лише через 15-20 років [3, с.45-52].

З метою подальшого аналізу технологічного розвитку суспільства в цілому, й України зокрема, звернемося до економічної історії. Будь-яка технологія ґрунтується на використанні певних видів енергії і пристроїв, що її генерують і перетворюють. Спочатку були дрова і локомотиви, потім вугілля і парові машини, далі — нафта і двигуни внутрішнього згорання, ще далі — уран і атомний реактор. За прогнозами далі будуть нетрадиційні джерела і такі ж нетрадиційні енергоперетворюючі пристрої, на зразок водневого двигуна. Логіка і послідовність цього розвитку укладається в загальні тенденції формування виробничо-технологічних укладів [4, с. 90-92].

Науково-технічний прогрес, згідно з сучасною концепцією, являє собою ланцюг виробничо-технологічних укладів, що, змінюючи один одного, забезпечують динамічний розвиток продуктивних сил суспільства. Один виробничо-технологічний уклад від іншого відрізняється складом провідних галузей, видами домінуючих енергоносіїв, конструкційних матеріалів, оброблювального обладнання, засобами транспорту, зв'язку та ін. Всі частини технологічних структур взаємопов'язані, а тому трансформування однієї або кількох з них вимагає майже синхронних змін інших. Якщо хоча б один з компонентів цих структур відстає від інших, то гальмується рух усього виробничо-технологічного укладу. Саме це відбулося з економікою України.

Перший виробничо-технологічний уклад науково-технічного прогресу пов'язаний з розвитком електроенергетики і електротехнічного машинобудування. До головних економічних наслідків розвитку цього укладу треба віднести: механізацію основних технологічних процесів, для чого споживалося багато сталі, прокату, інших засобів промислового виробництва;

найважливіший енергоносіє — вугілля, а головний вид транспорту — залізниця; видобуток великої кількості вугілля і сировинних ресурсів, виробництво безлічі універсальних верстатів, засобів транспорту (паровозів, вагонів, пароплавів); швидку урбанізацію і збільшення чисельності кваліфікованих кадрів.

Другий виробничо-технологічний уклад почав закладатися в першій чверті ХХ століття, коли на фоні загальної концентрації виробництва все більшу роль почали відігравати хімічна промисловість, автомобілебудування, телекомунікації. Але доки не була проведена перебудова виробництва, діяли старі технології і нові галузі розвивались поволі. Лише в 30-ті роки після економічної кризи, яка виникла внаслідок того, що старий виробничо-технологічний уклад вже сам себе пережив, а його капітал знецінився, був відкритий шлях до нового. Головними економічними наслідками розвитку другого укладу були: значні модифікації в сировинній і паливно-енергетичній базі, якості технологічного обладнання; зростання частки нових конструкційних матеріалів, якісних сталей та ін.; широке розповсюдження середньої освіти, ріст рівня кваліфікації і культури виробництва; розгортання масового виробництва з суміжною технологією — автомобілів, електроапаратури, побутової техніки та ін.; в сільському господарстві відбулася «зелена революція», що сприяла виробництву продукції рослинництва і тваринництва.

Третій виробничо-технологічний уклад став зароджуватися у середині 70-х років ХХ століття, коли почалося виробництво мікропроцесорної техніки, електроніки, робототехніки та ін. До головних економічних наслідків розвитку третього укладу треба підвести: різке збільшення комплексної автоматизації виробничих процесів, поглиблення їхньої спеціалізації; зниження собівартості виробництва з одночасним підвищенням якості продукції; зменшення матеріало-, енерго- і трудомісткості виробництва.

Зміни, які відбуваються в сучасному світі, дозволяють стверджувати про початок розвитку четвертого виробничо-технологічного укладу (постіндустріального). Його знаменують впровадження у виробництво біотехнології, нейрокомп'ютерів, новітніх засобів інформаційного забезпечення, що сприятиме переходу суспільства в якісно новий етап його соціально-економічного розвитку.

Виходячи з домінування того або іншого виробничо-технологічного укладу, всі країни світу можуть бути поділені на три групи: високо індустріальні; ті, що розвиваються; ті, що знаходяться в стадії стагнації. Україна на сучасному етапі свого розвитку знаходиться між країнами другої і третьої групи. Панівним виробничо-технологічним укладом у неї є другий, проте і перший ще не зійшов зі шляхів її розвитку. Що стосується третього укладу, то він має свій прояв лише в окремих галузях виробництва (космічна техніка). Таке положення України

зумовлене тим, що за роки радянської влади (навіть у післявоєнний час) основна увага в розвитку її господарства приділялася підсиленню того виробничо-технологічного укладу, що вже склався, тобто першого. Виникали виробництва, що базувались на універсальному обладнанні по обробці металу, використанню низькоякісних видів сталі та вугілля. Спроби зробити наголос на розвиток нафтової, газової, хімічної промисловості, зіткнувшись з проблемою сировини і енергоносіїв, не отримали підтримки. Величезний комплекс вугільно-металургійної промисловості, створений ще в роки індустріалізації, панує в промисловості України і по сьогодні. Важка промисловість і паливно-енергетичний комплекс складають близько 70% потужностей її промисловості. Відтворення старих технологій вимагає більших матеріально-технічних затрат і зусиль суспільства, але віддача від цього невелика.

«Українське» технологічне сьогодення потребує прискореного поступу в напрямку комплексного освоєння третього виробничо-технологічного укладу. Адже в США, Японії, Західній Європі, деяких країнах Південно-Східної Азії в інформатику інвестується більше коштів, ніж у такі сфери, як енергетика, сировинні й навіть переробні галузі. Сектор послуг у найбільш розвинутих державах сягає 70-75% [1, <http://geopub.narod.ru/>]. Саме ці країни й матимуть переваги у побудові інформаційно-технологічної моделі економічного розвитку, яка базуватиметься на формуванні четвертого, постіндустріального виробничо-технологічного укладу.

Список використаних джерел:

1. Агранат Г.А. Нужны ли России её просторы. География. — 2001. — №35. — <http://geopub.narod.ru/>.
2. Економіка зарубіжних країн. // За ред. проф. А.С. Філіпенка. — К.: Либідь, 1996. — С. 11-39.
3. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. — 2007. — №2. — С. 45-52.
4. Регионы Украины: поиск стратегии оптимального развития // Под ред. проф. А.П. Голикова. — Харьков: Высшая школа, 1994. — С. 90-92.

***Annotation.** In the given article the nature of postindustrial model of economic development is revealed. General tendencies of technical and production structures and the place of Ukraine in them are analyzed.*

***Key words:** postindustrial model of economic development, informative type of economic development, technological and production structures.*

УДК 3306: 336

О.Г. Гупало, к.е.н., доцент Львівської державної фінансової академії, м. Львів

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ПРОБЛЕМИ У ЇЇ ВИКЛАДАННІ В УКРАЇНІ

Обґрунтовується необхідність вироблення вченими-економістами єдиного понятійно-категоріального апарату в сучасній економічній теорії стосовно різних соціально-економічних проблем розвитку глобалізованого суспільства.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, економічні ресурси, фактори виробництва.

Глобалізація економічного життя, що охопила нині практично всі країни, утворює серйозні проблеми і ризики як для соціально-економічного розвитку України, так і для решти країн світу. Це ще раз підтверджує сьогоднішня світова економічна криза. А тому вироблення вченими-економістами загальноприйнятого в економічній науці єдиного понятійно-категоріального апарату сприятиме як науковим дослідженням у цій сфері, вирішенню основних проблем економічного життя нинішнього суспільства, так і кращому засвоєнню студентами основних положень сучасної економічної теорії.

Аналізу останніх досліджень та публікацій з проблем формування єдиного понятійно-категоріального апарату в сучасній економічній літературі присвятили свої роботи З. Ватаманюк, С. Панчишин, Г. Стеблій, Т. Смовженко та деякі інші вітчизняні вчені [1-4]. Вони цілком справедливо вважають, що запровадження курсу економічної теорії в Україні через призму вивчення макрота мікроекономіки дозволило нам ознайомитися із світовими досягненнями економічної науки, наблизило її викладання до світових стандартів. Проте тлумачення деяких категорій економічної теорії все ще є різним як в середовищі вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів.

Саме тому метою даного дослідження, обмеженого обсягом статті, є визначення суті у трактуванні деяких категорій економічної науки, а саме: бізнес, підприємництво, економічні ресурси та фактори виробництва.

В сучасній економічній літературі поняття «бізнесу» і «підприємництва» деякі їх дослідники часто намагаються розділити, розглядаючи перше як підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання прибутку [5, с. 102], а друге як самостійний бізнес, організаційно-господарське новаторство для

випуску товарів з метою отримання прибутку [6, с. 723]. Аналізуючи ці визначення, що містяться в Економічній енциклопедії, можна дуже легко прийти до висновку, що перед нами наукове пояснення одного і того ж явища людського суспільства, яке лише описується різними словами.

Напевно ні в кого не викликає заперечення таке твердження, що для підприємництва чи ведення бізнесу обов'язково мають бути відповідні власні чи залучені економічні ресурси, а сама така діяльність не може суперечити чинному законодавству. Крім того, важливою умовою підприємницької діяльності виступає узаконене право власника ресурсів на продукт і дохід, що є результатом такої діяльності. А рушійною силою, яка спонукає підприємця до бізнесу, є його потреби, інтереси і стимули.

Отже, спільними рисами, що лежать в основі підприємництва і бізнесу можна вважати такі: 1) наявність власного капіталу, як основи такої діяльності; 2) отримання максимального прибутку як її мети; 3) самостійна діяльність по виробництву товарів і послуг за допомогою відповідних технологій та організаційних методів як шляху досягнення цієї мети.

Таким чином, аналіз суті та змісту понять «бізнесу» і «підприємництва» дає нам змогу прийти до висновку про їх тотожність, а не різновид чи окрему модель у сфері один одного, як це вважає Ю. Пачковський [7, с. 364]. На позиціях тотожності цих понять стоять С. Покропивний, В. Колот [8, с. 6], а також В. Сизоненко [9, с. 25].

Відсутність у багатьох дослідників підприємництва комплексного підходу до розгляду цієї економічної категорії, та намагання відділити її від бізнесу і перетворити у окремий ресурс виробництва не дозволяє цим економістам правильно осмислити природу цього явища. Дуже часто використовуючи такі терміни як підприємницькі здібності, підприємливість [10, с. 85], підприємницький потенціал [8, с. 6], підприємницький хист [11, с. 33] та деякі інші, їх автори відокремлюють ці поняття від економічного ресурсу «праця». На їх думку, названі терміни є особливим економічним ресурсом, який забезпечує поєднання інших трьох ресурсів [1, с. 59] — землі, праці та капіталу. При цьому вони забувають, що бізнесом (підприємництвом) займаються в основному люди, які переважно поєднують функції власника і менеджера в одній особі. А там, де вони роз'єднані, власник наймає кваліфікованого досвідченого управлінця, який несе персональну відповідальність за результати своєї роботи по керівництву фірмою. У випадку, якщо ці результати чимось не задовольняють власника, він може у будь-який час поміняти менеджера.

Звичайно, нині менеджмент має у бізнесово-підприємницькій діяльності велике значення. Але воно пов'язане не лише з інноваціями, а в більшій мірі із загостренням конкурентної боротьби між виробниками однієї галузі. Саме тому

сьогодні у світі готують спеціалістів-управлінців для допомоги власникам, як правило, великих фірм по координації їх роботи на різних рівнях. Але не кожний менеджер-початківець може стати талановитим управлінцем, якому неможливо знайти заміну. А той, хто з часом досягає високого рівня у своїй професії, і сам може стати бізнесменом-власником.

Отже, такий економічний ресурс як «праця» слід розглядати як різні види трудової діяльності людей по використанню їхніх фізичних і розумових здібностей. Таким чином, праця, це не що інше як час, який люди затрачують на роботу, і в якій вони, як точно зазначив З.Г. Ватаманюк, є визначальним ресурсом господарської діяльності [7, с. 10].

Розглянувши вище «працю» як ресурс, зупинимось далі також і на інших економічних ресурсах для визначення їхньої ролі у бізнесі (підприємстві). Аналіз залучення у виробництво землі і капіталу показує, що будучи пасивними ресурсами у порівнянні з працею, вони приносять своїм власникам визначений прибуток навіть тоді, коли їх використовують інші особи, які орендують чужу землю і капітал. Звідси випливає, що свій прибуток, заробітну плату, найманий працівник отримує лише тоді, коли працює, в той час, який власник капіталу (землі) може одержувати свій дохід і не працюючи. Цей факт дає нам можливість стверджувати, що земля є теж капіталом.

Отже, економічна наука має визнати, на мою думку, наявність у виробничому процесі лише двох економічних ресурсів — праці і капіталу. Це пояснюється з нашої точки зору тим, що земля в підприємстві (бізнесі) виступає як різновид капіталу, створений природою, але привласнений людиною, який нею розпоряджається на власний розсуд і з обов'язковою вигодою для себе.

Аналогічний підхід з цього питання бачимо у Роберта Піндайка і Деніела Рубінфелда, які називають працю і капітал вхідними ресурсами, що перетворюються в процесі виробництва у вихідні продукти [12, с. 159]. Два найважливіші економічні ресурси визначає також Грегорі Манків [13, с. 76]. Але він, як і багато інших вчених економістів, характеризуючи вхідні умови підприємництва (бізнесу), називає їх почергово то факторами виробництва, то його ресурсами, тоді як ці два поняття є нетотожними і відіграють різну роль у процесі виробництва. Так, якщо без економічних ресурсів, тобто праці і капіталу, неможливий будь-який процес виробництва, то фактори виробництва впливають на нього лише опосередковано — через діюче трудове законодавство, атмосферу у трудовому колективі, погодні умови, навколишнє середовище, відношення власника до своїх найманих працівників, стан здоров'я працівників і навіть їх настроїв та інше.

Отже, якщо економічні ресурси, з'єднуючись у процесі виробництва,

забезпечують виготовлення товарів і надання послуг, то фактори виробництва можуть лише впливати на зміну рівня його ефективності [6, с. 781] як у кращу, так і в гіршу сторону. Разом з тим, кількість цих факторів, на відміну від економічних ресурсів, у різний час може бути різна.

Звідси випливає, що підприємництво не є якимось особливим ресурсом, як його розглядають деякі дослідники, а механізмом, що з'єднує в процесі виробництва два економічні ресурси — працю і капітал у різних співвідношеннях. Цей механізм дає можливість використовувати названі ресурси для отримання прибутку.

Для досягнення цієї мети підприємцю не є важливим, що виробляти, а скільки прибутку він отримає на вкладений капітал. Саме величина прибутку і є тим спонукальним мотивом для підприємницької діяльності бізнесмена. І лише підприємництво виступає тим механізмом, який дозволяє поєднати і використати всі можливі економічні ресурси і фактори виробництва для досягнення кінцевої мети — отримання максимального прибутку.

Таким чином, можна констатувати, що будь-який суспільний механізм має свою правову основу, свій інструментарій, який ним використовується, та відповідні елементи його наповнення. Правовою основою бізнесу будь-якої країни світу є діюче законодавство цієї країни у даній сфері. Стосовно інструментарію бізнесу, то ним є економічні ресурси суспільства — праця і капітал. Вони, з'єднуючись у процесі виробництва, створюють товар чи послугу, що призначені для споживання суспільством. А елементами наповнення інструментарію бізнесу, його специфічною інфраструктурою служать різні фактори виробництва, що впливають на ефективність використання самих економічних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Вступ до економічної теорії. Підручник. Вид. третє, доповнене. За ред.. З. Ватаманюка. — Львів: «Новий світ — 2000», 2006. — 504 с.
2. Панчишин С.М. Методологічні і термінологічні проблеми викладання економічної теорії — формування нової парадигми формування економічної освіти в Україні // Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. — С. 43-44.
3. Стеблій Г.Я., Смовженко Т.С. Формування єдиного понятійно-категоріального апарату економічної науки як необхідна умова інтеграції України у європейський та світовий фінансовий простір. Соціал.-економ. дослідження в перехідний період. Фінансово-економічні системи: трансформація та євроінтеграція. Збірник наукових праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2007. — Вип. 1(63) — С. 17-26.
4. Гупало О. Деякі дефініції в сучасній економічній теорії. Вісник Львівського

- ун-ту. Серія економічна, 2007. Вип. 37(1). — С. 364-366.
5. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — Т. 1. — 864 с.
 6. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — Т. 2. — 848 с.
 7. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / За ред. З. Ватаманюка. — Львів: «Новий світ — 2000», 2005. — 648 с.
 8. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1998. — 352 с.
 9. Сизоненко В.О. Підприємництво: підручник. — К.: Вікар, 1999. — 438 с.
 10. Башнянин Г.І., Шевчук Є.С. та ін. Політична економія. Навч. посібник. — Львів: «Новий світ — 2000», 2004. — 308 с.
 11. П. Кенпбелл, Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю. Мікроекономіка / Пер. з англ.: Наук. ред. пер. Т. Панчишина. — Львів: Просвіта, 1999. — 649 с.
 12. Піндайк Роберт С. Рубінфелд Деніел Л. Мікроекономіка / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. — К.: Основи, 1996 — 646 с.
 13. Манків, Грегори Н. Макроекономіка / Пер. з англ.: Наук. ред. пер. С. Панчишина. — К.: Основи, 2000. — 588 с.

***Annotation.** The necessity for the economists to agree the single conceptual — category apparatus in current theory of economic for different social and economic problems of globalized society development has been proved.*

***Key words:** business, entrepreneurship, economic resources, factors of production.*

УДК 338.24.02.18

Г. Г. Зелик, к. е. н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка;

С. М. Підгородецька, к. е. н., доцент Хмельницького університету управління та права;

Ю. О. Гернего, студентка Хмельницького національного університету

НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У даній статті проведено аналіз особливостей здійснення інноваційної політики на етапі спаду виробництва. Розглядається необхідність її проведення на рівні держави, регіону та окремого підприємства.

- ун-ту. Серія економічна, 2007. Вип. 37(1). — С. 364-366.
5. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — Т. 1. — 864 с.
 6. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — Т. 2. — 848 с.
 7. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / За ред. З. Ватаманюка. — Львів: «Новий світ — 2000», 2005. — 648 с.
 8. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1998. — 352 с.
 9. Сизоненко В.О. Підприємництво: підручник. — К.: Вікар, 1999. — 438 с.
 10. Башнянин Г.І., Шевчук Є.С. та ін. Політична економія. Навч. посібник. — Львів: «Новий світ — 2000», 2004. — 308 с.
 11. П. Кенпбелл, Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю. Мікроекономіка / Пер. з англ.: Наук. ред. пер. Т. Панчишина. — Львів: Просвіта, 1999. — 649 с.
 12. Піндайк Роберт С. Рубінфелд Деніел Л. Мікроекономіка / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. — К.: Основи, 1996 — 646 с.
 13. Манків, Грегори Н. Макроекономіка / Пер. з англ.: Наук. ред. пер. С. Панчишина. — К.: Основи, 2000. — 588 с.

***Annotation.** The necessity for the economists to agree the single conceptual — category apparatus in current theory of economic for different social and economic problems of globalized society development has been proved.*

***Key words:** business, entrepreneurship, economic resources, factors of production.*

УДК 338.24.02.18

Г. Г. Зелик, к. е. н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка;

С. М. Підгородецька, к. е. н., доцент Хмельницького університету управління та права;

Ю. О. Гернего, студентка Хмельницького національного університету

НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У даній статті проведено аналіз особливостей здійснення інноваційної політики на етапі спаду виробництва. Розглядається необхідність її проведення на рівні держави, регіону та окремого підприємства.

Ключові слова: інновація, інноваційна політика, державна інноваційна політика.

На сучасному етапі розвитку економіка України потребує дієвих інструментів для налагодження виробництва. Одним з найбільш ефективних загально визнаних засобів щодо подолання спаду виробництва вважається здійснення інноваційної політики. Дане положення характеризує важливість її активізації на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також на рівні окремого підприємства. Необхідність практичного застосування поданих аспектів визначає також актуальність певних теоретичних досліджень даного напрямку. Зокрема, проблемами інноваційної політики займалися такі вітчизняні вчені, як А. Гальчинський, Я. Жаліло, Ю. Бажал, П. Гайдуцький, В. Гаєць, В. Семиноженко та інші. Вагомий внесок у розвиток теорій інноваційного розвитку внесли також такі європейські вчені, як Й. Шумпетер, П. Друкер, Т. Верлен, М. Портер, М. Маскон, Р. Лок, Р. Нельсон, Б. Санто, Дж. Мартіно, Г. Менш та інші. Таким чином, наявність певного теоретичного досвіду щодо вирішення даних проблем та визначення важливості практичного застосування інноваційної політики в період спаду виробництва доводить необхідність проведення подальших досліджень щодо активізації інноваційної політики в нашій державі в умовах сучасності.

Для забезпечення правильного розуміння особливостей інноваційної політики необхідно проаналізувати наявну законодавчу базу щодо поданого питання. Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в нашій державі регулюється Законами України «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу» та іншими законами та підзаконними актами.

У широкому розумінні інноваційна політика поєднує науку, техніку, підприємництво, економіку та управління. Вона характеризує комплекс впливу державних та приватних структур на економіку, пов'язаних із стимулюванням економічної та соціальної ефективності інноваційних процесів, а також комплекс організаційних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для виникнення та функціонування інноваційної інфраструктури [1, с. 17].

Комплекс заходів державного впливу на подальший інноваційний розвиток суспільства отримав назву державної інноваційної політики, під якою розуміють сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-збутових та інших заходів держави, які пов'язані з просуванням нової, поліпшеної продукції на ринок. Основними засобами державної підтримки інноваційної діяльності вважають: національні державні науково-технічні

програми, міжнародні науково-технічні програми; держзамовлення в науково-технічній сфері; державну науково-технічну експертизу; бюджетне фінансування науково-технічної діяльності; патентно-ліцензійну діяльність; стандартизацію і сертифікацію у науково-технічній сфері; формування науково-технічних кадрів; створення системи науково-технічної інформації [2, с. 12]. Тобто, саме ці заходи можуть забезпечити створення сприятливих умов для новацій, сформувати сприятливий інноваційний клімат, підтримати ринкову ініціативу, зменшення фінансових ризиків забезпечення інноваційних процесів та вдосконалення господарських механізмів [3, с. 167].

Інноваційну політику держави доповнює інноваційна політика конкретного регіону. На регіональному рівні проводиться деталізація визначення інноваційного аспекту розвитку відповідно до особливостей функціонування саме даного регіону. Також в нашій державі безпосереднє фінансування інноваційних проектів підприємств конкретного регіону здійснюється переважно з бюджету даного регіону. Для прикладу на Хмельниччині на локальному рівні на впровадження технологічних інновацій у 2007 році витрачено близько 92 мільйонів гривень, тобто дані заходи підвищують рівень інноваційного забезпечення підприємств регіону [4].

Слід зазначити, що на час кризової ситуації в країні вагоме місце у забезпеченні виходу із даної ситуації та подальшого сталого розвитку відіграє здійснення інноваційної політики конкретного підприємства. Саме інноваційна діяльність забезпечує подальше виробництво високоякісної продукції на основі застосування новітніх технологій, що забезпечить можливість подальшого функціонування на ринку та отримання необхідного для забезпечення подальшої діяльності прибутку.

Для прикладу на Хмельниччині у 2007 році інноваційною діяльністю займалися 25 промислових підприємств, або 7 відсотків від числа працюючих. На жаль, активність підприємств щодо впровадження інновацій, як і в попередні роки, залишається низькою. Виконували інноваційні роботи підприємства восьми регіонів області, зокрема міст Старокостянтинова, Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Славути, а серед районів — Деражнянського, Кам'янець-Подільського, Красилівського, Славутського.

Із загальної кількості підприємств, що здійснювали інновації, кожне п'яте впроваджувало інноваційні види продукції. Освоєно виробництво семи видів інноваційної продукції, з них шість — підприємствами машинобудування. Серед впровадженої продукції понад дві третини — інноваційні види машин, устаткування, приладів, що призвело до значного підвищення ефективності виробництва власної продукції, продуктивності праці та поліпшення якості продукції, зниження витрат на її виготовлення впроваджено у промислове

виробництво вісім нових технологічних процесів, половину з них спрямовано на економне використання матеріалів та енергоресурсів.

Тенденції щодо впровадження інновацій на промислових підприємствах Хмельниччини можна охарактеризувати, використовуючи дані таблиці 1, що зокрема показує можливість впровадження ресурсозберігаючих процесів на інноваційно активних підприємствах.

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах [4].

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	11,8	26	5	405	40	5,3
2001	10,8	14	6	360	29	6,3
2002	8,9	13	5	307	22	3,8
2003	6,1	55	21	72	11	3,0
2004	4,8	12	7	31	7	3,9
2005	3,4	13	3	19	3	4,0
2006	6,5	4	3	20	14	1,9
2007	6,4	8	4	7	5	1,2

Тобто, здійснення інноваційної політики конкретного підприємства дозволить створити якісний новий продукт з використанням ресурсозберігаючої технології та зменшенням відходів від поточної діяльності. Саме дані фактори зможуть забезпечити подальшу діяльність підприємства в умовах кризи, що дозволить створення ефективної інноваційної політики на загальнодержавному рівні.

Таким чином, для створення передумов для виходу з економічної кризи доцільним визначається здійснення інноваційної політики на усіх рівнях суспільного розвитку. Отже, на сучасному етапі для України необхідним є подальша активізація усіх аспектів діяльності, що мають інноваційний характер та сприятимуть подальшому якісному оновленню виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гусев В. О. Державна інноваційна політика як засіб розвитку національної економіки: Навч. Посіб. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — 60 с.
2. Дацій О. І. Механізм державної підтримки інновацій в Україні. // Інвестиції:

практика та досвід. — 2008. — № 14. — С. 12-15.

3. Хринюк О. С. Проблеми формування інноваційної політики в Україні. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2008. — № 2. — Т. 2 — С. 167-169.
4. <http://statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>

Annotation: *In this article is made the analyze of peculiarities of making the innovative policy at the stage of falling-off of production. The importance of its making at the level of state, region and separate entrepreneur is examined there too.*

Key words: *innovation, innovative policy, state innovative policy.*

УДК 339.133.057.2

О.В. Ковтун, к. е. н.,

доцент Подільського державного аграрно-технічного університету

ЧИ ПОТРІБНІ ТАКІ УСУНЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНОВОЇ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ?

В статті критично аналізується спроба в деяких публікаціях переосмислити фундаментальні залежності між еластичністю попиту, зміною рівня цін і валовою виручкою виробника.

Ключові слова: *попит, ціна, цінова еластичність попиту, точкова еластичність, дугова еластичність, еластичний попит, нееластичний попит, попит одиничної еластичності, валова виручка.*

Більшість вчених-економістів вважають справедливими наведені у таблиці 1 залежності між еластичністю попиту на товар та виручкою продавця (або витратами покупця) і рекомендують її для використання практикам, студентам, всім, хто вивчає і керується в своїй діяльності висновками мікроекономічної теорії.

Однак, незважаючи на простоту, очевидність і наукову обґрунтованість наведених залежностей, останнім часом в економічній літературі з'являються застереження щодо їх використання [3, 4]. На наш погляд, такі застереження не варті уваги, тому що їх аргументація ґрунтується на помилкових припущеннях. Головна з цих помилок полягає в тому, що автор неправомірно використовує формулу точкової (лінійної) еластичності там, де для цього немає аж ніяких

практика та досвід. — 2008. — № 14. — С. 12-15.

3. Хринюк О. С. Проблеми формування інноваційної політики в Україні. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2008. — № 2. — Т. 2 — С. 167-169.
4. <http://statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>

Annotation: *In this article is made the analyze of peculiarities of making the innovative policy at the stage of falling-off of production. The importance of its making at the level of state, region and separate entrepreneur is examined there too.*

Key words: *innovation, innovative policy, state innovative policy.*

УДК 339.133.057.2

О.В. Ковтун, к. е. н.,

доцент Подільського державного аграрно-технічного університету

ЧИ ПОТРІБНІ ТАКІ УСУНЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНОВОЇ ЕЛАСТИЧНОСТІ ПОПИТУ?

В статті критично аналізується спроба в деяких публікаціях переосмислити фундаментальні залежності між еластичністю попиту, зміною рівня цін і валовою виручкою виробника.

Ключові слова: *попит, ціна, цінова еластичність попиту, точкова еластичність, дугова еластичність, еластичний попит, нееластичний попит, попит одиничної еластичності, валова виручка.*

Більшість вчених-економістів вважають справедливими наведені у таблиці 1 залежності між еластичністю попиту на товар та виручкою продавця (або витратами покупця) і рекомендують її для використання практикам, студентам, всім, хто вивчає і керується в своїй діяльності висновками мікроекономічної теорії.

Однак, незважаючи на простоту, очевидність і наукову обґрунтованість наведених залежностей, останнім часом в економічній літературі з'являються застереження щодо їх використання [3, 4]. На наш погляд, такі застереження не варті уваги, тому що їх аргументація ґрунтується на помилкових припущеннях. Головна з цих помилок полягає в тому, що автор неправомірно використовує формулу точкової (лінійної) еластичності там, де для цього немає аж ніяких

об'єктивних підстав. Покажемо це на прикладах, які автор наводить в статті[4]:

1. При зниженні ціни з 10 до 2 грн. обсяг попиту зріс з 100 до 200 одиниць товару. Тобто, ціна зменшилася на 80%, а обсяг попиту збільшився на 100%, здавалося б виручка повинна зрости (див. табл.1), адже попит на товар еластичний ($E_d = ((200 - 100)/100)/((2 - 10)/10) = -1,25$), а ціна знижується. Однак, розрахунок показує, що виручка зменшилася (з 1000 до 400).

2. При підвищенні ціни з 10 до 20 грн. обсяг попиту зменшився з 100 до 30 одиниць товару. Тобто ціна збільшилася на 100%, а обсяг попиту зменшився на 70%, здавалося б виручка повинна зрости (див табл. 1), адже попит на товар нееластичний ($E_d = ((30 - 100)/100)/((20 - 10)/10) = -0,7$), а ціна підвищується. Однак розрахунок показує, що виручка суттєво зменшилася (з 1000 до 600).

Таблиця 1

Вплив цінової еластичності попиту на виручку продавця

Цінова еластичність попиту	Ознака еластичності	Зміна виручки	
		при зниженні ціни	при зростанні ціни
Еластичний	$ E_d > 1$	Збільшується	Зменшується
З одиничною еластичністю	$ E_d = 1$	Не змінюється	Не змінюється
Нееластичний	$ E_d < 1$	Зменшується	Збільшується

Як бачимо, автор розраховує еластичність за формулою

$$E_d = (\Delta Q / \Delta P) * (P / Q), \quad (1)$$

тобто за формулою точкової еластичності.

При цьому він не звертає увагу на те, що в наведених прикладах ціна змінюється досить суттєво (80% і 100%, відповідно), а це не дозволяє використовувати формулу (1). В такому випадку розрахунки необхідно вести за формулою дугової еластичності, яка має такий вигляд:

$$E_d = (\Delta Q / \Delta P) * ((P_1 + P_2) / (Q_1 + Q_2)) \quad (2)$$

Розглянемо саме з цієї позиції наведені приклади.

1. При зниженні ціни з 10 до 2 грн. обсяг попиту зріс з 100 до 200 одиниць товару. Розрахуємо коефіцієнт дугової еластичності $E_d = ((200 - 100) / (2 - 10)) * ((10 + 2) / (100 + 200)) = -0,5$. Згідно з таблицею виручка повинна зменшитися, тому що попит на товар нееластичний ($|E_d| < 1$), а ціна знижується. Це підтверджують розрахунки виручки: до зниження ціни виручка дорівнювала 1000(10*100), а після зниження ціни вона зменшилася до 400(2*200).

2. При підвищенні ціни з 10 до 20 грн. обсяг попиту зменшився з 100

до 30 одиниць товару. Розрахуємо коефіцієнт дугової еластичності $E_d = ((30 - 100)/(20 - 10)) * ((10 + 20)/(100 + 30)) = -1,6$. Знову ж таки згідно з таблицею 1 виручка повинна зменшитися, тому що попит на товар еластичний ($|E_d| > 1$), а ціна зростає. Це показують і розрахунки виручки: до зниження ціни виручка дорівнювала $1000(10*100)$, а після зниження ціни вона зменшилася до $600(20*30)$.

Далі автор пише: «При одиничній еластичності попиту (коли ціна і попит змінюються на однаковий процент) вважається, що виручка не повинна змінюватися. Однак практика показує, що ця залежність взагалі ніколи не підтверджується. Якщо візьмемо навіть однакові обсяги ціни і попиту (наприклад, 10 грн. та 10 одиниць товару) і станемо змінювати їх на однаковий процент, то отримаємо меншу, ніж 100 грн. виручку в усіх випадках ($9*11=99$; $12*8=96$; $7*13=91$; $14*6=84$; $5*15=75$; $16*4=64$ і т.д.)»

Не зрозуміло, на підставі чого автор вирішив, що наведений приклад має відношення до одиничної еластичності. Щоби не нагромаджувати статтю розрахунками, наведемо готову таблицю, яка розрахована за даними цього прикладу (див. табл. 2).

Як видно з таблиці 2, в запропонованому автором прикладі ціна і попит змінюються різними темпами, тому попит аж ніяк не може бути одиничної еластичності. В дійсності він є нееластичним, при чому чим нижча ціна, тим менш чутливим до неї стає попит. Наведений приклад знову ж таки підтверджує правомірність таблиці 1: попит нееластичний, ціна падає, виручка знижується.

Таблиця 2

Розрахунок виручки і цінової еластичності попиту

P	10	9	8	7	6	5	4
Q	10	11	12	13	14	15	16
Виручка	100	99	96	91	84	75	64
E_d		-0,9	-0,74	-0,60	-0,48	-0,38	-0,29
ΔP , в %		-10	-11,11	-12,5	-14,29	-16,67	-20
ΔQ , в %		10	9,09	8,33	7,69	7,14	6,67

Якщо вже наводити приклад попиту одиничної еластичності, то по-перше, треба брати однакові зміни ціни і попиту не в абсолютному, а в відносному вимірі (наприклад, в %), а по-друге, зміна ціни повинна бути не досить значною (в межах величини, яка забезпечує незмінність одиничної еластичності попиту). В разі невиконання цих умов попит не може бути одиничної еластичності, що й продемонстрував наведений автором приклад (див. табл. 2).

Продемонструємо модифікацію цього прикладу, але з врахуванням наведених нами умов (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок виручки і цінової еластичності попиту при зміні ціни і попиту на 0,1 %

<i>P</i>	10	9,99	9,98	9,97	9,96	9,95	9,94
<i>Q</i>	10	10,01	10,02	10,03	10,04	10,05	10,06
Виручка	100	100	100	100	100	100	100
ΔP , в %		-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
ΔQ , в %		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
E_d дугова		-1	-1	-1	-1	-1	-1
E_d точкова		-1	-1	-1	-1	-1	-1

Як бачимо, проведені нами розрахунки (див. табл.3) підтверджують правомірність таблиці 1 і в разі попиту одиничної еластичності. Додаткові розрахунки (які залишилися за межами цієї статті) показують, що навіть при 10% зміні ціни і попиту виручка залишається майже незмінною при умові, що коефіцієнт еластичності відхиляється від 1 не більш як на 0,001. Як бачимо, наведені автором приклади при їх грамотному використанні не тільки не спростовують закономірності таблиці 1, а навпаки підтверджують їх.

Далі автор пише: «...спростовану нами залежність можна розвінчати і математично...». Як «спростована» загально визнана закономірність ми показали. Що стосується математичних «розвінчань», які наводить автор, то вони не заслуговують уваги вже тому, що в їх основі лежить все те ж саме неправомірне ототожнення точкової еластичності з дуговою.

На завершення автор пропонує нову формулу визначення цінової еластичності попиту.

$$E_d = (X_B/X_M)/(P_B/P_M) \quad (2)$$

Навіть при першому погляді на неї виникає ряд запитань:

- які економічні процеси чи явища відображає ця формула?
- Як з її допомогою пояснити студенту чи практику суті еластичності попиту?
 - Як пояснити що цей показник є мірою* чутливості попиту до темпів зміни ціни?
- Куди подівся знак «-»? В формулі здійснюється ділення виключно додатних величин, а це означає, що $E_d > 0$. Виходить, ще зростання цін призводить до зростання попиту(???)
- Вже переліченого достатньо для того, щоб поставити головне запитання: чи потрібна взагалі така формула?

Нам здається, що подібні розглянутому непорозуміння виникають внаслідок припущення, яке міститься майже в усіх підручниках з

мікроекономіки. Суть цього припущення полягає в тому, що функція попиту від ціни розглядається як лінійна. Хоча не важко бачити, що в науковому плані таке припущення є неправомірним. Якщо б графік залежності попиту від ціни уявляв собою пряму лінію, то при певній ціні попит дорівнювався б нулю, а при певному обсязі попиту ціна б дорівнювалася нулю. Важко собі уявити реальну економіку, в якій товари виготовляються або незважаючи на відсутність попиту на них, або лише для того, щоб роздавати їх безкоштовно. Очевидно, що лінія попиту ніколи не повинна перетинатися з осями ціни ($Q = 0$) і попиту ($P = 0$), хоча і може досить близько наближатися до них. Так, при досить високих цінах попит може бути зовсім незначним, але не нульовим, тобто знайдеться хоча б один покупець, який захоче придбати такий товар. Якщо цього не станеться, продавець буде знижувати ціну, доки такий покупець не з'явиться. Так само при великому попиті ціна може бути досить низькою, але знову ж таки не нульовою (безкоштовна роздача товарів). Інакше кажучи, лінія попиту повинна асимптотично наближатися до осі P і осі Q . Такою лінією може бути лише крива другого порядку від'ємного нахилу.

Незважаючи на це майже всі підручники замінюють криву другого порядку прямою лінією, тобто зводять залежність попиту від ціни до лінійної. Нам здається, що це робиться свідомо, з метою спрощення розрахунків і полегшення сприйняття студентами суті такого феномена як функція попиту від ціни. Дійсно, при викладанні багатьох тем така підміна кривої прямою лінією значно спрощує як алгебраїчний так і графічний аналіз, покращує наочність. Але в ряді випадків таке спрощення, навпаки, створює невинуваті проблеми. Так, із визначення коефіцієнта цінової еластичності попиту випливає, що математично цей коефіцієнт є не що інше, як похідна першого порядку від функції попиту по ціні. В той же час похідна першого порядку дорівнює котангенсу кута нахилу кривої. До речі, саме від'ємний кут нахилу кривої попиту обумовлює від'ємну величину похідної, а відповідно і коефіцієнта еластичності попиту.

Виходячи з припущення про лінійний характер залежності попиту від ціни, важко пояснити, чому в реальній дійсності при зростанні цін попит на той самий товар змінюється від нееластичного до еластичного. Пряма лінія має один і той же кут нахилу в будь-якій точці, а відповідно і еластичність попиту повинна бути однаковою при будь-якій ціні. В різних підручниках автори шукають свої пояснення цьому парадоксу. Не всі пояснення здаються нам переконливими. Насправді ж, ніякого парадоксу не існує, якщо пам'ятати, що функція попиту є кривою другого порядку. Така крива в різних точках має різні кути нахилу, а відповідно і різну еластичність попиту. Саме тому виникла необхідність ввести поняття точкової (лінійної) і дугової еластичності. В разі незначних змін ціни і попиту в інтервалі цих змін короткий відрізок кривої можна замінити відрізком

дотичної до неї прямої. Згадаємо зі шкільної математики, що всяка крива уявляє собою сукупність нескінченно великої кількості нескінченно малих відрізків прямої. При таких умовах можна проводити розрахунки за формулою лінійної еластичності (1). І чим меншим буде інтервал змін ціни і попиту, тим більш обґрунтованим буде використання цієї формули. Межею такого звуження означеного інтервалу є точка, тому лінійну еластичність ще називають точковою.

В разі ж суттєвих змін ціни і попиту використання формули лінійної еластичності вимагало б заміни великих відрізків кривої (дуги) прямою. Така заміна спотворює характер залежності попиту від ціни в інтервалі означених змін. Розрахована таким чином еластичність може характеризувати ситуацію або на початок зміни цін, або після її завершення, і не показує чутливість попиту в процесі цих змін. Таку функцію більш адекватно, хоча і не ідеально, виконує показник дугової еластичності, який розраховується як середня величина між початком і кінцем зміни цін (2).

Використовуючи формулу точкової еластичності замість формули дугової еластичності, автори фактично спрямляють криву попиту, нехтуючи при цьому логікою залежності попиту від ціни. Таблиця ж 1 ґрунтується саме на понятті дугової еластичності і не потребує ніяких надуманих «спростувань» і «розвінчань».

Список використаних джерел:

1. Базилінська О.Я., Мініна О.В. Мікроекономіка: Навчальний посібник / За ред. О.Я Базилінської. — Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. — 351 с.
2. Веріан Гел Р. Мікроекономіка: проміжний рівень. Сучасний підхід / Пер. з англійської Сергія Слухая. — К.: Лібра, 2006. — 632 с.
3. Лісовий А.В. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни "Мікроекономіка". - К. Дія. 2005. — С.38-45,
4. Лісовий А.В. Проблемі визначення еластичності попиту за ціною та пропозиції щодо їх усунення. «Україна в XXI столітті: проблеми та перспективи соціально економічного розвитку». Збірник наукових праць. — Кам'янець-Подільський. 2008. - С. 53-56.

Annotation: *in this article critically analyze the attempt in some publications to understand fundamental dependences between elasticity of demand, change of standard of prices and gross profit yield of producer.*

Key words: *demand, price, price elasticity of demand, point elasticity, arc elasticity, elastic demand, inelastic demand, demand of single elasticity, gross profit yield.*

УДК 339.137.2..330.142

О.В. Красота, к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЛЮДСЬКИЙ АСПЕКТ

Розглядається категорія «людського капіталу» як головного чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах світової економічної кризи, рівні його аналізу, види інвестицій в людський капітал та віддачу від нього, проблеми та перспективи розвитку людського капіталу в Україні.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, людський капітал, індивідуальний, корпоративний та загальнонаціональний рівень людського капіталу, інвестиції та віддача від людського капіталу, індекси конкурентоспроможності.*

В умовах світової економічної кризи, що є найглибшою з часів «великої депресії», особливої актуальності набувають проблеми виведення національної економіки з тривалої рецесії, подолання її згубних наслідків та підвищення конкурентоспроможності країни. Фактор людського капіталу у системі конкурентоспроможності відіграє одну з провідних ролей, а збереження його потенціалу виступає пріоритетним завданням для держави.

Проблеми конкурентоспроможності національної економіки розглядаються у працях М. Портера, Я. Базилюк, В. Гейця, М. Згуровського, Ю. Полунєєва тощо. Людському капіталу як складовій нагальної конкурентоспроможності присвячували свої дослідження Г. Беккер, В. Геєць, Л. Любимов, В. Семиноженко, Л. Федулова, Т. Шульц та інші. В українських програмних документах серед пріоритетів економічного розвитку задекларовано побудову конкурентоспроможної, заснованої на знаннях, економіки. Зокрема, про це йдеться в Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 рр., Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки тощо.

Невивченим є потенціал конкурентоспроможності економіки України, зокрема конкурентоспроможності її людського капіталу, в умовах нинішньої світової економічної кризи.

Мета статті полягає у визначенні можливостей підвищення конкурентоспроможності національної економіки в період світової економічної кризи через підвищення конкурентоспроможності людського капіталу країни.

Конкурентоспроможність країни — це здатність економіки однієї держави конкурувати з економіками інших держав за рівнем ефективного використання національних ресурсів, насамперед людських, підвищення продуктивності народного господарства й забезпечення на цій основі високого та постійного зростаючого рівня життя населення [1]. Важливою умовою підвищення конкурентоспроможності української економіки є створення та зміцнення людського капіталу. В основі змісту цього поняття є всебічний розвиток людини як основного фактору виробництва. Про це наголошується в Концепції Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки [2].

В економічній теорії під людським капіталом прийнято розуміти таку економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих в результаті інвестицій знань, умінь, навиків і здібностей людини, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються як у виробничій діяльності, так і зі споживчою метою, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів свого власника та національного доходу.

В теоретичному аспекті поняття «людський капітал» аналізується на трьох рівнях: індивідуальному, мікроекономічному та макроекономічному. На першому, індивідуальному, рівні під людським капіталом розуміється накопичений індивідумом запас здібностей, знань, вмінь та навичок, а також зовнішність, які здобуті шляхом отримання освіти, професійної підготовки та практичного досвіду, що в сукупності використовуються у певній сфері суспільної діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів даної особи. Під зовнішністю як однією із складових людського капіталу розуміється не стільки те, чим нагородила природа кожну конкретну особу, а насамперед вміння людини виглядати привабливою, розумною і доброзичливою по відношенню до інших людей.

На мікроекономічному, тобто корпоративному, рівні людський капітал представляє собою сукупність освітнього рівня, кваліфікації професійних здібностей та накопичений виробничий досвід всіх працівників фірми. В цьому сенсі людський капітал асоціюють з комерційним капіталом фірми, оскільки більший прибуток отримується не тільки завдяки використанню матеріально-речових факторів виробництва, а й використанню так званих особистих факторів виробництва, головну роль серед яких відіграє здатність до підприємництва, підприємницький хист. Саме останній призводить до збільшення прибутків та підсилення конкурентоспроможності фірми.

На макроекономічному, тобто загальнонаціональному, рівні поняття людського капіталу охоплює нагромаджені вкладення в галузі освіти, охорони

здоров'я, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів тощо. Він трансформується в поняття національного людського капіталу, оскільки є суттєвою частиною національного багатства країни.

Людський капітал, незважаючи на рівень аналізу, має свої *особливості*. Якщо матеріально-речові фактори виробництва мають затратний характер використання (тобто задля отримання прибутку майбутньому слід здійснити витрати виробництва в поточному періоді), а фізична праця розглядається як затратний вид людської діяльності, то розумова праця трактується як капітал, тобто здатність примножувати доходи. Таким чином, у суспільстві радикально змінилися погляди на роль людини, і кошти на її розвиток стали розглядатися не як витрати, а як перспективне вкладення капіталу як інвестиції. До найважливіших видів інвестицій у людський капітал відносять освіту, охорону здоров'я і медичне обслуговування, підвищення кваліфікації робітників, професійну мобільність, пошук інформації про ціни і доходи, народження дітей та догляд за ними тощо. Освіта і підвищення кваліфікації збільшують об'єм людського капіталу, охорона здоров'я і медичне обслуговування подовжують термін його «служби», професійна мобільність і пошук інформації на ринку праці сприяють підвищенню цін за його послуги, народження і виховання дітей відтворюють його в наступному поколінні.

Віддачу від людського капіталу можна розглядати під різними кутами зору. З одного боку, вона може виступати в грошовій формі — наприклад, це більш високі заробітки працівників з вищим рівнем освіти. З іншого боку, в ній можна виділити споживчу та інвестиційну складові. Освіта представлятиме безпосередньо споживчу цінність, якщо людина отримає користь або задоволення від самого процесу навчання. А інвестиційна цінність освіти визначається тими вигодами, які вона здатна приносити після завершення навчання.

Водночас окреслилось широке коло проблем щодо ефективного розвитку людського капіталу в економіці України, що, зрештою, призводить до падіння її конкурентоспроможності на світових ринках. Так, за Індексом глобальної конкурентоспроможності, який щорічно репрезентується Всесвітнім економічним форумом, Україна станом на початок 2008 року займала лише 73-тє місце серед 131 країни. Серед переліку конкурентних переваг є ті, що відносяться до складових людського капіталу: практика наймання і звільнення (16-тє місце), доступ до вищої освіти (17-тє місце), участь жінок у трудовій діяльності (26-тє), якість освітньої системи (47-ме). Проте такі показники як «відтік мізків» (93-тє місце) та середня тривалість життя (89-тє місце) свідчать про доволі низькі позиції розвитку людського капіталу в країні, що, зрештою, пояснює її низькі рейтинги конкурентоспроможності.

За Індексом економічної свободи (оцінка «The Heritage Foundation» і «The Wall Street Journal») у 2008 році Україна займала 133-тє місце серед 157 країн і включається до категорії країн «переважно невольних», причому закріпилася на останньому місці в цій групі, яка налічує 52 країни [3, с. 15-17]. Це є свідченням доволі низького значення рівня економічної свободи в країні, що перешкоджає розвитку людського капіталу та швидшому подоланню за його допомогою кризових явищ в країні.

Підвищенню ролі людського капіталу в системі конкурентоспроможності країни в умовах світової економічної кризи сприятиме:

- створення належних умов для збереження і поліпшення здоров'я населення як одного з найголовніших пріоритетів нації;
- формування якісних робочих місць та сприяння інтелектуалізації людського капіталу;
- створення умов для самореалізації особи;
- регулювання міграційних потоків;
- використання досвіду зарубіжних країн щодо поліпшення демографічної ситуації.

Майбутнє України нерозривно пов'язане із розвитком інтелекту нації — найдорожчого капіталу країни. Збільшення інвестицій в людський капітал, створення належних умов для його розвитку має бути головним завданням державної політики. Саме ці заходи в найбільшій ступені допоможуть вийти економіці України з рецесії та подолати її згубні наслідки, підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки.
2. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007-2015 роки.
3. Б. Данилишин, О. Веклич. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку // Економіка України. — 2008. — №7. — С. 13-21.

***Annotation:** The article analyses «human capital» as the main factor of increasing the national economy ability for competition in the condition of world economic crisis, kinds of investment into human capital and profits from it, problems and perspectives of its development in Ukrainian economy.*

***Key words:** Ability for competition, human capital, individual, corporative, national level of human capital, investment into human capital and profits from it, Competitiveness Indexes.*

УДК 330.1

В.В. Радченко, к.е.н., доцент Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПЕРВІСНЕ НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: ДІАЛЕКТИКА ПРОЦЕСУ

В статті досліджується проблема первісного нагромадження капіталу в Україні як фактора трансформаційних перетворень. З'ясовуються його особливості, форми, методи, протиріччя, соціально-економічні наслідки.

Ключові слова: *первісне нагромадження капіталу, ринкова (капіталістична) економіка.*

Трансформація соціально-економічних відносин в Україні, що розпочалася з початку 90-х років ХХ століття, є ні чим іншим, як формуванням нової економічної системи. За зовнішньою ознакою ринкової економіки, а за своєю суттю — капіталістичного господарства. В такій системі не тільки матеріально-речові, а і особистий фактор виробництва — робоча сила — перетворюється в товар. Отже, те, що в літературі називають ринковими перетвореннями — це лише фасад будівлі. Її фундаментом є створення принципово нового соціального механізму поєднання факторів виробництва на основі приватної, капіталістичної власності та інституту найманої праці.

Наукова думка України перехідного періоду сконцентрувала свою увагу саме на проблемі формування ринку, його структури, інститутів, механізмів тощо. При цьому процес перетворень в більшості уявлявся досить спрощено, безпроблемно і з самого початку як соціально зорієнтований. Але в тіні залишалася гострота протиріч, пов'язана із перерозподілом факторів виробництва і формуванням самого капіталу як економічного явища.

Об'єктивна реальність вимагала і вимагає сьогодні, щоб економічна наука у своїх дослідженнях знаходила найглибші основи трансформаційних змін, ті, які пов'язані із формуванням нових соціально-економічних механізмів включення факторів у суспільне виробництво та розподілу створеного продукту. Це концентрує увагу науки (і практики) на центральних проблемах реформ, дослідженні дійсних чинників розвитку, виявленні причин глибоких протиріч у суспільстві, визначенні соціальних пріоритетів та шляхів їх втілення в життя.

Проблемою, яка в найбільшій мірі концентрує якісні зміни при переході від адміністративно-командної (соціалістичної) економіки до ринкової (капіталістичної), є проблема *первісного нагромадження капіталу*. Саме ця проблема виражає характер змін у відносинах власності на засоби виробництва,

новий взаємозв'язок суб'єктів виробництва, найглибші протиріччя перехідного суспільства. Під впливом первісного нагромадження формується характер всього трансформаційного процесу, економічна політика держави.

Різні сторони проблеми первісного нагромадження капіталу розглядаються в працях В. Базилевича, З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Гоша, А. Гриценка, П. Єщенко, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, І. Лукінова, С. Мочерного, О. Онищенко, Ю. Пахомова, В. Рибалкіна, А. Чухна, В. Юрчишина та ін. Однак, без перебільшення можна сказати, що в нашій економічній політиці допущено дуже багато помилок саме тому, що не враховувалася дія фактора первісного нагромадження капіталу.

Метою статті є дослідження первісного нагромадження капіталу в Україні як фактора ринкових (капіталістичних) перетворень, його особливостей, виявлення діалектики цього процесу.

Первісне нагромадження капіталу — явище типове для всіх країн, в яких еволюційним шляхом формувалася ринкова (капіталістична) економіка. За своєю суттю воно являє «передісторію капіталу та відповідного йому способу виробництва [1, с. 675], процес, який| перетворює, з одного боку, суспільні засоби виробництва і життєві засоби в капітал, з другого боку, — безпосередніх виробників у найманих і робітників» [1, с. 675]. Це насильницький спосіб формування капіталістичних відносин, а тому це не ідилія, а історія, яка «вписана в літописи людства полум'яною мовою крові і вогню» [1, с. 676].

Історичними формами (джерелами) первісного нагромадження капіталу були експропріація землі у сільського населення (Англія, XV–XVI ст.), знищення общинного землекористування, розкрадання церковних земель, генезис капіталістичних фермерів, генезис промислового капіталіста, державний борг, система міжнародного кредиту та ін.

Первісне нагромадження капіталу прискорювало процес переростання простого товарного виробництва у капіталістичне, майнової диференціації виробників у результаті дії закону вартості, доводило цей процес, до логічного завершення — концентрації власності (капіталу) на одному полюсі і робочої сили, відокремленої від власності, на іншому. Отже, історична роль первісного нагромадження — прискорення становлення нового (капіталістичного) ладу з допомогою насильницьких методів, пограння елементарних прав і свобод людини, аж до права на життя.

В Україні виникла специфічна ситуація: поскільки попередній розвиток (в умовах СРСР) не формував ринкові (капіталістичні) відносини, а, навпаки, заперечував їх, то на первісне нагромадження в перехідний період ліг весь тягар формування капіталу як економічного відношення. Первісне нагромадження капіталу стало провідним фактором трансформації економічної системи України

соціалістичного типу (адміністративно-командної) в протилежну за своєю суттю ринково-капіталістичну.

Первісне нагромадження капіталу — специфічний період у житті суспільства, протягом якого формуються економічні і соціальні передумови капіталізму. Це крупномасштабний процес, основними формами якого в нашій країні стали: пограбування державної економіки шляхом роздержавлення та приватизації; масове скуповування сертифікатів та акцій у населення (за безцінь) з метою оволодіння підприємствами, банками і т.п.; перерозподіл багатства з допомогою інфляції, знецінення заощаджень населення; самовільне захоплення земель, земельних родовищ, ресурсів; масове розкрадання державного майна; штучне заниження заробітної плати та її несвоєчасні виплати; спекулятивне завищення цін; встановлення високих процентних ставок; спекуляції на споживчому ринку; несплата (неповна сплата) податків; використання тіньових схем в експортно-імпортних операціях; широке використання бартеру та ін.

Внесок кожної із перерахованих форм в здійснення первісного нагромадження капіталу в Україні потрібно розглядати як з кількісної сторони, так і якісної, що означає визначення її ролі у формуванні економічно-соціальної основи нового ладу. В цьому відношенні відзначимо особливу роль приватизації, яка змінила існуючу раніше систему відносин власності і сформувала каркас нової системи. За 1992-2005 рр. в країні змінило форму власності 102154 підприємств [2, с. 323]. На початок 2006 р. із всієї кількості суб'єктів (1070705) Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) 838377 суб'єкта, або 78,3% знаходилися у приватній власності [2, с. 309]; середньорічна кількість найманих працівників на Підприємствах та організаціях приватної власності становила у 2005 р. 6917,5 тис. осіб, або 73,8% [2, с. 310]. У 2006 р. відношення кількості Найманих працівників до всієї кількості економічно активного населення складало 63,25% [3, с. 354, 358].

У зв'язку зі своєю специфікою первісне нагромадження капіталу в Україні з самого початку набуває особливої гостроти, антагоністичного і антисоціального забарвлення. Воно здійснюється за сценарієм «шокової терапії» з масовим використанням тіньових схем і навіть цілих систем оволодіння власністю та збагачення; спекуляції на грошовому і валютному ринках, заниженні ціни робочої сили (заробітної плати), провокування інфляції та знецінення заощаджень населення, організації штучних банкрутств, рейдерства, тіньових операцій в експорті та імпорті, використанні олігархічними групами в своїх інтересах коштів Державного бюджету, грошово-кредитних ресурсів тощо. Первісне нагромадження капіталу в Україні охопило всі сфери суспільного виробництва, освіту, охорону здоров'я. Принцип збагачення став всеохоплюючим, підпорядковуючи собі всю організацію економічного життя,

мораль і право, породжуючи корупцію та хабарництво.

Та найбільш вагомим і стабільним джерелом первісного нагромадження в Україні стає праця зайнятих у матеріальному виробництві, відрив заробітної плати від вартості робочої сили. У 2006 р. Україні частка населення із середньодушовими грошовими витратами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум, складала 59,4%, а у 2000 р. - 87,9% [3, с. 397].

Одна із особливостей первісного нагромадження капіталу в Україні заключається в тому, що воно здійснюється під виглядом реформ, а тому, носіті, знаходиться під прикриттям держави і, навіть, більше — стає об'єктом її економічної політики. Стає зрозумілим, чому таке Недосконале наше законодавство в питаннях власності, податків, грошово-кредитних відносин та ін. До цього часу не створена гарантійна система підтримки малого та середнього бізнесу, захисту вітчизняного виробника і найманих працівників, боротьби із засиллям монополії.

Сьогодні найбільш небезпечним є підпорядкування інтересам крупного капіталу банківської справи, формування курсу національної валюти, формування, розподілу та використання коштів Державного бюджету.

Аналіз первісного нагромадження капіталу розкриває гострі протиріччя перехідного періоду в Україні, які виражають глибоку протилежність економічних інтересів, бажання крупного капіталу монополізувати власність, встановити тотальне панування в економіці, підпорядкувати своїм інтересам державу. *Основне протиріччя* нашої економіки на сучасному етапі — це протиріччя між крупним приватно-олігархічним та суспільним секторами. Гострими також є протиріччя: між великим (олігархічним) та дрібним бізнесом, між суспільним сектором та дрібним бізнесом, всередині дрібнотоварного виробництва (бізнесу), між крупними олігархічними групами.

Переплетення цих протиріч вкрай загострює всі проблеми в суспільстві, гальмує розв'язання кардинальних національних проблем. Олігархічно-мафіозна система, що склалася в Україні, продукує глибоку диференціацію суспільства, соціальні конфлікти і антагонізми, низький рівень життя українського народу, слабку конкурентоздатність; української продукції на світових ринках та найнижчі рейтинги України у світі.

Трансформаційний процес в Україні значно відхиляється від проголошеної ще на початку перехідного періоду мети створення соціально орієнтованої економіки. Стало закономірним скорочення населення країни. На 1 січня 1991 р. воно становило 51,9 млн. осіб, на 1 січня 2007 р. — 46,6 млн. осіб [3, с. 337], на 1 грудня 2008 р. — 46,16 млн. осіб [4, с. 9]. Україна серед країн СНД має самий низький коефіцієнт народжуваності — 9,0 в 2005 р., і найвищий коефіцієнт смертності — 16,6 в 2005 році [3, с.528, 530]. За дослідженнями академіка Ю.

Пахомова зараз в Україні співвідношення децильних показників (10% — найбідніші і 10% — найбагатші) уже складає 1:40 тоді як в країнах ЄС цей показник варіює в межах 1:5, 1:7; у Японії. 1:4,5 [5].

Первісне нагромадження капіталу є визначальним фактором трансформаційних перетворень в Україні, що створює, по-суті, соціально-економічну базу ринкової (капіталістичної) економіки. Разом з тим, здійснюючи свою історичну місію, воно не стало фактором прогресу, породило гострі суперечності в економіці і в усьому суспільстві. Україна попала в число найнижчих рейтингів по конкурентоспроможності, технологічно-інноваційному розвитку та соціальному становищу громадян. Вихід із такого стану — перехід на іншу, соціально спрямовану модель економічного розвитку, відмова від ліберальної моделі.

Список використаних джерел:

1. Маркс К. Капітал. Том 1. — К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори. Видання друге. Т. 23 — К.: Держ. вид-во політ. літератури УРСР, 1963.
2. Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: «Консультант», 2006.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік. — К.: «Консультант», 2007.
4. «Урядовий кур'єр», 2009, 27 січня.
5. Ю. Пахомов. Україна: парадокси зростання і розвитку //«Комуніст», 2007, №83, 10 листопада.

Annotation. In clause article the problem of initial accumulation of the capital in Ukraine as factor of transients is investigated Its features, the form, methods, contradictions, social and economic consequences are found out.

Key words: initial accumulation of the capital, market (capitalist) economy.

УДК 331.101.262

Л.П. Радченко, к. е. н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НОВОЇ ЯКОСТІ В МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті аналізується розвиток концепції людського капіталу в умовах становлення економіки знань, розглядається формування нової якості людського капіталу та напрями державної підтримки цього процесу для забезпечення інноваційного типу розвитку економіки.

Пахомова зараз в Україні співвідношення децильних показників (10% — найбідніші і 10% — найбагатші) уже складає 1:40 тоді як в країнах ЄС цей показник варіює в межах 1:5, 1:7; у Японії. 1:4,5 [5].

Первісне нагромадження капіталу є визначальним фактором трансформаційних перетворень в Україні, що створює, по-суті, соціально-економічну базу ринкової (капіталістичної) економіки. Разом з тим, здійснюючи свою історичну місію, воно не стало фактором прогресу, породило гострі суперечності в економіці і в усьому суспільстві. Україна попала в число найнижчих рейтингів по конкурентоспроможності, технологічно-інноваційному розвитку та соціальному становищу громадян. Вихід із такого стану — перехід на іншу, соціально спрямовану модель економічного розвитку, відмова від ліберальної моделі.

Список використаних джерел:

1. Маркс К. Капітал. Том 1. — К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори. Видання друге. Т. 23 — К.: Держ. вид-во політ. літератури УРСР, 1963.
2. Статистичний щорічник України за 2005 рік. — К.: «Консультант», 2006.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік. — К.: «Консультант», 2007.
4. «Урядовий кур'єр», 2009, 27 січня.
5. Ю. Пахомов. Україна: парадокси зростання і розвитку //«Комуніст», 2007, №83, 10 листопада.

Annotation. In clause article the problem of initial accumulation of the capital in Ukraine as factor of transients is investigated Its features, the form, methods, contradictions, social and economic consequences are found out.

Key words: initial accumulation of the capital, market (capitalist) economy.

УДК 331.101.262

Л.П. Радченко, к. е. н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ НОВОЇ ЯКОСТІ В МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті аналізується розвиток концепції людського капіталу в умовах становлення економіки знань, розглядається формування нової якості людського капіталу та напрями державної підтримки цього процесу для забезпечення інноваційного типу розвитку економіки.

Ключові слова: Економіка знань, інноваційна модель розвитку, інформаційне суспільство, людський капітал.

Сучасна фінансова криза та рецесія, що охопила в останні роки економіку майже всіх країн світу, вимагають особливої уваги державних діячів, політиків, економістів до розробки антикризових програм, заходів. Пошук таких шляхів, в тому числі в Україні, не може не враховувати нові реалії сучасної світової економіки: розвиток глобалізації, формування в економічно розвинених країнах інформаційного суспільства та соціально орієнтованої ринкової економіки, посилення державного і міжнародного регулювання економіки для підвищення її ефективності та реалізації стратегії сталого соціально-економічного розвитку тощо. Утвердження в розвинених країнах на початку XXI століття «нової економіки», що базується на знаннях, в якій стратегічним завданням є гармонічний розвиток трьох вершин так званого «трикутника знань» — освіти, наукових досліджень та інновацій, обумовлює необхідність подальшого розвитку економіки України на підставі інноваційної моделі та її складової — розвитку людського капіталу.

Аналізу проблем людського та інтелектуального капіталу приділено немало уваги у закордонній і вітчизняній економічній літературі такими вченими-економістами як Г. Беккер, Дж. Кендрик, Т. Шульц, В. Антонюк, С. Дятлов, О.А. Грішнова, А. Колот, І.С. Кравченко, Е.М. Лібанова, В.А. Савченко. Дослідженню проблем інформаційного суспільства і умов функціонування інноваційної моделі розвитку присвятили свої пошуки такі науковці як Дж. Гелбрейт, Й. Шумпетер, М. Кастельс, А. Гальчинський, С. Вовканич, С. Львовчкін та інші. Визнання значних досягнень у дослідженні великого спектру проблем людського капіталу потребує водночас подальшого їх поглиблення з урахуванням новітніх економічних тенденцій.

Метою даної статті є аналіз напрямів поліпшення якості людського капіталу для реалізації інноваційного розвитку економіки України.

Інноваційна модель розвитку економіки означає створення конкурентного середовища, спираючись впровадженню в виробництво наукових знань, технологій та інформації, ефективного використання фізичного і особливо людського капіталу для виробництва конкурентної високотехнологічної продукції. Знання перетворюється на нове джерело багатства, а працівник інтелектуальної праці є найважливішим ресурсом. В інформаційній сфері суспільства, до якої належать наука, освіта, система управління, зв'язку, машинно-інформаційна мережа, в розвинених країнах вже зараз зосереджено понад 60% трудових ресурсів. Так, у США у цю сферу залучено майже 80% всіх працюючих, приблизно 20% залучено у традиційні промислові галузі, і менш як

3% — у сільське господарство. Така сама картина спостерігається і в найбільш розвинених країнах Західної Європи, де в інформаційній сфері працює 70-75% фахівців [1, с. 39]. Інформаційна сфера стає таким чином однією із вирішальних на шляху розвитку людського капіталу та інтелектуалізації суспільного виробництва.

Людський капітал охоплює такі якості людини як нагромаджені продуктивні здібності, знання, володіння інформацією, здоров'я, мотивація і мобільність, які вона використовує в економічній діяльності, та які забезпечують їй отримання прибутку. Концепція людського капіталу в економічній науці постійно розвивається і збагачується. Ця концепція отримала міжнародне визнання в кінці ХХ століття, коли була присуджена Нобелівська премія з економіки Т. Шульцу (в 1979 р.) та Г. Беккеру (в 1992 р.) за їх оцінку значення людини як фактора економічного зростання. Одночасно вона все більше залучає уваги інститутів влади та міжнародних організацій. Останнім часом у зв'язку з формуванням інформаційного суспільства особливого значення набувають якісні характеристики людського капіталу. Широке розповсюдження отримала концепція людського капіталу та оцінки його якості, які визнані ЮНЕСКО: по-перше, якість людського капіталу прямо впливає на економічне зростання національної економіки, тому освіта розглядається як інвестування в майбутнє всього суспільства, а не просто в майбутній успіх окремої людини; по-друге, якість людського капіталу прямо залежить від якості освіти, особливо вищої, професійної освіти як найважливішої складової людського капіталу [3, с. 5]. Такий підхід потребує подальшого розвитку категорії людського капіталу в напрямку врахування взаємозв'язку між людським капіталом і особистим суспільним добробутом і благополуччям. Це особливо важливо в економіці знань, в якій людський капітал може розглядатись не просто як усереднена кількісна оцінка, а як основа для самореалізації індивіда, враховуючи появу особливого працівника — працівника знань. Він характеризується високою ступінню вертикальної мобільності, його праця — необмежена у просторі та є процесом творчої активності індивіда [3, с. 5-6]. Це викликає необхідність формування іншого типу працівника, для якого найбільш важливими є такі риси як креативність, здатність до інновацій, високий рівень адаптації до нових виробничих технологій, вміння швидко приймати рішення тощо.

Щорічно ООН оцінює динаміку людського розвитку у світі та публікує такі дані у Звіті з людського розвитку. В ньому має місце інтегральний показник — індекс людського розвитку (ІЛР), який охоплює три головні складові: тривалість життя, рівень освіти, рівень ВВП на душу населення. За даними ІЛР визначається рейтинг країни серед досліджуваних країн світу.

Як бачимо в таблиці 1, за індексом освіченості Україна має достатньо

високі дані та стандарти, але з урахуванням показників тривалості життя та рівня добробуту населення рейтинг України серед країн світу за ІЛР залишається низьким.

Це свідчить про те, що відчутного прогресу у забезпеченні розвитку людського капіталу, особливо якісних змін, та у сфері управління людським розвитком не відбувається [2, с. 35-37]. І як наслідок, це є однією з важливих причин низького рівня конкурентоздатності сучасної економіки України. Так, в загальному обсязі реалізованої промислової продукції українського виробництва в 2006 р. тільки 6,5% мали ознаки інноваційності, для порівняння: в Євросоюзі — 60%, в Японії — 67%, в США — 78%. Приріст ВВП за рахунок нових технологій в Україні складає 0,7%, а в розвинених країнах — 60-90% [4, с. 4-5].

Таблиця 1

Показники людського розвитку в Україні, 1992-2005 рр. [2, с. 36].

Показники	1992	1998	2000	2005
Очікувана тривалість життя при народженні, років	69,1	69,1	68,1	67,7
Рівень грамотності дорослого населення, %	98,5	99,6	99,6	99,4
Сукупний валовий коефіцієнт охоплення населення освітою, %	73,7	77,9	77,3	86,5
ВВП на душу населення (дол. США за ПКС)	5921	3194	3816	6848
Індекс тривалості життя	0,74	0,73	0,72	0,71
Індекс рівня освіченості	0,90	0,92	0,92	0,95
Індекс реального ВВП	0,68	0,58	0,61	0,70
Індекс людського розвитку (ІЛР)	0,773	0,774	0,748	0,788
Темпи зростання ІЛР (% до попереднього року)	-	101,7	100,5	101,8
Рейтинг України за ІЛР / кількість країн	45/162	78/144	80/173	76/177

Формуванню якісно нових рис людського капіталу можуть сприяти наступні напрями удосконалення управління його розвитком:

- суттєве підвищення конкурентоспроможності сфери науки та освіти через державну підтримку їх пріоритетного розвитку як найважливіших продуктивних сил національної економіки;
- кардинальне змінення ставлення до освіти, стимулювання формування людського капіталу нової якості, інноваційного типу, який би міг ефективно функціонувати в інформаційному суспільстві;
- регулювання пропозиції робочої сили на ринку праці через забезпечення професійної підготовки і підвищення якості робочої сили у відповідності до структурних змін в економіці та потреб інноваційного розвитку;
- посилення стимулів до індивідуальних інвестицій в людських капітал та його розвиток, зокрема, вилучаючи з бази оподаткування особисті витрати на

- освіту для себе та членів сім'ї, на охорону здоров'я;
- здійснення розвитку системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та післядипломного навчання фахівців, керівних кадрів, забезпечуючи «навчання протягом життя».

Таким чином, розвиток людського капіталу в напрямку виникнення якісно нового його типу зможе сприяти інноваційному розвитку економіки України, подоланню кризової ситуації та підвищенню її конкурентноздатності на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Антонюк В. Головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні // Україна: аспекти праці. — 2006. — № 2. — с. 39-47.
2. Безтелесна Л. Управління людським розвитком в Україні // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 8. — с. 34-49.
3. Красина О.В., Крутий И.А. Развитие человеческого капитала в условиях перехода к обществу знания. — http://www.muh.ru./Docs/niipo/11_2007.
4. Розвиток інноваційної та інвестиційної політики держави // Матеріали наукової експертизи // К.: 2007. — с. 3-6. — <http://www.in.gov.ua/index.php>.

Annotation. Development of conception of human capital in the conditions of becoming of economy of knowledges is analysed in the article, forming of a new quality of human capital and direction of state support of this process for providing of innovative type of development of economy is examined.

Key words: Economy of knowledges, innovative model of development, informative society, human capital.

УДК 330.341.1

В.А. Скрипниченко, к.е.н., доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРИСКОРЕННЯ

В статті розглянуті умови проведення активної інноваційної політики з урахуванням інтересів суб'єктів цього процесу, впровадження наукомістких технологій, забезпечення сталого економічного розвитку країни.

- освіту для себе та членів сім'ї, на охорону здоров'я;
- здійснення розвитку системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та післядипломного навчання фахівців, керівних кадрів, забезпечуючи «навчання протягом життя».

Таким чином, розвиток людського капіталу в напрямку виникнення якісно нового його типу зможе сприяти інноваційному розвитку економіки України, подоланню кризової ситуації та підвищенню її конкурентноздатності на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Антонюк В. Головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні // Україна: аспекти праці. — 2006. — № 2. — с. 39-47.
2. Безтелесна Л. Управління людським розвитком в Україні // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 8. — с. 34-49.
3. Красина О.В., Крутий И.А. Развитие человеческого капитала в условиях перехода к обществу знания. — http://www.muh.ru./Docs/niipo/11_2007.
4. Розвиток інноваційної та інвестиційної політики держави // Матеріали наукової експертизи // К.: 2007. — с. 3-6. — <http://www.in.gov.ua/index.php>.

Annotation. Development of conception of human capital in the conditions of becoming of economy of knowledges is analysed in the article, forming of a new quality of human capital and direction of state support of this process for providing of innovative type of development of economy is examined.

Key words: Economy of knowledges, innovative model of development, informative society, human capital.

УДК 330.341.1

В.А. Скрипниченко, к.е.н., доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРИНЦИПИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРИСКОРЕННЯ

В статті розглянуті умови проведення активної інноваційної політики з урахуванням інтересів суб'єктів цього процесу, впровадження наукомістких технологій, забезпечення сталого економічного розвитку країни.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний механізм, економічний розвиток, інформаційні продукти, інноваційне прискорення.

Метою статті є розкриття напрямів забезпечення конкурентоспроможності України на світових ринках за рахунок ефективної інноваційної стратегії.

На сьогоднішньому етапі розвитку економіки України основним джерелом конкурентоспроможності стають інтелектуально-інформаційні ресурси, пов'язані з розвитком науки, освіти, комунікаційних технологій, гуманітарної сфери. Для забезпечення конкурентних переваг потрібно застосовувати ефективні організаційно-економічні механізми, що дозволять перетворити вказані ресурси в сучасні інновації і впровадити останні в господарську практику. В таких умовах важливо проаналізувати вплив інноваційно-інвестиційних механізмів на економічний розвиток України, а також організаційно-економічні механізми розробки і впровадження інновацій, що могли б сприяти суттєвому прискоренню інноваційного процесу.

За оцінками ЮНЕСКО Україна успадкувала економіку, де було зосереджено 6,5% світового науково-технічного потенціалу при наявності в країні 0,1% населення світу [6, с. 61-63]. Економічна, політична та соціальна кризи 1990-2000-их рр. призвели до значних втрат в інноваційному потенціалі України. В зв'язку з цим актуальною стає розробка та впровадження організаційно-економічних механізмів, які б сприяли стимулюванню інноваційної активності.

Виходячи на ринок з інноваціями, підприємства-новатори протягом деякого часу є монополістами в певній галузі, тож природною ринковою структурою стає монополія. На думку австрійського економіста Й. Шумпетера, впровадження нових способів виробництва і товарів не сумісно з конкуренцією. «Але це означає, що з нею не сумісно те, що ми ... називаємо економічним прогресом. І справді, досконала конкуренція — автоматично або в результаті певних заходів — згодом руйнується і завжди руйнувалася там, де з'являлося щось нове» [2, с. 83-85].

Вартість багатьох інформаційних продуктів збільшується пропорційно кількості їхніх споживачів. Підприємство-лідер зможе зміцнити свої позиції на ринку за допомогою ефекту «захоплення», так як підприємствам-новачкам важче просувати свій товар на ринок, оскільки споживачі надають перевагу єдиним стандартам і неохоче переходять до застосування інших. Таким чином, на ринку інформаційних технологій підприємство-монополіст розширює виробництво й знижує ціни, тому, що виробництво нового знання є дорогим, а витрати на його відтворення й розповсюдження мінімальні.

Для галузей економіки, які переживають технологічне піднесення, характерна ситуація коли якість підвищується, а ціни знижують. При цьому падіння ціни продукції, як правило, не спричиняє зниження доходів галузі в цілому. Так як в зв'язку з монополією на інновацію підприємства-новатори здобувають додатковий прибуток, — це своєрідною рентою.

Підприємствам, які просують нові технології на ринок, потрібен недосконалий ринок, щоб вони змогли окупити свої вкладення [1, с. 15-20]. Монополія може впливати на економічне зростання та науково-технічний прогрес, тому що вона стимулює підприємство впроваджувати потенційно прибуткові інновації, не остерігаючись конкуренції. Отже, з цього випливає взаємозв'язок структури ринку з існуванням монополій і рівнем інноваційної діяльності. Цей висновок відомий як «гіпотеза Шумпетера», яка стверджує, що монопольне становище фірми є головною умовою для успішної інновації.

Таким чином підприємство-монополіст з позиції ефективності створення умов для впровадження інновацій має переваги над підприємством, що працює в умовах досконалої конкуренції.

В той же час Й. Шумпетер застерігає, що в довгостроковій тенденції саме інновації руйнують монополії: «...вплив нововведень, наприклад, нових технологій, на існуючі галузеві структури в довгостроковому аспекті перешкоджає стратегії обмеження виробництва, збереженню панівних позицій для максимізації прибутку» [3, с. 151-153].

Для подальшого інноваційного розвитку необхідно створювати сприятливі умови для діяльності підприємств-інноваторів, впроваджувати механізми взаємодії основних рушійних сил інноваційного процесу — освіти, науки, інформаційних технологій та біотехнологій.

Стратегія інноваційного прискорення базується на використанні принципів:

- підвищення вартості інтелектуального капіталу (інтелектуальний капітал в умовах постіндустріального розвитку стає основним чинником забезпечення конкурентоспроможності, від вартості цього капіталу залежить вартість та економічний успіх підприємства в цілому);
- інноваційної тотальності (до інноваційного процесу на виробництві повинна бути залучена якомога більша кількість співробітників, а в ідеалі — практично всі співробітники фірми, таким шляхом можна досягти високої інноваційності, а значить, у кінцевому рахунку, і високої конкурентоспроможності виробництва);
- інноваційної відкритості (треба вивчати і впроваджувати інноваційні пропозиції не тільки співробітників свого підприємства, а й пропозиції, що надходять «зі сторони», тобто від інноваторів, що не працюють на

- виробництві);
- збереження та постійного моніторингу інноваційних пропозицій співробітників (на підприємстві повинен здійснюватись постійний моніторинг поданих пропозицій);
 - надання адекватної матеріальної винагороди інноваторам (інноватор в разі використання у виробництві його пропозиції повинен отримувати матеріальну винагороду відповідно до економічної цінності та результатів господарського використання, створеної ним інновації);
 - стимулювання інноваційної діяльності (на підприємстві необхідно створити системи матеріального та морального стимулювання інноваторів, які б створювали для них мотиваційні механізми, спрямовані на отримання найкращих інноваційних результатів);
 - інноваційної елітарності (на основі інноваційного змагання формується група інноваторів підприємства, що дають найкращі науково-технічні результати для якої слід передбачити ряд економічних, соціальних, моральних привілеїв);
 - інноваційного кооперування (питання інноваційного розвитку, які підприємству неможливо або складно через об'єктивні причини вирішити самому, воно реалізує на основі кооперації з іншими зацікавленими суб'єктами господарювання) [3, с. 114-117].

Тільки системна реалізація зазначених вище принципів дозволить створити на виробництві постійний, щільний, високодиверсифікований потік інновацій і за рахунок цього сформувані передумови для забезпечення конкурентоспроможності в перспективі, створити на виробництві постійний потік інновацій, що призведе до поступального підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Найефективніша реалізація стратегії інноваційного прискорення можлива за наступних умов:

- забезпечення ефективної взаємодії держави, науки та бізнесу в напрямку розвитку інноваційної діяльності;
- фінансування науки як з бюджетних джерел, так і за рахунок приватних інвестицій повинно стати одним із найголовніших пріоритетів розвитку держави на поточну і стратегічну перспективу;
- створенням певних стандартів безпеки діяльності для всіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та рівня господарювання та прозорою, стабільною системою господарського законодавства, яка б не мала внутрішніх протиріч [5, с. 41-42].

Отже, за умови проведення активної інноваційної політики з урахуванням інтересів суб'єктів цього процесу, з впровадженням наукомістких технологій

можливе забезпечення сталого економічного розвитку країни. Лише ефективна інноваційна стратегія, яка розрахована на поточну і довготривалу перспективу, може забезпечити високу конкурентоспроможність країни.

Стратегія інноваційного прискорення, яка базується на використанні принципів: підвищення вартості інтелектуального капіталу; інноваційної відкритості; постійного моніторингу інноваційних пропозицій; у постіндустріальному середовищі, видається найраціональнішою.

Для подальшого інноваційного розвитку, що дозволить Україні стати в один ряд з найрозвинутішими країнами, необхідно створювати сприятливі умови для їх діяльності підприємств-інноваторів, фінансувати наукоємні виробництва з найбільшою доданою вартістю продукту, побудувати адекватні механізми взаємодії основних рушійних сил інноваційного процесу — освіти, науки, інформаційних технологій та біотехнологій.

Список використаних джерел:

1. Експерт № 12 (110), О. Волошин, И. Лавриненко «Кабинет промышленников и предпринимателей» с. 15-20.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогрес, 1983.
3. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. — 305 с.
4. Галиця І. Про поточні та довгострокові аспекти розвитку в руслі політики економічного зростання // 36. наук. пр. ІСЕМВ НАН України. — 2000. — Вип. 28. — С. 15-19.
5. Галиця И. Некоторые аспекты экономической политики на современном этапе // Экономика Украины. — 2000. — № 4. — С. 39-43.
6. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід. — К.: Вікторія, 2004. — С. 177.

Annotation. In floors considered of condition of leadthrough of active innovative policy taking into account interests of subjects of this process, introduction of наукомістких technologies, providing of steady economic development of country.

Key words: innovative investment mechanism, economic development, informative products, innovative acceleration.

УДК 330.1(477)

Чевганова В.Я., к.е.н., доцент;

Жучкова Г.А., старшим викладач;

Биба В.В., к.т.н., доцент Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В УМОВАХ КРИЗИ

Світова фінансово-економічна криза вимагає від країн прийняття надзвичайних заходів щодо її подолання. Україна є найбільш постраждалою країною. Автори наукової роботи пропонують концепцію виходу країни з кризи з метою подальшого її економічного зростання.

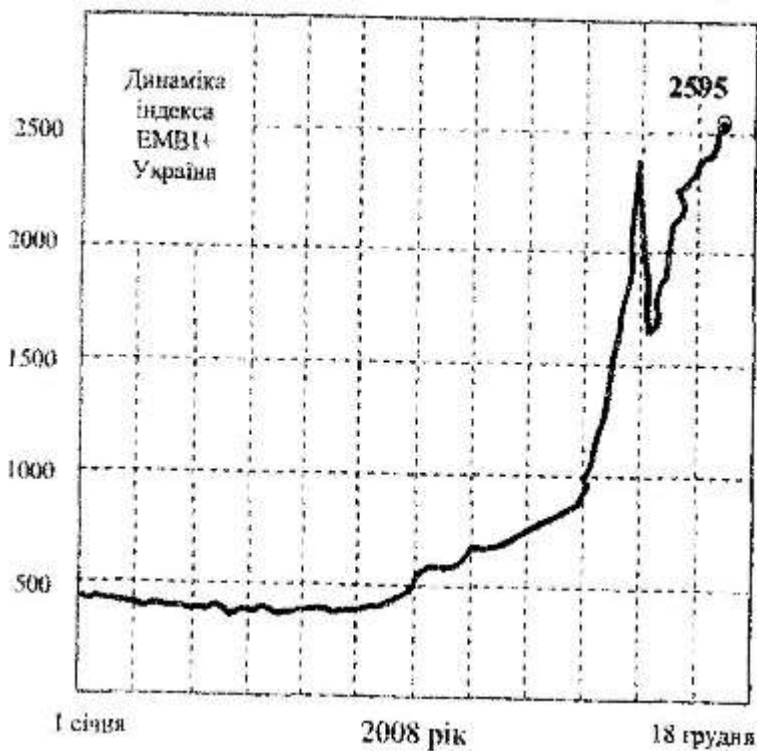
Ключові слова: *криза, дефолт, інфляція, економічний розвиток.*

Фінансово-економічна криза, що відбувається у світі, призвела до того, що Україна є найбільш постраждалою країною від її наслідків. Руйнується економіка країни, її промисловість, будівництво та банківська система. Це зумовлює зниження показників соціально-економічного розвитку України. Фактично зупиняється економіка і, особливо, окремі її сектори, які є прибуткоутворюючими факторами і які є вирішальні для наповнення бюджету країни. Це стосується, в першу чергу, металургійного комплексу і пов'язаних з ним гірничо-видобувних підприємств, хімічної промисловості, будівництва та сільського господарства.

Україна близько підійшла до державного дефолту, коли міжнародні кредитні ризики для України досягли максимального значення за останні 10 років. Ризик дефолту до країн, що розвиваються, визначається індексом ЕМВІ+. Чим вище значення індексу, тим більша імовірність дефолту. На рис. 1 наведені індекси ЕМВІ+ для окремих країн та їх динаміка в Україні, що відбулася протягом 2008 року.

Історія світових та локальних криз свідчить, що за кризою настає відродження і зростання економіки окремих країн. Але вийти із кризи вдавалося тільки тим державам, де наполегливо працювали за програмами, в основу яких була покладена власне концепція подолання кризових явищ і подальшого економічного зростання.

Одним з головних показників розвитку економіки є інфляція, яка в Україні складає найвищий показник за останні 8 років. На рис. 2, за даними Держкомстату, наводиться динаміка інфляції в Україні за 10 років і яка дозволяє зробити важливі для розуміння існуючої економічної ситуації висновки [1].

Індекс ЕМВІ+, по країнах станом на 18 січня 2008 року	
Еквадор*	5054
Україна	2595
Аргентина	1894
Венесуела	1823
Росія	801
Індонезія	718
ЮАР	609
Бразилія	453
Мексика	387
Перу	519
Філіпіни	546
Турція	551

* 13 грудня Еквадор об'явив про відмову платити по зовнішнім зобов'язанням.

Рис. 1. Ризик державного дефолту в Україні

Аналіз динаміки інфляції свідчить, що наступні роки будуть роками зниження інфляції, але в умовах ефективної дії уряду та парламенту України та усіх владних структур. Дійсно, у 2000 році спостерігалась найбільша інфляція — 25,8%, а потім вона за рахунок економічних реформ почала знижуватись. Якщо прийняти до уваги, що максимальний індекс інфляції в Україні відбувся у травні 2008 року — 31,1% і до кінця року вдалося його знизити і утримати на рівні 22,3%, то є очевидним, що виникає потреба в розробці та впровадженні надзвичайних екстраординарних заходів організаційного, економічного та фінансового характеру. Для цього потрібна державна концепція виходу країни із кризи, яка могла би уточнюватися та розвиватися на регіональному рівні для забезпечення економічного зростання.

Економічний розвиток — це якісна характеристика економічного зростання, яка передбачає збільшення валового внутрішнього продукту країни, валової доданої вартості регіону та сукупного доходу підприємства. Особливу складність набувають проблеми економічного зростання країни та її регіону у сучасний період [3]. До них слід віднести:

- недостатню забезпеченість потреб економіки власними джерелами енергоносіїв і як наслідок, залежність від зовнішнього їх постачання;
- руйнування структури економіки;
- випуск неконкурентоспроможної продукції;
- високий знос технологічного обладнання;

- кризу фінансової системи і банківської сфери;
- перевищення імпорту над експортом;
- недостатню ємність внутрішнього ринку;
- відсутність концептуальних основ виходу країни з кризи.

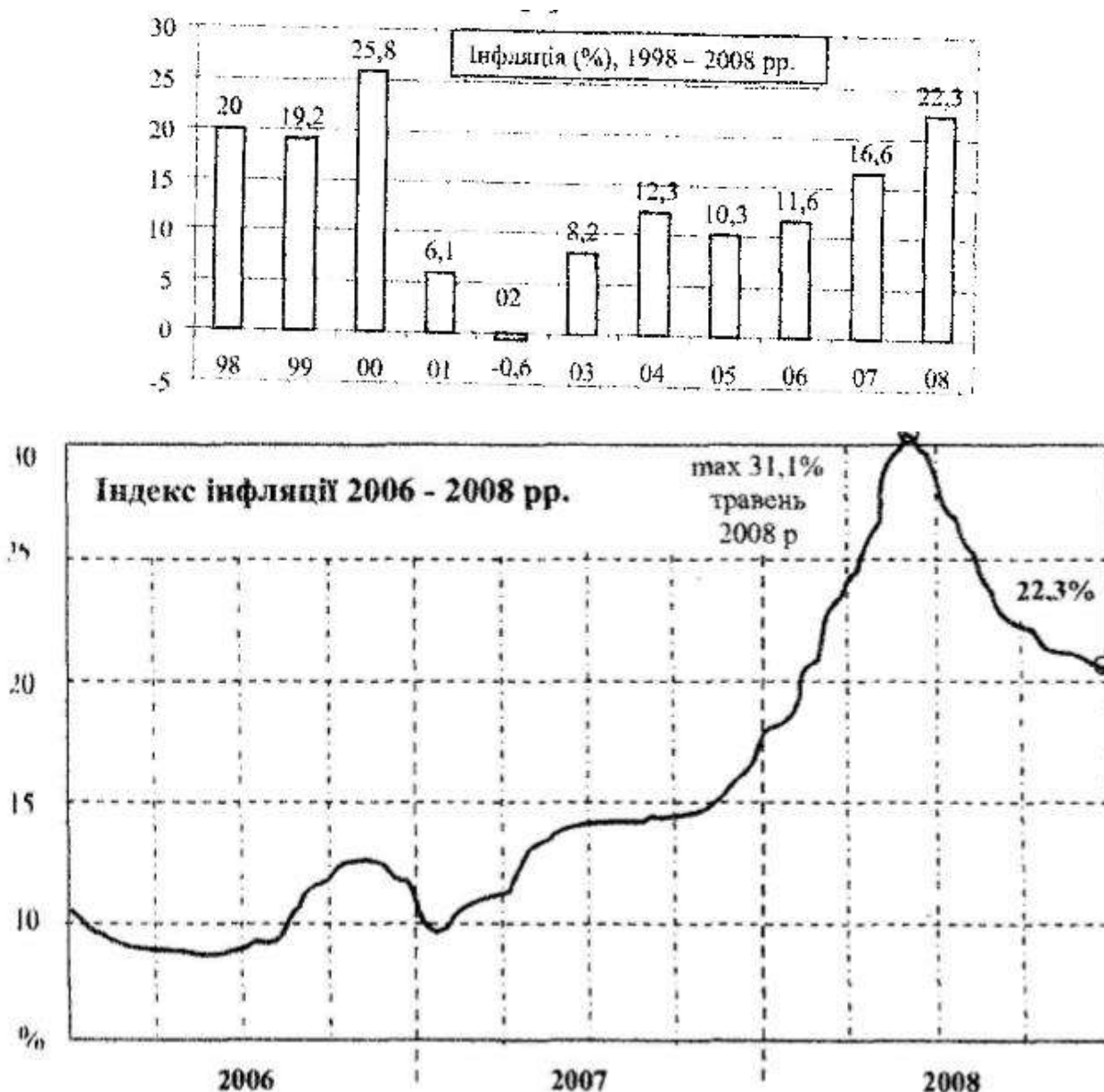

Рис. 2. Показники інфляції та індекси інфляції в Україні

Тому метою науково-практичної роботи, яка виконується авторами, є розробка концепції економічного розвитку країни з врахуванням наслідків світової фінансово-економічної кризи.

Концепція, що розроблена авторами, може бути корисною під час визначення стратегічних напрямів розвитку країни і формуванні конкретних програм щодо виходу з фінансово-економічної кризи і подальшого економічного зростання [2].

І БЛОК Вихідна база;

- оцінювання сучасного стану української економіки;
- врахування загрози національним інтересам в галузі соціально- економічного розвитку;
- оцінювання потенціала розвитку економіки країни та її регіонів.

II БЛОК Програма виходу:

Ґрунтується на аналітичних даних I блоку, передбачає вивчення існуючого досвіду виходу з кризи, врахування структурних зрушень в економіці, удосконалення фінансової та банківської систем, зростання зайнятості населення за рахунок створення робочих місць.

III БЛОК Організаційно-економічний та фінансовий механізми реалізації програми.

На думку авторів, він включає:

- пропозиції щодо зниження податкового тиску;
- створення та розвиток внутрішнього ринку споживання продукції металургійної та хімічної промисловості;
- розробку програми використання земельних ресурсів;
- підтримку підприємництва;
- вирішення проблем повернення ПДВ знижуючи його термін з 6 місяців до 30 днів;
- удосконалення банківської сфери;
- розробку та впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- використання альтернативних джерел енергії;
- реформування освіти та культури;
- охорону здоров'я.

У науково-практичній роботі розкривається сутність цього механізму, впровадження якого забезпечує досягнення необхідних параметрів економічного розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник за 2000-2008 рр. Головне управління статистики.
2. Стратегії розвитку Полтавської області до 2015 року. I
3. Миронова Т.Л., Добровольська О.П., Процай А.Ф., Колодій С.Ю. Управління розвитком регіону. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 328 с.

Annotation. A world financially-economic crisis requires from countries acceptance of extraordinary measures in relation to its overcoming. Ukraine is the most suffering country. Offer conception of output of country the authors of the

advanced study from a crisis with a purpose subsequent it economy growing.

Key words: crisis, defolt, inflation, economic development.

УДК 004:658.012.4

Л.В. Шостак к.е.н., **С.В. Павлова** ВІЕМ м Луцьк

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Автори дослідження дають чітке визначення основних понять як корпорація та корпоративне управління. Розглядають основні підходи, які використовуються до корпоративного управління в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова: корпоративне управління, корпорація, корпоративізм.

Корпоративна діяльність в умовах глобалізації інформаційної економіки набуває нових форм, які зумовлюють виникнення додаткових інструментів не тільки макроекономічного впливу, але й внутрішнього корпоративного управління. Відповідно до цього концепція корпоративного управління як сучасної цілісної системи взаємовідносин між акціонерами (власниками) корпорацій, їхніми менеджерами (виконавчими органами), кредиторами, найманими працівниками, державою та суспільством.

У зв'язку з цим виникає необхідність не тільки розглянути такі важливі поняття, як корпоративізм та корпорація, але також і визначити зміст сучасних підходів до корпоративного управління, систематизувати погляди різних спеціалістів з цього питання.

Передусім зазначимо, що корпоративізм — це співволодіння власністю товариства або партнерські, договірні відносини при задоволенні особистих і суспільних інтересів. У цьому зв'язку, як зазначає О. Сохацька, корпоративізм є компромісним господарюванням з метою забезпечення балансу інтересів [1, с. 24-25].

З огляду на викладене вище виникає необхідність уточнення самого поняття корпорації. Як правило, воно трактується як сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення загальної мети. Визначення поняття корпорації наводить Д. Розенберг: «Корпорація - це організація, яка поставила перед собою визначені цілі, діє для суспільного блага, має певні права, є юридичною особою, діє на постійній основі та несе повну фінансову відповідальність» [2, с. 105-106].

Особливий аспект аналізу корпоративної діяльності пов'язаний з

advanced study from a crisis with a purpose subsequent it economy growing.

Key words: crisis, defolt, inflation, economic development.

УДК 004:658.012.4

Л.В. Шостак к.е.н., **С.В. Павлова** ВІЕМ м Луцьк

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Автори дослідження дають чітке визначення основних понять як корпорація та корпоративне управління. Розглядають основні підходи, які використовуються до корпоративного управління в умовах інформаційної економіки.

Ключові слова: корпоративне управління, корпорація, корпоративізм.

Корпоративна діяльність в умовах глобалізації інформаційної економіки набуває нових форм, які зумовлюють виникнення додаткових інструментів не тільки макроекономічного впливу, але й внутрішнього корпоративного управління. Відповідно до цього концепція корпоративного управління як сучасної цілісної системи взаємовідносин між акціонерами (власниками) корпорацій, їхніми менеджерами (виконавчими органами), кредиторами, найманими працівниками, державою та суспільством.

У зв'язку з цим виникає необхідність не тільки розглянути такі важливі поняття, як корпоративізм та корпорація, але також і визначити зміст сучасних підходів до корпоративного управління, систематизувати погляди різних спеціалістів з цього питання.

Передусім зазначимо, що корпоративізм — це співволодіння власністю товариства або партнерські, договірні відносини при задоволенні особистих і суспільних інтересів. У цьому зв'язку, як зазначає О. Сохацька, корпоративізм є компромісним господарюванням з метою забезпечення балансу інтересів [1, с. 24-25].

З огляду на викладене вище виникає необхідність уточнення самого поняття корпорації. Як правило, воно трактується як сукупність осіб, що об'єдналися для досягнення загальної мети. Визначення поняття корпорації наводить Д. Розенберг: «Корпорація - це організація, яка поставила перед собою визначені цілі, діє для суспільного блага, має певні права, є юридичною особою, діє на постійній основі та несе повну фінансову відповідальність» [2, с. 105-106].

Особливий аспект аналізу корпоративної діяльності пов'язаний з

управлінськими технологіями, згідно з якими, власне, і здійснюється керівництво діяльністю цих структур. Так, можна погодитися з Б. Чубом, який визначає поняття корпорації як акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, управління якою здійснюється через складну централізовану систему органів і учасники якої стосовно неї здійснюють інвестиційну діяльність з метою отримання дивідендів, і така участь породжує в них сукупність корпоративних прав [4, с. 184-186].

На практиці корпорації організуються у формі акціонерного товариства, яке характеризується чотирма характеристиками: корпоративною формою бізнесу, самостійністю корпорації як юридичної особи, обмеженою відповідальністю кожного акціонера, можливістю передачі акцій іншим особам, централізованим управлінням корпорацією. У сучасних умовах інформаційної економіки особливо актуальною є проблема вироблення системи взаємостосунків між управлінцями компанії та її власниками. Виходячи із зазначеного доцільно розглянути найбільш поширені точки зору щодо сутності поняття «корпоративне управління».

Так, поняття «корпоративного управління», у найбільш загальному значенні, як зазначає В. Гриньова, походить від англійського «*corporate governance*», що в буквальному перекладі означає «корпоративне правління» або «корпоративний уряд». Відповідно до цього термін «корпоративне управління» досить часто розглядається саме як процес організації діяльності вищих керівних органів корпорації [5, с. 39-41].

Корпоративне управління знаходиться на більш високому рівні керівництва компанією, ніж менеджмент. Перетинання функції корпоративного управління і менеджменту має місце тільки при розробці стратегії розвитку компанії.

Таким чином, ключовим фактором підвищення економічної ефективності корпорації є корпоративне управління. Слід зазначити, що сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення «корпоративного управління». Часто під корпоративним управлінням розуміють загальний менеджмент, іноді вважають, що це система органів управління або сукупність організаційно правових норм.

Важливим аспектом аналізу проблематики корпоративного управління є виявлення внутрішньої побудови взаємин між елементами, підрозділами корпоративної структури, уточненні повноважень і управлінських функцій відповідних суб'єктів. Проаналізувавши детально низку наведених визначень та підходів, можна зробити висновок, що наявні думки та трактування поняття «корпоративне управління» досить широко охоплює всю сферу даного явища. Водночас ігноруються властиві для нього внутрішні методи регулювання

корпоративних відносин, а також відповідні ним способи та шляхи розв'язання корпоративних конфліктів в акціонерному товаристві.

Таким чином, узагальнюючи погляди багатьох спеціалістів, які розглядають проблематику корпоративного управління, зокрема в контексті інформаційної економіки, можна зробити наступні висновки. Сутність корпоративного управління полягає в тому, що воно є, з одного боку, цілеспрямованою діяльністю системи виборних та призначених органів, через яку спрямовуються і контролюються товариства, а з іншого, — системою правил та поведінки між зацікавленими особами з метою максимізації одержання прибутку, зростання капіталізації товариства та підвищення його конкурентоспроможності.

Умовно корпоративне управління можна поділити на такі три групи.

Перша група передбачає розгляд механізму корпоративного управління через інструментарій агентських затрат. Центральне місце у цьому спектрі теорій посідає агентська теорія, яка сформована в англо-американській системі корпоративного управління.

Друга група наукових розробок стосується проблем адміністративної компетенції приймати певні управлінські рішення та включає дві теоретичні моделі управління корпораціями. Першою з них є авторитарна модель, яка передбачає наявність влади менеджерів у повному обсязі, а другою — модель відповідальності, і яка передбачає значно більшу відповідальність і підконтрольність директорів, зокрема і можливість ретельного контролю з боку власників відповідних комерційних структур за їхніми рішеннями.

Третя група наукових підходів до проблематики корпоративного управління пов'язана з теоріями інституціоналізму та виявленням місця корпоративного управління та відповідних інституційно-регулятивних заходів у загальній системі державного управління.

Список використаних джерел:

1. О. Сохацька. Формування нової парадигми корпоративного управління в глобальному середовищі. — Вісник ТДЕУ №3. — 2006. — С.24.
2. Розенберг Д. М. Бизнес и менеджмент. Терминологический словарь. — М.: ИНФРА — М., 1997. — 105 с.
3. Мочерний С. В., Устенко О. А., Чеботар С. І. Основи підприємницької діяльності: Посібник. — К.: Академія, 2001. — С. 108.
4. Чуб Б. А. Диверсифицированные корпорации в современной экономике России / Под ред. В. В. Бандурина. — М.: БУКВИЦА, 2000. — 184 с.
5. Гриньова В. М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні. — К., 2003. — 324 с.

Annotation. Research authors give clear determination of basic concepts, as a corporation and corporate management. Which examine basic approaches used to the corporate management in the conditions of informative economy.

Key words: corporate management, corporation.

УДК 316.422.44

Яцишина І.В., к.е.н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ВПЛИВ НТП НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

В статті аналізуються різні погляди представників різних економічних шкіл, щодо дії науково-технічної складової на економічне зростання країни.

Ключові слова: модель економічного зростання, технічний прогрес, людський капітал.

Вплив науково-технічного фактору на економічне зростання країни досліджувала ціла низка економістів, починаючи з 50-х років ХХ ст. Так, Роберт Солоу запропонував свою модель економічного росту, в якій загальне зростання обсягів виробництва залежить від трьох факторів:

- 1) приросту капіталу (K);
- 2) приросту затрат праці (L);
- 3) технічного прогресу (A).

Вплив перших двох факторів (капіталу та праці) на приріст обсягів виробництва досліджували і попередники Р.Солоу, зокрема Ч.Кобб, П.Дуглас, Р.Харрод, Є.Домар. Однак з часом стало зрозуміло, що пояснення економічного зростання лише дієвістю двох чинників є досить спрощеним. Так, дослідження статистичних даних майже за 90 років другої половини ХІХ ст. – І половини ХХ ст., проведене Дж.Кендрикком довело, що зростання реального обсягу виробництва за цей час було досягнуто на 50% за рахунок землі, праці і капіталу, а 50% приросту принесли інші нематеріальні чинники.

Р.Солоу серед усіх «інших» чинників виокремлює технологічний прогрес, який забезпечує зростання ефективності праці, тому виробництво зростає не тільки за рахунок приросту капіталу або праці, а також завдяки зростанню загального фактору продуктивності. Коли загальний фактор продуктивності зростає на 1%, а обсяг затрат залишається незмінним, то обсяг виробництва зростає на 1%.

Annotation. Research authors give clear determination of basic concepts, as a corporation and corporate management. Which examine basic approaches used to the corporate management in the conditions of informative economy.

Key words: corporate management, corporation.

УДК 316.422.44

Яцишина І.В., к.е.н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ВПЛИВ НТП НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

В статті аналізуються різні погляди представників різних економічних шкіл, щодо дії науково-технічної складової на економічне зростання країни.

Ключові слова: модель економічного зростання, технічний прогрес, людський капітал.

Вплив науково-технічного фактору на економічне зростання країни досліджувала ціла низка економістів, починаючи з 50-х років ХХ ст. Так, Роберт Солоу запропонував свою модель економічного росту, в якій загальне зростання обсягів виробництва залежить від трьох факторів:

- 1) приросту капіталу (K);
- 2) приросту затрат праці (L);
- 3) технічного прогресу (A).

Вплив перших двох факторів (капіталу та праці) на приріст обсягів виробництва досліджували і попередники Р.Солоу, зокрема Ч.Кобб, П.Дуглас, Р.Харрод, Є.Домар. Однак з часом стало зрозуміло, що пояснення економічного зростання лише дієвістю двох чинників є досить спрощеним. Так, дослідження статистичних даних майже за 90 років другої половини ХІХ ст. – І половини ХХ ст., проведене Дж.Кендрикком довело, що зростання реального обсягу виробництва за цей час було досягнуто на 50% за рахунок землі, праці і капіталу, а 50% приросту принесли інші нематеріальні чинники.

Р.Солоу серед усіх «інших» чинників виокремлює технологічний прогрес, який забезпечує зростання ефективності праці, тому виробництво зростає не тільки за рахунок приросту капіталу або праці, а також завдяки зростанню загального фактору продуктивності. Коли загальний фактор продуктивності зростає на 1%, а обсяг затрат залишається незмінним, то обсяг виробництва зростає на 1%.

Ґрунтуючись на цьому припущенні, темпи приросту обсягу виробництва можна передати як:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \alpha \frac{\Delta K}{K} + (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L} + \frac{\Delta A}{A}, \quad (1)$$

де: $\Delta Y/Y$ — темп приросту обсягу виробництва; $\Delta K/K$ — темп приросту затрат капіталу; $\Delta L/L$ — темп приросту затрат праці; α — частка капіталу в доході; $(1 - \alpha)$ — частка праці в доході; $\Delta A/A$ — темп приросту загального фактору продуктивності.

Це рівняння є визначальним для розрахунку вкладу технічного прогресу () в економічне зростання. Але, оскільки загальний фактор продуктивності не можна вирізнити безпосередньо, його вимірюють — опосередковано — як величину темпу економічного зростання після вирахування з неї вкладу в це зростання вхідних факторів — капіталу та робочої сили:

$$\frac{\Delta A}{A} = \frac{\Delta Y}{Y} - \alpha \frac{\Delta K}{K} - (1 - \alpha) \frac{\Delta L}{L}, \quad (2)$$

Саме тому компонент називають «*залишком Солоу*».

Сукупна продуктивність факторів може змінюватися під впливом багатьох причин: коли вдосконалюються методи організації виробництва, підвищується рівень освіти працюючих, або, коли за вимогами державного регулювання фірми змушені витратити капітал на охорону довкілля чи підвищення безпеки праці робітників. Іншими словами, *загальний фактор продуктивності, вбирає в себе все те, що змінює співвідношення між динамікою виробництва та динамікою затрат праці й капіталу.*

Все вище сказане описує *багатофакторну модель економічного зростання*, що досліджував американський економіст Едвард Денісон, який проаналізував джерела економічного зростання за 1929-1982 рр. і за 1948-1989 рр. Він визначив реальний внесок в приріст ВВП кожного із основних ресурсів. Внесок факторів економічного зростання в його приріст за 1929-1948 рр. на прикладі США розглянуто в табл. 1.

Очевидно, що близько третини приросту реального ВВП приносить збільшення затрат праці, а решту забезпечує підвищення продуктивності праці. Особливо дієвими є інтенсивні фактори — НТП (28 %) та освіта (14 %), сумарний внесок яких становить 42 %.

Пізніше Денісон досліджував вплив різних факторів на реальний обсяг виробництва за 1948-1989 рр. і отримав наступні результати (табл. 2).

Як бачимо, сумарний вплив освіти та НТП перевищував внесок капіталу в економічне зростання.

Відомі економісти Л. Канторович та С. Голосовський доводять, що науково-технічний чинник додає до економічного зростання країни в середньому

67-87%, а В.П. Соловйов дійшов висновку, що впровадження інновацій призводить до зменшення трудозатрат на 32%, зростання продуктивності праці — 28%, освіти — 14%, капіталу — 10%, зміни масштабів виробництва — 9%, перерозподілу ресурсів — 7%.

Таблиця 1

Вплив факторів економічного зростання на приріст ВВП

Фактор зростання	Величина внеску фактора в приріст ВВП, %
1. Збільшення затрат праці	32
2. Зростання продуктивності праці в тому числі:	68
- НТП;	28
- затрати капіталу;	19
- освіта та професійна підготовка;	14
- економія за рахунок масштабів виробництва;	9
- поліпшення розподілу ресурсів;	8
- законодавчо-інституційні та інші фактори.	9

Визначення вкладу факторів економічного зростання має значення для виробництва економічної та науково-технічної політики держави, визначення пріоритетів у розвитку. На сьогодні однозначним є вирішальний вплив на економічне зростання НТП та освіти. Тому в кінці ХХ ст. з'являється ряд моделей економічного зростання з участю людського капіталу, які по-різному враховують дієвість науково-технічного чинника.

Таблиця 2

Вплив факторів економічного зростання у приріст ВВП США за 1948-1989 рр.

Фактор зростання	Величина внеску фактора в приріст ВВП, %
3. Збільшення затрат праці	32
4. Зростання продуктивності праці в тому числі:	68
- НТП;	28
- затрати капіталу;	19
- освіта та професійна підготовка;	14
- економія за рахунок масштабів виробництва;	9
- поліпшення розподілу ресурсів;	8
- законодавчо-інституційні та інші фактори.	9

Так, у моделі Р. Лукаса основним чинником економічного зростання визнається не просто праця, а запас людського капіталу, що має внутрішній ефект як додатковий дохід власника цього ресурсу, а також зовнішній ефект — додаткова вигода суб'єктів економіки. Крім людського капіталу Лукас визнає дієвість впливу на економічне зростання запасу фізичного капіталу та рівень технологій.

Зазначені положення втілюються у виробничій функції

$$Y(t) = N(t)c(t) + \widehat{K}(t) = AK(t)^\beta [u(t)h(t)N(t)]^{1-\beta} h_a(t)^\gamma, \quad (3)$$

де $N(t)c(t) + \widehat{K}(t)$ — сума витрат на споживання домогосподарств ($N(t)c(t)$) та на приріст капіталу ($\widehat{K}(t)$) у певний період; A — постійна величина, що відбиває певний рівень технологій; $K(t)$ — запас фізичного капіталу; $[u(t)h(t)N(t)]$ — показник ефективної робочої сили; $h_a(t)^\gamma$ — вираження зовнішнього ефекту від запасу людського капіталу для суспільства в цілому.

П. Ромер, будуючи свою модель економічного зростання, внесок науки вводить до структурних елементів людського капіталу. Автор поділяє людський капітал на різні складові: L — фізичні спроможності осіб, зайнятих у виробництві; E — освіта за результатами навчання в початковій та середній школі; Z — сукупний досвід, набутий у процесі роботи; S — наукові знання (досвід), здобуті після середньої школи.

Саме такий поділ дає можливість виокремити різний вплив усіх складових людського капіталу на виготовлений продукт.

Принциповою є відмінність між L, E, Z , з одного боку, та S — з іншого. Тут припускається, що наукові знання S не роблять безпосереднього внеску у створення предметів споживання. Пояснення механізму їх опосередкованого впливу спонукає до подальшої деталізації поняття «наукові знання»: у моделі розрізняються прикладна і фундаментальна наука. Саме прикладна наука забезпечує розвиток сектору досліджень і розробок ($R @ D$) і матеріалізується в продуктах. Зокрема, під впливом прикладної науки відбувається збільшення переліку товарів проміжного виробництва (X). З урахуванням саме такого впливу прикладних знань і відбувається модифікація виробничої функції. У звичному (як функція Кобба-Дугласа) вигляді вона є такою:

$$G(L, E, Z, X) = L^\alpha E^\beta Z^\gamma \sum_{j=1}^{\infty} X_j^\mu \quad (4)$$

Причому передбачається тотожність виробничих функцій для споживчих (C) і капітальних (проміжного споживання X_j) товарів. Отже, виконується умова:

$$G(L, E, Z, X) = X_j(L, E, Z, X) = C(L, E, Z, X) \quad (5)$$

Останнє ілюструє впливовість прикладних наукових знань для всієї

економіки.

На особливу увагу заслуговує таке уточнення П. Ромера щодо ролі освіти: економічне зростання забезпечується не приростом показника освіти (E), а його досягнутим рівнем. Цей висновок зроблено на основі регресійного аналізу. З'ясовано, що існує тісний зв'язок між показником рівня грамотності населення та інвестиціями. А вже інвестиції (і нагромадження фізичного капіталу) суттєво впливають на темп економічного зростання. Цей логічний ланцюжок можна подати в такий спосіб: $E \rightarrow I \rightarrow K \rightarrow y$.

Ряд інших моделей економічного зростання, таких як модель Г. Манківа — Д. Ромера — Д. Дейла та модель Д. Ромера розширюють модель Р. Солоу, визнаючи *екзогенними* факторами зростання технічний прогрес, схильність до заощаджень, темп приросту населення та спрямування частини ресурсів на нагромадження людського капіталу. З приводу науки як можливої складової людського капіталу зазначено, що розвиток наукових знань відбивається змінною g (темпом реалізації технічного прогресу за моделлю Солоу). Припускається, що змінна g не має суттєвих відмінностей між країнами, тому в аналізі вона приймається як стала величина.

Таким чином, можна зробити наступні узагальнення:

- 1) починаючи із середини ХХ ст., науково-технічний прогрес визнається одним із основних факторів економічного росту;
- 2) частина авторів моделей економічного зростання вводять технічний прогрес як екзогенну змінну всієї моделі, а інша частина — як екзогенну змінну людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. Гавриш В. П. Макроекономіка. Основні моделі та залежності: Навчальний посібник. — Хмельницький: ХДУ, 2003. — С. 174-183.
2. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004. — С. 319-333.
3. Радіонова І. — Економічне зростання з участю людського капіталу // Економіка України. — 2009, — №1, — С. 19-30.
4. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике. — К.: Феникс, 2004. — 560 с.

Annotation: *In the article the different looks of representatives of different economic schools are analysed in relation to operating of scientific and technical constituent on the economy growing of country.*

Key words: *pattern of economic growth, technical progress, human capital.*

УДК 336.71(477)

О.В. Олійник, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

В.М. Пересада, старший економіст Брокбізнесбанку, м. Київ

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА КРИЗА: ВИТОКИ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У статті досліджуються першопричини та головні чинники виникнення та розгортання світової системної фінансової кризи, аналізуються її масштаби та глибина, а також її вплив на розвиток українського фінансового ринку.

***Ключові слова:** глобальна фінансова криза, ринок субстандартних іпотечних запозичень, сек'юритизація, похідні цінні папери, забезпечені боргові зобов'язання, кредитні дефолтні свопи, структуровані інвестиційні компанії, хедж-фонди, банки.*

Сучасна глобальна фінансова криза, як зазначають багато західних та вітчизняних дослідників цієї проблеми, почалася в середині 2007 року на ринку субстандартної іпотеки США (Subprime Mortgage Market). Кризові явища на цьому сегменті американського фінансового ринку швидко поширилися на кредитний та фондовий ринок, зокрема на міжбанківський кредитний ринок та ринки приватного капіталу, причому не тільки у США, але й далеко за її межами, здійснюючи значний негативний вплив на глобальні фінансові ринки та фінансовий ринок України. Головний редактор авторитетного видання Financial Times Л.Барбер влучно охарактеризував цей стан світових фінансів, як «велику кредитну посуху», наймасштабнішу з часів Великої депресії [14, с. 117].

З огляду на значущість та масштабність процесів, що нині відбуваються у глобальному фінансовому середовищі, актуальними постають питання дослідження дійсних глибинних причин, що призвели до світової фінансової кризи; чинників, що спричинили, виникнення такої ситуації; механізму та напрямків її розгортання та поширення; її глибини та тривалості; впливу на національні та фінансові ринки тощо. Різноманітні аспекти сучасної фінансової кризи досліджувались провідними західними та вітчизняними економістами, зокрема, Дж.Стігліцем, Дж.Саксом, Ж.Сапіром, Дж.Соросом, Л.Еліотом, Н.Рубіні, Ю.Пахомовим, Б.Данилишиним, В.Бутко, Є.Бобровим, О.Дубінським та іншими.

Пошук дійових та ефективних шляхів подолання кризових явищ у глобальній фінансовій системі багато в чому буде залежати від встановлення

першопричин сучасної фінансової кризи. Дійсно, дуже важливо розуміти, що саме ініціювало цю кризу: чи були її причинами дерегулювання, спекулятивне перевищення ризиків чи жадібність учасників фінансового ринку? Чи головними причинами кризи були унікальний збіг несприятливих обставин, в якому суттєву роль зіграли політичні помилки та прорахунки (надмірно експансійна монетарна політика Федеральної резервної системи США (ФРС), надзвичайно низькі процентні ставки, незадовільний нагляд з боку регуляторів ринку)? Чи криза була викликана різноманітними фінансовими інноваціями та складними фінансовими похідними цінними паперами (забезпеченими активами борговими зобов'язаннями (CDO, CLO), кредитними дефолтними снопами (CDS), «квадратними» заставними (CDO's - squared) тощо), вибуховий, розвиток яких за останні роки призвів до справжнього фінансового колапсу? Розгляд цих, а також інших важливих питань і є метою даної статті.

Як вже зазначалось, сучасна світова фінансова криза почалася в секторі субстандартної іпотеки США. Іпотека сабпрайм (Subprime mortgage) — це модель низькозаставних позик населенню для купівлі житла, що виникла в середині 1990-х рр. у США. На відміну від першокласної іпотеки (prime rate), де процедура оцінки позичальника та надання кредиту ретельно регламентована, у секторі субстандартної іпотеки банки та різні фінансові компанії значно знизили ступінь уваги, що приділялися таким ознакам платоспроможності позичальника, як кредитна історія, річний дохід, тип зайнятості та розмір початкового внеску.

В середині 1990-х рр. Конгрес США вніс поправки до закону про комунальні реінвестиції (CRA), розширивши поняття стандарту іпотеки для сімей з низьким та середнім доходом. Із багатьма позичальниками такої категорії укладалися угоди кредитування з низьким рівнем фіксованої процентної ставки за кредитом на перші два роки, після чого ці ставки суттєво збільшувались. Деякі банки навіть спеціалізувалися на наданні кредитів особам з низькими доходами та низьким кредитним рейтингом. Банки надавали іпотечні кредити практично кожному, хто до них звертався. Чого вартує модель онлайн-кредитування, за якої позичальнику просто достатньо було заповнити анкету на сайті банку, написати потрібну суму, і з імовірністю 99% отримати безпроцентний кредит протягом тижня. Зрозуміло, банкіри попереджали позичальників, що пільговий період закінчиться вже через два роки. Але хто тоді думав про це, коли ціни на житло постійно зростали. Як зазначає Дж.Сакс, у зв'язку із зростанням цін на житло та курси акцій чисті активи американських сімей зросли протягом 1996-2006 рр. приблизно на \$18 трлн. [10]. Американці активно отримували безпроцентні житлові кредити, надіючись, що через два роки вони легко вийдуть з інвестицій із прибутком, так і не почавши платити проценти за кредитами. Такий вид кредитування отримав назву subprime-кредитування. Про його динаміку свідчать

наступні дані: у 1994р. обсяг сектора іпотеки сабпрайм становив \$35 млрд. (5% іпотечного ринку США), а у 2006р. він збільшився до \$600 млрд. (або 20% іпотечного ринку) [15].

Ще однією причиною, що викликала фінансову кризу, було те, що у відповідності із законом про комунальні реінвестиції (CRA) банки отримали можливість робити із заставних за іпотечними кредитами облігаційний продукт, який міг обертатися на ринку. Таким чином, ризик неповернення кредиту кінцевим позичальником, також, як і ризик, пов'язаний із коливаннями цін на заставлений актив, банк міг перекласти на інвестора покупця облігації, забезпеченої заставою. В результаті почалася масова емісія таких облігацій — ABS, MBS та CDO тощо.

Облігації ABS (asset backed securities) — це борговий інструмент, особливий вид облігацій, які випускалися під кредити на житло, їх також часто називають облігаціями MBS (mortgage backed securities). Як зазначає М.Лейн, ці облігації були призначені спеціально для кредитування купівлі житла та використовувались для того, щоб прибрати кредити на житло з балансу банків-кредиторів та щоб перекласти на утримувачів цих облігацій ризик, пов'язаний з ними. Таким чином, якщо кредити на житло не будуть повернені, збитки матимуть не банки-кредитори, а утримувачі облігацій ABS (MBS) [6, с. 67]. Такі облігації були менш ліквідними, порівняно з облігаціями інвестиційного рівня, тому їх було важче продати. Щоб підвищити їх ліквідність, була розроблена ще одна форма облігацій — так звані CDO-облігації (collateralized debt obligations) — облігації, забезпечені борговими зобов'язаннями в рамках сек'юритизації банківських активів.

Облігації CDO — це облігації з особливим механізмом погашення, за якого усі грошові потоки, що поступають до компанії спеціального призначення, поділяються на кілька частин/траншів, кожний транш має різний період повернення та черговість погашення [6, с. 66].

У 2003-2006рр. у США спостерігався бум кредитування. Банки один за одним проводили сек'юритизацію кредитів та випусками облігації CDO. Ці облігації звичайно випускалися одразу на кілька видів кредитів різної якості, як стандартної (надані надійним позичальникам), такі субстандартної якості (надані ненадійним позичальникам). У 2003-2007рр. обсяги ринку CDO зростали на 50-60% на рік. За даними компанії Selent, на початку 2007р. оборот ринку CDO становив \$ 2 трлн. [13, с.24]. Отже, облігації CDO фактично були похідними від первинного іпотечного кредиту, наданого за спрощеною схемою. Щоб збільшити свої доходи та прибутки, іпотечні банки розширювали клієнтську базу та займалися перепродажем іпотечних заставних наступному агенту, який залучав до купівлі CDO пенсійні, страхові, муніципальні, університетські та

хеджеві фонди. Деякі банки та хедж-фонди створювали спеціальні інвестиційні фонди — SIV (Structured Investment Vehicle). Механізм роботи цих фондів полягав в отриманні позикових коштів шляхом випуску короткострокових цінних паперів з низькою процентною ставкою та інвестуванні цих коштів у довгострокові цінні папери з більш високою процентною ставкою. В результаті інвестори заробляли на різниці процентних ставок. Найчастіше ці фонди інвестували кошти в різні види облігацій ABS (MBS) [6, с.67-68].

Але такі операції, як вважають експерти, мали подвійний ризик. По-перше, SIV-фонд міг мати збитки, якщо вартість придбаних ним довгострокових облігацій падала нижче вартості випущених ним короткострокових паперів. По-друге, існував ризик ліквідності, коли фонду необхідно було погашати облігації, а платежі від інвестицій фонду ще не надійшли. Незважаючи на те, що SIV-фонд завжди мав можливість залучити короткострокове фінансування за прийнятними процентними ставками, він міг опинитися у скрутній ситуації, коли йому довелося б продавати довгострокові облігації на падаючому ринку. [6, с.68].

Наприкінці 1999р. Конгрес США офіційно скасував закон Гласа-Стігала, який забороняв усі міжгалузеві операції банків з часів Великої депресії. Цей закон був замінений на закон Грама-Ліча-Блайлі, що призвело до можливості для банків США значно розширити поле своєї діяльності: окрім власно комерційних банківських операцій, вони тепер мали змогу займатися інвестиціями, страхуванням, створенням фінансових компаній тощо. Після цієї реформи банківської системи почалася хвиля злиття та поглинань у банківському середовищі.

Слід також зазначити, що фінансові холдинги та підконтрольні їм інститути випадали із сфери контролю ФРС, створюючи безмежні можливості для розвитку найбільшої мильної бульбашки ринку субстандартної іпотеки. Одночасно були обмежені функції комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами (CFTS), яка регулює також операції з фінансовими деривативами. Інвестор, який купував фінансовий дериватив, міг створити новий фінансовий інструмент кредитний дефолтний своп (credit default swaps, CDS), який дозволяв страхувати власні ризики. CDS вперше випустив найбільший американський інвестиційний банк J.P.Morgan в 1995р. Цей інструмент приваблював фінансові інститути тим, що операції з ними були забалансовими, вони не відображалися в бухгалтерських книгах і їх не обов'язково було показувати на рахунках. Поступово цей фінансовий інструмент перетворився у масовий продукт, які почали використовувати великі інвестиційні банки, зокрема, Bear Stearns, Lehman Brothers, UBS, Deutsche Bank, Societe General та інші. Нині обсяг світового ринку похідних Інструментів CDS оцінюється у \$ 60 трлн., а весь ринок деривативів у світі становить \$ 1500 трлн. Неможливо навіть уявити [3].

Коли ринкова кон'юнктура погіршилась, стала зростати кількість несплат за субстандартними іпотечними кредитами, дефолтні свопи зіграли з інвесторами злий жарт. Зростання ставок рефінансування ФРС, що відбулося у 2005-2006рр. викликало за собою зростання дефолтів за іпотечними заставними, і пішла хвиля вимог до утримувачів CDS та фінансових інститутів, які їх випустили. Для виконання контрактів потрібно було продавати CDO та інші активи, що призводило до падіння вартості останніх (наприклад, станом на 10.01.2009р. до погашення було пред'явлено CDS збанкрутілого банку Lehman Brothers на суму \$ 500 млрд.) [3].

Ще однією причиною кризових явищ на фінансових ринках було те, що більшість кредитів субстандартної іпотечної позики були із плаваючою процентною ставкою (ARM, adjustable rate mortgage), що значно збільшило рівень збитків позичальників та фінансових інститутів.

Таким чином, аналіз причин що викликали глобальну фінансову кризу, засвідчує, що вона має системний характер; впливає на всі сегменти фінансового ринку; ця криза є найзначнішою та наймасштабнішою з часів Великої депресії; вона здійснює значний негативний вплив не тільки на розвиток фінансового ринку, але і на реальний сектор світової економіки.

Список використаних джерел:

1. Бобров А. Нет пророка в своем отечестве. — Киевский телеграф. — 2009. — №4. — С.8.
2. Бобров Є. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи і її вплив на економіку України. — Фінанси України. — 2008. — №12. — С.33-43.
3. Бутко В. Фондовый рынок упал на дно и начал копать. — Киевский телеграф — 2009. — №6. — С.6-7.
4. Дубинский А. Жертвы мусорной революции. — Экономические известия — 2008, 27 октября. — С. 10.
5. Кокшаров А. Анти - 1997 год. — Эксперт Украина. — 2008. — №1-2. — С. 32-35.
6. Лейн М. Кредитный клинч. — Бизнес. - 2008. — №43. — С. 66-68.
7. Пахомов Ю. Правильный маршрут. Компаньон. — 2009. — №5. — С. 24-28.
8. Рубини Н. Темная сущность финансовой глобализации. — Дело. — 2007, 26 октября. — С. 7.
9. Рубини Н. Сумма потерь составит один триллион долларов. — Дело. — 2008, 28 февраля. — С. 7.
10. Сакс Дж. Пришло время для новой экономической стратегии. — Дело. — 2008, 4 ноября. — С. 7.
11. Сапір Ж. Наскільки тяжко, наскільки довго? (спроба прогнозування глибини

- та тривалості кризи). — Економіка України. — 2008. — №10. — С. 73-79.
12. Сапир Ж. Изгнание из «рая глобализации». — Эксперт Украина. — 2009. — №1-2. — С. 24-26.
13. Слесарук С., Шкарпова Е. АБВГДейка. — Контракты. — 2008. — №44. — С. 22-25.
14. Трико Г. Непристойные слова. Деривативы, дефолт, дефицит. — Мир в 2009. — Глобальный прогноз. — The Economist. Инвестиционная газета. — 2008, декабрь. — С. 115-117.
15. Чэнсинь О. Истоки финансового цунами. — Эксперт Украина. — 2009. — №1-2. — С. 27.

***Annotation.** The article considers reasons for emergence of global financial crisis. The authors of this article are analyzed its influence of the world financial crisis on Ukrainian and world economy development.*

***Key words:** global financial crisis, subprime mortgage market, asset backed securities, collateralized debt obligations, CDO's-squared credit default, swaps, structured investment vehicles, hedge funds, banks.*

УДК 378.147-057.87:33

***Н.Ю. Олійник**, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка*

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

В науковій статті обґрунтовано значення економічної освіти у формуванні особистості школяра, визначені основні напрями, формування економічних знань та умінь в учнів загальноосвітніх шкіл на засадах компетентісного підходу в процесі навчальної та позаурочної діяльності.

***Ключові слова:** економічні знання та уміння, формування особистості, компетентісний підхід, навчально-виховний процесі.*

Утвердження громадянського суспільства потребує переосмислення змістових характеристик освітніх предметів, підвищення ролі економічної освіченості, розуміння економічних законів, проблем суспільства та шляхів їх розв'язання, усвідомлення працьовитості як високої моральної цінності, свідчення громадянської позиції людини, її суспільної значущості.

Процес формування економічних знань та умінь на сучасному етапі

- та тривалості кризи). — Економіка України. — 2008. — №10. — С. 73-79.
12. Сапир Ж. Изгнание из «рая глобализации». — Эксперт Украина. — 2009. — №1-2. — С. 24-26.
13. Слесарук С., Шкарпова Е. АБВГДейка. — Контракты. — 2008. — №44. — С. 22-25.
14. Трико Г. Непристойные слова. Деривативы, дефолт, дефицит. — Мир в 2009. — Глобальный прогноз. — The Economist. Инвестиционная газета. — 2008, декабрь. — С. 115-117.
15. Чэнсинь О. Истоки финансового цунами. — Эксперт Украина. — 2009. — №1-2. — С. 27.

***Annotation.** The article considers reasons for emergence of global financial crisis. The authors of this article are analyzed its influence of the world financial crisis on Ukrainian and world economy development.*

***Key words:** global financial crisis, subprime mortgage market, asset backed securities, collateralized debt obligations, CDO's-squared credit default, swaps, structured investment vehicles, hedge funds, banks.*

УДК 378.147-057.87:33

***Н.Ю. Олійник**, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка*

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

В науковій статті обґрунтовано значення економічної освіти у формуванні особистості школяра, визначені основні напрями, формування економічних знань та умінь в учнів загальноосвітніх шкіл на засадах компетентісного підходу в процесі навчальної та позаурочної діяльності.

***Ключові слова:** економічні знання та уміння, формування особистості, компетентісний підхід, навчально-виховний процесі.*

Утвердження громадянського суспільства потребує переосмислення змістових характеристик освітніх предметів, підвищення ролі економічної освіченості, розуміння економічних законів, проблем суспільства та шляхів їх розв'язання, усвідомлення працьовитості як високої моральної цінності, свідчення громадянської позиції людини, її суспільної значущості.

Процес формування економічних знань та умінь на сучасному етапі

модернізації освіти розглядається з позицій компетентнісного підходу. Особливої актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох учених, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистісного розвитку, до активної участі в житті суспільства.

Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нові завдання — формувати в учнів уміння вчитися та використовувати знання у практичній діяльності.

Під компетентністю вітчизняні педагоги розуміють соціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Актуальність проблеми формування в учнів економічних знань та умінь на сучасному етапі зумовлене необхідністю реалізації випускника школи в умовах соціально-економічних змін — у його самовизначенні та самоутвердженні.

Відомі російські педагоги В.В. Краєвський, А.В. Хуторський розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція», пояснюючи, що «компетенція в перекладі з латинського «*competentia*» означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетентність у визначеній галузі — це поєднання відповідних знань і умінь, що дозволяють обґрунтовано певній сфері [5].

У розробку проблеми формування економічних знань учнів, тісного зв'язку навчання з трудовим вихованням значний внесок зробили такі видатні педагоги як Я.А. Коменський, П.П. Блонський, С.Т. Шацький, К.Д. Ушинський, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та інші. Вони відзначали те, що повноцінний розвиток особистості неможливий без економічних знань, оскільки економічне виховання є складовою формування особистості.

Метою викладання економічних дисциплін є формування у школярів уявлень про суть економічних процесів, розвиток економічного мислення, виховання економічної культури.

Так, А.С. Макаренко називав економічне виховання господарчим. Він говорив про те, що кожній людині обов'язково доведеться в житті брати участь в загальнодержавному господарстві, і чим краще вона буде підготовлена до цієї справи, тим більше користі вона принесе і державі, і самому собі. Господарче виховання дітей полягає у вихованні не тільки господаря у сім'ї, а й господаря-громадянина. Антон Семенович вказував, що економічне виховання школярів — це органічний сплав загальноосвітньої і трудової підготовки, має у собі величезні

потенційні можливості для формування у них поваги до праці, прояву таких особистих якостей як діловитість, бережливість, вміння застосовувати знання і трудові навички в житті [4].

З огляду на сутність компетентного підходу, його спрямованості на формування особистості школяра, метою дослідження є обґрунтування основних напрямів оволодіння економічними знаннями та вміннями у загальноосвітній школі.

Щоб досягти цієї мети в процесі вивчення курсу, важливо забезпечити:

- засвоєння базового рівня економічної освіченості;
- формування в учнів знань і навичок прикладного характеру, що і уможлиблює адекватну дію в тій чи іншій економічній ситуації;
- формування здатності самостійно засвоювати економічну інформацію, аналізувати її і ухвалювати обґрунтовані рішення;
- виховання конкурентоспроможної особистості випускника школи;
- орієнтацію на дотримання правил цивілізованого ринку, і застосування законних методів конкурентної боротьби.

Суть поняття «компетентнісний підхід» сучасними педагогами-науковцями визначається як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності школяра, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованої характеристики особистості [3].

Реалізацію зазначених завдань в системі середньої загальної освіти курсом «Основ економіки» впроваджено як окремий предмет. Прикрим є стан, що економічною освітою охоплені переважно діти старшого шкільного віку. На викладання предмета «Основи економіки» (10 клас) виділено 35 годин на навчальний рік, тобто 1 година на тиждень, у спеціалізованих класах економічного профілю навчання - 3 години на тиждень у 10-11 класах. Тому, випускники відчувають труднощі в оволодінні програми вступного іспиту з економіки.

Але, варто зазначити, що на допомогу старшокласникам в опрацюванні основ економіки є робочі зошити. Користуються попитом у школах робочі зошити із загальної економіки (автори Ю.С. Латср, І.В. Яцишина). У цих посібниках вміщено теоретичний (основні поняття і категорії, схеми і таблиці, запитання), узагальнюючий та контролюючий (тести, задачі і завдання, контрольні запитання) комплекси. Посібник написано у відповідності до програми з економіки, затвердженої Міністерством освіти і науки України, і до підручника «Загальна економіка» для учнів 10-11 класів за редакцією доктора економічних наук, професора І.Ф. Радіонової.

Тому, важливою є також проблема удосконалення підготовки фахівців економічних дисциплін, оволодіння багатоваріативними методиками і технологіями — уміннями організовувати навчальну діяльність учнів різного рівня компетентності, що стимулює розвиток критичного мислення, утверджує особистісне спілкування, діалог, дискусію, обмін думками тощо.

Проведені дослідження підтверджують, що у школах, де вже кілька років читається цей предмет, є певні позитивні результати. Так, при вивченні тем: «Людина та її потреби», «Виробництво — основа економіки» та інших, учні одночасно з подальшим розширенням і поглибленням теоретичних знань набувають навичок прикладного характеру, засвоюють елементи економічного аналізу і вчаться приймати обґрунтовані рішення, застосовуючи набуті раніше знання.

Знання, уміння, що набуваються у процесі опрацювання економічних дисциплін, старшокласники розуміють, тобто ідентифікують та оцінюють їх в певних контекстах проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності.

Пошуки останніх десятиріч у напрямку подолання розриву між запитами учня та можливостями школи зосередились, в основному, на створенні умов для поглибленого вивчення ряду економічних предметів у спеціалізованих школах.

З метою удосконалення економічної освіти школярів доцільним є:

- ведення економічного словничка, в якому в доступній для дітей формі пояснюються економічні терміни;
- проведення ігор економічного змісту, уроків аукціонів;
- використання ребусів, кросвордів, бесід економічного змісту на уроках та у позаурочний час;
- проведення бесід з батьками про важливість економічного виховання їх дітей;
- проведення екскурсій на підприємства та інші.

Використання таких ефективних форм формування економічних знань та умінь сприятиме оволодінню школярами необхідними компетенціями.

З огляду на зазначене, компетентнісний підхід в економічній освіті пов'язаний з особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості кожного учня. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, що їх можна визначити.

Отже, основними завданнями економічної освіти у загальноосвітній школі є формування технологічно підготовленого випускника до активної трудової діяльності, оволодіння життєво необхідними знаннями та уміннями для обґрунтованого професійного самовизначення з урахуванням власних знань та умінь. Саме через засвоєння економічних знань, формування відповідних

компетенцій, здійснюється підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем до самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Загальна економіка: Підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І.Ф. Радіонова, І.С. Кравченко, В.В. Радченко; За ред. І.Ф. Радіонової. — 5-те вид., доп., перероб., і виправлене. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. — 368 с.
2. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. — Харків: ГОРСІНГ ПЛЮС, 2005. — 256 с.
3. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. — 112 с.
4. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. — Тв.: У 7 т. — К., 1954. — Т. 5. — С. 214-230.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика. — СПб: Питер, 2001. — 544 с.

Annotation. In the scientific article grounded value of economic education in forming of personality of pupils, basic directions of forming of economic knowledges and abilities are certain for the students of general schools on principles of competence approach in the process of educational and out of lesson activity.

Key words: economic knowledges and abilities, formings of personality, competence approach, educational-educate process.

УДК 37.082.8

О.М. Тімаренко, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В статті розглянуто проблему пенсійного забезпечення на сучасному етапі.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, пенсійна система, соціальний захист, солідарна система.

Одним із проявів та наслідків сучасної демографічної кризи в Україні, зазвичай називають прискорення старіння населення і відповідне зростання співвідношення кількості осіб пенсійного та працездатного віку. Цей процес виникає через деякий час після початку демографічного переходу і завершується,

компетенцій, здійснюється підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем до самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Загальна економіка: Підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І.Ф. Радіонова, І.С. Кравченко, В.В. Радченко; За ред. І.Ф. Радіонової. — 5-те вид., доп., перероб., і виправлене. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. — 368 с.
2. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. — Харків: ГОРСІНГ ПЛЮС, 2005. — 256 с.
3. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. — 112 с.
4. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. — Тв.: У 7 т. — К., 1954. — Т. 5. — С. 214-230.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика. — СПб: Питер, 2001. — 544 с.

Annotation. In the scientific article grounded value of economic education in forming of personality of pupils, basic directions of forming of economic knowledges and abilities are certain for the students of general schools on principles of competence approach in the process of educational and out of lesson activity.

Key words: economic knowledges and abilities, formings of personality, competence approach, educational-educate process.

УДК 37.082.8

О.М. Титаренко, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В статті розглянуто проблему пенсійного забезпечення на сучасному етапі.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, пенсійна система, соціальний захист, солідарна система.

Одним із проявів та наслідків сучасної демографічної кризи в Україні, зазвичай називають прискорення старіння населення і відповідне зростання співвідношення кількості осіб пенсійного та працездатного віку. Цей процес виникає через деякий час після початку демографічного переходу і завершується,

коли з утвердженням сучасного типу відтворення населення стабілізується його структура.

З початку нового тисячоліття спостерігається доволі істотне зниження показників старіння, проте це явище тимчасове і пов'язане не з покращенням економічної ситуації. З кінця 1990-х років з працездатного віку виходять і, відповідно, вступають до післяпрацездатної групи населення нечисленні покоління народжених в повоєнні роки. Водночас працездатний контингент поповнюють більш «потужні» когорти народжених у другій половині 1980-х років. Це і зумовлює лише незначне скорочення численності осіб працездатного віку і навіть деяке підвищення їх частки у населенні. Але, як показують демографічні прогнози, сприятливий збіг структурних зрушень у віковому складі населення невдовзі зміниться на цілком протилежний. Вже наприкінці поточного – на початку наступного десятиріччя працездатний контингент поповнюватимуть нечисленні покоління народжених у кризові 1990-ті роки, а полишатимуть його за віком - ровесники компенсаційного приросту народжуваності 1950-х років.

Основу соціального захисту літніх людей становить пенсійне забезпечення, що створює для них власне джерело засобів існування. Кошти пенсійної системи, поза сумнівом, належить до соціальних інвестицій, причому не лише за соціальною спрямованістю кінцевого використання, а й за природою походження та механізмом фінансування.

З розвитком ринкових відносин виникла й швидко набула поширення інша форма пенсійного забезпечення — пенсійне страхування. На відмінну від державного пенсійного забезпечення, пенсійне страхування є формою резервування заробітної плати (чи інших видів доходів від зайнятості), що забезпечує підтримку матеріального добробуту в разі втрати працездатності через старість, інвалідність або втрату годувальника. Сплачуючи внески з пенсійного страхування, соціальні партнери — працівники та їх роботодавці — об'єднують свої зусилля та ресурси для створення колективних систем захисту та безпеки, що дає можливість розподілити ризики і збити між громадянином та суспільством.

Зважаючи на останні економічні та демографічні тенденції, світовий банк рекомендує багаторівневу модель пенсійної системи, що базується на п'яти елементах:

1. нульовий рівень, який забезпечує мінімальний рівень соціального захисту, тобто певна базова пенсія, що гарантовано надається державою усім громадянам при досягненні пенсійного віку, належно від того, чи працювали вони і чи сплачували пенсійні внески. перший рівень — солідарна система, до якої зобов'язані сплачувати внески всі працюючі та їх роботодавці; за рахунок

- цих коштів виплачуються пенсії наявним пенсіонерам відповідно до їх страхової участі;
2. другий рівень – обов'язкова накопичувальна система, до якої сплачується частина обов'язкових пенсійних внесків, накопичені пенсійні активи пенсійні активи інвестуються з метою одержання інвестиційного доходу та захисту їх від інфляції;
 3. третій рівень – приватне недержавне забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі громадян та роботодавців у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання додаткових пенсійних виплат;
 4. неформальний рівень, який включає фінансову та нефінансову підтримку людей похилого віку в межах родини або громади.

Пенсійну систему слід розглянути як вид демографічних інвестицій ще й тому, що вона визначає якість життя непрацездатного населення. Недостатній розмір пенсійних виплат, неспроможний задовольнити потреби пенсіонерів у повноцінному харчуванні, лікуванні тощо, позбавляє їх можливості вести активний спосіб життя, підтримувати нормальний стан здоров'я й користуватися багатьма соціальними благами, перетворює пенсіонерів на аутсайдерів, що призводить до соціальної напруги. Для попередження бідності серед пенсіонерів та підтримки життєвого рівня після виходу на пенсію в більшості країн встановлюється гарантований мінімальний розмір пенсійної виплати. Такі мінімальні гарантії доходу є основною формою соціальної безпеки людей похилого віку, особливо тих, які за трудового періоду мали низьку заробітну плату або належать до уразливих категорій населення. При цьому матеріальне благополуччя пенсіонерів слід розглядати як необхідну передумову для їх активної участі у громадянській та культурній діяльності, наповнення їх життя соціальним змістом.

Загалом слід наголосити, що в сучасних умовах без гарантій гідного рівня пенсійного забезпечення практично неможливо досягти скорочення смертності та збільшення тривалості життя у працездатному та пенсійному періодах життя.

Наявність у людей похилого віку власного джерела доходів сприяє підвищенню мобільності, тобто є чинником механічного та соціального руху населення. Молоді люди мають можливість більш вільно планувати свій життєвий шлях, здобувати освіту, будувати кар'єру, пізнати світ. Особи старшого віку можуть обирати для проживання на пенсії країну чи певну територію з найбільш привабливими умовами і з огляду на порядок призначення та індексації пенсій, оподаткування доходів, рівень цін тощо. Вочевидь роль пенсійного забезпечення як мітка механічного руху населення дедалі зростатиме з поглибленням інтеграційних процесів.

В Україні історично склалась однорівнева схема пенсійного забезпечення

на засадах солідарності поколінь. Неодмінно високі ставки пенсійних внесків спричиняли додаткове навантаження на економіку. Пенсійні системи удосконалюються в країнах з високорозвиненими суспільними відносинами.

Одним із найважливіших завдань держави є матеріальне забезпечення громадян у старості, в разі постійної втрати годувальника. Таке забезпечення здійснюється шляхом призначення виплати їм пенсій. В Україні нараховується понад 14 млн. пенсіонерів. В Україні визначенні основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення, які включають збільшення мінімальних і максимальних пенсій, диференціацію пенсій залежно від стану роботи та заробітної плати, перегляд надбавок до пенсій та пільг, пошук нових джерел та форм пенсійного забезпечення, запровадження системи особистих пенсійних рахунків, створення приватних пенсійних фондів та інші.

З 1 січня 2004 року набрав чинності закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який передбачає створення в Україні нової пенсійної системи. Нова пенсійна система в Україні передбачає створення трьох рівнів, а саме солідарної системи (першого рівня), обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня) та недержавного добровільного пенсійного забезпечення (третього рівня). Перший рівень являє собою солідарну систему пенсійних виплат, внески до якої сплачуватимуть усіма працюючими громадянами країни та їх роботодавцями. Реформа солідарної системи передбачає економічне стимулювання громадян до виходу на пенсію у більш пізньому віці без законодавчого підвищення діючого пенсійного віку.

Суть другого рівня полягатиме у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи накопичуватиметься у єдиному накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Другий рівень пенсійного страхування дозволить створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки, підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функцій управління пенсійними активами.

Добровільна недержавна система пенсійних заощаджень передбачає створювати у вигляді системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення за пенсійними схемами з визначеними внесками, які вимагають менших адміністративних витрат. З боку держави буде встановлений суворий контроль за системою державного пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» 1

січня' 2004 року.

2. Лідія Ткаченко. Вплив демографічних процесів на розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні / Вісник пенсійного фонду України / №4 (70) 2008
3. Борецько В. Як зменшити відсоток відрахувань до пенсійного фонду / Економіка України / № 50, 2006 рік ст. 30-35

Annotation: in the article the problem of the pension providing is considered on the modern stage.

Key words: pension providing, pension insurance, pension system, solidarna system, social defence.

УДК 631.153: 304.442

Брусенко М.А., здобувач

ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

СТРАТЕГІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Світовий досвід свідчить, що конкурентоспроможність аграрного сектора економіки у значній мірі залежить від дієвості, системи стратегічного планування. В Україні загалом вже розроблені механізми державного планування економічного і соціального розвитку економіки і її аграрного сектора. Розроблені відповідні стратегії розвитку. Але ще треба здійснити стратегізацію державної системи планування національного і галузевого рівнів.

Ключові слова: стратегія, аграрна сфера, програми, соціально-економічний розвиток.

Державна цільова програма (ДЦП) розвитку українського села на період до 2015 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1158 від 19.09.2007 р.) поставила важливі задачі концептуального визначення та моделювання стратегії і трансформаційного розвитку агропромислового потенціалу України на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів, впровадження стратегічного плану розвитку аграрного сектора економіки (АСЕ), новітньої системи державного планування, автоматизованої інформаційно-аналітичної системи моніторингу показників соціально-економічного розвитку АСЕ. Тобто наголос зроблено на зростанні рівня

січня' 2004 року.

2. Лідія Ткаченко. Вплив демографічних процесів на розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні / Вісник пенсійного фонду України / №4 (70) 2008
3. Борецько В. Як зменшити відсоток відрахувань до пенсійного фонду / Економіка України / № 50, 2006 рік ст. 30-35

Annotation: in the article the problem of the pension providing is considered on the modern stage.

Key words: pension providing, pension insurance, pension system, solidarna system, social defence.

УДК 631.153: 304.442

Брусенко М.А., здобувач

ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

СТРАТЕГІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Світовий досвід свідчить, що конкурентоспроможність аграрного сектора економіки у значній мірі залежить від дієвості, системи стратегічного планування. В Україні загалом вже розроблені механізми державного планування економічного і соціального розвитку економіки і її аграрного сектора. Розроблені відповідні стратегії розвитку. Але ще треба здійснити стратегізацію державної системи планування національного і галузевого рівнів.

Ключові слова: стратегія, аграрна сфера, програми, соціально-економічний розвиток.

Державна цільова програма (ДЦП) розвитку українського села на період до 2015 року (затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 1158 від 19.09.2007 р.) поставила важливі задачі концептуального визначення та моделювання стратегії і трансформаційного розвитку агропромислового потенціалу України на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів, впровадження стратегічного плану розвитку аграрного сектора економіки (АСЕ), новітньої системи державного планування, автоматизованої інформаційно-аналітичної системи моніторингу показників соціально-економічного розвитку АСЕ. Тобто наголос зроблено на зростанні рівня

стратегійності галузевої системи державного планування.

Розроблена провідними вітчизняними вченими-економістами Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки також зорієнтована на вирішення питань продовольчої безпеки і перетворення АПК у інвестиційно-привабливий сектор [1]. Формування системи стратегічного планування (оптимізованої із соціально- економічним плануванням), а також загальне забезпечення на практиці пріоритетного розвитку АПК як основи продовольчої безпеки держави згадується у Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 105, 2007 р.). А тому й стратегізація планування соціально- економічного розвитку АСЕ є актуальною задачею.

Дослідження П.Т. Саблука довели, що неузгодженості у сприйнятті суспільством методів проведення і результатів аграрної реформи прямо вказують на незавершеність наукових розробок, особливо у сфері економічної теорії та її прикладних аспектів [2, с.14]. Пітер Ф. Друкер вважає: через те, що сучасну економіку формує новий «основний ресурс» – інформація, яка радикально відрізняється від інших ресурсів (не є обмеженим), слід кардинально переглянути як економічну теорію, так і ключові уявлення менеджменту [3, с.48]. На думку Г. Мінцберга, такий перегляд повинен бути проведений у частині поглиблення розуміння сутності стратегічного планування як складної системи, яка складається з двох елементів: розробки стратегії і розробки (плану, прогнозів, програм, проектів тощо). За його твердженням, стратегічне планування не може бути синонімом формуванню стратегії, бо формулювання стратегії є дивергентним процесом, у якому не можна ставити крапки, у той час як запровадження є процесом конвергентним і остаточним; планувальники відокремлюються від вироблення стратегії самим характером своєї роботи. А оскільки аналіз не є синтезом, стратегічне планування не є формуванням стратегії, і організації займаються формальним плануванням не для того, щоб створювати стратегії, а для того, щоб створювати програми реалізації існуючих стратегій [4, с. 25, 53, 236, 279, 290]. Все це доводить актуальність досліджуваного питання.

Метою даного дослідження є з'ясування зв'язків між стратегійними і плановими складовими національного правового простору – чільної передумови галузевого соціально-економічного розвитку.

Поняття «економічна стратегія» було визначене у Господарському кодексі України, введеному з 01.01.2004 р., як обраний державою курс економічної політики, що розрахований на тривалу перспективу (рисунок). Проте, що таке тривала перспектива, кодекс точно не визначає. Хоча А. Сміт каже про 50-100 років, які необхідні для радикальних змін у економіці [5, с. 197]. І сучасний Китай успішно здійснює свої реформи за стратегією, яка сягає 80-ти років. Тобто

в умовах часової її визначеності.

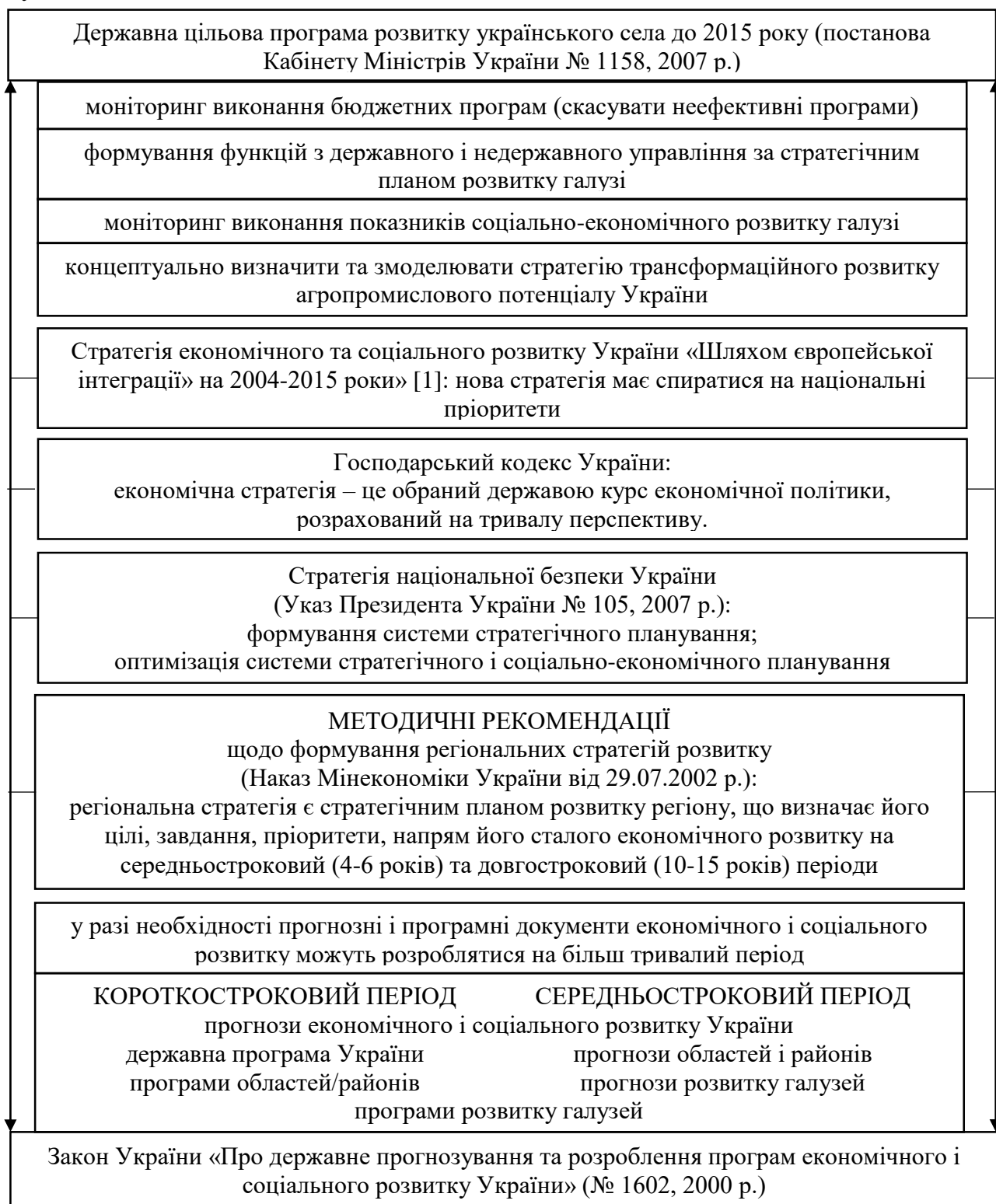

Рис. 1. Загальна схема стратегізації планових документів економічного і соціального розвитку економіки України та її аграрної сфери

Варто підкреслити, що Стратегія економічного та соціального розвитку України розроблена до 2015 р. [1]. Натомість завдання стратегізації системи управління (у т.ч. й планування) розвитком АСЕ, які ставляться ДЦП № 1158, вказують на необхідність розроблення галузевої стратегії (бо як інакше розуміти

завдання: концептуально визначити і змодельовати стратегію трансформаційного розвитку агропромислового потенціалу України). Якщо ще немає навіть концепції стратегії, то тоді виникає питання, а що саме треба вкласти у систему стратегічного планування? Що, до речі, і розглядається у вищезгаданій праці Г. Мінцберга. Це важливо і з огляду на те, що Стратегія національної безпеки України (Указ Президента України № 105, 2007 р.) веде мову і про формування системи стратегічного планування, і про оптимізацію системи стратегічного і соціально-економічного планування. Тобто, в Указі, з одного боку, згадується формування відокремленого інституту стратегічного планування, а, з другого боку, взаємодоповнення даного інституту з чинним інститутом соціально-економічного планування. Тобто, у державі паралельно діятимуть два планових інститути – стратегічного і соціально-економічного планування. На недопустимості такого стану речей і наголошує Г. Мінцберг.

Введений у 2000 р. у дію Закон № 1602 «Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України» поки що є головним нормативно-правовим документом, що регулює загальний процес державного планування в Україні, і у т.ч. у її АСЕ. Даний Закон встановлює розробку системи прогнозів/програм (національних, регіональних, районних, галузевих) економічного і соціального розвитку України. Там зазначається, що у разі необхідності прогнозні і програмні документи економічного і соціального розвитку можуть розроблятися на більш тривалій період. Але не конкретизується, по-перше, критерії визначення такої необхідності, по-друге, масштаб тривалості пролонгованого періоду. І, якщо погодитися з розумінням регіональної стратегії як специфічним стратегічним планом розвитку регіону, то це означатиме повне ототожнення стратегії і плану. Хоча ми вже з'ясували, що плани і стратегії розробляються за різними принципами різними особами.

Отже, стратегізація планування соціально-економічного розвитку АСЕ це не формування відокремленого стратегічного плану у системі державного планування, а висококоординоване взаємодоповнення стратегій і сукупності планових документів (прогнозів, програм, проектів, т. і.), тобто забезпечення більш прийнятної загальної стратегічної орієнтованості системи планування.

На сучасному етапі розвитку АСЕ України стратегізація планування його соціально-економічного розвитку як висококоординоване взаємодоповнення стратегій і планів виступає важливим інструментом реалізації визначеної державою пріоритетності села та АПК.

До перспектив даного дослідження відноситься розширення його рамок до питань переведення АСЕ на інвестиційно-інноваційну модель розвитку з одночасною адаптацією системи державного управління до міжнародних стандартів менеджменту, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки та

глибоких якісних змін у виробничій та управлінській галузевих системах.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. Кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
2. Саблук П.Т. Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання // Матеріали Восьмих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2006 року, м. Київ. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 410 с.
3. Друкер, Питер. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. — 272 с.
4. Мінцберг Г. Зліт і падіння стратегічного планування. Пер. з англ. К. Сисоєва. — К.: Видавництво Олексія Капусти. — 2008. — 412 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Том I: Пер. с англ. М.-Л.: СОЦЭГИЗ, 1935. — 451 с.

Annotation: *World experience, testifies that the competitiveness of agrarian sector of economy in a considerable measure depends on effectiveness of the system of the strategic planning. In Ukraine on the whole the mechanisms of the state planning of economic and social development of economy are already developed and its agrarian sector. The proper strategies of development are developed. But to carry out strategization of the state system of planning of national and of a particular branch levels it is yet needed.*

Key words: *strategy, agrarian sphere, programs, socio-economic development.*

УДК 330.142.21

В.Б. Буторіна, асистент КіПНУ імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНА ДІЯ НАУКОЄМНОГО ПРОДУКТУ

У цій статті ми перевірили соціальну дію наукоємного продукту, а також описали її вплив на національне господарство.

Ключові слова: *наукоємна продукція, високі технології, інновації, національне господарство, інформаційне суспільство, інтелектуальний капітал.*

глибоких якісних змін у виробничій та управлінській галузевих системах.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. Кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
2. Саблук П.Т. Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання // Матеріали Восьмих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 20-21 червня 2006 року, м. Київ. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 410 с.
3. Друкер, Питер. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. — 272 с.
4. Мінцберг Г. Зліт і падіння стратегічного планування. Пер. з англ. К. Сисоєва. — К.: Видавництво Олексія Капусти. — 2008. — 412 с.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Том I: Пер. с англ. М.-Л.: СОЦЭГИЗ, 1935. — 451 с.

Annotation: *World experience, testifies that the competitiveness of agrarian sector of economy in a considerable measure depends on effectiveness of the system of the strategic planning. In Ukraine on the whole the mechanisms of the state planning of economic and social development of economy are already developed and its agrarian sector. The proper strategies of development are developed. But to carry out strategization of the state system of planning of national and of a particular branch levels it is yet needed.*

Key words: *strategy, agrarian sphere, programs, socio-economic development.*

УДК 330.142.21

В.Б. Буторіна, асистент КіПНУ імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНА ДІЯ НАУКОЄМНОГО ПРОДУКТУ

У цій статті ми перевірили соціальну дію наукоємного продукту, а також описали її вплив на національне господарство.

Ключові слова: *наукоємна продукція, високі технології, інновації, національне господарство, інформаційне суспільство, інтелектуальний капітал.*

Яка би проблема не потрапляла у коло уваги економістів, майже щоразу феномен людської особистості виходить на перший план. Протягом останніх десятиріч світовий досвід показує, що налагодження виробництва наукоємної продукції на сучасному етапі є запорукою конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені. При цьому вирішальним фактором розвитку виробничого процесу є активність і творчість працівників, їх сумлінна і чесна праця. Звідси випливає, що соціально-економічний прогрес будь-якої країни та України зокрема можливий тільки на базі розкриття свідомості і дій особистості.

Розкрити соціальний вплив виробництва наукоємного продукту на національне господарство.

Дюркгейм Е. досліджував соціальну природу і наслідки поділу суспільної праці, Ольсевич Ю. у своїх дослідженнях поєднував етнічні та господарські особливості еволюції суспільного виробництва. Макогон Ю.В. та Медведкин Т.С. розробляють модель інноваційного розвитку економіки, Морозов А.Ф. та Морозов Т.А. досліджують розширене відтворення інтелектуального капіталу.

Наукоємний продукт окрім економічного чинить також великий соціальний вплив, який виявляється більшою мірою у сфері науково-технічних інновацій, творчій праці та науковій сфері загалом.

У міру розвитку виробництва, зокрема, з появою наукоємних його форм, одночасно ростуть вимоги як до кваліфікаційних так і до особистісних якостей робітника, нові умови вимагають його безперервного вдосконалення і самовдосконалення.

З кожним днем стає помітнішим, що у сучасному виробництві, де застосовуються наукоємні технології, відбувається справжня «людська» революція. З метою ефективнішої роботи в умовах високотехнологічних систем потрібно не лише здобути високу кваліфікацію, найманому працівнику доводиться змінювати власні звички та поведінку. Засвоєння людьми високих та наукоємних технологій залежить від засвоєння високої культури і духовності. Дуже високою стає «ціна» дії людини в сфері виробництва, тому значно зростає індивідуальна відповідальність працівників за результати своєї економічної діяльності. [2, 54 с.]

Вищесказане вдало підсумовують слова А. Печчеї, котрий писав, що «якщо ми хочемо зараз загнзудати технічну революцію і направити людство до гідного його майбутнього, то нам необхідно перш за все подумати про зміну самої людини, про революцію у самій людині». [7, с. 43]

Ресурси знань, які матеріалізовані в основному капіталі, входять до числа складових, що визначають інтелектуальний рівень суспільства. З одного боку, вони визначають матеріальну культуру виробництва, з іншого ж — культуру і

рівень споживання вироблених товарів. Саме рівень культури і духовності населення стає важливою складовою ресурсів знань. Він може бути залучений до створення, опанування та використання сучасних технологій., які іноді носять характер техногенно небезпечних. [1, с. 45]

У такому разі особистісні якості людини стають визначальними щодо контролю за результатами розробки і виробництва наукоємних продуктів.

Соціальні та економічні якості людини реалізуються у ході трудової діяльності, яка є важливою і природною характеристикою людини та умовою її існування. Праця дозволяє працівнику максимально виявити його нахили, бажання і здібності тоді, коли її технічний рівень достатньо високий. Розвиток технологічної бази виробництва, неухильне скорочення, а в майбутньому і ліквідація затрат важкої фізичної праці, докорінні зрушення у змісті праці, складають матеріальну основу самореалізації особистості у виробничому процесі. Одноманітна і рутинна праця не спроможна повною мірою стати першою життєвою потребою людини.

Загалом у епоху науково-технологічної революції помітно посилюється значення інтелектуальної (розумової) праці. Значно більша, ніж раніше, кількість найманих працівників зайнята вже не фізичною, а творчою працею. Стрімко в результаті цього зростає кількість науково-технологічної інтелігенції.

Як відомо, праця є багатограним поняттям. У контексті його аналізу у наукоємному виробництві не можна не розглянути категорію «праця» у наступних двох аспектах, які наводяться у сучасній економічній науці (рис. 1):

Як взаємозв'язок, так і суперечність, між соціальною та етичною сторонами праці та її економічним аспектом має принципове значення для виробництва наукоємного продукту. Працівник отримує від будь-якої інтелектуальної та креативної трудової діяльності не тільки доход у грошовій формі, але й задоволення, творчу радість тощо. Як показано вище, саме трудова діяльність у високотехнологічних і наукоємних галузях спонукає людину до виявлення творчого та раціонального підходів до ефективного виконання цієї діяльності і надалі найповнішого задоволення власних потреб.

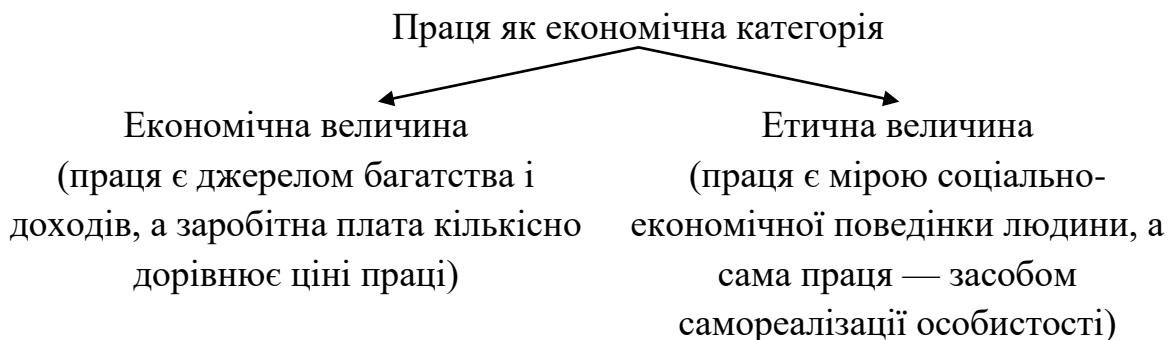

Рис. 1. Економічні погляди на працю.

Не знайдеться, напевне, жодної більш-менш важливої сфери життя в діяльності людини, яка б не стосувалася проблеми формування і задоволення потреб. Наростання соціальних очікувань і домагань людей стали характерною ознакою сучасного світу. Динамізм усієї системи людських потреб посилюється науково-технічним прогресом і новою структурою споживання сучасної людини.

Сучасна людина активна в економічній сфері, що обумовлюється розвиненістю її матеріальних і духовних потреб. Постійне прагнення до високого рівня споживання — досить сильний стимул для працівника ефективно працювати і добре заробляти. [2, 66 с., 221 с.]

Угорський економіст Б. Санто, досліджуючи генезис технологічних систем і їх вплив на економічний та суспільний розвиток, на фоні позитивних економічних наслідків нововведень виділив окремо позитивні та негативні впливи науково-технологічного прогресу та інновацій на соціальний розвиток (рис. 2) [4, с. 193]

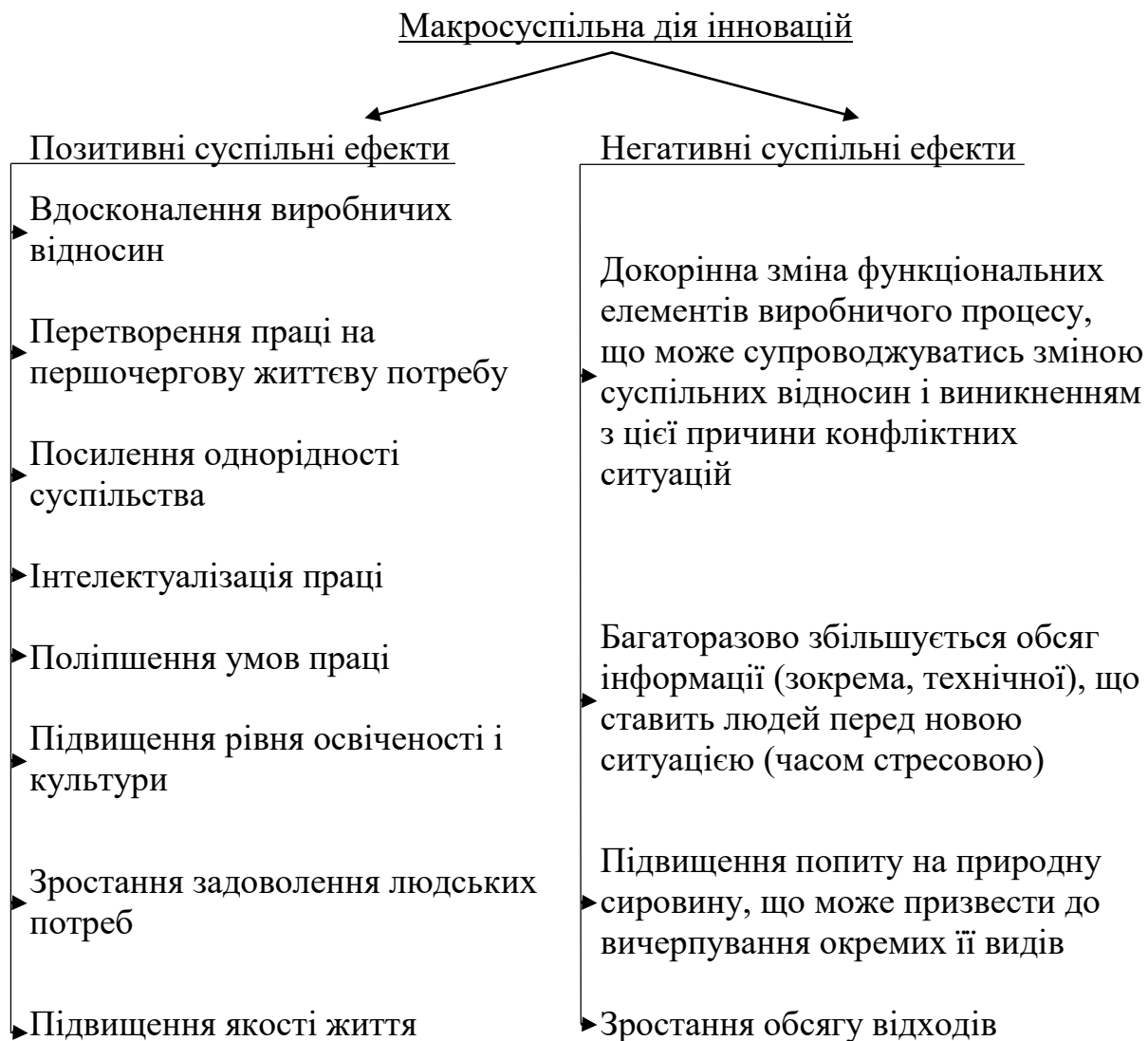

Рис. 2. Макросуспільна дія інновацій.

Проте негативні ефекти інновацій не є настільки нездоланими. Соціальної напруги можна уникнути, гармонізувавши структуру національного, а також світового господарства. Перенасиченість потоку інформації можливо розвантажити, вдосконаливши систему освіти та наблизивши її результати до потреб суспільного виробництва. Виснаження природних ресурсів та погіршення екологічного стану можна скоротити, застосовуючи передові технології на засадах енергозбереження.

Варто зазначити, що бажання людини переглянути свої «стосунки» з природою зумовлене не лише забрудненням чи нестачею вільного простору, мова йде про підвищення інтересів самих людей, їх особистостей у загальному цивілізаційному процесі. З огляду на це, наукоємна економіка повинна формуватись у межах єдиної «соціо-економіко-екологічної» спільноти.

А. Печчеї писав: «Тільки той прогрес і тільки такі зміни, які відповідають людським інтересам і знаходяться у межах її здібностей до адаптації, мають право на існування і повинні заохочуватись». [3, с. 239]

У сучасному виробництві, де застосовуються наукоємні технології, відбувається справжня «людська» революція. Трудова діяльність у високотехнологічних і наукоємних галузях спонукає людину до виявлення творчого та раціонального підходів до ефективного виконання цієї діяльності і надалі найповнішого задоволення власних потреб. Оскільки існують позитивні та негативні впливи науково-технологічного прогресу та інновацій на соціальний розвиток, наукоємна економіка повинна формуватись у межах єдиної «соціо-економіко-екологічної» спільноти. Отже, немає такої технічної новації, що мала б тільки суспільну дію або економічну. Під час проведення досліджень ці два види дії не можна протиставляти одна одній — вони знаходяться в діалектичній єдності.

Список використаних джерел:

1. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / За ред. А.С. Гальчинського, С.В. Львовичкіна, В.Л. Семиноженка. — К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2004. — 261 с.
2. В.Д. Лагутін. Людина і економіка: Соціоекономіка: навчальний посібник для вузів. — К.: Просвіта, 1996. — 336 с.
3. Печчеї А. Человеческие качества. / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1985. — 310 с.
4. Б. Санто. Инновация как средство экономического развития. — М.: Прогресс / Пер. с венгерского, 1990. — 296 с.

Annotation. In this article we examined social structure of since holder product. We described its influence on national economy.

Key words: High-technology, since holder product, innovation, national economy, informational society, intellectual capital.

УДК 330.341.1

*Макаров М.О., аспірант Переяслав-Хмельницького ДПУ
імені Г. Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РЕГІОНУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ

В статті розглянуто механізм впливу інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни.

Ключові слова: регіон, інноваційна активність, система, підсистема.

Зміщення акцентів інноваційного розвитку на регіональному рівні є кроком на шляху подолання історичної спеціалізації регіонів, яка не завжди сприяє стійкому розвитку народного господарства. Економіка таких регіонів в більшій мірі піддається ризику в кризових ситуаціях. Тому одним з важливих питань в комплексному соціально-економічному розвитку регіону є формування його інноваційного середовища, а розвиток на основі інновацій стає важливим фактором підвищення конкурентоспроможності.

На сьогодні регіони визначають основні напрямки і динаміку перетворень в економіці і виробництві, формують інноваційне середовище з врахуванням місцевих умов, розробляють і реалізують основні положення регіональної інноваційної політики. Інноваційна політика відкриває для багатьох регіонів реальний шанс досягнення нового рівня розвитку, залучення різних видів ресурсів, вирішення багатьох соціально-економічних завдань.

Дослідженню напрямів і проблем інноваційного розвитку економіки на регіональному рівні присвячені наукові праці таких українських вчених як О. Амоша, З. Варналій, В. Геєць, М. Долішній, В. Денисюк, В. Захарченко, Л. Федулова, М. Чумаченко та ін. Значна увага в працях приділена аналізу рейтингу регіонів щодо стану інноваційної діяльності, дослідженню теоретичних засад формування регіональної політики та напрямів зміцнення ресурсного потенціалу регіонів України, аналізу інвестиційної привабливості регіонів [1, с. 40]. Проте, в роботах недостатньо розкрито вплив інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни. Висвітлення даної проблеми і є метою статті.

На відміну від лінійної моделі інновацій на сьогодні слід розвивати нову

Key words: High-technology, since holder product, innovation, national economy, informational society, intellectual capital.

УДК 330.341.1

*Макаров М.О., аспірант Переяслав-Хмельницького ДПУ
імені Г. Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ РЕГІОНУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ

В статті розглянуто механізм впливу інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни.

Ключові слова: регіон, інноваційна активність, система, підсистема.

Зміщення акцентів інноваційного розвитку на регіональному рівні є кроком на шляху подолання історичної спеціалізації регіонів, яка не завжди сприяє стійкому розвитку народного господарства. Економіка таких регіонів в більшій мірі піддається ризику в кризових ситуаціях. Тому одним з важливих питань в комплексному соціально-економічному розвитку регіону є формування його інноваційного середовища, а розвиток на основі інновацій стає важливим фактором підвищення конкурентоспроможності.

На сьогодні регіони визначають основні напрямки і динаміку перетворень в економіці і виробництві, формують інноваційне середовище з врахуванням місцевих умов, розробляють і реалізують основні положення регіональної інноваційної політики. Інноваційна політика відкриває для багатьох регіонів реальний шанс досягнення нового рівня розвитку, залучення різних видів ресурсів, вирішення багатьох соціально-економічних завдань.

Дослідженню напрямів і проблем інноваційного розвитку економіки на регіональному рівні присвячені наукові праці таких українських вчених як О. Амоша, З. Варналій, В. Геєць, М. Долішній, В. Денисюк, В. Захарченко, Л. Федулова, М. Чумаченко та ін. Значна увага в працях приділена аналізу рейтингу регіонів щодо стану інноваційної діяльності, дослідженню теоретичних засад формування регіональної політики та напрямів зміцнення ресурсного потенціалу регіонів України, аналізу інвестиційної привабливості регіонів [1, с. 40]. Проте, в роботах недостатньо розкрито вплив інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни. Висвітлення даної проблеми і є метою статті.

На відміну від лінійної моделі інновацій на сьогодні слід розвивати нову

модель, яка характеризується нелінійними інтерактивними процесами, які потребують інтенсивних комунікацій і взаємодії між, ключовими складовими: технопарками, науково-дослідними інститутами, інноваційними підприємствами, промисловими підприємствами, адміністрацією регіону та ін. В цілому, інфраструктура моделі являє собою систему, яка може складатися з наступних підсистем: науково-технічна та інноваційна; інвестиційно-фінансова; підприємств та організацій; інформаційна мережа; спеціалізованих інвестиційних структур. Регіональна інноваційна система це частина багаторівневої просторово-економічної системи національного і світового господарства, яка має різні зв'язки з компонентами інших інноваційних систем на національному і міжнародному рівнях (рис. 1).

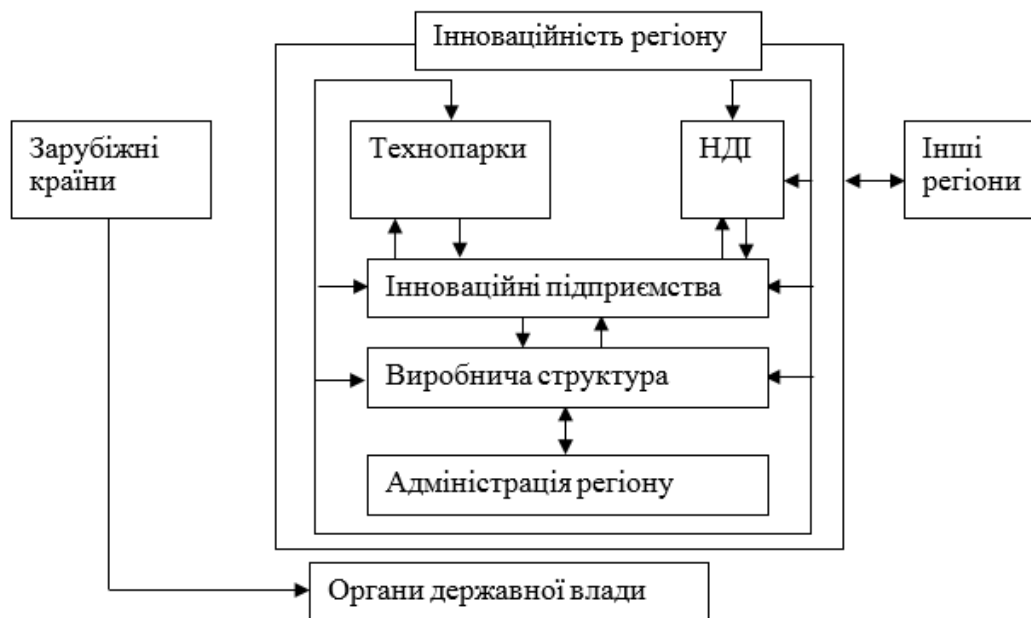

Рис. 1. Модель функціонування регіональної інноваційної системи

Поява інноваційної моделі з врахуванням регіональної специфіки надасть можливість врахувати відмінності в рівні, розвитку регіону, а також виділити перешкоди і проблеми розробки інноваційної стратегії. Дослідження показують, що попередні умови для інновацій, інноваційної діяльності та інноваційних процесів залежать від типів регіонів. Для класифікації регіонів доцільно застосовувати такі показники як інноваційність регіону і рівень розвитку економіки. Під інноваційністю регіону слід розуміти його спроможність до оновлення, адаптації до змін і генерування науково-технічного прогресу. За даними показниками можна виділити регіони з відносно відсталою економікою, середнім рівнем розвитку і промислово розвинути, наукоємні регіони [2, с. 55-60]. Такий аналіз дає можливість визначити і систематизувати основні проблеми і виявити перешкоди (бар'єри), які негативно впливають на реалізацію

регіональних інноваційних стратегій.

Для оцінки впливу інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни доцільно запропонувати схему, яка включає дві підсистеми: застосування і експлуатація знань та генерування, розповсюдження знань у взаємозв'язку з національними і міжнародними компонентами. Перша включає в себе промислові підприємства, їх споживачів, постачальників, конкурентів, які пов'язані між собою. Друга складається з різних закладів (НДІ, освітні заклади, організації трансферу технологій), які зайняті у виробництві і розповсюдженні знань (рис. 2).

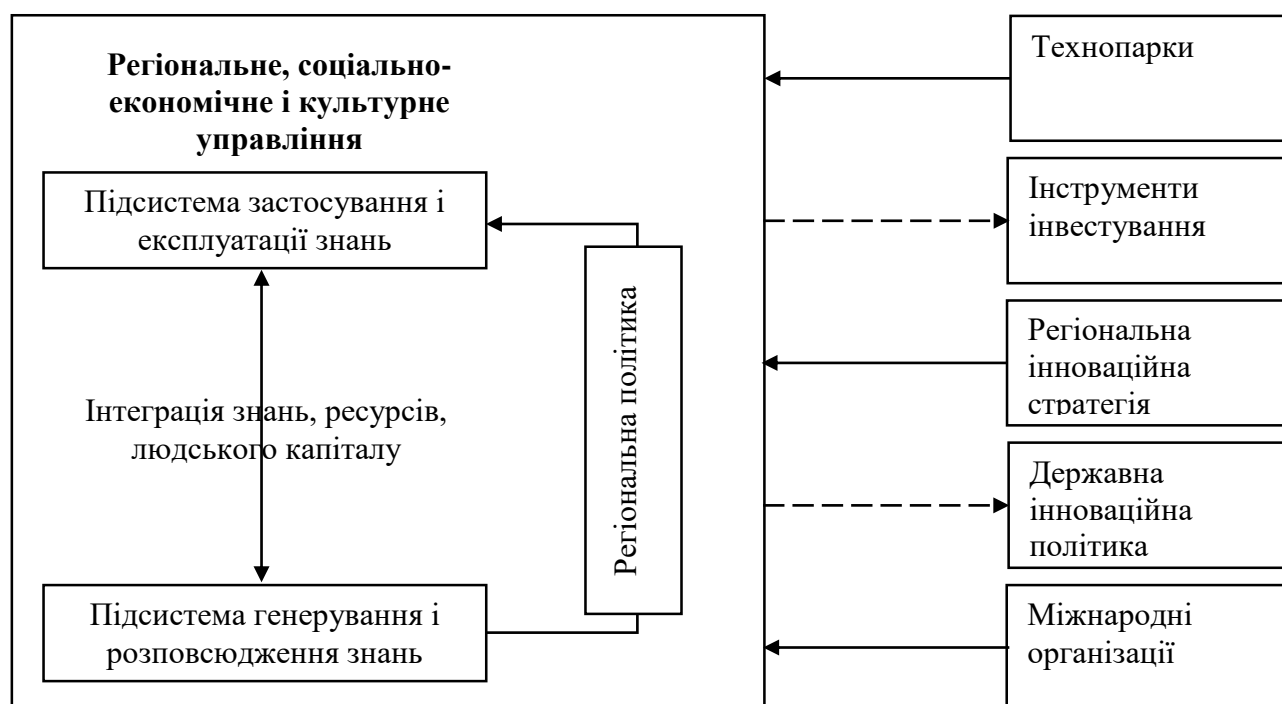

Рис.2. Схема впливу інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни

В ідеальному випадку існують інтенсивні інтерактивні взаємовідносини в межах і між даними підсистемами та забезпечують безперервний потік і обмін знаннями, ресурсами, людським капіталом. Отже, регіональні інноваційні системи не є замкнені, вони взаємодіють з іншими інноваційними системами на національному і міжнародному рівнях. Механізм впливу інноваційної активності регіону на конкурентоспроможність країни реалізується в тому, що регіональні інноваційні системи стають частиною багаторівневої просторово-економічної системи національного і світового господарства, і в той же час мають різноманітні зв'язки з компонентами інших інноваційних систем на національному і міжнародному рівнях.

Список використаних джерел:

1. В. Денисюк. Методологія оцінки та аналізу динаміки інноваційної активності промислового регіону. //Економіст. — 2006. — №3 — с. 40-43.
2. А.Г. Гранберг. Основы региональной экономики. М., ГУВШЭ, 2004. — с. 55-60.

Annotation. In article is considered mechanism of the influence innovations activities of she region on competitiveness of the country.

Key words: region, innovation activities, system, subsystem.

УДК 37.015.6

Д.С. Москаленко, аспірантка НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СУСПІЛЬНОМУ ПРОГРЕСІ

Розглянуто роль освітнього потенціалу у суспільному прогресі, основним виміром і сутністю якого стає людський розвиток. Зроблено акцент на переоцінці основних цінностей суспільства: від економічної спрямованості до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу.

Ключові слова: розвиток, роль, освітній потенціал, освіта, система освіти, ресурси, прогрес, інновації, інформаційні технології.

Проблема формування, вдосконалення та реалізації творчих здібностей людини отримує особливу актуальність в сучасних умовах глобалізації, коли вирішується питання майбутніх шляхів розвитку цивілізації. Глобалізація впливає на економіку всіх країн, і цей вплив має багатоаспектний характер. У зв'язку з переходом до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу, основним виміром і сутністю якого стає людський розвиток, що і визначає конкурентноспроможність кожної країни. Тому, сфера освіти сьогодні стає загальнонаціональним пріоритетом більшості країн світу.

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України особливого значення набуває функціонування сучасної системи освіти. Освіта пронизує і впливає на всі сфери суспільного життя. Роль освіти в соціальному та економічному розвитку, значні обсяги людських, матеріальних та фінансових ресурсів спонукають до поглибленого вивчення масштабів освітньої діяльності

Список використаних джерел:

1. В. Денисюк. Методологія оцінки та аналізу динаміки інноваційної активності промислового регіону. //Економіст. — 2006. — №3 — с. 40-43.
2. А.Г. Гранберг. Основы региональной экономики. М., ГУВШЭ, 2004. — с. 55-60.

Annotation. In article is considered mechanism of the influence innovations activities of she region on competitiveness of the country.

Key words: region, innovation activities, system, subsystem.

УДК 37.015.6

Д.С. Москаленко, аспірантка НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

**РОЛЬ ОСВІТНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ
У СУСПІЛЬНОМУ ПРОГРЕСІ**

Розглянуто роль освітнього потенціалу у суспільному прогресі, основним виміром і сутністю якого стає людський розвиток. Зроблено акцент на переоцінці основних цінностей суспільства: від економічної спрямованості до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу.

Ключові слова: розвиток, роль, освітній потенціал, освіта, система освіти, ресурси, прогрес, інновації, інформаційні технології.

Проблема формування, вдосконалення та реалізації творчих здібностей людини отримує особливу актуальність в сучасних умовах глобалізації, коли вирішується питання майбутніх шляхів розвитку цивілізації. Глобалізація впливає на економіку всіх країн, і цей вплив має багатоаспектний характер. У зв'язку з переходом до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського прогресу, основним виміром і сутністю якого стає людський розвиток, що і визначає конкурентноспроможність кожної країни. Тому, сфера освіти сьогодні стає загальнонаціональним пріоритетом більшості країн світу.

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України особливого значення набуває функціонування сучасної системи освіти. Освіта пронизує і впливає на всі сфери суспільного життя. Роль освіти в соціальному та економічному розвитку, значні обсяги людських, матеріальних та фінансових ресурсів спонукають до поглибленого вивчення масштабів освітньої діяльності

та ефективного використання згаданих ресурсів.

Ефект інтенсифікації людських відносин на ґрунті освіти, виявляється насамперед в економічних відносинах. Про вплив освіти на економічну сферу життя говорив іще Платон, констатуючи, що розвиток освіти є необхідною умовою економічного здоров'я суспільства, що освіта робить громадян «розсудливими людьми». Питанням взаємовідносин освіти і економіки приділяв значну увагу Адам Сміт. Він стверджував, що витрати на освіту робітника не тільки сприяють росту продуктивності праці та полегшенню праці, але й відшкодовуються прибутком [1, с. 89].

Давид Рікардо вважав витрати на освіту складовими витрат на відтворення робочої сили і тому заробітна плата робітників обов'язково має залежати від рівня витрат на освіту і навчання, від рівня розвитку здібностей робітників до праці.

Доречно також згадати вислів Альфреда Маршалла, що «найціннішим серед усіх капіталів є капітал, вкладений у людей», зокрема в їх освіту [2]. Вже в середині ХХ ст. інший американський учений Теодор Шульц доводив, що освіта — це не просто споживацька активність, а вкладання капіталу, результатом якого є створення людського капіталу, який можна порівняти з фізичним капіталом [3]. Т. Шульц твердив, що піднесення економіки можливо лише частково пояснити збільшенням фондів праці й фізичного капіталу. Вагомою компонентою цього піднесення є підвищення якості робочої сили, яке може забезпечити лише розвиток освіти.

Цікавим є висловлювання Б. Вейсброта: «бізнесмени теж мають фінансову зацікавленість у навчанні і підготовці своїх найманих робітників. Підвищення освіти поліпшує якість робочої сили і дає підприємцям деякі вигоди» [4; р. 119]. Проаналізувавши його, зрозуміло, що вигоди від освіти отримують не лише ті, хто вчиться, але і суспільство, у вигляді прибутку.

Підсумовуючи огляд наукових дискусій щодо взаємовідносин освіти і економіки, слід зауважити, що освіта — засіб, який підвищує ефективність діяльності, тобто є фактором піднесення економіки. Яскравим прикладом цього є заохочення з боку розвинених країн імміграції висококваліфікованих спеціалістів різного профілю.

Сталий економічний розвиток забезпечується за рахунок сталого економічного зростання. Освіта, яка забезпечує готовність нового покоління до життя і успішної діяльності — один з чинників забезпечення сталого розвитку суспільства. Досягнення в освіті і державні видатки на освіту безпосередньо впливають на економічне зростання у той час як недостатні інвестиції у людський капітал є справжньою причиною відставання бідних країн.

На початку XXI століття процес створення та нагромадження нових знань

привів до переходу до якісно нового стану: знання стали самостійною продуктивною силою. Сучасна «нова економіка» — це виробництво і використання нових знань, перетворення їх на повноцінний фактор виробництва, який відіграє провідну роль у системі факторів. Знання визначальним чином впливають не лише на сферу виробництва, але й на структуру та обсяги споживання. Переважна частина товарів, що споживаються мешканцями найбільш розвинених країн світу складається з видів, потреба в яких та вміння користування якими стали можливими лише завдяки найновітнішим досягненням науки і техніки. За таких умов важливість дослідження ринкової кон'юнктури, індивідуалізації підходів до споживача та продукту піднімається на значно вищій щабель.

Отже, в сучасному світі відбувається переоцінка основних цінностей. Від економічної спрямованості суспільство переходить до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту — до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу. Не так володіння матеріальними благами, як володіння інформацією та інтелектуальним потенціалом визначають місце людини в сучасному суспільстві. Інвестиції в людський капітал і формування на цій основі інтелектуального капіталу суспільства перетворюються на пріоритетний загальнонаціональний інтерес.

Інтелектуальний капітал — це знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити. Таке широке визначення, на думку російських фахівців, охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новинки, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток [5, с. 24].

Інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву, що визначається механізмом його функціонування. До інтелектуального капіталу належить продукт розумової, інтелектуальної праці, продукт творчих зусиль.

Наприкінці минулого, а особливо на початку нового тисячоліття, активізувався розвиток надзвичайно капіталоемного напряму реалізації людського капіталу — запровадження нових технологій. І не просто запровадження, а осмислення їхньої доцільності, тобто рівня впливу на розвиток індивіда, на поступ суспільства. Основна ідея оцінки цього впливу — показати, як нові технології трансформують традиційні шляхи людського розвитку, розширюють можливості і створюють потенціал, який дає змогу за десятиліття реалізувати те, на що колись витрачалось життя кількох поколінь. Ідеться про те, щоб осмислити економічну ефективність інвестицій у людський капітал, зокрема у прогресивні технології — основу суспільного прогресу і соціально-економічного розвитку на сучасному етапі.

Загальна закономірність розвитку науки дедалі більшою мірою

супроводжується об'єднанням зусиль і концентрацією досліджень на проблемі людини. Визнання людського капіталу як основного стратегічного ресурсу означає перехід до такого виміру життя українського суспільства, в якому людина (індивід) як виробник і споживач знаходяться у центрі соціально-економічної системи. Виведення на передній план проблем соціального прогресу суспільства і самої людини як кінцевої і головної мети розширеного відтворення, може забезпечити сталий соціально-економічний розвиток, який базується на відтворенні творчого, найбільш ефективного і постійно зростаючого ресурсу-людського. Саме цей ресурс є визначальним, бо сприяє формуванню, використанню і розвитку всіх інших.

Сучасне світове суспільство стає дедалі більш глобалізованим, інтернаціональним, готовим до конкурентної боротьби як на ринках капіталів, енергетичних ресурсів, товарів, послуг і зайнятості, так у сфері освіти. Яким буде суспільство майбутнього, як в ньому буде організована і здійснюватись діяльність людини, технічних і соціо-технічних систем, який рівень життя людини буде в ньому досягнутий залежить, в першу чергу, від того, наскільки освіченими будуть його громадяни.

Список використаних джерел:

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Соцэкгиз, 1962. — 684 с.
2. Докладно про еволюцію думки щодо взаємовідносин освіти і економіки див.. .: Tilak J. Education and its Relation to Economic Growth, Poverty and Income Distribution: Past. — W., 1989.
3. Див.: Schultz T. Investment in Human Capital // American Economic Review. — 1961. — March. — Vol. 51. — Mi.
4. Wiesbrod B. Education and Investment in Human Capital and Economics of Human Capital. New York — London. 1971.
5. Зинов В., Сафарян К. Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса. // Интеллектуальная собственность — 2001, № 5-6. — с. 23-25.

***Annotation.** It is conceded the part of educational potential in social progress which has a human development as a main definition and essence. The accent is made on the revolution of the main values of society: from the economic direction to innovational, from the accumulation of wealth to accumulation of information as a foundation of social progress.*

***Key words:** a development, a part, a potential of education, a system of education, resources, a progress, innovations, information technologies.*

УДК 330.1

Музичук І.В., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню окремих варіантів моделей соціально орієнтованих економік. Проводиться аналіз досліджень сучасних вчених з метою виділення, критеріїв класифікації моделей соціально орієнтованої економіки.

Ключові слова: *соціальна ринкова економіка, соціально орієнтована економіка, соціальне ринкове господарство, соціальна орієнтація.*

У статті 1 Конституції України офіційно зафіксовано статус України як соціальної держави «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», а стаття 13 гласить: «Держава забезпечує захист прав усіх, суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки» [1]. Дотримуючись конституційних принципів, процеси та явища в українській економіці необхідно розглядати з позицій зведення фундаменту соціально орієнтованої ринкової економіки. Однак для забезпечення ефективної переорієнтації економічної системи, в першу чергу необхідно глибоко осмислити теоретичну сутність самого поняття «соціальна ринкова економіка». Еволюційний розвиток кожного поняття можна розглядати як ланцюг відносно окремих елементів, кожен з яких представлений тим чи іншим підходом, концепцією, науковими баченнями проблеми дослідником. Кожен окремий елемент відображає просторово-часову систему наукових поглядів, характерних для того періоду часу, в якому жив той чи інший учений або була створена наукова школа. За умови дослідження історичного процесу послідовної безперервної зміни та доповнюваності описаних елементів, відкривається можливість цілісного розуміння суті поняття. Саме тому надзвичайно важливим завданням є оцінка, теоретичної спадщини цієї категорії, дослідження витоків явища.

Проблемам формування та функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки присвячені роботи видатних німецьких вчених Ф. Бема, А. Мюллера-Армака, В. Ойкена. Сучасним проблемам функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки присвячені публікації німецьких економістів Т. Гесса, Ш. Граділа, Р. Кенінга, Р. Клапхана, Х. Ламперта, К. Херрманн-Піллата. Широке відображення проблема соціальної орієнтації економіки знайшла в працях відомих українських вчених В. Базилевича, В. Гейця, В. Єременко, С.

Мочерного, Ю. Пахомова, А. Чухна, В. Волинського, А. Деркача, Л. Момотюка, О. Палія, В. Панасюка, В.А. Скуратівського, Г. Сгебля, Н. Титаренко, І. Тодріної, В. Удовиченка та інших.

Незважаючи на значну кількість досліджень з проблеми соціальної орієнтації економіки, існують досить суттєві розбіжності щодо сучасного трактування самого поняття «соціальна ринкова економіка». Можна зробити припущення, що існуючі протиріччя викликані недостатнім аналізом першооснов соціально орієнтованої економіки,

Дослідити теоретико-методологічні витoki соціально орієнтованої економіки; з'ясувати первинну теоретичну сутність поняття «соціально орієнтована ринкова економіка».

Не ставлячи за мету встановити пріоритет тієї чи іншої особи або школи в авторстві теорії, зазначимо, що вперше поняття «соціальне ринкове господарство» було введено в економічну термінологію в 1946 році А. Мюллером-Армаком. Його концепція ґрунтується на економічному вченні про вплив інституцій і правил на поведінку економічних суб'єктів. [6]. Зокрема мова йде про представників фрайбурзької школи ордолібералізму економіста В. Ойкена та юриста Ф. Бьома. Вальтер Ойкен вперше розробив теорію економічного порядку, яка описує принципи і методи, згідно з якими розробляються, координуються і реалізуються плани окремих економічних одиниць за умов економіки, що ґрунтується на розподілі праці. Особливо важливими серед його доробку та доробку представників Фрайбурзької школи є два моменти:

1. Типологія економічних систем. Якщо застосовувати інституціональний критерій, а саме: хто є плануючою інстанцією при прийнятті економічних рішень, то можна прийти до двох елементарних форм економічного порядку. Якщо багато суб'єктів планують автономно, то це буде ринкова економіка; якщо планує одна інстанція, що ухвалює рішення, тоді мова йде про централізовано керовану економіку. Сформульована таким чином дуалістична теорія порядку впродовж багатьох десятиріч визначала політико-економічну дискусію навколо ринкової та планової економіки.
2. Можливість формування економічного порядку. Замість неминучої зміни одного економічного порядку іншим (історичний детермінізм марксизму) стверджується можливість створення та зміни економічного порядку шляхом політичних рішень. Економічний порядок є «встановленим» порядком, він являє собою творче досягнення правової держави. Мова не йде про те, що суспільство довільно може обирати для себе певний економічний порядок, проте існують можливості прийняття рішень в розумінні поєднання різних системних елементів ринкової та державної економіки.

На думку Ойкена, вирішення проблеми оптимального поєднання форм двох «ідеальних типів» має взяти на себе держава, яка може впливати на економіку й соціальну сферу, перерозподіляючи суспільний продукт у тих, звичайно, межах, що не призводять до порушення економічної рівноваги. Головним завданням такої діяльності держави є забезпечення оптимального поєднання переваг двох різних типів господарств в єдину економічну систему.

Мюллер-Армак підхопив цю ідею Фрайбурзької школи, наголошуючи на тому, що сучасна ринкова економіка вимагає активної економічної політики, яка відповідає б соціальним завданням вільного суспільства. При цьому зазначає, що необхідно діяти у двох напрямках:

Перший — передбачає проведення економічної політики у формі політики порядку, яка створює і змінює довготермінові рамкові умови діяльності економічних суб'єктів. З іншого боку, необхідно також здійснювати політику процесу, яка спрямована на управління економічним процесом. Мова йде про вплив на економіку через змінні економічні величини. Головними сферами є політика зростання та стабілізації, яка використовує інструменти грошової, фіскальної, валютної політики та політики заробітної плати. При цьому необхідно зважати на те, що для забезпечення сумісності з ринком окремих економіко-політичних кроків, ці кроки не повинні блокувати або ж спотворювати ринковий механізм, що ґрунтується на вільній пропозиції, вільному попиту та гнучких цінах. Політичними ознаками політики процесу є її здійснення виконавчою гілкою влади та незалежним національним банком. Вона розрахована на коротку та середньо-термінову перспективу і через неї змінюються кількісні показники.

Другий напрям передбачає врахування соціально-політичних орієнтацій. Вони розглядаються як рівноправні поряд з цілями економічної ефективності, що становить принципову, якісну відмінність від капіталістичної, або ж вільної ринкової економіки. Соціальна політика як частина економічної політики повинна свідомо використовувати досягнення ефективної ринкової системи задля перерозподілу доходів державою. Принцип сумісності з ринком є чинним також і для соціально-політичних кроків. [3].

Збудована на таких принципах соціальна ринкова економіка здатна протистояти обом крайностям: як командній, централізованій економіці, що виключає принцип свободи, так і залишеній напризволяще, нерегульованій ринковій економіці, яка не обмежує прагнення до особистої вигоди, нехтує соціальним принципом.

В ході дослідження ми звертаємось до висновків, зроблених на основі детального аналізу витоків соціально орієнтованого господарства. Це не означає, що ми ставимо за мету перетворити ці уявлення на канонічні, прийняти їх в ролі

незмінного еталону. Сам А. Мюллер-Армак зазначав, що ринкове господарство не є якоюсь остаточною формою, а лише організаційним принципом, який відкритий для різноманітних змін. Тому, ставлячи за мету повніше зрозуміти сутність сучасної оновленої концепції соціально зорієнтованої ринкової економіки, нашим першочерговим завданням є чіткий опис тих аспектів еволюційного розвитку концепції соціально орієнтованої економіки, які виникли об'єктивно через поступ нових потреб продуктивних сил. З іншої сторони не менш важливою умовою дослідження є виявлення необґрунтованих проявів підміни понять, невиправдане відхилення від вказаного фундаторами курсу.

Говорячи про природну, закономірну еволюцію будь-якої концепції, необхідно зауважити, що обґрунтованими причинами її зміни є якісні зміни в самій економіці., поява нових явищ та процесів, розвиток суспільства. Виникаючи із потреб практики, теорія еволюціонує з метою ще повнішого задоволення існуючих потреб, зазнає корекції у відповідності з отриманих на практиці результатів.

Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак та інші представники ордолібералізму, враховуючи появу нових потреб продуктивних сил, передбачаючи можливість появи кардинально нових факторів впливу на динаміку становлення та розвитку соціального ринкового господарства, збагачення його структурного змісту, інструментів реалізації, появу нових умов господарської практики, нового рівня організованості та ефективності, у 1950-1958 рр. роблять подальші кроки у поглибленні процесу осмислення суті соціального ринкового господарства, окресленні нових цілей та інструментів соціальної політики в країні. Для цього періоду характерні певні розбіжності у системі поглядів на шляхи та перспективи формування такого господарства між практиком Л. Ерхардом та теоретиком А. Мюллером-Армаком, представниками різних політичних партій та сил.

Забезпечуючи поглиблення аналізу суті та можливостей соціального ринкового господарства, пошуку нових цілей, шляхів впровадження його принципів при формуванні нового економічного порядку, Л. Ерхард приходить до висновку про недопустимість зведення цілей та можливостей соціального ринкового господарства до зростання споживання, оскільки подолання гострих соціальних проблем не тотожне повнокровному осмисленому життю, «не зробить (населення) народом» і не принесе «повного людського щастя». Серед стратегічних цілей соціального ринкового господарства він називає більш високі, ніж матеріальні, цінності та елементи свідомості, створення співтовариства вільних людей, яке буде здатним ставити перед собою «спільні завдання, що виходять за межі матеріального» [5, с. 346].

У цьому ж напрямку вбачав подальший розвиток соціального ринкового господарства й А. Мюллер-Армак, який у 1960 р. у праці «Другий етап

соціальної ринкової економіки» підкреслив необхідність доповнити існуючий варіант соціального господарства мірама соціальної політики нового зразка, яка б забезпечила більше соціалізації та справедливості. Зокрема, він вважав за необхідне: 1) широкомасштабний розвиток системи освіти аж до спеціальних професійних шкіл і, відповідно, великі інвестиції у сферу інтелектуального капіталу; 2) створення нових форм самостійності шляхом гуманізації умов праці на підприємствах; 3) проведення активної, такої, що переростає національні рамки, кон'юнктурної політики, спрямованої перш за все на забезпечення стабільності у валютно-фінансовій сфері; 4) всеохоплюючу екологічну політику в ім'я збереження чистоти водного та повітряного середовища, яка б включала гуманне планування міст, сільської місцевості та транспорту [2, с. 573].

Подальшу перспективу розвитку соціально-ринкового господарства основоположники концепції пов'язували із технічним прогресом та досягненнями науки, визначали перспективи його розвитку на наднаціональному рівні, у системі координат глобалізації процесів світового розвитку. [4, с. 374].

Фундатори теорії передбачали розвиток та еволюцію сформованих ними понять. Проте, щоб уникнути підміни понять, сучасні дослідники соціального ринкового господарства, наводячи власні трактування його суті, мають виходити з основних ідей і принципів, сформульованих засновниками концепції, з реального стану його функціонування, сформованих прогнозів основних можливих варіантів подальшого розвитку.

Проведений нами аналіз, дозволяє зробити висновок, що головними принципами та першорядними завданнями формування соціального ринкового господарства, на думку фундаторів даної теорії (А. Мюллера-Армака, і В. Ойкена, і Л. Ерхарда) (навіть незважаючи на існуючі між ними розбіжності щодо практичної економічної політики, її цілей, напрямків та інструментів) є не система соціального захисту, не втручання держави у процеси регулювання господарської системи для вилучення та перерозподілу все більшої частки валового внутрішнього продукту в інтересах біднішої частини населення країни. Головне — такий розвиток економічної та господарської систем, який забезпечує економічну свободу, ефективну конкуренцію, повноцінну мотивацію до праці кожного суб'єкта ринку, бажання та необхідність працювати і особисту відповідальність за результати праці, як у колективі, так і у власному споживанні, якісно нові форми узгодження економічних, соціальних і духовних інтересів, врахування технічного прогресу та передбачає перспективу розвитку на наднаціональному рівні. [Зайцев].

Соціальне ринкове господарство у своєму зародку — це теоретико-прикладна доктрина, яка дозволяє підвищувати соціальні стандарти суспільства на основі економічного зростання, а не шляхом централізованого перерозподілу

благ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Урядовий кур'єр. — 13.07.1996 р. — № 129. — 130.
2. Рих А. Хозяйственная этика / Пер. с нем.: Москва.: Посев. — 810 с.
3. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / Р. Клапгам, М. Ломанн та ін.; За ред. Р. Клапгама. — 2-е вид. — К.: ФАДА, ЛТД, 2006. — 88 с. — (Політична освіта).
4. Шлехт О. Спадщина Ергарда. Що з соціальної економіки ми візьмемо у наступне століття // Німеччина. — 1997. — № 2. — С. 15-17.
5. Эрхард Л. Рассудительность и ответственность в экономике (Выступление по радио 12 марта 1956 года) // Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи: Пер. с нем. — М.: Руссико, Ордынка, 1993. — С. 342-346.
6. Adenaber K., Heuss T. Unter vier Augen: Gespräche aus den Grunderjahren 1949-1959. — Berlin: Seidler Verlag GmbH, 1999. — 560 pp.

***Annotation.** The article is devoted to research of separate variants of models of the socially oriented economies. The analysis of researches of modern scientists with the purpose of selection of criteria of classification of models of the socially oriented economy is conducted.*

***Key words:** social market economy, socially oriented economy, social market economy, social orientation.*

УДК 331.2

*Рукасов С.В., аспірант Національного університету харчових технологій,
м. Київ*

РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО СУТНОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ

В статті проведено аналіз еволюції сутності оплати праці, зокрема як її трактували видатні вчені різних епох. Обґрунтовано спробу зробити основу для проведення комплексного аналізу та вирішення проблем оплати праці в умовах нинішнього часу.

***Ключові слова:** оплата праці, заробітна плата, економічна теорія, економічна криза теоретичні засади.*

благ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Урядовий кур'єр. — 13.07.1996 р. — № 129. — 130.
2. Рих А. Хозяйственная этика / Пер. с нем.: Москва.: Посев. — 810 с.
3. Соціальна ринкова економіка: основні орієнтири для України / Р. Клапгам, М. Ломанн та ін.; За ред. Р. Клапгама. — 2-е вид. — К.: ФАДА, ЛТД, 2006. — 88 с. — (Політична освіта).
4. Шлехт О. Спадщина Ергарда. Що з соціальної економіки ми візьмемо у наступне століття // Німеччина. — 1997. — № 2. — С. 15-17.
5. Эрхард Л. Рассудительность и ответственность в экономике (Выступление по радио 12 марта 1956 года) // Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи: Пер. с нем. — М.: Руссико, Ордынка, 1993. — С. 342-346.
6. Adenaber K., Heuss T. Unter vier Augen: Gespräche aus den Grunderjahren 1949-1959. — Berlin: Seidler Verlag GmbH, 1999. — 560 pp.

***Annotation.** The article is devoted to research of separate variants of models of the socially oriented economies. The analysis of researches of modern scientists with the purpose of selection of criteria of classification of models of the socially oriented economy is conducted.*

***Key words:** social market economy, socially oriented economy, social market economy, social orientation.*

УДК 331.2

***Рукасов С.В.**, аспірант Національного університету харчових технологій,
м. Київ*

РЕТРОСПЕКТИВА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО СУТНОСТІ ОПЛАТИ ПРАЦІ

В статті проведено аналіз еволюції сутності оплати праці, зокрема як її трактували видатні вчені різних епох. Обґрунтовано спробу зробити основу для проведення комплексного аналізу та вирішення проблем оплати праці в умовах нинішнього часу.

***Ключові слова:** оплата праці, заробітна плата, економічна теорія, економічна криза теоретичні засади.*

Починаючи з XVII століття і особливо зараз, під час економічної кризи, проблеми оплати праці були і є дуже актуальними для усіх категорій населення. Ці проблеми розглядались протягом кількох століть як зарубіжними, так і багатьма вітчизняними вченими. Ще на початку XVII століття відомий представник класичного напрямку економічної науки У. Петті висловлював думку про те, що разом із землею основним джерелом багатства є праця. Уільям Петті розумів заробітну плату як ціну праці. У той час, коли представники школи меркантилізму просто схвалювали законодавство, яке фіксувало максимальний рівень заробітної плати, У. Петті намагався визначити «природну ціну праці», її розмір він визначав вартістю засобів існування працівника [1, с. 474-477]. Він стверджував, що заробітна плата повинна зводитися до вартості мінімальних засобів існування для того, щоб постійно змушувати працівників працювати. У той же час, вона повинна забезпечувати одержання прибутку і можливість накопичення капіталу.

К. Маркс у своїх наукових поглядах виділяв наступний аспект у системі оплати праці: роботодавець при наймі працівника оплачує не вартість продукту його праці, а вартість робочої сили. Робоча сила, тобто здатність людини до праці, є таким товаром, споживання якого є створенням вартості. Робоча сила — це сукупність фізичних і духовних властивостей людини, які вона застосовує в процесі виробництва споживчих вартостей. Робоча сила є основним елементом продуктивних сил у будь-якому суспільстві, але товаром стає лише за умов ринкової економіки [2, с. 516].

А. Сміт і Д. Рікардо заклали основу сучасного розуміння змісту заробітної плати. Зокрема, А. Сміт вважав, що заробітна плата є ціною праці, в основі якої лежить вартість засобів існування, необхідних для життя працівників та виховання дітей, які згодом замінять працівника на ринку праці [4, с. 572]. Отже, хоча А. Сміт трактував угоду між капіталістом і працівником як продаж останнім своєї праці, він фактично зводив заробітну плату до вартості робочої сили. Вивчення питань розподілу праці знаходить детальне висвітлення за часів А. Сміта і Д. Рікардо. В теорії цінності вважалося за необхідне величину мінової вартості виводити з інтенсивним зростанням людських потреб. З неї випливають ідеї про конкретну цінність, про залежність цінності виробничих благ від цінності споживчих благ. З теорії попиту-пропозиції випливало, що рівень мінової вартості необхідно встановлювати, виходячи не з попиту і пропозиції, а з теорії витрат виробництва — мінова вартість складається з таких витрат, як заробітна плата та середній прибуток.

Російські вчені Я. Певзнер та С. Брагінський зазначають, що за умов рівноваги попиту та пропозиції вартість послуг всіх факторів (у тому числі робочої сили) відповідає їх граничній продуктивності, тобто вкладені у

виробництво продукту вартості. Саме ця вартість і визначає виплати працівнику — продавцю послуг праці. Більш конкретно ця величина визначається не тим, як оцінює підприємець потреби працівника для підтримання його життє- і працездатності, а результатами праці, тобто продуктивністю праці кожного власника робочої сили зокрема [3, с. 249]. Позитивним у такому підході, вважаємо спробу оцінити вартість товару з точки зору не лише суспільних затрат виробництва, а й корисності, тобто його корисного ефекту.

Сучасні економісти країн з розвинутою ринковою економікою розглядають і обґрунтовують рівні заробітної плати переважно із співвідношень між попитом і пропозицією на працю. Вони виходять з того, що людину, природно, не можна розглядати як суто товар. Але, разом з тим, необхідно констатувати той факт, що люди за певну ціну здають свої послуги в оренду. Ці послуги певного конкретного працівника виражаються безпосередньо в його мускульній енергії, інтелекті, кваліфікації, професійній майстерності, досвіді, тощо. Платою за послуги працівників слугують певні ставки заробітної плати. Для більшості людей кожної країни заробітна плата є єдиним джерелом доходу і відіграє велику роль у матеріальному добробуті як працівника особисто, так і його сім'ї.

За основу реформування оплати праці в економіці України можна, наприклад, прийняти ринково-виробничу теорію заробітної плати. Суть даної теорії впливає з того, що роботодавці можуть визначати найоптимальнішу для свого підприємства величину заробітної плати найманих працівників, а працівники, відповідно, мають можливість правильно оцінити суспільну цінність і «рівень справедливості» свого заробітку. Звідси, зрозуміло, що роботодавці в інтересах досягнення найвищого рівня ефективності виробництва прагнуть зменшити витрати на оплату праці, але загально прийнятий рівень заробітної плати для найманих працівників стримує галопуючі тенденції даного процесу. Як наймані працівники, так і роботодавці повинні своїми діями сприяти створенню «дружнього» економічного середовища.

Спробуємо побудувати перелік теоретичних основ оплати праці, які були запропоновані видатними вченими різних часів.

1. Трудова теорія вартості (А. Сміт, Д. Рікардо). Праця є вимірювачем вартості товару. Вартість визначається не конкретною працею однієї людини, а середніми витратами праці для даного рівня розвитку виробництва. Витрати праці входять у ціну товару.
2. Теорія граничної продуктивності. Дж. Кларк вважав, що в стані рівноваги доход кожного виробничого фактора відповідає його граничній продуктивності, яка дорівнює, зміні продуктивності, яка, в свою чергу дорівнює зміні виробництва продукту при додаванні або відніманні одиниці

- цього фактора (звідси й поняття граничності) за умови, що кількість інших факторів залишається незмінною [6, с. 243].
3. Теорія граничної корисності Й. Тюнен, М. Туган-Барановський розробили соціальну теорію граничної корисності і блага та теорію заробітної плати. Заробітна плата є часткою робітничого класу в суспільному продукті, яка залежить від продуктивності суспільної праці і соціальної сили робітничого класу [7, с. 450].
 4. Теорія К. Маркса базується на тому, що заробітна плата є перетвореною формою вартості товару «робоча сила», визначається суспільно необхідними умовами її відтворення з урахуванням навчання персоналу для трудової діяльності, залежить від співвідношення попиту і пропозиції на робочу силу, інтенсивності, складності та продуктивності праці.
 5. Теорія вільної конкуренції Л. Вальрас, А. Парето визнавали можливість поступок з боку підприємців щодо підвищення заробітної плати працівникам під загрозою страйків. Але наступний відтік капіталу з галузей з підвищеною заробітною платою, заміна живої праці машинною зведе заробітну плату до ринкового рівня.
 6. Сучасні ринкові теорії. У. Мітчелл, Ф. Феттер відстоювали необхідність планування ринкового виробництва. Праця є фактором виробництва, заробітна плата — ціною використання праці. Людина розглядається як форма капіталу. Оплата праці гарантує мінімальну заробітну плату. Набирають ваги різні види соціальних винагород. Зростає і важливість внутрішньої винагороди за працю задоволення людини від праці. Зростають інвестиції в людський капітал. Поширюються гнучкі форми оплати праці, виплата премій за індивідуальні і колективні результати праці. Заохочується участь працівників у прибутках і капіталі фірм. Розвиваються форми організації праці в єдиній команді. Поширюються партнерські трудові відносини (трипартнерство). Середній рівень заробітної плати диференціюється за країнами, регіонами, видами діяльності; формується під впливом конкуренції на ринку праці.

Сучасні вчені з економіки праці Богиня Д.П. та Куліков Г.Т. вважають, що сутність поняття «заробітна плата» складна і багатостороння, тому розглядати її потрібно з різних позицій.

По-перше, заробітна плата — це економічна категорія, що відображає відносини між роботодавцем і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості. В цьому розумінні доречнішим є поняття «оплата праці», яка, крім власне заробітної плати, включає й інші витрати роботодавця на робочу силу.

По-друге, заробітна плата — це винагорода або заробіток, обчислений у

грошовому виразі, який за трудовим договором роботодавець сплачує працівникові за роботу, яку виконано або має бути виконано. Це загально визнане визначення, що найточніше відповідає терміну «заробітна плата».

По-третє, в умовах ринкової економіки заробітна плата — це елемент ринку праці, що складається в результаті взаємодії попиту на працю і її пропозиції і виражає ринкову вартість використання найманої праці. В цьому розумінні найчастіше вживаються усереднені показники ставок оплати одиниці (наприклад, людино-години) праці певної якості.

Вчені Колот А.М., Уманський О.М. зазначають, що для розуміння категорії заробітна плата потрібно враховувати такі принципові положення: а) заробітна плата формується на стику відносин сфери виробництва і відносин обміну робочої сили; б) заробітна плата повинна забезпечувати об'єктивно необхідний для відтворення робочої сили й ефективного функціонування виробництва обсяг життєвих благ, що працівник може одержати в обмін на свою працю; в) заробітна плата — це важлива складова виробництва, оскільки їх рівень пов'язаний як із потребами працівника, так і з процесом виробництва, його результатами, через які формуються джерела засобів на відтворення робочої сили; г) заробітна плата є одночасно мікроекономічною та макроекономічною категорією.

Таким чином, можна зробити висновок, що питання оплати праці завжди цікавило вчених з точки зору підвищення заробітної плати. Цим питанням займалися економісти, психологи, соціологи, філософи. За великий період часу вченим не вдалося знайти єдиний комплексний підхід до вирішення проблем оплати праці, але на кожному етапі розвитку суспільства науковці знаходять шляхи до їх розв'язання. Ідеї, на яких базувалися теорії оплати праці, можна поділити на три групи: теорії, які переважно спираються на психологічні фактори; теорії, які ґрунтуються на економічних факторах; теорії, в основі яких — соціальні фактори оплати праці.

На даний період часу ми маємо достатньо міцну базу для продовження вивчення та аналізу проблеми оплати праці. В цьому можна впевнитись, розглянувши еволюцію теоретичних підходів до поняття оплати праці. Сьогодні, під час економічної кризи, потрібно розробити нові стратегії оплати праці, які зможуть встановити рівновагу та задовільнити потреби робітника і роботодавця. Це можна зробити, опираючись або вдосконалюючи теоретичні основи оплати праці.

Список використаних джерел:

1. Антология экономической классики (собр. соч. У. Петти, А. Смитта, Д. Рикардо). — М.: МП «Ключ», 1993. — 474-477 с.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Избранные произведения в 2-х т. — М.: Политиздат,

1955. — Т2. — 516 с.
3. Брагинский С., Певзнер Я. Политическая экономия: дискуссионные проблемы, пути обновления. — М.: Мысль, 1991. — 249 с.
 4. Смитт А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Наука, 1993. — 572 с.
 5. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1. — М.: Политиздат, 1955. — 468 с.
 6. Кларк Д. Разделение богатства. — М.: СПб., 1934. — 243 с.
 7. Туган-Барановський М.И. Основы политической экономии, — Петроград, 1917. — 410 с.

Annotation. The analysis of evolution of essence of payment of labour is conducted in the article, in particular as she was interpreted by the prominent scientists of different epoches. An attempt to do basis for conducting of complex analysis and decision of problems of payment of labour in the conditions of present time is grounded.

Key words: payment of labour, wages, economic theory, economic crisis, theoretical bases.

УДК 339.747(4/9)

*О.Ю. Новодон, Інститут економіки та прогнозування НАН
України, м. Київ, Хмельницька обласна державна адміністрація*

СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ЩО БАЗУЄТЬСЯ НА ЗНАННЯХ, В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОЯВІВ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Окреслено бар'єри становлення знаннєвої економіки в умовах поглиблення кризових явищ, визначено галузі високотехнологічного сектору економіки, що потребують державної підтримки, запропоновано заходи з мінімізації наслідків впливу фінансової кризи на галузі, що формують сектори знань.

Ключові слова: економіка, що базується на знаннях, високотехнологічні галузі економіки, сектори знань, фінансова криза, державна політика.

У другій половині ХХ століття науковцями була висловлена думка про здатність знання (як основного ресурсу економіки) забезпечувати високу конкурентоспроможність країни на міжнародній арені, яка на сьогодні стала

1955. — Т2. — 516 с.
3. Брагинский С., Певзнер Я. Политическая экономия: дискуссионные проблемы, пути обновления. — М.: Мысль, 1991. — 249 с.
 4. Смитт А. Исследование о природе и причинах богатства народов. — М.: Наука, 1993. — 572 с.
 5. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1. — М.: Политиздат, 1955. — 468 с.
 6. Кларк Д. Разделение богатства. — М.: СПб., 1934. — 243 с.
 7. Туган-Барановський М.И. Основы политической экономии, — Петроград, 1917. — 410 с.

Annotation. The analysis of evolution of essence of payment of labour is conducted in the article, in particular as she was interpreted by the prominent scientists of different epoches. An attempt to do basis for conducting of complex analysis and decision of problems of payment of labour in the conditions of present time is grounded.

Key words: payment of labour, wages, economic theory, economic crisis, theoretical bases.

УДК 339.747(4/9)

*О.Ю. Новодон, Інститут економіки та прогнозування НАН
України, м. Київ, Хмельницька обласна державна адміністрація*

СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ, ЩО БАЗУЄТЬСЯ НА ЗНАННЯХ, В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОЯВІВ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Окреслено бар'єри становлення знаннєвої економіки в умовах поглиблення кризових явищ, визначено галузі високотехнологічного сектору економіки, що потребують державної підтримки, запропоновано заходи з мінімізації наслідків впливу фінансової кризи на галузі, що формують сектори знань.

Ключові слова: економіка, що базується на знаннях, високотехнологічні галузі економіки, сектори знань, фінансова криза, державна політика.

У другій половині ХХ століття науковцями була висловлена думка про здатність знання (як основного ресурсу економіки) забезпечувати високу конкурентоспроможність країни на міжнародній арені, яка на сьогодні стала

загально визнаною. Саме ця думка і лягла в основу нової концепції — «економіки знань».

Процеси становлення економіки знань в Україні значно уповільнюються внутрішніми бар'єрами розвитку — відсутністю послідовної державної політики, направленої на розбудову знаннєвої моделі економічного розвитку, ефективного реформування сфер освіти, науки, високих технологій.

Поглиблення негативних наслідків світової фінансової кризи в економіці України, дестабілізація фінансово-економічного стану підприємств високотехнологічних галузей економіки створили додаткові зовнішні бар'єри на шляху розбудови економіки, що базується на знаннях, в країні.

Виходячи з вищевикладеного, постає об'єктивна необхідність визначення умов протистояння проявам негативних наслідків світової фінансової, кризи в контексті становлення економіки знань в країні, розробки системи антикризових заходів, враховуючих потребу галузей секторів знань у послідовній державній підтримці.

Витоки концепції економіки знань можна знайти в окремих працях 1960-х років [1-2], але її активна розробка почалася у 1990-х [3-5]. В українській науці також мають місце результати досліджень становлення нової моделі економічного розвитку. Цьому питанню була приділена значна увага у працях В. Геєця, Л. Федулової, А. Гальчинського, М. Згуровського, Л. Мусіної, Н. Балабанової та інших авторів [6-12].

Метою даної роботи є дослідження впливу фінансової кризи на галузі, що формують сектори знань, та розробка пропозицій з мінімізації негативних наслідків такого впливу.

Світова фінансова криза 2007-2008 років, як зазначає міністр економіки України Б. Данилишин [13], проходить кілька хвиль у своєму розвитку. Дві попередні хвилі, за оцінкою міністра, Україна пережила досить упевнено, хоча й не без помилок.

Наслідки третього етапу світової економічної фінансової кризи для економіки України, його тривалість та глибину на сьогодні важко оцінити, але певний їхній вплив уже відбувається.

У серпні вперше, починаючи з жовтня 2002 року, відбулося зменшення обсягів виробництва промислової продукції до відповідного місяця попереднього року на 0,5%, зокрема в металургії — на 8,6%, хімічній промисловості — на 9,1, у виробництві коксу, продуктів нафтопереробки — на 4,9% .

Тобто, в експортоорієнтованих секторах економіки, внаслідок реалізації стратегій, спрямованих на першочерговий пошук ніш на зовнішньому ринку, та недооцінки внутрішнього, на сьогодні спостерігається уповільнення зростання

під впливом комплексу зовнішніх шоків. У результаті приріст у металургійній та хімічній промисловості за вісім місяців становив лише 2 та 3,5% відповідно. Загалом темпи зростання обсягів промислового виробництва за підсумками восьми місяців уже уповільнилися до 6,3%.

На цьому тлі зростання ВВП на рівні 7,1% було забезпечене високою динамікою інших видів економічної діяльності і передусім сільського господарства. В нинішньому році отримано рекордні обсяги врожаю.

На валютному ринку розпочались девальваційні процеси, і вже у вересні міжнародні валютні резерви скоротились на 0,6 млрд. дол. США. Як один із чинників, що прискорюють інфляцію, у вересні знову почали посилюватися негативні інфляційні очікування. На готівковому валютному ринку сформувався значне від'ємне сальдо продажукупівлі населенням іноземної валюти на рівні 1321 млн. дол. США.

На мінімізацію можливих збитків для економіки та фінансової системи України від фінансової кризи, гарантування економічної безпеки держави направлені положення Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [14].

З метою концентрації зусиль усіх гілок влади на зменшенні негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України та створення сприятливих умов для посткризового розвитку економіки шляхом європейської інтеграції та підвищення ефективності політики Уряду розроблено Програму діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток».

Програмою діяльності Кабінету Міністрів України передбачено не лише заходи, направлені на досягнення макроекономічної стабілізації та оздоровлення і відновлення нормального функціонування фінансових ринків, а також заходи підтримки галузей, що формують сектори знань, а саме: розвиток реального сектору економіки, проведення ефективної науково-технічної та інноваційної політики, активізація розвитку економіки.

23 грудня 2008 року на нараді під головуванням Президента України з Головою Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, головами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівників центральних органів влади, органів місцевого самоврядування були надані пропозиції Хмельницької обласної державної адміністрації до плану антикризових заходів, які передбачали, в тому числі, підтримку галузей, що формують сектор знань, а саме: знизити тарифи на транспортування будівельних матеріалів до підприємств-переробників; забезпечити своєчасне відшкодування ПДВ з держбюджету суб'єктам господарювання — виробникам експортної

продукції; нормативно встановити пільгові відсоткові ставки кредитів для підприємств окремих галузей економіки, продукція яких становить значну частку ВВП України; передбачити в державному бюджеті кошти для надання безвідсоткових кредитів на реалізацію інвестиційних проектів впровадження енергозберігаючих технологій, технічного переоснащення виробничих потужностей (на рівні сучасних міжнародних стандартів), інноваційних проектів та інші.

Проведене дослідження свідчить про необхідність послідовної державної підтримки розвитку секторів знань в умовах фінансової кризи, розробки та впровадження системи антикризових заходів, які би повною мірою враховували особливості перебігу процесів становлення економіки, що базується на знаннях, з метою їх подальшого розгортання.

Список використаних джерел:

1. Lane R.E. The Decline of Politics and Ideology in the Knowledgeable Society // *American Sociological Review*. 1966. — Vol. 31. — P. 649-662.
2. Machlup F. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton University Press. — 1962.
3. Drucker P.F. *Post-Capitalist Society*. Harper Business, New York, 1993. — 232 pp.
4. Toffler A. *Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*. New York, Bantam Books, 1990. — 512 p.
5. Quinn J.B. *Intelligent Enterprise: A Knowledge and Service Based Paradigm for Industry*. New York: The Free Press, 1992. — 640 p.
6. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // *Економіка України*. — 2004. — №4. — С. 4-14.
7. Федулова Л.І., Юрковська Л.В. Проблеми оцінки економіки знань та розвитку інформаційного суспільства // *Проблеми науки*. — 2005. — №6 — С. 22-26.
8. *Економіка знань: виклики глобалізації та Україна* / Національний інститут стратегічних досліджень / А.С. Гальчинській (заг. ред.). — К., 2004. — 261 с.
9. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства — від Женеви до Тунісу // <http://www.kraina.org.ua/ua/document/386/>.
10. Мусіна Л. Основні засади переходу до економіки знань: перспективи для України // *Економіка і прогнозування*. — 2003. — №3. — С. 87-108.
11. Балабанова Н.В. *Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України*. — К.: Арістей, 2005. — 104 с.
12. *Україна у вимірі економіки знань* / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: Основа, 2006. — 592 с.
13. Данилишин Б. Світова фінансова криза — тест для України // *Дзеркало тижня*. — 2008. — №38 // <http://www.dt.ua/1000/1550/64350/>.

14. Закон України від 31.10.2008 року № 639-VI «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України».

***Annotation.** Barriers of knowledge-based economy formation in the conditions of financial crisis deepening were outlined, high-technological industries, that need state support, were determined, arrangements on minimization of financial crisis influence on industries, which form the sectors of knowledges, were offered.*

***Key words:** knowledge based economy, high-technological industries. In the article, an attempt to solve the problem of the human capital's formation in the light of neoinstitutionalism in conditions of the economical crisis is revealed. The question of independent testing improvement of the school-leaver's knowledge is risen.*

***Key words:** institutionalism, neoinstitutionalism, human capital, formation of the human capital, mentality, educational system, independent testing.*

УДК : 30.322.2

О.П. Свідер, старший викладач КПНУ імені І. Огієнка

ДО ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ЦІНИ В ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглядається теорія ціноутворення в довгостроковому періоді для ринкових економік. Автор також звертає увагу на теоретичні аспекти категорій «ціна» та «вартість», аналізує трансформацію їх розуміння у економічній думці.

***Ключові слова:** ціна, ціноутворення, інфляція, вартість.*

Ціноутворення в довгостроковому періоді — тема недостатньо висвітлена в економічній теорії. Хоча з врахуванням особливостей сучасної світової економіки (таких як, наприклад, незабезпеченість сучасних грошей золотом чи сріблом, відносно високі темпи інфляції в порівнянні з минулими десятиліттями тощо) така неухвага не зовсім виправдана.

Дослідження теорії ціни в ринковій економіці зосереджені в основному в фундаментальних працях класиків економічної науки. Так, витратна концепція розвинута К. Марксом, який розвивав ідеї А. Сміта, Д. Рікардо, У. Петті, Суб'єктивне поняття ціни, що розглядається у маржиналізмі та базується на категорії «гранична корисність», формували У. Девонс, К. Менгер, Л. Вальрас. Розглядом ціни з точки зору ординалістичної теорії займалися Ф. Еджуорт,

14. Закон України від 31.10.2008 року № 639-VI «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України».

***Annotation.** Barriers of knowledge-based economy formation in the conditions of financial crisis deepening were outlined, high-technological industries, that need state support, were determined, arrangements on minimization of financial crisis influence on industries, which form the sectors of knowledges, were offered.*

***Key words:** knowledge based economy, high-technological industries. In the article, an attempt to solve the problem of the human capital's formation in the light of neoinstitutionalism in conditions of the economical crisis is revealed. The question of independent testing improvement of the school-leaver's knowledge is risen.*

***Key words:** institutionalism, neoinstitutionalism, human capital, formation of the human capital, mentality, educational system, independent testing.*

УДК : 30.322.2

О.П. Свідер, старший викладач КПНУ імені І. Огієнка

ДО ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ЦІНИ В ДОВГОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглядається теорія ціноутворення в довгостроковому періоді для ринкових економік. Автор також звертає увагу на теоретичні аспекти категорій «ціна» та «вартість», аналізує трансформацію їх розуміння у економічній думці.

***Ключові слова:** ціна, ціноутворення, інфляція, вартість.*

Ціноутворення в довгостроковому періоді — тема недостатньо висвітлена в економічній теорії. Хоча з врахуванням особливостей сучасної світової економіки (таких як, наприклад, незабезпеченість сучасних грошей золотом чи сріблом, відносно високі темпи інфляції в порівнянні з минулими десятиліттями тощо) така неухвага не зовсім виправдана.

Дослідження теорії ціни в ринковій економіці зосереджені в основному в фундаментальних працях класиків економічної науки. Так, витратна концепція розвинута К. Марксом, який розвивав ідеї А. Сміта, Д. Рікардо, У. Петті, Суб'єктивне поняття ціни, що розглядається у маржиналізмі та базується на категорії «гранична корисність», формували У. Девонс, К. Менгер, Л. Вальрас. Розглядом ціни з точки зору ординалістичної теорії займалися Ф. Еджуорт,

В. Парето, Е. Слуцький (визначенні корисності за принципом порядкових шкал з використанням апарату кривих байдужості). П. Самуельсон досліджував ціну з точки зору виявлення переваг альтернативних товарів. Неокласична теорія ціни базується на роботах А. Маршалла, яка розглядає ціну діалектично як функцію корисності та витрат виробництва. Слід також звернути увагу на інституційну концепцію ціноутворення Дж. Бейтса Кларка, суть якої полягає в тому, що ціна визначається як грошова сума, за якою виробник може продати товар, а споживач бажає придбати його. Однак остання теорія швидше вузькомаркетингова, і автор не схильний розглядати її як фундаментальну.

Автор спробує проаналізувати та узагальнити основні особливості, які характерні для ціноутворення в довгострокових періодах розвитку ринкових економік.

Достатньо довгі періоди в розвитку економік привносять суттєві зміни в як в структуру останніх, так і в принципи їх функціонування. В цілому структурні зміни узагальнюють в категорії «економічний цикл», розрізняючи при цьому в основному три їх типи — короткі, середні та довгі. Об'єктивно, що за довгі навіть за виробничими масштабами періоди (20-30 та більше років), принципи функціонування економічних відносин також істотно міняються. Одне з таких принципових питань у ринковій економіці — ціноутворення або формування цін на товари та послуги.

Перша особливість полягає в розширенні цінового діапазону або діапазону цін. Розглянемо цей момент детальніше. Технічний прогрес та поява нових товарів призводять до необхідності визначення цін на них або встановлення мінової вартості. Тут необхідно дати визначення категорії «ціновий діапазон». Автор її розуміє як проміжок між найнижчою та найвищою цінами на товари певної групи (скажімо, предмети споживання). Однак тут необхідно ще одне уточнення — оскільки ця категорія має бути зваженою та існує необхідність відсікти крайні (маржинальні) випадки (наприклад, дорогий мобільний телефон з діамантами, ціна якого нас в даний момент не цікавить), то дещо уточнимо визначення — «ціновий діапазон» — це проміжок між середньозваженою ціною, принаймні 5%, найдешевших та середньозваженою ціною, принаймні 5%, найдорожчих товарів певної групи.

Така особливість пов'язана із необхідністю «втиснення» нового товару в цінову нішу, тобто економічній системі потрібно при появі величезної кількості нових товарів та послуг постійно збільшувати масштаб цін. Це єдиний спосіб розширити ціновий діапазон. Інших способів не існує через дискретність вимірювання грошей (використання чисел) та питання доцільності, (так, наприклад, нікому не потрібно ділити одну гривню на 1000 копійок — 100 достатньо). Монетарна інфляція є одним інструментів розширення цінового

діапазону, при цьому іншими такими інструментами є: розширення продуктової лінійки, трансформація товарних відносин у напрямку «товар ?! послуга»¹.

Друга особливість — тенденція розширення домінування ціноутворення на базі принципів маржиналізму. Тут потрібно зазначити деякі моменти. В сучасній теорії розглядаються чотири концепції ціни [5, С. 175-176]:

- марксистська або витратна (ціна — функція об'єктивної вартості);
- концепція маржиналізму (ціна виступає як функція суб'єктивної оцінки вартості товару споживачем та його запасу або доступності);
- монетарна теорія (ціна виступає як функція мінової, вартості);
- віртуальна концепція (ціна виступає як функція образу вартості).

Кеніші Омає [5, С. 177] відмічає, що четверта концепція ціни є домінуючою на сучасному етапі розвитку економіки. Однак, автор схильний розглядати віртуальну концепцію як продовження концепції маржиналізму через суб'єктивність оцінки товару споживачем. Отже, віртуалізм ціни пов'язаний безпосередньо не з вартістю товару, а з її суб'єктивною оцінкою².

Особливо яскраво таке ціноутворення проявляється у сфері послуг (як матеріальних, так і нематеріальних) та у галузі високотехнологічних та ексклюзивних товарів. Як приклади можна навести програмне забезпечення, технологічні товари з коротким життєвим циклом (мобільні телефони тощо).

Природа перших двох особливостей різна. Розширення цінового діапазону стійке та перманентне явище, що витікає з природи сучасних грошей та характеру розвитку ринкових економік. Друга особливість пов'язана із відповідним етапом розвитку ринкових відносин і як фундаментальна основа ціноутворення зі зміною структури економіки змінить свою природу.

Наступна особливість полягає у формалізації ціни як такої, тобто перетворення останньої на формальну характеристику товару. У класичній (у порівнянні із постіндустріальною) економіці ціна є знаковою характеристикою товару і відображає певну об'єктивну властивість останнього (наприклад, кількість уречевленої праці). Однак у сучасній економіці ціна стає номінальною ознакою і виконує інші функції: наділення товару унікальною ознакою (ціною), що дозволяє впізнати його серед інших товарів, слугує інструментом реалізації маркетингових стратегій тощо³.

Підсумовуючи, зазначимо, що складність та багатогранність сучасних економічних відносин вимагає кардинального переосмислення традиційних підходів до розуміння економічних категорій та законів. Аналізуючи динаміку суспільно-економічних відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, автор робить висновок про кардинальну зміну суті такої економічної категорії як «ціна»: втрата нею об'єктивності, невизначеність її ролі у горизонтальному розподілі доходів у суспільстві спричиняє порушення механізму такого

розподілу, перетворення лише на одну із формальних ознак товару (таких як і колір, форма тощо) — все це не дає змоги трактувати «ціну» як категорію суто економічну та об'єктивну і вимагає переосмислення всієї системи товарно-грошових відносин.

¹ Тут йдеться про один із напрямів трансформаційних зрушень у товарних відносинах сучасної економіки, що проявляється як заміна товарів послугами. Детальніше див. [3, С. 58-59].

² Йдеться про те, що в умовах розвитку інформаційних та недійних технологій суб'єктивність оцінки товару споживачем трансформується у віртуальність образу вартості.

³ Тут слід зазначити, що у такому випадку не зовсім очевидним стає механізм об'єктивного горизонтального розподілу доходів у суспільстві, оскільки сама ціна перестає бути не просто об'єктивною, а взагалі перетворюється на формальну ознаку.

Список використаних джерел:

1. Белявцев М.І., Петенко І.В., Прозорова І.В. Маркетингова цінова політика: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 332 с.
2. Данченко Л.А., Иванова А.Г. Маркетинговое ценообразование: политика, методы, практика. — М.: Эксмо, 2006. — 464 с.
3. Кочетов Э.Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства. Учебник для вузов по курсу «Мировая экономика». Норма, М., 2006 р., 512 с.
4. Шкварчук Л.О. Ціни і ціноутворення: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2003. — 214 с.
5. Ohmae K. The borderless world, power and strategy in the interlinked economy. — London.: Collins Business, 1999. — 276 p.

***Annotation.** In the article a long term pricing theory for market economies is examined. The author also pays attention to theoretical aspects of «price» and «cost» categories, analyses the transformation of their understanding in economic thought.*

***Key words:** price, pricing, inflation, cost.*

СЕКЦІЯ 2 | КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ КРИЗИ

*Богиня Д.П., д.е.н., професор, академік АЕНУ,
г.н.с. Інституту економічного прогнозування НАН України*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ І ТРУДОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Характеризується стан формування якості робочої сили в контексті впливу інноваційно-інвестиційного розвитку на трудовий менталітет і конкурентоспроможність людського потенціалу; розкриваються чинники впливу на нього соціально-економічного середовища. З урахуванням світового досвіду подаються пропозиції щодо комплексного підходу у вирішенні питань підвищення конкурентоспроможності робочої сили в умовах ринкових відносин, що формуються в Україні.

Ключові слова: *трудовий менталітет; людський потенціал; соціально-економічне середовище; робоча сила; економічне середовище, формування конкурентоспроможності людського потенціалу; конкурентоспроможність людського потенціалу; інноваційно-інвестиційна діяльність.*

Серед основних причин, що визначили ускладнення відтворювальних факторів стану сучасного трудового менталітету в Україні, перш за все, необхідно визначити недоліки структурної перебудови національного господарства. В системі сучасних заходів, що застосовуються більшістю розвинених країн з метою створення сприятливих умов для розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, особливе місце належить: побудові цивілізованих форм відносин праці; стимулюванню ефективності продуктивної трудової діяльності; кредитуванню самозайнятості та навчання; професійній

підготовці та перепідготовці працівників; профорієнтаційній роботі; удосконаленню просторового та галузевого розміщення продуктивних сил; посиленню мотивації трудової діяльності; регулюванню заробітної плати та соціального захисту населення,

В умовах недостатньо сформованого конкурентного середовища країни реалізація негативних чинників трудового менталітету підсилюється також дією нетрадиційних факторів використання людського потенціалу, зокрема, готовністю багатьох працівників до малокваліфікованої та низько оплачуваної роботи; недостатнім рівнем матеріального забезпечення, невибагливістю багатьох працівників до форм і способів отримання доходу. Особливістю інноваційно-інвестиційної діяльності є також наявність високої частки людей з вищою освітою в загальній чисельності безробітних.

Питання ефективної діяльності людського потенціалу в аспекті трудового менталітету і конкурентоспроможності праці на етапі поглиблення інтеграційних процесів соціально-економічного розвитку різних країн обумовили підвищення уваги до цієї проблеми вчених і практиків, оскільки її науково-практичне осмислення допомагає своєчасно враховувати і реагувати на процеси науково-технічних та соціально-економічних змін у світі і вживати необхідних заходів на різних рівнях управління з метою підвищення конкурентоспроможності країни. Над дослідженням різних аспектів цієї проблеми ґрунтовно працювали класики економічної науки, а також такі відомі вчені західних країн як І. Ансофф, М. Альберт, Р. Єрбе, П. Кругман, Д. Лейк, М. Мескон, Б. Олін, М. Портер, Д. Сакс, П. Самуельсон, Р. Уотермен та інші. В розвиток даної проблеми досить вагомий внесок зробили вчені України та інших постсоціалістичних країн, зокрема, Г. Азоєв, О. Алимов, В. Андріанов, Я. Базилюк, О. Білорус, В. Геєць, Г. Дмитренко, М. Долішній, П. Єщенко, С. Злупко, І. Крючкова, І. Курило, Л. Лісогор, Е. Лібанова, О. Новікова, М. Павловський, Ю. Пахомов, М. Семикіна, В. Сіденко, Р. Фатхутдінов, А. Філіпенко, М. Чумаченко, О. Шнипко та інші. Проте, ментальні аспекти трудової діяльності, як вирішального чинника конкурентоспроможності праці, в нашій економічній літературі дослідженні поки що недостатньо.

Поняття конкурентоспроможності і трудового менталітету людського потенціалу може бути проаналізовано в аспекті реалізації потенційних можливостей працівників як з боку відповідності якісним і вартісним характеристикам працівників, що користуються попитом на ринку праці у певний проміжок часу, так і з боку відповідності попиту на робочу силу певного професійно-кваліфікаційного рівня з боку роботодавців (за умови перевищення пропозиції робочої сили над попитом). З цих позицій можливе виділення трудового менталітету як поняття і соціально-економічної категорії, що

характеризує сукупність потенційних характеристик людського потенціалу, які відповідають умовам сучасної економічної кон'юнктури, так і конкурентоспроможності робочої сили, що характеризує реальні можливості використання цих потенційних характеристик в умовах коливання попиту на робочу силу та її пропозиції на мікро-, мезо- та макроекономічному рівні.

Розвиток трудової ментальності і конкурентоспроможності людського потенціалу, маючи власну соціально-економічну природу, на відміну від інших характеристик якості робочої сили, не є її постійною безпосередньою властивістю, хоча в певних реальних умовах інноваційної економіки характер взаємозв'язку між цими категоріями виступає одним із вирішальних критеріїв оцінки ефективності суспільно-економічного розвитку. Перш за все це обумовлено тим, що якісна робоча сила, будучи необхідною умовою формування прогресивних суспільно-економічних відносин, є, на думку більшості зарубіжних дослідників, свідченням прогресивного характеру конкуренції цієї системи та рівня її інтелектуального потенціалу. Узагальнюючи різні підходи до проблеми трудового менталітету в контексті конкурентоспроможності людського потенціалу, можна визначити основні параметри і зміст даної категорії як сукупності якісних і вартісних техніко-технологічних, соціально-економічних і демографічних характеристик ефективності функціонування людського потенціалу, здатності працівників до ефективної трудової діяльності в певній галузі,

Серед сучасних економістів і соціологів близького та далекого зарубіжжя широко вживається поняття людського розвитку. Проте, на наш погляд, до останнього часу залишаються невизначеними методологічні аспекти сутності категорії людського потенціалу, як визначального економічного і соціального чинника ефективності праці. Тому, в науково-практичному аспекті, з урахуванням чинників розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності, доцільно виділити категорію людського потенціалу, яка дає можливість комплексно враховувати окремі складові трудового менталітету як умови ефективного розвитку економіки.

У той же час необхідно враховувати, що інновації в людський капітал — це наукомісткі нововведення в розвиток основної продуктивної сили (людини), техніки, технології, предметів праці та використання їх на практиці, що обумовлює формування нового технологічного способу виробництва). Зрозуміло, що такий підхід обумовлює комплексне трактування самої проблеми конкурентоспроможності людського потенціалу. Отже, дослідження взаємозв'язку інноваційно-інвестиційної діяльності та конкурентоспроможності людського потенціалу передбачає виокремлення її визначальних характеристик цих понять від інших, близьких по змісту категорій, передусім таких, як

трудовий потенціал, інтелектуальний потенціал, людський чинник, інвестиційний потенціал тощо. При цьому наукове розкриття змісту окремих складових цих категорії людський потенціал, якісних і кількісних відмінностей цих категорій в системі інших споріднених категорій має не просто термінологічне, а суттєво змістовне значення для вирішення актуальних теоретичних та практичних питань формування соціально орієнтованої ринкової економіки в нашій країні.

Оскільки зміст трудового менталітету охоплює досить широкий спектр техніко-технологічних, економічних, демографічних і соціально-політичних відносин, то її можна вважати однією з першорядних категорій соціально-трудових відносин, які обумовлюють зрілість і результативність розвитку соціально орієнтованої економіки країни. Ця категорія, на думку автора, має досить чітко визначені якісні і кількісні характеристики. Кількісний аспект людського потенціалу обумовлений переважно демографічним чинником. Зрозуміло, що в сучасних умовах у нашій країні цей чинник пов'язаний із значним зниженням народжуваності, зростанням смертності і, як наслідок, постарінням населення.

Такі масштаби демографічних втрат («додаткових» смертей та ненароджених) є, по суті, безпрецедентними для мирного часу. Крім того, кількісний аспект розвитку людського потенціалу в нашій країні обумовлений активним територіальним переміщенням населення, міграцією тощо. Так, за рахунок міграції чисельність населення України, починаючи з 1994 р. по 2000 р., зменшилася на 636 тис. осіб. Даний чинник, як відомо, загострився у зв'язку з розпадом колишнього Союзу. Варто зауважити також, що кількісний чинник людського потенціалу обумовлений структурними реформами в країні, внаслідок яких суттєво змінилася зайнятість працюючих в основних галузях національної економіки.

Якісний аспект конкурентоспроможності людського потенціалу враховує рівні загальної середньої, професійно-технічної і спеціальної вищої освіти, а також показники підготовки і перепідготовки кадрів. Протягом багатьох років цей показник в нашій країні був досить високим, динамічно зростала кількість спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою. Однак, в останні роки стан підготовки кадрів, зокрема, в системі професійно технічних закладів значно погіршився, зменшилася кількість цих закладів, тупцюється на місці кількість підготовлених кваліфікованих робітників. Посилився виїзд за кордон спеціалістів з вищою освітою, а також наукових працівників вищої кваліфікації, в тому числі докторів і кандидатів наук. Тільки в 1995-2005 рр. за межі України виїхали 323 кандидати і понад 119 докторів наук. Необхідно враховувати, що в аспекті якості категорія людського потенціалу характеризує сталі причинно-

наслідкові відношення в системі трудових відносин, які обумовлюють сукупність споживчих властивостей робочої сили до ефективної праці: фах, стаж, вікові дані, володіння іноземними мовами тощо. Одночасно зауважимо, що в аспекті кількісних характеристик категорія людського потенціалу може визначатися такими показниками як вартість робочої сили, продуктивність та ефективність праці, витрати робочого часу на виконання певних операцій (робіт), якість вироблюваної продукції, витрати сировини, палива тощо.

Серед загальних об'єктивних передумов, що характеризують сучасний вплив соціально-економічної ситуації в країні на стан трудового менталітету і конкурентоспроможності людського потенціалу, необхідно виділити: суттєвий спад рівня життя більшої частини населення та зростання масштабів бідності, різке соціальне розшарування і, як наслідок, розмивання «середнього прошарку»; зростання масштабів прихованого безробіття та загроза його поступової трансформації у відкрите; погіршення медичного обслуговування населення, обмеження його доступності, успадкованої від попередніх поколінь; зростаюча невпевненість багатьох людей в завтрашньому дні. Все це є проявом сучасних форм експлуатації робочої сили в нашій країні, що не може не позначатись негативно на розвитку демографічних процесів як основи формування комплексу властивостей і характеристик людського потенціалу.

Для оцінки інноваційно-інвестиційного рівня і конкурентоспроможності працівників, роботодавці орієнтуються переважно на умови певного ринку праці, враховуючи конкретні професійні та інші якості працівника з аналогічними якостями інших працівників даної професії. Перш за все, враховуються унікальність спеціальності, або її універсальність, якість і ефективність праці індивіда. Не менш важливим фактором є оцінка вартості робочої сили. Крім того, в сучасних умовах конкурентоспроможності людського потенціалу — це особливо важлива умова ефективності міжнародних економічних зв'язків країни. На якісні і кількісні характеристики конкурентоспроможності робочої сили в умовах трансформації соціально-економічних відносин значною мірою також впливають зміни форм власності підприємств. Є досить багато прикладів, коли навіть орендні підприємства в період свого становлення нерідко прагнуть позбавитися від надлишкової неконкурентоспроможної робочої сили і намагаються не втратити кошти на інновації.

Оптимальні чинники формування трудового менталітету і конкурентоспроможності людського потенціалу створюються в системі об'єктивних соціально-економічних умов, що регулюють закономірності функціонування виробничих і соціальних відносин у певному економічному середовищі. Схематично макроекономічні параметри такого середовища представлені на рис. 1. На наш погляд, для забезпечення комплексного підходу

в науково-практичному вирішенні цієї важливої загальнонаціональної проблеми можна виділити чотири основні групи чинників:

- чинники, що визначають рівень соціально-економічного розвитку суспільства, рівень розвитку продуктивних сил країни і окремих її регіонів, статево-віковий склад населення, кількісний і якісний склад трудових ресурсів, розвиток інфраструктури ринку праці, соціально-побутової інфраструктури та інші;

Рис. 1. Економічне середовище формування конкурентоспроможності людського потенціалу

- чинники, що характеризують соціально-демографічний статус і загальний фізичний стан особи працівника: стать, вік, сімейний стан, його фізичне здоров'я, місце проживання, забезпеченість житлом, наявність особистого автотранспорту;
- чинники, що характеризують соціально-психологічні якості особи: життєво-цільові установки, її схильності і звички, ступінь політичної зрілості, релігійності, комунікабельності, рівень менталітету, самодисципліни, знання іноземної мови;

– чинники, що характеризують творчі здібності працівника, в тому числі рівень кваліфікації і спеціальність, володіння суміжними професіями, здатність до освоєння нових знань, нової техніки і технології, економіко-правову і політичну поінформованість, ініціативність, високі ділові якості, неординарність у прийнятті рішень, прагнення до підтримки трудової дисципліни в колективі, а також здатність до виконання трудових функцій на рівні міжнародних стандартів.

Слід зауважити, що на міжнародному ринку праці до визначальних факторів конкурентоспроможності людського потенціалу належать також знання мови країни працевлаштування; фізичний стан працівника, дефіцитність його професії; наявність родичів у країні працевлаштування; участь країни-експортера робочої сили в міжнародних угодах із питань використання найманої робочої сили. Світовий досвід наочно свідчить, що в структурі трудового потенціалу суспільства найбільш конкурентоспроможною є робоча сила, яка має можливість мобільної перекваліфікації, або якій притаманна універсальна базова політехнічна підготовка. Вказаними якостями, зокрема, володіє значна частина основних працівників військово-промислового комплексу. Тому конверсія і технологічне розукрупнення виробництва військово-промислового комплексу, як правило, викликають лише тимчасове безробіття робітників і службовців, які згодом скоріше, ніж працівники інших галузей, знаходять нове місце роботи. У таких галузях, як чорна металургія, вугільна промисловість, промисловість будівельних матеріалів, хімічна промисловість, тобто там, де істотно спрацьовані не тільки виробничі фонди, але й застаріли технологічні процеси, безробіття охоплює не тільки працівників допоміжних малокваліфікованих професій, але й основних кваліфікованих робітників. У цьому випадку подолання безробіття суттєво буде пов'язане з повною перекваліфікацією працівників, зміною сфери прикладання праці.

На ментальність і конкурентоспроможність працівника в процесі структурних змін в сучасній економіці суттєвий вплив чинитиме зростання інтенсифікації праці і напруженості життя в умовах ринкових відносин. Безумовно, це призведе до збільшення навантаження на психіку людини, зростання стресів. В умовах ринку діятимуть і більш складні соціально-економічні закономірності. Так, наприклад, із впровадженням ринкових відносин підсилюється орієнтація людини на виключно (або переважно) матеріальний дохід, але підвищитись він може у більшості випадків за рахунок напруженої праці. Напруженість (або, навпаки, комфортність) праці і матеріальний достаток є, хоча і тісно пов'язаними, але відносно самостійними цінностями людини, а орієнтації на них досить складно «переплітаються» в кожному працівникові, і тим більше, в трудовому колективі.

В умовах поглиблення фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., розвиток ринкових відносин впливатиме на конкурентоспроможність, перш за все, тих працівників, хто орієнтований одночасно і на заробіток, і на високу напруженість праці. Тільки про цей соціально-психологічний тип людей можна із впевненістю говорити, що вони більш готові (але це не означає, що і підготовлені) до праці в умовах ринку. Готовність до ринку повинна знаходити свій вираз в усвідомленні людьми його необхідності, в їх бажанні розвивати ринкові відносини, а також в активному підключенні до нього процесу. Це передбачає наявність певних знань, навичок, індивідуального і колективного досвіду, вміння кожного працювати в нових умовах. Від того, наскільки продумано проводитиметься ця робота багато в чому залежить успіх реалізації економічних реформ.

Таким чином, формування якості робочої сили в контексті впливу інноваційно-інвестиційного розвитку на трудовий менталітет і конкурентоспроможність людського потенціалу полягає в значному посиленні динамізму процесів пристосування робочої сили до ринкового попиту, що швидко змінюється, гнучкої орієнтації на галузі і сфери діяльності, що розвиваються, тобто комплексного підходу у вирішенні питань підвищення конкурентоспроможності робочої сили в умовах ринкових відносин, що формуються. Такий комплексний підхід вимагає: по-перше, створення системи професійної перепідготовки працівників, які вивільнюються, підготовки дорослого незайнятого населення до нових сфер прикладання праці; по-друге, організації підготовки і перепідготовки кадрів, конкурентоспроможних для роботи в умовах ринку, переважно на договірній основі в державних, кооперативних і приватних учбових закладах; по-третє, формування і розвитку поліпрофесіоналізму, навчання підприємництву, самостійному господарюванню, організації комерційної діяльності, маркетингу тощо; по-четверте, створення комплексної системи перманентного навчання кадрів, що охоплює всі рівні навчання.

Список використаних джерел:

1. Конкурентоспроможність у сфері праці. Зб. наук. праць / НАН України — Ін-т Економіки. Відп. ред. Д.П. Богиня. — Київ, 2000. — 163 с.
2. Мотиваційний механізм формування конкурентоспроможності робочої сили: Наукове видання. / Відп. ред. Д.П. Богиня. — Київ: Ін-т Економіки НАН України, 2002. — 188 с.
3. Формування конкурентоспроможності робочої сили // Зб.наук.праць Ін-т Економіки НАН України. / Відп. ред. Д.П. Богиня. — Київ, 2005. — 160 с.
4. Україна у вимірі економіки знань. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. —

К.: Основа, 2006. — 592 с.

***Annotation.** The modeling state of the labour force quality in the context of innovative and investment developments influence upon labour mentality and competitiveness of human potential are characterized. The factors of social and economic environments influence are revealed. Taking into consideration the global experience, the suggestions concerning the complex approach in solution of the issues of the personnel competitiveness's rise are given.*

***Key words:** labour mentality, human potential, social and economical environment, labour force, competitiveness of human potential, innovative and investment activity.*

М.І. Каньоса, к. е. н., професор,

*А.М. Каньоса, к. і. н., доцент кафедри економіки підприємства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ВИМОГ

*Громадо! Вірю! Тільки ти це зможеш —
Освіту зберегти, піднять народ з колін. Тобі
за це спасибі скаже учень кожен, Нащадки
принесуть тобі низький уклін.*

З.І.Тимошенко

Зроблена спроба долучитися до розв'язання проблем формування людського капіталу через призму неоінституціоналізму в умовах економічної кризи та реформування освіти в Україні на усіх її рівнях, удосконалення застосування незалежного тестування знань випускників шкіл.

***Ключові слова:** інституціоналізм, неоінституціоналізм, людський капітал, формування людського капіталу, інтелектуальний розвиток особи, інвестиції у людський капітал, ефективне використання, людських ресурсів, система освіти, незалежне тестування.*

У формуванні соціально-економічної системи сьогодення надзвичайно

К.: Основа, 2006. — 592 с.

***Annotation.** The modeling state of the labour force quality in the context of innovative and investment developments influence upon labour mentality and competitiveness of human potential are characterized. The factors of social and economic environments influence are revealed. Taking into consideration the global experience, the suggestions concerning the complex approach in solution of the issues of the personnel competitiveness's rise are given.*

***Key words:** labour mentality, human potential, social and economical environment, labour force, competitiveness of human potential, innovative and investment activity.*

М.І. Каньоса, к. е. н., професор,

*А.М. Каньоса, к. і. н., доцент кафедри економіки підприємства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ВИМОГ

*Громадо! Вірю! Тільки ти це зможеш —
Освіту зберегти, піднять народ з колін. Тобі
за це спасибі скаже учень кожен, Нащадки
принесуть тобі низький уклін.*

З.І.Тимошенко

Зроблена спроба долучитися до розв'язання проблем формування людського капіталу через призму неоінституціоналізму в умовах економічної кризи та реформування освіти в Україні на усіх її рівнях, удосконалення застосування незалежного тестування знань випускників шкіл.

***Ключові слова:** інституціоналізм, неоінституціоналізм, людський капітал, формування людського капіталу, інтелектуальний розвиток особи, інвестиції у людський капітал, ефективне використання, людських ресурсів, система освіти, незалежне тестування.*

У формуванні соціально-економічної системи сьогодення надзвичайно

велику роль відіграють інституції. Це обумовило виникнення різноманіття теорій суспільного розвитку. Серед них новий інституціоналізм, визначним лідером якого є лауреат Нобелівської премії з економіки Дуглас Порт (1993). В основу його методології покладено аналіз індивідуальних поглядів людей. Організаційні правові та інші засади розглядаються як наслідок безпосередньої взаємодії індивідів. Інституційні критерії базуються на врахуванні конкретно-історичних умов певної країни, наслідуванні традицій, ідей, духовного світу населення, системи ціннісних уявлень, характеру взаємодії між окремими елементами, що породжує певну цілісність економічної системи загалом [1, с. 49-53]. Інституційна теорія розроблялася також школою економічної думки, представниками якої є американські економісти Т. Веблен, В. Гамільтон, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, Дж. Гелбрейт, Р. Хейлброннер, А. Алчіян, англійський економіст Д. Гобсон та інші [2, с. 657-667].

Представники інституціоналізму (Д. Белл, Дж. Гелбрейт) вважали головною рушійною силою суспільного прогресу впровадження досягнень науки і техніки у виробництво, вони сформулювали концепцію «індустріального» та «постіндустріального суспільства» пізніше доповнену теорією «інформаційного суспільства».

Сучасному етапові економічних перетворень характерний безперервний процес кількісно-якісних і сутнісних змін та перетворень різних соціальних й економічних інститутів. Серед них конкуренція, монополії, держава, сталий спосіб мислення, юридичні норми, правила, постанови, права окремих соціальних верств і груп, система відносин між господарюючими суб'єктами тощо. Інституційними факторами інституціональних змін є наукові, техніко-технологічні, економічні, соціальні, правові, політичні тощо, пов'язані з управлінням та регулюванням системи суспільних відносин, передусім економічних, окремих їх підсистем та елементів. Залежно від напрямів інституціоналізму виокремлюють різні його чинники. Найглибші зміни соціально-економічних інститутів відбуваються в процесі радикальних економічних реформ, зокрема трансформації економічної системи в таку, основою якої є ринкові важелі саморегулювання економіки або оптимальне поєднання ринкових і державних важелів. У цьому процесі відбуваються також і сутнісні зміни. До них відносять ряд перетворень.

З усіх базисних матеріально-речових чинників на інституціональні зміни найсуттєвіше впливає впровадження передових досягнень науки і техніки у виробництво. Вирішальний вплив на зміни цілісної системи продуктивних сил в єдності матеріально-речових і особистісних чинників виробництва має основна продуктивна сила — людина. На основі таких тверджень наприкінці 90-х років XX століття виник новий різновид інституціоналізму — неоінституціоналізм,

який основою економічного розвитку у постіндустріальному суспільстві вважає людину, а метою економічної системи — всебічний її розвиток. Його представники на перший план виносять вивчення діяльності і поведінки окремого індивідуума. Однак людина є не лише елементом продуктивних сил, а й суб'єктом економічних, передусім виробничих відносин.

Інституційні зміни в Україні впродовж 90-х – початку 2000-х років призвели до погіршення життя понад 90% населення країни через відсутність позитивних зрушень у розвитку науки, техніки, технологій, посилення фізичного та морального зношування основних фондів, деградації людського фактора, науки, несформованості раціональних форм управління економікою тощо [2, с. 660]. Для того, щоб у функціонування економіки країни впровадити зазначені зрушення передусім слід підготувати основну дійову особу економіки — людину, розширити її інтелектуальний розвиток, дати їй певний обсяг знань, умінь та навичок. Економіка країни потребує сформованого людського капіталу. Для цього слід задіяти основні інституції — систему освіти, систему науки, систему охорони здоров'я [3].

В умовах жорсткої обмеженості ресурсів, коли територіальні, сировинні, енергетичні, розроблені технічні та інші фактично вичерпані, подальша економічна політика розвитку країни має базуватися на ідеях інвестицій у людський капітал та віддачі у матеріальному і нематеріальному виробництві від ефективнішого використання людських ресурсів. Система освіти, будучи інститутом духовного виробництва та інтелектуального розвитку особи, нарощення її творчого потенціалу, має формувати таку сукупність знань і навичок членів суспільства, котрі могли б забезпечити можливість їх доцільної діяльності в системі суспільного поділу праці, бути фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства.

Чисельні дослідження, проведені в різні часи у багатьох країнах світу, засвідчують, що норма прибутку від інвестицій у людський капітал у порівнянні з іншими галузями є значно вищою. Таким показником є 12%-18% річних [4, с. 18]. Тому людський капітал є найпривабливішою сферою для інвестування. На інвестиціях в інтелект та у професійні навички, на використанні інтелекту для потреб ринку найкмітливіші підприємці збільшують свої гроші. Світова практика свідчить, що вкладення у людський капітал є значно ефективнішими від інвестицій у розширення основних фондів. У США у повоєнний період норми віддачі вищої школи складали 8-10%, коли середня норма прибутку реального капіталу була майже 4% [5].

У транзитивних економіках, особливо в умовах загострення економічної кризи, вивчення проблеми інституційного забезпечення формування людського капіталу, окрім теоретичних розробок, вимагає широкого практичного

застосування. Аналіз особливостей формування людського капіталу в перехідних економіках вимагає урахування досвіду країн з різним рівнем соціально-економічного розвитку. У розвинених країнах переважає концепція приватного фінансування освіти. Вона базується на теорії формування людського капіталу. Вища освіта — це інвестиції в людину, які підвищують її майбутні заробітки, а отже студенти зобов'язані брати участь у фінансуванні власної освіти. За цієї умови вони мають сумлінніше ставитися до навчання та висувати відповідні вимоги до якості освіти, яка їм надається в обраних навчальних закладах [6, р. 47].

З іншого боку, вища освіта, здійснювана за рахунок державного фінансування, будучи важливим компонентом людського капіталу, не тільки дає звичні економічні вигоди, але й соціальну віддачу, тобто економічне зростання, прогрес науки, зменшення рівня злочинності, вищий рівень життя. Ці вигоди важко порівнюються з економічними формами доходу, важко вимірюються, однак їхнє значення дедалі зростає. Також позитивним буде те, що збільшення державних витрат на освіту сприятиме підвищенню заробітної плати населення, а це у свою чергу призведе до зростання суми прибуткового податку до державної казни та до окупності понесених витрат.

Поруч з державним сектором в освіті функціонує приватний сектор, контрольований державою. Слід зауважити, що цей сектор у розвинених країнах є неоднорідним. У ньому можна вирізнити елітні університети та такі, що є доступними для широкої категорії населення. Останні, зазвичай, конкурують з державними вишами. Вони змушені платити за навчання встановлювати мінімальну. І навпаки, елітні навчальні заклади навіть в умовах конкуренції підвищують плату за навчання [7, с. 59].

З початку нового етапу інноваційного виробництва (60-ті роки ХХ ст.) розпочинається цілеспрямоване формування трудових ресурсів творчого типу. У багатьох країнах Заходу були прийняті закони, які стимулювали діяльність держави і підприємницьких структур з метою розвитку інтелектуального потенціалу робочої сили, сприяли інвестиціям у людський капітал через запровадження пільгових кредитів, податкових пільг тощо. Згодом повсюдного поширення набули програми субсидованої підготовки.

Дещо інша ситуація з набуттям вищої освіти склалася в Україні. З початком перебудовного періоду, аби якось вижити, вишам дозволялося відкривати факультети та відділення з престижних спеціальностей. Тоді ж почали набирати студентів на навчання за кошти фізичних і юридичних осіб. Теоретично це можуть бути кошти батьків, підприємств майбутніх роботодавців (третьох осіб), державних кредитів. На практиці ситуація дещо інша і зводиться лише до коштів батьків. Гадається, що це не найгірший варіант, оскільки

психологія майбутнього фахівця потребує перебудови. Студент, який психологічно налаштований на грошову винагороду за гарні успіхи (стипендію), при платному навчанні втрачає інтерес до нього і часто не намагається досягти добрих результатів. Він не завжди думає про якісну підготовку до майбутньої діяльності, бо не несе відповідальності за вкладені в освіту кошти. Таке його ставлення слід змінювати, і цьому має сприяти також платне навчання. Гуманістичне ставлення до людини в ринкових умовах потребує розширеного і уточненого розуміння, що за отримані блага слід сплачувати самому, навіть за умови відстрочки у часі.

Сьогодні з упевненістю можна сказати, що національна освіта вимагає кардинальних змін. Кроки, зроблені у цьому напрямі, гадаємо, є недостатніми. Введене незалежне тестування ситуації не вирішує. Воно ускладнює можливість використати своє конституційне право багатьох випускників, особливо сільських шкіл. Не їх вина, що така школа матеріально забезпечена набагато гірше, що у сільській школі часто немає кому працювати, що у ній через відсутність навантаження один учитель читає декілька дисциплін та наявні ще безліч негараздів. Незалежне тестування на ці проблеми дивиться «незалежно».

Практика попередніх років засвідчує, що більшість студентів- випускників сільських шкіл — на першому курсі навчається слабше міських. Однак уже на третьому-четвертому курсах вони виявляють кращі результати, бо слабша їх підготовка, зі школи спонукає до наполегливості. Випускник міської школи у цей час заспокоївся, бо не мав за ким тягнутися. До третього курсу він відвик працювати, в результаті чого нерідко кінцевий рівень його підготовки слабший, ніж випускника сільської школи. В умовах нині діючого незалежного тестування і заздалегідь визначеного прохідного бала багатьом здібним випускникам (особливо сільської школи) торується дорога лише в ПТУ. Можна наводити ще багато аргументів щодо необхідності удосконалення системи освіти в Україні.

Сьогодні лунають пропозиції, що «ліцензійних місць у вузах не повинно бути більше, ніж половина всіх випускників середніх шкіл»[9]. Решта має «набувати робочий фах». Так, фахівців робітничих професій сьогодні не вистачає. Але таким шляхом ми не «заженемо» до верстата людину, яка не хоче до нього йти. Чи не краще дати робітничу професію усім випускникам ще у школі (згадаймо першу половину 60-х років). З випускників того періоду вийшло багато висококваліфікованих спеціалістів практично усіх галузей господарства, гарних керівників виробництва різних його рівнів, науковців, бо вони, освоюючи у юнацькі роки недосконалу техніку паралельно з її вивченням, мріяли вдосконалити, механізувати, автоматизувати працю людини — впровадити свою фантазію у життя. У цей же час багато з них обирали майбутній фах навчання.

Ще одним аргументом на користь пропозиції щодо продовження навчання

у ВНЗ незалежно від наслідків тестування є те, що випускник школи, який не набрав відповідну кількість балів і не може претендувати на державне місце, далеко не завжди піде у професійно-технічне училище. Більшість із них у сьогоденних умовах поповнять число безробітних, а то й злочинців. Якщо ж суспільство (чиновники від влади) дозволить їм продовжити навчання у ВНЗ на контрактних умовах, то їх інтелект все-таки підвищиться, але вже за їхній кошт. Держава при цьому виграє удвічі: число безробітних (і не тільки) зменшується, людський капітал зростає у своїй цінності.

Також введення запропонованих змін має підвищити відповідальність молодого фахівця за його майбутнє. Використані ним на навчання кошти мають обов'язково бути відпрацьовані і повернені державі (якщо це кредит) або батькам (коли вони у старості будуть потребувати допомоги дітей). Отже оплачуване навчання підвищує відповідальність молодого людини.

Щоб не девальвував диплом, слід удосконалити вищу освіту. На думку багатьох вчених таких шляхів є декілька. Один із них — випускникам ВНЗ III-IV рівнів акредитації, котрі закінчили курс навчання з переважно задовільними оцінками, замість диплома бакалавра видавати диплом молодшого спеціаліста. При бажанні отримати диплом бакалавра випускник має пройти додатковий повторний курс вивчення фахових дисциплін при повторній його оплаті. Іншим стимулом до якісного навчання може бути щорічне (починаючи з третього курсу) проходження виробничої практики або вивчення робітничої професії (за пропозицією закладу) із обов'язковим складанням екзамену на здобуття відповідної робітничої спеціальності та отриманням після цього відповідного документа. Випускники вищого навчального закладу матимуть можливість кращого працевлаштування навіть тоді, коли не пройшли за конкурсом на посаду згідно з отриманим дипломом. Працюючи за робітничою професією, вони все-таки матимуть можливість застосувати набуті знання, їх продуктивність праці (і заробітна плата) будуть вищі, зростуть і відрахування до державного бюджету. Згодом, покращивши практику застосування набутих знань, здобувши досвід, вони зможуть обійняти посади, на які сподівалися раніше.

Таким чином, для підвищення якості й ефективності підготовки людського капіталу в умовах кризової економіки через призму інституційних вимог необхідно вирішити ряд проблем, серед яких якнайшвидше завершити реформування освіти на усіх її рівнях, удосконалити впровадження незалежного тестування з одночасним дотриманням конституційних прав кожного громадянина на здобуття вищої освіти, розширити можливості підготовки випускників шкіл до майбутньої активної участі в економічній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Сизоненко В.О. Підприємство в структурі ринкової економіки. — К.: ІЕП «КРОК». — 2003.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.:... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000.
3. Климко С.Г., Пригода В.М., Сизоненко В.О. Людський капітал: світовий досвід і Україна. — К., 2006. — 224 с.
4. Климко С.Г., Капустін А.Д. Світовий і національний досвід інституційного забезпечення формування людського капіталу // Економіка і управління. 2008. № 2.
5. Лучкина Л. Доходы населения в странах Восточной Европы и в России // МЭиМО, 1994, № 11.
6. Beckery. Human Capital: a Theoretikal and Empirikal Analysis, with Special Reference to Edukation. — Chicago, 1997.
7. Дятлов С.А. Теория человеческого калитала. — Спб, 1994.
8. Щетинин В. Человеческий и вещественный капитал: общность и различие // МЭиМО. — 2003. — №8.
9. Савицька Т. Девальвація диплома. — Київські Відомості, 19 – 25 березня 2009 року. — С. 6.
10. Мороз Осип. Думки. Концепції. Дії. — Київ: Авокадо. 2005. Видання друге, доповнене. — 140 с.

УДК 338.439.4

Д.Ф. Крисанов, д.е.н., професор

Інституту економіки та прогнозування НАН України, м. Київ

**ЯКІСТЬ І БЕЗПЕЧНІСТЬ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ: СТАН,
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ Й ІНСТРУМЕНТИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

В статті проаналізовано нинішній стан якості й безпечності продовольчої сировини і харчових продуктів та обґрунтовано напрями, механізми й інструменти успішного вирішення проблем у цій сфері.

***Ключові слова:** продукти харчування, якість і безпека, система технічного регулювання, стандартизація, системи управління якістю та безпечністю, гармонізація стандартів.*

Список використаних джерел:

1. Сизоненко В.О. Підприємство в структурі ринкової економіки. — К.: ІЕП «КРОК». — 2003.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.:... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000.
3. Климко С.Г., Пригода В.М., Сизоненко В.О. Людський капітал: світовий досвід і Україна. — К., 2006. — 224 с.
4. Климко С.Г., Капустін А.Д. Світовий і національний досвід інституційного забезпечення формування людського капіталу // Економіка і управління. 2008. № 2.
5. Лучкина Л. Доходы населения в странах Восточной Европы и в России // МЭиМО, 1994, № 11.
6. Beckery. Human Capital: a Theoretikal and Empirikal Analysis, with Special Reference to Edukation. — Chicago, 1997.
7. Дятлов С.А. Теория человеческого калитала. — Спб, 1994.
8. Щетинин В. Человеческий и вещественный капитал: общность и различие // МЭиМО. — 2003. — №8.
9. Савицька Т. Девальвація диплома. — Київські Відомості, 19 – 25 березня 2009 року. — С. 6.
10. Мороз Осип. Думки. Концепції. Дії. — Київ: Авокадо. 2005. Видання друге, доповнене. — 140 с.

УДК 338.439.4

Д.Ф. Крисанов, д.е.н., професор

Інституту економіки та прогнозування НАН України, м. Київ

ЯКІСТЬ І БЕЗПЕЧНІСТЬ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ Й ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В статті проаналізовано нинішній стан якості й безпечності продовольчої сировини і харчових продуктів та обґрунтовано напрями, механізми й інструменти успішного вирішення проблем у цій сфері.

***Ключові слова:** продукти харчування, якість і безпека, система технічного регулювання, стандартизація, системи управління якістю та безпечністю, гармонізація стандартів.*

В останні роки виник і підтримується підвищений інтерес споживачів до проблеми якості та безпечності продовольчої продукції. Це пояснюється рядом обставин, зокрема: по-перше, великою кількістю випадків харчових отруєнь і смертей від неякісних харчових продуктів і фальсифікованих алкогольних напоїв, по-друге, реалізацією, за матеріалами моніторингу Держспоживстандарту України [1-2], на продовольчих ринках від третини до половини перевіреної харчової продукції, яка бракується і знімається з реалізації; по-третє, поширенням практики використання при виробництві м'ясних виробів генетично модифікованої аграрної сировини; по-четверте, набуттям повноправного членства України в СОТ, що вимагає від неї прийняття ефективних заходів по підвищенню рівня якості та безпечності продовольства згідно з вимогами європейських і світових нормативних документів; по-п'яте, все більшого усвідомлення вітчизняними споживачами необхідності прискіпливого контролю за показниками якості й безпечності харчової продукції, як важливого засобу зміцнення їх здоров'я та здоров'я нації в цілому.

Як відомо, якість і безпечність вироблюваної харчової продукції та її конкурентоспроможність на вітчизняному і світовому продовольчих ринках значною мірою залежить від рівня розвинутої матеріально-технічної бази та сучасності технологій перероблення аграрної сировини, її якості та безпечності, відповідності до національних стандартів, вимогам європейським і світовим. За великим рахунком, конкурентоспроможність вітчизняної харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів є зворотною стороною рівня розвинутої національної системи технічного регулювання. А серцевиною цієї системи виступають національні стандарти: на їх основі розробляються технічні регламенти, вони враховуються при прийнятті відповідних законодавчих актів, на відповідність встановленим ними вимогам проводяться процедури оцінки та вимірювання, зокрема, в сфері якості та безпечності продовольчої сировини і харчових продуктів.

Необхідно відзначити, що кількість чинних нормативних документів в агропродовольчій сфері (сільське господарство і харчова промисловість) станом на кінець 2008 р. становила майже 3,5 тис.од., з них:

- республіканських стандартів (РСТ) — 157 од. (4,5%);
- державних стандартів України (ДСТУ) — 1582 од. (45,4 %);
- міждержавних стандартів (ГОСТи колишнього Союзу РСР) — 1427 од. (41,0%);
- міждержавних стандартів, яким надано чинності в Україні — 317 од. (9,1%).

Значне відставання у формуванні національної бази сучасних нормативних документів порівняно із системою чинних європейських і світових стандартів спонукає до виникнення низки ризиків у сфері якості і безпечності продовольчої

сировини і харчових продуктів. Їх виникнення пояснюється наступними факторами:

- зорієнтованість чинної бази національних стандартів переважно на оцінку показників якості та безпеки аграрної сировини і харчових продуктів (тобто, кінцевої продукції сільського господарства і харчової та переробної промисловості), а не на забезпечення стандартизації та дотримання вимог технологій їх вирощування і виробництва;
- стандарти НАССР, ДСТУ ISO 22000:2007 зорієнтовані на процес, тобто весь продовольчий ланцюг «з поля до столу» і це дає можливість відстежувати повністю складові вирощування і перероблення продукції на всіх етапах її виробництва; дворівневий характер чинної системи вітчизняних стандартів, яка включає, з однієї сторони, нормативні документи, розроблені на основі стандартів серії ISO, а з другої, застарілі стандарти, розроблені до початку 1992 р., в колишньому Союзі РСР;
- значне запізнення в розробленні та гармонізації національних стандартів з якості та безпеки агропродовольчої продукції з відповідною базою світових та європейських (рівень гармонізації становить лише 43% від чинної нинішньої бази, яку ще не закінчили формувати, та в межах близько чверті від майбутньої завершеної);
- неспівставність, а нерідко й несумісність вимог чинної бази національних стандартів, що включає 76% негармонізованих нормативних документів (міждержавних стандартів СНД та стандартів колишнього Союзу), вимогам нормативної бази ЄС та СОТ, а інструментом їх подолання виступає повторна сертифікація продукції, яка експортується за кордон, на відповідність європейським та світовим стандартам;
- невідповідність, а нерідко й неспівставність вітчизняних технологій вирощування та перероблення продовольчої сировини і випуску харчової продукції, а також рецептури виробів, зарубіжним технологіям і аналогам, що нерідко є об'єктивною причиною їх невідповідності вимогам європейських і світових нормативних документів тощо.

У цьому зв'язку постала ціла низка проблем, неузгодженостей, додаткових ризиків, загроз і навіть небезпек, які можна ідентифікувати наступним чином:

1) на рівні держави:

- виникають елементи дезорганізації при проведенні експортно-імпортних операцій, зокрема: існує реальна загроза імпорту в Україну продовольства, яке відповідає вимогам світових і європейських нормативних документів, але не буде вписуватися у вимоги застарілих (негармонізованих) українських стандартів, це з однієї сторони; а з іншої — імпорту неякісних або ж навіть небезпечних продовольчих товарів, унаслідок незавершеності формування

сучасної національної нормативної бази. Така ситуація сформувалася навколо спеціальних економічних зон в Україні (вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності, технологічні парки), через які, унаслідок пільгового режиму оподаткування, завозиться значна маса неякісної і, нерідко, небезпечної тваринницької та іншої продукції;

- виникають додаткові труднощі при заключенні міждержавних угод з різними країнами щодо взаємного визнання результатів сертифікаційних випробувань продукції, товарів, послуг;

2) на рівні суб'єктів підприємництва:

- для суб'єктів господарської діяльності, які займаються експортом аграрної сировини і харчових продуктів, виникають додаткові проблеми, зокрема: оскільки сертифікаційні випробування продукції, проведені в Україні, не мають чинності за кордоном (за винятком країн, з якими підписані двосторонні угоди про взаємне визнання результатів сертифікаційних випробувань), їм доводиться проводити їх повторно в країні-імпортері. Це вимагає додаткових витрат коштів і часу і справляє гальмуючий вплив на динаміку зовнішньоекономічних відносин;
- завбачливі суб'єкти підприємництва з метою уникнення подвійної сертифікації продовольства та іншої продукції створюють системи управління якістю, безпечністю та екологічного управління і сертифікують їх на відповідність міжнародним і європейським стандартам у закордонних центрах сертифікації. Отже, кошти, які виділяються підприємцями на розроблення та сертифікацію різних систем управління, «осідають» за кордоном. А це додаткове фінансування, обсяги робіт і робочі місця, які так потрібні в Україні;
- оскільки вітчизняні суб'єкти підприємництва практично відсторонені від вирішення проблем фінансування розбудови національної бази нормативних документів, то вони вимушені пожертвувати більшими витратами за кордоном, ніж меншими в Україні, унаслідок низького рівня поінформованості та обізнаності тощо.

Світовий і вітчизняний досвід переконливо довели економічну ефективність робіт із стандартизації в розрахунку «витрати на стандартизацію: вартість отриманих вигод» за кордоном вона становить 1:8 і навіть 1:12, в Україні лише 1:5.

Водночас, необхідно звернути увагу на другу сторону медалі, яка іменується стандартизацією. Розширення масштабів робіт по стандартизації та гармонізації національних стандартів з вимогами європейських і світових нормативних документів своїм результатом буде мати: по-перше, збільшення

кількості і частки гармонізованих стандартів у загальній базі національних нормативних документів, а по-друге, все більшого наближення національної бази стандартів до світової і європейської бази нормативних документів, а отже їх уніфікації, повсюдного визнання результатів сертифікаційних випробувань, проведених в Україні. Але це за умови, якщо гармонізовані стандарти впроваджені на підприємствах, які приймають участь в зовнішньоторговельній діяльності.

Водночас, законодавчо встановлена презумпція добровільного впровадження суб'єктами господарювання у виробництво гармонізованих стандартів має своїм наслідком сусідство на прилавках продовольчих магазинів продукції, яка вироблялася за вимогами стандартів і за технічними умовами або ж стандартами колишнього Союзу. І на це особливої уваги споживач не звертає. Отже, було б доцільно розмежувати реалізацію такої продукції. Це по-перше.

По-друге, виникає глибока прірва між наявною базою чинних гармонізованих національних стандартів у сфері якості та безпеки продовольства і рівнем їх впровадження у харчову промисловість. Зменшенню цього розриву дуже б посприяло удосконалення законодавчої бази щодо стимулювання впровадження вимог стандартів у виробництво. Зокрема, доцільно було б активізувати цей процес шляхом запровадження певних пільг і стимулів для тих суб'єктів підприємництва, які беруться їх впроваджувати у виробництво; встановлення кінцевих строків впровадження гармонізованих стандартів у виробництво з урахуванням перехідного періоду; розширення сфери впливу стандартів на процеси виробництва аграрної і тваринницької сировини; формування систем гармонізованих стандартів відповідно до продовольчого ланцюга виробництва і поставок окремих видів кінцевої харчової продукції (від вирощування сировини до реалізації готових продуктів).

По-третє, вимоги гармонізованих національних стандартів слугують основоположною базою при розробленні технічних регламентів на продукцію, процеси, вироби, послуги тощо і впровадження у виробництво яких є обов'язковим. Однак, ситуація в цьому секторі нормотворчості знаходиться у зародковому стані. Зокрема, на кінець 2007 р. було затверджено лише 21 технічний регламент, на 2008 р. заплановано було розробити ще 31 (в т.ч. 3 з них розробляє Мінагрополітики України, і вони стосуються лише сільськогосподарської техніки). Отже — це найслабша ланка в системі технічного регулювання.

По-четверте, як інструмент прискореного впровадження вимог чинних гармонізованих стандартів у виробництво виступає розроблення, впровадження на підприємствах та сертифікація систем управління якістю, безпечністю, екологічного управління на відповідність вимог національним або європейським

та міжнародним нормативним документам.

Станом на кінець III кв. 2008 р. на вітчизняних підприємствах сертифіковано 2290 систем управління якістю на відповідність світовим і гармонізованим національним стандартам ISO 9000 та ДСТУ ISO 9001 «Системи управління якістю. Вимоги», в т.ч. у Реєстрі системи УкрСЕПРО 1588. Що ж стосується підприємств харчової промисловості, то тут сертифіковано 280 систем управління, в т.ч. 118 виробників алкогольної продукції і 3 — тютюнових виробів. Отже, системи управління якістю ще не набули помітного поширення в харчовій промисловості, а там, де вони впроваджені — результати господарювання відрізняються помітно вищою результативністю та ефективністю за рахунок випуску більш конкурентоспроможної продукції.

Станом на кінець III кв. 2008 р. було видано лише 63 сертифікати на системи управління безпечністю харчових продуктів відповідно до положень концепції «Аналіз небезпечних чинників та критичні точки контролю» (НАССР) стандартів ДСТУ ISO 22000:2007 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» та ДСТУ 4161:2003 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги». Проводиться підготовча робота щодо впровадження зазначених систем ще на 27 підприємствах. Серед них переважно підприємства по випуску кондитерських і борошняних виробів, пива, безалкогольних напоїв тощо. Як наслідок, лише незначна частина харчової продукції, що виробляється в Україні, майже повністю унеможливлена від випадків виникнення небезпечних для споживача наслідків після її вживання в їжу.

Практичний вітчизняний і зарубіжний досвід переконливо продемонстрував переваги запровадження на підприємствах харчової промисловості систем управління якістю, безпечністю та екологічного управління з метою забезпечення випуску високоякісної і безпечної харчової продукції та обмеження до прийнятних параметрів техногенного навантаження переробного виробництва на навколишнє середовище. Цього можна досягти за умови, що основні показники якості та безпечності продукції будуть відповідати вимогам європейських і світових нормативних документів. Щоб вийти на такий рівень, необхідно реалізувати низку заходів організаційно-правового та економіко-технорегулювального спрямування, зокрема:

- завершити формування законодавчо-нормативної бази в галузі технічного регулювання і, перш за все, в сфері якості та безпечності продовольчої продукції; унормувати положення щодо обов'язковості впровадження вимог гармонізованих національних стандартів у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів з урахуванням перехідного періоду та на основі запровадження відповідних механізмів. При чому це необхідно розглядати як

- тимчасовий варіант до моменту запровадження технічних регламентів;
- прискорити розробку та гармонізацію національних стандартів з вимогами європейських і світових нормативних документів і довести рівень відповідності вітчизняної бази стандартів наявному фонду європейських і міжнародних не нижче ніж 80-85% на кінець перехідного періоду (до 2011 р.);
 - розпочати розробку технічних регламентів на виробництво якісної та безпечної продовольчої продукції за її основними видами та обґрунтувати строки, параметри, організаційні механізми та економічні інструменти їх впровадження у виробництво; прискорити поетапний перехід від обов'язкової сертифікації до оцінок відповідності продукції вимогам, встановленим у технічних регламентах, а за їх відсутності — в стандартах, Кодексах усталеної практики або технічних умовах. Це можливо зробити за умови, що зазначеним вимогам відповідають процеси (виробничо-технологічні), системи (управління якістю, безпечністю та екологічного управління), особи (технічний і лінійний персонал підприємств), сировина та супутні інгредієнти, що використовуються при виробництві харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів;
 - розширити мережу та збільшити кількість акредитованих Національним агентством з акредитації України сертифікаційних центрів і регіональних центрів стандартизації (зараз їх налічується близько 140 од.) та випробувальних лабораторій (понад 700 од.), які будуть мати право займатися проведенням оцінок відповідності, попередньо забезпечивши їх необхідною випробувальною та вимірювальною базою, методичними матеріалами тощо. Це можуть бути як державні, так і приватні структури;
 - прискорити оновлення нормативної і методичної бази, необхідних для проведення оцінок відповідності; розширити випуск потрібного лабораторного устаткування та вимірювальної техніки, що відповідають вимогам, які висуваються до вищезгаданих інструментів європейськими і світовими нормативними документами;
 - розширити випуск спеціалістів та забезпечити підвищення кваліфікації фахівців й експертів, що працюють у сфері стандартизації, оцінювання відповідності та вимірювань тощо.

Зважаючи на гостру потребу в прискоренні розбудови законодавчо-нормативної бази необхідно буде розробити і прийняти у встановленому порядку законопроекти «Про державний ринковий нагляд», «Про продовольчу безпеку України», «Про м'ясо та м'ясопродукти» тощо, а також прийняти Цільову програму захисту прав споживачів. Необхідно підкреслити, що зараз вже прийнято близько десятка основоположних законів, які відносяться до системи технічного регулювання, однак до завершення формування законодавчого поля

ще надто далеко. Однак, оскільки при наближенні до орієнтованих строків уніфікації національної системи технічного регулювання до європейської і світової (до 2011 р.) необхідно мати як мінімум, 80% гармонізованих національних стандартів, то необхідно прискореними темпами проводити цю роботу, знаходити необхідні кошти для фінансування технічних комітетів та нарощувати нормативну базу й інші складові системи забезпечення якості й безпечності продовольчої сировини і харчових продуктів.

Список використаних, джерел:

1. Звіт про результати діяльності Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики у 2006 році // <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/>.
2. Аналітичні матеріали за результатами перевірок державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного нагляду при виробництві, зберіганні та оптовій реалізації м'ясопродуктів (м'ясо свіже та заморожене, напівфабрикати м'ясні заморожені, ковбасні вироби) у I кварталі 2008 року // <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/>.

Annotation. In the article the present consisting of quality and unconcern of food raw material and food products and grounded directions, mechanisms and instruments of successful decision of problems is analysed of this sphere.

Key words: food stuffs, quality and safety, system of the technical adjusting, standardization, control system by quality and unconcern, harmonization of standards.

Dariusz Nowak Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu Katedra Ekonomiki Produkcji

WPIYW KOOPERACJI NA POZYCJK KONKURENCYJNŃ MAIYCH PRZEDSIKBIORSTW W ЂWIETLE BADACEMPIRYCZNYCH

Streszczenie. KluczowŃ cechŃ wspiyczesnych przedsitcbiorstw jest zdolnoŃж przystosowawcza do zmieniajŃcych sik warunkyw. W ramach tej zdolnoŃsi szczegylny nacisk kladzie siik na wspydziaianie z innymi jednostkami, ktyre uczestniczŃ w procesie tworzenia wartoŃci. Pomikdzy kooperujŃcymi przedsibiorstwami tworzŃ sik ryŃnego rodzaju relacje, ktyre majŃ istotny wpiyw na pozycjk strategicznŃ partneryw. Celem opracowania jest ukazanie w Ńwietle badac empirycznych wpiywu wspypracy na poszczegylne obszary dziaiania przedsibiorstwa.

ще надто далеко. Однак, оскільки при наближенні до орієнтованих строків уніфікації національної системи технічного регулювання до європейської і світової (до 2011 р.) необхідно мати як мінімум, 80% гармонізованих національних стандартів, то необхідно прискореними темпами проводити цю роботу, знаходити необхідні кошти для фінансування технічних комітетів та нарощувати нормативну базу й інші складові системи забезпечення якості й безпечності продовольчої сировини і харчових продуктів.

Список використаних, джерел:

1. Звіт про результати діяльності Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики у 2006 році // <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/>.
2. Аналітичні матеріали за результатами перевірок державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил та державного метрологічного нагляду при виробництві, зберіганні та оптовій реалізації м'ясопродуктів (м'ясо свіже та заморожене, напівфабрикати м'ясні заморожені, ковбасні вироби) у I кварталі 2008 року // <http://www.dssu.gov.ua/control/uk/publish/>.

Annotation. In the article the present consisting of quality and unconcern of food raw material and food products and grounded directions, mechanisms and instruments of successful decision of problems is analysed of this sphere.

Key words: food stuffs, quality and safety, system of the technical adjusting, standardization, control system by quality and unconcern, harmonization of standards.

Dariusz Nowak Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu Katedra Ekonomiki Produkcji

WPIYW KOOPERACJI NA POZYCJK KONKURENCYJNŃ MAIYCH PRZEDSIKBIORSTW W ЂWIETLE BADACEMPIRYCZNYCH

Streszczenie. KluczowŃ cechŃ wspiyczesnych przedsitcbiorstw jest zdolnoŃж przystosowawcza do zmieniajŃcych sik warunkyw. W ramach tej zdolnoŃsi szczegylny nacisk kladzie siik na wspydziaianie z innymi jednostkami, ktyre uczestniczŃ w procesie tworzenia wartoŃci. Pomikdzy kooperujŃcymi przedsibiorstwami tworzŃ sik ryŃnego rodzaju relacje, ktyre majŃ istotny wpiyw na pozycjk strategicznŃ partneryw. Celem opracowania jest ukazanie w Ńwietle badac empirycznych wpiywu wspyipracy na poszczegylne obszary dziaiania przedsibiorstwa.

Кооперация przemyslowa

EkonomiŃci zajmujŃcy siŃ badaniem i analizŃ kooperacji sŃ zgodni, Ńe odgrywa ona we wspiyczesnym wiecie bardzo istotnŃ rolk¹ i coraz czkŃciej uwaŃana jest jako rodzaj strategii, ktora pozwala «stawiz czoio» wyzwaniom wspiyczesnego dynamicznie siŃ zmieniajŃcego otoczenia. Stosowana jest na tych rynkach, ktore sŃ atrakcyjne pod wzglicdem zbytu wyrobym, a przedsijebiorstwo jest zbyt siabe zasobowo, aby mogio na nim fimkcionowaŃ samodzielnie². W duim zakresie wpiywa na uiatwienia przepiywu wiedzy i informacji o wzajemnych zaleniuciach pomitrdzy giywnymi uczestnikami rynku³.

WspiyczenieŃ znaczenie terminu kooperacja nie jest jednoznaczne. NajproŃciej przez pojkie to rozumie siŃ wspylnŃ prack lub dziaiaanie⁴. Moina jŃ definiowaŃ jako proces wspiypracy lub wspiydziaiania dwuch lub wikkszej iloŃci jednostek w celu osiŃgniŃcia czegoŃ, do czego dŃiŃ obydwie strony⁵. W literaturze podkreŃla siŃ suwerennoŃŃ, czyli niezaleiŃnoŃŃ i zdolnoŃŃ do samodzielnego funkcjonowania organizacji wchodzŃcych. w ukiad kooperacyjny⁶. W procesie tym podmioty indywidualne, grupowe lub instytucjonalne dziaiaajfa wspylnie, wzajemnie na siebie oddziaiywajJfs, i ksztaitujŃ ry mego rodzaju psychologiczne relacji, ktorych celem jest osiŃgniŃcie wspylnego celu lub korzy iŃci⁷. Wymagane, zatem jest dwu lub wielostronne zaufanie pomkdy partnerami, SojalnoimK i dziaiaanie w interesie wszystkich uczestniwym przy jednoczesnym zachowaniu zaakceptowanych regui komunikowania sitc i rozwLNazywania konfliktym⁸.

KooperaejK moina, zatem definiowaŃ jako wspiydziaiaanie lirm pozwalajJfece na uzyskanie dodatkowych, wzajemnych korzyiŃci w procesie osiŃgniŃcia ryinych cely w indywidualnych podporzŃdkowanych osiŃgniŃciu celu nadr/Kdnego, dla ktorego dany ukiad zostai powoŃany⁹. Jest to wspiypraca podmiotym gospodarczym w przemyiule, ktora w koccowym efekcie prowadzi do realizacji zioionych cetyw o charakterze produkcyjnym, logistycznym, badawczym, itp¹⁰. Podejmowane dziaŃania powinny tieŃ charakter zgodny, wzajemnie kompatybilny oraz pozytywnie wpiywaac na realizacji przyjtych celyw przedsiebiorstwa¹¹. Jest to, zatem ... «ukiad stosunkym i zaleiŃoŃci midzy podmiotami, z ktorych jeden - jako producent wytwarzanego na rynek wyrobu - korzysta z pomocy innych podmiotym, kccyli w tym ukiadzie kooperantami wnoszŃcymi do produkowanego wyrobu swyj wkiaid specjalistyczny w postaci piwyrobyw, piyfabrykatym, zespoiyw podzespoŃym lub innych czŃci skiadowych, albo niezbKdnc do jego wytworzenia specjalistyczne operacje technologiczne...»¹². Uczestnictwo, zatem w ukiadzie kooperacyjnym wi.Ńoue sitc z sytuacjJfe zadaŃ iowŃe, w ktorej katdy uczestnik skupia siK na wJVsskim obszarze dziaialnoiuci oraz budowŃe wzajemnych relacji.

W literaturze podkreŃla siŃ, Ńe poprzez wspiypracK konkurenci mogŃ siK wzajemnie и/ирсипиаŃ i doskonali: swoje dziaialnoŃci na rmych pŃaszczynach

funkcjonowania przedsiębiorstwa zarówno w zakresie produkcji, opracowywania i wprowadzania nowych produktów, «chodzenia na nowe rynki. Przyczynia się ona również do redukcji kosztów i ryzyka, transferu technologii i potencjału, np. w ramach tworzenia składowych sojuszy¹³.

Współpraca organizacji

Wskazuje się, że kooperacja, rozumiana jako zgodna współpraca pomiędzy dwoma, lub większą liczbą podmiotów zmierzająca do osiągnięcia zamierzonych celów jest kombinacją dwóch podstawowych czynników, które warunkują jej powstanie, rozwój oraz przebieg. Pierwszy dotyczy określenia przedmiotu współpracy, którym mogą być różnorodne funkcje i czynności wykonywane w procesie obsługi rynku, drugi wiąże się z chęcią wejścia w dany układ, który wynika z przekonania o możliwości osiągnięcia danego celu lub celów tylko poprzez wspólne działanie¹⁴. Zakres przedmiotu działania jest określony przez zasoby, które posiadają podmioty, a zwłaszcza przez ich kompatybilność i możliwość wzajemnego wykorzystywania. Klasyfikacja ze strony wnosi zasoby o innym charakterze, pozwalając każdemu z partnerów w poprawić swój iacuch wartości, a tym samym poprawić»: pozycję konkurencyjną¹⁵. Pomoczą uczestnikami tworzy się również określone przymierze w zakresie produkcji, działalności marketingowej, dystrybucyjnej itp¹⁶. Wskazuje się, że podmioty współpracują na zasadzie zgodnej współpracy¹⁷:

- poszukują wspólnych celów i płaszczyzn współpracy,
- mają świadomość, że współpraca przyczyni się do osiągnięcia zamierzonych celów,
- chcą wspólnie dzielić się osiągniętymi korzyściami i ponosić wspólną odpowiedzialność»,
- dążą do zapewnienia niezbędnej sprawności funkcjonowania powstałego układu i wysokiej efektywności wspólnie podejmowanej działalności.

Podstawą, zatem tworzenia związków kooperacyjnych jest współpraca organizacji, która powoduje, że przedsiębiorstwa muszą zrezygnować z niektórych atrybutów samodzielności oraz ograniczać własną autonomię celem podniesienia sprawności i efektywności powstałego układu. Rezygnacja to jest dotyczących tych obszarów działalności przedsiębiorstwa począwszy od redukcji lub likwidacji rynków zaopatrzenia, poprzez działalność produkcyjną, marketingową, badawczą a kończąc na dystrybucji i obsłudze klientów. Dotyczy ona zwłaszcza tych obszarów działalności, lub tych funkcji, które mogą mieć negatywny wpływ na „partnera w kooperacji”. Szczegółowy zakres współpracy oraz jej poziom jest wyznaczony przez stopień zaangażowania podmiotów w wypełnianie poszczególnych funkcji i czynności.

Kooperacja i pozycja strategiczna przedsiębiorstw w świetle badań empirycznych

Analiza empiryczna prezentowana w niniejszym opracowaniu opiera się na badaniach prowadzonych w latach 2007-2008 dotyczących współpracy i wspierania przedsiębiorstw. W ramach tych badań przeprowadzono 63 ankiety, wśród przedsiębiorstw zaliczanych do grupy małych przedsiębiorstw, o średnim zatrudnieniu kształtującym się w granicach 24 osób. Podstawowym domena działalności tych firm jest:

- rynek rodzaju działalności usługowa, w zakresie usług produkcyjnych (obrobka metali,
- produkcja na zlecenie według specyfikacji odbiorcy.
- usługi transportowe,
- produkcja środków wyposażenia przedsiębiorstw
- pośrednictwo w zaopatrzeniu,
- przetwórstwo surowców,
- usługi budowlane,
- usługi remontowe i naprawcze
- usługi marketingowe, księgowo i finansowe,

Analizowane podmioty współpracują z innymi jednostkami, które w ramach kooperacji nabywają wyroby lub usługi przez nie oferowane. Ich struktura odbiorców jest bardzo zróżnicowana i kształtuje się od jednego odbiorcy, do kilkudziesięciu. Dwadzieścia trzy i osiem dziesiątych procenta firm współpracuje z bardzo ograniczoną grupą kooperantów (do czterech podmiotów), z którymi posiada sformalizowaną formę umowy. Kolejna grupa przedsiębiorstw stanowi około 47,6% w strukturze odbiorców posiada od 5 do 50 jednostek. Stali kooperanci stanowią w tej grupie od 20 do 50% podmiotów. Struktura odbiorców pozostałych przedsiębiorstw wynosi powyżej 51 podmiotów, stali kooperanci stanowią jednak mniej niż 20%. Znaczna część firm, która posiada powyżej 50 odbiorców nie ma stałych kooperantów, to znaczy nabywcy w, z którymi zakres stosunków regulowany jest obustronna umową, lub, którzy regularnie nabywają oferowane przez nich dobra,

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zakresu współpracy oraz jej wpływu na pozycje strategiczne kooperanta czynnego. Zauważono, że współpraca pomiędzy przedsiębiorstwami przyczynia się do powstawania rynek rodzaju relacji, które są podstawą poprawy i wzrostu pozycji strategicznej przedsiębiorstwa.

Uwaga: opracowanie własne

Analizując ogólnie dane zawarte w tabeli należy stwierdzić, że w opinii respondentów współpraca z innymi podmiotami działającymi na rynku nie wpływa w sposób negatywny na funkcjonowanie przedsiębiorstwa, 49,2% respondentów uważa, że współpraca nie ma takiego wpływu na pozycje strategiczne, 41,8% jest zdania, że wpływ ten jest pozytywny. Najmniej liczna grupa [8,9%] stanowić

przedsiębiorstwa, klyrc s№ zdania, ie wspiyraca ma bardzo duiy pozytywny wpiyw na ich pozycyjk strategicznNa.

Tab 1. Wpiyw kooperacji na pozycyjk strategiczni przedsiębiorstwa

Rodzaj wplywu: Rodzaj wplywu: Wplyw na:	Bardzo duży negatywny wplyw	Wplyw negatywny	Nie miały ładnego wplywu	Miały pozytywny wplyw	Bardzo duży pozytywny wplyw
Obrót/ poziom przychodów	brak	brak	14	37	13
Rentowność sprzedaży	brak	brak	16	36	10
Efektywność produkcji	brak	brak	26	31	6
Jakość i styl zarządzania w całym przedsiębiorstwie	brak	brak	39	20	4
Poziom/ stopień zaawansowania technicznego/ technologii	brak	brak	31	24	8
Inwestycje w maszyny/urządzenia	brak	brak	25	31	7
Środowisko pracy (wyposażenie biur, odzież robocza, stan techniczny budynków itd.)	brak	brak	41	19	3
Ochronę środowiska	brak	brak	54	7	2
Wewnętrzna organizacja pracy	brak	brak	33	27	3
Jakość oferowanych wyrobów	brak	brak	17	40	6
Standaryzacja procesów pracy	brak	brak	41	18	4
Poziom kwalifikacji/komptencji/zdolności kadry	brak	brak	36	23	4
Ilość/ jakość szkoleń	brak	brak	42	17	4
Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa na rynku krajowym	brak	brak	19	35	9
Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa na rynku międzynarodowym	brak	brak	34	25	4
Siła przetargowa wobec dostawców	brak	brak	28	31	4
Siła przetargowa wobec nabywców	brak	brak	31	27	5

Przechodzc do bardziej szczegyiowej analizy, naleiy stwierdzi, je najwiKkszy wpiyw wspyipraca miaia na poziom obrotyw i przychodyw, rentowno; oraz wzrost pozycji konkurencyjnej na rynku. Najmniejszy wpiyw natomiast zaobserwowano w zakresie ochrony twodowiska, tbrodowiska pracy ora. Poish i jakoŃci szkoies.

Tab. 2. redni wplyw kooperacji na pozycjK strategiczni przedsiKbiorstwa

Lp.	Rodzaj wplywu:	Usredniona wartosc wplywu
1.	Obrót/ poziom przychodów	4,05
2.	Rentowność sprzedaży	3,84
3.	Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa na rynku krajowym	3,84
4.	Jakość oferowanych wyrobów	3,83
5.	Inwestycje w maszyny/urządzenia	3,71
6.	Efektywność produkcji	3,68
7.	Poziom/ stopień zaawansowania technicznego/ technologii	3,63
8.	Siła przetargowa wobec dostawców	3,62
9.	Siła przetargowa wobec nabywców	3,59
10.	Pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa na rynku międzynarodowym	3,52
11.	Wewnętrzna organizacja pracy	3,52
12.	Poziom kwalifikacji/komptencji/zdolności kadry	3,49
13.	Jakość i styl zarządzania w całym przedsiębiorstwie	3,44
14.	Standaryzacja procesów pracy	3,41
15.	Środowisko pracy (wyposażenie biur, odzież robocza, stan techniczny budynków itd.)	3,40
16.	Ilość/ jakość szkoleń	3,40
17.	Ochronę środowiska	3,17

Podsumowanie

AnalkujMc dane uzyskane w badaniach empirycznych naleiy stwierdźcie, ie kooperacja odgrywa bardzo istotnNs zoik w kształtowaniu pozycji strategicznejfirm uczeslniczNecych w iaccuchach wartoiucl Podnosi efektywno ьж działania umtniiwiajNsc skuteczne konkurowanie a tym samym przyczynia sir do wzrostu wartoŃtifirmy. Wpiyw kooperacji nie jest jednakowy dla wszystkich obszaryw funkcjonowania firmy. Duiego znaczenia nabiera w zakresie wzrostu ohrotyw. poprawyjakotbci produkty i usiitiig. a takie w rentownotm sprzedaży i poprawie pozycji konkurencyjnej.

Annotation. *The core attribute of contemporary enterprises is their ability to adapt to changing conditions of environment. Collaboration with other partners taking place in creation of value grows in importance. The different kind of relations appearing between companies have a fundamental influence on strategic position of*

both partners. The main purpose of this article is to present the influence of collaboration on particular areas of enterprises activity in the light of empirical research.

1. W.C. Morris, Productivity and Cooperation, [in] Public Productivity & Management Review, Vol. 13, No. 4, 1990, pp. 295-299.
2. Zob A. Podobicki, Strategia kooperacji między przedsiębiorstwami przemysłu wydobywczego, Gospodarka Surowcami Mineralnymi, Wydawnictwo GSMiE PAN, Kraków, 1998t15???
3. Zarys strategii rozwoju przemysłu, pod redakcją W. Janasza. Difin. Warszawa 2006, s. 180.
4. W. Alderson, Dynamie Marketing Behavior. A functionalist theory of marketing, Richard D. Irvin, Inc., Homewood (111) 1965, pp. 239-241.
5. Webster's New Encyclopedic Dictionary, Konemann, Germany 1994, s. 221.
6. J.G. Combs, D.J. Ketchen, Explaining interorganizational cooperation and performance: toward a reconciliation of predictions from the resource-based view and organizational economics. Strategic Management Journal, 1999, Vol 20, pp.867-88.
7. K.G. Smith, S.J. Carroll, S.J. Ashford, Intra and interorganizational cooperation: toward a research agenda, Academy of Management Journal, Vol. 38. No. 1, pp.7-23.
8. A. Lipka, Współdziałanie. Zmierzchnywalizacji pracowników, Difin, Warszawa 2004, s. 17.
9. J. Choroszczak, A. Ujwary-Gil, Analiza lazy tworzenia aliansu strategicznego firmy krajowej z zagranicznym kooperantem, Organizacja i Kierowanie nr 3, rok 2003, s. 18.
10. A. Sosnowska, Współdziałanie jednostek gospodarczych w przemyśle, Monografie i Opracowania nr 183, Spis, Warszawa 1987, s. 17.
11. H. Ansoff, The Firm of the Future, «Harvard Business Review». 4/1985, za. B. Kaczmarek, Współdziałanie przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej. Wydawnictwo Uniwersytetu Jydzkiego, Jyd« 2000, s. 22.
12. Encyklopedia Biznesu, tom 1. pod redakcją W. Pomykaio, Fundacja Innowacji Warszawa 1995, s. 446.
13. M. Bengtsson, S. Koch, „Coopetition” in Business Networks to operate and Compete Simultaneously, „Industrial Marketing Management” No. 29, 2000, s. 411-426.
14. L. Garbarski. 1. Rutkowski, W. Wrzosek. Marketing. Punkt zwrotny nowoczesnej firmy, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996, s. 398.
15. R. Kusa, Współpraca jako uрядо przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw, [w] praca zbiorowa pod red. naukowci A. Podobickiego, Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach integracji europejskiej, Uczelniane Wydawnictwo Naukowe Dydaktyczne, Karkyw 2004, s. 487.
16. A.T. Coughlin, Competition and cooperation in marketing channel choice: theory and

application, Marketing Science 1985, Vol. 4, No. 2, pp. 110-129.

17.L. Garbarski, I. Rutkowski, W. Wrzosek, Marketing... op. cit., s. 399.

18.Ze wzgbedu na trudnořas w uzyskaniu danych dotyczacych wielkoaci obrotu poszczegolnych firm, podstawowym kryterium klasyfikujacym byla ilořjz zatrudnionych pracownikow.

УДК 658/81 (477.42)

О. М. Буднік, к.е.н. Житомирського національного агроекологічного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАТ «ЛІКТРАВИ»

В статті розглянуто основні чинники функціонування ЗАТ «Ліктрави» на сучасному ринку, відображено суть і зміст його господарської та маркетингової діяльності. Розглянуто необхідність впровадження маркетингової концепції даного підприємства, що передбачає формування практичних заходів, спрямованих на підпорядкування, виробництва потребам споживача.

Ключові слова: діяльність підприємства, управління маркетингом, зовнішнє середовище, лікарські трави, лікарська рослинна сировина.

Ринкова трансформація аграрного сектор вітчизняної економіки, спрямована на підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, сприяла відродженню інституту приватної власності на селі, становленню аграрного підприємництва, появи нових організаційно-правових форм господарювання. Однак, в кризовій ситуації, в якій знаходиться більшість аграрних підприємств України, на передній план виходить проблема досягнення стабільної прибутковості виробництва, виникає необхідність обґрунтування шляхів розв'язання проблеми нарощування обсягів виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками, підвищення ефективності їх діяльності та мінімізації ризиків та налагодження системи збуту. До того ж, в сучасних умовах потреби населення виходять на перше місце.

Впровадження основ маркетингу в практику діяльності вітчизняного підприємства дає можливість формувати раціональні виробничі програми, оперативно реагувати на ринкову ситуацію та мати об'єктивні переваги в умовах конкуренції. Успішне використання концепції маркетингу українськими підприємствами передбачає вивчення досвіду маркетингової діяльності в

application, Marketing Science 1985, Vol. 4, No. 2, pp. 110-129.

17.L. Garbarski, I. Rutkowski, W. Wrzosek, Marketing... op. cit., s. 399.

18.Ze wzgbedu na trudnořas w uzyskaniu danych dotyczacych wielkoaci obrotu poszczegolnych firm, podstawowym kryterium klasyfikujacym byla ilořjz zatrudnionych pracownikow.

УДК 658/81 (477.42)

О. М. Буднік, к.е.н. Житомирського національного агроекологічного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАТ «ЛІКТРАВИ»

В статті розглянуто основні чинники функціонування ЗАТ «Ліктрави» на сучасному ринку, відображено суть і зміст його господарської та маркетингової діяльності. Розглянуто необхідність впровадження маркетингової концепції даного підприємства, що передбачає формування практичних заходів, спрямованих на підпорядкування, виробництва потребам споживача.

Ключові слова: діяльність підприємства, управління маркетингом, зовнішнє середовище, лікарські трави, лікарська рослинна сировина.

Ринкова трансформація аграрного сектор вітчизняної економіки, спрямована на підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, сприяла відродженню інституту приватної власності на селі, становленню аграрного підприємництва, появи нових організаційно-правових форм господарювання. Однак, в кризовій ситуації, в якій знаходиться більшість аграрних підприємств України, на передній план виходить проблема досягнення стабільної прибутковості виробництва, виникає необхідність обґрунтування шляхів розв'язання проблеми нарощування обсягів виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками, підвищення ефективності їх діяльності та мінімізації ризиків та налагодження системи збуту. До того ж, в сучасних умовах потреби населення виходять на перше місце.

Впровадження основ маркетингу в практику діяльності вітчизняного підприємства дає можливість формувати раціональні виробничі програми, оперативно реагувати на ринкову ситуацію та мати об'єктивні переваги в умовах конкуренції. Успішне використання концепції маркетингу українськими підприємствами передбачає вивчення досвіду маркетингової діяльності в

розвинутих країнах світу та адаптацію теорії і практики до умов вітчизняного ринку. В такому випадку підприємство має змогу розвиватися в перспективі та закладати систему практичних заходів, підпорядкованих потребам споживача.

Сучасний маркетинг завдяки своїм технологічним, інформаційним та креативним можливостям значно впливає на функціонування сучасних вітчизняних підприємств. Теоретичні аспекти даної проблематики розглядають Амблер Т., Армстронг Г., Вонг О., Долан Е., Джоббер Д., Джонсон Е., Джон Ф. Литл, Котлер Ф., Прауде В., Сондерс Дж., Стонер Д. та ін. Вивченню окремих аспектів маркетингу, зокрема маркетингу в торгівлі, на фармацевтичних підприємствах та підприємствах-виробниках лікарської сировини, присвячено значну кількість публікацій, проте вони не повністю висвітлюють комплекс маркетингової діяльності, а тому потребують подальшого дослідження. Метою роботи є дослідження внутрішнього та зовнішнього маркетингового середовища ЗАТ «Ліктрави» (м. Житомир). Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено розв'язати такі завдання:

- дослідити теоретичні аспекти формування системи управління маркетинговою діяльністю підприємства;
- провести аналіз маркетингової діяльності ЗАТ «Ліктрави»;
- дослідити зовнішнє маркетингове середовище підприємства;
- розглянути шляхи удосконалення системи управління маркетинговою діяльністю.

Об'єктом дослідження, є процес формування системи управління маркетинговою діяльністю ЗАТ «Ліктрави». За допомогою методів порівняння та аналізу вивчено основні тенденції діяльності підприємства та проаналізовано його господарську діяльність. Застосування абстрактно-логічного, монографічного, а також методів індукції, дедукції, синтезу дозволило обґрунтувати напрями удосконалення організаційної діяльності ЗАТ «Ліктрави».

Метою діяльності підприємства є заготівля лікарської рослинної сировини (ЛРС), виробництво і продаж лікарських засобів, товарів народного споживання, комерційна та інші види діяльності. Предметом діяльності є переробка ЛРС і фасування товарів народного споживання. Аналіз господарської діяльності ЗАТ «Ліктрави» представлено в табл. 1.

Встановлено, що підприємство з кожним роком нарощує обсяги виробництва (табл. 1). Так в 2007 році виробництво продукції зросло в порівнянні з 2005 роком на 62,4 %, сума товарообігу при цьому зросла на 75,5 %. Необхідно відмітити, що середньорічна вартість ОВФ в динаміці років зростає повільно: в 2007 році в порівнянні з 2005 роком їх вартість зросла на 6,9 %, в той час як вартість оборотних засобів зросла на 50,2 %. Середньорічна чисельність працюючих в середньому за 3 роки склала 456 чоловік.

Таблиця 1

Показники виробничої діяльності ЗАТ «Ліктрави» за 2005 – 2007 рр.

№	Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	В середньому за 3 роки
1.	Вартість валової продукції» тис. грн.	6097,4	7126,9	9902,3	7410,8
2.	Сума товарообігу, тис. грн.	6015,6	7810,3	10557,9	7673,2
3.	Випрати на виробництво, тис. грн.	4363,5	5744,3	7306,1	5636,9
4.	Середньорічна вартість ОВФ, тис. грн.	3264,7	3356,6	3491,5	3370,0
5.	Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	2879,9	3828,6	4926,3	3678,4
6.	Середньорічна чисельність працюючих, чол..	450	452	465	456
7.	Фонд оплати праці, тис. грн.	495,2	622,7	897,1	671,3

Для того, щоб визначити виробничий напрямок і профілюючий вид продукції, необхідно проаналізувати структуру товарної продукції (табл. 2). Згідно з даними табл. 2 видно, що основним видом продукції, яка виробляється підприємством, є випуск лікарських трав з лікарської рослинної сировини. Питома вага, даної продукції в загальній структурі товарної продукції складає 98,9 %. ЗАТ «Ліктрави» випускає широкий асортимент лікарських засобів, що становить близько 70-ти найменувань.

Таблиця 2

Структура товарної продукції ЗАТ «Ліктрави»

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	В середньому за 3 роки	Структура, %
Лікарські трави	5955,4	7717,6	10441,8	8038,2	98,9
Інша продукція	60,2	92,7	116,1	89,7	1,1
Вся продукція	6015,6	7810,3	10557,9	8127,9	100,0

Всі лікарські трави, що виробляються на заводі, можна поділити на групи: седативні (пустирник, валеріана), антацидні та протизапальні (шавлія, ромашка, календула, череда), спазмолітичні та вітрогонні (бузина, липа, фенхель, девясил), гемостатичні (кропива), жовчогінні (безсмертник), вітамінні (шипшина), засоби, що стимулюють рецептори слизових оболонок і шкіри (евкаліпт, м'ята), диуричні (ортосифон, толокнянка). Крім того, підприємство випускає 12 видів зборів лікарських трав, які широко застосовуються в медичній практиці, 6 видів фіточаю (2 з них — нові розробки заводу), які виготовляються на основі оригінальної рецептури.

Важливим елементом і структурною ланкою господарського механізму

функціонування підприємства є створення ефективного організаційного механізму на різних ієрархічних рівнях системи управління. Організаційна будова ЗАТ включає такі структурні підрозділи: відділ заготівель; відділ збуту та маркетингу; автотранспортну дільницю; дільницю основного виробництва; відділ технічного контролю (ВТК); електрично-механічний відділ; конструкторсько-технологічне бюро; відділ кадрів; планово-економічний відділ; бухгалтерію.

Кожен з членів апарату управління має чітко визначене коло обов'язків і підлеглих. Першому заступнику директора підлегли відділи заготівель, збуту і маркетингу, автотранспортна дільниця. В його обов'язки входить реалізація продукції, її просування, регулювання імпорту та експорту продукції.

Відділ збуту на підприємстві має два структурні підрозділи: маркетингу і комерційної торгівлі (збуту), які взаємопов'язані між собою. Начальнику служби маркетингу підлегли маркетолог і менеджер з реклами. Маркетолог відповідає за дослідження ситуації на ринку (прогнозування попиту, поведінки покупців, передбачення ринкових змін). Обов'язками менеджера з реклами є акумуляція ідей щодо реклами товару, визначення тематики реклами, планування рекламних заходів, вибір засобів мас-медіа.

Служба збуту займається безпосередньо товарорухом. Агенти зі збуту відповідальні за управління каналами розподілу, в їх обов'язки входить робота з посередниками. На менеджера з зовнішньоекономічних зв'язків покладено обов'язки щодо підготовки контрактів, проведення переговорів, митного оформлення документів. Завідуючий складом готової продукції відповідає за вчасне відвантаження товару.

Недоліки такої системи організації управління маркетингом очевидні. По-перше, оскільки організаційна структура підприємства горизонтального напрямлення, служба маркетингу не має достатнього впливу на інші структурні підрозділи. По-друге, оскільки експорт продукції складає приблизно 50 %, і підприємство з кожним роком нарощує експортні можливості, одного агента з зовнішньоекономічних зв'язків недостатньо.

Таким чином, хоча на сьогоднішній день можна стверджувати, що наявна організаційна структура є досить ефективною, з не меншою впевненістю можна зазначити, що без подальшої раціоналізації системи управління підприємством марним буде очікування високих прибутків в майбутньому, оскільки споживач висуває свої вимоги до продукту, його техніко-економічних характеристик, кількості, строків поставки (насамперед машин і обладнання) і тим самим створює передумови для розподілу ринку між виробниками. Зростає значення конкуренції, боротьби за споживача, за прибутки. Це змушує виробників, базуючись на маркетингових засадах, старанно і глибоко вивчати конкретних

потенційних споживачів і запиту ринку, який пред'являє високі вимоги до якості та конкурентноздатності продукції. Тому виробник цілеспрямовано ставить завдання, вимагаючи щоб проекти відповідали певним умовам, приблизно розраховує витрати виробництва, рівень ціни, визначає найбільш раціональну лінію організації діяльності на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Амблер Т. Практический маркетинг / Пер. с англ. Под общей ред. Ю.Н. Каптуревского. — СПб: Издательство «Питер», 1999. — 400с. — (Серия «Теория и практика менеджмента»).
2. Армстронг Гарі, Котлер Філіп. Маркетинг. Загальний курс, 5-те видання.: Пер. з англ.: Уч. пос. — М.: Вид. дім «Вільямс», 2001. — 608 с.
3. Вайсман Д. Стратегия маркетинга: 10 шагов к успеху. — М.: АО «Интероксперт», Экономика, 1999. — 345 с.
4. Гончарова С. Ю. Маркетинг: навч. Посіб. — Х.: вид. дім «ІНЖЕК», 2003. — 140 с.
5. Джоббер Девид. Принципы и практика маркетинга.: Пер. с англ.: Уч. пос. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. — С. 688.
6. Джон Ф. Литл. Основы маркетинга. Чего хотят ваши потребители. Надежный способ это выяснить. — Ростов н /Д: «Феникс», 1997. — 400 с.
7. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга: Пер. с англ. — 2-е европ. изд. — М.; СПб.: Издательский дом «Вильямс», 1998. — 120 с.
8. Кредісов А.І. Маркетинг. — К.: Україна, 1994. — 400 с.
9. Прауде В.Р., Білий О.Б. Маркетинг Навч. Посібник. — К.: Вища шк., 1994. — 256 с.
10. Стонер Джеймс А. Ф., Долан Едвін Г. Вступ у бізнес: Пер. з англ./ Заг. ред. і вступ ст. Й. С. Завадського. — К.: Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2000. — 752 с.

Annotation: *In the article the basic factors of functioning joint-stock company are considered; joint-stock company at the modern market, essence and maintenance of his activity economic and marketing is represented. The necessity of introduction of marketing conception of the given enterprise is considered, that foresees forming of the practical measures directed on the submission of production consumers.*

Keywords: *activity of enterprise, management by marketing, external environment, medical herbages, medical vegetable raw material.*

УДК 631.155:332.021.8

Гоголь Т.В., к.е.н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

Проаналізовано основні проблеми ринкової трансформації механізму регулювання аграрного виробництва, та визначено засади взаємодії державних інструментів і ринкового механізму щодо сталого відтворення галузі.

Ключові слова: *господарський механізм, державна підтримка.*

Сучасний етап розвитку національної й світової економіки характеризується значною невизначеністю, зумовленою впливом сукупності дестабілізуючих чинників, у тому числі значними коливаннями курсів валют, розширенням ЄС тощо. Чим далі буде затягуватись процес надання системних ознак державному регулюванню аграрного виробництва, тим глибшими будуть суперечності перехідного періоду, для усунення яких з кожним роком потрібно все більше ресурсів національної економіки.

Загальні риси економіки перехідного періоду, що характеризують специфіку її суперечностей, вже висвітлено в науковій літературі. Зокрема, в Економічній енциклопедії, виданій у 2002 р., суперечність перехідного етапу економіки пояснюється переходом від одного стану втручання держави в економіку до іншого. При цьому називаються лібералізаційний, стабілізаційний та інвестиційний етапи [1]. В. Нестеренко і С. Гасанов досліджують, зокрема, суперечності перехідного періоду притаманні, як окремим економічним явищам, так і процесам на макроекономічному рівні [2]. Ю. Шишков вважає, що поєднання (симбіоз) механізму державного регулювання і ринкового саморегулювання є досить складною системою, підпорядкованою закону заперечення, здатного до саморозвитку й переходу в досконаліші форми через подолання суперечностей, що виникають на кожному якісно новому етапі розвитку і сприяють посиленню ефективності свідомого використання дії економічних законів. При цьому вдосконалюються, пристосовуються до зовнішніх умов і один до одного обидва її вектори — державний і ринковий. У міру ускладнення економічної системи і наростання кількісних і якісних змін у взаємозв'язках її елементів, посилюється необхідність у дедалі більш різноаспектному, адекватному щодо складності системного коригування ринкового механізму [3].

Перелічені та інші дослідження суперечностей перехідної економіки не стосуються безпосередньо проблем аграрного сектору, а тому послужили методологічною базою для розкриття інституційного змісту основної суперечності, що внутрішнє притаманне його ринковій трансформації.

Метою статті є визначення, за допомогою якого конкретного інструментарію механізм державного регулювання аграрного виробництва не руйнував би ринкової мотивації в діяльності підприємств, а гармонізував їх інтереси з інтересами держави та інших суб'єктів аграрного ринку.

На початок періоду реформування механізму роль і значення інститутів плану і ринку, надзвичайно спрощувалися, протиставлялися як фундаментально несумісні. З кількох варіантів вирішення цієї проблеми було обрано найпростіший, а саме, на користь ринкової стихії. Чітко не визначено компетенцію держави, відсутнє адекватне розмежування впливу на аграрне виробництво між нею і дією законів ринкової економіки. Тому і сьогодні як в теоретичному так і в практичному значенні не втратила актуальності тема співвідношення, або балансу інтересів протилежних систем регулювання аграрного виробництва.

Проте включно до 2000 р., з огляду на незадовільний фінансово-економічний стан більшості підприємств сільського господарства, спеціальними рішеннями Уряду продовжувалась практика регулювання базових умов постачання для потреб села пально-мастильних матеріалів, запасних частин, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, концентрованих кормів та інших матеріальних ресурсів. З метою задоволення потреб сільськогосподарського виробництва держава надавала бюджетні позички, аванси, товарні кредити, податкові, митно-тарифні та інші пільги підприємцям, які поставляли матеріально-технічні ресурси за обумовленими цінами у визначені угодами терміни. Такі вимушені засоби державної регуляторної політики, по-перше, гальмували становлення інститутів ринкової економіки, по-друге, не сприяли досягненню поставленої мети — зупинення трансформаційного спаду виробництва аграрної продукції, по-третє, відстрочували структурні зміни в галузі та усунення наявних диспропорцій.

На зміну інструментам господарського механізму, неприйнятних для формування конкурентно-ринкового середовища (державний контракт, державне замовлення, бюджетне кредитування, в тому числі товарне, бюджетні дотації та субсидії сільськогосподарським товаровиробникам, адміністративні обмеження на міжрегіональний рух продукції тощо), були застосовані механізми бюджетної підтримки підприємств, які більше притаманні економіці перехідного стану. Це, зокрема, фіксований сільськогосподарський податок, спрямування коштів ПДВ для виплати дотацій товаровиробникам за продані ними переробним

підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі, спрямування коштів ПДВ для виплати дотацій товаровиробникам, які повинні вноситись ними до бюджету, за реалізовану тваринницьку продукцію, вироблену на власних переробних потужностях, доплати за проданий для забою переробним підприємствам і заготівельним організаціям молодняк великої рогатої худоби підвищених вагових кондицій, використання ПДВ з продажу товарів (робіт, послуг) власного виробництва, за винятком підакцизних товарів, на купівлю матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення, придбання техніки на умовах фінансового лізингу, часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами комерційних банків та інші.

Проте перелічені важелі державного регулювання аграрного виробництва виправдані лише для економіки перехідного періоду, а з наданням Україні статусу держави з ринковою економікою та набуттям членства в СОТ вони мають бути переглянуті. При цьому пріоритет має надаватись високопрофесійній підготовці кадрів, науково-дослідницькій роботі, дорадництву, цілісності та самодостатності інфраструктури внутрішнього ринку, продовольчій безпеці, багатофункціональності сільського господарства, боротьбі із шкідниками та захворюваннями, охороні довкілля, раціональному розміщенню виробництва, вирівнюванню основних показників регіонального розвитку і розвитку сільських територій, послугам з маркетингу і просуванню продовольчих товарів на нові ринки, завершенню аграрної реформи з метою забезпечення специфікації прав власності на землю і майно тощо.

Отже, причиною суттєвих розбіжностей задекларованого поєднання державного і ринкового механізмів регулювання аграрного виробництва і гальмівної дії щодо переходу його до переважно ринкових відносин є якість самої економічної політики держави, яка відіграє вирішальну роль у здійсненні ринкових перетворень.

Інтегральним результатом завершення трансформаційних процесів в аграрній економіці країни має стати утворення якісно нової системи державно-регуляторних відносин, здатних до саморегуляції у процесі динамічного подолання основної суперечності трансформаційного етапу.

Список використаних джерел:

1. Економічна енциклопедія: в 3 т. Видавний центр «Академія». — К. — 2002. — Т.3. — С. 524-523.
2. Павловський М.А. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст. — К.: Техніка, 1999. — С. 303.
3. Шишков Ю. Экономическая роль государства в современном мире // Экономист. — 1999. — №1. — С. 25-34.

4. Могильний О.М. Роль і місце держави у становленні та розвитку аграрного ринку // Економіка АПК. — 2003. — №3. — С. 37-43.

Annotation. The basic problems of market transformation of mechanism of adjusting of agrarian production, and certainly principles of cooperation of state instruments and market mechanism, are analysed in relation to the permanent recreation of industry.

Key words: economic mechanism, state support.

УДК 658.114.5

М.А. Міненко, к.е.н., доцент

Національного університету харчових технологій, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Розглянуто теоретичні аспекти створення агропромислових формувань. Обґрунтовано економічні переваги діяльності виробничих об'єднань.

Ключові слова: виробничі об'єднання, інтеграція, агропромислові формування.

Проблема органічного поєднання сільського господарства, переробної, харчової промисловості і торгівлі, створення на основі такої інтеграції професійних (міжпрофесійних) формувань є одним із основних завдань на сучасному етапі розвитку України.

На думку автора, узгодження цілей і завдань, збалансування інтересів всіх учасників об'єднання та визнання такого інтеграційного формування професійним, яке законодавчо має право представляти інтереси галузі та забезпечувати її саморегульованість, дасть можливість зробити якісно новий крок щодо створення умов продуктивної діяльності в аграрній сфері економіки України.

Розвиток ринкових відносин підсилює інтерес до виробництва і реалізації саме кінцевої продукції та до формування відповідних організаційно-виробничих структур, які забезпечуватимуть підготовку сировини, її переробку, випуск і реалізацію готової продукції для кінцевого споживача. Інтегровані організаційно-виробничі структури, до складу яких входять виробники сировини, її переробники, виробники готової продукції та реалізатори готової

4. Могильний О.М. Роль і місце держави у становленні та розвитку аграрного ринку // Економіка АПК. — 2003. — №3. — С. 37-43.

Annotation. The basic problems of market transformation of mechanism of adjusting of agrarian production, and certainly principles of cooperation of state instruments and market mechanism, are analysed in relation to the permanent recreation of industry.

Key words: economic mechanism, state support.

УДК 658.114.5

М.А. Міненко, к.е.н., доцент

Національного університету харчових технологій, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕВАГИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Розглянуто теоретичні аспекти створення агропромислових формувань. Обґрунтовано економічні переваги діяльності виробничих об'єднань.

Ключові слова: виробничі об'єднання, інтеграція, агропромислові формування.

Проблема органічного поєднання сільського господарства, переробної, харчової промисловості і торгівлі, створення на основі такої інтеграції професійних (міжпрофесійних) формувань є одним із основних завдань на сучасному етапі розвитку України.

На думку автора, узгодження цілей і завдань, збалансування інтересів всіх учасників об'єднання та визнання такого інтеграційного формування професійним, яке законодавчо має право представляти інтереси галузі та забезпечувати її саморегульованість, дасть можливість зробити якісно новий крок щодо створення умов продуктивної діяльності в аграрній сфері економіки України.

Розвиток ринкових відносин підсилює інтерес до виробництва і реалізації саме кінцевої продукції та до формування відповідних організаційно-виробничих структур, які забезпечуватимуть підготовку сировини, її переробку, випуск і реалізацію готової продукції для кінцевого споживача. Інтегровані організаційно-виробничі структури, до складу яких входять виробники сировини, її переробники, виробники готової продукції та реалізатори готової

продукції, є одними із основних учасників на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні.

Органічний синтез виробника сировини, переробника сировини, виробника та реалізатора готової продукції з різною інтенсивністю проявлявся і вдосконалювався протягом всього розвитку виробництва.

Об'єднання сільськогосподарського і промислового виробництва зумовлювалось технологічною взаємозалежністю, та необхідністю забезпечення організаційної послідовності доведення сировини до товарного виду і, у вигляді готового товару, до споживача з мінімальними затратами у процесі виробництва [1]. Крім того, концентрація сільськогосподарського виробництва, зі своєї сторони, передбачала зосередження засобів виробництва, робочої сили, обсягу виробництва продукції, землі на одних і тих же підприємствах.

Одним з перших різновидів об'єднань у сільському господарстві виступили сільськогосподарські кооперативи. Сільськогосподарський кооператив — це форма організації виробництва у вигляді добровільного об'єднання юридичних і фізичних осіб, створена на підставі вільного волевиявлення, шляхом утворення нової юридичної особи на засадах членства, участі своїх членів у діяльності кооперативної організації та об'єднанні пайових внесків з метою ведення сільськогосподарської діяльності й обслуговування переважно своїх членів.

Відомими вченими, які займалися дослідженням питань кооперації, є М.І. Туган-Барановський [2], О.В. Чайнов [3], В.В. Зіновчук [4] та ін. В.В. Зіновчук у своїх працях зазначає, що у сільському господарстві України у перші десятиріччя ХХ ст. існувало два основних типи кооперативних організацій: кооперативні товариства і кооперативні спілки. Це були перші прототипи вітчизняних об'єднань у сільському господарстві. О.В. Чайнов обґрунтував необхідність кооперації і об'єднання у союзи сільгоспвиробників та переробних підприємств.

Вчені-економісти у цей період намагались обґрунтувати необхідність розвитку інтеграційного процесу шляхом створення агроіндустріальних комбінатів. На думку Я. Нікуліхіна агроіндустріальний комбінат представляє собою велике сільськогосподарське підприємство з єдиним виробничим планом, з послідовним використанням системи машин, повним узагальненням усіх засобів виробництва, з аналогічними у промисловості трудовими відносинами, та яке входить у загальну систему єдиного планового соціалістичного народного господарства [5].

Зі створенням об'єднань сільськогосподарських і промислових виробників поглиблювалась їх кооперація та налагоджувались інтеграційні зв'язки.

Проблеми інтеграції підприємств та формування інтеграційних структур знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох науковців: О.В. Ареф'євої, Є.В. Ленського, В.В. Дементьєва, М. Кизима [6, 9, 7, 8] та ін. Так, за визначенням: Е.В. Ленського, «інтеграція» — це поглиблення співробітництва суб'єктів управління, їх об'єднання, зміцнення взаємодії та взаємозв'язків між компонентами системи управління. В. Дементьєв інтегровану корпоративну структуру визначає як групу юридичних або господарчо самостійних підприємств (організацій), які ведуть сумісну діяльність на основі консолідації активів або договірних відносин для досягнення загальних цілей. М. Кизим визначає інтеграцію підприємств як інтегровану сукупність суб'єктів господарювання, які представляють собою різноманітні форми капіталу, пов'язаних між собою фінансово-економічними і (або) виробничо-технологічними зв'язками для сумісної підприємницької діяльності на основі «м'яких» (договірних) та жорстких (право власності) управлінських і організаційних відносин з метою підвищення ефективності функціонування й подальшого стійкого розвитку бізнесу.

Відповідно до умов інноваційно-структурної розбудови економіки України визначальними складовими інноваційного розвитку є інтеграція освіти, науки та виробництва, об'єднання промислового, банківського та торговельного капіталу в потужні структури, здатні продукувати високотехнологічні, конкурентоспроможні товари та послуги. Відповідною організаційною основою реалізації інноваційної політики має стати створення інтеграційних структур, які, на думку автора, є формою взаємодії між підприємствами, установами, науково-дослідницькими організаціями та фінансовими структурами і спрямовані на поєднання можливостей високотехнологічного виробництва і концентрованого фінансового капіталу, з метою забезпечення стабільних умов функціонування підприємств та створення необхідного інвестиційного потенціалу для подальшого стійкого розвитку бізнесу.

Слід відзначити, що виникнення інтеграційних структур — це закономірний процес розвитку економічної системи. Він обумовлений, з одного боку, характером розвитку, умовами, динамічними змінами макросередовища, а з іншого, — «закладений» в стратегії розвитку сучасного підприємства, яка націлена, насамперед, на зростання та зберігання конкурентних переваг та, крім того, визначається перевагами централізації і концентрації капіталу. Томпсон А.А. та Стринкленд А.Дж. відзначають, що «головною причиною проведення інтеграції є зміцнення конкурентної позиції на ринку» [10].

Крім того, причиною реструктуризації підприємств у вигляді злиття і поглинання є намагання отримати та підсилити синергетичний ефект, тобто взаємодоповнити дію активів двох або декількох господарюючих суб'єктів,

сукупний результат яких перевищить суму результатів окремих суб'єктів компаній. Синергетичний ефект у даному випадку може виникнути завдяки економії, що обумовлена масштабами діяльності, комбінуванням взаємодоповнюючих ресурсів, мінімізацією витрат, підвищенням ринкової потужності через зниження конкуренції, взаємодоповненістю в області науково-дослідних і конструкторських робіт.

Передумовами інтеграції також виступають намагання до підвищення якості та раціональності управління, бажання знизити податкове навантаження, можливість диверсифікації виробництва та використання надлишкових ресурсів, намагання підвищити політичну вагу керівництва формування. Також метою злиття та поглинання є зростання капіталізованої вартості об'єднання.

У власному розумінні слова інтеграція означає організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різнорідних видів діяльності з притаманними їм функціями з метою виробництва кінцевого продукту і доведення його до споживача, а також досягнення на цій основі вищих економічних результатів. Коли йдеться про агропромислову інтеграцію у широкому розумінні слова, мають на увазі розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини. Посилення таких зв'язків є закономірним явищем. У процесі поглиблення суспільного поділу праці сільське господарство самостійно вже не може забезпечувати умови власного відтворення. Це зумовлено тим, що розвиток даної галузі все більшою мірою залежить від промисловості, що поставляє селу необхідні засоби виробництва. Їх питома вага в структурі спожитих матеріальних ресурсів знаходиться в межах 35-38 %. Тобто, темпи й ефективність розширеного відтворення у сільському господарстві значною мірою залежать від розвитку першої сфери АПК — фондоутворювальних галузей, їх здатності забезпечити його знаряддями і предметами праці у необхідному обсязі, асортименті та якості.

З іншого боку, істотно підвищується роль самого сільського господарства в розвитку і поглибленні міжгалузевих зв'язків у межах АПК. Вироблена в цій сфері матеріального виробництва продукція надходить як сировина в ряд галузей промисловості для переробки, причому частка сільськогосподарської продукції, що використовується для промислової переробки, постійно зростає і починає перевищувати 60 %. Зважаючи на досвід індустріально розвинутих країн, в яких даний показник досягає 90 %, а також на сучасні тенденції до прискореного розвитку переробних виробництв, неважко передбачити, що у майбутньому роль сільського господарства, як постачальника сировини, збільшуватиметься.

Як економічна категорія, інтеграція відображає напрямки розвитку суспільного виробництва і виробничих відносин в умовах поглиблення розподілу праці під впливом науково-технічного прогресу [11]. Автор вважає, що на сучасному етапі розвитку, інтеграція відображає напрямки розвитку державного і приватного виробництва і виробничих відносин, які визначені на основі законодавчо-нормативних актів держави, на території якої ці процеси відбуваються, під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Теорія розвитку аграрної сфери, з точки зору інтеграційних процесів, має конкретно виражені напрямки:

- вертикальна інтеграція (аграрно-промислова);
- горизонтальна інтеграція (науки і виробництва);
- економічна інтеграція (праці і виробництва) [1].

Вертикальна інтеграція може організаційно поєднувати всі або основні стадії агропромислового виробництва й обігу, зокрема виробництво сільськогосподарської сировини, її транспортування, зберігання, переробку і реалізацію кінцевого продукту.

Горизонтальна інтеграція є формою міжгосподарського співробітництва, за якої досягається вищий економічний ефект і нерідко здійснюється поглиблення спеціалізації на окремих стадіях єдиного технологічного процесу. По суті, будь-яке кооперування сільськогосподарських товаровиробників є проявом горизонтальної інтеграції. Горизонтальна інтеграція дозволяє мінімізувати втрачену вигоду, а іноді свідчить про монопольні плани її учасників.

Диверсифікацію ризику і можливість посередньо діяти на партнерів забезпечує діагональна інтеграція (об'єднання з підприємством, що знаходиться на іншому рівні вертикального виробничого циклу і, того, що випускає паралельні види продукції).

Досягнути деякого компромісу між вимогами мінімізації втраченої вигоди та мінімізації витрат, у тому числі, трансакційних, дозволяє комбінована інтеграція (одночасно по технологічному ланцюжку і по паралельним видам продукції).

Багато промислових підприємств стали здійснювати ар'єргардну інтеграцію з метою створення власної системи енерго- та теплозабезпечення. Це дозволяє уникнути трансакційних витрат, що породжуються складністю пошуку можливих компромісів з природними монополіями, а також знизити прямі виробничі витрати за рахунок отримання більш дешевої електроенергії і тепла з власних енергетичних установок.

Інтеграційний процес має достатньо різноманітну основу створення:

- на основі потреб одного господарства чи підприємства;

- на основі потреб виробничого і соціального розвитку регіону;
- на основі потреб групи господарств, підприємств і організацій окремого регіону;
- на основі потреб групи господарств, підприємств і організацій у конкретному продуктовому підкомплексі;
- на основі потреб спільної організації діяльності між господарствами, підприємствами і організаціями інших напрямків діяльності.

У зв'язку з цим, інтеграція поділяється на внутрішньогосподарчу, міжгосподарчу, внутрішньогалузеву, міжгалузеву. Задачі, функціональні напрямки, рівень і форми взаємозв'язку для кожного інтеграційного формування визначаються залежно від спільно визначених цілей, реального ресурсного забезпечення і можливого ступеня їх об'єднання.

Об'єднання господарств, підприємств і організацій чи їх окремих управлінських, трудових, фінансових та матеріальних ресурсів для організації технологічного процесу з метою отримання і реалізації кінцевого продукту є сутністю інтеграції виробництва.

На підставі розглянутого, інтеграцію виробництва, залежно від переліку суб'єктів господарювання, які створювали формування, і галузі, які вони представляють, можна поділити на:

- промислову;
- сільськогосподарську;
- аграрнопромислову;
- аграрнопромислово-торговельну;
- науково-промислову.

Таким чином, інтеграція, як процес об'єднання праці і ресурсів, є достатньо різновекторною та має свої особливості.

Окремий інтерес представляють міжгалузеві формування. Міжгалузеві формування створюються для координації діяльності сільськогосподарських і промислових підприємств різної спеціалізації у межах будь-якого регіону з метою комплексного його розвитку. Це, як правило, управлінські утворення типу агропрому району, області, республіки. У нинішніх умовах, міжгалузєва форма агропромислової інтеграції отримує розвиток не тільки у сфері управління. Така форма інтеграції знаходить своє місце і у виробничій сфері де створюються виробничі агропромислові об'єднання, які спеціалізуються по виробництву декількох видів сільськогосподарської і промислової продукції. Прикладом таких формувань є агропромислові комбінати і агрофірми.

Об'єднання окремих підприємств в агропромислові формування має економічні переваги. Підпорядкування декількох підприємств одному

управлінському органу, наближеному безпосередньо до виробництва, забезпечує активне, гнучке, та швидко адаптоване управління. Існування єдиного апарату управління об'єднання звільняє фахівців окремих підприємств від ряду адміністративних обов'язків, сприяє зосередженню їх зусиль на виконанні виробничих завдань. Це відображається на підвищенні економічної ефективності діяльності об'єднання, обумовлює скорочення витрат на утримання адміністративно-управлінського апарату в цілому по об'єднанню, веде до зниження собівартості продукції.

В умовах інтеграції, концентрація і спеціалізація здійснюються у більш ширших масштабах, ніж в умовах автономних сільськогосподарських і промислових виробництв. Із створенням формування, межі землекористування господарств, що входять до об'єднання, можуть змінюватися. Це призводить до укрупнення (концентрації) масивів сільськогосподарських культур, більш раціональнішого розміщення сільськогосподарського виробництва, кращої організації території, наближення джерел сировини до місць його переробки, дозволяє використовувати передову техніку та технології, покращувати меліоративний стан земель, проводити селекційну роботу з урахуванням вимог промислового виробництва. Все це, у свою чергу, сприяє:

- підвищенню врожайності основної сільськогосподарської культури у порівнянні з автономними господарствами і приводить до збільшення об'єму виробництва профільуючої продукції;
- поліпшенню якості, сільськогосподарської і промислової продукції;
- підвищенню продуктивності праці.

Зростання продуктивності праці в агропромислових об'єднаннях відображається на зниженні собівартості продукції, збільшенні прибутку і рентабельності виробництва. Раціональне розміщення сільськогосподарського виробництва і закріплення сировинних зон за промисловими підприємствами веде до скорочення витрат виробництва.

У рамках об'єднання є можливість, переміщати основні фонди (трактори, автомашини та іншу техніку) не тільки з одного виробництва в інше (з промислового в сільськогосподарське і навпаки через неспівпадання в них виробничих періодів), але і перерозподіляти техніку між окремими підприємствами об'єднання. Все це підвищує ефективність використання виробничих фондів і трудових ресурсів в об'єднаннях.

Централізація в об'єднанні виконання ряду виробничо-господарських функцій підвищує якість їх виконання, веде до скорочення чисельності працівників, зниження собівартості продукції.

Переваги агропромислових формувань дозволяють обґрунтувати систему основних і додаткових показників їх економічної ефективності. Основними показниками ефективності виробничих агропромислових об'єднань є:

збільшення об'єму виробництва профільної продукції;

приріст прибутку;

поліпшення якості продукції;

зниження собівартості продукції;

збільшення продуктивності праці;

поліпшення використання трудових ресурсів (збільшення числа днів роботи одного постійного робочого протягом року);

поліпшення використання виробничих фондів (зростання фондівіддачі) і капітальних вкладень.

Крім основних, доцільно використовувати додаткові показники економічної ефективності виробничих агропромислових об'єднань, що дозволяють розкрити причини зміни основних показників і додаткові чинники підвищення ефективності. При визначенні збільшення об'єму виробництва профільної продукції використовуються наступні додаткові показники:

по сільськогосподарському виробництву — врожайність основної сільськогосподарської культури;

по промисловому виробництву — вихід продукції з одиниці сировини, що переробляється.

При визначенні приросту прибутку можуть бути використані наступні додаткові показники:

по сільськогосподарському виробництву — рентабельність виробництва профільної культури;

по промисловому виробництву — рентабельність виробництва основної промислової продукції.

Для характеристики поліпшення якості продукції застосовуються показники:

по сільськогосподарському виробництву — рівень внутрішньогосподарчої спеціалізації по профільній культурі. Визначається питомою вагою площі під культурою в загальній площі сільськогосподарських угідь, а також питомою вагою площі, зайнятої фруктовими посівами в загальній площі під культурою;

по промисловому виробництву — питома вага продукції вищої категорії якості в загальному об'ємі виробництва продукції. При визначенні зниження собівартості продукції застосовуються такі показники, як витрати на сировину і вартість обробки, що доводяться на одиницю продукції.

Додатковим показником зростання продуктивності праці по сільськогосподарському виробництву може служити показник трудомісткості

продукції, який вимірюється витратами праці на отримання 1 ц (т) основної сільськогосподарської культури.

Для характеристики поліпшення використання основних фондів і трудових ресурсів застосовуються наступні додаткові показники:

загальна рентабельність сільськогосподарського і промислового виробництв (по об'єднанню в цілому);

ступінь використання праці робочих. Цей показник розраховується як відношення середньоспискової чисельності робочих до максимальної чисельності в «пік» сезону в цілому по об'єднанню у розрахунковому і базовому роках.

Разом з економічною ефективністю виробничих агропромислових об'єднань слід враховувати і соціальну ефективність створення цієї форми організації агропромислового комплексу. Одним із соціальних показників ефективності виробничих агропромислових об'єднань може служити зростання відрахувань до фондів економічного стимулювання, що доводяться на одного працюючого у розрахунковому році у порівнянні з базовим. Додатковими до цього показника є показники зростання середньорічної заробітної плати одного працюючого.

Для аналізу підвищення рівня освіти працівників об'єднання, застосовується показник збільшення питомої ваги працівників, що мають вищу, середню спеціальну і середню освіту, в загальній чисельності тих, хто працює.

Важливо зазначити, що створення організаційних форм агропромислової інтеграції та їх удосконалення само по собі не є універсальним засобом для виходу агропромислового виробництва на якісно новий етап розвитку, що відповідає вимогам ринкової економіки. Його висока ефективність може бути досягнута на основі впровадження нових інтенсивних технологій, що забезпечують безвідходність при переробці сільськогосподарської сировини, економію живої й уречевленої праці, скорочення і повну ліквідацію втрат ресурсів та готової продукції. Вирішення цього завдання вимагає постійного наукового забезпечення агропромислових формувань, широкого застосування сучасної обчислювальної техніки, встановлення тісних взаємовигідних виробничо-торгових і наукових зв'язків із зарубіжними партнерами. Все це сприятиме виходу агропромислового виробництва на сучасний світовий рівень.

Список використаних джерел:

1. Коденская М.Е., Киселев В.А. Агропромышленные предприятия и агрофирмы в условиях перехода к рынку. — К.: Издательство УСХА, 1993. — 182 с.
2. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации. — М.: Экономика, 1989.

3. Чайнов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. 2-изд. — М.: Книгосоюз, 1927.
4. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. — К.: Логос, 1996. — 224 с.
5. Никулихин Я. Проблема агроиндустриальных комбинатов // На аграрном фронте. — 1930. — №1. — С.37-51.
6. Арефьева Е.В. Стратегия и тактика управления производственными системами / Е.В. Арефьева. — Х.: Основа, 1996. — 203 с.
7. Дементьев В.В. Экономика как система власти / В.В. Дементьев // Экономика и право. — 2002. — №2(3). — С. 42-47.
8. Кизим Н.А. Крупномасштабные экономико-производственные системы: организация и хозяйствование / Н.А. Кизим. — Харьков: Бизнес-информ, 1999. — 228 с.
9. Ленский Е.В. Корпоративный бизнес / Е.В. Ленский; под ред. О.Н. Сосковца. — Мн.: «Армита — Маркетинг, Менеджмент», 2001. — 480 с.
10. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент: Концепции и ситуации для анализа / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд. — [12-е изд.] — М.: Вильямс, 2003. — 924 с.
11. Коденська М.Ю. Ефективність інтегрованого виробництва в агропромислових підприємствах і агрофірмах в умовах переходу до ринку / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. — К.: Інститут аграрної економіки, 1994.

***Annotation.** The theoretical aspects of creation of the agroindustrial forming are considered. Certainly economic advantages of activity of production amalgamations production amalgamations, integration, agroindustrial forming.*

***Key words:** production, amalgamations integration, agroindustrial forming.*

УДК 336.76:005.93

Пастух Ю.А., к.е.н., ст. викладач, КПНУ Імені Івана Огієнка;

Печенюк А.В., к.е.н., доцент ПДАТУ;

Кармалюк С.П., к.і.н., доцент Буковинської державної фінансової академії

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

В статті розглядаються питання становлення і розвитку фондового ринку України, формування і класифікації національної моделі корпоративного управління.

Ключові слова: фондовий ринок, модель корпоративного управління, акціонерне законодавство.

Досліджуючи сьогоденні проблеми вітчизняного фондового ринку, необхідно, перш за все, визначити стратегічні напрямки його розвитку, дати відповідь на питання про типологію та особливості національної моделі корпоративного управління, а також проаналізувати історичні передумови, що вплинули на її розвиток.

Вивчення історичного досвіду в цій сфері допоможе уникнути багатьох помилок у процесі розвитку акціонерної форми власності в Україні та формування відповідної законодавчої бази.

Перші акціонерні товариства виникли у період первісного накопичення капіталу і набули значного поширення в епоху домонополістичного капіталізму.

Попередниками сучасних акціонерних товариств можна вважати англійську Ост-Індійську компанію (1600 р.); голландську Ост-Індійську компанію (1602 р.), французьку «Компані дез Енд оксіданталь». Однак, до першої чверті XIX ст. основною організаційною формою бізнесової діяльності залишалися приватні підприємства, а акціонерні товариства були достатньо рідкісним явищем.

Поштовхом для розвитку акціонерного капіталу стало масове будівництво залізниць, яке активно розпочалось у 30-ті роки XIX ст. Акціонерні товариства стають домінуючою формою спочатку у сфері залізничного транспорту і кредитування, а з розвитком важкої промисловості — у всіх галузях, крім сільського господарства.

Так, в Німеччині у 1860 р. було всього 459 акціонерних товариств, а за 1905-1938 рр. їх кількість зросла з 3,2 тис. з капітал 14 млрд. марок, до 5,5 тис. з капіталом 21 млрд. марок. У Великобританії за цей же період кількість

акціонерних товариств зроста з 64,7 тис. до 153,8 тис., а акціонерний капітал — з 12 до 30 млрд. дол. Питома вага акціонерних товариств у загальній кількості підприємств США за період з 1904 до 1939 р. зроста з 23 до 52%, а в продукції промисловості — із 73 до 92%.

Перше російське акціонерне товариство було засновано у 1757 р. й мало назву «Російська у Константинополі торгуюча компанія». Оскільки спеціального акціонерного законодавства на той час не існувало, в основу діяльності товариств було покладено власні статuti, затверджені царем. Передумови для функціонування акціонерних компаній створили Указ 1805 р., який встановив принцип обмеженої відповідальності акціонерів за боргами компанії, та Маніфест 1807 р., який передбачав, що загальний капітал акціонерної компанії має формуватися з внесків багатьох осіб. Пізніше, у 1836 р. було видано Положення про компанії на акціях, яке містило в собі норми вищеназваних указу та маніфесту і стало основою акціонерного законодавства Російської імперії до 1917 р.

Процес створення акціонерних товариств у Росії хоча й розпочався пізніше, ніж в інших країнах світу, однак відбувався більш швидкими темпами. Так, якщо в 1861 р. нараховувалось 120 акціонерних товариств з капіталом 100 млн. руб., то на початок 1917 р. їх було вже 2,9 тис. з капіталом 6,7 млрд. руб.

На території України перші акціонерні компанії було створено у 70-90-х роках XIX ст. Серед них: Російсько-Донецьке товариство кам'яновугільної та заводської промисловості. Краматорське металургійне товариство, акціонерне товариство Катеринославського трубопрокатного заводу, товариство рудників Дубової Балки у Кривому Розі, Російське паровозобудівне і механічне товариство, товариство Південноросійського машинобудівного заводу, Російське товариство машинобудівних заводів Гартмана та ін.

До середини XIX ст. на фондовому ринку Російської імперії панували переважно державні облігації. Недержавні цінні папери були представлені лише у незначній кількості. Корпоративні цінні папери, які вже давно зайняли лідируючі позиції на західних ринках, в Росії почали відігравати помітну роль лише з другої половини XIX ст.

Найповніше російські корпоративні цінні папери були представлені на Санкт-Петербурзькій біржі — головному фондовому майданчику країни. На початку 90-х р. XIX ст. там котирувались папери 32 підприємств, а наприкінці того ж століття — вже 92 підприємств. В основному це були папери приватних залізниць, пароплавних та страхових товариств, приватних торгово-промислових підприємств, комерційних та земельних банків. Розвивались і регіональні біржі імперії. В Україні це була Київська біржа, об'єктами угод якої були цінні папери цукрових заводів, місцевих промислових товариств та

акціонерних комерційних банків. У роки промислового піднесення, коли Петербурзька біржа була не в змозі забезпечити обіг усього акціонерного капіталу Росії, на Київській біржі почали обертатися акції найбільших російських підприємств, зокрема Путилівського заводу, товариства Мальдівських заводів, нафтових заводів братів Нобель тощо.

Економічне піднесення в 1909-1913 роках докорінно змінило фондовий ринок країни. Акціонерні товариства розпочали великомасштабну емісію акцій, в наслідок чого за цей період було випущено утричі більше акцій, ніж за всі попередні роки разом узяті.

На початку ХХ ст. акціонерні компанії домінували в усіх основних галузях економіки Росії. На їх частку припадало близько 68 % промислового капіталу, а також 61 % активів установ комерційного та іпотечного кредитів.

Важливою рисою того часу також було котирування російських корпоративних цінних паперів на біржах у Парижі, Амстердамі, Берліні, Лондоні, Брюсселі.

Політичні події 1917 року викликали значні зміни як в економіці країни в цілому, так і в акціонерному законодавстві зокрема. Спочатку, у березні 1917 р. Тимчасовий уряд ліквідував всі обмеження на діяльність акціонерних компаній, в результаті чого до вересня того ж року було створено 734 акціонерні компанії, сумарний капітал яких становив 1,96 млрд. руб. Однак вже у грудні 1917 р. радянська влада розпочала політику націоналізації банків та підприємств. В таких умовах до 1919 р. всі акціонерні компанії припинили своє існування — їх акції було ліквідовано, а самі підприємства переведено на державне фінансування.

З початком проведення в країні нової економічної політики у 20-х роках ХХ ст. відбулося відродження акціонерних товариств. У травні 1922 р. вийшла Постанова «Про основні приватні майнові паї», яка дозволяла засновувати акціонерні товариства всім громадянам. Таким чином, до кінця 1922 р. було зареєстровано 20 акціонерних товариств, а на початку 1925 р. їх нараховувалось вже 161, серед яких 61 державне, 64 змішаних, 34 приватних та 2 кооперативних. Сумарний статутний капітал цих товариств становив 343 млн. руб.

Однак, відмова радянського уряду від принципів НЕПу значно погіршила інвестиційний клімат. Починаючи з 1927 р., будь-яка форма акціонування розглядалася радянським законодавством як перехідний етап до державного товариства. Державний капітал почав все глибше проникати до акціонерних компаній, і як наслідок на початку 30-х років практично всі вони перетворилися у державні, за виключенням деяких зовнішньоекономічних об'єднань.

Новий етап розвитку фондового ринку та акціонерного законодавства розпочався фактично з набуттям Україною незалежності і у своєму становленні пройшли приватизаційний і постприватизаційний періоди.

На сьогоднішній день у суспільстві існують різні, інколи зовсім полярні думки щодо стану ринку цінних паперів України, Представники державних органів влади, в цілому визнаючи існування певних проблем, намагаються акцентувати максимальну увагу на позитивних моментах. У свою чергу, учасники ринку наводять велику кількість аргументів, що свідчать про слабкий розвиток вітчизняного фондового ринку.

В економічній літературі виділяють чотири основні елементи фінансової системи, за якими класифікують модель корпоративного управління [1], [2].

По-перше, орієнтація фінансового сектора країни — на кредитні установи або на фондовий ринок. По-друге, шлях перетворення заощаджень у інвестиції — через банки, або ринки капіталів. По-третє, система прийняття рішень на рівні корпорації з домінуванням інсайдерів або аутсайдерів. По-четверте, рівень відкритості корпоративних структур. Якщо застосувати наведений перелік до факторів, що вплинули на розвиток вітчизняного ринку цінних паперів, то отримаємо досить неоднозначні результати.

На перший погляд, сертифікатна приватизація створила підґрунтя для домінування рис англосаксонської моделі. На користь цієї версії свідчить масовий характер приватизації, розпорошена структура власності і відсутність домінуючого акціонера. Так, у деякі періоди кількість акціонерів в Україні, сягала 20 мільйонів, а окремі підприємства отримали десятки тисяч власників. За цих умов саме фондовий ринок мав би завоювати провідні позиції у інвестиційних процесах.

Але, з іншого боку, недосконалість форми проведення як сертифікатної, так і грошової приватизації та ряд інших факторів нівелювали англосаксонські риси національної моделі корпоративного управління і сприяли поширенню банківського фінансування. Опосередковано це було зумовлено ще й тим, що історично банки мали певну перевагу над інституціями фондового ринку, яка пояснювалася фактичною відсутністю останнього в СРСР. На період здобуття Україною незалежності ані населення, ані новостворені бізнес-структури практично не мали досвіду роботи з цінними паперами, тоді як банківські установи фактично посідали монопольне становище у сфері мобілізації та розподілу фінансових ресурсів. Крім того, прогалини у вітчизняному акціонерному законодавстві та певні преференції вищому менеджменту під час сертифікатної приватизації призвели до концентрації пакету акцій у власності останніх. Таким чином, відбувся поступовий перехід від аутсайдерської до інсайдерської моделі корпоративного управління. Грошовий етап приватизації

тільки посилив процеси концентрації, оскільки підприємці через лобіювання своїх інтересів на державному рівні вже на етапі формування конкурсних умов намагалися відсікти небажаних конкурентів та убезпечити себе від корпоративних війн.

Також необхідно зауважити, що незважаючи на збільшення кількості акцій в обігу, цей процес у переважній більшості випадків не був пов'язаний з безпосереднім надходженням капіталів на підприємства. Фондовий ринок не слугував механізмом перетворення заощаджень у інвестиції, що власне і є його основним завданням, а фактично відігравав допоміжну роль по обміну одних цінних паперів на інші. Нерозвиненість ринку облігацій, відсутність інвестиційних надходжень за рахунок додаткових випусків акцій через боязнь директорату втрата контрольних повноважень, нестача власних фінансових ресурсів — все це змушувало приватизовані підприємства звертатись до банківського кредитування.

Отже, на початковому етапі існування вітчизняної моделі корпоративного управління склалися передумови для розвитку як англосаксонських, так і континентальних рис. Але поступово почали домінувати риси банківськи орієнтованих моделей, і ці процеси посилюються й на сучасному етапі розвитку. Незважаючи на це, однозначно віднести вітчизняну модель корпоративного управління до континентальної не можна, оскільки є певні ознаки, що дозволяють говорити про її особливості в цілому та особливості банківського кредитування зокрема.

Насамперед, це гегемонія фінансово-промислових груп та їх злиття з політичними утвореннями. Цей феномен давно відомий, але в розвинених країнах він набув цивілізованих форм у вигляді нижчої процентної ставки або особливих умов кредитування за рахунок входження банків у систему власності підприємств. В Україні ж спостерігаються досить гіпертрофовані форми цього процесу, більше схожі на ті, які панують у Південній Кореї.

Ще однією особливістю національної моделі корпоративного управління є той факт, що у власників великих корпорацій основні прибутки (як правило тіньового характеру) формуються за рахунок експлуатації природних ресурсів та низької оплати праці. А така модель більше поширена на африканському континенті.

Зважаючи на це, створену в Україні систему корпоративного управління можна визначити як модель перехідного типу з домінуванням континентальних рис, в якій значну роль відіграють фінансово-промислові групи, а риси англосаксонської моделі носять штучний характер і їх вплив у перспективі буде тільки послаблюватися.

В цілому ж, нині акціонерні товариства є основною організаційно-правовою формою підприємств у всіх сферах економіки країни. Проте, за допомогою інструментів фондового ринку фінансується лише 5-10% інвестицій в основний капітал. Тобто, є всі підстави говорити про слабку роль ринку капіталів у здійсненні довгострокових інвестицій.

Список використаних джерел.

1. Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: Навч. посібник 3-є вид., виправлене. — К.: Каравела, 2004. — 344 с.
2. Гаршина О.К. Цінні папери. Навч. посібник. — К.: ВД «Слово», 2004. — 208 с.
3. Шепелев Л.Е. Акционерные компании в России. — Л., 1973. — 273 с.
4. Сайт Інституту історії України НАНУ <http://www.history.org.ua>.

Annotation. In the article the questions of becoming and fund market of Ukraine, forming development are examined and classification of national corporate case frame.

Keywords: fund market, corporate case frame, joint-stock legislation.

УДК 338.43 (477)

Свиноус І.В., к.е.н., Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ

ТВАРИННИЦТВО ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Розглядаються проблеми функціонування тваринницької галузі в особистих селянських господарствах. Особлива увага факторам, які впливають на розвиток тваринництва в особистих селянських господарствах.

Ключові слова: тваринництво, господарства населення, домогосподарство.

Розглядаючи проблему тваринництва України, слід зазначити, що основна, кількість поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці сконцентровано в господарствах населення, і вони на сьогоднішній день є основними ситуативними товаровиробниками м'яса (рис.).

В цілому ж, нині акціонерні товариства є основною організаційно-правовою формою підприємств у всіх сферах економіки країни. Проте, за допомогою інструментів фондового ринку фінансується лише 5-10% інвестицій в основний капітал. Тобто, є всі підстави говорити про слабку роль ринку капіталів у здійсненні довгострокових інвестицій.

Список використаних джерел.

1. Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: Навч. посібник 3-є вид., виправлене. — К.: Каравела, 2004. — 344 с.
2. Гаршина О.К. Цінні папери. Навч. посібник. — К.: ВД «Слово», 2004. — 208 с.
3. Шепелев Л.Е. Акционерные компании в России. — Л., 1973. — 273 с.
4. Сайт Інституту історії України НАНУ <http://www.history.org.ua>.

Annotation. In the article the questions of becoming and fund market of Ukraine, forming development are examined and classification of national corporate case frame.

Keywords: fund market, corporate case frame, joint-stock legislation.

УДК 338.43 (477)

Свиноус І.В., к.е.н., Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ

ТВАРИННИЦТВО ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Розглядаються проблеми функціонування тваринницької галузі в особистих селянських господарствах. Особлива увага факторам, які впливають на розвиток тваринництва в особистих селянських господарствах.

Ключові слова: тваринництво, господарства населення, домогосподарство.

Розглядаючи проблему тваринництва України, слід зазначити, що основна, кількість поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці сконцентровано в господарствах населення, і вони на сьогоднішній день є основними ситуативними товаровиробниками м'яса (рис.).

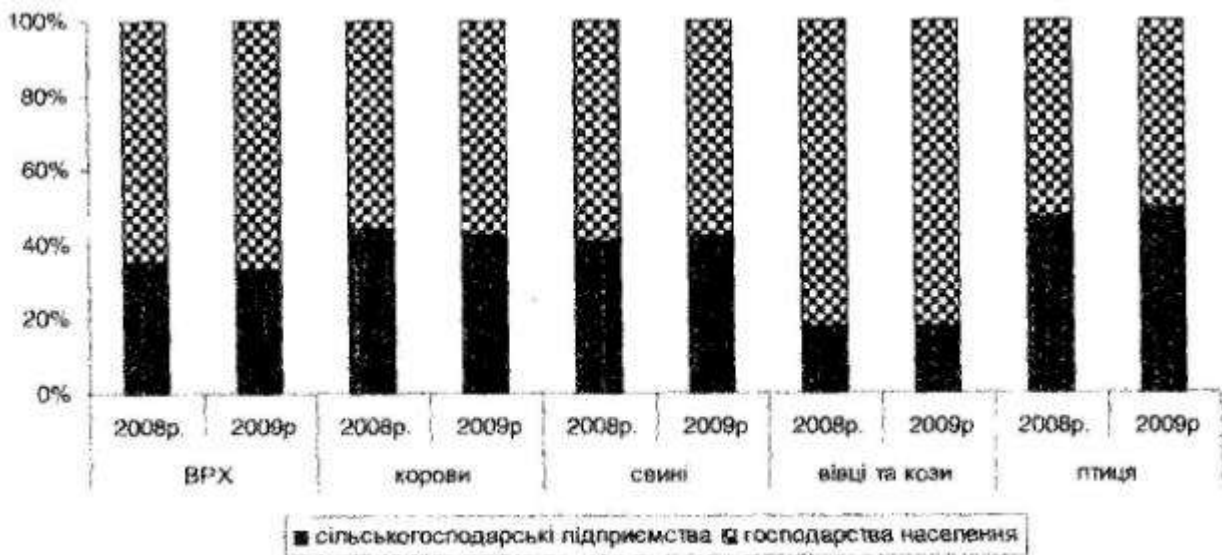

Рис. Структура поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці

Так, Шпичак О.М. [1, 34] наголошує, що основною причиною розвитку виробництва тваринницької продукції в приватному секторі є несвоєчасна та мізерна оплата праці в колективних господарствах, а також низький рівень пенсійного забезпечення пенсіонерів, які проживають у сільській місцевості. Зимовець В.Н. [2, 224] відзначає, що приватний товаровиробник молока став основним товаровиробником, внаслідок зниження обсягів виробництва молока та м'яса колективними сільськогосподарськими підприємствами. Попова Л.Л. [3, 135] вважає, що на ефективність виробництва молока в приватному секторі вплинув той фактор, що в особистих селянських господарствах використовуються здешевлені корми суспільного сектору. Проте, в даний час більшість колективних сільськогосподарських підприємств припинили своє існування, але господарства населення вижили в цей складний час. Пастухов А.С. [4, 34] вважає, що основною причиною подальшого росту є укладання взаємовигідних контактів безпосередньо з переробними підприємствами.

Основна ціль статті полягає в розкритті сучасного стану тваринництва в особистих селянських рогнозовіях.

Але їх державні органи залишають чомусь без уваги за виключенням виплати дотацій за реалізацію великовагової худоби.

За даними опитування громадської організації «Інститут аграрного розвитку», серед тих, хто протягом останніх двох років здавав молодняк великої рогатої худоби або свиней переробним підприємствам чи цехам, лише 26% одержали доплату, 29 — не одержали, оскільки не знали, що вона існує, 18 — вказали, що їм «не дали» доплати, а 23% — не одержали доплати, бо жива маса худоби або свиней не досягла потрібних кондицій. При цьому, заходи державної підтримки особистих селянських господарств недостатні. За даними опитування,

кількість ОСГ, що скористалися цими доплатами, становила 19%.

Станом на 1 січня 2009 року в господарствах населення сконцентровано до 66,6 % поголів'я великої рогатої худоби, 78,6 — корів, свиней — 57,5, овець і кіз — 82,4, птиці — 50%. Проте і особисті селянські господарства продовжують зменшувати поголів'я великої рогатої худоби (рогн.)

Одержана ситуація з тваринництвом в приватному секторі рогнозові і закономірна і слугує дзеркальним відображенням реальної дійсності українського села, яке поставлене в умови самовиживання вже протягом 18 років. Збитковість виробництва молока в особистих селянських господарствах, що викликана низьким рівнем цін, складна демографічна ситуація на селі, а також численні шахрайства при заготівлі молока та негативне ставлення урядовців до приватного товаровиробника призводить до зменшення поголів'я корів у сільських домогосподарствах.

Таблиця 1

Чисельність поголів'я в господарствах населення станом на 1 січня (тис. голів)*

Показник	Рік		
	2008	2009	2009 до 2008, %
Велика рогата худоба	3564,1	3436,4	96,4
У т.ч. корови	2417,3	2295,2	94,9
Свині	4150,4	3704,4	89,3
Вівці та кози	1377,4	1397,8	101,5
Птиця всіх видів	89166,0	89051,0	99,9

*На основі даних Державного комітету Статистики України.

Аналогічні фактори впливають і на зменшення чисельності поголів'я молодняку великої рогатої худоби. Фактично на сьогоднішній день приватник лишився сировинної бази для відновлення поголів'я великої рогатої худоби.

Крім того від урядовців залежить такий стан із зростанням поголів'я ВРХ у господарствах населення. У 2009 році на Україну очікує 10-20% підвищення роздрібних цін на молоко та молочні продукти, падіння закупівельних цін на молоко у 4,7 млн. особистих подвір'їв, вирізання молочних корів і, як наслідок, — розорення селянських домогосподарств. До цього призведе скасування державної підтримки домогосподарств-виробників молока, передбачене «Антикризовим законом» №639-VI, прийнятим Верховною Радою України 31 жовтня 2008 року та підписаним Президентом.

23 грудня 2008 року депутати виправили помилку — 408 голосами було прийнято поправку №28 до «антикризового» законопроекту №3353, яка відновлює дію пільг. Проте вона не набула чинності, оскільки зазначений

законопроект не підписаний Президентом. Більше того, як заявив народний депутат Сергій Терьохін, Президент напевно заветує закон в цілому через закладене у нього продовження мораторію на купівлю-продаж землі до 1 грудня 2010 року.

Починаючи з 1999 року, в Україні діяла норма закону про ПДВ (п.п. 6.2.6. та 11.21 Закону України «Про податок на додану вартість»), відповідно до якої отриманий переробником ПДВ виплачувався виробнику молока у вигляді цільової дотації. Таким чином держава здійснювала адресну підтримку 1,8 мільйонів селянських домогосподарств. У 2007 році на неї було спрямовано 1,06 млрд. грн., відведених у державному бюджеті на розвиток селянського господарства.

Відтепер, з 1 січня 2009 року, якщо Президент не підпише законопроект №3353, переробник повинен віддавати ПДВ до казни, а не домогосподарству-виробнику молока.

Через втрати сировини та додаткові видатки, що виникають під час збору молока у населення, селянин отримує за літр молока на 80-40 копійок менше, ніж великі виробітки. Будучи позбавленими пільги, селяни опиняться в ще більш не вигідному становищі, оскільки для юридичних осіб-сільгоспвиробників зберігається спецрежим оподаткування, що дозволяє залишати ПДВ для покриття витрат та розвитку сільського виробництва.

Із набуттям чинності «Антикризового закону», селянин буде змушений сплачувати податок на додану вартість, створену не тільки ним, а й комбікормовим заводом, електростанцією, нафтовою компанією тощо. При цьому юридичні особи, як і раніше, не лише отримуватимуть ПДВ від переробника, а й залишатимуть собі різницю між сумами отриманого та сплаченого ПДВ.

Разом із тим, 5 млн. жителів сіл, для яких м'ясо-молочна діяльність є профільною, і так страждають від низьких закупівельних цій. Втрата податкових пільг взагалі перекреслить розвиток цієї галузі, оскільки господарям просто стане не вигідно вирощувати велику рогату худобу. Україна залишиться без власного м'яса і молока та буде змушена купувати низькоякісний закордонний сурогат.

Спостерігається подальше зниження поголів'я свиней в особистих селянських господарствах. Так, у 2008 році в сільських домогосподарствах стало на 446 тис. голів свиней менше. Основним фактором, що вплинув на зниження поголів'я свиней, залишається зниження чисельності сільського населення.

Більшість сільських домогосподарств утримують свиней лише з метою задоволення власних потреб в екологічно чистій продукції, оскільки на даний час гостро постала проблема з придбанням якісних продуктів забою. Відбувається

процес ринкової оптимізації чисельності свиней, яке утримується в особистих селянських господарствах.

Глобальна економічна криза, яка охопила всі країни, змусила повернутися численних сільських заробітчаних із-за кордону — це призведе до поліпшення демографічної ситуації селі. За прогнозами співробітників НДІ економіки і менеджменту НУБіП України, в особистих селянських господарствах передбачається зростання поголів'я свиней на 12-15%, корів — 8-9, молодняка великої рогатої худоби — 11 %. При цьому слід зазначити, що господарствах населення тварин вирощуватимуть для власного споживання. Хоча існує висока вірогідність того, що більшість сільських жителів утримуватимуть сільськогосподарських тварин з метою подальшої їх реалізації. В умовах економічної кризи сільські домогосподарства будуть поставлені в умови самовиживання.

Список використаних джерел:

1. Шпичак О.М. Особисті підсобні господарства України — аналіз витрат та ефективності виробництва видів сільськогосподарської продукції — К.: ІАЕ. 2001. 235 с.
2. Зимовець В.Н. Аналіз стану особистих підсобних господарств на Хмельниччині. // Вісник Технологічного університету Поділля. 2001. — №4 — С. 223-230.
3. Попова Л.Л., Комарницька О.П. Велика рогата худоба // Особисті підсобні господарства України — аналіз витрат та ефективності виробництва видів сільськогосподарської продукції / За ред. О.М. Шпичака К. ІАЕ, — 2001 — С.136-149.
4. Пастухов А.С. Личные подсобные хозяйства Ростовской области: их роль в переходной экономике и перспективы развития // Матер. семинара-совещания 20-21 апреля 1999 г. / ВИАПИ. — М. 1999, С. 32-35.

***Annotation.** Problems of functioning of livestock forming in small farms of rural habitants are considered. Special attentions are gave consideration to factors, that have influence to development of livestock forming in small farms of rural habitants.*

***Key words:** livestock forming, small farms of rural habitants, household.*

УДК 633.63:631.1

А.В. Фурса, к.е.н., провідний науковий співробітник ІЦБ УААН

УДОСКОНАЛЕННЯ ЦІНОВОГО МЕХАНІЗМУ ТА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ БУРЯКОЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ

Висвітлюються деякі питання, розвитку цукробурякового виробництва та значення цінового механізму і державної фінансової підтримки у підвищенні його ефективності.

Ключові слова: цукробурякове виробництво, ціновий механізм, ціна, собівартість, державна підтримка.

Фінансово-економічна криза, яка розпочалась в кінці 2008 року в Україні, безумовно, вплине на структуру цукробурякової галузі і її окремих суб'єктів. Однак, в цілому цукробурякове виробництво є самодостатньою високоефективною галуззю, яка при чіткій науково-обґрунтованій стратегії свого розвитку, може відіграти позитивну роль в стабілізації економічного життя агропромислового комплексу і країни в умовах кризи. В іншому випадку буде відбуватися подальша монополізація ринку вузьким колом цукрових фірм, банкрутство і скорочення числа виробників, зменшення посівних площ і кількості цукрових заводів, ріст обсягів переробки імпортного цукру-сирцю і, як підсумок — передача вітчизняного ринку цукру іноземним компаніям.

Українська статистика свідчить, що за останні роки фактичні показники собівартості, ефективності та продуктивності цукробурякового виробництва є значно нижчими від тих, яких можливо було б досягти при застосуванні прогресивних технологій. Так, за даними Держкомстату, собівартість 1 тонни цукрових буряків в 2007 р. становила 177,2 грн., ціна реалізації — 157,6 грн., а рівень рентабельності досяг від'ємного (-11,1%) значення (збитку). Загальна окупність вкладеної у виробництво цукрових буряків гривні становила лише 0,889 грн. Тільки Львівська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька області не понесли збитків від виробництва цукрових буряків у 2007 році.

Все це в загальному спричинило значне зменшення обсягів виробництва цукрових буряків та цукру (табл. 1), призвело до дестабілізації економіки бурякосійних господарств та цукрових заводів.

Відтак зроблено висновок, що ефективне функціонування цукробурякової галузі неможливе без забезпечення її суб'єктам умов для розширеного відтворення виробництва шляхом формування такого рівня цін, який би давав змогу відшкодовувати не тільки витрати виробництва, а й забезпечувати отримання певного прибутку. При цьому відшкодовуватись повинні економічно

обґрунтовані витрати, які, крім забезпечення беззбитковості, мають також підвищити його конкурентоспроможність.

Таблиця 1.

Основні показники роботи цукробурякового виробництва України

Роки	Площа, тис. га	Урожайність, т/га	Валовий збір, тис. т.	Цукристість, %	Збір цукру з 1 га, т	Виробництво цукру, млн. т
2001	853	18,3	15575	15,17	1,94	1,657
2002	763	18,9	14452	14,50	1,87	1,428
2003	666	20,1	13392	15,70	2,19	1,456
2004	697	23,8	16600	15,00	2,57	1,788
2005	624	24,8	15468	16,33	3,04	1,897
2006	787	28,5	22421	15,78	3,29	2,592
2007	578	29,4	16978	15,02	3,23	1,867
2008*	387	35,5	13725	17,01	4,07	1,575

*За попередніми даними.

Вперше, з метою стабілізації ситуації в цукробуряковому підкомплексі у 2008 році запроваджено дієвий механізм стимулювання сільськогосподарських підприємств при вирощуванні цукрових буряків. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2008 року № 584 «Про внесення зміни до пункту 2 Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки виробництва продукції рослинництва» сільськогосподарським підприємствам, які вирощують цукрові буряки для виробництва цукру в межах квоти «А», надається дотація у розмірі 750 гривень на 1 гектар посівів. В 2008 р. загальна сума державної підтримки на вирощування цукрових буряків становить 243,7 млн. грн.

Досвід роботи в умовах доплати за цукросировину 2008 року в розмірі 750 грн. на гектар посіву показав, що за існуючих цін на засоби виробництва галузь вийде лише на рівень беззбитковості, але для досягнення економічно обґрунтованого прибутку рівень доплат на 2009 рік має зрости до 1500 грн./га.

Без суттєвих коректив і запозичення досвіду західних країн щодо застосування високих технологій при виробництві цукрових буряків і цукру українська цукробурякова галузь і надалі буде працювати неефективно. Рівень урожайності цукрових буряків в Україні уже в ближчі роки має бути 45,0-50,0 т/га, а вихід цукру на заводах — 13,5-14,0%, Тільки тоді, при високій якості продукції, цукробуряковий підкомплекс може стати конкурентоспроможним.

І, незважаючи на те, що цукрова галузь є найбільш енерго- і матеріаломісткою в АПК, вона може стати основним джерелом грошових надходжень для підприємств і господарств у наступних маркетингових роках в силу особливостей кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків на

сільськогосподарську продукцію.

Більшість сільськогосподарських виробників розчаровані низьким рівнем цін на зерно врожаю 2008 року і різким зниженням його прибутковості, отже зменшать посіви зернових. Не дає належного економічного ефекту захоплення вирощуванням соняшнику в зв'язку з низькою врожайністю цієї культури і зниженням ціни на його насіння; аналогічні обставини з вирощуванням ріпаку, при збиранні якого ще й допущені значні втрати, а також кукурудзи, яка принесла в цьому році значні збитки. Відбувається також значний ріст цін на побічні продукти буряківництва — жом і мелясу, як дефіцитні кормові і технологічні компоненти.

Важливим фактором є стабільний ріст урожайності цукрових буряків, яка в 2008 р. понад 35 т/га. Однак, різкий ріст цін на матеріально-технічні ресурси, найперше, мінеральні добрива, засоби захисту рослин і паливно-мастильні матеріали спонукає до пошуку зниження витрат на виробництво і економії ресурсів.

Собівартість одної тонни реалізованої продукції за останні роки виросла з 137,0 до 177,2 грн., а середня ціна реалізації з урахуванням дотації із 139,1 до 157,6 грн. Рівень рентабельності галузі буряківництва всі роки перебуває на дуже низькому рівні від 1,5 до 11,1%, а в 2002, 2004, 2007 роках одержано збиток -8,6%, -0,8 і -11,1% відповідно (табл. 2).

Таблиця 2.

**Економічна ефективність виробництва цукрових буряків у господарствах
Міністерства аграрної політики України**

Роки	Собівартість реалізованої продукції, грн./т	Ціна реалізації, грн./т*	Рівень рентабельності, %	Окупність 1 грн. витрат, грн.
2001	137,0	139,1	1,5	1,01
2002	140,2	128,1	-8,6	0,91
2003	132,1	140,3	6,2	1,06
2004	136,8	135,7	-0,8	0,99
2005	168,9	177,0	4,8	1,05
2006	167,4	186,0	11,1	1,11
2007	177,2	157,6	-11,1	0,89
2008**	179,0	182,5	2,0	1,02

* Без ПДВ, транспортних, експедиційних та накладних витрат, але з урахуванням дотацій і доплат

** За попередніми даними

Розрахунки показують, що собівартість 1 тонни цукрових буряків при врожайності 40 т/га в 2009 році становитиме близько 180,0 грн./т, мінімальна

ціна — 183,3 грн./т, а це не дозволяє вести просте відтворення, не говорячи вже про розширене.

Закупівельна ціна цукрових буряків має знаходитись в прямій залежності від реалізаційної ціни цукру, яка в 2007-2008 роках у зв'язку із ситуацією на цукровому ринку, знизилась з 3200 до 2850 грн./т з ПДВ, тобто відрегулювати в даній ситуації ціну цукрових буряків неможливо.

Таким чином, дотації виробникам цукрових буряків в розмірі 1500 грн./га, є вкрай необхідними, економічно коректними і обґрунтованими. Без такої дотації буряківникам, за незначним виключенням, призведе до різкого зменшення виробництва цукрових буряків, що в принципі вже відбувається на практиці.

Державна підтримка виробництва цукрових буряків сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки держави та збільшенню надходжень до бюджетів всіх рівнів, підвищенню ефективності роботи бурякового підкомплексу, часткового забезпечення його обіговими коштами і у значній мірі може вирішити питання зайнятості і фінансового забезпечення населення, що проживає у сільській місцевості.

Питання дотації постійно пов'язано також з необхідністю адаптації цукробурякового виробництва до вимог СОТ, державної безпеки та перспективами розвитку галузі. Необхідно відмітити, що така дотація може бути тимчасовою і при досягненні врожайності 45-50 т/га рівень рентабельності виробництва цукрових буряків може бути врегульовано закупівельною ціною.

Аналіз технологій вирощування цукрових буряків у США і Німеччині показав, що у цих країнах при практично рівних з Україною витратах на 1 га посіву — 9-10 тис. грн., однакових закупівельних цінах (в США, наприклад, близько 230 грн./т) економічні показники набагато вищі: врожайність майже у 2 рази (55-62 т/га), прибуток у 3-4 рази (5-6 тис. грн.), рівень рентабельності — 50-55%. Іноземні фермери вже давно взяли курс на мінімізацію витрат при вирощуванні цукрових буряків, відмовляються від внесення органічних добрив безпосередньо під урожай, а приорюють соломі попередника, не збирають гичку, а використовують її як добриво, вводять сидерати, оптимізують внесення мінеральних добрив, значно скорочують витрати на заробітну плату (12-15 люд.-год./га проти 120-150 люд.-год./га у нас).

Тому при існуючому рівні оптово-відпускних цін на матеріально-технічні ресурси наступна модифікація існуючого цінового механізму має ґрунтуватися, з однієї сторони, на вдосконаленні запровадженого механізму державної підтримки бурякосійних господарств, з метою здешевлення цукросировини, а з іншої — на підвищенні ефективності виробництва, вдосконаленні технологій, зменшенні втрат цукрових буряків та цукру, стимулюванні підвищення якості продукції, вдосконаленні економічних взаємовідносин між суб'єктами

цукробурякового виробництва.

Annotation. Some problems of development of sugar-beet production and importance of price formation mechanism and state financial support in increasing its efficiency are considered.

Key words: sugar-beet production, price formation mechanism, price, price cost, state support.

УДК 331.108

Ткачук В.В., к.е.н., старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проводиться оцінка впливу змін зовнішнього та внутрішнього середовища на здійснення управлінської діяльності. Розглядається можливість удосконалення технології процесу управління.

Ключові слова: технологія процесу управління, управлінське рішення, менеджмент, керівник.

Сучасні умови розвитку ринкової економіки вимагають трансформації виробничих функцій, впровадження новітніх технологій в виробничі процеси, а перш за все перебудови управлінської діяльності. Оскільки управління виступає збудником усіх виробничих процесів, починаючи з планування та закінчуючи контролем, і на сьогодні склалася така ситуація, яка потребує проведення необхідних змін в системі управління, приведення її до вимог ринкової економіки та розв'язання нових задач. Так як зміна зовнішнього середовища позначилася на внутрішніх підсистемах і механізмах функціонування підприємства, змінилася традиційна схема розподілу повноважень і відповідальності. Особливого розгляду потребує удосконалення управлінського процесу та його технологія, оскільки вона являється основною складовою управління в цілому. Підтвердженням цього виступає господарська практика підприємств агропромислового сектору.

Технологія управлінського процесу виступає в якості допоміжного інструменту по регулюванню ситуації як на макро так і на мікро рівнях. Проблемам технології управлінського процесу, їх дослідженням і розробці

цукробурякового виробництва.

Annotation. Some problems of development of sugar-beet production and importance of price formation mechanism and state financial support in increasing its efficiency are considered.

Key words: sugar-beet production, price formation mechanism, price, price cost, state support.

УДК 331.108

Ткачук В.В., к.е.н., старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проводиться оцінка впливу змін зовнішнього та внутрішнього середовища на здійснення управлінської діяльності. Розглядається можливість удосконалення технології процесу управління.

Ключові слова: технологія процесу управління, управлінське рішення, менеджмент, керівник.

Сучасні умови розвитку ринкової економіки вимагають трансформації виробничих функцій, впровадження новітніх технологій в виробничі процеси, а перш за все перебудови управлінської діяльності. Оскільки управління виступає збудником усіх виробничих процесів, починаючи з планування та закінчуючи контролем, і на сьогодні склалася така ситуація, яка потребує проведення необхідних змін в системі управління, приведення її до вимог ринкової економіки та розв'язання нових задач. Так як зміна зовнішнього середовища позначилася на внутрішніх підсистемах і механізмах функціонування підприємства, змінилася традиційна схема розподілу повноважень і відповідальності. Особливого розгляду потребує удосконалення управлінського процесу та його технологія, оскільки вона являється основною складовою управління в цілому. Підтвердженням цього виступає господарська практика підприємств агропромислового сектору.

Технологія управлінського процесу виступає в якості допоміжного інструменту по регулюванню ситуації як на макро так і на мікро рівнях. Проблемам технології управлінського процесу, їх дослідженням і розробці

прогресивних елементів присвятили свою діяльність багато вітчизняних та зарубіжних вчених: В.П. Галушко, О.Д. Гудзинський, С.І. Дем'яненко, Й.С. Завадський, М.Й. Малік, В.А. Кадієвський, М.І. Ковальчук, М.П. Поліщук, А.В. Попов, М.Г. Чумаченько, Ф.У. Тейлор, А. Файоль, В.В. Юрчишен та багато інших. Але економічні процеси не стоять на місці, вони динамічно розвиваються, ставлячи все нові питання різного характеру.

Мета статі: провести оцінку адаптації управлінських процесів до нових умов господарювання.

Зміна організаційно-правової форми підприємств, розпаювання та переведення їх на акціонерні, фермерські господарства — не здійснила істотних змін в внутрішньо структурному управлінні, склалась важка ситуація в аграрному секторі, а особливо в тих підприємствах галузі те непрофесійний, некваліфікований непристосований до нових умов господарювання управлінський персонал, з нечітко встановленими планами подальшої діяльності. Керівництво, як правило, обмежується одним максимум двома роками в одному господарстві, це спричиняє загострення проблем короткострокового управління підприємством, що призводить до ситуації коли головна увага приділяє короткостроковим результатам, що, природно, обмежує горизонт стратегічних рішень. Зміна організаційної структури має формальний характер, нечітким є повноваження та відповідальність керівництва, перевантаженість оперативною діяльністю вищої ланки управління підприємством, нерегульовані відносини керівників та пайовиків. Даний стан вимагає впровадження реального контролю власника на фінансово-господарську діяльність підприємства. В більшості випадків господарства очолюють керівники з недостатнім рівнем освіти, або без фахового рівня підготовки, без практики в управлінській діяльності. В результаті цього керівник не має навиків по створенню певної управлінської команди, виробленню навиків керівника що до управління підприємством не достатньо компетентний в технології та процесах управління. В більшості підприємств існує розбалансованість між відповідністю існуючих систем управління за рівнем їх розвитком і адаптованістю до вимог постійно змінного зовнішнього і внутрішнього середовища. Водночас зміна форм власності розширює спектр управлінської діяльності, пов'язаної з виконанням маркетингових, фінансових питань. Створюються служби маркетингу які займаються рекламою та збутом готової продукції і не мають реального впливу на виробництво. Підвищується вагомість фінансової діяльності, в ряді підприємств першими заступниками стають керівники фінансових відділів, основний акцент уваги яких — фінансова доцільність та фінансовий результат без врахування соціальних та частини господарських питань. Крім того, основні зусилля керівника в багатьох випадках

спрямовані на ухилення від приватизації, при неминучості увага направлялась на формування великого пакету акцій у своїх руках. Масова приватизація призвела до розпорошення власності серед дрібних акціонерів що призводить до втрати реального управління власниками, через неможливість об'єднання інтересів великої кількості пайовиків і результат — банкрутство підприємства, або перехід власності в одні руки, як правило керівництва підприємства з одночасною втратою соціальної сфери діяльності, яка не приносить прямих прибутків.

В загальному, підприємству неможливо протистояти змінам зовнішнього середовища і основне завдання для нього за допомогою випереджувальних заходів або завдяки зворотній реакції зберігати свою життєздатність і досягти намічених цілей. Підготовка до змін та реакція на них залежить від ставлення керівництва до самих змін та розуміння владних повноважень як керівників, так і працівників. А в реальній практиці існує прямий зв'язок між рівнем розвитку системи менеджменту та кінцевими результативними показниками господарювання. В результаті криза на підприємствах обумовлена насамперед недосконалістю системи управління та її складової — управлінського процесу.

Вихід підприємства з кризового стану вимагає розробки стратегії антикризового управління, які неможливо реалізувати, не здійснивши перехід до іншого виду менеджменту з врахуванням технології та процесу прийняття управлінських рішень в нових умовах оточуючого середовища. Процес управління дає можливість розглянути послідовне виконання певних стадій управління в логічній послідовності з дотриманням встановлених норм та правил оскільки він, як і процес виробництва, відбувається постійно, починаючи з постановки цілі, завдання і закінчується виконанням цих завдань, досягненням певного результату. Стадія процесу управління свого роду елементи, які показують на якому рівні знаходиться виконання конкретної функції, кожна з яких представляє конкретну уособлену управлінську дію. Характерним в даному випадку є те що стадії здійснюються в чітко визначені послідовності, і якість кожної наступної стадії залежить від ступеня якості здійснення попередньої. Таким чином, стадія виступає як складова частина просторово-часової структури процесу використання управлінських робіт. І особливу роль в процесі управління відіграють керівник та керівний склад в цілому, оскільки вони є джерелом вироблення технології процесу управління, першочергова ціль — якої раціоналізація управлінського процесу шляхом виключення таких видів діяльності і операцій, які не є оптимальними для досягнення запланованої мети. Усі перетворення та нововведення мають певні позитивні результати, тому головним завданням управління полягає в пристосуванні до навколишнього середовища, використанні успішної технології процесу управління з урахуванням реалій свого підприємства

Здійснення даної технології процесу управління вимагає високої професійної підготовки, належного рівня культури управлінської діяльності, вміння та навиків керівника як суб'єкта управління. Це передбачає наявність знань, вмінь, волі, професійної підготовки, кваліфікації, управлінських навичок, трудового досвіду, загальної культури та культури праці, соціально-психологічних якостей, виховання та освіти, здоров'я та працездатності. Усі ці фактори стають визначальними умовами успішного перетворення, а технологія дає можливість виявити, використати і розвинути приховані можливості підприємства, що дасть змогу значно покращити не тільки менеджмент в цілому, а і поліпшити загальноекономічну ситуацію на підприємстві. Використання даної технології можливе на інших підприємствах подібного типу та подібної спеціалізації, що в свою чергу дасть можливість покращити діяльність підприємства та удосконалити саму технологію та її процес, тому що для кожного підприємства, враховуючи загальне, потрібно враховувати індивідуальні можливості, особливості діяльності, встановлений психологічний клімат на підприємстві та інше. Передання певних технологій процесів управління дасть змогу частково покрити недостатній рівень підготовки спеціалістів управлінської галузі, знизити ризики управлінської діяльності, автоматизувати ряд етапів управління, обмежити інформаційні потоки, забезпечити оптимальність прийняття управлінських рішень.

Даний підхід широко використовується в світовій практиці ведення народного господарства, також деякі підходи використовувались в діяльності колишніх колективних господарств, і на сьогодні використання даного підходу є актуальним, зважаючи на стан в аграрному секторі економіки, оскільки спостерігається великий розрив між підприємствами, які зуміли пристосуватись до вимог ринкової економіки і тими підприємствами, які на жаль не змогли зорієнтуватись в швидкозмінному навколишньому середовищі, не вдалось застосувати нові технології виробничо-господарської діяльності і в результаті знаходяться у важкому економічному становищі.

При проведенні змін головними повинно бути інноваційна спрямованість системи управління, гнучкість виробництва, постійне оновлення. Спрямованість на максимально повне використання виробничих потужностей, впровадження та здійснення цих перетворень та подальший розвиток залежить від рівня та якості персоналу, а також від ефективності прийняття та здійснення управлінських рішень, правильна постановка орієнтирів та принципів управління.

Своєрідність сьогоденного внутрігосподарського управління на українських підприємствах полягає в його перехідному характері, який виявив невідповідність принципів організації управління, що склалися раніше, умовам господарювання, які зазнали змін. Нові підходи ще не спираються на цілісну

систематизовану теорію. Вона поки що перебуває на стадії моніторингу, початкового опрацювання емпіричного матеріалу. Недоліки в системі внутрішнього управління підприємством у більшості випадків є причиною виникнення кризової ситуації. Вихід підприємства з кризового стану вимагає розробки стратегії антикризового управління, стратегії виживання. Для цього потрібні консолідація його функціонально-управлінської конфігурації, створення гармонійно узгодженої структури, пропорційність обсягів влади та відповідальності кожного з учасників конфігурації на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. Т. 1, Вид. 2-е. К., Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998, 542 с.
2. Завадский И.С. Организация распорядительной деятельности и принятия управленческих решений. — К.: Урожай, 1979. — 190 с.
3. Див.: Гончаров В.В. В поисках совершенства управления: руководство для высшего управленческого персонала. Опыт лучших промышленных фирм США, Японии и стран Западной Европы. В 2-х томах. М., МНИИПУ, 1996, 488 с.
4. Новая технология и организационные структуры. / За ред Й. Пиннинга, А. Бьюитандама. М., Экономика, 1990, 269 с.

***Annotation.** The estimation of influencing of changes of external and internal environment is conducted on realization of administrative activity. It is examined to possibility of improvement of technology of management process.*

***Key words:** technology of management process, administrative decision, management, leader.*

Mgr im. Jarosław Kaczyński

Uniwersytet Ekonomiczny Wrocław BHU QUAY

BARIERY ROZWOJU MAIYCH PRZEDSIĘBIORSTW NA PRZYKŁADZIE FIRMY DZIAIAJĄCEJ NA RYNKU DYBR PRZEMYSŁOWYCH

***Streszczenie.** Rozwyj maiych i torednich przedsmbiorstw w Polsce fest ograniczany przez szereg barier o tyinym charakterze. UniemoiliwiajM one skuteczne konkurowanie zwłaszcza z przedsiicbiorstwami, ktyre po akcesji*

систематизовану теорію. Вона поки що перебуває на стадії моніторингу, початкового опрацювання емпіричного матеріалу. Недоліки в системі внутрішнього управління підприємством у більшості випадків є причиною виникнення кризової ситуації. Вихід підприємства з кризового стану вимагає розробки стратегії антикризового управління, стратегії виживання. Для цього потрібні консолідація його функціонально-управлінської конфігурації, створення гармонійно узгодженої структури, пропорційність обсягів влади та відповідальності кожного з учасників конфігурації на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. Т. 1, Вид. 2-е. К., Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998, 542 с.
2. Завадский И.С. Организация распорядительной деятельности и принятия управленческих решений. — К.: Урожай, 1979. — 190 с.
3. Див.: Гончаров В.В. В поисках совершенства управления: руководство для высшего управленческого персонала. Опыт лучших промышленных фирм США, Японии и стран Западной Европы. В 2-х томах. М., МНИИПУ, 1996, 488 с.
4. Новая технология и организационные структуры. / За ред Й. Пиннинга, А. Бьюитандама. М., Экономика, 1990, 269 с.

***Annotation.** The estimation of influencing of changes of external and internal environment is conducted on realization of administrative activity. It is examined to possibility of improvement of technology of management process.*

***Key words:** technology of management process, administrative decision, management, leader.*

Mgr im. Jarosław Kaczyński

Uniwersytet Ekonomiczny Wrocław BHU QUAY

BARIERY ROZWOJU MAIYCH PRZEDSIĘBIORSTW NA PRZYKŁADZIE FIRMY DZIAIAJĄCEJ NA RYNKU DYBR PRZEMYSŁOWYCH

***Streszczenie.** Rozwyj maiych i torednich przedsmbiorstw w Polsce fest ograniczany przez szereg barier o tyinym charakterze. UniemoiliwiajM one skuteczne konkurowanie zwłaszcza z przedsiicbiorstwami, ktyre po akcesji*

Polski do Unii europejskiej uzyskały możliwość prowadzenia działalności w naszym kraju. Celem opracowania jest ukazanie podstawowych barier ograniczających rozwój przedsiębiorstwa na podstawie firmy działającej na rynku dystrybucyjnym przemysłowych.

Rola i znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw¹

Małe przedsiębiorstwa w życiu gospodarczym każdego kraju odgrywają bardzo istotną rolę, między innymi poprzez tworzenie nowych, konkurencyjnych miejsc pracy, elastyczność w dostosowywaniu się do zmian i wymogów globalizującej się gospodarki, uzupełnianie rynku w zakresie tworzenia produktów i usług, a przede wszystkim w zakresie ożywiania i kształtowania lokalnej gospodarki. Stanowią według rynek szacunkowy ponad dziesięć procent wszystkich firm działających na obszarze Unii europejskiej, zatrudniają jednocześnie około 66% siły roboczej². Uważa się, że małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią stabilizator gospodarki niwelujący zagrożenia związane z okresowymi spowolnieniami rozwoju³. Poprzez swoją elastyczność wpływają na rozwój i poziom innowacyjności, a tym samym skutecznie konkurują na rynku. W Polsce dominującą formą działalności małych przedsiębiorstw jest handel hurtowy i detaliczny, drobne usługi i obsługa innych, zwłaszcza większych, podmiotów gospodarczych, obsługa nieruchomości, budownictwo, transport, gospodarka, magazynowa oraz inne działalności; usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna⁴. Swoją działalność skupiają głównie w pobliżu dużych miast, lub dużych skupisk przedsiębiorstw, z którymi kooperują, a które gwarantują im rynek zbytu i, dostęp do wykwalifikowanej siły roboczej. Do podstawowych cech małych przedsiębiorstw zalicza się:

- elastyczność w dostosowywaniu się do dynamicznie zmieniających się zasad gry rynkowej,
- zdolność do tworzenia nowych miejsc pracy,
- szybkie absorpcje nowych rozwiązań technicznych i organizacyjnych,
- niski koszt działalności (w tym rozpoczęcia działalności),
- przedsiębiorczość i kreatywność w zakresie poszukiwania nowych rozwiązań, nowych idei, i nowych obszarów działalności,
- łatwość adaptacyjną w zakresie dostosowania się do nowego miejsca, czasu i zasobów,
- funkcjonowanie we wszystkich dziedzinach gospodarki.

Mimo, iż mikro i małe przedsiębiorstwa uważa się za główny stymulator rozwoju i jeden z najważniejszych segmentów w gospodarce każdego państwa, napotykają one w swojej działalności szereg barier, które ograniczają ich rozwój, mobilność i funkcjonowanie. Bariery te mogą być różnego rodzaju:

- barier ekonomicznych, które przejawia się głównie w nadmiernym fiskalizmie (chodzi nie tylko o wysokie HMK podatki, ale również o skomplikację), oraz w niedoborze w kapitale własnym, co w konsekwencji przyczynia się do małej wiarygodności kredytowej, a w konsekwencji utrudnia pozyskanie kapitału obcego, a tym samym szybki rozwój
- barier edukacyjnych, które przejawiają się w niedoskonałości w wykształceniu zwłaszcza w zakresie marketingu, finansów i zarządzania,
- barier prawnych, które wiążą się ze skomplikowanymi i niestabilnymi przepisami prawnymi. Elementy te przyczyniają się do powstrzymywania przez zakładaniem własnej działalności zarobkowej przez osoby wchodzące na rynek pracy, jak i do przedsięwzięcia funkcjonującego poza naszymi granicami,
- barier zarządzania, które wiążą się z oczekiwaniami przez przedsiębiorcy w na zapewnienie im przez państwo rynku zbytu,
- barier społecznych wiążących się z negatywnym wizerunkiem przedsiębiorcy, który często traktowany jest jako podmiot nieuczciwy i niekompetentny.

Barier rozwoju małego przedsiębiorstwa. Studium przypadku

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie podstawowych barier utrudniających działalność i ograniczających konkurencyjność przedsiębiorstwa, działającego na rynku dystrybucyjnym przemysłowych, a którego podstawowym domenem jest świadczenie usług i produkcja w zakresie zabezpieczenia i utrzymania ruchu innych przedsiębiorstw. Podstawowa działalność opiera się na dostarczaniu do przedsiębiorstw przemysłowych i innych jednostek zaopatrzeniowo - technicznych elementów pierwszego montażu [OEM], części zamiennych jak i produkty w zaopatrzeniowych. Analizowany podmiot posiada autoryzowane przedstawicielstwo wielu światowych producentów normalnych przemysłowych, znajdujących zastosowanie w przemyśle, budownictwie i rolnictwie. Zakres działalności obejmuje cały obszar Polski, w niewielkim stopniu działalność jest prowadzona również na Litwie, Ukrainie, Czechach i Słowacji. Analizowany podmiot posiada, szereg certyfikatów, dyplomów i wyróżnień, które potwierdzają jego wiarygodność i pozycję konkurencyjną na rynku. W związku z dynamicznym rozwojem, zwiększającym się zakresem działalności systematycznie wzrasta zatrudnienie oraz sieć dystrybucji.

Prowadząc działalność gospodarczą analizowany podmiot napotyka w swojej działalności szereg ograniczeń, które hamują lub uniemożliwiają prawidłowy rozwój. Zdaniem zarządcy podstawowe zagrożenie wiążące się z:

- ze zbyt dużym obciążeniem fiskalnym ze strony państwa,
- małą wydajnością pracy przy jednoczesnym jej znacznym koszcie,
- trudnościami w uzyskaniu kredytów oraz kredytów finansowych umiarkowanego i zewnętrznego finansowania działalności,

- nieelastyczne przepisy prawa w zakresie regulowania stosunków pracy,
- katastrofalne zadiutienie niektyrych brani, ktyre blokuje przepiywy piepikipe i przyczynia sitc do powstawania zatoryw płatniczych,
- brak jasnej polityki restrukturyzacji przedsiKbiorstw o przestarzałym potencjale wytwyrzym,
- diugotrwaie i nieskuteczne postKpowania s№dyw gospodarczych,
- korupcja oraz brak efektyw w jej zwalczaniu.

PodstawowJfe barierJfe wpiywajJfecJfa na pozycjK konkurencyjnJfe przedsubiorstwa sJfe podatki, ktyre maj№ charakter bezpoaredni i pośredni. Do podatkyw pośrednich zalicza sitc podatek dochodowy od osyb fizycznych, podatek dochodowy od osyb prawnych, podatek rolny, podatek Ieіьпы, podatek od nieruchomo!ьci, podatek od ibrodkyw transportu. Natomiast do podatkyw pośrednich zalicza bik: podatek od towaryw i usiug oraz podatek akcyzowy. Nalcyty podkreśli», Ic polskie prawo traktuje zarywno maіć i średnie przedsiKbiorstwa tak jak przedskbiorstwa dute.

Kolejna bariera zwiNkzana jest z trudnościami w uzyskaniu ibrodkyw na finansowanie dziaialnoibct z zewuKtrznymy rrydei, do ktyrych analizowane przedsiKbiorstw zalicza sk: kredyt bankowy, kredyt kupiecki oraz fundusze unijne. Zdaniem firmy banki slosuj№ bardzo restrykcyjne przepisy, ktyre uniemo'tliwiaj№ uzyskanie kredytu. Procedura zwiNkzana z jego udzieleniem wymaga od przedskbiorecy doskonaiej znajomości wiciu zagadniec prawnych i ekonomicznych, lub skorzystanie z pomocy wyspecjalizowanych instytucji, kty re zwiidcszaj№ koszt kredytu.

Kolejne piydio zwiNazanc z funduszami unijnymi rywniet nic jest dostKpne dla wszystkich podmioty w zaliczanych do grupy maitych i średnich przedsiKbiorstw. Do podstawowych ograniczec zwlNazanych z brakiem moiliwoibci wykorzystania tych ibrodkyw zaliczono w badanym przedsiicbiorstwic:

- brakwystara^^jintOTnacjidotyicyJ^aaejmoftwoH^ipo^kaniatychibrodkyw,
- nierywne traktowanie podmioty w, ktyre zaliczane do tej samej kategorii znacznie bik rynuJfe (przedsiębiorstwo maie zalrodnioj№ce U) osyb jest traktowane tak samo jak przedsiębiorstwo ibrednie zatrudniaj№ce 249 osy b, w rzeczywistości przedshebiorstwo maіć nie ma szansy na uzyskanie dofinansowania)
- brak ibrodkyw wiasnych - chc№c otrzyma» dotacjK paіcіy wykazane sk posiadaniem ibrodkyw wiasnych (wibkszoH,» dotacji działa na zasadzie refundacji, tzn, przedsiicbiorstwo otrzymuje dotacje dopiero po pozytywnym zakoczeniu i rozliczeniu projektu.
- zawiie i skomplikowane procedury zwŁNszone z ubieganiem się o wsparcie, ktyre dotyczN® krytykich tarniny w składania wnioskyw oraz toidnoi ьci w ich wypełnianiu (wnioski s№ bardzo rozbudowane, jednoczą ьpie wymagajWe

dostarczenia wiciu zaiNacmikyw, ktyre maiym i średnim przedsiębiorstwom trudno uzyska»).

Zdaniem analizowanego przcdsiKbiorstwa istotnym elementem ograniczającym rozwój i pozycję konkurencyjnN® jest nieelastyczne prawo pracy, ktyre gwarantuje pracownikom wicie przywilejyw. Pryby jego zmiany odbierane s№ przez pracownikyw, a zwłaszcza zwiJfeki zawodowe jako zamach na ich przywileje, a nie moffiwość» uelastycznienia przepisyw. Wskazuje wik, Tc podstawowe zmiany powinny wiNsza» siK z możliwościN« stosowania elastycznych form zatrudnieni a (czas określony, telepraca, praca w niepełnym wymiarze czasu, zatrudnienie tymczasowe, zadaniowe itp.). Istotnym elementem ograniczającym rozwój przedsiębiorstwa s№ rywniet wysokiepozapiacowe koszty pracy, ktyre znaczWscó zwiKkszej№ koszt pracy i powodujlfe, Te jest on relatywnie drogi w stosunku do innych czynmkyw produkcji. NaleTy zaznaczy». Te w zwijfeku / niekorzystaN® sytuacji® demograficzon® koszty te Ёk<i№ w dalszym cLNegu wykazywaiy tendencje wzrostowe.

Istotnym elementem wpiy waj№cym na moiliwofuci konkurowania maiych i średnich przedsiębiorstw wiNalN® sii< rywniei' z katastrofalnym zadiuTeniem niektyrych przedsiębiorstw, ktyre ze względu na ich strateg tczn№ pozycję nie podlegajMbprawom rynkowym. Stocznie, huty, energetyka i inne kapitaiochionne branie ko:rzystaj№c z, uprzywilejowanej pozycji zadiuTajłK® wik nie regulujKsc jednocześnie swoich zobowŁN®zac. Pryby odzyskania zainwestowanych środków finansowych napotykaW® znaczne bariery, zwłaszcza. Tc postępowanie s№dowc trwa czKSto kilka lub kiikadziesiNat mieskey.

PodsumowujX»c moTna powiedzie». Te niemało jest sfer w ktyrych przedsiębiorstwo napotyka bariery rozwoju. Nicktyre z nich, jak te zwiNbzane z wykształceniem czy jakościN® zarządzania, przedsiębiorcy mog№ prybowa» rozwlNfcza» we własnym zakresie. Стюбж jednak (np. kwestie podatkowe czy prawo pracy) powinna Ёуж usunięta przez paestwo. Tym bardziej, Te dostęp do kapitaui na rozwój, w czasach kryzysu finansowego i zaostrzającej six po! ityki kredytowej bankyw, będzie sk zapewne pogarszał.

Annotation. The development of small land medium enterprises is limited by huge number of different barriers. They make impossible to compete with another firms of EU, that can do their business in our country. The main purpose of this paper is to show the basic barriers of firms development in the company acting on industrial market.

1. Philips A. Neck, The Role and Importance of Small Enterprises, Small Enterprise Dcvelopment, Emerald Backfiles 2007, s. 13-14

2. D. Lauder, G. Boocock, J. Presley, The System of Support for SMEs in the UK and Germany, *European Business Review*, vol. 94, No. 1, 1994, pp. 9-16.
3. Zob.: S. Jankiewicz, Założenia do wspierania małych i «średnich przedsiębiorstw», [w] *Przedsiębiorczość i K: szansy sukcesu rozwoju, gospodarki, przedsiębiorstw, społeczeństwa*, red. naukowy K. Piech, M. Kulikowski, Instytut Wiedzy, Warszawa 2003, s. 69.
4. J. Klimek, Rola zarządzania strategicznego rozwoju przedsiębiorcy. Instytut Organizacji i Zarządzania w Przemysle „ORGMAZ”, Warszawa 2006, s. 191.
5. OEM - Original Equipment Manufacturers, zob.; R.W. Hass, *Industrial Marketing Management*, Third Edition, PWS Kent Publishing Company, Boston Massachusetts, Division of Wadsworth, Inc 1986, s. 10.

mgr Kinga Pietrzak

TOLITYKAROWGJU REGIONALNEGO

Polityka rozwoju regionalnego spełnia dwa podstawowe cele, a mianowicie podniesienia konkurencyjności regionu oraz wyrównywania dysproporcji rozwojowych między regionami. Wprowadzana w Polsce decentralizacja państwa tworzy podstawy do prowadzenia aktywnej polityki intraregionalnej nastawionej na rozwój poszczególnych województw. Jednocześnie rośnie znaczenie działań związanych z polityką rozwoju realizowanych na szczeblu centralnym. Stymulowanie wzrostu konkurencyjności regionu nasępuje przez odpowiednie działania zmierzające do poprawy jakości życia na danym terenie, a szczególnie działania w takich dziedzinach jak ochrona środowiska, edukacja, bezpieczeństwo i zdrowie publiczne, a także poprzez działania pobudzające aktywność gospodarczą, a mianowicie rozwój małych i średnich przedsiębiorstw czy tworzenie odpowiedniego klimatu inwestycyjnego. Działania prowadzone w ramach polityki rozwoju regionalnego tradycyjnie koncentrują się na¹:

- rozwoju infrastruktury technicznej i informatycznej, przy czym istotne jest by działania władz nie wypierały inwestycji, które mogły być w tych obszarach realizowane przez kapitał prywatny,
- wspieraniu inwestycji - zazwyczaj przez stymulowanie powstawania i wsparcie rozwoju małych i «średnich przedsiębiorstw oraz przez działania dla przyciągnięcia kapitału zagranicznego, a głównie inwestycji korporacji międzynarodowych,

2. D. Lauder, G. Boocock, J. Presley, The System of Support for SMEs in the UK and Germany, *European Business Review*, vol. 94, No. 1, 1994, pp. 9-16.
3. Zob.: S. Jankiewicz, Założenia do wspierania małych i «średnich przedsiębiorstw», [w] *Przedsiębiorczość i K: szansy sukcesu rozwoju, gospodarki, przedsiębiorstw, społeczeństwa*, red. naukowy K. Piech, M. Kulikowski, Instytut Wiedzy, Warszawa 2003, s. 69.
4. J. Klimek, Rola zarządzania strategicznego rozwoju przedsiębiorcy. Instytut Organizacji i Zarządzania w Przemysle „ORGMAZ”, Warszawa 2006, s. 191.
5. OEM - Original Equipment Manufacturers, zob.; R.W. Hass, *Industrial Marketing Management*, Third Edition, PWS Kent Publishing Company, Boston Massachusetts, Division of Wadsworth, Inc 1986, s. 10.

mgr Kinga Pietrzak

TOLITYKARozwoju Regionalnego

Polityka rozwoju regionalnego spełnia dwa podstawowe cele, a mianowicie podniesienia konkurencyjności regionu oraz wyrównywania dysproporcji rozwojowych między regionami. Wprowadzana w Polsce decentralizacja państwa tworzy podstawy do prowadzenia aktywnej polityki intraregionalnej nastawionej na rozwój poszczególnych województw. Jednocześnie rośnie znaczenie działań związanych z polityką rozwoju realizowanych na szczeblu centralnym. Stymulowanie wzrostu konkurencyjności regionu nasępuje przez odpowiednie działania zmierzające do poprawy jakości życia na danym terenie, a szczególnie działania w takich dziedzinach jak ochrona środowiska, edukacja, bezpieczeństwo i zdrowie publiczne, a także poprzez działania pobudzające aktywność gospodarczą, a mianowicie rozwój małych i średnich przedsiębiorstw czy tworzenie odpowiedniego klimatu inwestycyjnego. Działania prowadzone w ramach polityki rozwoju regionalnego tradycyjnie koncentrują się na¹:

- rozwoju infrastruktury technicznej i informatycznej, przy czym istotne jest by działania władz nie wypierały inwestycji, które mogłyby w tych obszarach realizowane przez kapitał prywatny,
- wspieraniu inwestycji - zazwyczaj przez stymulowanie powstawania i wsparcie rozwoju małych i «średnich przedsiębiorstw oraz przez działania dla przyciągnięcia kapitału zagranicznego, a głównie inwestycji korporacji międzynarodowych,

- wspieraniu rozwoju instytucji otoczenia przedsiębiorczości przez działania nakierowane na rozwijanie w układzie regionalnym innowacyjności i technologii oraz sektora informacji i usług konsultacyjnych - doradczych,
- działaniu dla rozwoju zasobów ludzkich na danym terenie, których skutkiem ma być poprawa efektywności funkcjonowania kapitału prywatnego w regionie.

Istnieje wiele teorii rozwoju regionalnego, które tłumaczą przyczyny nierównomierności i zrywania rozwoju w perspektywie przestrzeni, czasu i między podmiotami. Jednocześnie każda z teorii wskazuje na specyficzne aspekty działalności gospodarczej, które dają największe pozytywne skutki rozwojowe poprzez określony sposób zachowania podmiotów gospodarczych przyczyniający się do dobrobytu regionu. Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw w danym regionie może nastąpić samoczynnie albo może być istotnie stymulowany przez odpowiednią politykę władz regionalnych. Praktycznie, niemal w każdym przypadku, rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oznacza istotny wkład w rozwój regionalny².

W 2004 roku został opublikowany II Raport Spójności, w którym zawarto propozycje zmian w polityce strukturalnej na lata 2007 - 2013. Komisja zaproponowała następujące priorytety³:

- konwergencja ma służyć przyspieszeniu konwergencji gospodarczej regiony w gorzej rozwiniętych, polepszeniu warunków wzrostu gospodarczego i zatrudnienie dzięki inwestowaniu w zasoby materialne i ludzkie, innowacji i rozwojowi społeczeństwa opartego na wiedzy, ochronie środowiska i efektywności administracyjnej,
- konkurencyjność i zatrudnienie w regionach zaproponowano krajom członkowskim, które obejmuje cel poprzedni. Cel ten ma wzmacniać konkurencyjność i atrakcyjność regiony w poprzez programy rozwoju regionalnego oraz wspieranie innowacji i przedsiębiorczości. Odnosi się do wzmocnienia zdolności dostosowawczych pracowników i przedsiębiorstw oraz rozwoju rynków pracy zorientowanych na przeciwdziałanie wykluczaniu społecznemu.
- europejska współpraca terytorialna będzie realizowany przez wzmocnienie współpracy na trzech poziomach, a mianowicie współpracy transgranicznej poprzez wspólne programy, współpracy na szczeblu ponadnarodowym oraz sieci współpracy i wymiany doświadczeń w całej Unii. Cel ten będzie wspierał rozwój terytorium Unii Europejskiej.

Polityka rozwoju regionalnego jest obecnie jednym z priorytetów Unii Europejskiej, o czym świadczy udział w budżecie Unii Europejskiej wydatków zwłaszczanych z finansowaniem Funduszy Strukturalnych⁴:

– Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, który ma na celu przyczynianie się do korygowania podstawowych dysproporcji regionalnych we Wspólnocie poprzez udział w rozwoju i dostosowaniu strukturalnym regionów opóźnionych w rozwoju oraz w przekształcaniu upadających regionów przemysłowych. Działalność Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego koncentruje się na takich dziedzinach jak inicjatywy na rzecz rozwoju lokalnego oraz zatrudnienia, jak też działalności małych i średnich przedsiębiorstw, rentownych inwestycji produkcyjnych umocowujących tworzenie lub utrzymywanie trwałego zatrudnienia, infrastruktury, rozwoju turystyki oraz inwestycji w dziedzinie kultury, ochrony i poprawy stanu środowiska, rozwoju społeczeństwa informacyjnego. W ramach tych dziedzin wspierane są działania związane z inwestycjami produkcyjnymi mającymi na celu tworzenie i ochronę stałych miejsc pracy, inwestycjami w infrastrukturę, która przyczynia się do zwiększenia potencjału gospodarczego, rozwoju, dostosowania strukturalnego oraz tworzenia lub utrzymywania stałych miejsc pracy w tych regionach, w tym inwestowania w infrastrukturę przy czyniącym się do tworzenia i rozwijania transeuropejskich sieci w dziedzinie transportu, telekomunikacji i infrastruktury energetycznej, biorąc pod uwagę konieczność połączenia z centralnymi regionami Wspólnoty regionów strukturalnie upośledzonych na skutek ich wyspiarskiego, śródziemnego lub peryferyjnego usytuowania, która dotyczy zrymicowania upadających terenów gospodarczych i obszarów przemysłowych, sprzyja odnowie obszarów w miejskich dotkniętych kryzysem i tworzy lepszy dostęp do obszarów wiejskich i obszarów zalotnych od rybołówstwa, nadzania infrastruktury w przypadku, gdy modernizacja lub przekształcenie jest warunkiem wstępnym dla tworzenia lub rozwoju działalności gospodarczych tworzących nowe miejsca pracy, ilitenie z połączeniami infrastrukturalnymi, od których zależy rozwój tych działalności, rozwój endogeniczny potencjału poprzez środki które zachęcają i wspierają lokalny rozwój i inicjatywy zatrudnienia oraz sfinansowanie małych i średnich przedsiębiorstw, obejmującej w szczególności pomoc przy obsłudze przedsiębiorstw, zwłaszcza w dziedzinie zarządzania, badań rynku oraz badań i usług wspólnych dla kilku przedsiębiorstw, finansowanie transferu technologii, iNscznicz gromadzeniem i upowszechnianiem informacji, wspieranie organizację między przedsiębiorstwami i placówkami naukowymi oraz finansowanie wprowadzania innowacji w przedsiębiorstwach. poprawę dostępu przedsiębiorstw do środków finansowych i pomocy poprzez tworzenie i rozwój właściwych instrumentów finansowych, bezpotrzebnie» pomoc inwestycyjną w przypadku, gdy istniejące systemy pomocy nie istnieją, zapewnienie właściwej infrastruktury dla lokalnego rozwoju i polityki zatrudnienia, pomoc dla instytucji świadczących w regionie usługi w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy,

ale z wyliczeniem ibrodkiw finansowanych przez Europejski Fundusz Spoieczny (EFS)

– Europejskiego Funduszu Socjalnego, ktryy koncentruje siic na szkoleniach zawodowych i sprawach zatrudnienia, finansuje takie działania jak zawodowa integracja bezrobotnych, szczegyinie objjctych diugotrwaiym bezrobociem, zawodowa integracja miodzieiy poszukujicej pracy; integracja osyb naraionych na wyiiczenie z rynku pracy, promocja rywnych szans zawodowych kobiet i miodczyzn, adaptacja pracownikiw do zmian przemysłowych, stabilnoiuac i wzrost zatrudnienia, zwitekkszanie potencjaiu ludzkiego w badaniach, nauce i technologii, wzmacnianie systemyw edukacyjnych i szkoleniowych,

– Europejskiego Funduszu Gwarancji i Orientacji dla Rolnictwa, ktryy promuje dostosowania struktur rolnicznych i rozwój obszary w' rolnych. Finansuje takie dziaiaania jak podtrzymanie dochodyw rolnikiw i osad rolnych w obszarach gyrskich i rejonach zacofanych, pomoc dla miodych rolnikiw, wspieranie tworzenia slowarzyszec producentyw, konwersja, reorientacja, dywersyfikacja i ulepszenie jakoibci produkcji rolnej, rozwój infrastruktury rolnej, wspieranie inwestycji w turystyki*:., zapobieganie katastrofom naturalnym, odnowa wsi, protekcja spuH>ci/ny rolnej, rozwój i eksploatacja obszaryw Ieіьпысь, protekcja ibrodowiska i rejonyw wiejskich oraz imynieria finansowa,

– Funduszu Ryboiywstwa (Instrument Finansowy Pomocy dla Ryboiywstwa) finansuje projekty strukturalne w sektorze ryboiywstwa takie jak modernizacja floty, rozwój farm rybnych, protekcja pewnych obszaryw morskich, ulepszenie portyw rybnych, przetwyrstwo i marketing produktyw ryboiywstwa, promocja produktyw,

– Funduszu Kohezji zwanego rywnief Funduszem **Spyjnoibd**(ang. Co-hesion Fund) lub Europejskim Funduszem Kohezji jest instrumentem polityki strukturalnej, lecz nie zalicza sk do funduszy strukturalnych. Zakres dziaiaania Funduszu Spyjnomci obejmuje pomoc o zaskgu krajowym, a nie regionalnym jak to ma miejsce w przypadku funduszy strukturalnych. Giywnym celem Fundusz Spyjnoibci jest wzmacnianie spyjnotbei społecznej i gospodarczej Wspylnoty poprzez linansow'anic projektyw tworznbcych spyjn№ caioіьж w zakresie ochrony ibrodowiska i infrastruktury transportowej. H>rodki Funduszu Spyjnotbei s№ kierowane do paestw członkowskich, w ktyiyh produkt narodowy brutto (PNB) na jednego mieszkaccajest niiszy nii* 90% średniej w pacstwach Unii Europejskiej, oraz w ktyiyh opracowany zostai program zmierzaj-Nscy do spcinienia kryteriyw konwergencji ustalonych w art. 104 Traktatu ustanawiającego WspylnotK Europqjsk№. Projekty finansowane z Funduszu Spyjnoibci powinny Буж zgodne z postanowieniami traktatyw, przyj Ktymi zgodnie z nimi instrumentami oraz politykami wspylnotowymi LNbcznie z polityk№ ochrony iwodowiska, transportowi^, w dziedzinie sieci transeuropejskich, polilykNs konkurencji oraz politykNa zamywicc publicznych. W przypadku, gdy kraj

członkowski nie dotrzyma programu konwergencji dla Unii Gospodarczej i Walutowej, przyznane fundusze mogą być wstrzymane⁶.

– innych programów wspólnotowych.

Polityka regionalna jest istotnym elementem prowadzonej polityki społeczno-gospodarczej. Jej celem jest podnoszenie konkurencyjności regionów oraz wyrównywanie dysproporcji rozwojowych między regionami. Ważnym narzędziem realizacji polityki rozwoju regionalnego jest wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw. Wspieranie rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw w ramach programów regionalnych ma na celu dywersyfikację, wzmocnienie i rozwój gospodarek regionalnych, a także utrzymanie i wzrost zatrudnienia na regionalnych i lokalnych rynkach pracy. Ta ostatnia przesłanka ma szczególne znaczenie w regionach zagrożonych lub już dotkniętych wysokim bezrobociem strukturalnym, w tym podlegających głębokiej restrukturyzacji sektorowej. Poprzez wspieranie działań podejmowanych w ramach programów regionalnych, realizowane są również priorytety samorządów terytorialnych jak i cele polityki rzeczą wobec małych i średnich przedsiębiorstw.

Dokonanie wyboru działań i instrumentów wspierających przedsiębiorców, dostosowanych do priorytetów i specyfiki gospodarczej regionu, należy do kompetencji samorządu województwa. To samorządowi określać strukturę interwencji kierowanej do przedsiębiorców w powiązaniu z innymi działaniami strukturalnymi i rozwojowymi podejmowanymi na terenie województwa. Podstawowe działania wspierające przedsiębiorców, programowane i realizowane w województwach powinny obejmować instrumenty z następujących pakietów⁷:

- doradztwo ogólne i specjalistyczne dla małych i średnich przedsiębiorstw w fazie rozwoju lub ustabilizowanego wzrostu, przygotowujące je do działania i konkurencyjności na jednolitym rynku europejskim,
- doradztwo ogólne i specjalistyczne dla małych i średnich przedsiębiorstw eksportujących oraz doradztwo ogólne i szkolenia dla przedsiębiorców zamierzających rozpocząć działalność eksportową,
- doradztwo ogólne i specjalistyczne dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących inwestycje związane z komputeryzacją firmy oraz wykorzystaniem Internetu w działalności gospodarczej,
- dotacje inwestycyjne na finansowanie części inwestycyjnej planów rozwoju, które powstaną w następstwie pomocy doradczej uzyskanej w ramach programu.

Indywidualne plany rozwoju firm, które zostaną opracowane w wyniku pomocy doradczej, powinny być wspierane dotacjami inwestycyjnymi. Ponadto pomoc doradcza -szkoleniowa oraz wsparcie finansowe powinny otrzymać inicjatywy dotyczące rozwoju sfery instytucjonalnej, pomagające tworzyć i rozwijać: w regionie instytucje otoczenia biznesu takie jak inkubatory

przedsiębiorczości, centra informacji gospodarczej, centra wspierania biznesu, centra obsługi inwestora, centra informacji i transferu technologii, parki technologiczne, a także budowa» instytucje finansowe wspierają inwestycje przedsiębiorców⁸.

Ukształtowany w ostatnich latach pogłębiony rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw jest ważnym elementem procesu zmian strukturalnych w polskiej gospodarce, nie przyczynia się do tworzenia nowych miejsc pracy i lepszego przystosowania struktur potańczeniowych do potrzeb odbiorcy, jest wszechstronnie prezentowany w działalności polskich przedsiębiorstw. Lokalne nastawienie małych i średnich firm nie wyklucza szerszych związków gospodarczych o charakterze regionalnym, międzyregionalnym, a także ogólnokrajowym i międzynarodowym. Wszystko zależy od tego, jaki produkt powstaje w wyniku działalności firmy lub jaki rodzaj dystrybucji lub usługi realizuje firma, jaka jest dynamika zarządzania firmą oraz jakie jest lokalne otoczenie sprzyjające lub nie rozwojowi firmy,

Proces rozwoju regionalnego jest efektem działania trzech grup przesłanek, a mianowicie⁹:

1. wewnętrznych (endogenicznych) stanowiących zazwyczaj początek transformacji ekonomicznej i społecznej. W tej grupie najważniejsze przesłanki to:
 - zastosowanie nowych rozwiązań technicznych importowanych z zagranicą,
 - narodzenie się nowej przedsiębiorczości,
 - ujawnienie i rozwój specyficznych zasoby lokalnych,
2. zewnętrznych (egzogenicznych)—lokalizacja w regionie nowych zakładów produkcyjnych, przynależnych do przedsiębiorstw zewnętrznych, wpływających na zmiany struktury produkcji lokalnej,
3. reakcji na zmiany zewnętrzne (technologiczne, organizacyjne) - efektem jest powstanie różnorodnych projektów w rozwoju na poziomie lokalnym bazujących na kooperacji i współdziałaniu między przedsiębiorstwami, przedsiębiorstwami a instytucjami publicznymi lub powstających jedynie w sektorze publicznym; ten rodzaj przesłanek również zaliczany jest do typu odśrodkowych.

Kreowanie rozwoju zmusza władze publiczne do wywierania wpływu na odpowiednią kombinację czynników o charakterze egzogennym i endogenicznym. Pociągająca to za sobą wypracowanie odpowiednich modeli polityki interwencji. W praktyce gospodarczej efektem zastosowania wybranego modelu jest zazwyczaj powstawanie różnorodnych dziedzin działalności małych i średnich przedsiębiorstw. Istnieje wiele teorii rozwoju regionalnego, które tłumaczą przyczyny nierównomiernego i zdyktowanego rozwoju w perspektywie przestrzeni, czasu i między podmiotami. Jednocześnie każda z teorii wskazuje na specyficzne aspekty działalności gospodarczej, które dają największe pozytywne skutki rozwojowe poprzez określony sposób zachowania podmioty w gospodarczych przyczyniającej się do dobrobytu regionu.

MoiliwoibiK udzielenia pomocy regionalnej wynika z art. 87 ust. 3a Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (TWE). Pomoc regionalna jest udzielana w celu wyrównania w rozwoju poszczególnych regionów w ramach całej Unii Europejskiej. Pomoc publiczna jest dopuszczalna tylko w tych regionach, w których poziom PKB na mieszkańca wynosi poniżej 75% średniej unijnej. Warunek ten spełnia cały obszar Polski i tym samym kwalifikuje się do pomocy regionalnej. Obszary, na których dopuszczalne jest udzielanie pomocy regionalnej na terenie Polski określa Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 października 2006 r. w sprawie ustalenia mapy pomocy regionalnej (Dz.U.06.190.1402).

Unia Europejska obejmuje 27 państw członkowskich, które tworzą wspólnotę i wewnętrzny rynek liczący 493 miliony obywateli. Tym samym jednak, ryftice gospodarcze oraz społeczne pomiędzy państwami i ich 271 regionami pogiębiy six. Celem europejskiej polityki regionalnej jest skonkretyzowanie solidarności Unii poprzez dJWfenie do spójności gospodarczej i społecznej, zmniejszajJfec ry mice poziomu rozwoju poszczególnych regionów. Polityka regionalna pomaga sfinansować konkretne projekty na rzecz regionów, miast i ich mieszkańców. IdeKajeslstworzenie warunków, by regiony mogły w pełni odegrać swójJf® rok w dNŚTeniu do rozwoju i konkurencyjności oraz. mogły rywnocześnie wymieniajxmixdzy sobNę pomysły i „dobre praktyki”.

1. M. RNak M. Grabowski, P. Kulawczuk, M. Nowicki, M. Wargacki, E. Wajnicka, Maie i nrednieprzedsicbiorstwa a rozwój regionalny, Polska Agencja Rozwoju u PrzdusiKbiorczoibci, Warszawa 2001, s. 1!
2. Tamie, s. 85.
3. B. Filipiak (red.), Społeczno - gospodarcze aspekty kreowania rozwoju lokalnego, Fundacja na Rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin
4. M. BNęk, M. Grabowski, P. Kulawczuk, M. Nowicki, M. Wargacki. E. Wojnicka. Maie i ludniepr/edsiicbiorstwa arozwyj..., op. cit., s. 13,
5. <http://www.funduszestmkturalnc.gov.pl> z dnia 2008-05-29.
6. http://ww.w.eurobium.pi/fimdusz_spojnosci.php, z dnia 2008-05-29.
7. Kierunki działań RzNsdu wobec małych i średnich przedsiębiorstw od 2003 do 2006, Ministerstwo Gospodarki. Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003, s. 43.
8. Tamie, s. 43.
9. M.BNęk, M. Grabowski, P. Kulawczuk, M. Nowicki, M. Wargacki. E. Wojnicka, Maie i średnie przedsiębiorstwa a rozwój..., op. cit., s. 23-24.

УДК 334.012.63/64

Бурковський А.П., старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

ФРАНЧАЙЗИНГ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

У статті проаналізовано стан та законодавча база франчайзингу. Визначено ключові моменти і пропонується застосування підприємствами малого і середнього бізнесу франчайзингу як нової договірної форми здійснення бізнесової діяльності.

***Ключові слова:** бізнес, бренд, франчайзинг, франчайзер, франчайзі, роялті, пашуальний платіж, ліцензія.*

Подолання економічної кризи і подальший розвиток, обмеження фінансових ресурсів саме суб'єкти малого і середнього бізнесу, які характеризуються швидкою окупністю капітальних вкладень, здатні за державної підтримки на законодавчому рівні стимулювати структурну перебудову економіки, розвиток економічної конкуренції, створювати додаткові робочі місця, насичувати ринок вітчизняними товарами і послугами.

Один із способів ефективної діяльності підприємства малого і середнього бізнесу — це вкласти капітал у франшизу, тобто ліцензію, яка дає можливість використовувати відому торгову марку і готову систему бізнесу відомого підприємства для виробництва і продажу конкурентноспроможних товарів або послуг в певному регіоні. За це право утримувач франшизи, як правило власник малого або середнього підприємства, платить франчайзеру первинний внесок (пашуальний платіж), а згодом вносить і щомісячну платню (роялті).

Проблеми функціонування франчайзингу досліджуються в працях, багатьох українських фахівців в галузі економіки та права, серед них: Бедринець М.Д., Говорушко Т.А., Ляшенко В.І., Кошилева О.Г., Светкова М.Ю., Тимченко О.І., Черепков В.І. та інші.

Більшість науковців вважають, що франчайзинг зародився у США, наприкінці XIX століття, коли ряд великих компаній США продавали малому бізнесу право на продаж своїх виробів по всій країні. Піонером в освоєнні франчайзингу вважають компанію «Зінгер».

Інша молода компанія «Дженерал моторс» також у 1898 році створила ефективну франчайзингову систему. Не маючи засобів для відкриття власної мережі магазинів, вона продала парові двигуни через дилерів, таким чином запровадила початок сучасної системи продажу автомобілів. Дилеру виділялась певна територія і гарантувався захист від конкурентів. Натомість він брав на себе

зобов'язання не продавати машини інших виробників, забезпечувати високий рівень обслуговування і підтримувати імідж компанії. У такий же спосіб компанією «Рексол» було організовано мережу аптек. [2,80].

Період найбільшого розвитку франчайзингу припадає на 1980 рік у США, де кожних 6-5 хвилини відкривалося нове франчайзингове підприємство. На сьогодні франчайзинговими мережами в США створюється близько 13% ВВП, у них зайнято 7 млн. осіб. За даними міністерства торгівлі США, протягом останніх дванадцяти років реалізація товарів і послуг компаніями, які працюють за системою франчайзингу, зростає щомісячно на 10%. Після 2000 року в США частка франчайзингу в роздрібному товарообороті досягла 50%, Після США найсильнішими є позиції франчайзингу в Канаді, де його частка в роздрібному товарообороті досягає 26%; у Західній Європі та Японії — близько 10%. У цілому ж у промислово розвинутих країнах діє понад 1 млн. таких фірм, які забезпечують роботу 10 млн. осіб, а згідно з економічними прогнозами чисельність малих фірм, що працюють на основі франчайзингової системи привілейованих зв'язків і контрактів, зросте до 3 млн. [1, 98].

Перспективність застосування франчайзингу підтверджують такі дані: у США наприкінці п'ятого року існування банкрутами стали лише 14% франчайзингових підприємств, тоді як для незалежних молодих фірм цей показник становити більш як 65% [1, 103].

Однією з переваг хороших франшиз заключається в тому, що банки віддають перевагу кредитувати тих, хто купує франшизу, ніж тих, хто хоче починати свій бізнес з нуля [4, 71].

Міжнародні експерти по управлінню передбачають, що наступні два десятиліття стануть періодом стрімкого розвитку міжнародного франчайзинга. На думку експертів IFA, одним з факторів, які створюють передумови для швидкого зростання франчайзингових систем на початку XXI ст., є його глобалізація [5, 73].

У глобальних франчайзингових мережах можна виділити дві основні тенденції: появу комплексних франчайзингових підрозділів; проникнення франчайзингу в сферу {інформаційних технологій, в електронну комерцію і в саму відому глобальну мережу — Інтернет.

Теза про потенційний глобальний франчайзинг може отримати заперечення в силу певної обмеженості території кожного франчайзі. Втім, ці рамки носять «примарний» характер, а франчайзинг в цілому не має кордонів, і шляхом об'єднання територіально, просторово обмежених мереж в глобальному масштабі утворюється «павутина», в результаті чого в будь-якій точці світу можна зустріти бренди McDonald's, Kodak, Coca-Cola, KFC, Service Master, Baskin Robbins, що в рамках концепції ГІМК дозволяє говорити про глобальні

франчайзингові канали, «сформованих» з національних франчайзингових мереж [6, 79].

Для створення повноцінного бренду необхідні роки, а інколи десятиріччя. Бренд — це той нематеріальний актив, яким компанія дорожить більше всього. По словам Р. Гамільтона, генерального директора одного з головних виробників одягу США Hartmarx Corporation «на створення бренду інколи необхідно потратити 50 років». [7, 23]

Для України франчайзинг є порівняно новим явищем, тоді як у промислово розвинутих країнах він практикується століттями, забезпечуючи потреби суспільства в різних послугах.

За даними Української асоціації франчайзингу станом на жовтень 2005 року в Україні нараховувалось 190 франчайзингових компаній, що співробітничали з більш ніж 2 тис. франчайзі. В галузевому розрізі або за сегментами ринку маємо такі дані: 25% франчайзингових підприємств — це підприємства громадського харчування (фаст-фуди, ресторани); 20% — підприємства роздрібної торгівлі як продовольчими, так і непродовольчими товарами; 12% — підприємства сфери послуг (мобільний зв'язок, перукарні, хімчистки, спортклуби, турагенства); 8% — АЗС; 32%, — підприємства інформаційних мереж; 3% — у сфері промислового виробництва [3].

Найбільшою популярністю серед потенційних франчайзі користуються ті сегменти бізнесу, поріг входження до яких становить від 25 до 70 тис. дол. Пояснюється це тим, що при розумній сумі вкладень тут можна отримувати достатньо високий дохід. На думку деяких експертів, щоб відкрити невелику хімчистку, необхідно мати 46 тис. дол., невелику кав'ярню — 25 тис. дол., а салон краси — від 30 тис. дол. Відповідно, що найбільш динамічно розвиваються сегментами франчайзингового бізнесу є торгівля, громадське харчування та послуги для споживачів, сумарна частка яких становить майже 90% ринку (лідером є мережа «Джинси-Суперціна», до складу якої вже входять 225 магазинів). Самим динамічно розвиненим сегментом є сфера послуг: кількість працюючих в ній компаній зросла за рік у два рази — з 40 до 80. У числі нових напрямків — готельний бізнес (Всеукраїнська молодіжна хостел-асоціація має намір збільшити свою мережу за місяць з 5 до 14 точок), мийка автомобілів (розвивати франчайзингову мережу збирається підприємство «Мий авто») і діловий туризм, коли компанія бере на себе організацію зустрічей, семінарів, поїздок на виставки та ін. (створенням мережі недавно зайнявся «Новий стандарт ділових подорожей»). Саме у сфері послуг прогнозують подальшу появу нових франчайзингових напрямків, таких як послуги з навчання або юридичні послуги [6, 82].

Оскільки сучасний процес становлення і розвитку малого і середнього бізнесу відбувається в умовах різкого обмеження фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів, а також відсутності дієвої системи фінансування, кредитування і страхування підприємницької діяльності, то важливого значення набуває встановлення тісної взаємодії малого і великого підприємництва з метою розв'язання спільних проблем їх функціонування.

Такою формою фінансової підтримки з боку великих підприємств є франчайзингова система. Саме вона є тією формою організації бізнесу, виробленою світовою практикою, яка в комплексі з іншими ринковими структурами могла б стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу в Україні.

Зростання франчайзинга призвів до появи великої кількості законів, що охоплюють дану сферу бізнес-відносин. До 1988 р. франчайзинг регулюватися на національному рівні здійснювалось лише в США. З тих пір багато інших країн прийняли закони, що регулюють франчайзингову діяльність. Однак існує цілий ряд відмінностей між країнами з точки зору ступеня, масштабів законодавства, призначеного для регулювання франчайзингу, і ступеня, у якому дане законодавство дотримується. В результаті стало очевидним, що базою франчайзингового законодавства в різних країнах є розкриття документів, що містять інформацію, яка може допомогти майбутньому франчайзі у прийнятті правильного рішення. Зміст і масштаб вимог розкриття у різних країнах вельми різні [8, 14].

Юридичними бар'єрами для міжнародної експансії франчайзингу може стати не тільки можливість обмежувальних регулюючих заходів в інших країнах, але також той факт, що регулювання в зарубіжних країнах може сильно відрізнятись від регулюючих заходів на своєму національному ринку.

У повній відповідності із законами ринку, коли попит перевищує пропозицію, умови диктує покупець. Тому франчайзери все частіше змушені турбуватись не стільки про те, як знайти нового франчайзі, скільки про утримання вже існуючого партнера. Найчастіше підприємці використовують чотири основних способи збереження партнерства: встановлення глибоких особистих взаємин із франчайзі; загроза припинення поставок; надання бонусів і знижок; орендування точки.

Українські підприємства воліють купувати франшизу в західних компаній, а не просувати свою торгову марку за кордоном. Застарілі технології виробничих процесів, відсутність дієвої підтримки національного товаровиробника державними структурами, відмінності менталітету, складність контролю франчайзі, невисока конкурентоспроможність вітчизняних товарів, митні та

транспортні витрати — ось далеко не повний перелік причин, за якими українські підприємства не просувають власну торгову марку в інших країнах світу.

Для вітчизняних підприємств слід детально та поглиблено вивчати досвід інших фірм, в тому числі іноземних, по застосуванню франчайзингових відносин та враховувати особливості економіки України.

Слід зазначити, що стан ринкового середовища розвинутих країн суттєво відрізняється від економіки України. Основними відмінностями є наявність сталих ринкових відносин, дієвість й стабільність законодавства, інформаційна відкритість, розвинута ринкова інфраструктура, фінансова стабільність, офіційно мінімальна тінізація.

Проте, вирішуючи ці проблеми, застосування франчайзингу має і ряд негативних моментів, які слід враховувати при прийнятті управлінських та стратегічних рішень на кожному підприємстві. Так, одним із суттєвих недоліків є недобросовісне ставлення до угоди франчайзингу дрібних і середніх фірм (франчайзі), тобто різного роду спроби зекономити на технології виробництва. Крім того, франчайзеру досить важко постійно контролювати діяльність франчайзі, адже є ймовірність того, що малі і середні підприємства можуть зіпсувати репутацію франчайзера.

Отже, для ефективного функціонування народно-господарського комплексу в Україні потрібно прийняти закон про франчайзинг і на всіх рівнях управління необхідно сприяти малому і середньому бізнесу по впровадженню франчайзингу особливо у сферу виробництва конкурентоспроможної продукції.

Список використаних джерел:

1. Бедринець М. Д. Франчайзинг: світовий досвід і перспективи розвитку в Україні. — Фінанси України. — 2001. — №2. — с. 96-104.
2. Говорушко Т.А., Тимченко О.І. Малий бізнес. Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — с. 200.
3. Зайцев І. Как удержать франчайзи // Контрактыю. — 2006. — № 50. — www.kontrakty.com.uf.
4. Кийосаки Р.Т., Лектер Ш.Л. Прежде чем начать свой бизнес / Р.Т. Кийосаки, Ш.Л. Лектер; перевод з англ. Л.А. Бабук. — Мн.: «Попурри», 2006. — 512 с.
5. Кочетков Г.Б. Франчайзинг: организация малого бизнеса // США, Канада; экономика, политика, культура. — 2000. — № 4. — с. 103.
6. Ляшенко В.И. Кошелева Е.Г. Развитие франчайзингового режима в Украине // Вісник економічної науки України. №1 (11). — 2007 р. ст. 79-85.
7. Сорокина Т. Франчайзинг в розничных сетях // Управлением. 2003. — №8(27). — с. 23

8. Фулоп К. Франчайзинг. Маркетинг / Под ред. М. Бейкера. — Спб.: Питер, 2002. — с. 854

Annotation. In the article it is analysed the state and legislative base of франчайзингу. Certainly key moments application of small and middle business of франчайзингу is offered enterprises as a new contractual form of realization of business activity.

Key words: business, brand, франчайзинг, франчайзер, франчайзі, royalty, пашуальний payment, license.

УДК: 338.569.4:477.456

О.С. Олійник, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

РОЛЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СПИРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкривається питання диверсифікації підприємств спиртової галузі. Виявленні переваги та недоліки диверсифікації, а також зазначена необхідність диверсифікації, як забезпечення роботою раніше зайнятих працівників у виробництві і зменшення соціальної напруги в суспільстві.

Ключові слова: диверсифікація, спиртова галузь, працівники.

У ринковій економіці, яка характеризується різноманітними змінами умов зовнішнього та внутрішнього середовища, підприємства не зможуть досягти успіху, якщо не будуть намагатися вчасно адаптуватися до тих чи інших коливань конкурентного ринку, а отже, будуть вимушені його покинути. Тому, для продовження виробництва продукції, а також для збереження зайнятих трудових ресурсів необхідно здійснювати гнучку політику та створювати умови для стабілізації та їх росту. Джерелом якісного зростання підприємства може бути диверсифікація його діяльності.

Аналізом диверсифікації займалися такі іноземні дослідники як І. Ансофф, М. Портер, Б. Карлофф, Ф. Котлер, Р. Румельт, Р. Кох, А.А. Томпсон, А.Дж. Стрікленд, Пітер Дойль, Ендрю Кемпбел, Д. Аакер, Марціал Паск'є, Ральф Лемац, Рогер. М. Кунц та інші. В останні роки з'явився ряд наукових праць вітчизняних вчених, в яких описуються питання даної проблематики, зокрема І. Бланка, В. Вітлінського, А.П. Наливайка, В.Г. Андрійчука, О.Л. Устенка, В.Д. Немцова, Л.Є. Довганя, С. Наконечною, А. Пересади та інших.

8. Фулоп К. Франчайзинг. Маркетинг / Под ред. М. Бейкера. — Спб.: Питер, 2002. — с. 854

Annotation. In the article it is analysed the state and legislative base of франчайзингу. Certainly key moments application of small and middle business of франчайзингу is offered enterprises as a new contractual form of realization of business activity.

Key words: business, brand, франчайзинг, франчайзер, франчайзі, royalty, пашуальний payment, license.

УДК: 338.569.4:477.456

О.С. Олійник, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

РОЛЬ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СПИРТОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкривається питання диверсифікації підприємств спиртової галузі. Виявленні переваги та недоліки диверсифікації, а також зазначена необхідність диверсифікації, як забезпечення роботою раніше зайнятих працівників у виробництві і зменшення соціальної напруги в суспільстві.

Ключові слова: диверсифікація, спиртова галузь, працівники.

У ринковій економіці, яка характеризується різноманітними змінами умов зовнішнього та внутрішнього середовища, підприємства не зможуть досягти успіху, якщо не будуть намагатися вчасно адаптуватися до тих чи інших коливань конкурентного ринку, а отже, будуть вимушені його покинути. Тому, для продовження виробництва продукції, а також для збереження зайнятих трудових ресурсів необхідно здійснювати гнучку політику та створювати умови для стабілізації та їх росту. Джерелом якісного зростання підприємства може бути диверсифікація його діяльності.

Аналізом диверсифікації займалися такі іноземні дослідники як І. Ансофф, М. Портер, Б. Карлофф, Ф. Котлер, Р. Румельт, Р. Кох, А.А. Томпсон, А.Дж. Стрікленд, Пітер Дойль, Ендрю Кемпбел, Д. Аакер, Марціал Паск'є, Ральф Лемац, Рогер. М. Кунц та інші. В останні роки з'явився ряд наукових праць вітчизняних вчених, в яких описуються питання даної проблематики, зокрема І. Бланка, В. Вітлінського, А.П. Наливайка, В.Г. Андрійчука, О.Л. Устенка, В.Д. Немцова, Л.Є. Довганя, С. Наконечного, А. Пересади та інших.

Узагальнюючи теоретичні та практичні результати досліджень зарубіжних і вітчизняних авторів, присвячених питанням диверсифікації, можемо зробити висновок про важливість та необхідність цього процесу для стратегічного управління діяльністю підприємств спиртової галузі. Адже за сучасних умов ринкової економіки диверсифікація відіграє значну роль і займає першочергове місце в підтримці рівня ефективної діяльності підприємств різних форм власності та сфер господарювання.

В умовах посилення конкурентної боротьби, необхідності пристосування бізнесу до швидких структурних змін важливого значення набуває диверсифікація, тобто вихід за межі основного бізнесу, проникнення в нові галузі та сфери господарства. Нинішній стан та тенденції розвитку соціально-економічної ситуації в аграрній і переробній сфері вимагають диверсифікаційних змін. Ці зміни мають забезпечити перехід від однобічної структури виробництва до багатопрофільної, а відповідно, якщо не розширити чисельність працевлаштованих то хоча би забезпечити роботою раніше зайнятих у виробництві працівників і зменшити соціальну напругу в суспільстві.

Реформування відносин власності в аграрному секторі і на підприємствах спиртової галузі, дає можливість сільському населенню отримувати доходи від різноманітних видів діяльності, які не суперечать чинному законодавству. В таких умовах важливим шляхом боротьби з безробіттям на селі є поширення підприємництва. Позитивне значення цього виду діяльності криється не лише у можливості одержання доходів, але й у спробі особистості реалізувати себе на новому професійному підґрунті.

Розташування переробних промислів безпосередньо на території сировинних зон забезпечить значний економічний ефект підприємствам, що пов'язано з меншими транспортними витратами на поставку сировини до місця переробки, збереженням високих якісних кондицій продукції сільського господарства, а, як результат, нижчою собівартістю та більшою конкурентоспроможністю на споживчому ринку. Крім того, розвиток малих підприємств з переробки сільськогосподарської продукції наблизить фермерів та інших виробників сировини до місця збуту продукції. Малі підприємства мають значні перевагами порівняно з великими, що пояснюється можливістю швидшої адаптації до потреб ринку, зміною асортименту продукції у разі потреби. Разом з тим, як свідчить закордонний досвід, саме за рахунок малого підприємництва відбувається становлення середнього класу, а як наслідок — підвищення рівня життя і розв'язання проблем бідності. Тому, на наш погляд, у сучасних умовах широкомасштабний розвиток малих підприємств є невикористаним резервом, який дасть можливість створити нові робочі місця і зменшити напругу на ринку праці. Відповідно до «Програми розвитку сільських територій на 2004-2010

роки» кількість суб'єктів малого підприємництва у сільському господарстві за період до 2010 р. зросте на 57,8 %, тобто їх налічуватиметься 958 одиниць, що при існуючій середній кількості працюючих на одному малому підприємстві дасть змогу працевлаштувати 3159 осіб. Зменшення безробітних на дану величину за умови реєстрації останніх у центрах зайнятості й отримання мінімального розміру допомоги по безробіттю протягом 180 календарних днів сприятиме заощадженню близько видатків Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття. Це дасть можливість направити кошти на створення додаткових робочих місць і проведення інших дієвих заходів соціального захисту на ринку праці. Зокрема, ці фінансові ресурси можуть бути джерелом створення робочих місць дотаційного характеру.

Варто зазначити, що перш за все диверсифікація є перспективною стратегією бізнесу, а не простим механічним процесом, а тому їй властиві певні переваги. Наприклад, за допомогою диверсифікації може здійснюватися: зниження підприємницького ризику за рахунок отримання прибутків і розміщення капіталу в різних галузях, що по-різному потерпають від кон'юнктурних змін на ринку; досягнення енергетичного ефекту в різних сферах діяльності, що в свою чергу, є передумовою зменшення витрат на ведення виробництва і в кінцевому результаті, підвищення споживчого попиту на продукцію; створення передумов для стабілізації потоку доходів, оскільки диверсифікація є вигідною як працівникам підприємства, так і постачальникам, і споживачам; збільшення прибутковості підприємства в довгостроковій перспективі; ефективна політика управлінського персоналу, що дає змогу покращити діяльність підприємства; залучення інвестицій, тобто довгострокових вкладень капіталу для можливості забезпечення ефективної діяльності підприємства, а саме отримання прибутку; підвищення конкурентоздатності підприємства в результаті задоволення потреб споживачів за рахунок розширення номенклатури та асортименту продукції; більш повне завантаження виробничих потужностей; ефективніше використання сировини, матеріалів, технологій; збереження виробничого потенціалу в тому числі і трудового.

Необхідно підкреслити, що, крім зазначених переваг, на жаль, диверсифікація діяльності підприємства має певні недоліки; так при входженні в нову галузь підсилюються потенційні проблеми управління диверсифікованим підприємством спиртової галузі; суттєвим є необхідність перепідготовки, перепрофілювання і навчання спеціалістів; у випадку неспорідненої диверсифікації виникає неможливість використання стратегічної відповідності в якості додаткового джерела створення конкурентних переваг; проблемою є висока вартість входження на нові ринки; в результаті здійснення диверсифікації

можливим є зростання собівартості продукції та ризик недоотримання запланованого прибутку; важливим є те, що будь-яке збільшення різноманітності видів діяльності призводить до ускладнення ведення бухгалтерського обліку, аналізу фінансових результатів.

Беручи до уваги вищезгадані недоліки, необхідно відзначити, що перед початком диверсифікації керівництву підприємства необхідно ретельно розглянути та зважити всі свої потенційні можливості, щоб не допустити появи негативних сторін даного явища.

Загалом, диверсифікація спиртових підприємств є важливою складовою частиною структури сучасної ринкової економіки. Вона стимулює прагнення господарюючого суб'єкта в умовах конкуренції зміцнити своє положення на ринку, своєчасно реагувати на зміни економічної кон'юнктури, забезпечити ефективність своєї діяльності. Здійснення диверсифікації направлене на підвищення динамічності ринкової економіки, швидку зміну попиту, виникнення великої кількості нових галузей та ринків продукції.

Отже, диверсифікація діяльності в першу чергу є захисною або утримуючою стратегією бізнесу, яка дозволяє підприємствам «не потопати» в динамічному ринковому середовищі складної економічної кон'юнктури за рахунок розширення своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Бойко П. Спиртова галузь: є перспективи розвитку/ П. Бойко // Харчова і переробна промисловість. — 2001. — № 6. — С. 22-24.
2. Технологія спирту. В.О. Маринченко, В.А. Домарецький, П.Л. Шиян, В.М. Швець, П.С. Циганков, І.Д. Жолнер. / Під ред. проф. В.О. Маринченка. — Вінниця: «Поділля-2000», 2003. — 496 с.

***Annotation.** The question of diversification of enterprises of alcoholic industry opens up in the article. Exposure of advantage and lacks of diversification, and also noted necessity of diversification, as providing work before the concerned workers in a production and diminishing of social tension in society.*

***Key words:** diversification, alcoholic industry, workers.*

УДК 330.1: 658.009.12

Бондаренко В.М., молодший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, викладач ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Надь Н.М., к.е.н., доцент ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

СУТЬ МОНІТОРИНГУ ТА ДІАГНОСТИКИ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена аналізу еволюції та підходів до визначення суті понять «моніторинг» та «діагностика». На основі проведеного дослідження дано авторське визначення діагностики та моніторингу життєздатності підприємства. Розкрито різницю між суттю цих понять.

Ключові слова: моніторинг, діагностика, життєздатність, підприємство.

Ефективність функціонування підприємства в ринкових умовах напряду залежить від систематичності та своєчасності здійснення моніторингу і діагностики його діяльності. Від своєчасності та достовірності проведення зазначених досліджень, а також розробки на їх основі необхідних стратегій, залежить і рівень життєздатності підприємства. Особливої актуальності це набуває в період економічного спаду, коли важливе значення має не стільки забезпечення довготривалого розвитку підприємства, скільки своєчасне діагностування кризи на фірмі та впровадження відповідних стратегій виживання.

Методологія дослідження побудована на використанні діалектичного методу пізнання та системного підходу до аналізу еволюції понятійного апарату теорії діагностики підприємства.

Мета дослідження — обґрунтувати економічну суть моніторингу та діагностики життєздатності, як інструментів управління підприємством.

У літературних джерелах визначилася низка підходів до суті терміну «діагностика». Найбільш ґрунтовними і сучасними є дослідження авторів Мороз О.В., Сметанюк О.А. [1, с. 167], які дослідили діагностику як елемент антикризового управління, доповнили основні напрямки дослідження діагностики, визначили її основні функції. Крім того, автори цього дослідження визначили декілька підходів до суті діагностики, її функцій, видів. В результаті

дослідження ними визначено власне тлумачення суті діагностика, яке зводиться до того, що діагностика «...повинна забезпечувати прийняття випереджуючих управлінських заходів з метою запобігання виникнення нових проблем у розвитку та підвищення ефективності системи управління в цілому». Тобто, саме за результатами діагностики підприємства приймаються управлінські рішення.

Сайфуліна Р. та Шеремет А. [2], на відміну від попередніх авторів, під діагностикою розуміють «аналіз фінансового стану підприємства, який передбачає оцінку динаміки структури статей бухгалтерського балансу...». Таким чином, це поняття є вужчим, ніж попереднє, оскільки охоплює тільки оцінку фінансового стану і залишає поза увагою процес вироблення механізму управлінських рішень.

Окремі автори виділяють такий термін як «діагностика кризових ситуацій», що у даному випадку можна прирівняти до «діагностики нежиттєздатності (банкрутства)». Істоміна Т.А. [3, с. 6] визначає, що метою діагностики є «встановлення типу кризової ситуації, а задачею — ідентифікація видів криз на основі використання системно-матричного підходу». Однак, зазначення про використання конкретного підходу в діагностиці всіх підприємств є дещо обмеженим, оскільки в окремих випадках слід використовувати різні комбінації математичних методів аналізу.

Сокирницька І.Г. [4, с. 7]. Верба В., Решетняк Т. Е., [5, с. 124], Коротков, А. Веляєв, Д. Валовой [6, с. 146], Степаненко О. [7, с. 5] зазначають, що діагностика — це процес виявлення проблем, вузьких місць, слабких ланок підприємства. Фомін Я. під діагностикою кризового стану підприємства визначає «процес прийняття двох альтернативних рішення про наявність чи відсутність кризової ситуації...» [8, с. 16].

Із суті поняття «діагностика», якого надавали йому різні автори, слідує, що основною метою діагностики має стати виявлення проблем на підприємстві у тій чи іншій сфері діяльності. Кожна зі сфер застосування діагностики і визначає її вид. Тобто, якщо дослідник діагностує операційну діяльність, то отримуємо операційну діагностику; фінансову діяльність — фінансову діагностику і т.д.

Особливу увагу слід звернути на визначення Вартанова А., [9, с. 9] який чітко і логічно визначає різницю між «економічним аналізом», (який часто прирівнюють до діагностики) і «діагностикою підприємства». Він говорить: «на відміну від економічного аналізу, який направлений на вивчення динаміки економічних показників, діагностика дозволяє ще й виявляти структуру зв'язків між цими показниками, щільність та динаміку цих зв'язків». Таке визначення чітко структурує всі функції економічного аналізу і діагностики. Логічно можна зробити висновок, що методами економічного аналізу є балансовий метод, структурний, коефіцієнтний та інші, які констатують стан підприємства у тій чи

іншій сфері, а методами діагностики мають бути регресійний аналіз та інші види математичних методів, що передбачають оцінку тісноти та щільності зв'язків між індикаторами, які найкраще характеризують стан підприємства.

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу, діагностику життєздатності можна визначити, як процес визначення основних проблем недостатнього ефективного використання потенціалу підприємства та можливостей його підвищення, виявлення визначальних факторів життєздатності та щільності зв'язків між ними з метою прогнозування розвитку підприємства у майбутньому.

Основною метою діагностики життєздатності є інформаційно-аналітичне забезпечення процесу формування стратегії фірми.

Фомін Я. зазначає, що «система діагностики здійснює безперервний нагляд — моніторинг діяльності підприємства і слідує за її основною тенденцією» [8, с. 16], тобто ці два терміни є взаємодоповнюючими і повинні, на підприємстві діяти в комплексі.

Термін моніторинг в економіці підприємства є менш розповсюдженим, однак є дієвим інформаційно-аналітичним інструментом оцінки впливів факторів зовнішнього середовища на підприємство. Тобто, моніторинг стане інструментом визначення адаптивності або чутливості підприємства по відношенню до зовнішніх умов.

Загалом, термін «моніторинг» походить від «monitor» (лат.) — «попереджуючий» та «monitoring» (англ.) — «контроль». Термін «моніторинг» для позначення цілеспрямованого спостереження за одним або більше об'єктами деякої системи в просторі і в часі з'явився тільки в XX столітті, хоча цілі, принципи і методи моніторингу використовувалися з тих пір, як у практику увійшов термін «управління» [10]. Тим не менше, на сьогоднішній момент склалося декілька підходів до визначення його суті. Практично всі автори визначили моніторинг як процес спостереження, однак існують окремі розбіжності щодо об'єктів та кінцевих цілей проведення моніторингу.

Білецький В.С. [11], Галіцин В.К. [10], Соколова Н.М. [12, с. 10] та автори Бізнес словника [13] зазначили, що об'єктом спостереження (моніторингу) є процес, а Педченко Н.С. [14, с. 6], Бондарчук Н.В. [15, с. 6], Воловик І.А. [16, с. 15] — окремий об'єкт дослідження.

Отож, трактування останньої групи авторів можна визначити як більш загальний, оскільки об'єктом дослідження моніторингу може виступити не тільки окремий процес, але і механізми, ресурси, стан і т.д.

Болквадзе І.Р. [17] визначив моніторинг, як «інформаційно-аналітичний інструмент, яким пов'язує між собою реальний сектор економіки і банківську систему і призначений для вироблення раціональних рішень...», тобто

моніторинг слугує ефективним інструментом прийняття рішень, що є однією зі сфер менеджменту підприємства.

Наближеним до цього визначення є тлумачення моніторингу, що подане у Словнику по правах людини [18], де функції моніторингу зводяться лише до систематичного збору і обробки інформації.

Воловик І.А. [16] також, визначає моніторинг «як інструмент інформаційного забезпечення процесу оперативного й стратегічного управління підприємством», чим також підтверджує інформаційно-аналітичні функції моніторингу.

Таким чином, автори вищезазначених підходів вважають, що результати моніторингу дозволяють ефективно управляти, приймати раціональні рішення, тобто його основна ціль — це оптимізація управління підприємства.

У визначеннях моніторингу зустрічалися і такі кінцеві цілі, як визначення тенденцій і прогнозування розвитку [11], [12], [15], [16], відхилення факту від плану [11], [14], оцінка впливу дії зовнішнього середовища [13], [17], [19], [14], оперативна діагностика [19] (сигналізування про негативні тенденції у діяльності підприємства).

Саме тому, моніторинг життєздатності — це методика і система безперервного спостереження за життєздатністю підприємства, що дозволяє виявити ступінь впливу дії зовнішнього середовища та визначати рівень адаптивності підприємства до нього.

На основі аналізу існуючих підходів та осмислення суті понять діагностики і моніторингу життєздатності підприємства визначено, що саме діагностика життєздатності визначає основні, проблеми недостатнього ефективного використання внутрішніх резервів підприємства, тоді як моніторинг визначає більше вплив на підприємство зовнішнього середовища та можливості його пристосування до нього.

Список використаних джерел:

1. Мороз. О.В., Сметанюк О.А. Фінансова діагностика в системі антикризового управління на підприємствах. Монографія. — Вінниця: УНІВЕРСУМ — Вінниця, 2006. — 167 с.
2. Шеремет А.Д., Сайфуліна Р.С. Методика фінансового аналізу. — М.: ИНФРА — М., — 1996. — 176 с.
3. Діагностика кризових ситуацій а процесі управління реструктуризацією підприємства. Автореф. дис. кандидата екон, наук: 08.06.01/ Істоміна Т.А.; Харківський державний економічний університет. — Харків, 2002. — 15 с.
4. Економічна діагностика та управління фінансовим забезпеченням підприємства. Автореферат дис. кандидата екон. наук: 08.06.01/ Сокиринська

- І.Г.; Національна металургійна Академія України. — Дніпропетровськ — 2004. — 21 с.
5. Верба В.А., Решетняк Т.І. Організація консалтингової діяльності. — Київ, 2000. — 241 с.
 6. Антикризисное управление. Учеб. для студентов вузов, обучающ. по экон. спец. / Э.М. Коротков, А.А. Беляев, Д.В. Валовой и др.; Под ред. Э.М. Короткова; Гос. Ун-т Упр. — М.ИНФРА — М. 2001 — 432 с.
 7. Степаненко О.А. Діагностика в управлінні маркетинговою діяльністю підприємства. — Автореф. канд. економічних наук: 08.06.02 — Одеський державний економічний університет. — Одеса, 1999 — 19 с.
 8. Фомин Я.А. Диагностика кризисного состояния предприятия: Учеб. для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 349 с.
 9. Вартанов А.С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 81 с.
 10. Моделі та технології систем моніторингу в економіці. Автореф. доктора економічних наук за спеціальністю: 08.03.02. Галіцин В.К. — Київський національний економічний університет. — Київ, 2001. — 30 с.
 11. Мала гірнича енциклопедія / За ред. В.С. Білецький. — «Гірничого енциклопедичного словника», 2007р. — 670 с. // uk.wikipedia.org/
 12. Антикризисний моніторинг підприємств дорожньої галузі. Автореферат кандидата економічних наук за спеціальністю: 08.06.01. Соколова Н.М. — Національний транспортний університет. — Київ, 2006. — 21 с.
 13. Бизнес словарь // Мир словарей // mirslovari.com/content_biz/Monitormg-7942.html
 14. Моніторинг фінансової конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості на регіональному рівні (на прикладі м'ясної промисловості). Автореферат кандидата економічних наук за спеціальністю: 08.04.01. Педченко Н.С. — Українська академія банківської справи. — Суми, 2004. — 19 с.
 15. Моніторинг производственных расходов в переработке сельскохозяйственных продуктов. Автореф. кандидата экономических наук Бондарчук Н.В. по специальности: 08.07.02 — Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева. — Харьков, 2004. — 19 с.
 16. Моніторинг економічного розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах ринкових перетворень. Автореферат кандидата економічних наук за спеціальністю: 08.06.01. Воловик І. А. — Харківський національний аграрний університет. — Харків, 2005. — 20 с.

17. Болквядзе И.Р. Концепция системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия // www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn05/index.shtml
18. Словарь по правам человека // www.hro.org/editions/glossary/12/monitor.htm
19. Савчук В.П. Мониторинг текущего состояния предприятия // Финансовый директор. — 2004. — №1 // www.kareta.com.ua/

***Annotation.** The article is devoted to the analyses of the evolution and approaches to the definition of the essence of monitoring and diagnostic. The complex author's definition of diagnostic and monitoring of enterprise' viability on the bases of conducted research is given. The difference between the essences of these concepts is discovered.*

***Key words:** monitoring, diagnostician, analyze, viability, enterprise.*

УДК 658.5; 658.012.2

Анчел О.С., ДВНЗ «Київський національний, економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПОТОКОМ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КОНДИТЕРСЬКИХ КОМПАНІЙ

В статті розглядаються особливості потоків створення цінностей в кондитерських компаніях. Запропоновано підхід щодо розробки механізму управління потоками залежно від ієрархічного рівня операційної системи. Надано пропозиції відносно групування потоків для оптимізації моделей управління.

***Ключові слова:** цінність, потік створення цінності, операційна система, механізм управління потоком.*

Сучасний стан ринкових відносин зумовлює зміни в особливостях функціонування всіх їх учасників. Так, для споживачів вже недостатнім є звичайне надання бажаної продукції, а для виробника стійкість його конкурентної позиції не може бути забезпечена лише збільшенням обсягів виробництва чи розширенням асортименту. Особливо гостро ці зміни відчуватимуться в умовах кризових явищ в економіці країни. Адже це обумовить

17. Болквядзе И.Р. Концепция системы мониторинга экономического состояния промышленного предприятия // www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn05/index.shtml
18. Словарь по правам человека // www.hro.org/editions/glossary/12/monitor.htm
19. Савчук В.П. Мониторинг текущего состояния предприятия // Финансовый директор. — 2004. — №1 // www.kareta.com.ua/

***Annotation.** The article is devoted to the analyses of the evolution and approaches to the definition of the essence of monitoring and diagnostic. The complex author's definition of diagnostic and monitoring of enterprise' viability on the bases of conducted research is given. The difference between the essences of these concepts is discovered.*

***Key words:** monitoring, diagnostician, analyze, viability, enterprise.*

УДК 658.5; 658.012.2

Анчел О.С., ДВНЗ «Київський національний, економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПОТОКОМ СТВОРЕННЯ ЦІННОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД ТИПУ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ КОНДИТЕРСЬКИХ КОМПАНІЙ

В статті розглядаються особливості потоків створення цінностей в кондитерських компаніях. Запропоновано підхід щодо розробки механізму управління потоками залежно від ієрархічного рівня операційної системи. Надано пропозиції відносно групування потоків для оптимізації моделей управління.

***Ключові слова:** цінність, потік створення цінності, операційна система, механізм управління потоком.*

Сучасний стан ринкових відносин зумовлює зміни в особливостях функціонування всіх їх учасників. Так, для споживачів вже недостатнім є звичайне надання бажаної продукції, а для виробника стійкість його конкурентної позиції не може бути забезпечена лише збільшенням обсягів виробництва чи розширенням асортименту. Особливо гостро ці зміни відчуватимуться в умовах кризових явищ в економіці країни. Адже це обумовить

глибокі трансформації в усіх ланках виробничо-споживацького ланцюга. На нашу думку, головним індикатором будь-яких економічних відносин стануть цінності, тобто те, що матиме найбільше значення як для споживача, так і для виробника. Тому на даному етапі надзвичайно актуальним є з'ясування особливостей процесів створення цінностей, їх сутності та можливостей управління ними на прикладі кондитерського ринку.

Питаннями, що стосуються процесу створення цінностей, займалися Е. Кургіна, М. Ротер, А. Сливотські, Н. Чичкова та ін [1, 2, 3, 4]. Тобто автори, як правило, розглядали окремо аспект цінностей та особливості кондитерського ринку. Але, зважаючи на досить вагоме значення і вплив цінностей споживачів на формування особливостей ринку кондитерських виробів, розгляд у взаємозв'язку цих двох аспектів виявляє нові можливості для забезпечення стійкого конкурентного розвитку учасників ринку і більш високий рівень задоволення потреб споживачів.

В процесі створення цінностей беруть участь одночасно декілька видів потоків, що у взаємозв'язку забезпечують ефективну трансформацію вхідних ресурсів у вихідні результати. Схематично їх взаємозв'язок можна подати наступним чином (рис.1.). Як видно з рис.1, ми пропонуємо виділяти такі основні потоки, як фінансовий, ресурсний, інформаційний та техніко-технологічний.

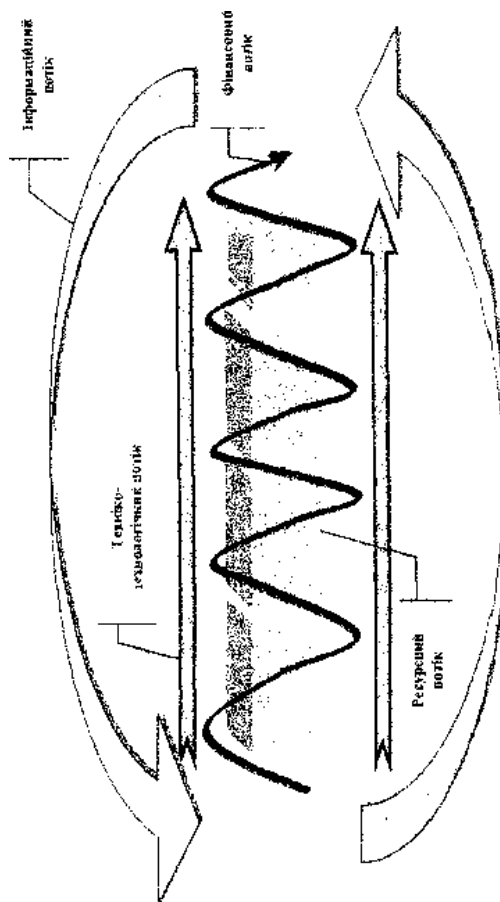
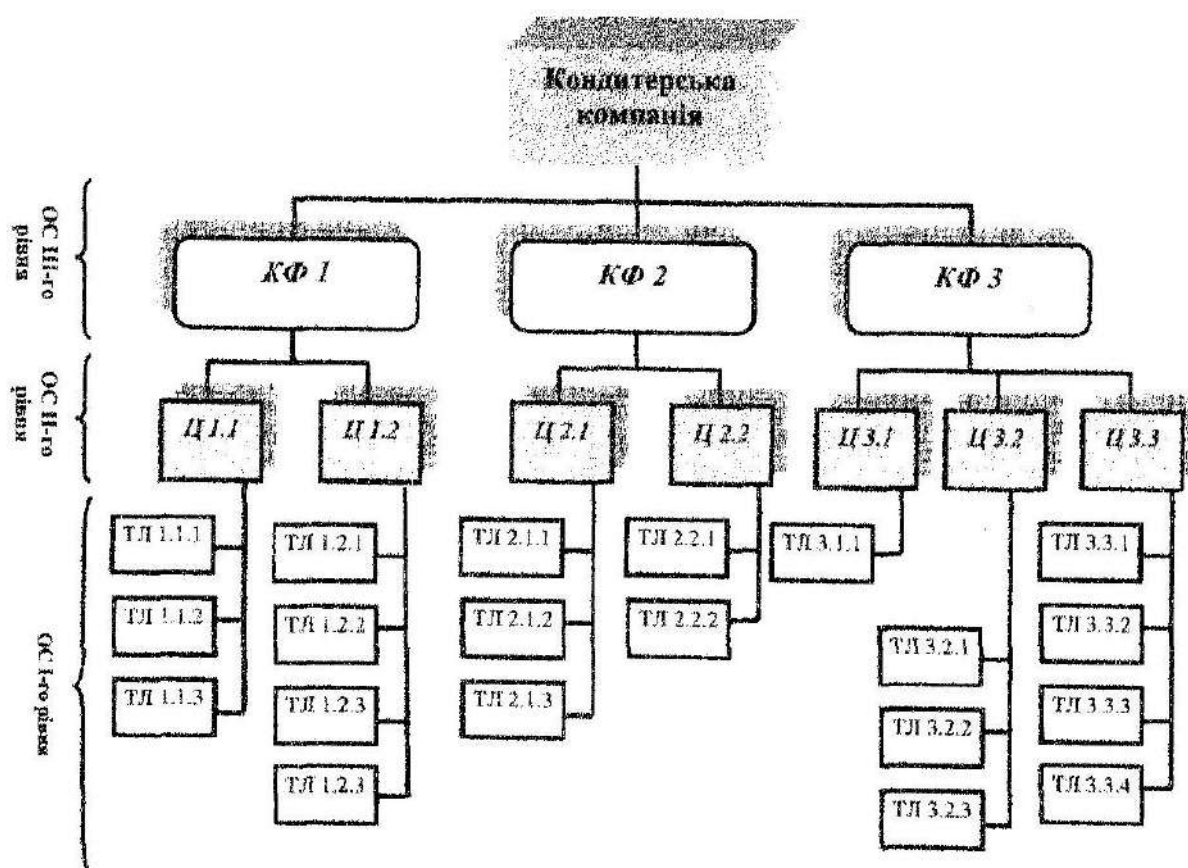

Рис. 1. Взаємозв'язок між потоками, спрямованими на створення цінностей.

Поєднання матеріального, інформаційного, техніко-технологічного та фінансового потоків створює єдиний потік створення цінностей. Перед проведенням безпосередньої діагностики цілісного потоку створення цінностей треба визначити особливості кожного окремо взятого виду потоку.

Для розробки ефективного механізму управління потоком створення цінностей важливо дати чітке розуміння того, де саме протікає безпосередній процес створення цінностей. Аналіз особливостей організаційної та виробничої структур кондитерських компаній дає всі підстави стверджувати, що необхідно виділяти операційні структури трьох рівнів (рис.2).

Умовні позначення:

КФ – кондитерська фабрика;

Ц – цех;

ТЛ – технологічна лінія.

Рис. Ієрархічний розподіл операційних систем в рамках виробничої структури кондитерської компанії

Так, технологічні лінії з виробництва певних видів продукції у сукупності утворюють операційну систему I-го рівня (наприклад, лінії з виготовлення цукерок, карамелі, печива, вафель тощо). Об'єднуючись, дані виробничі лінії обумовлюють необхідність створення відповідних цехів, що треба відносити до операційних систем II-го рівня (наприклад, цехи з виробництва цукерок, печива,

шоколадний, карамельний цех тощо). Цехи, в свою чергу, можуть бути об'єднані в окремі кондитерські фабрики, або виробничі площадки, тобто операційні системи III-го рівня. А як наслідок, поєднання даних фабрик є утворення відповідних кондитерських компаній чи корпорацій.

Рівень «Кондитерська компанія» відноситься до системи управління, тобто це є своєрідний центр керування процесами, що відбуваються на всіх рівнях операційної системи. Структура даного центру відтворена в типовій організаційній структурі підприємств з виробництва кондитерських виробів.

Особливістю будь-якої операційної системи є те, що на кожному з її рівнів протікають потоки створення цінностей. При цьому, залежно від того, на якому рівні це відбувається, можна виділити такі групи потоків:

- 1) первинні (цінність створюється в межах ліній з виробництва відповідної продукції);
- 2) інтегровані (об'єднують потоки технологічних ліній на рівні цеху);
- 3) агреговані (потоки створення цінності, що мають, бути виділені в межах операційних систем третього рівня).

При розробці механізмів управління потоками створення цінності в межах операційної системи відповідного типу доцільно показники для оцінки та аналізу ефективності їх функціонування також групувати на:

- первинні (одиночні);
- інтегровані;
- агреговані.

Таким чином, управління потоком створення цінності потребує насамперед розробки адекватного механізму та відповідних йому моделей. Такий механізм дозволить гнучке реагування на зміни в цінностях споживачів для забезпечення їм максимальної корисності від споживання кондитерських виробів. Крім того, це також дасть можливість забезпечити підприємствам стійкість їх функціонування в стратегічній перспективі, що є особливо актуальним в умовах кризових явищ в економіці.

Список використаних джерел:

1. Кургин Е.А. Граница ценности и стратегический выбор компании // Менеджмент в России и за рубежом. — 2004. — №1. — С. 3-15.
2. Ротер М. Учитесь видеть бизнес-процессы, Практика построения карт потоков создания ценности / Майк Ротер, Джон Шук; Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс. CBSD, Центр развития деловых навыков, 2005. — 144 с.
3. Сливотски А. Миграция ценности. Что будет с вашим бизнесом послезавтра? / Адриан Сливотски; пер. с англ. А.А. Шапошниковой; (под ред. М.В. Фербера

- и А.В. Степанова). — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2006. — 432 с.
4. Чичкова Н. Зона ценности потребителя // Компаньон. Стратегии. — 2002. — №1 февраль. — С. 30-34.

***Annotation.** In the article the features of value creating flows in confectioner's companies are examined. The approach to devising the mechanism of value management depending on the hierarchical level of operating system is suggested. The proposals of flow classifying for management models optimization were brought forward.*

***Key words:** value, value creating flow, operating system, the mechanism of flow management.*

УДК 658.5; 658.012.2

Галушко В.Б., аспірант

«ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м. Київ

СТІЙКІСТЬ РОЗВИТКУ ВАГОНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

У статті розглянуто динаміку втрати стійкості вітчизняним вагонобудуванням за останні роки, виявлено поточні проблеми та перспективи в умовах глобальних кризових явищ, а також запропоновано використання механізму забезпечення стійкості вагонобудівних підприємств з метою уникнення надалі впливу негативних факторів.

***Ключові слова:** стійкість, механізм забезпечення стійкості підприємства, динаміка виробництва, перспективи розвитку.*

В сучасних умовах негативних кризових тенденцій важливим елементом стратегічного управління підприємства є виявлення стійкості його розвитку та функціонування. Особливо це стосується флагманів машинобудування України, що наразі опинилися у скрутному становищі, як в силу об'єктивних кризових причин, так і через недостатньо сприятливу політику держави [6]. В такій ситуації актуальним є питання можливості самого машинобудівного підприємства як суб'єкта ринкового середовища власними силами та за рахунок власного потенціалу знаходити ресурси та можливості подальшого

- и А.В. Степанова). — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2006. — 432 с.
4. Чичкова Н. Зона ценности потребителя // Компаньон. Стратегии. — 2002. — №1 февраль. — С. 30-34.

***Annotation.** In the article the features of value creating flows in confectioner's companies are examined. The approach to devising the mechanism of value management depending on the hierarchical level of operating system is suggested. The proposals of flow classifying for management models optimization were brought forward.*

***Key words:** value, value creating flow, operating system, the mechanism of flow management.*

УДК 658.5; 658.012.2

Галушко В.Б., аспірант

«ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м. Київ

СТІЙКІСТЬ РОЗВИТКУ ВАГОНОБУДУВАННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

У статті розглянуто динаміку втрати стійкості вітчизняним вагонобудуванням за останні роки, виявлено поточні проблеми та перспективи в умовах глобальних кризових явищ, а також запропоновано використання механізму забезпечення стійкості вагонобудівних підприємств з метою уникнення надалі впливу негативних факторів.

***Ключові слова:** стійкість, механізм забезпечення стійкості підприємства, динаміка виробництва, перспективи розвитку.*

В сучасних умовах негативних кризових тенденцій важливим елементом стратегічного управління підприємства є виявлення стійкості його розвитку та функціонування. Особливо це стосується флагманів машинобудування України, що наразі опинилися у скрутному становищі, як в силу об'єктивних кризових причин, так і через недостатньо сприятливу політику держави [6]. В такій ситуації актуальним є питання можливості самого машинобудівного підприємства як суб'єкта ринкового середовища власними силами та за рахунок власного потенціалу знаходити ресурси та можливості подальшого

функціонування.

Машинобудівна галузь, до якої належить і вагонобудування, є чи не єдиною галуззю, яка ще тримається на фоні поточної економічної кризи. Але й тут ситуація, поки що, не викликає впевненості у завтрашньому дні. За підсумками 2008 року промислове виробництво України скоротилось на 3,1 %, металургійне виробництво зменшилось на 10,6 %, машинобудування, при цьому, зросло на 8,6 % (рис. 1).

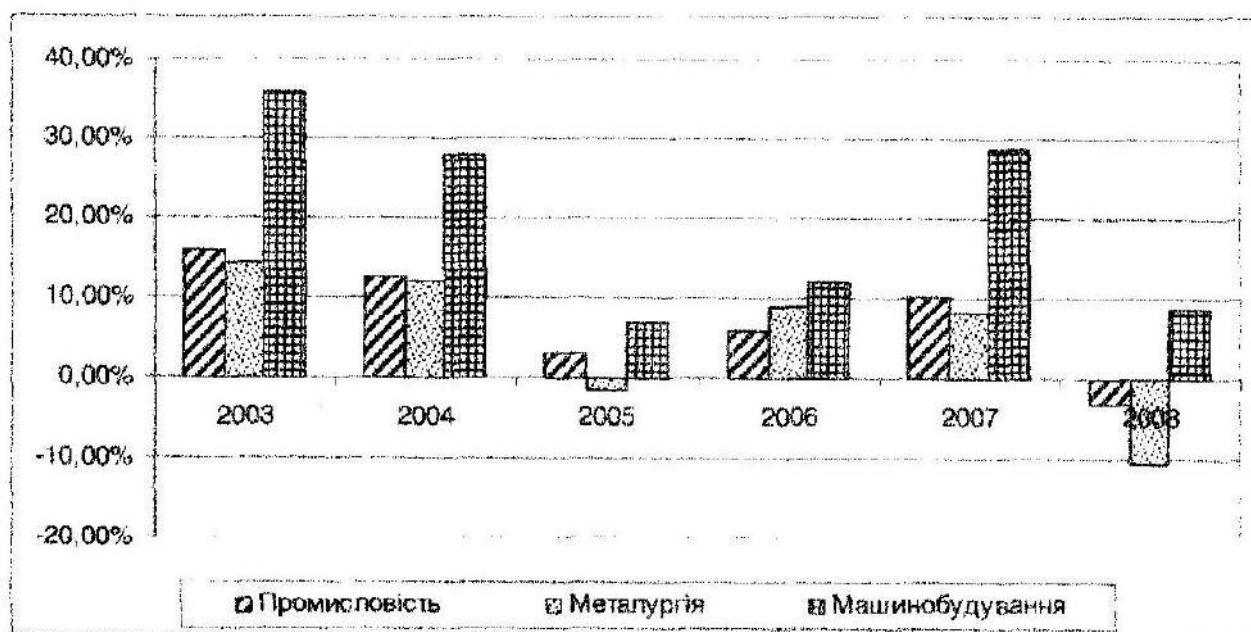

Рис. 1. Динаміка темпів приросту об'ємів виробництва в деяких сферах промисловості України (за даними Держкомстату) [2]

Динаміка виробництва вітчизняного вагонобудування за останні роки, відображена на рис. 2 у порівнянні з автомобілебудуванням та виробництвом транспортних засобів і устаткуванням загалом, засвідчує існування чіткої тенденції до зростання упродовж 2001-2004 років, яка потім перейшла у таку ж чітку тенденцію до падіння, тобто втрати стійкості.

Так, 2006 року темп приросту виробництва залізничного рухомого складу по Україні в порівнянні з попереднім роком склав -5,3 %. Ситуація почала поліпшуватись у 2007 році, коли вся машинобудівна галузь фактично повернула собі втрачені позиції завдяки загальносвітовому розвитку економіки та інтенсифікації виробництва. Але цей розквіт тривав не довго, і вже з весни 2008 року проблеми у будівельній, металургійній та енергетичній галузях, які забезпечували 55 % залізничних вантажоперевезень у 2007 році, призвели до скорочення вагонобудівного виробництва. Так, наприклад, Крюківський вагонобудівний завод за 2008 рік продав на 1 тисячу вантажних вагонів менше, ніж було заплановано — 6,4 тис., а «Дніпровагонмаш» взагалі був змушений

призупинити виробництво [4].

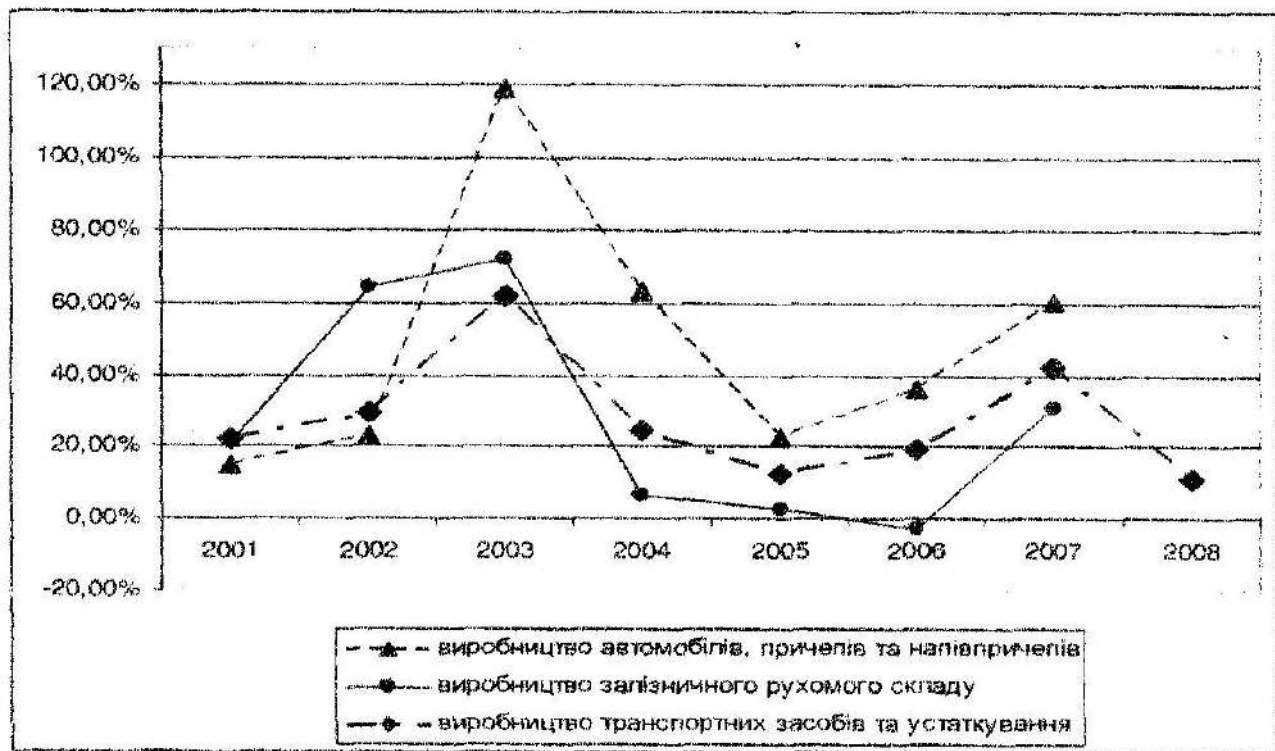

Рис. 2. Темпи приросту виробництва транспортних засобів по роках (за даними Держкомстату) [2, 5]

Майбутнє вітчизняного вагонобудування є неоднозначним. З одного боку, деякі експерти заявляють про можливість короточасних та неглибоких кризових явищ в цій сфері промисловості [1, 4]. Така точка зору пояснюється значним зносом як вітчизняних вагонів, так і залізничного парку Росії, яка сьогодні є чи не основним споживачем українських вагонобудівних підприємств, що сприятиме існуванню попиту на цьому ринку навіть в умовах кризи. До того ж, державна підтримка металургійної, хімічної чи будівельної галузей, якщо вона матиме місце, автоматично завантажить виробничі потужності вагонобудівних заводів, що забезпечуватимуть потреби у засобах транспортування вантажів. Також позитивним фактором є отримання «Укрзалізницею» в кінці 2008 року кредиту від європейських банків, що дає надію на успішну реалізацію проекту по заявленій закупівлі державою 200 пасажирських та 4000 вантажних вагонів щорічно [4].

З іншого боку, турбує ситуація зі складністю отримання кредитів для клієнтів вагонобудівних заводів в умовах кризових явищ, що значно стримує попит, та неоднозначність державної політики щодо підтримки галузі [6]. Сукупність цих негативних факторів за підсумками 2008 року призвела до падіння вартості акцій українських вагонобудівних заводів у середньому на

92% [1].

Зважаючи на спрямованість українських вагонобудівних підприємств на інноваційне виробництво, ця галузь належить до однієї з небагатьох у вітчизняній промисловості, що активно намагається знайти своє почесне місце на світовому ринку в умовах гіпердинамічного постіндустріального суспільства. Цей шлях розвитку повинен бути підкріплений чітким механізмом забезпечення стійкості вагонобудівних підприємств, що дасть змогу вчасно приймати об'єктивні управлінські рішення, передбачати та нівелювати негативний вплив внутрішніх і зовнішніх факторів та негативних тенденцій, навіть світового масштабу.

Список використаних джерел

1. Шепетко Т. Вагоностроение. — http://investory.com.ua/products_services/sec~tors/machinery/vagonostroenie_dragon_capital/
2. Індекси обсягу промислової продукції / Держ. ком. статистики України. — http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/pg/tpp/tpp_u/arh_tpp2008.html
3. інноваційні аспекти розвитку вагонобудування — важливої складової залізничного комплексу України / А.М. Хахлюк // Зовнішня торгівля: право та економіка, 2007. — № 4 (33). — С. 174-181; С. 176.
4. Король В. Криза і проблеми вагонобудування. — http://investory.com.ua/products_services/sectors/machinery/kriza_i_probtemi_vagonobuduvannja/
5. Статистичний щорічник України за 2007 рік / За ред.О. Г. Осауленко, К.: Державний комітет статистики України. — 2008. — 571 с.
6. Красников О. Украинское вагоностроение: заводы теряют сбыт. — http://investory.com.ua/products_services/sectors/machinery/ukrainskoe_vagonostroenie__zavodi_terjajut_sbit/

***Annotation.** In the article the dynamics of sustainability loss of domestic rail building during last years is examined, current problems and perspectives in the conditions of worldwide crisis occurrences are revealed and also the use of sustainability supporting mechanism in rail building companies for further avoiding influence of negative factors is suggested.*

***Key words:** sustainability, sustainability supporting mechanism of enterprise, dynamics of production, perspectives of development.*

УДК 338.433

М.О. Гофман, асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглядаються економічна суть та фактори конкурентоздатності продукції.

Ключові слова: *ринок, конкуренція, якість, товар, споживачі, потреби.*

В умовах переходу до ринкової економіки багато промислових та торговельних підприємств України мають труднощі в реалізації споживчих товарів у зв'язку з посиленням конкуренції на товарному ринку, зниженням попиту покупців та якості продукції. Тому постало завдання виділення у товарі таких елементів, які приваблювали б споживача та впливали на його рішення купити даний товар [1]. Найважливішими при визначенні споживчих властивостей товару є техніко-економічні показники якості, що складають основу його конкурентоспроможності.

Проблемам, що стосуються факторів конкурентоздатності продукції, присвячені дослідження Леонтьєва В.В., Шаталіна С.С., Коваленка Ю.С., Саблука П.Т., Юрчишина В.В., Лукінова І.І., Гайдуцького П.І., Бойка В.І., Гриценко О.Г., Ястремського О.І. та інших.

Мета проведеного спостереження полягає в дослідженні факторів конкурентоздатності продукції.

Конкурентоспроможність продуктів потрібно розглядати як відповідність їх умовам ринку за технічними, економічними, комерційними та іншими характеристиками [2]. Підвищення якості продукції тісно пов'язане з їх попитом, споживанням та розвитком виробництва. Знаходячись в діалектичній взаємодії, виробництво і споживання об'єднуються в суспільному відтворенні. Якість продукції, будучи одночасно технічною і економічною категорією, відображає властивості речей і ступінь задоволення потреб суспільства, тобто ступінь суспільної споживчої вартості. Суспільству якість потрібна не взагалі, а лише та, яка задовольняє його потреби. Проявляється якість і набуває своєї соціально-економічної цінності в процесі споживання. При оцінці якості продукції замість вартості і споживчої вартості, що характеризують витрати на виробництво і результат, використовується термін «рівень якості» як співвідношення споживчої вартості одиниці нового і базового продукту.

Параметрами якості являються ознаки, що характеризують властивості продукту (надійність, потужність, екологічність і т.п.). Найбільш повно якість

відображає: інтегральний показник. Він відноситься до загальних показників якості, характеризує техніко-експлуатаційний рівень продукції, економічний ефект і затрати на її виробництво, та визначається як відношення сумарного корисного ефекту від експлуатації або споживання до сумарних витрат на його виробництво та використання.

Показники якості продукції розподіляються на економічні, технічні (призначення, надійності, технологічності, стандартизації та уніфікації), гармонічні (ергономічні, естетичні, антропометричні), екологічні, безпеки та транспортабельності і патентно-правові (новизни і можливої реалізації).

Вирішальним фактором ринкового успіху товару є його новизна. Новий товар може створюватись: під нову потребу; для відповідної групи споживачів; під традиційну потребу; для даного територіального ринку. Вихід на ринок з новими товарами дає можливість подолати негативні наслідки процесу старіння наявної продукції, створює сприятливі умови для зниження обсягів незадовільного попиту покупців. Крім цього, стимулюється впровадження нових технологій і досягнень науково-технічного прогресу, досягаються високі кінцеві результати. Однак слід відзначити, що вихід на ринок з новим товаром пов'язаний з комерційним ризиком, який може призвести до значних збитків планового прибутку та негативно впливати на імідж підприємства.

Важливим фактором успіху товару є його багатофункціональність. Суть цього фактора впливає з бажань споживача — задовольнити декілька своїх потреб за допомогою одного товару за доступною ціною.

До факторів конкурентоспроможності товару також належать: якість, надійність, прийнятна ціна, пропозиція товару разом з сервісними послугами. Але наявність якісного товару ще не є гарантією успіху його збуту. Для цього на етапі розробки нового товару (продукту) необхідно прогнозувати розвиток потреб потенційних покупців, виявляти наявність споживчого попиту на цей продукт, для того, щоб ефективно використати матеріальні, фінансові та трудові ресурси, які будуть спрямовані на виробництво та просування продукту до споживача. Спеціалісти служби маркетингу мусять визначити переваги або недоліки продукту, за якими напрямами треба удосконалювати та покращувати якість даного продукту порівняно з тими, які мають успіх на ринку.

Важливим моментом сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур, що безпосередньо впливають на якість і конкурентоспроможність рослинницької продукції, є захист рослин від хвороб, шкідників і бур'янів. Одержати якісну конкурентоспроможну продукцію можна лише на полях, вільних від бур'янів.

Одним із основних факторів, що визначають і підвищують конкурентоспроможність рослинницької продукції, є створення в регіонах

машинно-технологічних станцій та застосування матеріало- та енергозберігаючих конкурентоспроможних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Забезпечення МТС новою технікою орієнтовано на впровадження нових технологій вирощування високих врожаїв конкурентоспроможної рослинницької продукції. Використання високоефективної техніки гарантує проведення всіх сільськогосподарських робіт в оптимальні агротехнічні строки, дозволяє поєднати в єдиному технологічному процесі нову техніку, високоякісне насіння, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, заходи по збереженню і переробці продукції [3, 4, 5, 6]. Такий комплекс заходів забезпечить високі врожаї, зниження собівартості продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

Заслуговує на увагу кількісне визначення конкурентоспроможності на основі ринкового використання розрахункового прибутку, нормального прибутку і економічного прибутку. Чистий розрахунковий прибуток являє собою різницю між доходами, що отримуються від виробництва і витратами, включаючи податки, а нормальний прибуток визначається в залежності від величини інвестиційного капіталу помноженого на середню рентабельність. Економічний прибуток складає різницю між чистим і нормальним прибутком. Таким чином, оцінку конкурентоспроможності продукції можна представити як аналіз ринку і вибір базового зразка для порівняння; вибір порівняльних параметрів і розрахунок інтегрального показника якості («показника конкурентоспроможності») базового і порівняльного зразків [7, 8, 9, 10].

Список використаних джерел:

1. Кораблин С. Некоторые ограничения модели В. Леонтьева «затрати – выпуск» // Экономика Украины. — 1996. — № 2. — С.42-50.
2. Посулько Н.С., Вальтер С.Б. Азбука рыночной экономики: вопросы и ответы. — М., 1991. — 144 с.
3. Капитонова О.И. Где нет сбалансированности интересов, там не может быть единства действий // Сахарная свекла. — 1997. — № 12. — С. 2.
4. Лобас М.Г. Організаційно-економічні напрямки підвищення конкурентоспроможності виробництва рослинницької продукції а умовах становлення ринкових відносин // Агроінком. — 1997. — № 6-7. — С. 10-12.
5. Основи економічної теорії. За редакцією Ніколенка М. (в двох книгах). — К. — 1998. — С. 131-255.
6. Сайко В.Ф. Рациональное землекористування — ключ до підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва // Агроінком. — 1997. — № 6-7 — С. 5-9.

7. Базилевич В.Д., Колчигін О.П. Досконала конкуренція як фактор продуктивного функціонування ринкової економіки // Маркетинг: теорія і практика. — К., 1996. — С.74-79.
8. Базилевич В.Д., Колчигін О.П. Філософія конкуренції в ринковій економіці // Маркетинг: стан і основні напрями розвитку. К., 1997. — С.57-63.
9. Гайсин Р. Влияние факторов спроса на конъюнктуру рынка продовольствия // АПК: экономика, управление. — 1997. — № 12. — С. 24-29.
10. Засядьков Л. Конкурентоспособность экономики Украины // Бизнес-информ. — 1997. — № 24. — С. 27-29.

Annotation. Economic essence and factors of competitiveness of products is examined.

Keywords: market, competition, quality, commodity, users, necessities.

УДК 338.43

Вишня Т.В., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ДЕЯКІ КРИТЕРІЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АПК

В статті розглядаються деякі критерії моделі економічного розвитку для виходу із кризового стану сільського господарства, основними з яких є розвиток інвестиційної діяльності, підвищення технологічної оснащеності та зростанні експорту продукції.

Ключові слова: економічний розвиток, інвестиційна діяльність, технології, експорт, продукція, світовий ринок.

Для реалізації стратегічного курсу на сучасний світовий торговельний простір від України вимагається невідкладна розробка та втілення в життя ефективної моделі економічного розвитку АПК.

Починаючи з 50-60 рр. ХХ ст., у багатьох моделях економічного розвитку зовнішньоекономічна складова виступає як обов'язкова, домінує концепція відкритої економіки, що ефективно функціонує [3, с. 22].

Вважаємо, що основними критеріями такої моделі є стимулювання процесів іноземного інвестування, надходження технологій. За рахунок відкритого доступу до іноземних ринків зростають іноземні надходження, на основі чого зростають показники капіталоозброєності, продуктивності праці та зростають доходи населення.

Для виходу із кризового стану сільського господарства та забезпечення

7. Базилевич В.Д., Колчигін О.П. Досконала конкуренція як фактор продуктивного функціонування ринкової економіки // Маркетинг: теорія і практика. — К., 1996. — С.74-79.
8. Базилевич В.Д., Колчигін О.П. Філософія конкуренції в ринковій економіці // Маркетинг: стан і основні напрями розвитку. К., 1997. — С.57-63.
9. Гайсин Р. Влияние факторов спроса на конъюнктуру рынка продовольствия // АПК: экономика, управление. — 1997. — № 12. — С. 24-29.
10. Засядьков Л. Конкурентоспособность экономики Украины // Бизнес-информ. — 1997. — № 24. — С. 27-29.

Annotation. Economic essence and factors of competitiveness of products is examined.

Keywords: market, competition, quality, commodity, users, necessities.

УДК 338.43

Вишня Т.В., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ДЕЯКІ КРИТЕРІЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АПК

В статті розглядаються деякі критерії моделі економічного розвитку для виходу із кризового стану сільського господарства, основними з яких є розвиток інвестиційної діяльності, підвищення технологічної оснащеності та зростанні експорту продукції.

Ключові слова: економічний розвиток, інвестиційна діяльність, технології, експорт, продукція, світовий ринок.

Для реалізації стратегічного курсу на сучасний світовий торговельний простір від України вимагається невідкладна розробка та втілення в життя ефективної моделі економічного розвитку АПК.

Починаючи з 50-60 рр. ХХ ст., у багатьох моделях економічного розвитку зовнішньоекономічна складова виступає як обов'язкова, домінує концепція відкритої економіки, що ефективно функціонує [3, с. 22].

Вважаємо, що основними критеріями такої моделі є стимулювання процесів іноземного інвестування, надходження технологій. За рахунок відкритого доступу до іноземних ринків зростають іноземні надходження, на основі чого зростають показники капіталоозброєності, продуктивності праці та зростають доходи населення.

Для виходу із кризового стану сільського господарства та забезпечення

конкурентоспроможності виробництва великого значення набуває розвиток інвестиційної діяльності. Промислово розвинутим країнам необхідно розширювати сферу діяльності. Тому вони інвестують країни, що розвиваються і отримують прибутки. З одного боку, це є вигідним — отримання нових фінансових технологій та інструментів, а з іншого — якщо іноземний капітал перевищує національний — це є загрозою, що основними гравцями на національних ринках стануть іноземці.

Залучення інвесторів являється найважливішою мірою антикризового управління. Без неї більшість організацій не можуть вийти із кризи. Але інвестор має лише комерційні цілі і хоче контролювати використання своїх засобів, а також часто хоче придбати формальний контроль над підприємством. Погоджуючись на це, керівництво підприємства повинно чітко обговорювати всі умови.

Проте через низьку прибутковість і високі ризики в даній галузі інвестори не ризикують вкладати свої кошти, хоча в останні роки намітилась тенденція до зростання обсягів інвестицій у господарства всіх форм власності. Хоча, як бачимо з табл. 1 [5], відсоток вкладених іноземних інвестицій у сільське господарство області є дуже низьким та недостатнім для нормального функціонування господарств.

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Хмельницьку область

	2005		2006		2007	
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%
Всього	77268,5	100	105659	100	128991,9	100
Сільське господарство	3050,4	3,9	3939,3	3,7	7662,6	5,9
Промисловість	39181,6	50,7	64489,9	61	95269,9	73,9

Що стосується державної підтримки галузі сільського господарства, то на даний час вона не відповідає вимогам країн з розвинутою економікою. Наша держава повинна будувати механізми захисту галузей національної економіки. Завдання уряду — здійснювати кредитування сільського господарства, мотивувати та захищати національного виробника.

Вкладаючи кошти, інвестори зацікавлені в отриманні додаткових прибутків. А інвестиції, в свою чергу, впливають на збільшення виробництва, а значить і на створення нових робочих місць. Інвестори зарубіжних країн зацікавлені в нових технологіях та новій техніці, навчанні персоналу, піднесенні іміджу країни.

В умовах глобалізації основною конкурентною перевагою є технологічний відрив від конкурентів. Для сучасної міжнародної економіки характерною є «гонка технологій». Розвинуті країни прагнуть зниження витрат виробництва

своїх продуктів, але так, щоб не зазнала шкоди їх якість. Що стосується слаборозвинутих країн, то як конкурентні переваги вони можуть використовувати лише дешеві природні ресурси та гранично дешеву робочу силу [2, с. 68].

Внаслідок кризових явищ у середині 90-х років сільськогосподарські товаровиробники майже повністю втратили платоспроможність, що супроводжувалося зниженням технологічної оснащеності й темпів оновлення технічних засобів. Така тенденція спостерігається й нині. Спрацьована техніка вибуває, а селяни не спроможні замінити її новою. Технічна оснащеність аграрного виробництва наближається до критичного рівня [1, с. 33].

Через великий фізичний знос основних засобів, призупинення надходжень інвестицій до всіх галузей сільського господарства у більшості регіонів суттєво знизилась вартість основних засобів. На селі майже припинилось відтворення і оновлення матеріально-технічної бази та спостерігається негативна тенденція переходу до ручної праці.

Зменшення кількості техніки, технічної готовності призводять до відкладення строків виконання робіт, втрат урожаю. У більшості підприємств прискорення темпів оновлення парку виробничого устаткування (шляхом модернізації та заміни засобів праці) залишається головним завданням.

Отже, постає питання: купувати іноземну сільськогосподарську техніку, чи дбати про розвиток вітчизняного сільськогосподарського машинобудування. Хоча імпортна техніка якісніша і зі значно більшою продуктивністю, зате коштує вона у кілька разів дорожче вітчизняної. На нашу думку, закупка імпортної техніки є недоцільною ще з огляду на інші фактори: безробіття, зменшення надходжень до держбюджету.

Членство в СОТ є для України стратегічною умовою реалізації моделі формування конкурентоспроможного експорту. Для всіх країн-членів СОТ забезпечуються: однакові можливості підтримувати власний експорт, однакові умови торгівлі, добросовісність конкуренції.

Сільське господарство України має значний експортний потенціал, але він потребує реформування, поліпшення умов зберігання продукції та ін. Експорт стратегічних видів сільгосппродукції — зерна та продукції переробних галузей АПК: цукрової, м'ясної, плодоовочевої та інших промисловостей доцільно нарощувати, оскільки розвиток їх покладається на сприятливі ресурсні можливості держави, а саме: якісні землі, клімат, трудовий потенціал в структурі сільськогосподарського виробництва. З табл. 2 бачимо, що експорт продукції перевищує імпорту як по Хмельницькій області так і по Україні в цілому. За останні роки намітилася тенденція до збільшення як експорту так і імпорту, у 2005 році дані показники по області становили відповідно 184,68 та 272,69 млн.

доларів [5].

Таблиця 2

Обсяги експорту-імпорту у 2007 році (млн. дол. США)

по Україні		по Хмельницькій області	
експорт	49296,1	експорт	336,72
імпорт	60618,0	імпорт	330,5

На думку інвесторів, найважливішими факторами залучення іноземного капіталу є якість державного управління, ділова активність, розвиток фінансового сектора, стабільність і прозорість правового середовища.

За результатами дослідження групи консультантів з компанії «Thunderbird Corporate Consulting Group», у 2002 р. Україна посіла останнє місце за вищезгаданими показниками серед інших досліджуваних країн. Крім того, негативно позначаються високий рівень корупції та хабарництва, бюрократизму, надмірне втручання держави в бізнес, адміністративні обмеження, недосконалість податкової системи, повільний прогрес структурних реформ [4, с. 229-230].

Отже, основними критеріями моделі економічного розвитку АПК є зростання конкурентоспроможності виробництва та експорту українських товарів, збільшення обсягів іноземних інвестицій та державне стимулювання розвитку економіки, що виключається в надходженні нового капіталу, нових технологій, нових знань, управлінського та виробничого досвіду, що сприятиме підвищенню якості виробництва, конкурентоспроможності товарів на світовому ринку. В основі ефективної економіки також повинна бути взаємодія науки та економіки, попиту і пропозиції, оптимальне поєднання фінансів, державного регулювання, робочої сили та освіти.

Список використаних джерел:

1. Білоусько Я.К. Інвестиційне забезпечення техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 32-35.
2. Волинський Г. Про конкурентні переваги а умовах глобалізації // Економіка України політико-економічний журнал, № 12 грудень 2006. — с. 68-72.
3. Жук О.І. Оцінка можливостей входження країн СНД в світову економіку. — К.: Вен турі, 2003. — 264 с.
4. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 Т. — Т. І. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін., За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — 816 с.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2005, 2006, 2007 роки, за

ред. В.В. Скальського. — Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій обл.

***Annotation.** In the article some criteria of model of economic development for an exit from the crisis state of agriculture, from which development of investment activity is basic, are examined, increase of technological equipped and growth of export of products.*

***Key words:** economic development, investment activity, technologies, export, products, world market.*

УДК 658.8:004.7

Іванова І.І., аспірантка Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

КОНЦЕПЦІЯ CRM (CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT) ЯК АНТИКРИЗОВИЙ ЗАХІД

В статті розглядається концепція CRM як спосіб зменшення видатків та збільшення прибутків в розрахунку на одного клієнта. Надаються практичні способи впровадження системи в діяльність підприємства. Звертається окрема увага на конкретні засоби щодо зниження вартості комунікацій та обґрунтована їх економічна доцільність.

***Ключові слова:** CRM, нова економіка, антикризові заходи, Інтернет, технології, Frequently Asked Questions, e mail, електронний лист, кол-центр.*

CRM є надзвичайно важливою сферою діяльності, менеджера в рамках організації. Значної важливості система управління взаємовідносин з клієнтами набуває в умовах кризових явищ в економіці. Такий стан в цілому впливає і на внутрішнє середовище підприємства. Внаслідок нестачі фінансових ресурсів скорочуються і видатки, і доходи. За таких умов виключного значення набуває концепція CRM, адже вона дозволяє і збільшити доходи, і зменшити при цьому видатки в розрахунку на одного клієнта. Основним завданням в цій сфері являється утримання постійних клієнтів, адже з багатьох причин саме вони є основними джерелами прибутку підприємства. Другим важливим завданням в CRM можна назвати залучення нових клієнтів, що сприяє зростанню компанії та поширенню її впливу на ринок.

Особливо актуальні ці питання для транснаціональних корпорацій.

ред. В.В. Скальського. — Хмельницький: Головне управління статистики у Хмельницькій обл.

Annotation. *In the article some criteria of model of economic development for an exit from the crisis state of agriculture, from which development of investment activity is basic, are examined, increase of technological equipped and growth of export of products.*

Key words: *economic development, investment activity, technologies, export, products, world market.*

УДК 658.8:004.7

Іванова І.І., аспірантка Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

КОНЦЕПЦІЯ CRM (CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT) ЯК АНТИКРИЗОВИЙ ЗАХІД

В статті розглядається концепція CRM як спосіб зменшення видатків та збільшення прибутків в розрахунку на одного клієнта. Надаються практичні способи впровадження системи в діяльність підприємства. Звертається окрема увага на конкретні засоби щодо зниження вартості комунікацій та обґрунтована їх економічна доцільність.

Ключові слова: *CRM, нова економіка, антикризові заходи, Інтернет, технології, Frequently Asked Questions, e mail, електронний лист, кол-центр.*

CRM є надзвичайно важливою сферою діяльності, менеджера в рамках організації. Значної важливості система управління взаємовідносин з клієнтами набуває в умовах кризових явищ в економіці. Такий стан в цілому впливає і на внутрішнє середовище підприємства. Внаслідок нестачі фінансових ресурсів скорочуються і видатки, і доходи. За таких умов виключного значення набуває концепція CRM, адже вона дозволяє і збільшити доходи, і зменшити при цьому видатки в розрахунку на одного клієнта. Основним завданням в цій сфері являється утримання постійних клієнтів, адже з багатьох причин саме вони є основними джерелами прибутку підприємства. Другим важливим завданням в CRM можна назвати залучення нових клієнтів, що сприяє зростанню компанії та поширенню її впливу на ринок.

Особливо актуальні ці питання для транснаціональних корпорацій.

Враховуючи розмах їх діяльності та інтернаціоналізацію підприємств, CRM перетворюється на окреме функціональне завдання. До того ж, на міжнародних ринках завдання менеджера з управління клієнтами значно ускладнюється, адже доводиться мати справу з різним соціокультурним, правовим та економічним середовищем.

Дана проблематика останнім часом стала достатньо поширеною в сучасному науковому світі. Нею займається ряд досвідчених авторів, серед яких: М. Джентл, Лоуренс Х. Саммерс, Дж. Бредфорд Делонг та ін. Серед вітчизняних авторів, що розробляють, проблеми, пов'язані з CRM, можна зазначити Н. Черкашина, Л. Товстих, А. Реп'єв та ін. Основні завдання, які необхідно розв'язати в даній статті такі:

- скорегувати CRM на нове економічне середовище, що сформувалося під впливом нової економіки;
- розробити нові шляхи реалізації CRM в змінених умовах діяльності підприємства;
- виокремити можливості використання високих технологій для більш ефективного менеджменту з управління клієнтами.

Спираючись на класичне визначення CRM (Customer Relationship Management) — як стратегію управління взаємовідносин з клієнтами, що заснована на твердженні, що центром усієї філософії бізнесу є клієнт, а основним напрямком діяльності являються заходи з підтримки ефективного маркетингу, продажів та обслуговування клієнтів.

Система CRM являє собою набір певного програмного забезпечення, яка дозволяє автоматизувати та вдосконалити бізнес-процеси, що пов'язані з управлінням продажами, маркетингом та сервісною підтримкою клієнтів. Таке програмне забезпечення дає можливість координувати не лише дії різних відділів, що співдіють з клієнтом, але й роботу різних каналів співдії з клієнтом — особиста співдія, телефон, Інтернет — для того, щоб встановити довготермінові та взаємовигідні стосунки [5, с. 315-317].

Окрім того, вартість висококваліфікованого працівника неухильно зростає. На це впливають два основні фактори: вартість підготовки спеціаліста, а також попит на досвічених працівників, який в рази перебільшує пропозицію. В деяких випадках існує можливість співробітництва з найманим працівником дистанційно. Проте деякі категорії робітників приречені на офісну роботу. В певних випадках їх замінюють на автоматизовані системи. Часто таке трапляється в галузі CRM. Світовою практикою прийнято використання новітніх технологій кількох видів для взаємодії з клієнтом, при чому ефективність такої взаємодії практично не змінюється.

Завдяки можливостям Інтернету, за його допомогою можна

автоматизовано виконувати функції які раніше вимагали значних людських та матеріальних ресурсів. Такі процедури, як правило, дешевші та швидші. Наприклад, визначення інформації щодо цільової аудиторії. При традиційному маркетингу знадобилося б кілька десятків працівників, кілька тисяч анкет та кілька місяців на обробку інформації. Сучасні Інтернет-технології роблять це автоматично. По-перше, для визначення частки важливої інформації про клієнта йому достатньо просто зайти у всевітню мережу. Система автоматично визначить місце розташування особи та програмне забезпечення, яким вона користується. Останнє може бути важливим для підтримки вдалого зовнішнього вигляду сайту, що, безперечно, впливає на лояльність споживача. Окрім таких даних можна отримати і більш розширену інформацію про клієнта. Для цього переважна більшість сайтів розміщує реєстраційні форми, де клієнт сам заповнює про себе інформацію. Нерозголошення цієї інформації є справою іміджу компанії. Проте, важливим питанням є те, як примусити відвідувача заповнити анкету. Різні сайти використовують для цього різні стимули. Деякі пропонують преміальну систему, або систему бонусів, деякі — більш повну інформацію. Але загальною рекомендацією для усіх типів електронного бізнесу є адаптація анкети для заповнення лише за допомогою миші без використання інших засобів вводу. Для цього необхідно продумати вірогідні відповіді та впровадити систему впливаючого меню. В іншому випадку користувач може просто не захотіти гаяти свій час та перейти на сторінку конкурента, який ці технології вже використовує.

Проте, часто виключно статистичної інформації бізнесу може не вистачати, щоб процвітати. Необхідно знати більше про цільову аудиторію, щоб мати можливість запропонувати їй той продукт або послугу, яку вона хоче. Для цього необхідний більш ґрунтовний аналіз її звичок, смаків, вподобань, тощо. Із розвитком інформаційних технологій вже не обов'язково залучати для цього команду маркетологів. З деякими типовими завданнями здатне впоратися спеціалізоване програмне забезпечення. Прикладом провайдера такої послуги є компанія DataDistillers. Хоча подібні програми і не безкоштовні, все ж вони обходяться дешевше за штат маркетологів.

Незважаючи на те, що Інтернет дає широкі можливості для поширення інформації про себе і свою компанію, неможливо передбачити все те, чим може зацікавитися потенційний покупець. В традиційній економіці для цього створювалися контактні центри, де кваліфіковані оператори відповідали на всі питання користувачів. Від цієї практики не відійшли і зараз, проте нині їй з'явилися альтернативи. Так звані інтелектуальні агенти можуть перейняти на себе функції деяких живих працівників.

Сервіс Frequently Asked Questions зніме частину навантаження з кол-

центру. В цьому розділі сайту розмішуються найтипівіші запитання відвідувачів. Список найтипівіших запитань може бути складено або вручну, або за допомогою автоматизованих систем. Користувачу пропонується надіслати електронною поштою своє запитання, яке потім систематизується і на яке генерується автоматична відповідь. Обов'язкові вимоги до такої відповіді: компетентність, точність, невеликий розмір. Виконання таких завдань значно ускладнилося б без використання систем розпізнавання та генерування тексту. Приклад дії такої технології можна подивитися на сайті www.ask.com.

За дослідженнями статистичної агенції ForresterResearch обслуговування одного дзвоника в кол-центрі коштує фірмі в рамках 10-35 американських доларів, обробка одного електронного листа — 3-10 доларів, в той час, коли послуга FAQ коштує всього 1 долар за одне звернення [6, с. 410-411]. (Рис. 1)

Рис. 1. Вартість обслуговування одного звернення з різних джерел (долл. США).

Електронне листування є ще одним способом комунікації між компанією та клієнтом. Розсилка подяки за покупки може посприяти формуванню лояльності до бренду. У такий спосіб користувач може ставити вам запитання. Проте цей шлях як єдиний спосіб формування контакт-центру є хибним. Хоча він і дешевший за формування кол-центру, проте значно повільніший. Клієнт може не захотіти чекати кілька годин або навіть днів на відповідь.

Ідеальним співвідношенням ціна/швидкість відповіді є інтернет-месенджери. Це протокол миттєвого обміну повідомленнями між комп'ютерами через Інтернет. Для використання такого шляху комунікації достатньо встановити програму-клієнт на свою машину, і щоб така ж або сумісна програма стояла на машині споживача. Програма-клієнт, як правило, безкоштовна. Звідси низька вартість інтернет-месенджеру як способу комунікації.

CRM (Customer relationship management) — це стратегія управління взаємовідносин з клієнтами, що заснована на твердженні, що центром усієї

філософії бізнесу є клієнт, а основним напрямком діяльності є заходи з підтримки ефективного маркетингу, продажів та обслуговування клієнтів.

Таблиця 1

Переваги та недоліки різних типів комунікацій

	Кол-центр	Електронне листування	FAQ	Інтернет-месенджери
Переваги	<ul style="list-style-type: none"> • індивідуальний підхід • висока точність • оперативність 	<ul style="list-style-type: none"> • відносно невисока вартість • індивідуальний підхід 	<ul style="list-style-type: none"> • низька вартість • оперативність • заощадження часу 	<ul style="list-style-type: none"> • оперативність • низька вартість • індивідуальний підхід
Недоліки	<ul style="list-style-type: none"> • високі витрати на утримання 	<ul style="list-style-type: none"> • низька оперативність 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність індивідуального підходу 	<ul style="list-style-type: none"> • відсутність «офіційності» в спілкуванні • часткова заборона до використання • не скрізь доступно

Значної важливості система управління взаємовідносин з клієнтами набуває в умовах кризових явищ в економіці. Адже, концепція CRM, дозволяє і збільшити доходи підприємства, і зменшити при цьому видатки в розрахунку на одного клієнта.

Для автоматизації комунікацій зі споживачем використовують такі новітні засоби як сервіс Frequently Asked Questions, Інтернет-месенджери, системи мовного генерування. Це дозволяє скоротити витрати на цей процес, а значить, підвищити його ефективність.

Окрім того завдяки ІТ можна вирішити певні суміжні з CRM проблеми. Наприклад, спеціалізоване програмне забезпечення автоматично згрупує інформацію, на обробку якої раніше знадобились би тижні людської праці. Інші інтелектуальні системи можуть автоматично цю інформацію збирати.

Додатковою перевагою використання Інтернету зокрема в CRM є надання більш об'єктивної неупередженої інформації. Такі данні є більш повними і здатні створити яснішу картину ситуації для споживача.

Автоматизація певних бізнес-процесів та широке використання Інтернету призвело до значних змін в CRM. Такі зрушення можна умовно поділити на три напрями: інформаційний, конкурентний та напрям взаємодії. Інформація стала доступнішою, змінилися вимоги до неї. Проте, з іншого боку вона втратила в якості. Інтернет вплинув на глобалізацію ринків, тож малий та середній бізнес теж отримав доступ до світових ринків товарів та сировини. До того ж, Інтернет

як такий являє собою ефективний засіб взаємодії, що суттєво знижує витрати на комунікації.

Список використаних джерел:

1. Лоуренс Х. Саммерс, Дж. Бредфорд Делонг. Новые правила для новой экономики // Компаньон. — 2002. — №27. — С. 31-32.
2. Поленок С., Ратушин Ю. // Финансовые риски. — 2006. — №2 (43). — С. 59-70.
3. Репьев А. // Бизнес: организация, стратегия, системы. — 2002. — №9. — С. 46-48.
4. Товстых Л.Е. Новая инновационная сфера в экономике третьего тысячелетия и новые задачи // Инновации. — 2003. — №6 (63). — С. 39-45.
5. Черкашин П. Готовы ли вы к войне за клиента. Стратегия управлений взаимоотношениями с клиентами (CRM). — М.: ООО «ИНТУИТ.ру», 2004, 384 с.
6. Harvey M. Deitel, Paul J. Deitel, Kate Steinbuhler. e-Business & e-Commerce for Managers. — Prentice Hall, 2003. — 794 с.

Annotation. Article deals with the CRM-concept as the way of reducing expenditures and increasing incomes at a one customer rate. Practical means of implementation of this system into enterprise's activity are given. Particular attention is paid to concrete tools of communication costs cutting and also their economical reasonability is grounded.

Key words: CRM, new economy, anticrisis means, Internet, technology, Frequently Asked Questions, e-mail, call-center.

УДК 658.511:631.11

Я.Д. Загвойський, аспірант

ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ СТРУКТУР В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Проаналізовано проблеми становлення ринку в Україні. Установлено рівень впливу реформ на розвиток підприємств аграрної сфери економіки Львівської області, доведено їх низьку ефективність в масштабах регіону.

Ключові слова: агропромислове виробництво, перехідний період, сільськогосподарське підприємство, ефективність.

як такий являє собою ефективний засіб взаємодії, що суттєво знижує витрати на комунікації.

Список використаних джерел:

1. Лоуренс Х. Саммерс, Дж. Бредфорд Делонг. Новые правила для новой экономики // Компаньон. — 2002. — №27. — С. 31-32.
2. Поленок С., Ратушин Ю. // Финансовые риски. — 2006. — №2 (43). — С. 59-70.
3. Репьев А. // Бизнес: организация, стратегия, системы. — 2002. — №9. — С. 46-48.
4. Товстых Л.Е. Новая инновационная сфера в экономике третьего тысячелетия и новые задачи // Инновации. — 2003. — №6 (63). — С. 39-45.
5. Черкашин П. Готовы ли вы к войне за клиента. Стратегия управлений взаимоотношениями с клиентами (CRM). — М.: ООО «ИНТУИТ.ру», 2004, 384 с.
6. Harvey M. Deitel, Paul J. Deitel, Kate Steinbuhler. e-Business & e-Commerce for Managers. — Prentice Hall, 2003. — 794 с.

Annotation. Article deals with the CRM-concept as the way of reducing expenditures and increasing incomes at a one customer rate. Practical means of implementation of this system into enterprise's activity are given. Particular attention is paid to concrete tools of communication costs cutting and also their economical reasonability is grounded.

Key words: CRM, new economy, anticrisis means, Internet, technology, Frequently Asked Questions, e-mail, call-center.

УДК 658.511:631.11

Я.Д. Загвойський, аспірант

ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ СТРУКТУР В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОСТІ

Проаналізовано проблеми становлення ринку в Україні. Установлено рівень впливу реформ на розвиток підприємств аграрної сфери економіки Львівської області, доведено їх низьку ефективність в масштабах регіону.

Ключові слова: агропромислове виробництво, перехідний період, сільськогосподарське підприємство, ефективність.

Пріоритетність агропромислового виробництва, розвитком якого визначається продовольча безпека і наповнення бюджету країни, доведена давно і визнана офіційно. Проте перехідний період становлення ринкової економіки показав невідповідність підприємств галузі до нових умов господарювання у зв'язку з чим аграрний сектор економіки має тенденцію до спаду виробництва. Поставлені в реформістських заходах завдання формування ринкового середовища і ефективного власника не виправдали свого основного призначення — створення належних умов для реалізації особистих інтересів селян і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Проблеми розвитку аграрної сфери економіки на макрорівні постійно висвітлюються у наукових працях П.Т. Саблука, Г.М. Підлісецького, М.Ф. Кропивка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова [1-4]. При важливості їх ґрунтовних досліджень і наданих рекомендаціях щодо підвищення ефективності аграрного сектору, регіональні особливості функціонування підприємств галузі залишаються маловивченими.

Метою статті є аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області, особливістю якої є прикордонне місцезнаходження, висока і до того ж зростаюча в динаміці щільність сільського населення (рис. 1). Нині населення регіону становить 2559,8 тис. осіб, або 5,5 % загальної кількості населення України. На квадратному кілометрі території проживає 117 осіб, а в цілому по Україні — 77 осіб.

Розподіл населення Львівської області у відсотках до України

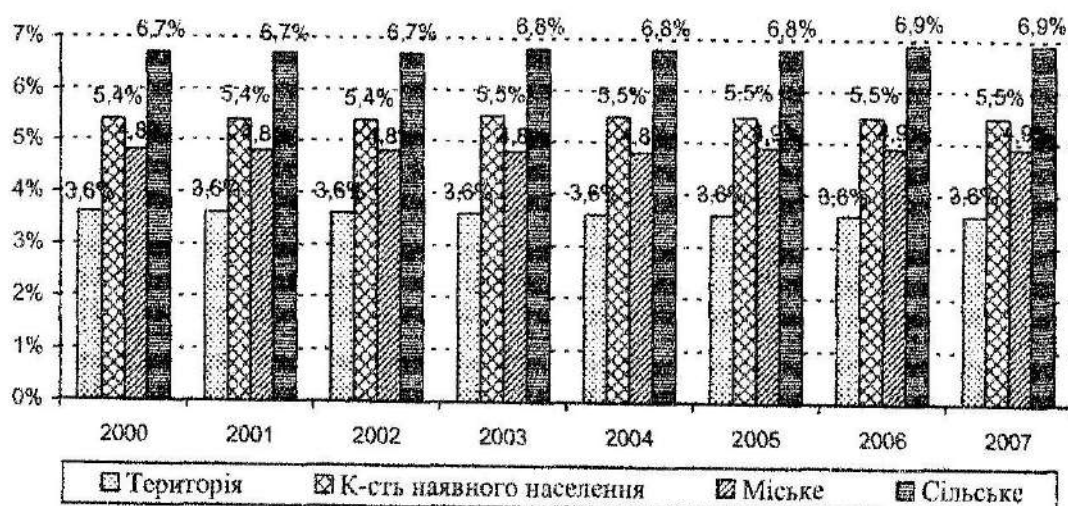

Рис. 1. Розподіл населення на території Львівської області

Хоча Львівська область багата трудовими ресурсами — сільське населення становить 39,5 % — в аграрній сфері економіки працює лише 17,5 %. Більшість мешканців сіл працездатного віку у зв'язку з мізерною заробітною платою в аграрному виробництві області та відсутністю підприємств галузі в деяких

сільських населених пунктах змушені працювати в інших сферах економіки або за кордоном. Зароблені при цьому кошти інвестуються в житлову нерухомість або вкладуються у розвиток підсобного господарства, що згодом набуває статусу фермерського.

Причиною такого явища є низька ефективність та непривабливість для інвесторів колективного сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим громадяни, які здавали свої земельні паї в оренду сільськогосподарським підприємствам, розривають договори оренди землі й господарюють на ній самостійно. За період з 2000 по 2007 рік, сільськогосподарські угіддя у використанні громадян збільшилися на 36,7 в.п., а фермерських господарств — на 0,53 в.п. При цьому площа сільськогосподарських угідь у користування колективних сільськогосподарських підприємств зменшилася у 1,76 раза, сільськогосподарських кооперативів — в 4 рази, сільськогосподарських товариств на 1,65 раза (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських угідь між господарствами Львівської області, %*

Показник	Рік						
	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Сільськогосподарські угіддя	100	100	100	100	100	100	100
Державні сільськогосподарські підприємства	2,6	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
Колективні сільськогосподарські підприємства	9,1	7,1	6,1	5,3	4,8	3,9	3,3
Сільськогосподарські кооперативи	2,0	1,0	0,9	0,6	0,3	0,3	0,4
Сільськогосподарські товариства	22,8	19,0	15,1	13,9	10,4	9,1	8,6
Фермерські господарства	3,8	4,1	4,3	4,9	4,9	5,2	5,8
Інші недержавні сільськогосподарські підприємства	2,9	2,4	2,0	2,1	1,8	2,0	2,2
Громадяни	56,8	64,2	69,5	71,1	75,7	77,4	77,6

* Тут і далі складено автором за даними джерела [5]

Скорочення площі оброблюваних земель у сільськогосподарських підприємствах пояснюється звуженим типом відтворення виробництва у підприємствах аграрної сфери економіки; зменшенням кількості активних засобів виробництва; використанням мінеральних добрив і засобів захисту рослин; ліквідацією галузі тваринництва у зв'язку із зниженням ефективності і збитками її функціонування (рис. 2).

За даними рис. 2. протягом 2001-2007 рр. сільськогосподарські підприємства державної форми власності отримували збитки, а у виробничих кооперативах рівень рентабельності зменшився з 4,8 до -7,7 %. На 10,8 в.п.

знизилися також рівень рентабельності в аграрних підприємствах колективної форми власності (від 21,1 до 10,3 %), та на 31,3 в.п. в інших організаційно-правових формуваннях (від 38,1 до 6,8 %). Проте в господарських товариствах рівень рентабельності зріс порівняно з 2001 р. від -3,6 до 46,3 %, в фермерських господарствах з -11,4 до 14,6 %, а приватних підприємствах від -6,1 до 6,4 %, або на 49,9, 26,0 і 12,5 в.п. відповідно. У зв'язку з цим в середньому в аграрному секторі економіки Львівської області більшість підприємств галузі є збитковими (рис. 3).

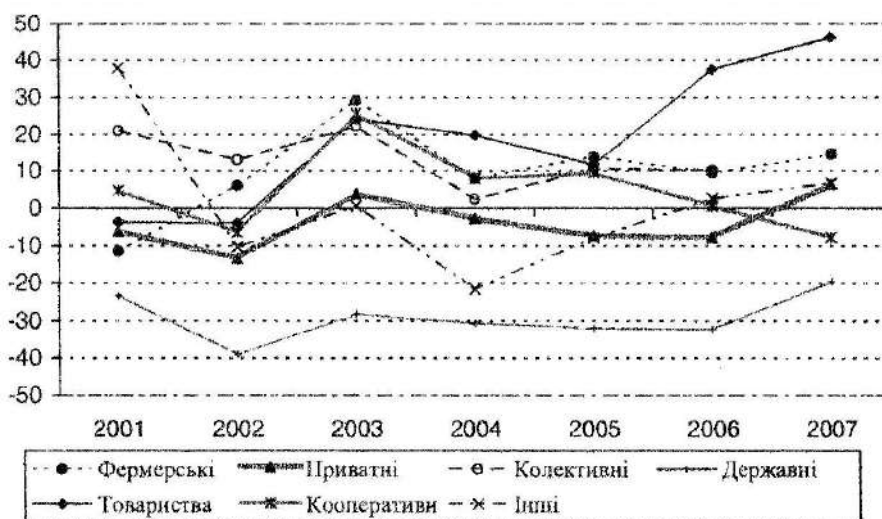

Рис. 2. Рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Львівської області за організаційно-правовими формами

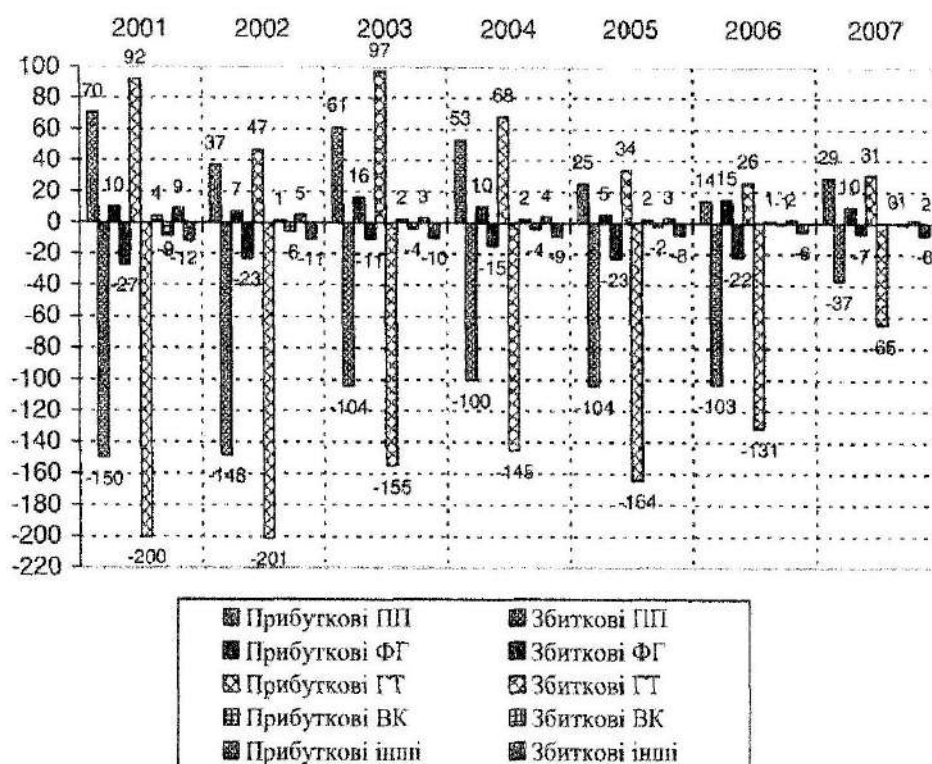

Рис. 3. Кількість прибуткових та збиткових підприємств Львівської області

Так, із загальної кількості 220 приватних підприємств у 2001 році кількість збиткових становила 150 підприємств, а прибуткових лише 70. Порівняно з 2007 р. їх загальна кількість зменшилась до 66 одиниць, з яких 37 були збитковими, а 29 підприємств — прибутковими. Щодо фермерських господарств, загальна кількість яких у 2001 р. становила 37 одиниць, то 27 із них отримали збитки, а 10 господарств — прибутки. При цьому за аналізований період їх загальна кількість зменшилася з 27 до 17 одиниць, з яких у 2007 р. 7 господарств було збитковими 7 господарств, а з прибутками закінчили календарний рік 10 господарств.

Із загальної кількості господарських товариств у 2001 р. 200 були збиткові і лише 92 економічні суб'єкти отримали прибутки. У 2007 р. їх загальна кількість зменшилась до 96 одиниць, з яких 65 були збиткові, а 31 підприємство — прибуткове. Відповідно, в аграрному секторі економіки області зменшилося виробництво основних видів сільськогосподарської продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції у Львівській області в динаміці (тис. т)

Вид продукції	Рік										2007 р. у % до 1990 р.
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Зернові культури	1009,7	865,8	481,4	597,9	683,5	576,9	678,0	626,8	587,4	611,5	60,6
Цукрові буряки (фабричні)	1597,4	914,4	400,6	404,1	422,0	422,1	518,1	437,3	602,6	498,6	31,2
Овочі	181,8	163,6	268,6	294,6	294,5	326,5	328,1	379,6	402,6	432,4	у 2,4 раза
Молоко	1083,9	961,2	1032,0	1051,3	1061,5	1000,2	958,9	930,4	892,3	813,4	75,0
М'ясо у забійній вазі	180,9	84,9	68,4	73,3	76,9	82,1	83,2	81,8	90,2	98,6	54,5
Яйця, млн. шт.	728,6	446,3	465,9	485,9	513,7	515,8	516,6	458,2	563,3	542,3	74,4

Дані табл. 2 показують, що виробництво зерна і цукрових буряків зменшилося на 39,4 і 68,8 % відповідно, а овочевих культур зросло у 2,4 раза. При цьому значно скоротилося виробництво продукції тваринництва — молока на 25 %, м'яса на 45,5 %, яєць на 25,6 %.

Таким чином, перехідний період економіки негативно вплинув на розвиток сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Список використаних джерел:

1. Реформування майнових відносин у підприємствах АПК : практич. посіб. ; за ред. П.Т. Саблука та Т.М. Підлісецького. — К. : Інститут аграрної економіки, 2001. — 614 с.
2. Організація управління аграрною економікою / [Кропивко М.Ф. Немчук В.П., Россоха В.В. та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. — К. : ННЦ ІАЕ, 2008. — 420 с.
3. Малік М. Основи аграрного підприємництва / [Малік М.Й., Зіновчук В.В., Лупенко Ю.О. та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. — К. : Інститут аграрної економіки, 2001. — 582 с.
4. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / [Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. — [4-е вид. доп.]. — К. : ННЦ ІАЕ УААН, 2008. — 102 с.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік. — Львів, 2008. — Ч.1. — 363 с.

***Annotation.** The problems of the market formation in Ukraine are analyzed. The level of influence of reforms on the development of the enterprises of the agrarian economic sphere of Lviv region is established. Their low efficiency in region scales is proved.*

***Key words:** agro industrial manufacture, transitive period, agricultural enterprises, efficiency.*

УДК 504.064

О.К. Кушнір, аспірант

Тернопільського національного економічного університету

НЕОБХІДНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЗБИТКАМИ, НАНЕСЕНИМИ АВТОТРАНСПОРТОМ НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩУ

Розв'язання проблеми охорони довкілля є складовою розвитку економіки, оскільки від її вирішення залежить можливість існування, життя на Землі, здоров'я і добробут, людини. Автотранспорт є джерелом забруднення атмосфери, кількість автомашин безперервно зростає, особливо в великих містах; а разом з цим росте валовий викид шкідливих продуктів в атмосферу.

***Ключові слова:** забруднення та охорона навколишнього середовища,*

Список використаних джерел:

1. Реформування майнових відносин у підприємствах АПК : практич. посіб. ; за ред. П.Т. Саблука та Т.М. Підлісецького. — К. : Інститут аграрної економіки, 2001. — 614 с.
2. Організація управління аграрною економікою / [Кропивко М.Ф. Немчук В.П., Россоха В.В. та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. — К. : ННЦ ІАЕ, 2008. — 420 с.
3. Малік М. Основи аграрного підприємництва / [Малік М.Й., Зіновчук В.В., Лупенко Ю.О. та ін.] ; за ред. М.Й. Маліка. — К. : Інститут аграрної економіки, 2001. — 582 с.
4. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку) / [Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка. — [4-е вид. доп.]. — К. : ННЦ ІАЕ УААН, 2008. — 102 с.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік. — Львів, 2008. — Ч.1. — 363 с.

***Annotation.** The problems of the market formation in Ukraine are analyzed. The level of influence of reforms on the development of the enterprises of the agrarian economic sphere of Lviv region is established. Their low efficiency in region scales is proved.*

***Key words:** agro industrial manufacture, transitive period, agricultural enterprises, efficiency.*

УДК 504.064

О.К. Кушнір, аспірант

Тернопільського національного економічного університету

НЕОБХІДНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЗБИТКАМИ, НАНЕСЕНИМИ АВТОТРАНСПОРТОМ НАВКОЛИШНЬОМУ СЕРЕДОВИЩУ

Розв'язання проблеми охорони довкілля є складовою розвитку економіки, оскільки від її вирішення залежить можливість існування, життя на Землі, здоров'я і добробут, людини. Автотранспорт є джерелом забруднення атмосфери, кількість автомашин безперервно зростає, особливо в великих містах; а разом з цим росте валовий викид шкідливих продуктів в атмосферу.

***Ключові слова:** забруднення та охорона навколишнього середовища,*

автомобільний транспорт, викиди відпрацьованих газів, збір за забруднення навколишнього середовища.

В умовах сучасної економічної кризи постає проблема виникнення і екологічної кризи. До екологічних проблем належать ті, які пов'язані з погіршенням стану (якості) середовища проживання людей, спричиненого діяльністю самого людського суспільства. Вплив науково-технічної революції на взаємовідносини суспільства та природи оцінюється далеко не однозначно, адже саме вона призвела до різкого загострення глобальної екологічної кризи і поставила людство перед загрозою глобальної екологічної катастрофи. Різкий приріст темпів промислового виробництва, масове поширення в побуті здобутків науково-технічної революції, зростання добробуту населення — в першу чергу масова автомобілізація та можливості побудови власних будинків — призвели до значного збільшення споживання енергії та ресурсів.

Сьогодні Україна входить до загальноєвропейської системи екологічної безпеки. Її, зрозуміло, це вимагає проведення належної природоохоронної політики, що забезпечить екологічно безпечний соціально-економічний розвиток країни. Це завдання можливо реалізувати лише за умови створення надійної системи еколого-статистичної інформації, яка дасть об'єктивне уявлення про обсяги природних ресурсів, якість природного середовища, інтенсивність та основні негативні наслідки антропогенного впливу на природу.

Особливо складна екологічна ситуація склалася у великих містах та промислово розвинутих регіонах України, де існують високі концентрації шкідливих речовин у повітрі. Значну частку забруднення атмосферного повітря складають викиди шкідливих речовин з відпрацьованими газами автотранспорту.

Чимало дослідників останнім часом звертають увагу на проблему забруднення довкілля: Боярський А.Я., Горлицький Б.А., Данилко В.К., Думнова А.Д., Єріна А.М., Казанська Є.В., Нестеров Л.І., Тамашевич В.Н., Трудова М.Г., Ковальчук П.І.

Значний вклад у теорію і розвиток наукових фундаментальних досліджень проблем охорони атмосферного повітря, зменшення техногенного навантаження на повітряний басейн автомобільним транспортом внесли Балацький О.Ф., Гутаревич Ю.Ф., Данилишин Б.М., Канило П.М., Кропивенська В.Б., Міщенко В.С., Форнальчик Є.Ю., Хоружая Т.А., Шеховцов А.Ф. та інші науковці.

Розкрити необхідність постійного контролю обсягів викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від автомобільного транспорту з урахуванням стандартів.

Функціонування автомобільного транспорту супроводжується потужним

негативним впливом на всі складові довкілля, особливо на атмосферне повітря. Специфіка негативного впливу автомобільного транспорту проявляється у високих темпах росту кількості автомобілів; їх просторовій розосередженості; у безпосередній близькості до житлових районів; вищій токсичності викидів порівняно з викидами стаціонарних джерел; складності реалізації заходів по захисту від забруднення транспортними засобами; розташуванні джерел забруднення на земній поверхні, внаслідок чого відпрацьовані гази накопичуються в зоні дихання людини і слабше розповсюджуються вітром.

Оцінку екобезпеки автотранспорту здійснюють на основі розрахунків викидів відпрацьованих газів для різних марок рухомого складу автомобілів і з урахуванням індивідуальних викидів кожного автомобіля на різних трасах.

Викиди забруднюючих речовин розраховують за допомогою таких показників:

- обсяги витрат пального за видами: бензин автомобільний, дизельне пальне, зріджений нафтовий газ, стиснений природний газ;
- обсяги витрат пального за категоріями транспортних засобів: вантажні автомобілі, автобуси, легкові автомобілі, спеціальні легкові, спеціальні нелегкові;
- середній питомий викид з одиниці використаного пального по окремих шкідливих речовинах;
- розподіл умов руху автомобілів на рух в міській та сільській місцевості;
- вплив коефіцієнтів технічного стану автомобілів;
- врахування впливу кліматичних умов місцевості та роботи у великих містах на показник витрат пального [1].

За забруднення навколишнього середовища автотранспортом законом передбачається збір, який обчислюється платниками самостійно щокварталу наростаючим підсумком з початку року, виходячи з кількості фактично використаного пального та його виду, на підставі нормативів і коригувальних коефіцієнтів, і визначається за формулою:

$$П_{ВП} = \sum_{i=1}^n M_i \times H_{ni} \times K_{нас} \times K_{\phi},$$

де: M_i — кількість використаного пального i -того виду, у тоннах (т); H_{ni} — норматив збору за тону i -того виду пального, у гривнях (грн/т) з урахуванням індексації; $K_{нас}$ — коригуючий коефіцієнт, який враховує чисельність жителів населеного пункту; K_{ϕ} — коригуючий коефіцієнт, який враховує народногосподарське значення населеного пункту.

Норматив збору підлягає індексації і обчислюється за формулою

$$H_i = \frac{H_n \times I}{100},$$

де H_i — проіндексований норматив збору у поточному році, гривень за 1 тонну (1 одиницю); H_n — базовий норматив збору, гривень за 1 тонну (1 одиницю); I — індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік, відсотків.

У разі, коли індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік не перевищує 100 відсотків, індексація нормативів збору не проводиться [2].

Коригуючий коефіцієнт встановлюється залежно від народногосподарського значення населеного пункту від 1 до 1,65 (для курортних) [3].

Екологічна безпека та захист населення від наслідків довготривалого впливу забруднень довкілля, за рахунок викидів автотранспорту вимагає посилення контролю щодо виконання санітарно-гігієнічних правил і стандартів.

Збереження масштабів економічного розвитку можливе за умови забезпечення суворих державних заходів захисту навколишнього середовища та раціонального природокористування, організації процесів виробництва і споживання на основі радикальної перебудови технологій, створення нових технічних засобів і технологічних процесів, більш прийнятних з екологічної точки зору.

Список використаних джерел:

1. Колесник С.І. Роль автотранспорту в суспільстві та його вплив на навколишнє середовище // Проблеми статистики. Зб. наук. праць. Випуск № 3. К.: 2001. — С. 212 – 213.
2. Інструкція про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища: від 19.07.1999 №162/379 / Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України. — Офіц. вид. — К.: «ГК», 1999. — 54 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору» // Офіційний вісник України, 1999. — №9. — С. 89.
4. Ковальчук П.І. Моделювання і прогнозування стану навколишнього середовища: Навч. Посібник. — К.: Либідь, 2003. — 208 с.
5. Ж. Калинчук-Порханова, М. Мовчан., В. Поліщук. Про актуальність моніторингу навколишнього середовища // Рідна природа. — 2002. — №2. — С. 12-14.

***Annotation.** The decision of problem of guard of environment is the constituent of development of economy, as possibility of existence of life on Earths, health and welfare of man depends from its decision. A motor transport is the source of contamination of atmosphere, the amount of cars grows continuously, especially in large towns; and the gross troop landing of harmful products in an atmosphere grows together with it.*

***Key words:** contamination and guard of environment, motor transport, troop landings of exhaust gases, collection for contamination of environment.*

УДК 061.2:364.467

***В.В. Россоха**, к.е.н., ст. наук. співробітник ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ*

АСОЦІАТИВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Розвиток соціально-економічних систем значною мірою базується на процесі їх самоорганізації, в основі якого лежить механізм генерування політичною системою нової управлінської інформації та введення її до економічної системи, що забезпечує здатність суспільної системи раціонально використовувати ресурси і виробляти економічний ефект у тривалому інтервалі часу.

Ключові слова: законодавство, асоціація, суспільне благо, політика, професійний стандарт, кодекс честі.

Економічне життя значною мірою є похідним від права. Припущення, що економіка сама сформує право, досить сумнівне, оскільки вплив права на економіку набагато важливіший і вагоміший. Економіка лише забезпечує логічне обґрунтування звичайного права, виходячи з якого визначаються необхідні закони для ефективної економічної гри. Світовий досвід переконує, що коливання темпів економічного розвитку в різних країнах світу є результатом їх залежності від правових режимів [1, с 42].

З часу набуття Україною незалежності прийнято понад 150 законів, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю та селом, але вони не виявили позитивного впливу і не поліпшили життя людей у сільській місцевості країни [2, с. 4]. Незнання й свідоме ігнорування закономірностей ринкової економіки призвели до фатальних помилок політиків, урядовців і працівників у визначенні законодавчого порядку технологій приватизації, рівня цін і державного

***Annotation.** The decision of problem of guard of environment is the constituent of development of economy, as possibility of existence of life on Earths, health and welfare of man depends from its decision. A motor transport is the source of contamination of atmosphere, the amount of cars grows continuously, especially in large towns; and the gross troop landing of harmful products in an atmosphere grows together with it.*

***Key words:** contamination and guard of environment, motor transport, troop landings of exhaust gases, collection for contamination of environment.*

УДК 061.2:364.467

***В.В. Россоха**, к.е.н., ст. наук. співробітник ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ*

АСОЦІАТИВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Розвиток соціально-економічних систем значною мірою базується на процесі їх самоорганізації, в основі якого лежить механізм генерування політичною системою нової управлінської інформації та введення її до економічної системи, що забезпечує здатність суспільної системи раціонально використовувати ресурси і виробляти економічний ефект у тривалому інтервалі часу.

Ключові слова: законодавство, асоціація, суспільне благо, політика, професійний стандарт, кодекс честі.

Економічне життя значною мірою є похідним від права. Припущення, що економіка сама сформує право, досить сумнівне, оскільки вплив права на економіку набагато важливіший і вагоміший. Економіка лише забезпечує логічне обґрунтування звичайного права, виходячи з якого визначаються необхідні закони для ефективної економічної гри. Світовий досвід переконує, що коливання темпів економічного розвитку в різних країнах світу є результатом їх залежності від правових режимів [1, с 42].

З часу набуття Україною незалежності прийнято понад 150 законів, пов'язаних із сільськогосподарською діяльністю та селом, але вони не виявили позитивного впливу і не поліпшили життя людей у сільській місцевості країни [2, с. 4]. Незнання й свідоме ігнорування закономірностей ринкової економіки призвели до фатальних помилок політиків, урядовців і працівників у визначенні законодавчого порядку технологій приватизації, рівня цін і державного

регулювання, інвестиційної стратегії, внесли плутанину в оцінювання базової вартості підприємств, що приватизуються, як за суттєвими ринковими критеріями, так і з огляду на різні види індексації [3, с. 65]. Очевидно, проблема криється не в кількості прийнятих законів, а в їхній якості і, насамперед, у дотриманні законодавства.

Нині сплетіння законів захищає привілейований клас від конкуренції, система гарантує нерівність перед законом, зберігає монополію ділових кіл, які в свою чергу контролюють закон і законодавців. Водночас переважна більшість населення країни існує поза межами закону.

Більшість економічних рішень приймаються без урахування прямого впливу законів на економічне зростання. Внаслідок цього вони можуть діяти у зворотному напрямі й тим самим порушують фінансову стабільність, деформують розподіл доходів підприємств між секторами економіки, сприяють знеціненню ресурсної бази і формують деінвестиційну модель екстенсивного розвитку соціально-економічних систем із фрагментарним ринком і складними умовами господарювання для одних суб'єктів і сприятливішими для інших. Якщо держава не в змозі сформулювати ефективні «правила гри», то ринковий механізм «невидимої руки» не гарантує прогрес країні [4].

Для захисту своїх прав законодавство, зокрема Господарський кодекс України, надає суб'єктам господарювання можливість утворювати асоціативні форми господарських об'єднань (рис).

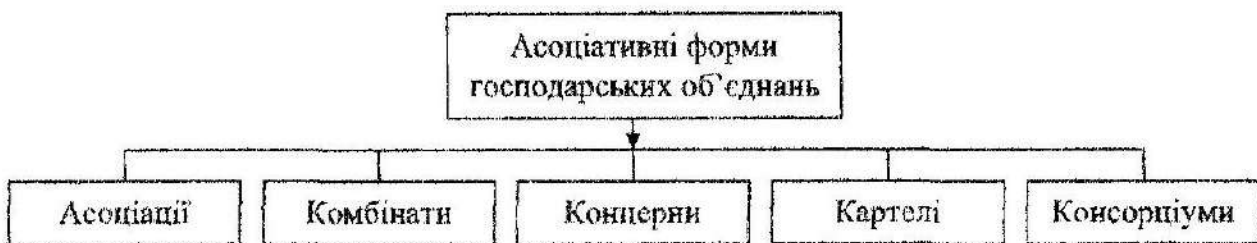

Рис. 1 Типи асоціативних об'єднань

Найпоширенішим господарським об'єднанням в Україні є асоціація (від лат. *assotiatio* — з'єднання) — добровільне об'єднання фізичних і (або) юридичних осіб з метою співробітництва при збереженні самостійності й незалежності членів [5, с. 53]. Асоціацією можна вважати об'єднання підприємств або товаровиробників, якщо вони в результаті такого об'єднання не втрачають виробничої, фінансової та комерційної самостійності.

Основні ідеї теорії асоціативних об'єднань типу клубів були сформовані в працях американських економістів М. Ослона «Логіка колективної дії» і Дж. Б'юкенена і є своєрідним доповненням теорії суспільних благ

П. Самуельсона. Вважається, що одержані економічними суб'єктами в результаті будь-якого добровільного угруповання певні блага або вигоди є різновидом суспільного, а також колективного блага, споживанню якого властиві як колективний, так і суспільний характер. Ці вигоди виникають у результаті: поділу між суб'єктами господарювання різноманітних витрат, виникнення ефекту економії на масштабах і збільшення за рахунок цього економічної ефективності; створення та використання колективного блага і приєднання нових економічних суб'єктів до яких-небудь корисних характеристик членів об'єднання. У широкому розумінні будь-який союз, об'єднання є асоціацією, оскільки створюється для досягнення певної мети — виробництва і (або) споживання блага. Суб'єктами асоціацій можуть бути окремі люди і підприємства, які, створюючи угруповання, об'єднання, споживають матеріальні та нематеріальні блага [6, с. 56-57].

Нині в Україні діють майже 30 асоціацій сільськогосподарських товаровиробників і переробників продукції аграрного сектору економіки. Основне їхнє призначення полягає в постійній координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових і матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб її учасників. Метою створення асоціації є проведення єдиної політики та одержання додаткової економічної вигоди в результаті спільних дій на ринках, раціонального використання ресурсів, фінансової безпеки. Аналіз статутних документів Асоціацій свідчить, що:

вони існують на членські внески і представляють інтереси своїх учасників при здійсненні державного регулювання галузі, недержавних установах, міжнародних і закордонних організаціях, на міжнародних семінарах, конференціях тощо;

консолідує зусилля підприємств для вирішення спільних проблем, узагальнюють передовий досвід господарювання, сприяють впровадженню досягнень науково-технічного прогресу з метою підвищення конкурентоздатності вітчизняних товаровиробників;

беруть участь та ініціюють розробку законодавчих й інших нормативних актів з питань функціонування галузі та вдосконалення міжгалузевих відносин, розробляють і реалізують програми стабілізації й розвитку та вносять пропозиції при створенні державних програм бюджетної підтримки галузі, захищають інтереси учасників у частині умов державної підтримки їхнього кредитування та дотування;

сприяють формуванню ринку, створенню єдиної інформаційної системи

щодо його стану та перспектив розвитку, веденню банку даних єдиної системи інформації й документації, яка потрібна для діяльності Асоціації та її членів;

організація професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, проведення семінарів, нарад, надання інформаційно-консультаційної та юридичної допомоги членам Асоціації.

Асоціація фінансистів України, що об'єднує працівників фінансових підрозділів органів місцевого самоврядування, представників наукового світу, працівників державних органів і організацій різного рівня має в своєму *Статуті* пункт щодо сприяння створенню умов для неухильного виконання законодавчих актів, які регламентують фінансову діяльність.

Факт створення асоціації засвідчується державною реєстрацією асоціації та внесенням відповідних записів про асоціацію до *Єдиного державного реєстру України*.

Слід зазначити, що в Україні налічується небагато успішних галузевих асоціацій. При цьому, за нашими спостереженнями, чим глобальніші та масштабніші завдання ставить асоціація, тим менше у неї шансів на успіх. Якщо завдання досить конкретні, то й успішність асоціації виміряти легше, а вигода від участі в ній для всіх учасників очевидніша.

Серед успішно діючих варто виділити асоціацію «Союз птахівників України», яка є об'єднанням обласних асоціацій галузі і 78 провідних підприємств-виробників птахівничої продукції, що виробляють 83 % м'яса бройлерів і 78 % курячих яєць України.

Стосовно діяльності асоціативних об'єднань розвинених країн світу, то загально визнаним є досвід канадських торгових асоціацій виробників сільськогосподарської продукції, що створені за типом кооперативів федеральної торгівлі на основі окремих законодавчих актів, а спеціалізовані торгові управління за видами продукції у провінціях — на основі федерального закону «*Agricultural Product Marketing Act*». Цей закон надав право провінційним зборам управлінь товаровиробників затверджувати регламентуючі акти порядку формування торгових управлінь виробників окремих видів продукції за їх повноваженнями, порядок торгівлі і розрахунків з товаровиробниками. Таким чином, первинний оптовий ринок продукції безпосередньо контролюється виробниками. Крім того, деякі виробники отримують монопольне право самим визначати рівень цін. При цьому торгові управління виробників наділені монопольним правом на експорт своєї продукції. Вони можуть використовувати частину своїх накопичень або фондів для експортного маркетингу або компенсації «втрат», якщо експортна ціна виявиться нижчою, ніж на внутрішньому ринку [7, с. 168-169].

Торгові управління діють як самостійні юридичні особи з правами на

володіння майном, ведення рахунків товаровиробників, отримання кредитів, прибутку від торгової та іншої діяльності й розподілу її між виробниками відповідно до вкладу кожного в торгівлю продукцією.

Крім того, слід зазначити, що на відміну від вітчизняних, зарубіжні асоціативні об'єднання, як правило, розробляють спільний професійно-процесуальний кодекс, в якому перелічені документи професійних стандартів. Дотримання їх є обов'язковою умовою учасника об'єднання. За порушення професійних стандартів можуть бути покарані будь-які компанії. Наприклад, у структурі соціальних і маркетингових досліджень (*ESOMAR*), що проводяться Європейським Співтовариством є свого роду судова влада; арбітраж, Комітет професійних стандартів і його караючий орган — Дисциплінарний комітет. Несумлінних дослідників можуть чекати попередження, догани, публікації про порушення «кодексу честі», припинення членства, вигнання, інформування властей, будь-які додаткові заходи, санкціоновані Радою *ESOMAR*. При цьому *ESOMAR* постійно веде моніторинг своїх членів, отримує від них статистичну інформацію про результати роботи та у своїх фахових виданнях (як електронних, так і друкованих) сповіщає про стан маркетингових досліджень [8].

Вищевикладене дає підстави для висновку, що в розвинутому суспільстві принципи закону, етики і моралі не лише взаємопов'язані, а останні превалюють над Законом, на що нашому законодавчому органу слід звернути увагу і взяти за основу подальшого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бетелл Т. Собственность и процветание / Том Бетелл ; пер. с англ. Б. Пинскера. — М. : ИРИСЭН, 2008. — 480 с.
2. Саблук П. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 4-18.
3. Малий І.Й. Інституціональні зміни системи розподілу економічних факторів у транзитивній економіці / І.Й. Малий // Економічна теорія. — 2004. — № 1. — С. 56-68.
4. Пороховський А.О. Політична економія: виклик часу / А.О. Пороховський // Економічна теорія. — 2007. — № 4. — С. 3-18.
5. Економічна енциклопедія : у трьох томах : [Т. 1 / редкол. : ... С.В. Мочерний (відп. ред.), та ін.]. — К. : Академія, 2000. — 864 с.
6. Мортіков В. Теорія клубів та її застосування / В. Мортіков // Економіка України. — 2005. — № 3. — С. 56-62.
7. Нагорный В.Д. Сельское хозяйство Канады. Корни успеха / Нагорный В.Д. — Москва-Майкоп : Качество, 2004. — 328 с.
8. Матус Ю.В. Міжнародні маркетингові дослідження: стан і тенденції / Ю.В.

Матус // АгроінКом. — 2005. — № 6. — С. 13-16.

***Annotation.** The development of the social economic systems is based on the process of their self organization in which basis the mechanism of generation of the political system of the new administrative information lies and its introduction into economic system, which provides ability of using resources of the public system rationally, and produce the economic effect during long period of time.*

***Key words:** legislation, association, public blessing, politics, professional standard, honor code.*

УДК 658.562

Ю.Л.Труш, аспірант

національного університету харчових технологій, м.Київ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто основні проблеми підвищення управління якістю продукції в сучасних економічних умовах, що є основою створення конкурентоздатної продукції, збільшення ефективності діяльності підприємств.

***Ключові слова:** якість, система якості, конкуренція, споживачі продукції, населення, сертифікація, стандартизація, ринки збуту, науково технічний прогрес.*

В міру розвитку економічних реформ в Україні все більша увага надається якості. В даний час однією із серйозних проблем для українських підприємств є створення системи якості, що дозволяє забезпечити виробництво конкурентоздатної продукції. Саме система якості важлива при проведенні переговорів із закордонними замовниками, що вважають обов'язковою умовою наявність у виробника системи якості і сертифіката на цю систему, виданого авторитетним сертифікаційним органом. [1, с.45]

Значення якості продукції зводиться до того, що тільки якісна продукція відкриває експортну дорогу на платоспроможні західні ринки. Велику роль у забезпеченні якості продукції українських виробників і її успішної конкуренції на світових ринках покликані зіграти спеціальні конкурси. Різного роду конкурси з присудженням їхнім переможцям почесних нагород широко використовуються у світовій практиці.

Матус // АгроінКом. — 2005. — № 6. — С. 13-16.

***Annotation.** The development of the social economic systems is based on the process of their self organization in which basis the mechanism of generation of the political system of the new administrative information lies and its introduction into economic system, which provides ability of using resources of the public system rationally, and produce the economic effect during long period of time.*

***Key words:** legislation, association, public blessing, politics, professional standard, honor code.*

УДК 658.562

Ю.Л.Труш, аспірант

національного університету харчових технологій, м.Київ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто основні проблеми підвищення управління якістю продукції в сучасних економічних умовах, що є основою створення конкурентоздатної продукції, збільшення ефективності діяльності підприємств.

***Ключові слова:** якість, система якості, конкуренція, споживачі продукції, населення, сертифікація, стандартизація, ринки збуту, науково технічний прогрес.*

В міру розвитку економічних реформ в Україні все більша увага надається якості. В даний час однією із серйозних проблем для українських підприємств є створення системи якості, що дозволяє забезпечити виробництво конкурентоздатної продукції. Саме система якості важлива при проведенні переговорів із закордонними замовниками, що вважають обов'язковою умовою наявність у виробника системи якості і сертифіката на цю систему, виданого авторитетним сертифікаційним органом. [1, с.45]

Значення якості продукції зводиться до того, що тільки якісна продукція відкриває експортну дорогу на платоспроможні західні ринки. Велику роль у забезпеченні якості продукції українських виробників і її успішної конкуренції на світових ринках покликані зіграти спеціальні конкурси. Різного роду конкурси з присудженням їхнім переможцям почесних нагород широко використовуються у світовій практиці.

Випуск якісної, недорогої, конкурентоздатної продукції й послуг в порівнянні з аналогами — головне завдання будь-якої фірми в будь-якій країні.

Якість є важливим інструментом у боротьбі за ринки збуту. Значення підвищення якості досить багатомірне. Вирішення цієї проблеми на мікрорівні важливо і для економіки в цілому, тому що дозволить установити нові і прогресивні пропорції між її галузями й усередині галузей.

Забезпечення пропорцій може бути забезпечене шляхом удосконалювання технології виробництва продукції та підвищення її економічності. [2, с. 189]

Якщо не надавати серйозної уваги якості, будуть потрібні значні засоби на виправлення дефектів. Набагато більший ефект буде досягнутий шляхом розробки довгострокових програм по запобіганню дефектів.

Донедавна вважалося, що якістю повинні займатися спеціальні підрозділи. Перехід до ринкової економіки обумовлює необхідність вивчення досвіду провідних фірм світу по досягненню високої якості. Провідні фірми країн з розвинутою ринковою економікою вважають, що на досягнення якості повинні бути націлені всі служби. Ключову роль у підвищенні якості відіграють вимоги споживачів, інформація про несправності, прорахунки і помилки оцінки споживачів. [3, с. 195]

Дослідження, проведені в ряді країн, показали, що в компаніях, що мало приділяють уваги якості, до 60% відсотків часу може йти на виправлення браку.

Значення підвищення якості добре ілюструється на прикладі Японії. Після Другої світової війни японські промисловці активно займалися пошуками шляхів підвищення ефективності виробництва і якості продукції. Групи японських керуючих вивчали досвід по усьому світі. Вони зустрічалися з керівниками провідних промислових фірм США і Європи. Усе раціональне переносилося на національний ґрунт. Увага японських керуючих була залучила такі поняття, як статистичний контроль якості і комплексне керування якістю.

Японські робітники та службовці вивчали нові методи в робочий час. Вивчаючи досвід різних країн, японські керуючі звернули увагу на те, що процвітаючі фірми висувають високі вимоги до своїх працівників і якості продукції. [4, с. 67]

З розвитком науково-технічного прогресу проблема якості не спрощується, а навпаки, стає складнішою. Тому вирішувати її традиційним методами, тобто лише шляхом контролю якості готової продукції, практично неможливо. Повинен бути комплексний, системний підхід, реалізація якого можлива лише в рамках системи управління якістю. Відомий американський спеціаліст Едвард Лемінг ще в 1950 році писав, що на 85% вирішення проблеми якості продукції залежить не від людей, а від системи управління якістю.

Значну роль в підвищенні якості продукції відіграють стандарти, які є організаційно-технічною основою систем якості. В останні десятиліття одним із важливих механізмів гарантії якості стала сертифікація, яка переросла в норму торгових відносин будь-якого рівня. Якщо на ранніх етапах появи і розвитку сертифікації в її проведенні був зацікавлений головним чином виробник (з метою одержання гарантій відповідності певних характеристик виробів) і споживач, то зараз до вирішення задач сертифікації залучені громадські і приватні виробники, споживачі та науково-технічні організації, уряди більшості країн і навіть міжурядові організації. При цьому сертифікація з продукції поширилась на системи якості.[5, с. 423]

Сертифікація продукції пов'язана з оцінкою показників її якості, тобто вимірюванням їх з використанням певних засобів вимірювання, достовірність і точність яких вивчає метрологія. Тому значно зростає роль метрологічного забезпечення якості продукції.

Таким чином, проблема забезпечення якості продукції є комплексною: науковою, технічною, економічною і соціальною, і у вирішенні її повинні приймати участь висококваліфіковані спеціалісти, які вільно володіють сучасними методами управління якістю, незалежно від того, в якому секторі вони працюють: державному чи приватному, на великих підприємствах чи в малому і середньому бізнесі, тому що загальні принципи організації і забезпечення високої якості продукції та послуг не залежать від розміру підприємства.

Зараз виготовляється багато продукції, яка б могла стати конкурентоспроможною на світовому ринку, але їй не вистачає забезпечення якості. Це може бути обумовлено тим, що підприємці не знають як досягти більш високої якості без великих витрат, або допускаються деяких помилок при забезпеченні якості своєї продукції. Тому я вважаю, що ця тема потребує детального обговорення. [6, с. 374]

Сучасні умови господарювання вимагають від кожного підприємства запровадження і дотримання належного (дійового) комплексного механізму управління якістю продукції. Визначальними елементами цього специфічного менеджменту, що справляють найбільш істотний вплив на процес постійного забезпечення виробництва і постачання на ринок конкурентоспроможної продукції, є стандартизація і сертифікація, державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил, і відповідальність за їх порушення, внутрішньовиробничий технічний контроль якості.

Підвищення якості продукції впливає на:

- 1) темпи і ефективність науково-технічного прогресу;
- 2) структуру виробництва і функціональний розподіл потужностей;

3) краще використання основних фондів.

Забезпечує:

- 1) економію сировини, матеріалів, палива, енергії;
- 2) зростання ефективності інвестицій;
- 3) повніше задоволення різноманітного попиту споживачів.

Сприяє:

- 1) виходу підприємства на світовий ринок, збільшенню експорту;
- 2) налагодження економічних зв'язків.

Необхідно зазначити, що вступ України до Світової Організації Торгівлі (далі по тексту — СОТ), відкриває нові можливості, розширює потенціал підприємств, та максимально дозволяє вийти на нові ринки збуту.

Але й умови та вимоги до нашої країни зростають, а також зростає і залежність від країн-членів СОТ.

Постає питання: «Чи вдасться вижити українським підприємствам в умовах жорсткої конкуренції, а особливо світової кризи, яка, на жаль, пройде за прогнозами вітчизняних та зарубіжних економістів ще не скоро?» На сьогодні це чи не одне з найактуальніших питань вчених, та не лише. Адже головним «експертом» оцінки якості продуктів харчування, все ж таки, залишається споживач, а його основною властивістю є купівельна спроможність, від якої і залежить прибутковість українських підприємств (основна місія підприємства).

Згідно з соціологічними опитуваними на сьогоднішній день 40% населення є прихильником більш якісних продуктів харчування (відоміших марок), хоча вони і дорожчі в порівнянні з товарами-аналогами, тому що відповідають всім міжнародним стандартам ISO, а значить більше надійніші та корисніші.

Інші 60% населення купують ті продукти харчування, на які вистачає коштів, адже всі причини пов'язані, насамперед із тяжким фінансовим станом.[7, с. 10-12]

Необхідно зробити висновок та зазначити головне: незважаючи на тяжку ситуацію в державі, підприємства повинні прикладати всіх зусиль та удосконалювати управління системою якості на підприємствах, що необхідно для встановлення правильних пріоритетів і знаходження ефективного співвідношення складових елементів маркетингу, які відповідають певним умовам, з якими пов'язана ринкова діяльність підприємства, що підвищить рівень серед конкурентів, та надасть стійкості до зовнішніх перешкод та зменшить тиск з боку держави.

Список використаних джерел:

1. «Економіка підприємства» Під ред. Проф.. В.Я. Горфинкеля. проф. В.А. Швандара. — М.: ЮНИТИ, 2001.

2. Липсиц И.В. «Комерційне ціноутворення» — М.: БЕК, 1997.
3. Котлер Ф. «Основи маркетингу» — М.: Ростинтер, 1996.
4. Баканів М.И., Шеремет А.Д. Теорія економічного аналізу — М.: Фінанси й статистика, 1996.
5. Робертсон А. Управление качеством. — М.: Прогресс, 2001. — 423 с.
6. Алферов Н.П. Управление качеством. Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 374 с.
7. Алехин П.П. Подходы к созданию систем управления качеством продукции. // Экономика, №4, 2003. — с. 10-12.

***Annotation:** the main problems of quality management improvement are research in modern economic conditions, which is the basis of product competitiveness, an increase of enterprise efficiency.*

***Key words:** quality, quality of management, competition, customers, population, certification, and standardization, marketing outlets, scientific and technical progress.*

УДК 338.43:631.11

Шульга О.А., аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У статті досліджено ефективність різних форм господарювання в аграрному секторі України та запропоновано шляхи їх подальшого розвитку.

***Ключові слова:** аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, кооперування.*

Теоретичною основою необхідності розвитку різних форм господарювання в Україні було забезпечення сталого піднесення сільського господарства. З цією метою були обґрунтовані напрями і способи реорганізації колгоспів та радгоспів у господарські структури ринкового типу із збереженням цілісності земельних та майнових комплексів на основі оренди земельних і майнових часток (паїв), відпрацьована організаційна структура форм господарювання, створено законодавче поле нових господарських форм.

2. Липсиц И.В. «Комерційне ціноутворення» — М.: БЕК, 1997.
3. Котлер Ф. «Основи маркетингу» — М.: Ростинтер, 1996.
4. Баканів М.И., Шеремет А.Д. Теорія економічного аналізу — М.: Фінанси й статистика, 1996.
5. Робертсон А. Управление качеством. — М.: Прогресс, 2001. — 423 с.
6. Алферов Н.П. Управление качеством. Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 374 с.
7. Алехин П.П. Подходы к созданию систем управления качеством продукции. // Экономика, №4, 2003. — с. 10-12.

***Annotation:** the main problems of quality management improvement are research in modern economic conditions, which is the basis of product competitiveness, an increase of enterprise efficiency.*

***Key words:** quality, quality of management, competition, customers, population, certification, and standardization, marketing outlets, scientific and technical progress.*

УДК 338.43:631.11

Шульга О.А., аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

У статті досліджено ефективність різних форм господарювання в аграрному секторі України та запропоновано шляхи їх подальшого розвитку.

***Ключові слова:** аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, кооперування.*

Теоретичною основою необхідності розвитку різних форм господарювання в Україні було забезпечення сталого піднесення сільського господарства. З цією метою були обґрунтовані напрями і способи реорганізації колгоспів та радгоспів у господарські структури ринкового типу із збереженням цілісності земельних та майнових комплексів на основі оренди земельних і майнових часток (паїв), відпрацьована організаційна структура форм господарювання, створено законодавче поле нових господарських форм.

Вагомий внесок у дослідження проблеми формування і функціонування різних форм господарювання в аграрному секторі України та перспектив їх подальшого розвитку зробили такі вчені-економісти як О.М. Онищенко, Т.І. Олійник, В.Я. Месель-Веселяк, М.Й. Малік, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Проте, ряд питань все ж залишаються недостатньо розв'язаними.

Метою статті є дослідження ефективності діяльності різних форм господарювання та шляхів їх подальшого розвитку в умовах подальшої трансформації аграрного сектора України.

Широкий набір форм господарювання в аграрному секторі складає сьогодні майже 60 тис. господарських структур різних типів, які виникли в процесі реформування колгоспів і радгоспів після 2000 р. Найчисленнішою групою є фермерські господарства, які становлять понад 74,2 % від загальної кількості суб'єктів господарювання. Суттєва також частка господарських товариств (13,1%) та приватних підприємств (7,1 %), тоді як у державній власності залишилось лише 0,6 % всіх підприємств [5, с. 49]. Проте державні підприємства серед основних форм господарювання є найбільшими за обсягами активів, сільськогосподарських угідь та чисельністю працівників.

Результати роботи сільськогосподарських підприємств свідчать про переваги приватних форм господарювання. У них більше прибуткових підприємств, ніж збиткових, вони мають найвищий серед усіх форм господарювання рівень рентабельності. Найгірші показники мають сільськогосподарські кооперативи [1, с. 171-173]. Проте робити остаточні висновки про ефективність тієї чи іншої форми господарювання передчасно, оскільки сучасні показники не враховують фактор господаря-керівника, від якого великою мірою залежить успіх справи. Тут ще потрібно зважати на дію факторів спеціалізації виробництва та розміру землекористування господарств.

Але, на нашу думку, враховуючи, що приватні форми господарювання, переслідуючи власні інтереси, займаються виробництвом лише тієї продукції, на яку є кон'юнктурний попит і через це, як правило, не виробляють тваринницьку продукцію, мало уваги приділяють соціальному розвитку села, вважаємо за доцільне посилити роль в аграрному секторі державних, колективних підприємств та кооперативів. Можливо, навіть, для успіху земельної реформи варто розробити стратегічну концепцію щодо того, якою має бути частка різних господарських формувань та великих сільськогосподарських підприємств.

Заслуговує на особливу увагу аналіз ефективності діяльності особистих підсобних господарств (ОСГ) населення та фермерських господарств (ФГ).

Практично в усі роки обсяги виробництва в особистих селянських господарствах перевищували рівень 1990 р., хоча з розрахунку на одиницю

земельної площі постійно зменшуються. Домінуючою є частка виробництва особистих господарств у структурі сільськогосподарського виробництва. У 2003 р. вона досягла свого найвищого рівня і становила 69,7% валової продукції, а у тваринництві перевищила 73 % [5, с. 47].

Нині господарства населення забезпечують вищу ефективність використання землі та худоби, у них вища врожайність більшості сільськогосподарських культур та продуктивність корів [1, с. 180]. Проте в більшості ОСГ затрати праці та матеріальних ресурсів для ведення свого господарства більші, ніж ринкова вартість вироблених продуктів, що призводить до збитковості виробництва. Більшість з ОСГ не оснащені технікою, у них переважає ручна праця, на низькому рівні агротехніка, не організовано належним чином технічне, агрохімічне, насінницьке, племінне ветеринарне їх обслуговування, збут і переробка продукції. Все це стримує розвиток господарств і приріст в них виробництва.

У майбутньому особисті підсобні господарства не можуть стати провідними в забезпеченні населення країни продовольством. Стратегія подальшого розвитку в Україні особистих селянських господарств має бути спрямована, з одного боку, на підвищення продуктивності та ефективності їх функціонування, сприяти їх об'єднанню в кооперативи, створенню на їх основі фермерських господарств та малих підприємств. З іншого боку, потрібно стримувати процес формування надто дрібних господарств і зменшувати їх кількість, адже майбутнє за крупними господарствами.

У розвитку сільського господарства на засадах приватної власності важливу роль відіграють фермерські господарства, які є більш досконалою формою сільського підприємництва. Ці господарства працюють прибутково і на 100 га сільгоспугідь виробляють валової продукції рослинництва майже на рівні сільгоспідприємств, проте тваринницької продукції у розрахунку на одиницю використовуваних земель виробляти, значно менше. Спеціалізуючись на виробництві рослинницької продукції, фермерські господарства мають вищі показники рентабельності порівняно з сільгоспідприємствами. Так, у фермерських господарствах цей показник у 2006 році становив 17,7%, тоді як в інших формах підприємств — 7,4%. Але їх частка у сільгоспвиробництві залишається незначною і становить лише 4,3% [5].

Якщо виходити із динаміки кількості фермерських господарств, площ оброблюваної землі, чисельності працюючих, продуктивності праці, рентабельності і інших показників, то можна стверджувати, що в Україні таки відбулося становлення фермерства і має місце певний його розвиток, хоча і не високий. Це пояснюється не тільки низькою технічною оснащеністю фермерських господарств, незадовільним станом їх кредитування, недостатнім

розміром допомоги з боку Державного фонду підтримки фермерських і селянських господарств, який навіть не перевищує 1% витрат на товарну продукцію, а в розрахунку на 1 га сільгоспугідь коливається від 1 до 4 грн., а й недостатніми розмірами господарств. Тому можна зробити висновок, що більшість з них потребують збільшення землекористування, насамперед, за рахунок оренди земельних ділянок в інших категорій сільського населення та шляхом кооперації ферм. При цьому мають посилюватись процеси спеціалізації та інтеграції ферм.

Успіх господарської реформи залежить від розвитку багатоукладності та конкурентноздатності різних форм господарювання. Складовою частиною такої багатоукладної системи має стати сільськогосподарська кооперація (виробнича й обслуговуюча), як невід'ємна складова ринкової економіки.

Стратегічним напрямом у розвитку кооперування повинно стати створення кооперативів за участю сільськогосподарських підприємств та науково-дослідних установ з поступовим перетворенням у акціонерні товариства. Крім того, повинна розвинути ся така форма господарювання, де на основі кооперації взаємодіяли б велике і дрібне виробництво та відбувалося залучення до цього процесу приватних господарств. Це можна здійснити через кооперування сільгосппідприємств та особистих селянських і фермерських господарств. Вважається перспективним і кооперація приватних господарств між собою по виробничому постачанню, обслуговуванню, збуту продукції.

Проте створення кооперативів не повинно бути самоціллю і заперечувати створенню інших форм господарської діяльності. Звичайно, має робитися акцент на крупні господарства, однак не потрібно відкидати і право на існування дрібних господарств, які менш чутливі до зміни кон'юнктури, є постачальниками сезонної робочої сили. Та й швидкої заміни дрібних господарств на великі не слід очікувати.

У ході аграрної реформи на основі приватної власності на землю у поєднанні з індивідуальною, сімейною та колективними формами організації праці були створені різні господарські формування. Найефективнішими нині є приватні форми господарювання. Особисті селянські господарства, хоч і є домінуючими у структурі сільськогосподарського виробництва, проте в майбутньому не можуть стати провідними в забезпеченні населення країни продовольством. А от щодо фермерських господарств, то вони потребують збільшення розмірів землекористування.

В Україні має набути поширення сільськогосподарська кооперація, зокрема, з науково-дослідними установами. Крім того, створення кооперативів не заперечує появи і розвитку інших форм господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аграрна реформа в Україні / Г.М. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.; За ред. П.І. Гайдуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
2. Макаренко П.М., Мельник Л.Л. Фермерство України у контексті тенденцій розвитку світового сільського господарства / /Економіка АПК. — 2008. — №4. — с. 145-152.
3. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) // Економіка АПК. — 2006. — № 12. — с. 34-41.
4. Олійник Т. Тенденції, фактори та перспективи розвитку господарств різних категорій в аграрному секторі економіки України // Економіка України. — 2007. — №7. — с. 56-64.
5. Сільське господарство України: Стат. зб. за 2006 рік / Держкомстат України; Під заг. кер. Ю.М. Остапчука. — К., 2007. — 367 с.

***Annotation.** In this article we have investigated the efficacy of different form of managing in the agrarian sector of Ukraine and offered the ways of their future development.*

***Key words:** agrarian sector, agricultural plants, agricultural managing, cooperation.*

УДК 005.3:339.138

А.В. Годованок, викладач Кам'янець-Подільської філії Європейського університету

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ У ПЕРІОД КРИЗИ

Криза — це не тільки негатив, але й відкриття нових можливостей. Найнижча точка — це, початок нової вершини. В цих умовах важлива роль відводиться маркетинговим, дослідженням. Найбільш важливі сфери маркетингу під час кризи — це продумані, зважені, креативні та цілеспрямовані маркетингові комунікації, з врахуванням психологічних аспектів поведінки споживача.

***Ключові слова:** маркетинг, маркетингові дослідження, маркетингові комунікації, криза, споживач, структура споживачів, попит, асортимент, цінова політика, ринковий сегмент, збутова політики, канали розподілу продукції.*

Список використаних джерел:

1. Аграрна реформа в Україні / Г.М. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко та ін.; За ред. П.І. Гайдуцького. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 424 с.
2. Макаренко П.М., Мельник Л.Л. Фермерство України у контексті тенденцій розвитку світового сільського господарства / /Економіка АПК. — 2008. — №4. — с. 145-152.
3. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми) // Економіка АПК. — 2006. — № 12. — с. 34-41.
4. Олійник Т. Тенденції, фактори та перспективи розвитку господарств різних категорій в аграрному секторі економіки України // Економіка України. — 2007. — №7. — с. 56-64.
5. Сільське господарство України: Стат. зб. за 2006 рік / Держкомстат України; Під заг. кер. Ю.М. Остапчука. — К., 2007. — 367 с.

***Annotation.** In this article we have investigated the efficacy of different form of managing in the agrarian sector of Ukraine and offered the ways of their future development.*

***Key words:** agrarian sector, agricultural plants, agricultural managing, cooperation.*

УДК 005.3:339.138

А.В. Годованок, викладач Кам'янець-Подільської філії Європейського університету

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ У ПЕРІОД КРИЗИ

Криза — це не тільки негатив, але й відкриття нових можливостей. Найнижча точка — це, початок нової вершини. В цих умовах важлива роль відводиться маркетинговим, дослідженням. Найбільш важливі сфери маркетингу під час кризи — це продумані, зважені, креативні та цілеспрямовані маркетингові комунікації, з врахуванням психологічних аспектів поведінки споживача.

***Ключові слова:** маркетинг, маркетингові дослідження, маркетингові комунікації, криза, споживач, структура споживачів, попит, асортимент, цінова політика, ринковий сегмент, збутова політики, канали розподілу продукції.*

Відомий американський фахівець з питань маркетингу вважає, що криза — не найгірший час для бізнесу. Головне — швидко зорієнтуватися у ситуації і діяти рішуче й винахідливо [1]. Причини кризи часто пов'язують з тимчасовими вадами перехідного періоду. Але ж відомо, що немає нічого постійнішого за тимчасове, тому варто замислитись, як забезпечити стабільність фінансової діяльності підприємства в умовах кризи.

Підґрунтям для аналізу та розробки шляхів вирішення зазначеної проблеми були праці відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: Є. Альткорн, Б. Берман, Р.Дж. Еванс, Н. Вудкок, М. Стоун, А. Дайан, Р. Олльє, П. Дойль, Ф. Котлер та ін. Аналіз представлених у літературі концепцій дозволив оцінити роль маркетингу в кризових умовах та зробити висновок, що існують актуальні задачі в цій сфері, які потребують вирішення та вдосконалення.

Метою написання цієї статті було визначити роль маркетингу в діяльності підприємств у кризових умовах.

Будь-яку кризу варто розглядати з точки зору споживача. Адже споживач, у розумінні маркетологів, — це фігура №1 на ринку, можна сказати — король. І навіть якщо він бідний, з ним потрібно рахуватися. Головну увагу, вважає Ф. Котлер, належить приділити найвразливішим категоріям споживачів, зміна поведінки котрих найбільше впливає на кон'юнктуру ринку. Серед головних змін, які відбуваються у споживацькій поведінці під час кризи, Ф. Котлер вирізняє такі [1]:

- падає попит на товари, що не належать до так званих предметів першої необхідності, визначальним чинником успішного просування продукції на ринку стає її ціна;
- зникає інтерес до престижних торгових марок, виробів відомих фірм — як для кризи, вони надто дорогі і збут їх уповільнюється, навіть попри високу якість;
- покупець менше уваги звертає на зовнішню привабливість товару, його упаковку, рекламу, інші маркетингові «хитрощі», що не пов'язані з ціною;
- змінюється структура каналів надходження товарів до споживача — все більшу частку в ній посідають речові ринки та базари, натомість супермаркети переживають важкі часи.

З огляду на зазначені особливості перед кожним підприємцем під час кризи постає дилема — зберегти свою частку прибутку чи зберегти свою частку ринку. Обидва рішення мають право на існування, але правильним в умовах спаду є лише одне.

На період спаду головне для підприємства — зберегти свою частку ринку, оскільки у перспективі це дасть змогу не лише повернути втрачені прибутки, але й значно їх примножити. Бажання ж тримати «марку» і, зокрема, цінову планку

може обернутися катастрофою [3]. Виникає запитання: як має діяти підприємство аби не втратити своїх ринкових позицій під час кризи?

Відповідь — маркетингові комунікації. Продумані, зважені, креативні та цілеспрямовані, з врахуванням психологічних аспектів поведінки споживача.

Серед каналів комунікації хочеться окремо виділити Інтернет, оскільки саме він від кризи постраждає найменше. В умовах кризи Інтернет оцінюють як дуже вигідний канал комунікації. Це не дивно, адже за останній рік значно розширилось впровадження Інтернет-технологій, і платоспроможні споживачі почали більше перетинатися з користувачами Інтернету. В Інтернеті низький поріг входу, і можна майже в будь-який момент зупинити компанію без штрафу. Крім того, рекламне повідомлення змінюється майже миттєво (в один день) і немає витрат на виробництво, на відміну від телебачення [5].

Окрім оптимізації комунікацій, для успішного подолання кризи підприємцям пропонується спробувати скористатися ще деякими маркетинговими заходами, серед яких найважливіші такі:

- оптимізація кількості ринкових сегментів, на яких працює підприємство. Потрібно визначити найперспективніші для себе ринки і докласти зусиль, аби втриматися на них. Вважається за доцільне покинути ті сегменти, де позиції підприємства не надто міцні. Разом з тим варто пошукати нові привабливі ринкові ніші, особливо експортні. Потрібно «атакувати» слабких конкурентів на привабливих для підприємства ринках;
- оптимізація структури споживачів. Цей маркетинговий захід, спрямований на зменшення кількості не надто «цінних» для компанії споживачів (покупців) і збереження тих клієнтів, котрі здатні забезпечити високорентабельну діяльність підприємства [2]. З огляду на це, для останньої категорії споживачів варто запровадити різноманітні додаткові послуги, знижки та пільги (саме таким чином, як засвідчує вітчизняна практика, завойовують клієнта, а водночас і борються з наслідками фінансової кризи та зростаючої конкуренції оператори стільникового зв'язку в Україні);
- оптимізація асортименту передбачає виявлення високорентабельних товарів і переважну концентрацію уваги на роботі саме з такими (тобто високоприбутковими) асортиментними позиціями. Звуження асортименту — один зі шляхів виживання в умовах кризи, адже широкий асортимент обходиться підприємству значно дорожче;
- оптимізація цінової політики. В умовах кризи з цінами треба працювати дуже коректно й гнучко. Цінова політика фірми не повинна відлякувати покупця, бо він (покупець) швидко може переорієнтуватися на дешевшу продукцію конкурентів. Не варто піддаватися спокусі заробити зайву копійчину на хвилі ажіотажного попиту й прогнозованого дефіциту, що є похідними кризи.

Можна втратити значно більше — репутацію і клієнтів. Приклад — більшість пересічних (не елітних) кафе чи ресторанів. Меню — старе, ціни — нові (підвищені відповідно до курсу долара), зали — порожні. Чи довго «протягнуть» такі заклади? Втім, у керівництва кожного з цих закладів був і інший, прийнятніший для клієнтів, варіант: ціни залишити на старому рівні, натомість дещо зменшити вагу порцій тощо;

- оптимізація збутової політики і каналів розподілу продукції. Потрібно змінити умови роботи збутової мережі, зменшити дилерські знижки (під час кризи певних втрат мають зазнавати не лише виробники, але й посередники). Товари краще реалізовувати «заощадливими» способами, використовуючи, наприклад, багаторівневий маркетинг, торгівлю на ринках, «з коліс» тощо. Приклад: фірма «Соні» традиційно дбала про високу фірмову марку, тому зазвичай продавала свою продукцію в дорогих супермаркетах і спеціалізованих крамницях. Проте криза змусила компанію розширити торговельну мережу, і зараз вироби одного зі світових лідерів у царині побутової електроніки продаються в СНД навіть на речових ринках [4].

Проаналізувавши маркетингові заходи в умовах кризи, ми дійшли висновку: криза — це новий виклик для маркетингу, час для нових ідей та продуктів, знаходження додаткових резервів. Криза — це час, коли рішення, прийняті раніше без врахування маркетингу, стають фатальними. Тому професіоналізм маркетингу стане ціннішим.

Список використаних джерел:

1. Армстронг Г. Котлер Ф. Маркетинг загальний курс 5 видання: переклад з англ; уч.пос.— М.: Видавничий дім «Вільямс», 2001. — 608 с: іл. — Парал. літ. англ.
2. Гайдаенко Т.А. Маркетинговое управление. Полный курс МВА. Принципы управленческих решений и российская практика. — М.: Эксмо, 2005. — 480 с.
3. Дурович А.П. Маркетинг в туризме: Учебное пособие. — Минск: Новое знание, 2003. — 496 с.
4. Маслов В. О роли маркетинга в деятельности предприятия // Маркетинг в России и за рубежом. — Июль-август. — 1997. — С. 35-39.
5. Інтернет-маркетинг як ефективний інструмент просування. — <http://www.e-mkg.info/?post=artides&id=134>.

Annotation. A crisis is not only a negative but also opening of new possibilities. The most low point is beginning of new top. In these terms an important role is taken marketing research. Most essential spheres of marketing during a crisis — it carefully

thought out, weighed, kreativnyye and purposeful marketings communications, taking into account the psychological aspects of conduct of user.

Key words: marketing, marketings researches, marketings communications, crisis, user, structure of users, demand, assortments, price policy, market segment, sale politicians, channels of distribution of products.

УДК 338.43:633.1

Т.Ю. Дорофей, асистент Подільського державного аграрно-технічного університету

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ: ШЛЯХИ І ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

Проблеми економіки ринку зерна та продуктів його переробки є однією з ключових у національній аграрній політиці. Вирішення цієї проблеми має чітко виражений регіональний характер, що обумовлено зростаючою відповідальністю регіонів за забезпечення населення продуктами харчування.

Ключові слова: економічні аспекти виробництва зерна, формування ринку зерна, переробка і реалізація зерна.

Головні пріоритети розвитку та формування ринку зерна в Україні на найближчий період — забезпечення нарощування виробництва високоякісного зерна, стримування негативних процесів, що наявні у сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу зернової галузі. Для цього є всі необхідні умови: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови, наявність високоврожайних сортів, необхідна база переробки і зберігання продукції, ємні внутрішні і зовнішні ринки, але мало досліджена проблема комплексної оцінки економічних аспектів формування ринку зерна та продуктів його переробки.

Проблема вирішення економіки виробництва ринку зерна та продуктів його переробки є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: В.І. Бойка, М.Ю. Куліша, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, П.М. Макаренка, Л.О. Мармуть, З.П. Піколасвої, П.Т. Саблука, В.Ф. Сайка, В.П. Ситника, В.С. Уланчука, Д.М. Худолій, І.І. Червена, О.М. Шпичака, М.І. Щура та інших.

thought out, weighed, kreativnye and purposeful marketings communications, taking into account the psychological aspects of conduct of user.

Key words: marketing, marketings researches, marketings communications, crisis, user, structure of users, demand, assortments, price policy, market segment, sale politicians, channels of distribution of products.

УДК 338.43:633.1

Т.Ю. Дорофей, асистент Подільського державного аграрно-технічного університету

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ: ШЛЯХИ І ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

Проблеми економіки ринку зерна та продуктів його переробки є однією з ключових у національній аграрній політиці. Вирішення цієї проблеми має чітко виражений регіональний характер, що обумовлено зростаючою відповідальністю регіонів за забезпечення населення продуктами харчування.

Ключові слова: економічні аспекти виробництва зерна, формування ринку зерна, переробка і реалізація зерна.

Головні пріоритети розвитку та формування ринку зерна в Україні на найближчий період — забезпечення нарощування виробництва високоякісного зерна, стримування негативних процесів, що наявні у сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу зернової галузі. Для цього є всі необхідні умови: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови, наявність високоврожайних сортів, необхідна база переробки і зберігання продукції, ємні внутрішні і зовнішні ринки, але мало досліджена проблема комплексної оцінки економічних аспектів формування ринку зерна та продуктів його переробки.

Проблема вирішення економіки виробництва ринку зерна та продуктів його переробки є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: В.І. Бойка, М.Ю. Куліша, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, П.М. Макаренка, Л.О. Мармоль, З.П. Піколасвої, П.Т. Саблука, В.Ф. Сайка, В.П. Ситника, В.С. Уланчука, Д.М. Худолій, І.І. Червена, О.М. Шпичака, М.І. Щура та інших.

Ринок зерна та продуктів його переробки в Україні є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту. Зернова галузь є базою та джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою аграрного експорту.

Аналіз причин виникнення проблем та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом «Зерно України 2008-2015». Причини виникнення ускладнень на ринку зерна та продуктів його переробки зокрема скорочення рівня рентабельності зерновиробництва, зменшення обсягів виробництва та урожайності, а також прояву інших негативних обставин є відсутність дієвих економічних стимулів для виробництва зерна та системного підходу до розв'язання питань управління зерновим комплексом.

Програма розвитку зернового сектору «Зерно України 2008-2015» є:

1. Гарантування забезпечення зростаючих потреб населення і переробних галузей України (борошномельної, круп'яної, комбікормової, спиртової, біопаливної тощо) у зерні належної якості.
2. Нарощування експорту українського зерна з метою підвищення доходів його виробників, забезпечення ефективної роботи інфраструктури ринку та збільшення валютних надходжень в економіку країни.

Україні споживання зернових, зернобобових та продуктів переробки зерна в перерахунку на зерно у 2007 році склало 25,82 млн. тонн, у тому числі фонд споживання хлібних продуктів склав 5,75 млн. тонн, витрачено на корм 13,9 млн. тонн, на посів — 3,2 млн. тонн. Спостерігається поступове зменшення обсягів споживання хлібних продуктів, що обумовлено, в першу чергу, скороченням кількості населення. Споживання зерна на кормові цілі і для виробництва комбікормів має потенціал зростання, що пов'язаний із очікуваним підвищенням купівельної спроможності населення і відповідним збільшенням обсягів споживання продукції тваринництва. Останніми роками обсяги споживання зерна на корм варіюють по роках і залежать від обсягів пропозиції та цін зерна на ринку. Основними проблемами ринку зерна та продуктів його переробки на світовий ринок сьогодні є відсутність необхідних ресурсів та запровадження заходів, направлених на створення різниці між цінами на зерно на світовому та внутрішньому ринках.

Проблеми потребують комплексного вирішення, оскільки усунення першої проблеми (а саме нарощування обсягів виробництва зерна) не означатиме усунення другої, яка повинна бути вирішена шляхом поступової лібералізації цін

на продукти переробки зерна з урахуванням важливості гарантувати забезпеченість потреб у продовольстві незахищених верств населення країни.

Вирішення проблеми економіки ринку зерна та продуктів його переробки здійснюватиметься через:

- покращення землекористування, структури посівів та використання кращих попередників для підвищення ефективності зерновиробництва, забезпечення збереження та покращення земельних ресурсів, зокрема з точки зору екологічного стану територій; визначення та реалізацію заходів підвищення родючості ґрунтів;
- покращення якості зерна, зокрема шляхом підвищення забезпеченості господарств якісним насінням, новітніми сортовими ресурсами (з відповідною компенсацією витрат на їх придбання), інформування виробників зерна про потреби ринку, зокрема світового;
- розвиток інфраструктури зернового ринку України, систем зберігання і транспортування зернових зокрема через тарифи на перевезення зерна, розвиток альтернативних шляхів перевезення зерна, оптимізацію роботи каналів збуту продукції;
- розвиток маркетингу зерна, зокрема шляхом усунення перешкод для експорту зерна до кордону, на кордоні та поза кордоном; поширення світової практики торгівлі зерном, у тому числі через доступ до міжнародних стандартизованих контрактів;
- розвиток міжнародного співробітництва, зокрема активну участь у роботі Міжнародної ради по зерновим та іншим системоутворюючим організаціям світового зернового ринку;
- розробку та реалізацію заходів, направлених на забезпечення дотаціями незахищених верств населення з метою створення умов для поступової лібералізації ринків продуктів переробки зерна (хліба).

Основними контрольними параметрами програми розвитку зернового комплексу та ринку зерна є досягнення визначених показників виробництва, продуктивності (урожайності) та рівня рентабельності зерновиробництва, що в свою чергу визначають прибутковість зернового виробництва в країні.

Шлях і спосіб розв'язання проблеми економіки ринку зерна та продуктів його переробки в Україні, зокрема нарощування обсягів виробництва зерна до 58 млн. тонн, потребує вжити системи заходів. Вирішення проблеми шляхом окремих змін чи уточнень до регуляторної системи чи шляхом впровадження заходів, направлених на вирішення вузькогалузевих проблем, є неможливим, призводитиме до дисбалансів системи.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко О.В. Регіональні аспекти розміщення виробництва зерна у світі // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 132-135.
2. Бондаренко Л.М. Регіональні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. — 2008. — № 7. — С. 50-55.
3. Мальцев О.В. Витрати та їх вплив на результативність виробництва зерна // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 73-75.
4. Захарчук О.В., Шовкалюк В.С. Ринок зерна: проблеми та сподівання // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 116-121.

***Annotation.** Problems of economy of the market of grain and products of its processing is one of key in a national agrarian policy. The decision of this problem has precisely expressed regional character that is caused by the growing responsibility of regions for maintenance of the population with food stuffs.*

***Key words:** economic aspects of grain production, a grain market, processing and marketing of grain.*

УДК 331.101.3

Козак О.М., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

**МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА**

Обґрунтовано доцільність застосування різних методів мотивації, праці найманих працівників як одного з чинників підвищення результативності виробництва.

***Ключові слова:** мотивація праці, заробітна плата, ефективність виробництва, продуктивність праці, надбавки, доплати, преміювання.*

Процес виробництва неможливий без щонайменше трьох елементів: людини (робочої сили), знарядь праці та предметів праці. Ступінь впливу на результати праці кожного чинника різний, а проявляється цей вплив здебільшого через ставлення людини до праці, яке визначається системою цінностей працівника, умовами праці й застосовуваними стимулами.

Спеціальні дослідження ефективності різних мотиваторів показали, що заробітна плата та можливість її підвищення є найвагомим засобом спонукання працівників до підвищення результативності їхньої праці (табл.1)

Список використаних джерел:

1. Гончаренко О.В. Регіональні аспекти розміщення виробництва зерна у світі // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 132-135.
2. Бондаренко Л.М. Регіональні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції // Економіка АПК. — 2008. — № 7. — С. 50-55.
3. Мальцев О.В. Витрати та їх вплив на результативність виробництва зерна // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 73-75.
4. Захарчук О.В., Шовкалюк В.С. Ринок зерна: проблеми та сподівання // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 116-121.

***Annotation.** Problems of economy of the market of grain and products of its processing is one of key in a national agrarian policy. The decision of this problem has precisely expressed regional character that is caused by the growing responsibility of regions for maintenance of the population with food stuffs.*

***Key words:** economic aspects of grain production, a grain market, processing and marketing of grain.*

УДК 331.101.3

Козак О.М., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

**МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА**

Обґрунтовано доцільність застосування різних методів мотивації, праці найманих працівників як одного з чинників підвищення результативності виробництва.

***Ключові слова:** мотивація праці, заробітна плата, ефективність виробництва, продуктивність праці, надбавки, доплати, преміювання.*

Процес виробництва неможливий без щонайменше трьох елементів: людини (робочої сили), знарядь праці та предметів праці. Ступінь впливу на результати праці кожного чинника різний, а проявляється цей вплив здебільшого через ставлення людини до праці, яке визначається системою цінностей працівника, умовами праці й застосовуваними стимулами.

Спеціальні дослідження ефективності різних мотиваторів показали, що заробітна плата та можливість її підвищення є найвагомим засобом спонукання працівників до підвищення результативності їхньої праці (табл.1)

[1, 2].

Слід зазначити, що рівень життя, працюючого населення залежить передусім від розміру заробітної плати, оскільки вона є основним джерелом грошових доходів найманих працівників, основою матеріального добробуту членів їхніх сімей (рис. 1).

Відомо, що заробітна плата має двоїсту сутність. З одного боку, вона визначається на ринку праці і є незалежною від підприємства, а, з іншого, — заробітна плата є елементом ціни виробництва й формується на кожному конкретному підприємстві: її розмір залежить від кінцевих результатів його діяльності. Отже, заробітна плата, яка пропонується працівнику підприємством, повинна бути не меншою альтернативною на ринку праці.

Таблиця 1

Ефективність різних мотиваторів

<i>Мотиватор</i>	<i>Рівень впливу, %</i>
Критика з боку керівництва	6
Можливість урізноманітнити свою роботу	6
Ризик позбавлення премії або частини зарплати	12
Можливість кар'єрного зростання	24
Добре слово керівництва працівнику особисто	24
Публічне визнання керівником заслуг працівника	24
Можливість розпоряджатись своїм робочим часом	39
Можливість навчання	46
Справедливе преміювання	70
Можливість підвищення зарплати	76

Рис. 1. Структура доходів населення України у 2008 році [5].

В Україні середньомісячна заробітна плата має тенденцію до зростання.

Одним із чинників зростання середньої номінальної заробітної плати є підвищення мінімальної заробітної плати, яка в грудні 2008 року становила 605 грн. порівняно із 118 грн. у 2000 році. Проте темпи зростання рівня інфляції випереджають зростання номінальної заробітної плати, тому реальна зарплата зростає повільніше, ніж номінальна, і в 2008 році індекс, реальної заробітної плати становив 106,3% порівняно із 112,5% у 2007 році, тобто спостерігається зниження купівельної спроможності населення в 2008 році.

За визначенням експертів ЄС, мінімальна заробітна плата має становити 2-2,5 прожиткових мінімумів, і при цьому у більшості країн світу вона складає 35-40% середньої [4]. В Україні прожитковий мінімум на одну працездатну особу в грудні 2008 року становив 669 грн, тобто мінімальна заробітна плата в нас становить лише 1,1 прожиткових мінімумів.

Важливо розглядати взаємозв'язок заробітної плати з продуктивністю праці. Зростання продуктивності праці та збільшення цін на основні маси споживчих товарів і послуг стає передумовою підвищення зарплати. Однак заробітна плата — основний матеріальний чинник зростання продуктивності праці.

Аналізуючи середньомісячну заробітну плату за видами економічної діяльності на одного штатного працівника у 2003-2008 рр., слід відмітити диференціацію її розміру за видами діяльності [5]. Найвищого розміру вона досягає у сфері державного управління, фінансової діяльності, транспорті та деяких галузях промисловості. З 2003 по 2008 роки середньомісячна номінальна зарплата зросла в цілому у 5,2 рази, а в сфері фінансової діяльності — у 6,7 рази (табл. 2). Проте у багатьох галузях економіки вона не досягає середнього рівня по країні, що призводить до відтоку кадрів з них у більш високооплачувані сфери діяльності, що в свою чергу знижує ефективність виробництва у цих галузях.

Водночас, варто зауважити, що заробітна плата не може бути єдиною метою трудової діяльності. Вагомий вплив на мотивацію праці здійснює система доплат і надбавок до заробітної плати та справедливе преміювання на підприємстві. Кодекс законів про працю України передбачає, що умови запровадження і розміри надбавок, доплат, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються в колективному договорі з дотриманням норм чинного законодавства і згідно з генеральною та галузевими (регіональними) угодами. Доплати і надбавки мають бути чітко вираженого стимулюючого характеру і відповідати умовам праці та діловим якостям конкретного працівника.

Таблиця 2

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати за видами економічної діяльності у 2003-2008 рр.

У середньому на одного працівника, грн.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Всього	350	465	642	846	1085	1809
Сільське господарство, мисливство	204	327	470	638	838	1073
Лісове господарство	336	494	664	859	1177	1310
Рибальство, рибництво	267	330	422	519	659	920
Промисловість	454	580	756	957	1230	2017
Будівництво	428	624	749	963	1209	1691
Торгівля, ремонт	321	394	540	687	864	1375
Діяльність готелів і ресторанів	217	297	414	539	696	1236
Діяльність транспорту і зв'язку	599	684	850	1074	1319	2209
Фінансова діяльність	563	723	964	1351	1844	3748
Операції з нерухомим майном та надання послуг підприємцям	421	581	763	1070	1343	2095
Державне управління	494	605	926	1361	1614	2591
Освіта	316	401	599	752	979	1451
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	267	333	489	631	818	1178
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	242	335	485	650	838	1518

Ще одним дієвим механізмом матеріального стимулювання працівників є справедливе преміювання. Загальноприйнятими напрямками стимулювання на вітчизняних підприємствах є:

- покращення якості продукції;
- освоєння прогресивної техніки та технологій;
- зниження матеріальних витрат;
- зростання продуктивності праці;
- виконання планового рівня прибутковості підприємства;
- своєчасне виконання договірних зобов'язань.

Практика стимулювання працівників через участь у прибутках широко використовується у багатьох країнах світу. Наприклад, в Японії, крім щомісячних премій, постійним працівникам більшості підприємств виплачується двічі на рік із частини прибутку бонус, який в середньому становить понад четверть заробітку.

Крім матеріального стимулювання працівників, керівники підприємств повинні застосовувати і так звані негрошові методи мотивації:

Адміністративні:

- гнучкі робочі графіки;
- сприяння творчим відпускам і відрядженням;
- висока культура управління підприємством.

Соціальні:

- кар'єрне зростання;
- участь у прийнятті рішень на більш високому рівні;
- створення умов для відпочинку і оздоровлення працівників.

Організаційні:

- охорона праці;
- збагачення праці;
- покращення умов праці.

Морально-психологічні:

- підтримка у колективі сприятливого соціально-психологічного клімату;
- нагородження почесними відзнаками;
- привселюдна подяка.

Мотивація праці є вагомим чинником підвищення ефективності виробництва, але у будь-якому випадку її організація має здійснюватись відповідно до розвитку економічних, технічних і соціальних процесів у суспільстві в цілому та на кожному підприємстві зокрема.

Список використаних джерел:

1. Богословський А. Когда не срабатывает теория Герцберга // Менеджмент по персоналу. — 2006. — № 11. — С. 65.
2. Данюк В., Чернушкіна О. Мотивування як чинник активізації трудової поведінки // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 4. — С. 32-36.
3. Крищенко К. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління оплатою праці // Україна: аспекти праці. — 2007. — № 6. — С. 9-16.
4. Сардак С. Мотивація та стимулювання працівників вітчизняних підприємств // Україна: аспекти праці. — 2008. — № 6. — С. 46-51.
5. www.ukrstat.gov.ua.

Annotation. *Ob'rountovano expedience of application of different methods of motivation of labour of the hired workers as one of factors of increase of effectiveness of production.*

Key words: *motivation of labour, wages, efficiency of production, labour productivity, raises, additional charges, premiyovannya.*

УДК 005.935:005.57

О.В. Крамар, викладач Кам'янець Подільської філії Європейського університету

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У ринкових умовах, що характеризуються високою невизначеністю й нестабільністю зовнішнього середовища, ефективне управління організацією передбачає великий обсяг планової, а, відповідно, і контрольної роботи. Тому в конкурентному середовищі ринкових відносин великого значення набуває організація контролю, який, за інших рівних умов, є гарантією успішної діяльності організації.

Ключові слова: *управління, управлінський контроль, управлінське рішення, система контролю, процес контролю, контролінг, конкурентне середовище, ринкова система господарювання.*

При ринковій системі господарювання комерційна організація, що є самоорганізованою соціально орієнтованою системою, функціонує в жорстких умовах конкурентного середовища й має повну господарську самостійність. У такому становищі її діяльність у широкому значенні спрямована на завоювання й утримання кращої частки ринку, на досягнення переваги над конкурентами. Відповідно до цього, управлінський контроль комерційної організації орієнтований головним чином на забезпечення основних показників ефективності функціонування в сучасних умовах: стійке становище організації на ринку, визнання організації суб'єктами ринку й громадськістю, своєчасна адаптація систем виробництва й управління організації до перманентно мінливого зовнішнього середовища. У конкурентному середовищі ринкових відносин ефективний управлінський контроль, за інших рівних умов, є гарантією успішної діяльності організації.

Підґрунтям для аналізу та розробки шляхів вирішення зазначеної проблеми були праці як зарубіжних вчених (Мескон М.Х., М. Альберт, Ф. Хедоури [5], Виноградов С.Л. [2]), так і вітчизняних фахівців (Бесєдін М.О., Нагаєв В.М. [1], Рудінська О.В., Яроміч С.А., Молоткова І.О. [6], Снітчук М.О. [7], Дацій О.І. [3], Завадський Й.С.[4]). Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні потребують дослідження нові підходи контролю управління підприємством.

Таким чином, практичний інтерес до удосконалення організації управлінського контролю на підприємстві, а також недостатність теоретико-

методологічного обґрунтування даного питання обумовили актуальність та вибір теми статті.

Метою написання даної статті є дослідити механізм організації контролю на підприємстві та запропонувати нові підходи до контролю управління бізнесом.

У сучасній економічній літературі контроль визнається однією з обов'язкових та надзвичайно важливих функцій менеджменту, яка нарівні з плануванням, аналізом та регулюванням визначає зміст управлінського впливу. Основною метою системи контролю будь-якого процесу визнано своєчасне виявлення відхилень від нормального (запланованого) перебігу провадження та здійснення адекватних управлінських заходів щодо виправлення становища для забезпечення виконання розроблених планів, досягнення встановлених цілей діяльності [7, с. 591].

Необхідність впровадження контролю обумовлюється тим, що за його допомогою визначається реальний стан підприємства, перевіряється відповідність його розвитку визначеним завданням, забезпечується ефективно досягнення визначеної мети та завдань управління. Поширеною є точка зору, що якість менеджменту значною мірою обумовлюється рівнем організації контролю.

Контрольна діяльність може бути здійснена лише за наявності планів і організаційної структури. План організації і плани підрозділів містять ті оцінні стандарти, по яких і можливо визначити якість і ефективність виконаної роботи. Основні етапи процесу контролю:

- 1) розробка стандартів і критеріїв;
- 2) співставлення реальних результатів зі стандартами;
- 3) прийняття необхідних коригуючих дій [1, с. 195].

Перший етап. Стандарти — це конкретні цілі, які піддаються вимірюванню за конкретними критеріями (показниками, за якими порівнюються фактичні результати) і мають часові межі (в яких має бути виконана робота) [1, с. 195]. Встановлення стандартів дозволяє зіставити реально зроблену роботу із запланованою.

Достатньо легко встановити стандарти для величин, що піддаються кількісному вимірюванню, але багато цілей не піддаються кількісному виразу безпосередньо. В цьому випадку необхідно знайти їх непрямий вираз через інші показники.

На другому етапі процесу контролю необхідно зробити наступні дії: визначити масштаб допустимих відхилень; зміряти результати; оцінити отриману інформацію про досягнуті результати; порівняти результати роботи зі встановленими стандартами.

Система контролю повинна спрацьовувати тільки за наявності помітних відхилень від стандартів. Для цього керівництво встановлює масштаб допустимих відхилень. Якщо виявляються відхилення, що не виходять за рамки цього масштабу, то такі відхилення не викликають тривоги.

Найважчий і дорожчий елемент контролю — вимірювання результатів, що дозволяє встановити, наскільки вдалося дотримати встановлені стандарти. Тут важливо правильно вибрати одиницю вимірювання, визначити частоту вимірювань. Все це визначається специфікою виду діяльності, що підлягає контролю.

На третьому етапі менеджер повинен обрати одну з трьох ліній поведінки:

- невтручання в роботу, якщо фактичні результати співпадають зі встановленими стандартами або наявні відхилення невеликі (не перевищують масштаб допустимих відхилень), то краще нічого не робити;
- усунення відхилень, якщо фактичні результати мають значні відхилення (що перевищують масштаб допустимих відхилень), то слід встановити причини відхилень і добитися повернення до правильних дій;
- перегляд стандартів, якщо в процесі реалізації плану стає ясно, що плани складені дуже оптимістично (песимістичні), і вимоги стандартів виконати практично неможливо (надзвичайно легко), то в таких випадках стандарти переглядаються у бік пониження (підвищення) [1, с. 197].

Для організації дійсно ефективного управлінського контролю потрібна така система, яка могла б перш за все своєчасно повідомляти про необхідність попереджувачих дій. Якщо немає можливості попереджувати проблеми, і відхилення, то контроль стає дієвим лише тоді, коли за його підсумками або в його ході приймаються заходи по усунення недоліків і причин, що породжують небажані явища.

Це погляд в минуле, але для тривалого й успішного функціонування суб'єкта господарювання потрібна система, орієнтована на майбутній розвиток підприємства.

Сучасний етап розвитку ринкової економіки України потребує розвитку нових підходів до управління бізнесом. Науково-технічний прогрес і динаміка внутрішнього і зовнішнього середовищ спонукають до перетворення сучасних підприємств на складніші інформаційно-технічні системи.

Принципово новою концепцією інформації і управління, що забезпечує підтримку внутрішнього балансу економіки підприємства шляхом формування інформації про витрати і доходи як основи для прийняття ефективних управлінських рішень є контролінг. Контролінг як інформаційна система широко застосовується зарубіжними підприємствами і приносить вагомий позитивні результати.

Контролінг передбачає встановлення мети підприємства, поточне збирання і обробку інформації для прийняття управлінських рішень, виконання функції контролю відхилень фактичних даних від планових, а також, що найважливіше, підготовку рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень. Контролінг спрямований на вдосконалення ефективності менеджменту та організації управління економікою на макрорівні [2, с. 6].

Отже, контроль переважно спрямований у минуле, на встановлення помилок і прорахунків, а контролінг — на управління майбутнім для забезпечення тривалого й успішного функціонування суб'єкта господарювання. Контролінг не зводиться до простої системи контролю, а охоплює значно ширшу сферу діяльності підприємства, оскільки контролінг — це і система спостереження, й вивчення поведінки економічного механізму конкретного підприємства та розробки шляхів для досягнення мети, яку воно ставить перед собою, і система, орієнтована на майбутній розвиток підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бесєдін М.О., Нагаєв В.М. Основи менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант): Підручник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 496 с.
2. Виноградов С.Л. Еволюція взглядов на контроллинг // журнал «Контроллинг», № 2, 2002.
3. Дацій О.І. Планування і контроль діяльності підприємства: Навчальний посібник. — Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2005. — 206 с.
4. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. — У 3 т. — Т. 1. — 3-вид., доп. — К.: Вид-во Європ. ун-ту. — 2001. — 542 с.
5. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. — М.: Дело, 2002. — 704 с.
6. Рудінська О.В., Яроміч С.А., Молоткова І.О. Менеджмент. — К.: Вид-во «Ніка- Центр», 2002. — 335 с.
7. Снітчук М.О. Контроль в управлінській діяльності // Економічне зростання України: стан та чинники забезпечення: Зб. наук. праць. — К.: Логос, 2003. — 620 с. — С. 590-616.

Annotation. In the conditions of markets, which are characterized high indefinite and by instability of external environment, a large volume foresees an effective management organization planned, and, accordingly, and control work. Therefore organization of control, which, other things being equal, is the guarantee of successful activity of organization, acquires in the competition environment of relations of markets of large value.

Key words: management, administrative control, administrative decision, checking system, control process, controlling, competition environment, market system of manage.

УДК 005.331:005.93.1

О.О. Мазур, викладач

Кам'янець-Подільської філії Європейського університету

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Більшість сучасних українських підприємств знаходяться в кризовому стані, який вимагає впровадження антикризового управління. У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні стану антикризового управління підприємствами та розробці заходів щодо фінансового управління в умовах кризи.

***Ключові слова:** фінансова, криза, кризовий стан підприємства, антикризове управління, антикризові заходи, антикризовий план, кадрова політика, управління витратами, оптимізація оподаткування, максимізація прибутку.*

Ми сьогодні, живемо в умовах світової фінансово-економічної кризи. Причин нинішньої кризи багато. Але одна з них — поганий, недалекоглядний менеджмент. Саме стратегічні помилки у фінансовій сфері, нехтування економічними законами і призвели світову і вітчизняну економіку до теперішнього стану.

Під кризовим станом підприємства розуміється такий його стан, при якому господарюючий суб'єкт нездатний здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності [4]. Подолання такого кризового стану вимагає розробки й здійснення спеціальних антикризових заходів господарюючим суб'єктом.

Теоретичним, методологічним і практичним аспектам антикризового управління та управління підприємством у нестабільних економічних системах присвячені праці таких учених як В.Ф. Байцим, І.Т. Балабанов, С.Г. Беляев, А.П. Градов, А.Г. Грязнова, В.А. Забродський, М.П. Іванов, Т.С. Клебанова, В.Г. Кошкін, Л.О. Лігоненко, Є.С. Мінаєв, В.П. Папагушин, В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, Л.М. Ремньова, М.В. Слабіков, О.С. Соколіцин та ін. Аналіз представлених у літературі концепцій дозволив оцінити проблему антикризового управління в різних системах координат та зробити висновок, що існують

Key words: *management, administrative control, administrative decision, checking system, control process, controlling, competition environment, market system of manage.*

УДК 005.331:005.93.1

О.О. Мазур, викладач

Кам'янець-Подільської філії Європейського університету

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Більшість сучасних українських підприємств знаходяться в кризовому стані, який вимагає впровадження антикризового управління. У зв'язку з цим виникає необхідність у дослідженні стану антикризового управління підприємствами та розробці заходів щодо фінансового управління в умовах кризи.

Ключові слова: *фінансова, криза, кризовий стан підприємства, антикризове управління, антикризові заходи, антикризовий план, кадрова політика, управління витратами, оптимізація оподаткування, максимізація прибутку.*

Ми сьогодні, живемо в умовах світової фінансово-економічної кризи. Причин нинішньої кризи багато. Але одна з них — поганий, недалекоглядний менеджмент. Саме стратегічні помилки у фінансовій сфері, нехтування економічними законами і призвели світову і вітчизняну економіку до теперішнього стану.

Під кризовим станом підприємства розуміється такий його стан, при якому господарюючий суб'єкт нездатний здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності [4]. Подолання такого кризового стану вимагає розробки й здійснення спеціальних антикризових заходів господарюючим суб'єктом.

Теоретичним, методологічним і практичним аспектам антикризового управління та управління підприємством у нестабільних економічних системах присвячені праці таких учених як В.Ф. Байцим, І.Т. Балабанов, С.Г. Беляев, А.П. Градов, А.Г. Грязнова, В.А. Забродський, М.П. Іванов, Т.С. Клебанова, В.Г. Кошкін, Л.О. Лігоненко, Є.С. Мінаєв, В.П. Папагушин, В.С. Пономаренко, О.І. Пушкар, Л.М. Ремньова, М.В. Слабіков, О.С. Соколіцин та ін. Аналіз представлених у літературі концепцій дозволив оцінити проблему антикризового управління в різних системах координат та зробити висновок, що існують

актуальні задачі в цій сфері менеджменту, які потребують вирішення та вдосконалення.

Метою даної статті є дослідити сучасний стан проблеми антикризового управління підприємствами та розробити заходи щодо антикризового фінансового управління господарюючим суб'єктом.

Антикризове управління це процес запобігання або подолання кризи в організації [5]. Становище підприємства в умовах негативних тенденцій на ринках: насамперед визначається активністю керівника та реального власника бізнесу в адаптації організації до нових умов. Перш за все, це перерозподіл обов'язків вищого керівництва через створення мережі оперативних, груп управлінських працівників. До їх складу залучаються керівники структурних підрозділів, спеціалісти економічних та юридичної служб. Для координації діяльності таких груп створюється Антикризовий центр на чолі з керівником підприємства. Кожна група, у залежності від напрямку діяльності, подає в Антикризовий центр аналіз ситуації на відповідну дату, заходи щодо мінімізації впливу негативних чинників, можливий ефект від їх запровадження. При завантаженості власних висококваліфікованих спеціалістів, а також для «свіжого погляду зі сторони» на проблеми фірми доцільно залучати зовнішніх консультантів з числа консалтингових компаній. Особливо цей захід доречний при нечисленному власному управлінському апараті, так як розробка антикризових заходів є трудомістким процесом.

Антикризовий центр узгоджує отримані пропозиції, розробляє Антикризовий план, в якому передбачені планові показники, методи, якими вони мають досягатись, ресурси на їх здійснення, прогнози розвитку негативних чинників, відповідальні особи та терміни звітування. Антикризові заходи передбачають ряд напрямів, серед яких: кадрова політика; управління витратами; оптимізація оподаткування; максимізація прибутку тощо.

Основною умовою виходу підприємства з кризи є забезпечення позитивного чистого грошового потоку [1]. На практиці можливості істотного збільшення об'єму власних фінансових ресурсів, в умовах кризового розвитку, обмежені. Тому основним напрямом забезпечення досягнення точки фінансової рівноваги підприємством в кризових умовах є скорочення об'єму споживання фінансових ресурсів. Перелік заходів з покращення фінансового становища є індивідуальним для кожного з підприємств та залежить від сфери, в якій ведеться бізнес, груп продукції, кон'юнктури ринку, регіональної інфраструктури, системи управління підприємством, структури витрат на виробництво і управління, техніко-технологічних особливостей та інших факторів.

Деталізація показників Антикризового плану здійснюється через систему бюджетування, яка визначає короткострокові завдання в межах виробленої

стратегії. Бюджетування сприяє уникненню анархії, узгодженню дій та інтересів працівників підприємства. Дуже важливим аспектом бюджетування є те, що воно змушує менеджерів обґрунтовувати їхні плани і дає змогу усвідомити витрати, пов'язані з їх виконанням. Менеджери не завжди уявляють вартість своїх рішень, а бюджет сприяє кращому розумінню того, чого варті певні дії, і знаходженню спільної мови під час оцінки запропонованих проектів.

У процесі складання бюджету менеджер має змогу порівняти витрати і вигоди альтернативних напрямів дій, визначити найефективніший спосіб використання ресурсів. Оскільки бюджети відображають майбутні операції фірми, вони перетворюються на базу для оцінки роботи менеджерів. Порівняння фактичних результатів із запланованими дає змогу визначити ефективність і результативність діяльності. Крім того, бюджети мотивують працівників підприємства на досягнення поставленої мети при умові, що вони брали участь у розробці бюджетів і зацікавлені в досягненні встановлених показників.

В бюджетуванні передбачається розробка норм витрат та підготовка бюджетів структурних підрозділів підприємства. Взаємозв'язок між цими кроками полягає в тому, що на підставі бюджетів окремих підрозділів визначають ставку розподілу їхніх накладних витрат між окремими видами продукції. Це дає змогу скласти нормативну калькуляцію повної виробничої собівартості одиниці продукції. В свою чергу, норми витрат використовують для складання бюджетів на виробництво. На підставі бюджетів усіх підрозділів готують зведений бюджет підприємства. Бюджетування дає змогу скоротити витрати підприємства та спрогнозувати потребу в коштах на визначений період.

В більш довгостроковій перспективі антикризові заходи мають передбачати перш за все заходи у сфері маркетингу та управління виробництвом, які відображаються у внутрішньому бізнес-плані підприємства [2]. Цей документ є невід'ємною складовою Антикризового плану який: передбачає напрямки розвитку бізнесу на найближчі роки, передбачає потребу у фінансових ресурсах, прогнозує можливі шляхи їх залучення, встановлює планові норми витрат ресурсів, містить заходи в сфері маркетингу, передбачає техніко-технологічні зміни у виробництві.

При написанні внутрішнього (корпоративного) бізнес-плану підприємства доцільно поєднувати роботу власних і залучених спеціалістів. Причина цього — конфлікт інтересів всередині організації між різними структурними підрозділами, а часом і між окремими керівниками [3]. «Перетягування ковдри» у вигляді фінансових ресурсів спричиняє недофінансування окремих напрямів діяльності, а це сприяє занепаду цілої організації. Тому складання планів розвитку підприємства має доручатись досвідченим зовнішнім спеціалістам, які не підконтрольні жодному з лінійних керівників, і підзвітні лише керівнику або

власнику підприємства. Працівники підприємства в даному процесі мають надавати інформацію. Зовнішні ж спеціалісти, на підставі аналізу, обґрунтовують оптимальні зміни у веденні управлінського обліку, структурі витрат, мотивації персоналу, збутових мережах тощо.

В підсумку корпоративний план має відповідати баченням розвитку бізнесу власником підприємства, відображати конкретні шляхи досягнення даних цілей, джерела і суми необхідного фінансування.

Дослідивши проблему фінансового управління у кризових умовах, бачимо, що антикризове управління — це сукупність форм і методів реалізації антикризових процедур, що використовуються для конкретного підприємства, тобто це система управління підприємством, направлена на локалізацію чи ліквідацію негативних ситуацій у розвитку підприємства засобами сучасного менеджменту та економіко статистичного моделювання. В основі антикризового управління лежить процес постійних і послідовних нововведень у всіх ланках і галузях дій підприємства.

Список використаних джерел:

1. Байцым В.Ф. Прогнозирование тенденции развития кризисных явлений на предприятии // Вестник ХГПУ. — 131'2001. — Сер. «Технический прогресс и эффективность производства». — Харьков: ХГПУ, 2001. — С.76-82.
2. Байцым В.Ф. Разработка управленческих решений по локализации развития кризисных явлений на предприятии // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. — Вип. 100. — С. 95-101.
3. Комаха А. «Антикризисное управление» / По материалам журнала «Финансовый директор» (Киев) — <http://www.karetaxom.ua> // www.cfin.ru.
4. Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент як фактор економічного зростання // Фінанси України. — 2002. — № 1. — с. 32-40.
5. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 268 с.

***Annotation.** Most modern Ukrainian enterprises are in the crisis state which requires introduction of antykrizisnogo management. In this connection there is a necessity for research of the state of antykrizisnogo management enterprises and development of measures on a financial management in the conditions of crisis.*

***Key words:** a financial crisis, crisis state of enterprise, antykrizisnoe management, antykrizisnye measures, antykrizisnyy plan, skilled policy, management, optimization of taxation, maximization, charges, arrived.*

УДК 338.432:631.145

Соловей Т.В., асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА І РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

У статті розглянуто та висвітлено поняття механізму державної підтримки і регулювання розвитку підприємств АПК в умовах ринкових трансформацій і загострення економічної ситуації в країні.

Ключові слова: механізм державної підтримки, кредитне забезпечення, аграрний сектор.

Сільське господарство є, безумовно, однією з найперспективніших галузей економіки України. В аграрному секторі країни зайнято майже 18% населення, виробляється 17,5% ВВП, але для свого успішного функціонування потребує зваженої та збалансованої підтримки держави.

Аналізу системи державної підтримки вітчизняного аграрного сектора економіки значну увагу у своїх працях приділяють А.П. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, М.Ф. Кропивка, М.Й. Малік, П.Т. Саблук та ін. Однак досить широке коло питань висвітлено не достатньою мірою, зокрема побудова ефективного діючого механізму державної підтримки в умовах ринкових трансформацій і загострення економічної ситуації в країні, а також питання державного впливу на кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Для кількісної оцінки рівня субсидування аграрного сектора економіки найчастіше звертаються до показників частки державної підтримки в структурі ВВП країни, або виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні державна підтримка сільськогосподарських підприємств протягом 1998-2001 дорівнювала приблизно 2,9% ВВП, а рівень державної підтримки у країнах ЄС 1,7% ВВП [1, с. 17]. Так, економічна підтримка у країнах Європейського Союзу останніми роками становила 331 євро у розрахунку на 1 га [2, с. 3], тоді як за нашими розрахунками фінансова підтримка на 1 га с.-г. угідь в Україні становила 199 грн. або 27 євро, що у 12,3 раза менше.

Незважаючи на відчутне зростання рівня державної підтримки в країні, ефективність діяльності більшості аграрних підприємств залишалася низькою. Тому, мають значення не лише обсяги державної підтримки, а й механізм її надання. Механізм державної підтримки аграрного сектора регулюється законами України «Про державний бюджет України» і «Про державну підтримку сільського господарства України», а порядок витрачання бюджетних коштів

щорічно визначається окремими постановами Кабінету міністрів України. Існуюча в країні система державної підтримки аграрного сектора включає значну кількість програм (у бюджеті 2006 року їх налічувалося 67, у 2007 році 49).

Слід зазначити, що починаючи з 2004 року більшу частину коштів, передбачених на підтримку галузей тваринництва і рослинництва, становлять прямі дотації на виробництво окремих видів продукції. У такий спосіб, уряд впливає на рівень ринкових цін, підтримує певний рівень виробництва або доходів. Система дотацій виробництва продукції тваринництва і рослинництва в нашій країні була розроблена і введена на початку 2000 року. Проте, її ефективність по-різному оцінюється вітчизняними експертами, адже в умовах обмеженості бюджетних коштів виділення їх на підтримку сільськогосподарських підприємств слід здійснювати на рівні, що склався. При цьому найефективнішою системою державної підтримки, що найбільшою мірою враховує особливості перехідної економіки, є система прямих виплат.

Підприємствам АПК для покращення матеріально-технічної бази та поповнення оборотних коштів потрібні й кредитні ресурси, забезпечити які може банківський сектор. Проте, аграрним товаровиробникам України доступ до позичкових ресурсів був і залишається досить складним. Це зумовлюється невисоким рівнем їх прибутковості, низькою ліквідністю активів і проблемами із забезпеченням повернення кредитів.

Із 2000 року одним із напрямів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є кредитування їх на пільгових умовах. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи по кредитуванню комплексу сільськогосподарських робіт» від 25 лютого 2000 року № 398 був запроваджений механізм часткової компенсації відсоткової ставки по кредитах комерційних банків для підприємств агропромислового комплексу.

Компенсуючи частину процентної ставки по кредитах для підприємств АПК, держава виступає як каталізатор усього процесу кредитування сільського господарства. Система здешевлення процентної ставки за рахунок державного бюджету довела свою ефективність, оскільки значно зросла сума кредитних ресурсів у галузь і спостерігається її загальний розвиток. Так, за даними Міністерства аграрної політики України станом на 18 грудня 2008 року підприємства АПК залучили кредити на загальну суму майже 16,6 млрд. грн., що на 44% більше, ніж за аналогічний період 2007 року.

Отже, можемо констатувати, що: програма фінансування здешевлення кредитів сприяла суттєвому поліпшенню динаміки кредитних надходжень в аграрний сектор, відбулася значна стабілізація відносного рівня пільгових кредитів, знизилася ринкові процентні ставки у середньому на 15-20% річних

завдяки запровадженню механізму пільгового банківського кредитування.

Проте, як зазначає М.Й. Малік, не повністю використано механізм часткової компенсації кредитів, через відмову в наданні кредитів збитковим підприємствам навіть за наявності застави, відсутність кредитної історії у новостворених підприємств [5, с. 48].

Надзвичайно важливим фактором для функціонування системи здешевлення кредитів є впровадження на пролонгування кредиту. На кінець січня 2009 року банками пролонговано кредитів на 1 млрд. гривень із загальної кількості 4 млрд. гривень.

Аналізуючи статті Державного бюджету 2009 року, можна спостерігати значні зміни у порівнянні з бюджетом попереднього року, і не тільки витрат щодо компенсування кредитів АПК.

Загальні витрати по статті «Здійснення фінансової підтримки підприємств Агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів» (бюджетний код програмної класифікації 2801240) в бюджеті 2008 року склали 1,350 млрд. гривень. Дана стаття у Законі «Про державний бюджет 2009 року» передбачає фінансування лише у розмірі 300 млн. гривень. Таке значне скорочення можна пояснити не тільки загостренням економічної ситуації в Україні та зменшенням бюджетних надходжень, але також і тим, що використання коштів в 2008 році для компенсації процентних ставок по кредитах виявилось значно меншим, ніж прогнозувалось. Так, 1 листопада 2008 року підприємствам АПК на здешевлення кредитів було надано 650 млн. гривень із запланованого 1,350 млрд. гривень.

Порядок використання коштів для пільгового кредитування є досить нестабільним і майже щороку змінюється. Особливо ці зміни мають місце при розподілі коштів, які в Державному бюджеті України виділяються для пільгового кредитування.

Український уряд вже підготував проект постанови «Про затвердження Порядку використання бюджетних коштів, спрямованих у 2009-2013 роках на підтримку підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів».

На думку експертів, скорочення бюджетних витрат може призвести до певного зниження рівня сільськогосподарського виробництва в поточному році. Одним із шляхів виходу із ситуації є необхідність розраховувати в часи кризи переважно на свої сили.

Список використаних джерел:

1. Зоря С.І. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні: Моногр. К.: КНЕУ, 2005 — С. 117.

2. Галушко В.М., Діброва А.Д., Діброва Л.В. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників // Економіка АПК. — 2006. — №3.
3. Ревенко М. Аграрні відносини в Україні: проблеми і їх вирішення // Економіка АПК. — №1. — 2003. — С. 61-64.
4. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / Доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квіт. 2007 року // Економіка АПК. — 2007. — №5. — С. 4-13.
5. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва // Фінанси України. — 2004. — №5. — С. 17-53.
6. Непочатенко О.О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування // Економіка АПК. — 2008. — №8. — С. 95-100.

Annotation. The article overviews the mechanism of the state support and shows its role in the Agrarian sector of economy.

Key words: the state support, economy, the Agrarian sector.

УДК 352:338.48

С.Б. Асафатова, головний спеціаліст відділу культури і туризму Кам'янець-Подільської райдержадміністрації

РОЛЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

Статтю присвячено дослідженню становлення туризму у Кам'янець-Подільському районі. Проаналізовано роль органів місцевого самоврядування та виконавчої влади у розвитку тургалузі за напрямками: маркетинг стану рекреаційних та трудових ресурсів, визначення пріоритетних видів туризму, динаміку розвитку інфраструктури.

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, інфраструктура, рекреація.

Туризм — це найдинамічніша галузь світової економіки, що найактивніше розвиває нові шляхи і методи виробництва товарів і послуг, використовуючи рекреаційний та трудовий потенціал території, тим самим забезпечує

2. Галушко В.М., Діброва А.Д., Діброва Л.В. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників // Економіка АПК. — 2006. — №3.
3. Ревенко М. Аграрні відносини в Україні: проблеми і їх вирішення // Економіка АПК. — №1. — 2003. — С. 61-64.
4. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку / Доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квіт. 2007 року // Економіка АПК. — 2007. — №5. — С. 4-13.
5. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва // Фінанси України. — 2004. — №5. — С. 17-53.
6. Непочатенко О.О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування // Економіка АПК. — 2008. — №8. — С. 95-100.

Annotation. The article overviews the mechanism of the state support and shows its role in the Agrarian sector of economy.

Key words: the state support, economy, the Agrarian sector.

УДК 352:338.48

С.Б. Асафатова, головний спеціаліст відділу культури і туризму Кам'янець-Подільської райдержадміністрації

РОЛЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ РЕГІОНУ

Статтю присвячено дослідженню становлення туризму у Кам'янець-Подільському районі. Проаналізовано роль органів місцевого самоврядування та виконавчої влади у розвитку тургалузі за напрямками: маркетинг стану рекреаційних та трудових ресурсів, визначення пріоритетних видів туризму, динаміку розвитку інфраструктури.

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, інфраструктура, рекреація.

Туризм — це найдинамічніша галузь світової економіки, що найактивніше розвиває нові шляхи і методи виробництва товарів і послуг, використовуючи рекреаційний та трудовий потенціал території, тим самим забезпечує

перспективу стабільних надходжень до бюджету. Для розбудови тургалузі в Україні прийнято Закон України «Про туризм», Постанову Кабінету Міністрів «Про Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 роки» та ряд інших документів, виконання яких забезпечить вирішення проблем зайнятості та самозайнятості населення, сприятиме відродженню українських традицій, раціональному використанню рекреаційних ресурсів, створенню конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовільнити вимоги споживачів. Позитивний образ території, регіону, забезпечить становлення і стабільність розвитку тургалузі як пріоритетного напрямку економіки, забезпечуючи підвищення іміджу туристичної України у світовому співтоваристві.

Кам'янець-Подільський район розташований у південно-західній частині Хмельницької області і є одним з найбільших в Україні. Його протяжність зі сходу на захід — близько 100 км, площа — 1,54 тис. км. кв. У північній частині район окреслений унікальними Подільськими Товтрами, з півдня — в межах середньої течії р. Дністер з лівобережними притоками.

Район має значний рекреаційний потенціал: Дністровське водосховище з широким плесом водного угіддя міжнародного значення — Бакотської затоки; світовий еталонний розріз силурійських порід — «Китайгородське відшарування»; ботанічні, природні та ландшафтні заказники загальнодержавного значення: «Чапля», «Княжпільська лісова дача», «Совий Яр», «Товтра Вербецька», «Кармалюкова гора», знаменитий «Смортрицький каньйон», в глибині якого тече р. Смотрич, вигинається величезною петлею і утворює острів, на якому розташована древня частина м. Кам'янця-Подільського — Старе місто. Біля села Завалля розташована геологічна пам'ятка, одна з найкрасивіших карстових печер «Атлантида». Гряда високих 65-метрових Товтр Дністровського каньйону, залишків єдиного у світі рифового. чкладеного мембранопоровими та черепашковими вапняками бар'єру древнього міоценового моря, особливо велична поблизу Бакоти — колишнього давньоруського міста — столиці Дністрианського Пониззя XII–XIII ст., В кінці XI на початку XII ст. виник давньоруський християнський скельний печерний монастир, залишки якого (печери, ніші у стінах, гробниці у скельній підлозі) та три цілющих джерела збереглись і до нині.

Вище по течії, на крутій дністровій кручі видніють келі Субічського скельного монастиря XVI ст.

Найвідомішими історико-архітектурними пам'ятками району вважають Панівецький замок, залишки замкового комплексу Гумецьких (с. Рихта) та замкового комплексу літньої резиденції єпископів, руїни костела св. Йосипа (с. Чернокозинці), залишки башт Жванецького замку та доти «Лінії Сталіна».

На Кам'янецьчині знайдені сліди стоянок та поселень часів палеоліту, неоліту, трипільської та черняхівської культур, доби бронзи та залізного віку, скіфські кургани, кургани-святилища, Троянові вали. Прекрасна подільська земля по праву визначена переможцем у Всеукраїнських акціях «7 чудес України» та «7 природних чудес України». Все це дає можливість подільським селам стати привабливими туристичними дестинаціями.

Туристична галузь визначається пріоритетним напрямком розвитку у Кам'янець-Подільському районі з 2005 року. Розробляється концепція та затверджується Рішенням 23 сесії Кам'янець-Подільської районної ради IV скликання від 13.10.2005р., №6 «Програма розвитку туризму у Кам'янець-Подільському районі на 2005-2010 роки». Програма спрямована на здійснення комплексу заходів та створення умов по дотриманню правових, організаційних, екологічних та матеріально-технічних засад становлення туризму як високорентабельної галузі, використання його як важливого засобу культурного і духовного розвитку населення Кам'янецьчини, стимулювання ефективного використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищення рівня міжгалузевого співробітництва, стимулювання розвитку ринкових відносин у туристичній сфері, визначення перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану. Під час виконання Програми проводитиметься робота із залучення коштів іноземних і вітчизняних інвесторів для розвитку туристичної інфраструктури, здійснення заходів державної підтримки рекламно-інформаційної діяльності.

В умовах наростаючої кризи гострою проблемою залишається надлишок робочої сили на селі, міграція населення за кордон, низький рівень життя. Відродження, соціальний та економічний розвиток сільських громад здатна забезпечити індустрія сільського зеленого туризму. Цей вид туризму, не потребуючи великих капіталовкладень, стимулює започаткування і розвиток підприємницької діяльності з одночасним проведенням благоустрою садиб та сільської місцевості.

В рамках вищевказаної Програми, з врахуванням вимог «Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.07.06р. №373-р «Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки» розроблено «Програму розвитку сільського зеленого туризму у Кам'янець-Подільському районі на 2005- 2010 роки». Метою розробки Програми є створення ефективного механізму розвитку сільського туризму.

З метою просування турпродукту, удосконалення рекламно-інформаційної діяльності у туристичній галузі району, створюється спеціалізований центр туристичної інформації (довідково-консультаційна служба, згодом ТІЦ). 26 сесією Кам'янець-Подільської районної ради IV

скликання від 16 березня 2000 року затверджується офіційна туристична символіка району. Започатковується серія презентаційної рекламної продукції «Гостинна Кам'янецьчина запрошує» про найпривабливіші туристичні дестинації Поділля. У 2005 р. на території району послуги сільського туризму надавали дві садиби (непідприємницька діяльність).

З метою популяризації самозайнятості населення у сфері надання послуг сільського зеленого туризму проводилась інформаційно-рекламна кампанія у найперспективніших селах району. Серія виїзних семінарів для зацікавленого населення на території сільських рад, тренінгів для початківців по якості надання туристичних послуг на базі діючих садиб, консультації відділу культури і туризму та організація «круглих столів» щодо запечатування власної справи у сфері надання тур-послуг, проведених спільно з районним центром зайнятості для безробітного населення, дали позитивні результати. Кількість садиб сільського зеленого туризму на території району почала зростати (рис. 1), частина власників садиб реєструють підприємницьку діяльність, розширюється спектр сфери туристичних послуг.

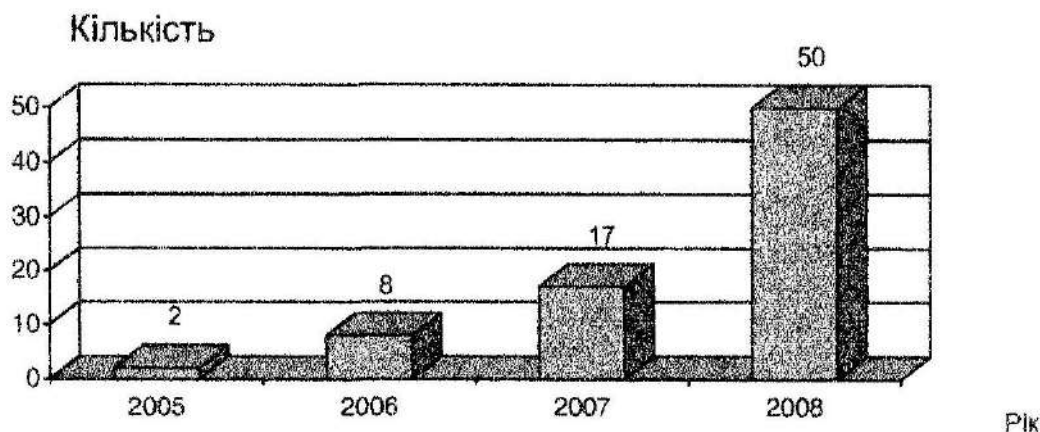

Рис. 1. Динаміка розвитку садиб сільського зеленого туризму у Кам'янець-Подільському районі, шт

Кожного року відділом культури і туризму ініціюється поїздка делегації власників садиб у м. Київ де проходить виставка-ярмарок сільського зеленого туризму «Українське село запрошує» на базі Музею народної архітектури та побуту НАН України (село Пирогово). Регулярно проводиться презентація спектру тур-послуг та рекреаційних особливостей району на всеукраїнських та міжнародних виставках.

Важливу роль у розвитку сільських територій забезпечують органи місцевого самоврядування. Результатом проведених відділом культури і туризму освітніх семінарів для голів сільських та селищної рад «Туризм — пріоритетний напрям комплексного соціально-економічного розвитку села», в рамках якого

проведено огляд законодавчої бази, визначено особливості розвитку туризму конкретних територій та ін., стало розуміння керівниками важливості цього виду діяльності, що передбачає розвиток села у період економічної кризи. На освітні семінари запрошувались працівники закладів культури району, адже саме вони організують проведення свят, обрядових дійств, розширення музейних експозицій, відродження народних ремесел, що забезпечують туристам змістовний і цікавий відпочинок на селі.

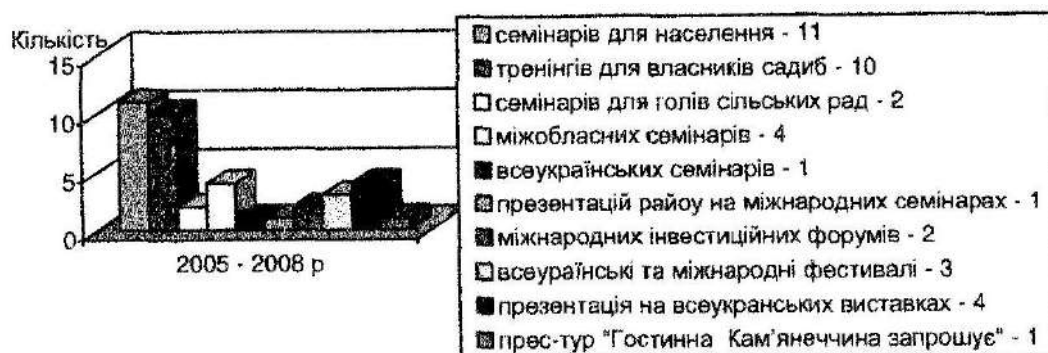

Рис. 2. Кількість семінарів, тренінгів та ін. заходів стимулювання розвитку туризму та сільського зеленого туризму в Кам'янець-Подільському районі, шт

Сприяють розвитку галузі туризму та сфери туристичних послуг у районі громадські організації: «Туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай», «Еко-класт «Зелені Товтри», «Бакота». Поступово у районі розширюється спектр туристичних послуг. На кінець 2008 року послуги розміщення надають понад 50 садиб сільського зеленого туризму. Започатковують і розширюють діяльність підприємці, що надають розважальні послуги для туристів та відвідувачів: водний туризм, кінний та ін. Відроджуються національні культурні традиції, популярності набувають етнофестивалі.

Враховуючи рекреаційні складові потенціалу території (ресурсний, інфраструктурний, соціальний та іміджевий), проведено маркетингові дослідження та визначено критерії найпривабливішого туристичного продукту та вільний сегмент споживчого ринку. Використовуючи інформаційні системи маркетингових комунікацій (реклама, зв'язки з громадськістю, стимулювання збуту, прямий маркетинг, участь у ярмарках-виставках), вдалось провести зміщення туристичного інтересу від звичайних відпочинкових поїздок до подорожей за певними видами туризму: рекреаційний, водний (тури на теплоходах малого річкового флоту, байдарках, човнах), кінний (прогулянки верхи, іпотерапія), етнографічний, релігійний, історико-культурний, велотуризм, фольклтуризм.

Розвиток туристичної галузі забезпечується довгостроковими капіталовкладеннями. Район потребує розширення туристичної інфраструктури: закладів готельного і неготельного типу, мережі закладів харчування, сфери

розваг. Важливим напрямком є облаштування туристичних маршрутів. Залучення інвестицій для розвитку інфраструктури та технологічних нововведень суттєво впливає на розвиток туристичної галузі. Сприятливий інвестиційний клімат, привабливі інвестиційні пропозиції територіальних громад Кам'янецьчини частково реалізуються на щорічних інвестиційних форумах.

Діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо стимулювання розвитку туризму та сільського зеленого туризму в кінцевому результаті повернеться надходженнями до місцевого бюджету, котрі варто використати на впорядкування території, розширення сфери транспортного сполучення, інформаційні послуги.

Системний підхід до розвитку сфери туристичних послуг в Україні важливо здійснювати з розширенням та впорядкуванням нормативно-правової бази, що сприятиме розвитку внутрішнього та міжнародного туризму.

Список використаних джерел:

1. «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18.11.2003р. № / 1282-IV / Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 32.
2. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 року № 583 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів / Під заг. ред. проф. В. К. Федорченка; Київ, ун-т туризму, економіки і права. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — С. 36-38.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.07.06р. №373-р «Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки» // portal.rada.gov.ua.
4. «Програма розвитку сільського зеленого туризму у Кам'янець-Подільському районі на 2005-2010 роки» / Рішення 23 сесії Кам'янець-Подільської районної ради IV скликання від 13.10.2005р., №6.
5. «Програма розвитку туризму у Кам'янець-Подільському районі на 2005-2010 роки» / Рішення 23 сесії Кам'янець-Подільської районної ради IV скликання від 13.10.2005р., №6.

СЕКЦІЯ 3 | РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

УДК 330.5 (075.8)

В.М. Костюченко, д.е.н. Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ЯК МАКРОЕКОНОМІЧНА ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

У статті розглядається платіжний баланс України як інформаційна модель для прийняття рішень.

Ключові слова: платіжний баланс, аналіз, рахунок поточних операцій, фінансовий рахунок.

Платіжний баланс визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період [1]. Основні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками: рахунком поточних операцій і рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій.

З одного боку, в платіжному балансі відображається узагальнена оцінка економічного стану країни. З іншого боку, платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, які здійснені між національною економікою та економікою інших країн світу.

Складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн-членів Міжнародного валютного фонду. Він ґрунтується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації. Платіжний баланс складається наростаючим підсумком з початку звітного періоду.

На підставі фактичних даних платіжного балансу про стан країни та

ефективність її міжнародних зв'язків, користувачами приймаються рішення, зокрема міжнародними фінансовими установами такими як Міжнародний валютний фонд, про надання фінансової допомоги країні для подолання дефіциту платіжного балансу, стабілізації платіжного балансу.

Метою статті є аналіз платіжного балансу України за десятирічний період, виявлення тенденцій економічного розвитку та обґрунтування пропозицій щодо запровадження заходів, спрямованих на покращення економічного стану країни.

З огляду на динаміку розвитку макроекономічних показників економіки України за період з 1998-2007 рр. слід відмітити таке:

1. У 1998 р. від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу сформувалося у розмірі — 1.3 млрд. дол. США (-2.3% до ВВП) (рис.1);

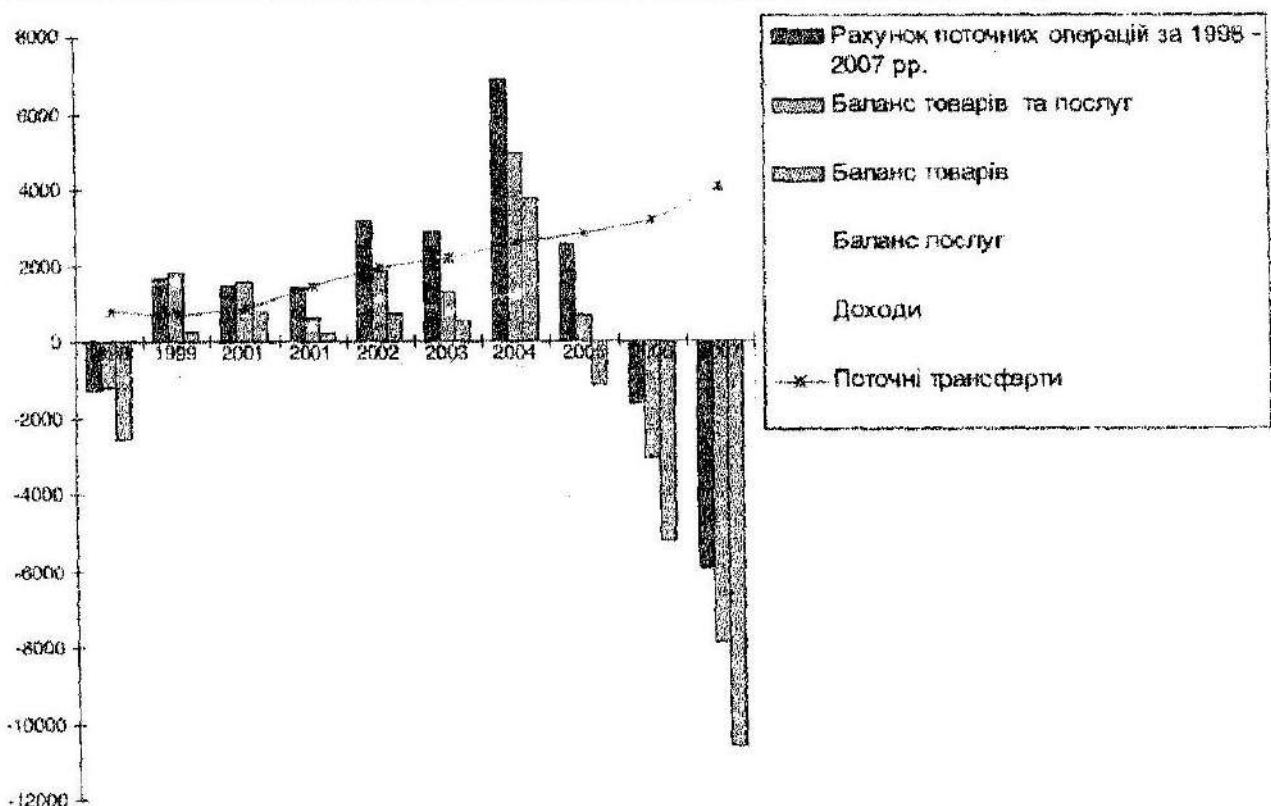

Рис. 1. Рахунок поточних операцій України за період з 1998 по 2007 рр.

2. Характерною ознакою періоду 1999-2005 рр. було формування додатного сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу. Найменше значення додатного сальдо поточного рахунку сформувалося в 2001 р. у сумі 1.4 млрд. дол. США (3.7% до ВВП). Найбільше значення додатного сальдо поточного рахунку становило 6.9 млрд. дол. США (10.6% до ВВП) в 2004 р.

Рекордні обсяги додатного сальдо поточного рахунку платіжного балансу в 2004 р. сформувалося під впливом того, що надзвичайно сприятливі для України умови торгівлі зумовили значне перевищення темпів зростання експорту товарів та послуг над імпортом (37.2 проти 26%) та збільшення

позитивного сальдо з торгівлі товарами та послугами (з 1.3 до 4.9 млрд. дол. США). Зростання грошових переказів на 22% та значні надходження для виплати остарбайтерам (0.3 млрд. дол. США) зумовили збільшення обсягів поточних трансфертів.

3. У 2006 р. та 2007 р. зафіксовано від'ємне сальдо поточного рахунку в розмірі — 1.6 млрд. дол. США (-1.5% до ВВП) та -5.9 млрд. дол. США. (-4.2% до ВВП) відповідно. На формування від'ємного сальдо вплинули значне перевищення темпів зростання імпорту товарів та послуг над експортом (22% проти 13.2% в 2006 р. та 34.8% проти 27.4% в 2007 р.) та значне збільшення від'ємного сальдо балансу доходів (у 2006 р. воно дорівнювало — 1.7 млрд. дол. США, що на 74.8% більше порівняно з 2005 р.; у 2007 р. — 2.1 млрд. дол. США, що на 22.9% більше порівняно з 2006 р.).

За період з 1998 по 2007 рр. динаміка зовнішнього товарообороту зростала за виключенням 1999 р., коли зовнішній товарооборот знизився на 22.8% і склав 26.1 млрд. дол. США. Загалом за 10 річний період зовнішній товарооборот зріс у 3.7 рази. У 2007 р. він складав 110 млрд. дол. США (у 1998 р. — 29.9 млрд. дол. США).

Нарощування експортних поставок (за період 1998-2007 рр. він зріс у 3.6 рази) відбувалось за рахунок надзвичайно сприятливої кон'юнктури зовнішніх ринків металургійної та хімічної продукції, нарощування поставок машинобудівної продукції, підвищення світових цін, вдалої переорієнтації експортних поставок на нові ринки (країн Америки, Європи, країн СНД, Азії). Основним чинником збільшення обсягів імпорتنних операцій (за період з 1998 по 2007 рр. імпорт товарів збільшився у 3.7 рази) стало активне розширення споживчого та інвестиційного внутрішнього попиту. Нарощування обсягів імпорту відбулося переважно за рахунок імпорту енергоносіїв, що зумовлено збільшенням обсягів імпорту газу та зростанням цін на нафту. Прискорене зростання імпорту спричинило формування значного від'ємного сальдо торгівлі товарами в 1998 р. — 2.6 млрд. дол. США, 2005 р. — 1.1 млрд. дол. США, 2006 р. — 5.2 млрд. дол. США, 2007 р. — 10.6 млрд. дол. США.

Сальдо фінансового рахунку (без урахування резервів) за 10 річний період формувалося додатним і від'ємним. Основним чинником формування додатного сальдо було збільшення обсягів надходження довгострокових ресурсів: прямих іноземних інвестицій та негарантованих кредитів (рис.2).

Висновки. Платіжний баланс є макроекономічною моделлю, яка використовується внутрішніми і зовнішніми користувачами для прийняття рішень. На рівні окремої країни платіжний баланс є об'єктом державного регулювання. Матеріальною основою його регулювання є валютні резерви, національний дохід, що перерозподіляється через державний бюджет, участь

держави в міжнародних економічних відносинах, регламентація зовнішньоекономічних операцій на основі прийнятих нормативних актів.

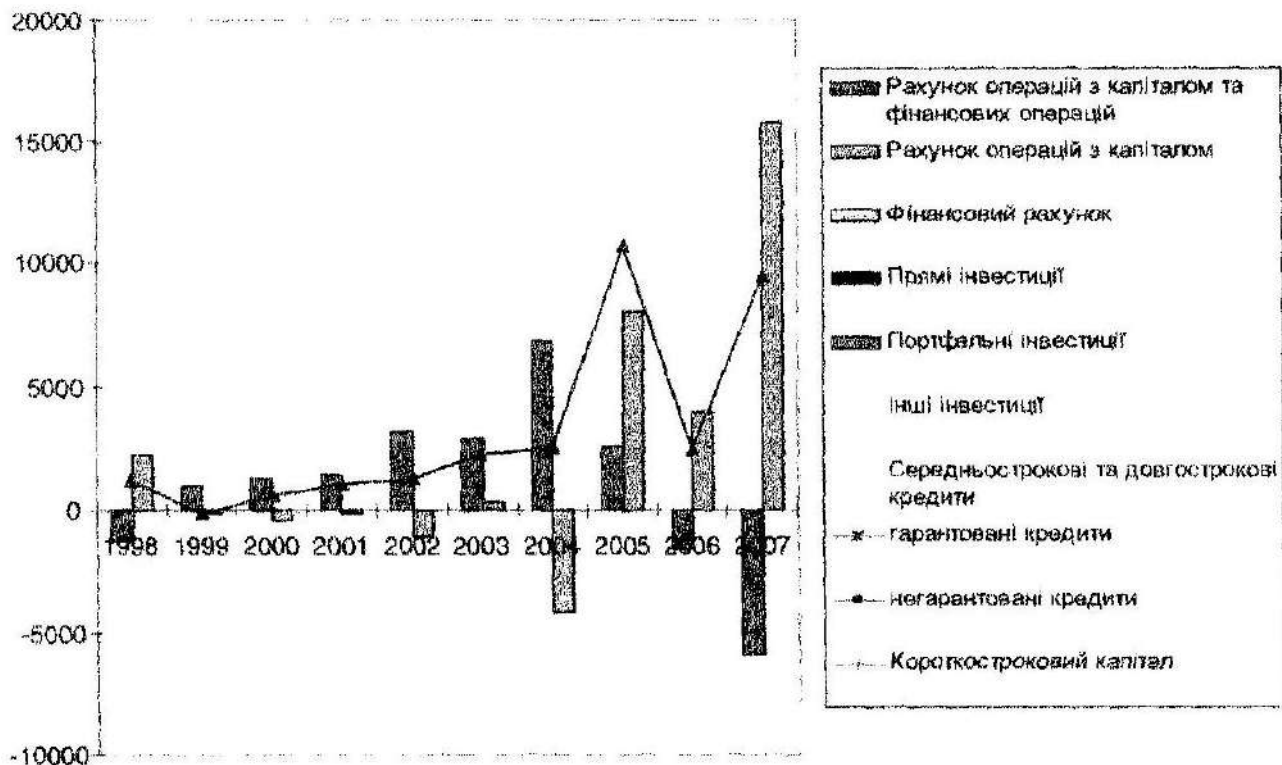

Рис. 2. Динаміка поточного і фінансового рахунків платіжного балансу

Покращення платіжного балансу України можливе за таких заходів:

- 1) проведення дефляційної політики, спрямованої на скорочення внутрішнього попиту, обмеження бюджетних витрат, замороження цін і зарплати;
- 2) девальвації гривні, що обумовить стимулювання експорту та стримування імпорту товарів;
- 3) запровадження валютних обмежень через ліцензування продажу іноземної валюти імпортерам, блокування інвалютної виручки експортерів, зосередження валютних операцій в уповноважених банках;
- 4) проведення спеціальних заходів державного впливу на платіжний баланс під час формування його статей.

Список використаних джерел:

1. Платіжний баланс і зовнішній борг України. I квартал 2008 року // Щоквартальне аналітично-статистичне видання НБУ. — 2008. — 78 с.

Annotation. The article considers the balance of payments of Ukraine as informative model for a decision-making.

Key words: balance of payments, analysis, account of current operations, financial account.

УДК 657:331.102.344

Л.В. Городянська, к. е. н. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

КРИТЕРІАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАННЯ В ОБЛІКУ ВІДТВОРЮВАНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

В статті з'ясовано, що за економічною сутністю відтворювані інтелектуальні ресурси тотожні нематеріальним активам та взаємозалежні від інтелектуального капіталу підприємства. Вирішенню питань методичного забезпечення обліку відтворюваних інтелектуальних ресурсів сприятиме визначення економічної сутності запропонованих критеріїв.

Ключові слова: *відтворювані інтелектуальні ресурси, нематеріальні активи, відтворення, інтелектуальний капітал, критерії.*

Розвиток України як і всього інформаційного суспільства в XXI столітті обумовлений інтелектуалізацією праці, формуванням нової економіки, орієнтованою на знання, інтелект нації та зростання якості відтворюваних інтелектуальних ресурсів. Відмінними рисами вітчизняної економіки є зростання ролі інтелектуальних ресурсів, які є визначальними факторами виробництва інноваційних технологій та джерелом добробуту і якості життя населення. Формування таких ресурсів у господарській системі підприємства пов'язано з суспільно-економічними умовами функціонування держави.

Нових якостей інтелектуальні ресурси набувають в процесі відтворення, що сприятиме зростанню інтелектуального капіталу та гудвілу підприємства. Фінансуватися він може за рахунок внутрішніх джерел, таких як амортизація.

Пошуку шляхів вирішення проблеми визначення та оцінки інтелектуального капіталу і ресурсів підприємства присвятили роботи такі економісти, як І.А. Бігдан, С.Ф. Голов, І.Д. Лазаришина, А.М. Колот, Л.В. Нападовська, Г. Уманців та інші. Так, А.М. Колот підкреслює стратегічне значення економічного ресурсу та визначає його як сукупність і комбінацію інформації, знань, інтелекту, інновацій [1, с. 32].

У сучасній економічній літературі ще й досі немає єдиного трактування категорії «інтелектуальні ресурси» та не розкрито критерії визнання їх в обліку. Наприклад, автори І.А. Бігдан, С.Г. Кравченко ототожнюють інтелектуальні ресурси з інтелектуальним капіталом підприємства та вважають їх взаємозалежними категоріями. Зокрема, автори визначають, що «інтелектуальні ресурси створюють інтелектуальний капітал» [2, с. 87].

Автори Л.М. Котенко, Т.В. Польова запропонували розрізняти місце і інтелектуальних ресурсів і нематеріальних активів у діяльності підприємств та відносити до нематеріальних ресурсів сукупність об'єктів інтелектуальної власності, які включають об'єкти промислової власності [3, с. 128-129].

Варто зазначити, що об'єкти інтелектуальної власності складають лише частку нематеріальних активів, а до інтелектуальних ресурсів належать усі нематеріальні активи підприємства, бухгалтерський облік яких в Україні регулюється П(С)БО 8 «Нематеріальні активи».

Дискусійними залишаються питання методичного забезпечення факту визнання в обліку відтворюваних інтелектуальних ресурсів з метою оцінювання на практиці інноваційного потенціалу підприємства та зіставлення його з потенціалом інших підприємств галузі.

Метою статті є формування критеріальних підходів до визнання в обліку відтворюваних інтелектуальних ресурсів, які забезпечують керівництво інформацією для їх своєчасного відтворення та економного витрачання.

Варто зазначити, що бухгалтерський облік — це система вимірювання, обробки і передачі фінансової інформації про господарську діяльність підприємств. Створення інформаційної обліково-аналітичної системи, яка дозволить обробляти дані про економічні ресурси, що здатні до відтворення, є важливим для оптимального управління будь-яким підприємством.

Відтворювані економічні ресурси складають групи необоротних матеріальних ресурсів (основних засобів та інших необоротних активів) та нематеріальних ресурсів, які є об'єктами амортизації. Пропонується сформулювати такі критеріальні підходи до визнання в обліку відтворюваних матеріальних та інтелектуальних ресурсів: ідентифікація об'єктів обліку; достовірно визначена вартісна оцінка необоротного активу; отримання підприємством економічної вигоди від їх використання у господарській діяльності.

Сутність терміну «ідентифікація» автор (В.М. Диба) пропонує розглядати як можливість відокремлення об'єкту нематеріального активу від підприємства [4, с. 151].

Неможливо погодитися з наведеним автором визначенням ідентифікації. Огляд економічної літератури [5, с. 132; 6, с. 268] та проведене дослідження дозволило з'ясувати економічну сутність категорії «ідентифікація». Ідентифікація — це визнання тотожності, встановлення подібності об'єктів за сукупністю загальних або приватних ознак або встановлення відповідності реального об'єкта, товару, поданій на нього документації.

Критерій визнання ідентифікованого об'єкту відтворюваних інтелектуальних ресурсів в обліку вимагає документального підтвердження йому подібних зі зразком загальних ознак. На практиці сукупність однотипних

за призначенням та умовами використання об'єктів нематеріальних активів згідно з п. 5 П(С)БО 8 розподіляють за шістьма групами, чотири з яких створюють інтелектуальну власність підприємства. Інтелектуальна власність є ваговою складовою інтелектуального капіталу і гудвілу підприємства.

Критерій визнання в обліку відтворюваних інтелектуальних ресурсів за достовірно визначеною вартісною оцінкою активу також вимагає документального підтвердження. Наприклад, вартість придбаного об'єкта права інтелектуальної власності згідно з наказом Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 р. № 732 необхідно підтвердити актом оцінки.

Оцінка — це процес дослідження всієї системи прийняття управлінських рішень на підставі облікової інформації з метою її поліпшення [7, с. 14].

Процедура вартісної оцінки відтворюваних інтелектуальних ресурсів потребує методичного забезпечення. Проведення оцінки дозволяє відобразити реальну вартість об'єктів у балансі підприємства.

Критерій визнання в обліку інтелектуальних ресурсів, здатних до відтворення визначається терміном отримання економічної вигоди від їх використання у господарській діяльності підприємства. До нематеріальних активів з невизначеним терміном корисного використання відповідно до пп. 1.3.2. наказу Міністерства фінансів України від 08 липня 2008 р. № 901 належать об'єкти, які не підлягають амортизації завдяки неможливості визначити на підприємстві термін їх використання, протягом якого очікується збільшення грошових коштів.

Керівництву важливо володіти інформацією про зміцнення інноваційного потенціалу підприємства та зростання частки його власного капіталу завдяки використанню у виробничій діяльності інтелектуального потенціалу персоналу, здатного створювати нове знання. Зростання інтелектуального потенціалу відбувається завдяки використанню матеріальних, трудових та нематеріальних ресурсів, сукупність яких сприятиме процесу розширеного відтворення. Відтворення інтелектуальних ресурсів, які є результатом праці людей, сприятиме підвищенню кваліфікації трудових ресурсів, накопиченню прогресивних технологій, зростанню якості знань та конкурентоспроможності виготовленої продукції (робіт, послуг).

Результати діяльності людей щодо створення ними якісно нового продукту або технології, які можна реалізувати на ринку, є інновацією. Тобто, додаткова вартість, створена в процесі праці за рахунок інтелектуального потенціалу підприємства (трудова ресурсів), є за економічною суттю інтелектуальним капіталом.

Здійснення вартісної оцінки відтворюваних інтелектуальних ресурсів сприятиме визначенню на практиці інноваційного потенціалу підприємства за

результатами їх використання на підприємстві.

З'ясовано, що відтворювані інтелектуальні ресурси — тотожні нематеріальним активам та взаємозалежні від інтелектуального капіталу підприємства. Для вирішення питання методичного забезпечення обліку відтворюваних інтелектуальних ресурсів на підприємстві розкрито економічну сутність критеріїв їх облікового визнання.

Інноваційний розвиток потребує оцінювання інтелектуального потенціалу підприємств та визначення оптимальної сукупності відтворюваних економічних ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Колот А.М. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал як провідні чинники розвитку та підвищення якості освітньої діяльності // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій. Зб. матеріалів наук.-метод. конференції 5-8 лютого 2008 р. — У 2 т. — Т.1. — К.: КНЕУ. — 2008. — С. 29-42.
2. Бігдан І.А., Кравченко С.Г. Про співвідношення понять «економічна сутність» та «облікове визнання» інтелектуального капіталу // Облік інтелектуального капіталу: сучасний стан і перспективи розвитку. Збір. наук. праць. — Харків: ХІБМ, 2008. — С. 80-88.
3. Котенко Л.М., Польова Т.В. Деякі аспекти обліку нематеріальних активів за сучасних економічних умов // Облік інтелектуального капіталу: сучасний стан і перспективи розвитку. Збір. наук. праць. — Харків: ХІБМ, 2008. — С. 128-137.
4. Диба В.М. Облік та аналіз необоротних активів: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 288 с.
5. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів: близько 6 тис. слів. — К.: Довіра, 1999. — 367 с. (Словники України).
6. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.1 / За ред. С.В. Мочерного. — Львів: Світ, 2005. — 616 с.
7. Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципи бухгалтерського учета: Пер. з англ. / Под ред. Я.В.Соколова. — 2-е изд., стереотип — М.: Финансы и статистика, 1997. — 496 с.: ил. — (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).

Annotation. In the article it is found out, that after economic essence the reproduced intellectual resources identical to the immaterial as sets and interdependent from an intellectual capital enterprises. In the decision of questions of the methodical providing of accounting of the reproduced intellectual resources will

be furthered determination of economic essence of the offered criteria.

Key words: reproduced intellectual resources, immaterial assets, reproduce, intellectual capital, criteria.

УДК 336.741.236.1

Андрейцева І.А., к.е.н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФОРМИ 3 «ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ»

Досліджується методика складання Звіту про рух грошових коштів. Автор здійснила аналіз існуючої методики формування показників Звіту й запропонувала напрями її удосконалення.

Ключові слова: оборотні активи, звіт про рух грошових коштів, прямий метод, непрямий метод, грошові потоки.

За сучасних умов господарювання особливої актуальності набуває організація обліку оборотних активів і відображення їх у формі 3 фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів», оскільки вони відіграють важливе місце в діяльності суб'єкта господарювання.

У зарубіжній і вітчизняній літературі приділяється значна увага обліку оборотних активів підприємств, їх правильній оцінці, яка впливає на результати діяльності підприємства. Ці питання розглядалися у працях таких учених: Л. Берсталіна, Е. Бріттона, Ф. Бутинця, В.Ф. Бреда, К. Ватерсона, С. Голова, О. Кобилянської, В. Швеця та інших.

З огляду на розглянуте, проведемо дослідження методики відображення оборотних активів у фінансовій звітності, а саме у формі 3 фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів», для забезпечення контролю за збереженням і використанням оборотних активів, формуванням витрат і фінансових результатів, прийняття обґрунтованих управлінських рішень керівництвом підприємства.

Автори численних наукових статей вважають, що запровадження Звіту про рух грошових коштів дуже важливе на даний момент завдяки можливості простеження використання грошових коштів на підприємстві, проведення комплексного аналізу грошових потоків та управління ними. На нашу думку, запровадження згаданої форми звітності в практику українського обліку відбулось без ознайомлення з різними часто діалектично протилежними концепціями. Про це свідчить той факт, що ні для підприємств, ні для

be furthered determination of economic essence of the offered criteria.

Key words: reproduced intellectual resources, immaterial assets, reproduce, intellectual capital, criteria.

УДК 336.741.236.1

Андрейцева І.А., к.е.н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФОРМИ 3 «ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ»

Досліджується методика складання Звіту про рух грошових коштів. Автор здійснила аналіз існуючої методики формування показників Звіту й запропонувала напрями її удосконалення.

Ключові слова: оборотні активи, звіт про рух грошових коштів, прямий метод, непрямий метод, грошові потоки.

За сучасних умов господарювання особливої актуальності набуває організація обліку оборотних активів і відображення їх у формі 3 фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів», оскільки вони відіграють важливе місце в діяльності суб'єкта господарювання.

У зарубіжній і вітчизняній літературі приділяється значна увага обліку оборотних активів підприємств, їх правильній оцінці, яка впливає на результати діяльності підприємства. Ці питання розглядалися у працях таких учених: Л. Берсталіна, Е. Бріттона, Ф. Бутинця, В.Ф. Бреда, К. Ватерсона, С. Голова, О. Кобилянської, В. Швеця та інших.

З огляду на розглянуте, проведемо дослідження методики відображення оборотних активів у фінансовій звітності, а саме у формі 3 фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів», для забезпечення контролю за збереженням і використанням оборотних активів, формуванням витрат і фінансових результатів, прийняття обґрунтованих управлінських рішень керівництвом підприємства.

Автори численних наукових статей вважають, що запровадження Звіту про рух грошових коштів дуже важливе на даний момент завдяки можливості простеження використання грошових коштів на підприємстві, проведення комплексного аналізу грошових потоків та управління ними. На нашу думку, запровадження згаданої форми звітності в практику українського обліку відбулось без ознайомлення з різними часто діалектично протилежними концепціями. Про це свідчить той факт, що ні для підприємств, ні для

користувачів він не виконує призначення — надання корисної інформації. Цілком можна погодитись, що Україна повинна враховувати існуючі світові пріоритети, а не слідувати моделям обліку, що не відповідають практиці. Саме тому жодна з провідних західних країн не прийняла за основу американський досвід. У міжнародній практиці Звіт про рух грошових коштів є складовою обов'язкової звітності, проте в більшості зарубіжних країн він не є обов'язковою формою і частіше подається в складі інформації до приміток фінансової звітності.

Початково мета Звіту полягала в оцінці здатності компанії створювати готівку за рахунок внутрішніх джерел і тим самим — здатності погашати борги [1, с. 236]. Проте Звіт має не тільки переваги, але й недоліки складання, які найчастіше в літературних і наукових джерелах не зазначаються (дод. 1). Наведена в додатку таблиця дозволяє виявити, широкі можливості аналізу руху оборотних активів (грошових коштів), а саме: в якому обсязі і за рахунок яких джерел були одержані грошові кошти, що надійшли і які напрямки їх використання; чи достатньо власних засобів підприємства для інвестиційної діяльності; чи здатне підприємство розрахуватись за своїми поточними зобов'язаннями; чим пояснюється розходження величини одержаного прибутку і наявності грошових коштів.

На жаль, мета складання Звіту про рух грошових коштів сформована досить «розміто». Крім того, у примітках потрібно навести багато інформації, яка б могла знайти відображення у Звіті; складу грошових коштів, складу статей «Інші надходження», «Інші платежі» та інші статі, які об'єднують декілька видів грошових потоків; негрошові операції інвестиційної і фінансової діяльності; наявність значного сальдо грошових коштів, які є в наявності у підприємства і недоступні до використання.

Проте, ряд недоліків може поставити під сумнів необхідність його подання, як зазначає І.М. Парасій-Вергувенко «...аналіз достатності грошових ресурсів лише на основі звіту ... не дає змогу оцінити фактичну платоспроможність підприємства» [2, с. 39]. Дійсно, відсутність грошових коштів на момент виникнення потреби в них ускладнює проведення запланованої діяльності або взагалі унеможливорює процес її продовження. Але, у процесі оцінки потенційного фінансового стану підприємства найважливіше значення мають не тільки обсяги наявних грошових компонентів, джерела їх формування, забезпеченість ними зобов'язань, а й внутрішні потенційні можливості підприємства з формування чи утворення грошових коштів у процесі господарської діяльності. І навіть за відсутності грошових коштів на момент оцінки підприємство може бути визнано фінансово стабільним та привабливим за наявності здатності до утворення грошових коштів у майбутньому [1, с. 28].

Частково аналіз звіту доповнюється розрахунками показників ліквідності, але і це не дає вичерпної інформації про ефективність їх використання та характеризує статичну ліквідність балансу підприємства.

Складання Звіту можливе за двома методами: прямим і непрямим. Постає питання: чому ж законодавці зупинились на поданні Звіту в частині операційної діяльності саме за непрямим методом. Відповідно до принципів міжнародного обліку метод розрахунку грошових потоків від операційної діяльності вибирається підприємством самостійно, хоча перевага надається непрямому методу [3, с. 108].

Вважається, що він є простішим порівняно з прямим і дозволяє отримати повнішу інформацію про обсяг і склад грошових коштів. В умовах суто грошових форм розрахунків непрямий метод справді простіший. Але за умов використання негрошових форм розрахунків цей звіт може мати дещо викривлений вигляд [4, с. 111]. Тому МСБО 7 заохочує підприємства до застосування прямого методу, який надає корисну інформацію для оцінки майбутнього руху грошових коштів. Однак, як засвідчує практика, за наявності можливості вибору підприємства віддають перевагу більш простішому непрямому методу. Складання Звіту за непрямим методом ставало на меті зменшення затрат праці на його складання, але і не дає необхідної інформації про реальні грошові потоки, які утворюються в процесі операційної діяльності. Практика показує, що процес складання Звіту за непрямим методом ускладнюється також деякими методичними неточностями, недосконалістю його побудови та зайвими коригуваннями. Хоча, разом з тим, застосування непрямого методу при розрахунку руху коштів від операційної діяльності демонструє взаємозв'язок всіх бухгалтерських звітів і не потребує специфічної адаптації інформаційної системи для забезпечення додатковою інформацією, проте дає тільки наслідок, кінцевий результат і не відображає дійсні позитивні і негативні грошові потоки [2, с. 33]. Тобто даний спосіб, на нашу думку, є менш аналітичним і не дає можливості прослідкувати дійсний вплив відповідних факторів на процес утворення грошових потоків.

Ми вважаємо, що обидва методи — прямий і непрямий доцільні. Проте запозичення міжнародних стандартів відбулись без врахування досвіду України, оскільки в Україні використовуються бартерні операції, Звіт найчастіше не можна скласти, тому пропонуємо удосконалити форму.

Враховуючи все вищезазначене, ми вважаємо, що непрямий метод є більш зручним для користувачів завдяки простій методиці підрахунків.

З огляду на вищенаведені докази, вважаємо доцільним внести наступні пропозиції.

1. Надання Звіту повинно бути передбачено лише для підприємств, звітність яких підлягає оприлюдненню. При складанні Звіту необхідно використовувати Міжнародні стандарти фінансової звітності, оскільки МСФЗ є однією з передумов, що відкривають українським підприємствам можливість вийти на міжнародні ринки капіталу.
2. Для великих підприємств слід передбачити можливість використання як прямого, так і непрямого методів заповнення 1-го розділу Звіту на розсуд підприємства.
3. Для правильного складання річного Звіту за прямим методом пропонуємо підприємствам вести оперативну звітність окремо за касовими операціями і банківськими рахунками, що також необхідно для контролю за складом грошових потоків та їх використанням.
4. Розуміючи, що при складанні Звіту за прямим методом може бути прихований парадокс «кошти є, а прибутку немає», пропонуємо в примітках відобразити відомості про розмір нарахованого прибутку, щоб була можливість з'ясувати зв'язок величини чистого нерозподіленого прибутку і зміни залишку грошових коштів. В американській літературі, зокрема, зазначається, що негрошові операції відображаються в звіті американських компаній окремим рядком.
5. Оскільки в Україні в звіт не включені еквіваленти грошових коштів, що зроблено, наприклад, в Німеччині для цінних паперів, терміном реалізації не більше 3-х місяців, такий порядок також необхідно передбачити.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Береза С.Л. Бухгалтерський облік. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — 672 с.
2. Вергувенко І.М. Облік та аналіз грошових потоків. Тези. Матеріали міжнародної наукової конференції. Т. 3. — Житомир: ЖІТІ, 2000, 23-24 листопада, 2000.
3. Тимейчук Т.Б. Оцінка можливостей руху грошових коштів з урахуванням вимог НПСБО. Тези. Матеріали міжнародної наукової конференції 23-24 листопада 2000. Т. 3. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — с. 108-109.
4. Чорна С.В. Аудит звіту руху грошових коштів // Збірник, тез та текстів виступів на Всеукраїнській науково-практичній конференції. — Київ, 2001. — с. 115.

Annotation. The method of reporting about the cash flow is explored. Author carried out the analysis of existent method of forming of indexes of Report and offered directions of its improvement.

Key words: turnaround assets, report about the cash flow, direct method, indirect method, money streams.

УДК 657.15:332.012.324

Н.М. Давиденко, к. е. н., доцент Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено формування інформаційного забезпечення процесу управління корпоративними фінансами, необхідних та додатних для реалізації аналітичних процедур, що дозволяє проведення аналізу за даними консолідованої фінансової звітності підприємства для прийняття управлінських рішень.

***Ключові слова:** фінансова звітність, баланс, облік, консолідація, управлінське рішення, бізнес-одиниця, корпоративне підприємство, інформаційне забезпечення.*

Побудова ефективної вітчизняної системи корпоративного управління повинна базуватися на якісно новій системі управління фінансами. Управління корпоративними фінансами є актуальною проблемою не лише для вчених-теоретиків, але й для господарюючих практиків.

Успішна діяльність і довгострокова життєдіяльність будь-якого бізнесу залежить від безперервної послідовності рішень менеджерів, котрі чинять економічний вплив на бізнес. Ці рішення викликають рух фінансових ресурсів, які забезпечують бізнес [5, с. 6].

Ефективність кожної керуючої системи в значній мірі залежить від якості сформованої та використаної інформаційної бази [1, с. 38].

Об'єктивна оцінка інвестиційної привабливості корпоративного підприємства безпосередньо залежить від прозорості, достовірності й повноти фінансової звітності, на підставі якої власник, інвестор чи кредитор міг би здійснювати контроль за фінансовими показниками діяльності корпоративного підприємства та приймати рішення щодо потреби та доцільності обсягів інвестування. Тому слід критично підходити до аналізу звітності, що надається корпоративним підприємством, і при прийнятті управлінських рішень враховувати слабкі місця, про які повинен знати кожен свідомий користувач.

Key words: turnaround assets, report about the cash flow, direct method, indirect method, money streams.

УДК 657.15:332.012.324

Н.М. Давиденко, к. е. н., доцент Національного університету біоресурсів та природокористування України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено формування інформаційного забезпечення процесу управління корпоративними фінансами, необхідних та додатних для реалізації аналітичних процедур, що дозволяє проведення аналізу за даними консолідованої фінансової звітності підприємства для прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: фінансова звітність, баланс, облік, консолідація, управлінське рішення, бізнес-одиниця, корпоративне підприємство, інформаційне забезпечення.

Побудова ефективної вітчизняної системи корпоративного управління повинна базуватися на якісно новій системі управління фінансами. Управління корпоративними фінансами є актуальною проблемою не лише для вчених-теоретиків, але й для господарюючих практиків.

Успішна діяльність і довгострокова життєдіяльність будь-якого бізнесу залежить від безперервної послідовності рішень менеджерів, котрі чинять економічний вплив на бізнес. Ці рішення викликають рух фінансових ресурсів, які забезпечують бізнес [5, с. 6].

Ефективність кожної керуючої системи в значній мірі залежить від якості сформованої та використаної інформаційної бази [1, с. 38].

Об'єктивна оцінка інвестиційної привабливості корпоративного підприємства безпосередньо залежить від прозорості, достовірності й повноти фінансової звітності, на підставі якої власник, інвестор чи кредитор міг би здійснювати контроль за фінансовими показниками діяльності корпоративного підприємства та приймати рішення щодо потреби та доцільності обсягів інвестування. Тому слід критично підходити до аналізу звітності, що надається корпоративним підприємством, і при прийнятті управлінських рішень враховувати слабкі місця, про які повинен знати кожен свідомий користувач.

В країнах з ринковою економікою давно усвідомлена важливість аналітичних досліджень. Практично всі фінансові аналітики використовують результати аналізу фінансової звітності для оптимізації своїх інтересів.

В зв'язку з цим, питання особливостей фінансової звітності корпоративних підприємств є об'єктивною необхідністю. Питання аналізу фінансової звітності досліджувалися в працях вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців: Брейлі Р., Ван Хорна Дж., Боди Зви; Роса С., І.О. Бланка, А.М. Поддєрьогіна, А.В. Чупіса та інших. Разом з тим залишаються недостатньо висвітленими проблеми консолідованої фінансової звітності, що істотно знижує достовірність інформаційної бази прийняття управлінських рішень. Нерозв'язаність вказаної проблеми й визначила необхідність проведення даного дослідження.

Тому метою статті є обґрунтування методичних рекомендацій щодо оцінки фінансової звітності корпоративних підприємств.

Документальне знайомство зовнішніх користувачів з діючим корпоративним підприємством традиційно починається з аналізу балансу. Тому від якості вихідних показників залежить коректність висновків й ефективність прийняття рішень.

У великих компаніях та об'єднаннях підприємств облікова політика та інші стандарти управлінського обліку повинні мати корпоративний статус. Ці стандарти встановлюють порядок і принципи ведення обліку щодо всіх сегментів і видів діяльності компанії з урахуванням їх специфіки, затверджуються усіма підприємствами, що формують компанію.

Лише, базуючись на такому підході, можна побудувати систему управлінського обліку, яка реально забезпечить як менеджмент головної компанії, так і керівників підприємств, що входять у фінансову групу, необхідною і адекватною управлінською інформацією. А якщо окремі підприємства корпорації самостійно затверджують стандарти обліку або більш того ведуть облік без будь-якого нормативно затвердженого порядку, говорити про ефективну систему управлінського обліку не доводиться.

Консолідована фінансова звітність в Україні складається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність», затвердженого Наказом Міністерства фінансів України за №176 від 30 липня 1999 р., зареєстрованого в Міністерстві юстиції України №161/4382 від 15 березня 2000 р.

Консолідовану фінансову звітність подає материнське підприємство. До консолідованої фінансової звітності включають показники фінансової звітності всіх дочірніх підприємств, за винятком показників фінансової звітності тих дочірніх підприємств, які не включаються з причин, якщо:

- дочірнє підприємство здійснює діяльність в умовах, які обмежують його здатність передавати кошти материнському підприємству. Активи таких дочірніх підприємств відображаються як фінансові інвестиції відповідно до П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»
- контроль дочірнього підприємства є тимчасовим, оскільки воно було придбане й утримується лише з метою його наступного продажу протягом короткострокового періоду [4, с. 180].

Особливістю консолідованої фінансової звітності є те, що активи, зобов'язання, доходи та витрати двох чи більше юридично самостійних одиниць об'єднуються в окрему систему фінансових звітів.

Коли одній компанії належить контрольний пакет акцій іншої компанії (внаслідок придбання більше 50% акцій з правом голосу цієї компанії), їх фінансові звіти зводяться воедино. Процес зведення називають консолідацією. Кожна з цих двох компаній є окремою юридичною особою, яка має власну систему обліку і складає незалежні фінансові звіти. Однак, через специфічні взаємовідносини для цілей фінансової звітності їх розглядають як єдину економічну одиницю. З цієї причини головна компанія (якій належить більше 50% звичайних акцій з правом голосу іншої компанії) мусить також складати зведені фінансові звіти.

Консолідація фінансових звітів впливає тільки на звітність головної компанії з фінансових результатів діяльності власне головної компанії та її дочірніх підприємств. Облік і звітність дочірніх підприємств не зазнають ніякого впливу через консолідацію фінансової звітності. При здійсненні консолідації, фінансові звіти головної і дочірніх компаній складають у звичайному порядку, а потім зводять на постатейній основі. Тобто, консолідація фінансової звітності не впливає на облік операцій ані головної, ані дочірньої компанії.

Для організації обліку та складання звітності у великих компаніях, фінансових групах та об'єднаннях підприємств створюється окремий об'єкт управління, структурно-відокремлений елемент корпорації з конкретною функціональною спрямованістю бізнес-одиниця.

Сучасні технічні і програмні засоби дозволяють організувати облік за всіма бізнес-одиницями в єдиному банку даних на базі єдиного плану рахунків і внутрішньо корпоративних аналітичних реєстрів. Найкращий варіант архітектури інформаційної системи — єдина централізована база даних на сервері в головній компанії. Обмін інформацією з територіально віддаленими бізнес-одиницями може відбуватись за виділеними Інтернет-каналами посередництвом VPN-технології. Єдина база даних має значні переваги у порівнянні з розрізненими локальними базами. Виключає важко налагоджені

процедури завантаження-розвантаження, дозволяє адмініструвати систему з центру без виїзду тощо [1, с. 18].

Отже, на сучасному етапі розвитку економіки інформація виступає як один з першочергових ресурсів, значення якого адекватне значенню матеріальних, сировинних, фінансових та інших. Ефективне та системне використання цих ресурсів в процесі виробництва в значній мірі залежить саме від стану та використання інформації, яка міститься у фінансовій звітності.

Досліджено формування інформаційного забезпечення процесу управління корпоративними фінансами, як сукупності інформаційних ресурсів та способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, що дозволяє проведення аналізу за даними консолідованої фінансової звітності підприємства, структурування великих об'ємів вихідних даних з метою їх постійного використання на основі комп'ютерних технологій та окремих програм.

Використання комп'ютерних програм з метою аналізу передбачає наявність розроблених методик та алгоритмів обробки первинної облікової інформації для підтримки прийняття управлінських рішень. Таке удосконалення технологій фінансового менеджменту на базі його інформаційного забезпечення дозволяє змінити відношення до процедур, регламентів, документів тощо згідно з міжнародними стандартами консолідованої фінансової звітності, підвищує надійність і достовірність, надає можливість перевірки документообороту, повного висвітлення облікової політики щодо фінансових ресурсів корпоративного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. — К.: Ника-Центр, 1999. — 528 с.
2. Воробйов Ю.Н. Капітал підприємницьких структур в системі фінансового менеджменту. — Сімферополь, Таврія: 2000. — 324 с.
3. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання Прес, 2002. — 384 с.
4. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. — К.: Знання, 2005. — 485 с.
5. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту. — Хмельницький: Технологічний ун-т. Поділля, 2000. — 210 с.
6. Транснаціональні корпорації: Навч. посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. — К.: Таксон, 2001. — 304 с.
7. Фабоці Ф., Уїлсон Р. Корпоративні облигації, структура і аналіз. Пер. з англ. — М: Альбіна – Бізнес Букс, 2005. — 445 с.

Annotation. Investigational forming of the informative providing of process of corporate financial management, necessary and suitable for realization analytical procedures, that allows the leadthrough of analysis from data of the consolidated financial reporting of enterprise for making administrative decisions.

Key words: the financial reporting, balance, account, consolidation, administrative decision, business is unit, corporate enterprise, informative providing.

УДК 65.011.56

О.А. Зінченко, к. е. н., доцент Криворізького технічного університету

ПРІОРИТЕТНІ УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ПРИБУТКУ ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті відображено формування, рівнів якості прибутку а також методичні підходи до визначення ключових показників результатів, витрат і ефективності діяльності підприємства, що враховують особливості підприємницької діяльності і інтерес в ній власників капіталу.

Ключові слова: якість прибутку, результати діяльності, оцінка якості прибутку.

Пріоритетними питаннями щодо розробки управлінських рішень в ході ведення фінансово-господарської діяльності підприємства є визначення результативності підприємства. Слід відзначити, що не менш важливим елементом, що є основою стійкої конкурентоспроможності підприємства та ґрунтується на активній інноватизації підприємств, є високий рівень якості прибутку. Тому питання розробки методологічних підходів до оцінки якості прибутку, а також удосконалення методологічного інструментарію щодо визначення результативності підприємства є актуальними в умовах зростаючої конкуренції.

Питанню визначення сутності, ролі та функцій прибутку як загально визнаного результату діяльності присвячено праці значної кількості вітчизняних та зарубіжних економістів.

Так, в роботах [1, с. 289, 2, с. 187, 3, с. 305] прибуток визначається, як основний мотив діяльності підприємств.

Автори роботи [4, с. 173] відзначають, що прибуток характеризує кінцевий результат діяльності.

Annotation. Investigational forming of the informative providing of process of corporate financial management, necessary and suitable for realization analytical procedures, that allows the leadthrough of analysis from data of the consolidated financial reporting of enterprise for making administrative decisions.

Key words: the financial reporting, balance, account, consolidation, administrative decision, business is unit, corporate enterprise, informative providing.

УДК 65.011.56

О.А. Зінченко, к. е. н., доцент Криворізького технічного університету

ПРІОРИТЕТНІ УПРАВЛІНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ПРИБУТКУ ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті відображено формування, рівнів якості прибутку а також методичні підходи до визначення ключових показників результатів, витрат і ефективності діяльності підприємства, що враховують особливості підприємницької діяльності і інтерес в ній власників капіталу.

Ключові слова: якість прибутку, результати діяльності, оцінка якості прибутку.

Пріоритетними питаннями щодо розробки управлінських рішень в ході ведення фінансово-господарської діяльності підприємства є визначення результативності підприємства. Слід відзначити, що не менш важливим елементом, що є основою стійкої конкурентоспроможності підприємства та ґрунтується на активній інноватизації підприємств, є високий рівень якості прибутку. Тому питання розробки методологічних підходів до оцінки якості прибутку, а також удосконалення методологічного інструментарію щодо визначення результативності підприємства є актуальними в умовах зростаючої конкуренції.

Питанню визначення сутності, ролі та функцій прибутку як загально визнаного результату діяльності присвячено праці значної кількості вітчизняних та зарубіжних економістів.

Так, в роботах [1, с. 289, 2, с. 187, 3, с. 305] прибуток визначається, як основний мотив діяльності підприємств.

Автори роботи [4, с. 173] відзначають, що прибуток характеризує кінцевий результат діяльності.

І.О. Бланк у роботі [5] розглядає роль прибутку підприємства в умовах ринкової економіки.[5, с. 11-16]. В роботі [6], де стверджується, що «мотив отримання лише прибутку, хоча і вважається міцним і практичним, насправді зовсім не практичний, тому що стає причиною підвищення цін для споживача і зменшення заробітної плати. Унаслідок цього він постійно звужує ринок збуту і зрештою придушує сам себе» [6, с. 58]. Щодо функцій прибутку погляди різних науковців теж не є однозначними. Багато зарубіжних та вітчизняних економістів наполягають на позиції, що сутність прибутку, виявляється через функції, які він виконує [7, с. 166, та 8, с. 329-330]. Згідно з поглядами А. Бабо, прибуток підприємця виконує чотири функції: вимірює успіхи діяльності; є джерелом коштів для фінансування подальшого розвитку; є винагородою власнику капіталу; є потенційною основою прийняття рішень про здійснення інвестицій [9, с. 87].

Отже, більшість авторів вважають прибуток основним результатом діяльності. Розглядаючи вищенаведені та інші наукові дослідження, нами встановлено, що акцент у вивченні питань, пов'язаних з прибутком, ставиться на його кількісних показниках, практично у всіх цих роботах характеризується лише величина прибутку. Якісна характеристика прибутку є не дослідженою економістами на даний момент. Лише у незначній кількості економічних робіт [5, с. 25, 501] відзначається існування поняття «якість прибутку». Ще менше науково-літературних праць має посилання на окремі аспекти визначення і вимірювання якості прибутку.

В ринковій економіці прибуток є основним показником оцінки роботи будь-якого підприємства. Це вимагає від менеджменту підприємства перманентного вирішення цілої низки важливих питань, про те яку саме модель господарювання вибрати, скільки потрібно інвестувати в виробництво в інтересах поточного і перспективного розвитку, яку систему ціноутворення і матеріального стимулювання працівників впровадити на підприємстві, як оптимізувати вартість джерел фінансування тощо.

На етапі прогнозування величини прибутку підприємства розглядається, як правило, декілька варіантів його отримання. Керівництво підприємства хоче отримати не просто якусь конкретну величину прибутку, а й вищий рівень його якості. Сутність категорії «якість прибутку» наведена нами в роботі [11]. Мета оцінки якості прибутку — це визначити оптимальне формування і розподіл прибутку підприємства і на цій основі забезпечити:

- 1) раціональність джерел фінансування розвитку виробництва;
- 2) інноватизацію підприємства;
- 3) поточну і стратегічну конкурентоспроможність підприємства.

Кількісна оцінка якості прибутку підприємства представляє собою систему показників, яка представлена відповідно абсолютними, структурними і індексними показниками. І вони будуть розглянуті в подальших дослідженнях.

Економічні вигоди власника на різних етапах, розвитку підприємства характеризуються величиною прибутку, власного капіталу та ринкової вартості підприємства. Етапи і форми трансформації та акумулювання прибутку підприємства можна виразити наступним чином: прибуток підприємства є основою збільшення власного капіталу підприємства, який, в свою чергу, формує ринкову вартість підприємства. Всі ці категорії в системі покликані задовольняти економічні вигоди власника (власників) підприємства на різних етапах його розвитку. При цьому ключовим критерієм прийняття управлінських рішень є максимізація економічних вигід власника.

Кошти власника, вкладені в виробництво, постійно знаходяться в стадії обороту, а це означає, що йому потрібно цей оборот зробити максимально ефективним.

Прибуток підприємства представляє собою поточний відтворювальний результат, приріст власного капіталу підприємства — поточний накопичувальний результат, приріст ринкової вартості підприємства підсумковий накопичувальний результат діяльності підприємства.

Прибуток є найважливішим джерелом формування приросту власного капіталу підприємства, який, в свою чергу, є основою приросту ринкової вартості підприємства.

Ці показники визначаються величинами прибутку та зміни власного капіталу і ринкової вартості підприємства за період, що і розглядається.

Результат у вигляді прибутку є поточним і відтворювальним, бо в кожному наступному періоді (точніше, році) його величина по-новому формується, розраховується і використовується.

Зовсім по-іншому характеризуються результати у вигляді приросту власного капіталу і ринкової вартості підприємства, вони є за сутністю накопичувальним результатом (якщо $\Delta BK > 0$, $\Delta PVP > 0$), бо ці прирости, що отримані в періоді, що розглядається, додаються до базового їх значення, що в свою чергу, представляє собою величину, накопичену наростаючим підсумком за всі попередні періоди функціонування підприємства.

Так, величина зміни власного капіталу підприємства за період, що розглядається, визначається наступним чином:

$$P_{BK} = BK_t - BK_{(t-1)} = \pm \Delta BK,$$

де P_{BK} — результат у вигляді приросту власного капіталу;

BK_t , $BK_{(t-1)}$ — величина власного капіталу відповідно в t -му і $(t - 1)$ -му роках;

ΔBK — приріст власного капіталу.

А зростання величини власного капіталу відбувається наступним чином:

$$BK_t = BK_{(t-1)} + \Delta BK,$$

Розрахунок величини зміни ринкової вартості підприємства за період, що розглядається, визначається наступним чином:

$$P_{РВП} = РВП_t - РВП_{(t-1)} = \pm \Delta РВП,$$

де $P_{РВП}$ — результат у вигляді приросту ринкової вартості підприємства;

$РВП_t, РВП_{(t-1)}$ — величина ринкової вартості підприємства відповідно в t -му і $(t - 1)$ -му роках його оцінки;

$\Delta РВП$ — приріст ринкової вартості підприємства.

Формула зростання (накопичення) ринкової вартості підприємства буде наступною;

$$РВП_t = РВП_{(t-1)} + \Delta РВП.$$

Таким чином, представлені методичні підходи до визначення ключових показників результатів, витрат і ефективності діяльності підприємства дозволять більш обґрунтовано оцінити особливості підприємницької діяльності і інтерес в ній власників капіталу та інших зацікавлених осіб.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление. — СПб: Питер, 1993. — 487 с.
2. Базаров Г.З., Беляева С.Г., Белых Л.П. Теория и практика антикризисного управления. Учебник для вузов. — М.: Закон, «ЮНИТИ», 1996. — 469 с.
3. Градов А.П., Кузин П.Р. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. — СПб, Спец, лит., 1996. — 510 с.
4. Полянський А.Н. Економіка підприємств. — К.: ЦУЛ, 2003. — 220 с.
5. Бланк И.А. Управление прибылью. — 2-е изд., расш. и доп. — К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. — 752 с.
6. Форд Г. Сегодня и завтра. — М.: «Юниверс», 1995. — 159 с.
7. Эванс Дж.Р., Берман Б., Маркетинг: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. Горячев А.А. — М.: Экономика, 1990. — 350 с.
8. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Учебн. пособ. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 480 с.
9. Бабо А. Прибыль. Пер.с фр. / Общ. ред. и коммент. В.И. Кузнецова. — М: ОА Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993. — 176 с.
10. Гриньова В.М., Корда В.О. Фінанси підприємства: навч. посібник. — К.: Знання-Прес, 2004. — 242 с.

- 11.Турило А.М., Зінченко О.А. Методологічні і практичні питання щодо визначення і оцінки якості прибутку підприємства. — Вісник Полтавського НТУ, 2007. — №12. — С.41-52.

Annotation. In the article are considered formation of degrees of quality of profit, also are considered a technique of definition of the basic parameters of results, expenses and efficiency of the enterprise, which satisfy interests of the proprietors of the capital.

Key words: quality of profit, result of activities, evaluation of quality of profit.

УДК 631.51.1.336.71

Н.Л. Корженівська, к. е. н., доцент Подільського аграрно-технічного університету, м. Кам'янець-Подільський

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Розглядаються проблеми впровадження управлінського обліку на підприємствах та необхідність його підтримки в умовах сьогодення.

Ключові слова: витрати, управлінський облік, ефективність виробництва.

Навколо управлінського обліку, його предмету, методу, елементів та звітності суттєвим питанням залишається відсутність методологічно визначеного переліку складових. І досі залишаються дискусійними розмежування обліку на фінансовий та управлінський. На сьогодні окремо виділяється податковий облік, оскільки він формує податкову звітність і таке відокремлення має під собою підґрунтя, зокрема й законодавче. Управлінський облік залишається різновидом аналізу інформації на підприємствах, а на підприємствах сільськогосподарського напрямку й досі є труднощі з його впровадженням.

Тому черговий раз постає необхідність розмірковувати над вищезазначеними питаннями. Мета статті полягає в освітленні кола проблем щодо впровадження управлінського обліку на підприємствах та необхідності його підтримки в умовах змін сучасного законодавства, стандартів, інструктивних матеріалів з обліку та реалій функціонування підприємств.

Цим питанням присвячено багато наукових думок таких вчених, як І. Белоусова З. Гуцайлюка, В. Ластовецького, Л. Нападовської, С. Петренко,

- 11.Турило А.М., Зінченко О.А. Методологічні і практичні питання щодо визначення і оцінки якості прибутку підприємства. — Вісник Полтавського НТУ, 2007. — №12. — С.41-52.

Annotation. In the article are considered formation of degrees of quality of profit, also are considered a technique of definition of the basic parameters of results, expenses and efficiency of the enterprise, which satisfy interests of the proprietors of the capital.

Key words: quality of profit, result of activities, evaluation of quality of profit.

УДК 631.51.1.336.71

Н.Л. Корженівська, к. е. н., доцент Подільського аграрно-технічного університету, м. Кам'янець-Подільський

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Розглядаються проблеми впровадження управлінського обліку на підприємствах та необхідність його підтримки в умовах сьогодення.

Ключові слова: витрати, управлінський облік, ефективність виробництва.

Навколо управлінського обліку, його предмету, методу, елементів та звітності суттєвим питанням залишається відсутність методологічно визначеного переліку складових. І досі залишаються дискусійними розмежування обліку на фінансовий та управлінський. На сьогодні окремо виділяється податковий облік, оскільки він формує податкову звітність і таке відокремлення має під собою підґрунтя, зокрема й законодавче. Управлінський облік залишається різновидом аналізу інформації на підприємствах, а на підприємствах сільськогосподарського напрямку й досі є труднощі з його впровадженням.

Тому черговий раз постає необхідність розмірковувати над вищезазначеними питаннями. Мета статті полягає в освітленні кола проблем щодо впровадження управлінського обліку на підприємствах та необхідності його підтримки в умовах змін сучасного законодавства, стандартів, інструктивних матеріалів з обліку та реалій функціонування підприємств.

Цим питанням присвячено багато наукових думок таких вчених, як І. Белоусова З. Гуцайлюка, В. Ластовецького, Л. Нападовської, С. Петренко,

М. Чумаченко та інших. При чому точки їх зору щодо питань методології управлінського обліку, його методик викладення, використання підприємствами й досі мають суттєві розбіжності.

В умовах роботи сучасних підприємств і організацій на одне із першочергових місць виходить питання про інформацію, її характеристику, доступ до неї, аналіз, використання з метою покращення оперативності та ефективності роботи. Управлінський облік є одним із альтернативних джерел інформації в системі менеджменту, спроможний одночасно збирати необхідні дані та їх опрацьовувати залежно від мети, поставлених завдань та досліджень. І. Белоусова представляє «управлінський облік як інформаційну підсистему управління витратами підприємства» і пропонує схему управління витратами з використанням управлінського обліку. [2, с. 31-32]. Беззаперечно, такий вид обліку є джерелом інформації на підприємстві для управлінців всієї вертикалі. Зауважимо, що коли він є інформаційною системою, то має бути об'єктом інформаційних відносин, і, згідно з ст. 8 Закону України «Про інформацію» бути публічно оголошеною. Згідно з вказаним законом ст. 18, основними видами інформації є «... адміністративна інформація (дані)», а у ст. 19 зазначено, що «адміністративна інформація — це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній ... сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади ...». Таким чином, відразу можемо говорити, що постає необхідність розуміти управлінський облік як джерело інформації в системі управління, проте не ототожнювати його дані з даними адміністративними. Інформація управлінського обліку є здебільшого конфіденційною, спрямованою на конкретне коло споживачів, інколи досить обмежене. Згідно з ст. 28 Закону України «Про інформацію» інформація є відкрита та з обмеженим доступом (конфіденційна і таємна). Ст. 30 стверджує, що і конфіденційна інформація (відносимо за вищевказаними ознаками до неї інформацію з управлінського обліку) знаходиться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюється за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов [1].

Підсумувавши вищевикладене, можна говорити, що управлінський облік є джерелом конфіденційної інформації для визначеного, спрямованого кола споживачів і є об'єктом інформаційних відносин. Втім, ні виконавча адміністрація, ні менеджери різних рівнів управління не здійснюють належної послідовної роботи щодо забезпечення надійності системи бухгалтерського обліку й підвищенні якості звітності. Однією з причин такого становища є неопрацьованість інформаційного забезпечення внутрішнього контролю щодо оцінки якості системи обліку. Відсутні централізовані методичні рекомендації,

які допомагали б підприємствам розробляти внутрішні інструкції щодо ведення, форм представлення управлінської інформації.

Сучасний управлінський облік використовується у вигляді оперативного, що надходить як первинна інформація, так і звітнього, підсумкового, пов'язаного з плануванням, контролем, аналізом, розробкою прогнозів та тенденцій розвитку явищ і процесів, що відбуваються на конкретному підприємстві. До складу такої інформації входить фактична, планова, нормативна, кошторисна інформація, пов'язана з обліком затрат виробництва, їх класифікацією, обчисленням собівартості продукції, робіт та послуг. Проте сучасні менеджери підприємств на власний розсуд здійснюють зведення, групування та аналіз інформації.

На думку С. Петренко, побудова бухгалтерського обліку має забезпечувати відносну незалежність організації облікового процесу від будь-якого певного виду звітності. Встановлені принципи й вимоги до організації облікового процесу, а також базові правила бухгалтерського обліку мають забезпечувати господарському суб'єкту можливість підготовки різних видів звітності.[3, с. 29].

Окремі підприємства на сьогодні управлінський облік ототожнюють із внутрішнім контролем, зокрема внутрішнім аудитом, який реалізує процедуру оцінки достовірності звітності. Не можемо погодитись із таким баченням, оскільки внутрішній контроль передбачає оцінку фінансової звітності, яка є лише одним із об'єктів управлінського обліку.

Варто наголосити, що усвідомлення потреби та бажання запровадити управлінський облік недостатньо для поглиблення його використання сучасними підприємцями та управлінцями. Відсутня збалансована система показників, що формують управлінську звітність, системність у підходах до формування та ефективного використання даних управлінського обліку. Окремою перешкодою є небажання деяких управлінців, зокрема бухгалтерів, фінансових директорів змінювати роками ствержені розуміння форм та методів ведення обліку. Останнім часом все актуальнішою постає проблема пошуку фінансових джерел для впровадження нових видів обліку та доведення в подальшому його інформації до корисного ефекту та результативності.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію // Закон України із змінами і доповненнями від 6 квітня 2000 року № 1642-III.
2. Белоусова І. Проблеми впровадження управлінського обліку на підприємствах // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — №5. — с. 30-34.
3. Петренко С. Якість бухгалтерського обліку як об'єкт оцінки інформаційного забезпечення внутрішнього контролю // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — №2. — с. 30.

Annotation. Examined problems cost price inculcation of the enterprise and necessity it support under existing conditions.

Key words: cost price, accounting of administrative, production efficiency.

УДК 336.226.212.2(477)

Поліщук В.С., к. е. н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

В статті вказуються плата (податок) за землю, її форми. Підкреслюється доцільність і необхідність здійснення грошової оцінки земель і на цій основі встановлення ставок податку. Вказуються особливості сплати податку з земельних ділянок, вартість яких не встановлена. Порядок сплати земельного податку. Відмінності податку для земель сільськогосподарського і сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: податок, ставка, оцінка, механізм, розмір, нарахування.

Аграрна економіка являє собою органічну частину загальної економічної теорії. Важливість визначення предмету теорії аграрних відносин пояснюється тим місцем, яке займає аграрна економіка в механізмі національного господарювання.

Сільське господарство є однією з найважливіших галузей виробництва. Воно є джерелом нічим не змінюваних предметів споживання, сировини для промисловості, додаткової робочої сили для несільськогосподарських галузей. В аграрній сфері створюється більше 80% національного доходу. Ця галузь суттєво впливає на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому [5, с. 3],

Як і в інших секторах економіки в сільському господарстві діють загальні закономірності економічного розвитку. При цьому слід зауважити на важливість земельного оподаткування, оскільки врегульоване оподаткування є важливою умовою соціальної справедливості. Саме форми оподаткування в аграрній сфері, види податкових платежів, їх розміри в великій мірі відбиваються на ефективності сільськогосподарського виробництва. В Україні, яка стала на шлях розвитку ринкової економіки та приватної власності й почала виходити з економічної кризи, оподаткування землі набуває певної специфіки. Так, згідно із Законом України «Про систему оподаткування» (18.02.1997 р.) до складу податкової системи внесено податок на землю (як особливий вид майнових активів).

Annotation. Examined problems cost price inculcation of the enterprise and necessity it support under existing conditions.

Key words: cost price, accounting of administrative, production efficiency.

УДК 336.226.212.2(477)

Поліщук В.С., к. е. н., доцент КПНУ імені Івана Огієнка

ОСОБЛИВОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

В статті вказуються плата (податок) за землю, її форми. Підкреслюється доцільність і необхідність здійснення грошової оцінки земель і на цій основі встановлення ставок податку. Вказуються особливості сплати податку з земельних ділянок, вартість яких не встановлена. Порядок сплати земельного податку. Відмінності податку для земель сільськогосподарського і сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: податок, ставка, оцінка, механізм, розмір, нарахування.

Аграрна економіка являє собою органічну частину загальної економічної теорії. Важливість визначення предмету теорії аграрних відносин пояснюється тим місцем, яке займає аграрна економіка в механізмі національного господарювання.

Сільське господарство є однією з найважливіших галузей виробництва. Воно є джерелом нічим не змінюваних предметів споживання, сировини для промисловості, додаткової робочої сили для несільськогосподарських галузей. В аграрній сфері створюється більше 80% національного доходу. Ця галузь суттєво впливає на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому [5, с. 3],

Як і в інших секторах економіки в сільському господарстві діють загальні закономірності економічного розвитку. При цьому слід зауважити на важливість земельного оподаткування, оскільки врегульоване оподаткування є важливою умовою соціальної справедливості. Саме форми оподаткування в аграрній сфері, види податкових платежів, їх розміри в великій мірі відбиваються на ефективності сільськогосподарського виробництва. В Україні, яка стала на шлях розвитку ринкової економіки та приватної власності й почала виходити з економічної кризи, оподаткування землі набуває певної специфіки. Так, згідно із Законом України «Про систему оподаткування» (18.02.1997 р.) до складу податкової системи внесено податок на землю (як особливий вид майнових активів).

Податок на землю — один із найдавніших податків, який використовувався у світі з давніх-давен. І сьогодні він є одним із елементів системи оподаткування переважної більшості країн. Це зумовлено соціальною та економічною справедливістю оподаткування, оскільки платником є той, хто користується землею, а суми платежу залежать від розміру та якості земельної ділянки. Податок на землю сприяє більш ефективному використанню землі. Надходження від земельної плати хоча і не є вагомим джерелом доходів бюджету, проте вирізняються високою стабільністю. Механізм даного податку унеможливує ухилення від сплати, оскільки неможливо приховати об'єкт оподаткування.

Зазначимо, що, з одного боку земля є природним ресурсом, тому плату за землю можна було б віднести до категорії ресурсних платежів. Проте, з іншого боку, земля — це майно і земельну плату підносять здебільшого до категорії майнових податків.

В Україні використання землі є платним, плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати. Податок запроваджено з метою формування джерела коштів для фінансування заходів щодо раціонального використання та охорони земель, підвищення родючості ґрунтів, відшкодування витрат власників землі і землекористувачів, пов'язаних із господарюванням на землях гіршої якості, ведення земельного кадастру, здійснення землеустрою та моніторингу земель, проведення земельної реформи та розвитку інфраструктури населених пунктів.

Об'єктом плати за землю є земельна ділянка, а також земельна частка (пай), яка перебуває у власності або користуванні, у тому числі на умовах оренди. Платниками виступають власники земельної ділянки, земельної частки (паю) та землекористувачі, в тому числі й орендарі.

Розмір земельного податку не залежить від результатів господарської діяльності власників землі та землекористувачів. Нарахування платежу здійснюється залежно від розміру та якості земельної ділянки. Причому з метою оподаткування якість землі узагальнюється в її грошовій оцінці, як капіталізованому рентному доходу із земельної ділянки. Як відомо, за часів існування Радянського Союзу грошова оцінка землі не проводилася, її почали здійснювати лише з початку 90-х років XX ст. Зважаючи на складність такої оцінки, вона проводилася поступово й плата за землю запроваджувалась у двох варіантах: по-перше, у вигляді відсотка від грошової оцінки по землях, по яких проведено оцінку їх вартості, по-друге, у вигляді твердих сум з одиниці площі по землях, по яких не проведено грошової оцінки. Передбачається, що згодом буде здійснено грошову оцінку всіх земель України і податок на землю функціонуватиме виключно в першому із наведених варіантів.

Податок за земельні ділянки на територіях і об'єктах природоохоронного,

оздоровчого та рекреаційного призначення, зайняті виробничими, культурно-побутовими, господарськими будівлями і спорудами, що не пов'язані з функціональним призначенням цих об'єктів, справляється у п'ятикратному розмірі.

При визначенні розміру податку на земельні ділянки, зайняті виробничими, культурно-побутовими, господарськими будівлями і спорудами, розташованими на територіях та об'єктах історико-культурного призначення, що не пов'язані з функціональним призначенням цих об'єктів, застосовуються такі коефіцієнти до відповідного земельного податку:

- міжнародного значення — 7,5;
- загальнодержавного значення — 3,3;
- місцевого значення — 1,5.

Податок за частину площ земельних ділянок, наданих підприємствам, установам, і організаціям (за винятком сільськогосподарських угідь), що перевищують норми відведення, справляється у п'ятикратному розмірі.

Якщо грошову оцінку земельних ділянок не встановлено, середні ставки земельного податку встановлюються у твердих сумах з одиниці площі. Ставки коливаються від 1,5 до 21 коп. за 1 м² залежно від чисельності населення відповідного населеного пункту (чим більша чисельність — тим вища ставка податку). Крім того, у містах Києві, Сімферополі, Севастополі та містах обласного підпорядкування з чисельністю населення понад 20 тис. мешканців до ставок податку застосовуються підвищуючі коефіцієнти від 1,2 до 3. Розмір підвищуючого коефіцієнта також залежить від чисельності мешканців населеного пункту (чим більша чисельність — тим вищий коефіцієнт).

Встановлені ставки земельного податку застосовуються з урахуванням коефіцієнтів індексації, визначених Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Наприклад, у 2004–2005 рр. такий коефіцієнт індексації становив 3,03.

Окремо підвищуючі коефіцієнти застосовуються до ставок земельного податку у населених пунктах, віднесених до курортних:

- на Південному узбережжі Автономної Республіки Крим – 3,0;
- на Південно-східному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,5;
- на Західному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,2;
- на Чорноморському узбережжі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей – 2,0;
- у гірських та передгірних районах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей (крім населених пунктів, які віднесені до категорії гірських) – 2,3;

– на узбережжі Азовського моря та в інших курортних місцевостях – 1,5.

Оскільки розмір земельного податку не залежить від результатів господарської діяльності землевласника та землекористувача, для забезпечення соціальної справедливості оподаткування виникає необхідність у встановленні широкого кола пільг із плати за землю. Так, в Україні від земельного податку звільняються:

- 1) заповідники, в тому числі історико-культурні, національні природні парки, заказники (крім мисливських), регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні і зоологічні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва;
- 2) вітчизняні дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ;
- 3) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, заклади, установи та організації, які повністю утримуються за рахунок бюджету (за винятком військових формувань, утворених відповідно до законів України, крім Збройних сил України та Прикордонних військ України), спеціалізовані санаторії України для реабілітації хворих згідно із списком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України, дитячі санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, а також підприємства, установи і організації України, у складі яких є структурні підрозділи (філії, представництва), що надають санаторно-курортні та оздоровчі послуги дітям, громадські організації інвалідів України, їх підприємства та організації;
- 4) вітчизняні заклади культури, науки, освіти, охорони, здоров'я, соціального забезпечення, фізичної культури та спорту, спортивні споруди, що використовуються ними за цільовим призначенням (у тому числі студентські бази, табори відпочинку та структурні підрозділи вищого навчального закладу, які забезпечують діяльність цього закладу);
- 5) зареєстровані релігійні та благодійні організації, що не займаються підприємницькою діяльністю;
- 6) установи, організації та підприємства, що віднесені до відання національної академії наук України та галузевих академій наук;
- 7) покупець об'єкта незавершеного будівництва на земельну ділянку, відведену під такий об'єкт, з моменту придбання об'єкта на строк будівництва, визначений умовами приватизації;
- 8) новостворені фермерські господарства протягом трьох років, о п трудонедостатніх населених пунктах — п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність;
- 9) на період дії Закону України «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17.12.1998 р. власники земельних ділянок, земельних часток

(паїв) та землекористувачі за умови передачі земельних ділянок та земельних часток, (паїв) в оренду платнику фіксованого сільськогосподарського податку.

Крім того, встановлено низку тимчасових пільг, що діють на територіях пріоритетного розвитку, спеціальних вільних економічних зон, а також для вітчизняних підприємств з виробництва автомобілів, автобусів та комплектуючих до них, підприємств суднобудівної промисловості, суб'єктів космічної діяльності, концерну «Бронетехніка України», підприємств літакобудівної промисловості. Також Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Їй, міські, селищні та сільські ради лише за рахунок коштів, що зараховуються на спеціальні бюджетні рахунки відповідних бюджетів, можуть додатково встановлювати пільги щодо плати за землю у вигляді часткового звільнення на певний строк або зменшення суми земельного податку.

Юридичні особи самостійно обчислюють суму земельного податку та щороку станом на 1 січня і до 1 лютого подають дані відповідній державній податковій інспекції. По нововідведених земельних ділянках розрахунки розмірів податку подаються юридичними особами протягом місяця з дня виникнення права власності або користування земельною ділянкою.

Нарахування земельного податку громадянам проводиться державними податковими інспекціями, які видають платникові до 15 липня поточного року платіжне повідомлення про сплату податку.

Земельний податок сплачується рівними частками власниками земельних ділянок, земельних часток (паїв) і землекористувачами - виробниками товарної сільськогосподарської і рибної продукції та громадянами до 15 серпня і 15 листопада, а всіма іншими платниками — щоквартально до 15 числа наступного за звітним кварталом місяця.

Розмір, умови і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за угодою сторін у договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем.

Однак, незважаючи на заходи, зі сторони директивних органів, які направлені на вдосконалення податкової системи, податок на землю потребує серйозного доопрацювання, з метою врахування всіх особливостей аграрного сектору. Так на наш погляд, при встановленні податку на землю слід було б провести аналіз всіх земель, які знаходяться в користуванні як юридичних, так і фізичних осіб, тобто здійснити банальну оцінку земельних ресурсів. Такий підхід до оподаткування на, наш погляд, сприяв би більш справедливому нарахуванню податкових платежів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997р.

2. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003р.
3. Закон. України «Про плату за землю» від 03.07.1992р.
4. Указ президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва».
5. Майовець Є.Й. Теорія аграрних відносин. — К.: 2005.
6. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва. — К.: 1999.
7. Пріб К.А. Податкова система. — К.: 2005.

***Annotation.** In the article, specified paying (tax) for earth, its forms. Expedience and necessity of realization of money estimation of earths is underlined on this basis of establishment of rates of tax. The features of payment of tax are specified from lot lands the cost of which is not set. Order of payment of land-tax. Differences of tax are for earths of the agricultural and nonfarm setting.*

***Key words:** tax, rate, estimation, mechanism, size, extra charge.*

УДК 336.76

І.В. Степанова, доцент;

О.І. Цуприк, Одеський інститут фінансів УДУФМТ

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблеми становлення та напрямки удосконалення ринку цінних паперів в Україні.

***Ключові слова:** фінансовий ринок, цінні папери, фінансові ресурси, механізм ціноутворення, фондовий ринок, корпоративне управління, акціонерні товариства.*

Невід'ємною частиною ринкової економіки є фінансовий ринок, а незмінним сегментом у його структурі є ринок цінних паперів.

Під ринками цінних паперів розуміють такі типи ринків, де за незначний час створюються необхідні умови та відбувається швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів і потреб суспільства шляхом здійснення емісії цінних паперів різними емітентами. В умовах високої вартості банківського кредиту, залучення коштів шляхом розміщення цінних паперів, акцій, облігацій на ринку дає підприємствам чи не

2. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003р.
3. Закон. України «Про плату за землю» від 03.07.1992р.
4. Указ президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва».
5. Майовець Є.Й. Теорія аграрних відносин. — К.: 2005.
6. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва. — К.: 1999.
7. Пріб К.А. Податкова система. — К.: 2005.

***Annotation.** In the article, specified paying (tax) for earth, its forms. Expedience and necessity of realization of money estimation of earths is underlined on this basis of establishment of rates of tax. The features of payment of tax are specified from lot lands the cost of which is not set. Order of payment of land-tax. Differences of tax are for earths of the agricultural and nonfarm setting.*

***Key words:** tax, rate, estimation, mechanism, size, extra charge.*

УДК 336.76

І.В. Степанова, доцент;

О.І. Цуприк, Одеський інститут фінансів УДУФМТ

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблеми становлення та напрямки удосконалення ринку цінних паперів в Україні.

***Ключові слова:** фінансовий ринок, цінні папери, фінансові ресурси, механізм ціноутворення, фондовий ринок, корпоративне управління, акціонерні товариства.*

Невід'ємною частиною ринкової економіки є фінансовий ринок, а незмінним сегментом у його структурі є ринок цінних паперів.

Під ринками цінних паперів розуміють такі типи ринків, де за незначний час створюються необхідні умови та відбувається швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів і потреб суспільства шляхом здійснення емісії цінних паперів різними емітентами. В умовах високої вартості банківського кредиту, залучення коштів шляхом розміщення цінних паперів, акцій, облігацій на ринку дає підприємствам чи не

єдиний шанс отримати необхідні кошти для свого розвитку. Даний ринок є одним із найважливіших складових, що серйозно впливають на розвиток фінансового ринку [2, с. 6].

Сьогодні постає важливе питання щодо розгляду проблем становлення ринку цінних паперів і висунення пропозицій щодо підвищення ефективності його функціонування, що і є метою написання даної статті.

Вагомий вклад у розгляд даної проблеми та можливість її вирішення внесли так і вчені: В.І. Павлов, В. Колесник, Т.І. Пилипенко, І.В. Кривов'язюк, С.О. Маслова, О.А. Опалов, О. Мендрул, В.М. Шелудько, О.Ю. Смолянська.

Ефективний розвиток ринку цінних паперів забезпечує залучення інвестицій у реальний сектор економіки, спрямування значних фінансових ресурсів у промисловість. Розвиток ринку цінних паперів є результатом успішного проведення ринкових реформ. Ринок цінних паперів дає змогу швидко перенаправляти кошти з одних галузей в інші.

На українському ринку цінних паперів існує ряд проблем, вирішення яких призведе до стабілізації функціонування ринку, внаслідок чого ми отримаємо ефективний компонент механізму економічного регулювання, — все це і зумовило актуальність теми дослідження, яка частково викладена у даній статті.

Однією з проблем становлення ринку цінних паперів є законодавча неврегульованість ряду питань, зокрема, питань корпоративного управління в акціонерних товариствах. Простежуються численні порушення прав акціонерів по різних питанням (питань в управлінні акціонерним товариством, прав щодо розподілу додатково випущених акцій). У інформаційних джерелах Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку вказані найбільш розповсюджені порушення вимог чинного законодавства емітентами, а саме: порушення порядку відкритої передплати на акції, несвоєчасна реєстрація інформацій про емісію акцій та ряд інших порушень, що підривають ефективне функціонування ринку.

Недостатня прозорість ринку підриває можливість виконувати його функцію забезпечення фінансового розвитку. На українському ринку має місце зурочений механізм ціноутворення та визначення дохідності цінних паперів. Відсутнє реальне співвідношення попиту та пропозиції.

Невеликі терміни обігу боргових інструментів: термін обігу корпоративних облігацій на період оферти становить 6-12 місяців, державних облігацій — 2-8 роки, а термін обігу єврооблігації — 3-5 років.

Ринок корпоративних цінних паперів розвивається виключно на базі приватизації, що є негативним фактором, який призводить до дефіциту ліквідних цінних паперів. Вторинні емісії через свій незначний обсяг не стимулюють збільшення його обігу на ринку.

Відсутність гарантування безпеки українського фондового ринку, внаслідок чого з'являється загроза фінансовій безпеці держави, оскільки уряд продає конкурентноспроможні підприємства з метою отримання коштів до бюджету. Вітчизняні підприємства не мають правдивої ринкової вартості, ціна дуже занижена. Недооцінка акцій зумовлена їх відсутністю або веденням політики інформаційної замкненості.

Низький рівень захищеності інвесторів, викликаний незахищеністю інвестицій в цінні папери.

Першочерговим завданням щодо вирішення основних проблем функціонування та становлення ринку цінних паперів є вдосконалення його регулятивної системи, яка є основою для його розвитку.

Напрями оптимізації системи регулювання фондового ринку повинні узгоджуватися із загальними принципами й цілями єдиної державної політики на фондовому ринку України та світу досвідом регулювання ринків капіталів [8, с. 97].

Основними напрямами щодо становлення ринку цінних паперів та його вдосконалення є:

1. *Вдосконалення законодавчої бази.* Це розроблення ряду законодавчих документів, які б регламентували захист приватних інвестицій, захист інвесторів від маніпулювань, законодавче оформлення розподілу повноважень з метою швидкого і результативного врегулювання конфліктів, вдосконалення законодавчої бази з урахуванням проблем у сфері корпоративних відносин.

2. *Підвищення ролі держави на фондовому ринку.*

Об'єднати зусилля держави та учасників ринку з метою забезпечення прозорості і законності діяльності ринку.

Посилити систему регулювання і нагляду за діяльністю професійних учасників ринку. Переглянути штрафні санкції щодо порушників законодавства про цінні папери, оскільки їх розміри незначущі у порівнянні з прибутками, які вони одержують. Необхідно надати більш ширших повноважень ДКЦПФР.

3. *Створити єдину біржову фондову систему і клірингового депозитарію.*

На думку багатьох вітчизняних науковців, Україні також доцільно мати Єдину біржову систему, оскільки: капіталізація ринку цінних паперів є настільки значною, що комесійної винагороди не вистачає на нормальне функціонування навіть однієї біржі; концентрація попиту і пропозиції в одній системі дасть змогу підвищувати ліквідність ринку та його інформативну відкритість; за рахунок обсягів вартість послуг біржі у перспективі може бути знижено; за цієї системи можливим стає використання у біржовій торгівлі єдиного клірингового та депозитарного центру [5, с. 80].

Формування ефективної системи інфраструктурного забезпечення ринку цінних паперів є необхідною умовою його ефективного функціонування, а також підвищення привабливості для інвесторів.

Також необхідно відмітити, що для західних інвесторів наша держава це можливість диверсифікації вкладів. З наведенням ладу в політичних процесах та стабілізації економіки Україна набуває все більш привабливого вигляду, відповідно зростає активність іноземних інвесторів. Головними умовами розміщення цінних паперів на зарубіжних фондових ринках є прозорість грошових потоків підприємств, чіткий бізнес-план та наявність корпоративної структури та політики.

В Україні фондовий ринок перебуває ще на стадії становлення, коли ще не створені інституційні правила поведінки його учасників, необхідне державне втручання в діяльність, створення ефективної законодавчої бази, враховуючи національну специфіку та спираючись на досвід розвинутих країн.

Список використаних джерел:

1. Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: Навч. посіб. 3-є вид., виправлене. — К.: Каравела, 2004. — 344 с.
2. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Кривов'язюк І.В. Цінні папери в Україні: Навчальний посібник. — Видання 2-ге, доповнене. — К.: Кондор, 2004. — 400 с.
3. Смолянська О.Ю. Фінансовий ринок: Навчальний посібник. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 384 с.
4. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Підручник. — 2-ге вид., стер. — К.: Знання, 2008. — 535 с.
5. Ватаманюк З.Г., Звонар Н.В. Ринок цінних паперів в умовах фінансової глобалізації: Фінанси України науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України № 6, 2007. — с. 82.
6. Назарчук М.І. Аналіз стану та перспектив розвитку фондового ринку в Україні: Фінанси України науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України № 12, 2007. — с. 83.
7. Рак Р.В., Терещенко Г.М. Проблеми становлення та напрями удосконалення функціонування ринку цінних паперів в Україні: Фінанси України науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України № 6, 2007. — с. 97.
8. Чернишук В.Р., Данькевич А.П. Розвиток ринку цінних паперів: проблеми та перспективи: Фінанси України науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України № 8, 2008. — с. 96.

Annotation. In the article the problems of becoming and directions of improvement of equity market are explored in Ukraine.

Key words: financial market, securities, financial resources, mechanism of pricing, fund market, corporate management, joint-stock companies.

УДК 330.53

Л.М. Яременко, к. е. н., доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди»

СТАН БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

У статті проаналізовано стан бухгалтерського обліку в Україні. Описано нормативно-методичне забезпечення щодо ведення бухгалтерського обліку. Запропоновано перспективи реформування бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік, процес реформування, нормативно-методична база, система обліку.

Перехід України до ринкових відносин зумовив кардинальні зміни в бухгалтерському обліку, що відбуваються, з орієнтацією: на міжнародні стандарти, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», а також привів до відповідної зміни концепції бухгалтерського обліку. Трансформація економіко-правового середовища, курс на ринкові та інтеграційні перетворення в Україні супроводжуються реформуванням бухгалтерського обліку. Проведення заходів з реформування бухгалтерського обліку потребує перегляду та оновлення попередньої нормативно-методичної бази, яка є недосконалою та необґрунтованою зі сторони держави. Основним завданням для України в ході реформування стало застосування такої методології бухгалтерського обліку і звітності, що відповідала б міжнародним стандартам, які є найбільш уніфікованими вимогами щодо ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності та орієнтовані на зближення національних систем бухгалтерського обліку.

Теоретико-методологічні засади бухгалтерського обліку досліджували багато відомих учених: М. Білуха, Ф. Бутинець, Б. Валуєв, С. Голов, Г. Кірейцев, М. Кужельний, А. Кузьмінський, В. Палій, М. Пушкар, Я. Соколов, В. Сопко,

Annotation. In the article the problems of becoming and directions of improvement of equity market are explored in Ukraine.

Key words: financial market, securities, financial resources, mechanism of pricing, fund market, corporate management, joint-stock companies.

УДК 330.53

Л.М. Яременко, к. е. н., доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди»

СТАН БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

У статті проаналізовано стан бухгалтерського обліку в Україні. Описано нормативно-методичне забезпечення щодо ведення бухгалтерського обліку. Запропоновано перспективи реформування бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік, процес реформування, нормативно-методична база, система обліку.

Перехід України до ринкових відносин зумовив кардинальні зміни в бухгалтерському обліку, що відбуваються, з орієнтацією: на міжнародні стандарти, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», а також привів до відповідної зміни концепції бухгалтерського обліку. Трансформація економіко-правового середовища, курс на ринкові та інтеграційні перетворення в Україні супроводжуються реформуванням бухгалтерського обліку. Проведення заходів з реформування бухгалтерського обліку потребує перегляду та оновлення попередньої нормативно-методичної бази, яка є недосконалою та необґрунтованою зі сторони держави. Основним завданням для України в ході реформування стало застосування такої методології бухгалтерського обліку і звітності, що відповідала б міжнародним стандартам, які є найбільш уніфікованими вимогами щодо ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності та орієнтовані на зближення національних систем бухгалтерського обліку.

Теоретико-методологічні засади бухгалтерського обліку досліджували багато відомих учених: М. Білуха, Ф. Бутинець, Б. Валуєв, С. Голов, Г. Кірейцев, М. Кужельний, А. Кузьмінський, В. Палій, М. Пушкар, Я. Соколов, В. Сопко,

И. Ткаченко, В. Швець та інші. Водночас в умовах реформування бухгалтерського обліку багато питань у частині теоретичних основ обліку залишаються не визначеними.

Вибір пріоритетів у сфері бухгалтерського обліку — дуже важливе, складне і відповідальне завдання молодих науковців. Принциповим критерієм такого вибору є питання постійного вдосконалення реформованої системи бухгалтерського обліку. Адже наукова теорія загалом і теорія бухгалтерського обліку зокрема формуються під впливом праць і відкриттів багатьох поколінь учених.

Будь-які трансформаційні процеси в економіці впливають на розвиток бухгалтерського обліку. Сучасна світова економіка характеризується як інформаційна, або економіка знань. Основними рисами такої економіки є зменшення частки індустріального виробництва, глобалізація, рух капіталів і трудових ресурсів, значне збільшення частки інтелектуальної праці та інформаційних технологій. Критерієм успішності роботи підприємства поряд із традиційними показниками прибутку і рентабельності є його ринкова капіталізація. Це зумовило потребу трансформації бухгалтерського обліку, який відображає економічні явища і процеси. Серед основних особливостей, які характеризують тенденції розвитку обліку останніх років відповідно до нових потреб користувачів облікової інформації, виділяють наступні: пріоритет балансу; розширення меж застосування справедливої вартості; заміна концепції власності концепцією контролю; перехід від обліку майна до обліку ресурсів; регулювання звітності, а не обліку [7, с. 17-24].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 11.05.2000 р. № 1707-III затверджено комплексний пакет з нормативно-методичної бази бухгалтерського обліку, який включає:

- положення (стандарти) бухгалтерського обліку;
- форми фінансової звітності, примітки з додатком до річної фінансової звітності;
- План рахунків і спрощений План рахунків бухгалтерського обліку з Інструкцією по їх застосуванню;
- Регістри бухгалтерського обліку і Методичні рекомендації по їх застосуванню;
- Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, біологічних активів і запасів, з формування облікової політики й застосування суттєвості;
- Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку;

– Інструкція по інвентаризації [1].

Перехід України до ринкових умов господарювання потребував перегляду раніше існуючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Відповідно до цього була розроблена Державна програма його реформування, визначені заходи, яких мали при цьому вживати, проте не було чітко визначено, яким має бути сам облік, які концептуальні положення слід покласти в його основу [5, с. 18-25].

Розробка й впровадження положень (стандартів) бухгалтерського обліку не може вирішити цього питання. Це підтверджує досвід Російської Федерації, де була розроблена Концепція бухгалтерського обліку на близьку і далеку перспективу, прийняті національні стандарти, однак на практиці виявилось, що ця концепція потребує суттєвих уточнень і узагальнень, які було визнано самими розробниками [6, с. 36].

До питання реформування бухгалтерського обліку багато науковців обґрунтовують свої власні підходи та відстоюють свою думку, Так, наприклад С. Голов, розглядаючи питання реформування обліку, виділив щодо її доцільності три точки зору українських економістів:

- 1) у реформі немає гострої потреби;
- 2) реформа необхідна, але здійснювати її слід зважено і осмислено;
- 3) реформа зводиться до переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [2, с. 9-17].

Іншої думки придержується З. Гуцайлюк за його словами реформування діючої системи бухгалтерського обліку, яка існувала в часи адміністративно-командної системи управління і для задоволення інформаційних потреб практично була, непридатною, розпочалося ще в перші роки формування повноцінних ринкових відносин. Однак при цьому основні зусилля економістів були спрямовані на аналіз зарубіжних систем обліку і контролю з метою запозичення позитивного досвіду. Розвиток теорії бухгалтерського обліку в Україні проходить, по-перше, повільно; по-друге, спонтанно; і, по-третє, безсистемно [3, с. 11-17].

Л. Кіндрацька свого увагу зосереджує на необхідності створення служби інформаційного менеджменту, оскільки в умовах хаотичних змін змісту нормативно-правового забезпечення складно усвідомити необхідність ведення обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності. Відсутність реальних кроків щодо спрощення обліку, наближення норм і процедур фінансового обліку та податкових розрахунків свідчить про декларативність намірів [4, с. 30-33].

Отже, сучасний соціально-економічний розвиток характеризується зростанням ролі чинників, пов'язаних із глобалізаційними процесами, інтелектуалізацією та інформатизацією господарського життя суспільства,

Інформатизація в умовах реформування є дуже характерною щодо ведення бухгалтерського обліку, тому до нього постійно висуваються нові вимоги. Невідповідність існуючої системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності сучасним економічним реаліям та потребам суспільства зумовлює перегляд його теоретичних засад. Удосконалення потребує і нормативно-методичне забезпечення. Безперечно, має здійснюватися робота з перегляду та вдосконалення розроблених і запроваджених положень (стандартів) бухгалтерського обліку, змінюватися і запроваджуватися нові МСФЗ, що є орієнтирами положень бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 11.05.2000 р. № 1707-III із змінами та доповненнями // Практикум з бухгалтерського обліку: Навч. посібник. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. — С. 53-67.
2. Голов С. Бухгалтерський облік: від рахівництва до інтегрованої інформаційної системи // Бухгалтерський облік і аудит. — 1998. — №5. — С. 9-17.
3. Гуцайлюк З. Деякі питання реформування системи бухгалтерського обліку: концепція та реалізація // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — №10. — С. 11-17.
4. Кіндрацька Л. Теорія бухгалтерського обліку: сучасні реалії оновлення // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — №12. — С. 30-33.
5. Моссаковський В. Концепція побудови бухгалтерського обліку в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. — 2007. — №10. — С. 18-25.
6. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: Монографія. — Житомир, 2005. — 548 с.
7. Уманців Г. Облік у системі мікро- та макроекономічного управління // Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — №4. — С. 17-24.

***Annotation.** In the article the state of recordkeeping is analysed in Ukraine. The normative-methodical providing is described in relation to the conduct of record keeping. The prospects of reformation of recordkeeping are offered.*

***Key words:** record-keeping, process of reformation, normative-methodical base, system of consideration.*

УДК 336.515.631.11

Н.І. Мозолюк, старший викладач КПНУ імені Івана Огієнка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто методологічні основи аналізу фінансового стану підприємства агропромислового виробництва. Запропонована, методика проведення фінансового аналізу діяльності агропромислового підприємства, та шляхи поліпшення його фінансового стану.

Ключові слова: методологія, фінансовий стан, аналіз, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, дебіторська заборгованість, ліквідність, фінансова стійкість, платоспроможність, кредитоспроможність.

Реформування колективних сільськогосподарських господарств і створення приватних (приватно-орендних) сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, сільськогосподарських кооперативів, товариств, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності, потребує від підприємств вишукування шляхів виходу з кризи, поліпшення свого фінансового стану. Останніми роками більш як 90% підприємств-виробників сільськогосподарської продукції були збитковими і нерентабельними, залишилися без джерел формування фінансових ресурсів. Рівень виробництва продукції зменшився майже вдвічі. Всі економічні показники погіршились.

Тому об'єктивною і невідкладною стала необхідність виведення аграрного сектора на рівень ефективного господарювання. Виявити можливості підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств за допомогою раціональної фінансової політики, оцінити фінансовий стан дає змогу фінансовий аналіз, проведення якого передбачає:

- визначення фінансового стану;
- виявлення змін у фінансовому стані в просторово-часовому розрізі;
- виявлення основних чинників, що викликають зміни у фінансовому стані;
- прогноз основних тенденцій змін фінансового стану.

Під фінансовим станом підприємства розуміють забезпеченість суб'єкта господарювання власними та залученими засобами, можливість та ефективність їх використання в своєму обороті за існуючих економічних умов.

Досягнення цілей фінансового аналізу можливе за допомогою різних методів та прийомів. Серед методів можна виділити основні:

- горизонтальний аналіз — у процесі аналізу визначають абсолютні й відносні зміни величин різних статей балансу за звітний період;
- вертикальний аналіз — розрахунок питомої ваги окремих статей у загальній валюті балансу, тобто вивчення структури статей активу і пасиву на звітну дату;
- трендовий аналіз — порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів із визначенням тренду, тобто основної тенденції динаміки показника; за допомогою тренду здійснюється перспективний прогностичний аналіз;
- аналіз відносних показників (коефіцієнтів) — розрахунок співвідношень між окремими позиціями різних форм звітності за окремими показниками, визначення їх взаємозв'язку;
- порівняльний аналіз — як внутрішньо господарський аналіз окремих показників підприємства, підрозділів, цехів, так і міжгосподарський порівняльний аналіз показників певного підприємства з показниками конкурентів, із середньогалузевими та середньогосподарськими.

Конфіденційність потребує, щоб звітна інформація не містила даних, що можуть завдавати шкоди конкурентним позиціям підприємства.

На підприємствах агропромислового виробництва доцільно використовувати експрес-аналіз фінансового стану, метою якого є наукова і проста оцінка фінансового добробуту, динаміки розвитку суб'єкта господарювання. Його необхідно виконувати в три етапи: підготовчий; попередній огляд фінансової звітності; економічне читання та аналіз звітності.

Мета першого етапу — прийняти рішення про доцільність аналізу фінансової звітності і переконатися в її готовності до читання. При цьому здійснюється візуальна і найпростіша рахункова перевірка звітності за формальними ознаками та за суттю, визначається наявність усіх необхідних форм і додатків, реквізитів і підписів, перевіряється правильність і якісність усіх звітних форм, валюта балансу і всі проміжні підсумки.

Мета другого етапу — ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу. Це необхідно для того, щоб оцінити умови роботи в звітному періоді, визначити тенденції динаміки основних показників діяльності, а також якісні зміни в майновому і фінансовому стані суб'єкта підприємницької діяльності.

Третій етап — основний в експрес аналізі, мета якого — узагальнена оцінка результатів господарської діяльності та фінансового стану об'єкта. Такий аналіз здійснюється з різним ступенем деталізації в інтересах різних користувачів (табл. 1).

Експрес-аналіз може закінчуватися висновком про доцільність або необхідність поглибленого та детальнішого аналізу. Деталізований аналіз фінансового стану — це докладніша характеристика майнового і фінансового

стану суб'єкта господарювання, результатів його діяльності в звітному періоді, а також можливостей розвитку на перспективу. Він конкретизує, доповнює і розширює окремі сторони експрес-аналізу.

Таблиця 1

Аналітичні показники експрес-аналізу

Напрямок аналізу	Показники
1. Оцінка економічного потенціалу суб'єкта господарювання	
1.1. Оцінка майнового стану	1. Розмір основних засобів та їх частки у загальній сумі активів. 2. Коефіцієнт зношування ОЗ. 3. Загальна сума господарських засобів, що перебувають у розпорядженні підприємства.
1.2. Оцінка фінансового стану	1. Величина власних коштів та їх частка в загальній сумі джерела. 2. Коефіцієнт покриття (загальний). 3. Частка власних обігових коштів у загальній сумі. 4. Частка довгостроково позикових коштів у загальній сумі джерела. 5. Коефіцієнт покриття запасів.
2. Оцінка результатів фінансово господарської діяльності	
2.1. Оцінка прибутковості	1. Прибуток. 2. Рентабельність загальна. 3. Рентабельність основної діяльності.
2.2. Оцінка прибутковості	1. Порівняльні темпи зростання виручки, прибутку, авансового капіталу. 2. Оборотність активів. 3. Тривалість операційного та фінансового циклу. 4. Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості.
2.3. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу.	1. Рентабельність авансового капіталу. 2. Рентабельність власного капіталу.

Поглиблений аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства передбачає такі напрями:

1. Попередній огляд економічного і фінансового стану суб'єкта господарювання:
 - характеристика загальної спрямованості фінансово-господарської діяльності;

- виявлення «хворих» статей звітності, які можна поділити на дві групи:
 - 1) ті, що свідчать про незадовільну роботу підприємства в звітному періоді (наприклад, «Непокритий збиток звітного року» (рядок 350 балансу);
 - 2) ті, що свідчать про певні недоліки в роботі підприємства (наприклад «Дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги» (рядки 160-162 балансу).
- 2. Оцінка та аналіз економічного потенціалу суб'єкта господарювання:
 - оцінка майнового стану;
 - побудова аналітичного балансу - нетто;
 - вертикальний аналіз балансу;
 - горизонтальний аналіз;
 - аналіз якісних зрушень у майновому стані;
 - оцінка фінансового стану;
 - оцінка ліквідності;
 - оцінка фінансової стійкості.
- 3. Оцінка та аналіз результативності фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання:
 - оцінка основної діяльності;
 - аналіз рентабельності;
 - оцінка фінансового стану на ринку цінних паперів.

Аналіз балансу та оцінку його ліквідності можна провести за допомогою порівняльного аналітичного балансу. Його можна одержати з вихідного балансу шляхом додавання однорідних за своїм складом та економічним розрахунком статей балансу і доповнення показниками структури, динаміки та структурної динаміки. Аналітичний баланс охоплює багато важливих показників, що характеризують статику та динаміку фінансового стану підприємства.

Аналітичний баланс включає показники як горизонтального, так і вертикального аналізу — найважливіші характеристики фінансового стану підприємства:

- загальну вартість майна підприємства, що дорівнює підсумку балансу (рядок 280 або 640);
- вартість іммобілізованих (необігових) коштів (активів) або нерухомого майна, що дорівнює підсумку розділу I активу балансу (рядок 080);
- вартість матеріальних обігових засобів та мобільних (обігових) коштів, що дорівнює підсумку розділу II активу балансу (рядок 260);
- розмір власних коштів підприємства, що дорівнює сумі підсумків розділів I, II, V пасиву балансу (р. 380+430+630);

- розмір позикових коштів, що дорівнює сумі підсумків розділів III і IV пасиву балансу (р. 480+620);
- розмір власних коштів в обороті, що дорівнює різниці підсумків розділів I, II, V пасиву та I активу (р. 380+430+630-080).

У ринкових умовах, коли господарська діяльність підприємства та його розвиток здійснюються за рахунок самофінансування, а при недостатності власних фінансових ресурсів — за рахунок позикових коштів, важливою аналітичною характеристикою є фінансова стійкість підприємства.

Фінансова стійкість — це певний стан рахунків підприємства, що гарантує його постійну платоспроможність. У результаті здійснення будь-якої господарської операції фінансовий стан підприємства може залишатися незмінним, поліпшитися або погіршитися. Щоденний потік господарських операцій є причиною переходу з одного типу стійкості в інший. Завданням аналізу фінансової стійкості є оцінка розміру та структури активів і пасивів, в результаті чого можна одержати відповіді на запитання: наскільки підприємство незалежне з фінансового погляду; зростає чи знижується рівень цієї незалежності; чи відповідає стан його активів і пасивів завданням його фінансово-господарської діяльності.

На практиці застосовують різні методики аналізу фінансової стійкості є надлишок або нестача джерел коштів для формування запасів і витрат, що визначається як різниця розміру джерел коштів та розміру запасів і витрат дорівнює сумі рядків 100+110+120+130+140 активу балансу. Для характеристики джерел формування запасів і витрат використовується декілька показників, що відображають різні види джерел:

1. Наявність власних обігових коштів (р. 380+430+630-080).
2. Наявність власних і довгострокових позикових джерел формування запасів і витрат або функціонуючий капітал (р. 380+430+480-4330-080).
3. Загальний розмір основних джерел формування запасів і витрат (р. 380+430+4604-500+630-080).

В сучасних умовах господарювання, коли загостреною є проблема взаємних неплатежів, наявність коштів у підприємствах ще не можна прямо пов'язувати з прибутковою діяльністю. Господарство може вважатися досить рентабельним за даними звітності та одночасно відчувати нестачу обігових коштів, що може призвести до неплатежів контрагентам, в тому числі банкам, і до банкрутства.

Для оцінки кредитоспроможності підприємства необхідно провести аналіз ліквідності його балансу. Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у грошові кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Від ліквідності балансу слід

відрізняти ліквідність активів, що визначається як тривалість зворотного часу, необхідного для перетворення їх ліквідності та розташованих у порядку зменшення ліквідності, із зобов'язаннями за пасивом згрупованими за терміном їх погашення і розташованими в порядку зростання термінів.

Основними принципами оцінки кредитоспроможності позичальника можуть бути: забезпеченість власними коштами не менш як на 50%; оцінка виробленої продукції та наявність замовлень на її реалізацію; характер наданих послуг; економічна кон'юнктура (перспективи розвитку) тощо.

Для одержання комплексної оцінки кредитоспроможності позичальника експерти банку порівнюють певні показники з оптимальними і на підставні їх аналізу вирішують питання про можливість надання кредиту. До цих показників можна віднести: коефіцієнт покриття (оптимальний 2,0-2,5); інвестування; використання власних ресурсів; ефективність використання власних ресурсів; ефективність використання власних ресурсів; абсолютну ліквідність (0,2-2,5); незалежність (0,5); маневреність (0,4-0,6); заборгованість (0,5-1,0); фінансову стабільність (0,5); участь власних і довгострокових позикових коштів (0,5) загальний коефіцієнт покриття та інші.

Реальні висновки та пропозиції за результатами оцінки діяльності позичальника дають можливість банку уникнути невіправного ризику при здійсненні кредитування підприємства агропромислового виробництва.

Запропонована методика проведення фінансового аналізу діяльності агропромислового підприємства дасть змогу з різним ступенем деталізації (залежно від потреби) виявляти сильні та слабкі сторони; знаходити шляхи поліпшення фінансового стану, підвищувати конкурентоспроможність в умовах ринкових відносин.

Список використаних джерел:

1. Измайлова К.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. — 2-ге вид. — К.: МАУП, 2001. — 152 с.
2. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 387 с.
3. Шеремет А.Д., Сайфумен Р.С. Методика фінансового аналізу. — М. Инфра-М. — 1996. — 176 с.

***Annotation.** Methodological bases of analysis of the financial state of enterprise of agroindustrial production are considered. Offered method of leadthrough of financial analysis of activity of agroindustrial enterprise, and ways of improvement of him, the financial state.*

***Key words:** methodology, financial state, analysis, horizontal analysis, vertical*

analysis, account receivable, liquidity, financial firmness, solvency.

УДК 006.83:330.53

О.В. Перчук, старший викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ЗАТРАТ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

В статті визначено основні методичні підходи щодо ведення обліку затрат на забезпечення якості на вітчизняних підприємствах.

***Ключові слова:** аналіз, затрати, забезпечення якості, облік, якість продукції.*

Для кожного промислового підприємства, яке працює в умовах ринку, одним із основних є завдання розрахувати, обґрунтувати і забезпечити проектний рівень якості продукції з мінімальними затратами. Разом з тим, підвищення рівня якості продукції все в більшій мірі впливає на величину суспільно необхідних затрат. В умовах обмеженості матеріальних і грошових ресурсів це викликає необхідність подальшого вдосконалення економічного механізму управління якістю в напрямку підвищення його ефективності. Важливою передумовою цього є вдосконалення системи економічної інформації, зокрема, про величину затрат на забезпечення якості продукції.

На багатьох підприємствах обліком і аналізом подібних затрат не займаються через відсутність їх окремого методичного забезпечення. Це призводить до того, що можливості застосування інформації про затрати на якість для вирішення завдань раціонального витрачання ресурсів виробництва використовуються не в повній мірі.

Метою статті є визначення основних методичних підходів щодо організації обліку затрат на забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах.

Вагомий вклад в розробку питань обліку та аналізу витрат на якість здійснили такі вітчизняні вчені-економісти як Аксененко О.Ф., Бутинець Ф.Ф., Бородкін О.С., Валуєв Б.І., Гуцайлюк З.В., Житня І.І., Кірейцев Г.Г., Кужельний М.В., Ластовецький В.М., Линник В.Г., Литвин Ю.Я., Маргуліс А.Ш., Мних Є.В., Морозова-Герасимович Н.А., Новіченко П.П.,

analysis, account receivable, liquidity, financial firmness, solvency.

УДК 006.83:330.53

О.В. Перчук, старший викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ЗАТРАТ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

В статті визначено основні методичні підходи щодо ведення обліку затрат на забезпечення якості на вітчизняних підприємствах.

***Ключові слова:** аналіз, затрати, забезпечення якості, облік, якість продукції.*

Для кожного промислового підприємства, яке працює в умовах ринку, одним із основних є завдання розрахувати, обґрунтувати і забезпечити проектний рівень якості продукції з мінімальними затратами. Разом з тим, підвищення рівня якості продукції все в більшій мірі впливає на величину суспільно необхідних затрат. В умовах обмеженості матеріальних і грошових ресурсів це викликає необхідність подальшого вдосконалення економічного механізму управління якістю в напрямку підвищення його ефективності. Важливою передумовою цього є вдосконалення системи економічної інформації, зокрема, про величину затрат на забезпечення якості продукції.

На багатьох підприємствах обліком і аналізом подібних затрат не займаються через відсутність їх окремого методичного забезпечення. Це призводить до того, що можливості застосування інформації про затрати на якість для вирішення завдань раціонального витрачання ресурсів виробництва використовуються не в повній мірі.

Метою статті є визначення основних методичних підходів щодо організації обліку затрат на забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах.

Вагомий вклад в розробку питань обліку та аналізу витрат на якість здійснили такі вітчизняні вчені-економісти як Аксененко О.Ф., Бутинець Ф.Ф., Бородкін О.С., Валуєв Б.І., Гуцайлюк З.В., Житня І.І., Кірейцев Г.Г., Кужельний М.В., Ластовецький В.М., Линник В.Г., Литвин Ю.Я., Маргуліс А.Ш., Мних Є.В., Морозова-Герасимович Н.А., Новіченко П.П.,

Палій В.Ф., Саблук П.Т., Сопко В.В., Шеремет О.Д., Шкарабан С.І., Чумаченко М.Г. і інші.

Автоматизація виробництва, зростаюча вартість розробки нової продукції і затрат на підготовку її виробництва, викликають значне підвищення затрат на якість. Разом з тим, якість не повинна досягатися будь-якою ціною, тому гостро стає питання про оптимальний рівень якості з економічної точки зору. Для мінімізації затрат на одиницю високої якості, очевидно, в першу чергу необхідно покращити систему обліку затрат на якість з метою визначення їх реального рівня, так як діюча система обліку не дає необхідної інформації.

Хоча в результаті майже всі затрати на якість враховуються в собівартості продукції підприємства, вони не систематизовані, розподілені по різних статтях затрат. Це затрудняє їх аналіз, робить неможливим контроль за використанням, не дозволяє здійснювати розробку плану підвищення і забезпечення якості продукції на основі економічних розрахунків.

Використання обліку затрат на якість на підприємстві буде давати можливість вирішити ряд завдань, а саме:

створення методичної і організаційної основи для розробки і прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень;

удосконалення системи планування на основі підвищення рівня техніко-економічного обґрунтування планів і резервів якості продукції, встановлення обсягу і ефективних напрямків вкладення ресурсів на проведення організаційно-технічних заходів на якість.

Затрати на забезпечення якості мають місце на всіх етапах життєвого циклу виробів. Разом з тим, дослідження українських вчених-економістів показують, що подібні затрати займають значну питому вагу на етапі виготовлення продукції.

Під час аналізу складу затрат на забезпечення якості продукції, можемо відмітити, що вони значно відрізняються як у міжгалузевому розрізі, так і в рамках однієї галузі. Відсутність методичної основи визначення складу цих затрат призводить до того, що на кожному підприємстві встановлюється свій склад затрат на якість, що не дозволяє зробити обґрунтований аналіз їх величини в галузевому розрізі, вибрати найбільш перспективні напрямки підвищення ефективності їх використання.

Як правило, затрати на забезпечення якості продукції в існуючому бухгалтерському обліку окремо не виділяються і проходять по всіх типових рахунках, які відображають операційні затрати підприємства (рахунки 23, 91, 92, 93, 94).

В спеціальній літературі немає єдиної думки про групування цих затрат, складу їх постатейної номенклатури, порядку відображення їх в собівартості

продукції. Виявлення затрат на забезпечення якості продукції і розробка їх класифікації пов'язані з окремими труднощами: безліччю центрів виникнення затрат, розподілом затрат за багатьма статтями діючої номенклатури аналітичного обліку затрат виробництва, труднощами їх виділення, відсутністю методичних вказівок про порядок відокремленого відображення затрат на якість в діючій системі планування, обліку і калькулювання собівартості продукції.

Як правило, затрати одного призначення, а саме, затрати на забезпечення якості, розподілені за цілим рядом статей. При цьому не відображається цільова направленість затрат в цілому і окремих груп в їх складі. З використанням калькуляційної ознаки затрати на забезпечення якості продукції поділяються з одного боку — на прямі і непрямі затрати на забезпечення якості продукції по відношенню до випущеної продукції. В цій частині вони співпадають з розподілом всіх затрат на виробництво, наприклад, затрати на забезпечення якості продукції, які входять в затрати на оплату праці робітників основного виробництва, є прямими, а затрати на забезпечення якості продукції, які входять в цехові затрати — непрямыми. З іншого боку затрати поділяються на прямі і непрямі по відношенню до процесу забезпечення якості продукції. Таким чином, прямі затрати на забезпечення якості продукції можуть включати як прямі, що відображаються на рахунку 23, так і непрямі, що відображаються на рахунках 23, 91, 92, 93, 94 як виробничі затрати. Тоді як непрямі затрати на забезпечення якості продукції містяться тільки в непрямих виробничих затратах. В деяких випадках прямі затрати на забезпечення якості продукції можуть виділятися на окремому рахунку. Наприклад, на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» виділяються: заробітна плата контролерів, знос вимірювальних інструментів і пристроїв, необхідних для проведення контролю і т.д. Разом з тим, непрямі затрати на забезпечення якості продукції в існуючому бухгалтерському обліку не виділяються.

Все це обумовлює необхідність розробки науково обґрунтованої класифікації поточних затрат на забезпечення якості продукції, яка повинна охоплювати всі затрати, пов'язані з процесом забезпечення якості, враховувати складність цього процесу, давати повну характеристику затрат, відображати їх цільову направленість.

В той же час, питання про методи організації обліку вказаних затрат не ставилося, так як вважалося, що це питання практично вирішене. Серед керівників підприємств була поширена думка, що затрати на якість порівняно неважко можна визначити простим складанням заробітної плати працівників служби якості, премій робітникам за бездефектне виготовлення продукції, врахованих втрат від браку та визнаних рекламацій. Ми вважаємо, що така думка не відображає дійсного стану речей і обумовлена рядом причин.

По-перше, існуюча на наших підприємствах система бухгалтерського обліку і звітності не дозволяє виділити затрати на забезпечення якості із загальної суми виробничих затрат.

По-друге, відсутній надійний зовнішній зв'язок підприємств-виробників зі сферою споживання. Джерелом відомостей про якість виробленої продукції в даний час для підприємств є переписна з споживачами по претензіях і рекламаціях, звіти про відрядження спеціалістів з приводу останніх тощо. Такі зв'язки носять, як правило, несистемний характер, не підкріплені необхідними організаційними заходами.

В стандартах серії ISO-9000 не ставиться питання про визначення затрат на забезпечення якості, бо вважається, що система обліку дозволяє забезпечити необхідні дані. Можливо, що на багатьох зарубіжних підприємствах саме такий стан і існує, тому що там повна автоматизація обліку дозволяє отримати звітність у всіх необхідних розрізах.

Показники, які одержують за допомогою обліку і аналізу затрат на забезпечення якості продукції, повинні бути індикатором наявності проблем в області якості, служити основою для виробу найбільш ефективних шляхів розв'язання цих проблем. Аналіз затрат на забезпечення якості повинен мати достовірну облікову інформацію, а це може бути виконано лише при умові відособленого шинування і обліку таких затрат. Щоб планувати і обліковувати ці затрати необхідна їх класифікація.

Список використаних джерел:

1. Карлик Е.М., Демиденко Д.С. Затраты на обеспечение и повышение качества продукции, их классификация // Стандарты и качество. — 1997. — №8. — С. 27-29.
2. Морозова-Герасимович Н.А. Облік і аналіз витрат на забезпечення і підвищення якості продукції. Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки. Випуск 13, квітень 2001. — С. 20-22.
3. Рахлин К.М., Скрипко Л.Е. Состав затрат на обеспечение качества // Стандарты и качество. — 1998. — №8. — С.51-54.
4. Ураков Д.В. Учет затрат по сферам деятельности. — М. Финансы и статистика, 1991. — 175 с.

Annotation. *In the article certainly basic methodical approaches in relation to the conduct of account of expenses on providing of quality on domestic enterprises,*

Key words: *analysis, expenses, providing of quality, account, quality of products.*

УДК 658.15

Андрійчук Р.В., аспірант КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ КРИТЕРІЮ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ VBM

В статті досліджується проблема вибору вартісно-орієнтованого показника для цілей управління. Показано, що найбільш поширений показник (EVA) недостатньо відображає зміну вартості підприємства. Теоретично виправдано використовувати економічний грошовий потік на основі фундаментальної вартості інвестованого капіталу.

Ключові слова: управління вартістю (VBM), економічний прибуток, економічна додана вартість (EVA), вартість капіталу, грошовий потік, внутрішня норма доходності.

На сучасному етапі важливого значення набував такий інтегральний показник ефективності діяльності підприємства, як його вартість. Зростання ринкової вартості підприємства відображає, насамперед, інтереси власників, що водночас забезпечує зростання добробуту й інших зацікавлених сторін. Саме тому виникає необхідність зміни парадигми управління та переходу до управління підприємством на основі його вартості — VBM (Value-based management).

Основоположні аспекти VRM висвітлені в працях західних економістів, зокрема таких як А. Раппапорт, А. Дамомдарая, Б. Стюарт, Б. Мадден, Т. Коупленд. Серед вітчизняних та російських вчених, які вивчають дану проблему, слід виділити А. Бухвалова, Д. Степанова, О. Мендрула, Т. Момот.

Здійснений нами якісний аналіз дає підстави розглядати VBM як повторюваний процес планування, організації, мотивації та контролю, за якого всі функції управління підпорядковані меті максимізації вартості компанії, і який спрямовує, та визначає стратегічний набір останньої, її структуру, процеси та аналітичні інструменти. VBM націлений на максимізацію фундаментальної (внутрішньої) вартості підприємства, яка визначається його спроможністю генерувати грошові потоки для постачальників капіталу, які перевищують вартість його залучення або, іншими словами, здатністю підприємства створювати додатний економічний прибуток. За умови розвинутого ринку капіталу ринкова вартість підприємства «тяжіє» до його істинної, фундаментальної вартості, яка підвладна управлінню через інструменти VBM.

Найбільш поширеним серед вартісних показників в рамках VBM є показник економічної доданої вартості EVA (Economic value added) [3]. Формула його розрахунку має наступний вигляд:

$$EVA = NOPAT - CC = NOPAT - IC \times WACC,$$

де NOPAT (Net operating profit after taxes) — чистий операційний прибуток після оподаткування; CC (capital cost) — витрати на залучення капіталу; IC (invested capital) — балансова сума інвестованого в підприємство капіталу; WACC (weighted average cost of capital) — ринкова процентна ставка, що відображає середньозважені витрати на залучення капіталу за ринковою структурою капіталу.

Якщо наведену формулу модифікувати, то EVA матиме наступний вигляд:

$$\begin{aligned} EVA &= NOPAT - IC \times WACC = \\ &= \left(\frac{NOPAT}{IC} - WACC \right) \times IC = (ROIC - WACC) \times IC, \end{aligned}$$

де ROIC — рентабельність інвестованого капіталу.

З наведених формул бачимо, що в основі показника економічного прибутку лежить розрахунок витрат втрачених можливостей (альтернативних витрат), або, іншими словами, витрат на залучення капіталу. Останні є ключовим елементом, що відрізняє бухгалтерський прибуток від економічного, а тому їх розрахунок має бути як найбільш точним. Stern Stewart & Co при визначенні EVA пропонують розраховувати витрати на капітал як добуток середньозваженої вартості капіталу WACC на основі його ринкової структури та балансової вартості інвестованого капіталу з відповідними фінансовими поправками. На наш погляд, в цьому і полягає внутрішнє протиріччя концепції EVA, яке вимагає детального дослідження.

Альтернативні витрати, згідно з неокласичною теорією (А. Маршал, Ф. фон Візер), відображають втрачену вигоду від прийняття того чи іншого рішення, тобто втрачену вигоду від наступного найкращого варіанту вкладення капіталу. Іншими словами, якщо власник капіталу не отримує очікуваної віддачі на вкладені, кошти, то відбувається перелив капіталу в інші, більш ефективні сфери бізнесу. В такому контексті діє неявне припущення про те, що капітал може бути вільно вилученим з однієї сфери економічної діяльності і вкладеним в іншу, більш прибуткову. Це означає, що економічний прибуток має базуватись не на балансових, а на ринкових значеннях вартості капіталу. Адже власнику для того, щоб вилучити капітал з бізнесу, необхідно його реалізувати саме за поточною ринковою ціною з метою подальшого вкладення отриманих коштів в альтернативну сферу економічної діяльності, за умови, якщо підприємство не забезпечує йому очікуваної віддачі на рівні середньозважених витрат на капітал. Згідно з Т. Коуплендом останні мають «включати в себе питомі ваги ... кожного

джерела фінансування за ринковою вартістю, оскільки саме ринкова вартість відображає реальні економічні вимоги кожної категорії теперішніх інвесторів, в той час як балансова вартість, зазвичай ні» [1, с. 229]. Визначений згідно з такими принципами економічний прибуток ми називаємо ринковим економічним прибутком EP_m :

$$EP_m = NOPAT - IC_{mv} * WACC,$$

де IC_{mv} — ринкова вартість інвестованого капіталу.

Звідси випливає, що EVA може бути застосована лише за умови, що розрив між балансовою та ринковою вартістю як власного капіталу, так і боргу не є значним, що малоймовірно на практиці. Тоді виникає запитання: чому розробники сучасних концепцій економічного прибутку пропонують обчислювати витрати на капітал як добуток балансової його вартості на ринкову ставку залучення капіталу? Відповідь полягає у здійсненні фінансових поправок до величини інвестованого капіталу, таких як включення «капітальних еквівалентів», капіталізацію операційної оренди, поправки щодо амортизації гудвілу тощо. Згідно з Б. Стюартом, автором EVA, здійснення таких поправок наближує балансову вартість капіталу до ринкової. На наш погляд, таке твердження не є правомірним, адже ринкова вартість варіюється залежно від очікуваних майбутніх грошових потоків (або майбутніх економічних прибутків, через спорідненість відповідних моделей оцінки фундаментальної вартості) і аж ніяк не може бути пояснена поточною, хоч і фінансово модифікованою, величиною балансової вартості капіталу. З вищесказаного випливає, що управління підприємством на основі періодичного показника економічного прибутку не є теоретично виправданим. Періодична EVA не ілюструє зміну вартості для акціонерів (власників), аналогічно до грошового потоку за окремий період. Власника цікавить сума майбутніх економічних прибутків або ж грошових потоків, а не їх зміна з року в рік.

В даному контексті використання EP_m хоч і є економічно обґрунтованим, проте не є застосовним в цілях управління. Ринкова вартість не може бути управлінським орієнтиром, оскільки вона змінюється під впливом незалежних від менеджменту факторів. Крім того, в даному показнику присутній компонент ринкової вартості капіталу, що ставить під сумнів його спроможність пояснювати ринкову вартість підприємства, адже зі зростанням останньої, що відображає збільшення багатства акціонерів, за інших однакових умов, зростають витрати на капітал і, як наслідок, зменшується ринковий економічний прибуток, і навпаки.

Пошук компромісу в обґрунтуванні застосування того чи іншого вартісно-орієнтованого показника, доцільно провести через розгляд ряду широко висвітлених в літературі проблем, пов'язаних з EVA. Першою з них є так звана

проблема невірної періодизації. Її суть полягає в тому, що для окремого інвестиційного проекту рентабельність інвестицій (інвестованого капіталу) ROIC по окремих періодах проекту не співпадає з його внутрішньою нормою окупності IRR (internal rate of return), яка відображає не бухгалтерську, а економічну рентабельність проекту. Дослідження Де Віллірса свідчать, що розбіжності між ROIC та IRR можуть бути настільки значними (зокрема і через інфляцію), що перший показник не може виступати в якості заміника останнього [2]. Оскільки будь-яке підприємство можна розглядати як безперервний потік капітальних проектів, виникає запитання про достовірність показника EVA, представленого через спред доходності ROIC-WACC. Якщо ROIC не відображає дійсну доходність інвестованого в підприємство капіталу, то EVA, визначена відповідним чином, є хибною. Різниця між фактичною та очікуваною доходністю капіталу має, таким чином, бути представлена як IRR-WACC.

Ще одним недоліком EVA є те, що вона не враховує грошові потоки для інвесторів. Дану проблему також можна вирішити, якщо замість ROIC використовувати IRR при обчисленні економічного прибутку. ROIC — це показник віддачі вкладеного капіталу на основі прибутку, а отже, із вартісних позицій він є найбільш цінним тоді, коли прибуток не реінвестується, а повністю розподіляється між постачальниками капіталу. Проте реально постачальникам капіталу, і зокрема власникам, доступним є саме грошовий потік, відповідно доходність капіталу треба визначати не на основі прибутку, а реального доступного грошового потоку. Таку доходність дає змогу визначити внутрішня норма окупності інвестованого капіталу IRR. IRR — це не що інше, як доходність капіталу на основі грошових потоків, а не прибутку як ROIC, які він спроможний генерувати. Саме грошові потоки, а не бухгалтерські прибутки, є наріжним каменем концепції VBM.

Спираючись на припущення, що ринкова вартість капіталу в довгостроковому періоді тяжіє до фундаментальної, то останню можна використати в якості заміника ринкової вартості при визначенні EP_m . Оскільки IRR і WACC пов'язані з грошовими потоками, то даний показник слід розглядати як економічний грошовий потік ECF на основі фундаментальної вартості, який порівнює через спред доходності грошові потоки, що генерує власникам підприємство, з грошовими потоками, які б вони могли отримати, якби реалізували свій капітал на ринку, за умови що ринкова вартість останнього на момент реалізації буде наближена до його внутрішньої вартості:

$$ECF = (IRR - WACC) * PV_{IC},$$

де PV_{IC} — фундаментальна вартість інвестованого капіталу.

Список використаних джерел:

1. Коупленд Т., Коллер Т., Мурим Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. — 3-е изд., перераб. и доп. / Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. — 229 с.
2. De Villiers J. 1989. «Inflation, asset structure and the discrepancy between accounting and true return». Journal of Business Finance and Accounting. Volume 16, numb 1 Spring 1989, p. 493-506.
3. Stewart G. Bennet The Ouest for Value. — Harper Business, 1991.

***Annotation.** The article investigat.es the problem of choosing value based performance measure for managerial purposes. It is shown, that the most popular performance measure of Economic value added (EVA) do not reflect changes in enterprise value. It's theoretically sound to me economic cash flow based on fundamental value of capital invested.*

***Key words:** value-based management (VBM), economic profit, economic value added (EVA), cost of capital, cash flow, internal rate of return.*

УДК 621.385.12

Гилка У.Л., аспірантка Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ КРИЗИ

Під час кризи роль фінансово-економічного аналізу в управлінні підприємством суттєво підвищується. Обстеження свідчать про незадовільне використання аналізу для прийняття рішень навіть за стабільних умов. Проблема полягає у виборі методу аналізу під особливості підприємства. Запропоновано підхід, який дозволяє підприємству адекватно відреагувати на кризовий стан.

***Ключові слова:** фінансово-економічний аналіз, економічна криза, вибір методів аналізу.*

Призначення фінансово-економічного аналізу полягає у оцінці та прогнозуванні фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності [1]. В умовах стабільного функціонування економіки фінансово-економічний аналіз виконує наступні функції:

Список використаних джерел:

1. Коупленд Т., Коллер Т., Мурим Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. — 3-е изд., перераб. и доп. / Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. — 229 с.
2. De Villiers J. 1989. «Inflation, asset structure and the discrepancy between accounting and true return». Journal of Business Finance and Accounting. Volume 16, numb 1 Spring 1989, p. 493-506.
3. Stewart G. Bennet The Ouest for Value. — Harper Business, 1991.

***Annotation.** The article investigat.es the problem of choosing value based performance measure for managerial purposes. It is shown, that the most popular performance measure of Economic value added (EVA) do not reflect changes in enterprise value. It's theoretically sound to me economic cash flow based on fundamental value of capital invested.*

***Key words:** value-based management (VBM), economic profit, economic value added (EVA), cost of capital, cash flow, internal rate of return.*

УДК 621.385.12

Гилка У.Л., аспірантка Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ КРИЗИ

Під час кризи роль фінансово-економічного аналізу в управлінні підприємством суттєво підвищується. Обстеження свідчать про незадовільне використання аналізу для прийняття рішень навіть за стабільних умов. Проблема полягає у виборі методу аналізу під особливості підприємства. Запропоновано підхід, який дозволяє підприємству адекватно відреагувати на кризовий стан.

***Ключові слова:** фінансово-економічний аналіз, економічна криза, вибір методів аналізу.*

Призначення фінансово-економічного аналізу полягає у оцінці та прогнозуванні фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності [1]. В умовах стабільного функціонування економіки фінансово-економічний аналіз виконує наступні функції:

- 1) діагностика перспективного й поточного фінансового стану підприємства;
- 2) обґрунтування стратегії розвитку підприємства;
- 3) обґрунтування інвестиційної діяльності з урахуванням структури та вартості джерел фінансування;
- 4) діагностика банкрутства підприємства;
- 5) діагностика кредитоспроможності та «податкоспроможності» підприємства;
- 6) оцінка інвестиційної привабливості підприємства на ринку капіталів [2].

В умовах загального спаду економіки роль фінансово-економічного аналізу трансформується в залежності від ступеню ураження кризою окремих галузей та підприємств. Економічна криза по різному впливає на галузі і підприємства. Найбільше потерпає від кризи інвестиційна діяльність, зокрема будівництво та введення в дію нових виробничих фондів. Далі за принципом ланцюгової реакції криза охоплює транспорт, торгівлю, інфраструктуру тощо. Що стосується окремих підприємств, то навіть у найбільш вражених кризою галузях певна частка підприємств залишається «на плаву». В інших галузях і видах діяльності, які знаходяться далі від епіцентру ураження, збереження або втрата підприємствами докризових позицій залежить від сукупної дії кількох визначальних чинників. Крім загальноекономічних факторів доля підприємств під час кризи залежить, зокрема, від наступних «індивідуалізованих» характеристик їх стану:

- ступінь попередньої (докризової) міцності, яка визначається як зовнішніми (ринкова позиція, рівень конкурентоздатності тощо), так і внутрішніми показниками (рівень рентабельності, платоспроможність, ліквідність);
- залежність або чутливість до змін у зовнішньому середовищі (постачальники, споживачі, конкуренти, нормативні і податкові впливи);
- ступінь готовності до роботи в умовах загальної кризи, яка залежить від наявності розроблених програм антикризового менеджменту і відповідних менеджерів, попередньої історії кризової поведінки тощо.

Крім того, як показали виконані нами та іншими дослідниками обстеження підприємств з метою виявлення ступеню вживаності методів фінансово-економічного аналізу в управлінні, фіксується незадовільне використання методів [3, 5, 6].

Проведене експертне опитування представників двадцяти одного суб'єкта господарювання Рівненської області показало, що 52,4% респондентів користуються методиками фінансово-економічного аналізу, затвердженими відповідними інститутами держави, а 23,8% — застосовують самостійно розроблені методики аналізу [3]. Із загальної кількості опитаних 84,2% використовують у практичній діяльності тільки фінансовий аналіз; фінансовий та управлінський аналіз застосовують 10,5% респондентів; лише управлінським

аналізом на практиці займаються 5,3% опитаних. Як свідчать результати експертних опитувань, спостерігається відкладений попит на управлінський аналіз, що пов'язано з дією таких чинників, як:

- недостатній рівень кваліфікації економістів-практиків;
- незацікавленість суб'єктів господарювання у впровадженні системи управлінського аналізу у зв'язку з нечіткістю визначення вигод від її розробки та подальшої експлуатації;
- консервативна політика менеджменту переважного числа суб'єктів господарювання;
- незначні обсяги або відсутність необхідної ресурсної бази для впровадження управлінського аналізу на підприємствах. [3].

У перебігу дослідження, присвяченому стану методичного забезпечення фінансового аналізу промислових підприємств в Україні (Тернопільська область) було з'ясовано, що на 30,5% промислових підприємств взагалі не існує фінансового відділу, і хоча фінансовий аналіз виконують на всіх аналізованих підприємствах, його періодичність у більшості випадків становить 2-4 рази на рік (74,9% респондентів), а на чверті аналізованих підприємств один раз на рік. Через те, що лише на 15,7% підприємств при виконанні фінансового аналізу враховують залежність між факторами внутрішнього середовища, стає зрозумілою негативна відповідь 89,1% респондентів на питання, чи отримує керівництво за результатами аналізу об'єктивну інформацію про фінансове становище підприємства та шляхи його поліпшення. 93,7% респондентів переконані в необхідності розробки нової методики аналізу фінансового становища промислових підприємств, що дозволила б оцінити траєкторію руху грошових потоків підприємства у просторі та часі [6].

Нами було проведено анкетне опитування представників тридцяти суб'єктів господарювання, в тому числі п'ятнадцяти підприємств Одеської області, семи у Миколаєві, п'яти у Києві та трьох у Черкасах [5]. Практично всі опитані висловили незадоволеність існуючими методами фінансово-економічного аналізу з таких причин: 30% опитуваних стверджують, що застосований метод аналізу не дає достатньої інформації для проведення діагностики діяльності підприємства; 20% — що результати аналізу неточно відображають фактичний стан підприємства, а 35% наголошують на тому, що існуючі методики аналізу не забезпечують основи для прийняття ефективних управлінських рішень. Для виявлення зв'язку між проведенням аналізу і наступним використанням його результатів для прийняття управлінських рішень було поставлено запитання щодо оцінки потенційної корисності застосування результатів аналізу в управлінні, на яке 30% опитаних дали оцінку «досить позитивно», а 60% — «задовільно» [5].

Отже, навіть в стабільних умовах функціонування, підприємства не володіють налагодженими технологіями використання методів фінансово-економічного аналізу у прийнятті поточних і стратегічних управлінських рішень.

Такий стан справ зумовлений, зокрема, наступними причинами:

- недостатня забезпеченість менеджменту підприємств кваліфікованими фахівцями, що володіють сучасним арсеналом методів фінансово-економічного аналізу;
- сфокусованість існуючих методів фінансово-економічного аналізу на підготовці традиційної звітності;
- відсутність практики використання результатів фінансово-економічного аналізу у прийнятті управлінських рішень;
- невідповідність арсеналу наявних методів фінансово-економічного аналізу новим типам підприємств і новим реаліям функціонування в мінливому ринковому середовищі.

Завдання полягає в тому, яким чином віднайти з набору можливих методів фінансово-економічного аналізу такий, що найбільше відповідає індивідуальним особливостям підприємства. Перший варіант — це експертний вибір: досвідчені, фахівці-практики вирішують, який з методів більш пасує даному підприємству. Другий варіант — розробити кількісний показник ступеню відповідності. Третій варіант — запропонувати готові набори пар «підприємство-метод». Останній підхід є досить простим у розробці та використанні. Для його реалізації треба вирішити три питання: сформулювати перелік характеристик підприємства, які дозволять визначити «індивідуальне обличчя» кожного конкретного підприємства; визначити параметри різних методів аналізу з точки зору їх практичної орієнтованості; віднайти спосіб встановлення відповідності між набором характеристик певних підприємств і практично орієнтованими параметрами методів економічного аналізу.

«Індивідуальність» підприємств визначається в залежності від характеру діяльності, ступеню диверсифікації, співвідношення операційної, фінансової та інвестиційної, діяльності, фази життєвого циклу, поточного стану підприємства тощо. Методи фінансово-економічного аналізу характеризуються певними параметрами з точки зору їх практичної вживаності, а саме: універсальність методу; ступінь охоплення показників підприємств; розмірність (кількість показників); рівень складності методу; поширеність методу тощо. А для встановлення відповідності була розроблена таблиця відповідності типів підприємств і методів фінансово-економічного аналізу. В результаті був підготовлений пошуковий банк методів, спираючись на який можна робити обґрунтований вибір методів відповідно до специфіки діяльності конкретних підприємств. В результаті адекватного підбору пар «метод-підприємство»

керівництво отримує два ефекти: формування більш точної картини фінансово-господарської діяльності та можливість прийняття більш ефективних управлінських рішень щодо фінансового стану підприємства [4]. Більш детально цей підхід представлений у джерелах [4, 5].

Якби в звичайних умовах стабільної економіки підприємства застосовували в регулярній практиці результати аналізу в управлінні, тоді на початкових етапах розгортання кризи вони були б більш підготовленими до вибору ефективних антикризових стратегій. Якщо вже підприємство явно потрапляє в кризовий стан, то зрозуміло, що воно має звертатися до методів аналізу із сімейства прогнозування банкрутства задля того, щоб спробувати розробити оптимальну стратегію поведінки і мінімізувати втрати.

Список використаних джерел:

1. Єлісеєва О.К. Методи та моделі оцінки прогнозування фінансового стану підприємств: Монографія. — К., 2007.
2. Ізмайлова К.В. Сучасні технології фінансового аналізу. — К.: МАУП, 2003.
3. Лазаришина І.Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика: Монографія. — Р., 2005.
4. Специфіка застосування методів фінансово-економічного аналізу / Гилка У. Л. // Галицький економічний вісник. — 2007. — №3 (14) — С.143-147.
5. Ключко Ю.О., Гилка У.Л. Методичний посібник з вибору методів фінансово-економічного аналізу підприємств. — К.: ДУІКТ, 2009. — 46 с.
6. Орехова К. Результати опитування адміністративного персоналу промислових підприємств відносно механізму виконання фінансового аналізу. // Розвиток підприємницької діяльності в Україні: історія та сьогодення: Матеріали II міжнародної конференції (м. Тернопіль, 10-11 червня 2004 р.). — Тернопіль, 2004. — С. 181-182.

***Annotation.** The importance of financial analysis to firm management is increasing during the economic crisis. Surveys are shown dissatisfied use of analysis to decision making just on stability. The problem is to select the analysis method according to firm peculiarity. The approach is proposed for firms adequate react to crisis.*

***Key words:** financial-economic analysis, economic crisis, selection of analysis method.*

УДК 336.647/.648

А.В. Корнилюк, аспірантка ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ХАРЧОВУ ПРОМИСЛОВІСТЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Джерела фінансування капітальних інвестицій в харчову промисловість в умовах економічної кризи. У статті розглянуті і основні джерела фінансування капітальних інвестицій підприємств харчової промисловості, можливість та доцільність їх використання в умовах економічної кризи.

Ключові слова: джерела фінансування, капітальні інвестиції, харчова промисловість.

Передумовою подолання кризових явищ в економіці є стабільна, прибуткова діяльність промислових підприємств. Проте значний фізичний та моральний знос виробничих потужностей, технологій негативно впливає на собівартість продукції, а отже і на прибутковість підприємств. При зносі основних засобів на підприємствах харчової промисловості 45,5%, очевидним є факт, що капітальні інвестиції мають забезпечувати не просте, а розширене відтворення, носити інноваційний характер. В умовах економічної кризи актуальним є дослідження різних джерел фінансування капітальних інвестицій.

В сучасній вітчизняній та іноземній науковій літературі багато уваги приділено питанням джерел фінансування капітальних інвестицій. Даній темі присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні вчені: В.В. Бочаров, Є.В. Нагашев, Є.С. Стоянова, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, В.Г. Федоренко.

Метою даного дослідження є аналіз доступності та доцільності використання різних фінансових ресурсів для здійснення капітальних інвестицій в харчову промисловість в умовах економічної кризи,

В економічній літературі визначаються різні класифікації складу джерел фінансування капітальних інвестицій [1, с. 364; 2, с. 469; 4, с. 322]. На нашу думку, найбільш прийнятним для аналітичних цілей є поділ фінансових ресурсів на власні (кошти засновників підприємства, амортизаційні відрахування, прибуток), централізовані (кошти державного та місцевих бюджетів, позабюджетних і благодійних фондів) та залучені і позичені (довгострокові кредити комерційних банків, кошти від емісії та реалізації цінних паперів, іноземні інвестиції) [4, с. 322].

Серед власних джерел фінансування капітальних інвестицій найбільш вагомими є прибуток та амортизаційні відрахування.

За попередніми даними Державного комітету статистики [6], за підсумками 2008 року підприємства по виробництву харчових продуктів, безалкогольних напоїв та тютюнових виробів отримали збиток від звичайної діяльності на суму 3827,4 млн. грн., а збитковими виявилися 41,6 % підприємств. За січень 2009 року підприємства галузі отримали прибуток від звичайної діяльності до оподаткування на суму 583 млн. грн., але частка збиткових підприємств склала 44,9%. За таких умов стає очевидним, що прибуток підприємств не є дієвим джерелом для фінансування капітальних інвестицій.

У 2007 році амортизаційні відрахування склали 3518,6 млн. грн. [3, с. 31], тоді як залишкова вартість основних засобів — 31093 млн. грн. [3, с. 69]. Значення амортизаційних відрахувань також полягає в тому, що вони здійснюються незалежно від прибутковості діяльності підприємства, тобто підприємство завжди отримує грошові ресурси хоча б для часткового оновлення або ремонту виробничих фондів.

В 2008 році з Державного бюджету України на прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами та державними замовленнями у сфері промисловості було заплановано виділити 30897,1 тис. грн. В 2009 році — 28119,4 тис. грн., на наукові розробки у сфері, стандартизації та сертифікації промислової продукції — 5887,3 тис. грн. [5]. Наведені дані свідчать, що в умовах системної економічної кризи можливість фінансування капітальних інвестицій (інноваційної їх частини) за рахунок коштів Державного бюджету є обмеженою. Кошти місцевих бюджетів як дієве джерело фінансування капітальних інвестицій розглядати не можна. По-перше, згідно з Бюджетним кодексом України, пріоритетним напрямком видатків місцевих бюджетів є соціальний. По-друге, місцеві бюджети в своїй більшості є дотаційними, а отже відсутня можливість фінансувати капітальні інвестиції підприємств.

Вище викладені висновки підтверджують статистичні дані, зокрема структура фінансування інноваційної діяльності (таблиця 1).

Довгострокові кредити комерційних банків. За стабільної економічної ситуації кредитні ресурси є важливим джерелом забезпечення інвестиційної діяльності. Проте в умовах кризи можна прогнозувати значне скорочення надходження позикових коштів на підприємства харчової промисловості. По-перше, криза ліквідності банків негативно позначилася на об'ємі їх кредитних ресурсів, що призвело до росту відсоткових ставок на кредити в гривнях (таблиця 2).

Таблиця 1*

**Джерела фінансування інноваційної діяльності у харчовій промисловості
України у 2007 році**

Показники	Сума. тис. грн.	Частка, %
Всього	1729336,7	100
в тому числі за рахунок коштів		
власних	1353806	78,3%
державного бюджету	2832,4	0,2%
вітчизняних інвесторів	554,8	0,03%
зарубіжних інвесторів	5137,4	0,3%
кредитів	349153,5	20,2%
інших джерел	17852,8	1,0%

* Джерело [3, с. 74]

Таблиця 2*

**Процентні ставки комерційних банків України по кредитах нефінансовим
корпораціям, %**

Валюта	Період	
	Грудень 2008 року	Січень 2009 року
Гривня	21,7	25,6
Долар США	11,7	10,0
Євро	10,6	9,3

* Складено за даними НБУ [8].

З даних таблиці видно, що процентні ставки в гривні зросли, в доларах та євро знизилися. Але, зважаючи на девальвацію гривні та нестабільний валютний курс, кредити в іноземній валюті можуть дозволити собі лише ті підприємства, які мають стабільний закордонний ринок збуту. Проте на обсяг кредитування впливає не лише ситуація на фінансовому ринку, передусім це фінансовий стан самого підприємства. На 1 січня 2008 р. підприємства харчової промисловості мали кредиторську заборгованість на суму 38799,1 млн. грн. [3, с. 95], а 2008 рік закінчили зі збитками. За таких обставин кредитні ресурси можуть бути дуже дорогими.

Складною є ситуація на ринку облігацій, де доходність по облігаціям підприємств харчової промисловості коливається від 19 до 50 % [7]. Конкретна ставка доходності залежить від самого підприємства, і передусім від рівня довіри до нього. Проте трансакційні витрати, що пов'язані з випуском облігацій, можуть суттєво збільшити вартість позикового капіталу. Така ж ситуація і з залученням капіталу через додаткову емісію акцій. В умовах падіння фондового ринку вона може виявитись неефективною.

За умов браку власних коштів та ускладненого доступу до позикових коштів важливим джерелом розвитку галузі можуть стати іноземні інвестиції.

Станом на 01.01.2008 в харчову промисловість надійшло прямих іноземних інвестицій на суму 1564,039 млн. дол. США (19,2% від інвестицій у промисловість) [6].

Проведений аналіз джерел фінансування капітальних інвестицій в харчову промисловість засвідчив складність формування інвестиційних ресурсів в умовах економічної кризи. Серед власних джерел фінансування головними залишаються амортизаційні відрахування в умовах збиткової роботи підприємств. Зростання відсоткових ставок на кредити у національній валюті, нестабільна ситуація на фондовому ринку, а також низька платоспроможність ускладнюють доступ підприємств до позикових та залучених ресурсів. Каталізатором інвестиційних процесів у галузі можуть стати іноземні інвестиції, спрямовані на модернізацію обладнання та технологічного процесу.

Список використаних джерел:

1. А.А. Пересада. Управління інвестиційним процесом. — К.: Лібра, 2002. — 472 с.
2. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента. Т.1. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: Ольга, Ника-Центр, 2004. — 672 с.
3. Промисловість України у 2001-2007 роках. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К.: 2008. — С. 304.
4. Фінанси підприємств: Підручник. Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. — 6-е вид., перероб. та допов. — К.: КНЕУ, 2006. — 552 с.
5. Сайт Верховної ради України.
6. Сайт Державного комітету статистики України www.ukrstat.gov.ua.
7. Сайт інформаційного агентства Cbonds www.cbonds.info/all/rus/.
8. Сайт Національного банку України www.bank.gov.ua

***Annotation.** Resources of capital investments in food industry in the economic crisis conditions. In the articles considered basic resources of capital investments of enterprises of food industry, possibility and expedience of their use in the crisis conditions.*

***Key words:** resources, capital investments, food industry.*

УДК 334.732:330.131.7

Н.В. Кузовенкова, асистент КПНУ імені Івана Огієнка, аспірант Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» УААН

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті розглядаються фактори, що сприяли виникненню та поширенню фінансової кризи. Окреслено коло основних проблем сільськогосподарських підприємств із залученням кредитів у сучасних умовах та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *сільськогосподарське підприємство, фінансова криза, кредитування, кредитор, позичальник, рефінансування, пролонгація.*

Фінансова криза, що у другій половині 2008 року охопила розвинені країни уже стала глобальною і справляє свій негативний вплив практично на всі країни світу. Не виключенням стала і сфера агропромислового виробництва України. Особливо розвиток негативних економічних процесів у сфері АПК підсилюється припиненням банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Це пояснюється високою потребою підприємств галузі у залученні позикових коштів для забезпечення безперервного сільськогосподарського виробництва.

Останнім часом проблема залучення та повернення кредитних коштів сільськогосподарськими підприємствами набула неабиякої актуальності і тому жваво обговорюється в наукових колах. У своїх працях провідні науковці намагаються висвітлити гіпотези щодо можливого розвитку подій та пропонують заходи, що дозволять частково відновити кредитування галузі сільського господарства. Особливої уваги заслуговують праці В.М. Алексійчука, М.Я. Дем'яненка, О.Є. Гудзь, П.П. Лайка, П.А. Стецюка та ін.

Завданням дослідження є проведення аналізу ситуації, що склалася у сфері кредитування сільськогосподарських підприємств України з метою окреслення основних проблем та розроблення пропозицій щодо їх подолання.

Як свідчить огляд літератури [1, 2, 3, 4] фінансова криза, що набуває все більшого поширення на території України, становить загрозу для національної економіки в цілому та для галузі сільського господарства зокрема. У зв'язку з цим існує нагальна необхідність у розробці та впровадженні антикризових заходів, що дадуть змогу відновити доступ до кредитних ресурсів аграріям та вчасно і в повному обсязі розпочати весняно-польові роботи.

З метою передбачення можливих наслідків, що викликані несприятливими обставинами, необхідно визначити причини кризи та зрозуміти її природу. У рамках окресленої проблеми можна виділити дві групи факторів, що стали передумовою наявної ситуації у вітчизняній економіці: зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів відносять події, що передували виникненню світової фінансової кризи. Окремі автори [3, 4] виокремлюють наступні передумови:

- відхід від золотовалютного стандарту в світовій фінансовій системі (Бреттон-вудська угода 1944 р);
- стрімкий розвиток ринку похідних цінних паперів, зокрема деривативів з їх подальшою сек'юритизацією (об'єм реальних деривативів (похідних інструментів житлового ринку) досяг 680 трл. дол. при тому, що, наприклад, в США вартість житлових активів складає, всього лише 20 трл. поділ);
- падіння вартості нафти на її субпродуктів;
- зростання диференціації країн світу по рівню економічного розвитку і якості життя населення (більш, ніж в 90 разів);
- необачна активна політика іпотечних банків, коли споживчі позики почали видаватися малозабезпеченим верствам населення. Неповорнення таких кредитів склало більше 20% всіх виданих позик на споживчі товари і придбання житла .

До внутрішніх факторів можна віднести:

1. Дії органів влади:

- відсутність в країні консолідованої політичної еліти, професійної, етичної і національно орієнтованої, що здатна та уміє ефективно захищати національні інтереси;
- низька якість економічного управління країною через відсутність у державних чиновників необхідної професійної підготовки і досвіду.
- прийняття Національним банком України постанови № 319 від 11 жовтня 2008 р. «Про додаткові заходи щодо діяльності банків». Пункт 2.1. цього документа накладає обмеження на обсяги кредитування, а також на надання кредитів в іноземній валюті резидентам, що не мають валютної виручки [1];
- відсутність валютних інтервенцій з боку Національного Банку України;
- відсутність державної підтримки банківської системи.

2. Зміни в економічному середовищі:

- в структурі української економіки домінує великий бізнес, питома вага малого та середнього у ВВП — менш ніж 10%. Різке зниження попиту на експортовану сировину спровокувало скорочення обсягів промислового

- виробництва і формування дефіциту поточного рахунку платіжного балансу. В результаті гривня почала девальвувати;
- відтік коштів з банківської системи у зв'язку з недовірою вкладників до банків та гривні;
 - випереджаючі темпи збільшення доходів населення порівняно з темпами зростання продуктивності праці;
 - негативне торговельне сальдо і дефіцит поточного рахунку платіжного балансу;
 - різке збільшення зовнішньої заборгованості компаній і споживчого кредитування за надзвичайно високого рівня енергоємності економіки;
 - деградація через недофінансування науково-технічного потенціалу (фактичне фінансування складає 0,4-0,8 % при мінімально необхідній нормі 1,7-2,5 % ВВП) і низька інноваційна активність вітчизняних підприємств (10-17% від загальної їх кількості), що зводить нанівець роль НТП в економічному зростанні країни.

Таким чином, у результаті дії вищезазначених факторів склалася кризова ситуація у фінансовій системі, що поступово глобалізується і негативно впливає на всі сфери суспільного життя. Не виключенням є галузь сільського господарства.

Окреслимо основні проблеми, з якими зіштовхнулися сільськогосподарські товаровиробники в умовах фінансової кризи:

- більшість сільгоспвиробників не мають обігових коштів в умовах різкого зниження цін на зернові та олійні культури (зокрема, з липня по листопад 2008 року ціни на зернові культури знизились з 1150-1200 грн/т до 900-1000 грн/т, фуражні зернові культури — 950-1100 грн/т до 500-700 грн/т, насіння соняшнику — з 3300 грн/т до 1200 грн/т) [1];
- на сьогодні непролонгованими залишаються 3,2 млрд. гривень кредитів [2];
- для проведення весняної посівної кампанії за попередніми підрахунками необхідно 10 млрд. гривень [4];
- неможливість попередньої закупки паливно-мастильних матеріалів за зниженими цінами для проведення посівних робіт у зв'язку з відсутністю пропозиції з боку постачальників;
- припинення банківського кредитування сільськогосподарських підприємств.

У найбільш скрутному становищі опинилися дрібні та середні сільськогосподарські товаровиробники, особливо фермерські господарства, що потребують залучення кредитних ресурсів. Тоді як на сьогодні, вони не мають змоги не лише отримати кредит, але й розрахуватися за раніше одержані позики.

Таким чином, ситуація, що склалася у сільському господарстві, потребує негайного вирішення і перед усім шляхом створення умов для відновлення кредитування підприємств галузі.

Зменшити негативний вплив кризи на галузь сільського господарства пропонуємо на основі наступних заходів:

- забезпечення участі держави у кредитуванні сільськогосподарських підприємств;
- протистояння ціновому тиску на сільгоспвиробника з боку компаній монополістів по виробництву пального, засобів захисту рослин та інших матеріально технічних ресурсів;
- утримання вартості мінеральних добрив на тому рівні, який забезпечить мінімальну рентабельність заводів;
- ретельної мінімізація витрат на виробництво сільськогосподарської продукції;
- обмеження діяльності підприємств-експортерів щодо штучного заниження цін закупки в період збирання урожаю;
- запровадження обов'язкової умови для отримання банками рефінансування - пролонгація кредитів для сільськогосподарських підприємств, причому без права збільшення застави чи зміни відсоткових ставок за такими кредитами.

На основі проведеного дослідження, очевидно, що за сучасних складних умов, у яких знаходиться вітчизняна фінансова та економічна система, подальше функціонування галузі сільського господарства носитиме збитковий характер. Основною проблемою для сільськогосподарських товаровиробників є неможливість отримання кредитних ресурсів. У зв'язку з цим, необхідно проведення комплексних антикризових заходів, спрямованих на стимулювання банківського кредитування даної категорії позичальників.

Список використаних джерел:

1. Обмеження на кредитування підприємств створює передумови для виникнення кризових явищ в АПК // <http://www.agribusiness.Kiev.ua/uk/press/5324>.
2. Підтримка АПК: уряд визначив пріоритети // <http://ukurier.gov.ua/index.php?artid=1&id=455>.
3. Похмільний синдром // <http://bank-ua.com/article/print.php?id=806>.
4. Доповідь Миколи Кизима щодо причин економічної кризи та шляхів її подолання // <http://www.fru.net.ua/main/756-dopovid-mikoli-kizima-shl>.

Annotation. In article factors that promoted occurrence and distribution of financial crisis are considered. The circle of the basic of the agricultural enterprises

with attraction of credit in modern conditions outlined and ways of their decision are offered.

Key words: *the agricultural enterprise, financial crisis, crediting, creditor, borrower, refinancing, prolongation.*

УДК 519.8

Фасолько Т.М., аспірант

Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І БОРГОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Розглянуто зв'язок зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту. Досліджено основні наслідки боргового фінансування бюджету, проаналізовано модель взаємозалежності боргу, дефіциту бюджету та темпів економічного росту в динаміці.

Ключові слова: *модель, борг, дефіцит, бюджет.*

Підґрунтям успішної фінансової діяльності є бюджетна політика держави, яка пов'язана насамперед із формуванням і виконанням бюджетів усіх рівнів, цільових загальнодержавних фондів. Державний бюджет України відображає суспільно-економічний стан держави. Бюджет тісно пов'язаний з іншими ланками фінансової системи, виступає координуючим центром і надає їм необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субсидій, гарантій, забезпечуючи адекватну діяльність інших ланок фінансової системи. Об'єм бюджетного дефіциту залежить від великої кількості макроекономічних чинників, які з різних сторін впливають на розвиток економіки. Дефіцит бюджету потрібно розглядати в контексті макроекономічного розвитку і економічної політики держави у сфері доходів і витрат державного бюджету. При моделюванні бюджетного дефіциту блок доходів і витрат державного бюджету повинен бути вписаний в загальну систему економічного розвитку країни.

При борговому фінансуванні первинного дефіциту збільшується основна сума боргу та коефіцієнт його обслуговування, тобто зростає «тягар боргу» в економіці. Якщо уряд не має чіткої програми економічного розвитку, а перевищення витрат над прибутками допускає з метою латання «фінансових дір», субсидування нерентабельного виробництва, то бюджетний дефіцит

with attraction of credit in modern conditions outlined and ways of their decision are offered.

Key words: *the agricultural enterprise, financial crisis, crediting, creditor, borrower, refinancing, prolongation.*

УДК 519.8

Фасолько Т.М., аспірант

Тернопільського національного економічного університету

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І БОРГОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Розглянуто зв'язок зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту. Досліджено основні наслідки боргового фінансування бюджету, проаналізовано модель взаємозалежності боргу, дефіциту бюджету та темпів економічного росту в динаміці.

Ключові слова: *модель, борг, дефіцит, бюджет.*

Підґрунтям успішної фінансової діяльності є бюджетна політика держави, яка пов'язана насамперед із формуванням і виконанням бюджетів усіх рівнів, цільових загальнодержавних фондів. Державний бюджет України відображає суспільно-економічний стан держави. Бюджет тісно пов'язаний з іншими ланками фінансової системи, виступає координуючим центром і надає їм необхідну допомогу у формі бюджетних дотацій, субсидій, гарантій, забезпечуючи адекватну діяльність інших ланок фінансової системи. Об'єм бюджетного дефіциту залежить від великої кількості макроекономічних чинників, які з різних сторін впливають на розвиток економіки. Дефіцит бюджету потрібно розглядати в контексті макроекономічного розвитку і економічної політики держави у сфері доходів і витрат державного бюджету. При моделюванні бюджетного дефіциту блок доходів і витрат державного бюджету повинен бути вписаний в загальну систему економічного розвитку країни.

При борговому фінансуванні первинного дефіциту збільшується основна сума боргу та коефіцієнт його обслуговування, тобто зростає «тягар боргу» в економіці. Якщо уряд не має чіткої програми економічного розвитку, а перевищення витрат над прибутками допускає з метою латання «фінансових дір», субсидування нерентабельного виробництва, то бюджетний дефіцит

неминуче приведе до зростання негативних моментів в розвитку економіки, головним з яких є посилення інфляційних процесів.

Слід зазначити, що бездефіцитність бюджету ще не означає «здоров'я» економіки. Треба чітко уявляти собі, які процеси протікають усередині самої фінансової системи, які зміни відтворювального циклу відбиває дефіцит бюджету. Щорічно збалансований бюджет насправді лише посилює коливання економічного циклу. Наприклад, уявімо, що економіка зіткнулася з тривалим періодом безробіття. Доходи населення падають, податкові надходження до бюджету автоматично скорочуються. Прагнучи неодмінно збалансувати бюджет, уряд повинен або підвищити ставки податків, або скоротити державні витрати, або поєднати обидва засоби. Прагнення щорічно балансувати бюджет може стимулювати інфляцію. В умовах інфляції, при підвищенні грошових доходів автоматично збільшуються податкові надходження. Згідно з ефекту Олівера-Танци між бюджетним дефіцитом і інфляцією існує причинно-наслідковий зв'язок: бюджетний дефіцит збільшується зі зростанням цін. Це відбувається внаслідок того, що моменти нарахування податків і їх надходження в державну скарбницю не співпадають. Існування лага між нарахуванням податків і їх фактичною виплатою знецінює в умовах інфляції податкові доходи держави і тому збільшує величину дефіциту. З позицій концепції інфляційного податку між інфляцією і дефіцитом існує негативний зв'язок. При зростанні цін відбувається скорочення реального відсотка по запозиченнях, отже, інфляція полегшує виплату державного боргу і зменшує реальну величину бюджетного дефіциту. Згідно з ефектом Дона Патінкіна інфляція зменшує величину бюджетного дефіциту. Цей ефект має місце в країнах з нестабільною економікою, де прийнята прогресивна система оподаткування, а бюджетна система пристосована до того, щоб держава могла здійснювати фіскальні функції в умовах інфляції. Відбувається зростання податкових прибутків непропорційно зростанню цін, при незмінних номінальних витратах уряду, тому дефіцит бюджету зменшується. Формалізовані моделі зв'язку бюджетного дефіциту та боргу і технічний аналіз не можуть замінити здорову позикову політику, але можуть допомогти її формуванню шляхом прогнозування можливих наслідків програм і стратегій запозичення.

Кукерман і Мельцер запропонували цікаву модель перерозподілу податкового тягаря між поколіннями [3]. Припустимо, що нинішнє покоління складається з «багатих» і «бідних» батьків. Перші — ті, хто планує залишити якийсь спадок своїм дітям. Для них виконується принцип еквівалентності Рікардо: вони байдуже накопичують борги, оскільки здатні компенсувати їх за допомогою коректування на відповідну величину об'єму спадку, що заповідається. «Бідні» — це ті, хто залишають «від'ємний спадок» — вони

неявно займають гроші у майбутніх поколіннях. Таким чином, одна група індивідів (багаті) байдужа до будь-якої боргової політики, тоді як інша група (бідні) виступає за збільшення боргу. Зростання державного боргу призводить до скорочення запасів капіталу в економіці. А основна причина можливого занепокоєння з приводу наявності в економіці державного боргу полягає у тому, що якщо борг великий, то і процентні платежі є достатньо високими. Проте, саме через те, що процентні платежі високі, уряд, вимушений вдаватися до нових позик, а це означає подальше наростання державного боргу. Політична гра між урядами, що виконують свої обов'язки в різні періоди часу, призводить до накопичення державного боргу понад оптимальний рівень. Країна повинна знайти такий шлях розвитку, який базується на інвестиціях, а не на державних кредитах. Первинною метою державних фінансів має бути забезпечення повної зайнятості, тобто балансування економіки, а не бюджету. Навіть, якщо досягнення цієї мети супроводжується стійким позитивним сальдо або великим всезростаючим державним боргом, ці проблеми є малозначимими порівняно з тими небажаними альтернативами тривалих спадів або стійкої інфляції.

Розглянемо модель зв'язку бюджетного дефіциту, боргу та темпів економічного росту в динаміці [1]. Вважатимемо відношення бюджетного дефіциту до ВВП постійним в часі.

$$h_t = \frac{H_t}{Y_t} = \frac{q}{100} = const, \quad (1)$$

де h_t — частина дефіциту державного бюджету від ВВП, при чому обсяг номінального ВВП Y_t росте з постійним річним темпом $P\%$, а загальний дефіцит бюджету H_t , складає $q\%$ від ВВП.

Якщо початковий рівень ВВП Y_0 то номінальний ВВП в році t буде

$$Y_t = Y \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t \quad (2)$$

дефіцит бюджету H_t в році t буде рівний

$$H_t = \frac{Y_t * q}{100} = \frac{Y_0 * q}{100} * \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t \quad (3)$$

Відношення державного боргу до ВВП в році t буде рівний

$$d_t = \frac{D_t}{Y_t} = \frac{D_0}{Y_0 \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t} + \frac{q \left(1 + \frac{P}{100}\right) \left(\left(1 + \frac{P}{100}\right)^t - 1\right)}{P \left(1 + \frac{P}{100}\right)^t} \quad (4)$$

Якщо $P < 0$ (стійке зниження номінального ВВП), то відношення державного боргу до дефіциту прямує до $+\infty$. Якщо $P = 0$, то при тих самих інших умовах як борг, так і його частка в доході зростають. Якщо номінальний

ВВП росте, то відношення поступово наближається до визначеного стабільного рівня — і як результат, у зростаючій економіці частка державного боргу у ВВП стабілізується навіть при стійких дефіцитах державного бюджету. У макроекономічному аналізі відоме таке рівняння:

$$NDI - A = -dFD, \quad (5)$$

Де NDI — національний дохід; A — сукупні витрати; $-dFD$ — приріст зовнішньої заборгованості. За таких умов завдяки зовнішньому запозиченню виникає можливість прискорення темпів зростання національного доходу країни за рахунок можливих додаткових інвестицій:

$$S - I = -dFD, \quad (6)$$

де S — внутрішні заощадження; I — інвестиції. Якщо можливості збільшення внутрішніх заощаджень за перехідної економіки обмежені мінімально необхідним рівнем споживання, то саме зовнішнє фінансування стає важливим джерелом інвестування в економіку.

Звичайно, проблема пошуку оптимальних рішень щодо обслуговування державного боргу та дефіциту бюджету притаманна усім країнам — розвиненим і тим, що розвиваються. Бюджет може і повинен стати інструментом підтримки економічного зростання тільки за умови зняття проблеми державного боргу. Основна задача керівництва країни полягає в мобілізації зусиль на збільшення державних доходів, розширення експортного потенціалу, раціоналізацію імпорту, підвищення ефективності використання зовнішніх кредитів і т.п. Реалізація цих завдань дозволить зменшити державний борг, та добитися покращення політико-економічного стану усередині країни.

Список використаних джерел:

1. Іващук О.Т. Кількісні методи та моделі фінансового прогнозування. / Іващук О.Т. — Тернопіль: Економічна думка, 2004. — 261 с.
2. Burro R.J. Are Government Bonds Net Wealth? // J. of Political Economy. — 1974. — Vol. 82. — Nov./Dec. — P. 1095—1117.
3. Cukierman A., Meltzer A. A Political Theory of Government Debt and Deficits in a Neo-Ricardian Framework // American Economic Rev. — 1989. — Vol. 79. — Sept. — P. 713-732.

Annotation. Connection between external national debt and budgetary deficit is considered. The main consequences of debt financing, the model of the debt interdependence and also the budget deficit as well as the rates of economic growth in dynamics are analysed.

Key words: model, debt, deficit, budget.

УДК 339.1

Шарана О.М., магістр Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

ТОРГІВЛЯ В КОНТЕКСТІ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО

Висвітлено та проаналізовано стан та розвиток торгових відносин з кінця XIX ст. до нашого часу. Досліджено значення торгових термінів протягом обраного періоду, зроблено їх порівняння з відповідними сучасними термінами.

Ключові слова: торгівля, торгові відносини, кон'юнктура.

Становлення сучасних торгових відносин є наслідком тривалого неперервного розвитку торгівлі, що в процесі еволюції змінювала свою форму з товарної, що останнім часом набула статусу бартерної, на товарно-грошову (роздрібну і гуртову) та електронний продаж товарів за каталогами для масових споживачів і груп населення. Трансформаційні процеси в Україні спричинили повернення до товарообмінних операцій і в той же час сприяли формуванню світових тенденцій продажу товарів та нового економічного підґрунтя. Стає доцільним дослідження динамічних змін у розвитку торгових відносин з позицій історичного підходу.

Виникненню та розвитку торгових відносин як на теренах України, так і в світі присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них: І. Бабенко, В. фон Бреннер, Д. Генрі, М. Дарбинян, О. Заозерська, Н. Захаров, Ф. Полянський, В. Преображенський, М. Розманов та ін. Крім того, торгівля була і є предметом, особливої уваги з боку державних органів, зокрема міністерств галузей економіки і державного комітету статистики. Поряд із нинішнім станом цієї сфери вони досліджують також її історичний аспект, не обґрунтовуючи при цьому взаємозв'язок і взаємозумовленість сучасного і минулого.

Мета статті є аналіз розвитку торгових відносин з кінця XIX ст. до нашого часу, дослідження сутності торгових термінів та їх відповідності сучасній термінології.

Торгівля як галузь підприємництва розвивалась повільними темпами. Її стрімкому розвитку перешкоджало відставання ринку кредитних відносин, що унеможлиблювало «стрибок» у розвитку торгових відносин. Держава в ті часи не приділяла належної уваги власне торгівлі, віддаючи перевагу іншим сферам, зокрема, митній справі. Та й існуюча політика орієнтувалася не на інтереси купців і промисловців, а була спрямована в бік дворянства.

На початку XX-го ст. категорія «торгівля» тлумачилася як «взаимный обмен ценностями, обмена произведений мануфактурных и естественных на деньги и другие ценности. Предметом торговли может быть только движимость (движимые ценности)» [1, с. 94]. Сучасне трактування торгівлі по суті мало відрізняється від тогочасного. Суттєві відмінності полягають лише в предметі торгівлі, адже сто років тому продавати і купувати можна було лише «двжимість». Сьогодні ж торгівля нерухомістю займає значне місце в її загальній структурі (рис. 1).

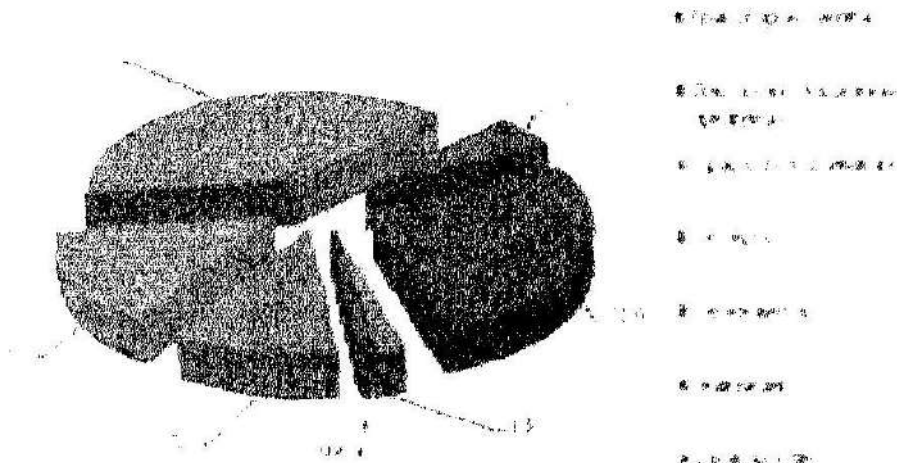

Рис. 1. Структура укладених угод на біржах за видами товарів (послуг) в 2000 р. (у відсотках до загального обсягу) [2, с. 157]

Нині торгівля визначається як форма обміну продуктами праці й послугами, історично зумовлена виникненням і розвитком товарного виробництва [3, с. 659]. Це самостійна галузь, що здійснює посередницьку діяльність з купівлі-продажу товарів через двосторонню угоду між продавцем і покупцем в усній або письмовій формі, в якій обумовлюються обсяги закупівлі і якість товарів, надання передпродажних чи післяпродажних послуг, порядок розрахунків за куплений товар і послуги.

У визначенні торгівлі як господарської діяльності з обігу, купівлі та продажу товарів ототожнюються поняття «торгівля» і «комерція» [4, с. 428].

Розподіл торгівлі початку XX ст. здійснювався за такими ознаками:

- за простором: внутрішня, зовнішня;
- за формою організації: ярмаркова, базарна, постійна стаціонарна;
- за предметами: товарна (купівля і продаж товарів), вексельна (купівля і продаж векселів), ажіотажна (купівля і продаж процентних паперів), нумізматична (купівля і продаж різних монет і грошових знаків), мінова, торгівля послугами;
- за видами товарів: мануфактурна («червоні» товари), галантерейна, бакалійна

тощо;

- за розмірами: оптова (великими партіями), роздрібна або дебетна (дрібний продаж);
- за способом платежів: касова, контактна, грошова за готівку; кредитна — векселі та інші документи; баратна — обмін товарами [1, с. 100].

Сучасна торгівля є результатом багатівікового розвитку торгових відносин. Вона може здійснюватися за прямими та непрямими каналами збуту. Перший канал отримав свою назву через те, що він не передбачає використання торгових посередників. Взаємовідносини між продавцями і споживачами продукції можуть здійснюватися шляхом продажу продукції через власні (фірмові) магазини; продажу за каталогами; «телемаркетинг» (телефонний, телевізійний маркетинг); продаж через Інтернет. До непрямих каналів збуту відносять такі канали, в яких передбачено використання одного або кількох посередників — оптових, дрібнооптових та роздрібних торговців.

В 70-80-х роках минулого століття основними типами магазинів були такі: «товари для молоді», «товари для дітей», «одяг», «взуття», «господарчі товари», «зроби сам», «будівельні та лісові матеріали», «побутова техніка та прилади», «товари для спорту та туризму», «радіотовари», «тканини» тощо.

До кінцевого споживача продукт доводиться суб'єктами роздрібною торгівлі, які класифікуються за такими ознаками:

- за масштабами діяльності: компанія, яка має торгову мережу, локальний суб'єкт торгівлі;
- за товарним асортиментом: спеціалізовані магазини, універсальні магазини (магазини зі змішаним асортиментом);
- за ціновими параметрами: торгівля елітними (дорогими) товарами, торгівля товарами середнього цінового діапазону, торгівля товарами нижнього цінового діапазону;
- за формою контактів з покупцями: магазинна торгівля, позамагазинна торгівля [5, с. 188-200].

Як показує наведена класифікація, сучасна торгівля базується на засадах колишньої, хоча минуло ціле століття і кон'юнктура стала зовсім іншою. До речі, щодо останнього терміну, то він далеко не новий. Ось яке визначення кон'юнктури вживалося у 1900 році: «Кон'юнктура — совокупность технических, экономических, социальных и других условий, оказывающих известное влияние на производство и цену (стоимость) разных ценностей» [1, с. 44].

Сьогодні ж цей термін має ширшу варіативність значень. Він набуває різних відтінків у своїх значеннях залежно від того, про яку саме кон'юнктуру йде мова: загальногосподарську, економічну, ринкову, товарну, товарного

ринку, світового ринку тощо [4, с. 202].

Таким чином, головною відмінністю сучасної торгівлі від торгівлі минулих часів є її предмет. При цьому термінологія набуває нових, продиктованих вимогами часу характерних ознак і в одних випадках стає універсальною, а в інших — спеціальною.

Список використаних джерел:

1. Бабенко И. Торгово-промышленный словарь / И. Бабенко. — СПб: 1900. — 170 с.
2. Економічна енциклопедія : в 3-х т. : [редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.), та ін.]. — К. : Академія, 2002. — Т. 3. — 952 с.
3. Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Д'яков А.С., Куліш В.І., Покровська О.А. ; під ред. проф. Кияка Т.Р. — К. : Обереги. — 2001. — 560 с. — (Бібліотека державного фонду фундаментальних досліджень).
4. Захаров Н.А. Предпринимательство и предприниматели России. От истоков до начала XX века / Захаров Н.А. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. — 344 с.
5. Петруня Ю.Є. Маркетинг: навч. посіб. / Петруня Ю.Є. — К. : Знання, 2007. — 325 с.

Annotation. The state and development of point-of-sale and tax relations is reflected and analysed from the end of XIX item to our time. Investigational value of point-of-sale terms during a select period, their comparing is done to the proper modern terms.

Key words: trade, trade relationship, market environment.

Шевчук С.І., аспірантка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті розглянуто елементи фінансової звітності, досліджено методологічні засади відображення даних поточного обліку в фінансовій звітності та визначено недоліки надання облікової інформації в фінансовій звітності для управлінського персоналу.

ринку, світового ринку тощо [4, с. 202].

Таким чином, головною відмінністю сучасної торгівлі від торгівлі минулих часів є її предмет. При цьому термінологія набуває нових, продиктованих вимогами часу характерних ознак і в одних випадках стає універсальною, а в інших — спеціальною.

Список використаних джерел:

1. Бабенко И. Торгово-промышленный словарь / И. Бабенко. — СПб: 1900. — 170 с.
2. Економічна енциклопедія : в 3-х т. : [редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.), та ін.]. — К. : Академія, 2002. — Т. 3. — 952 с.
3. Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / Д'яков А.С., Куліш В.І., Покровська О.А. ; під ред. проф. Кияка Т.Р. — К. : Обереги. — 2001. — 560 с. — (Бібліотека державного фонду фундаментальних досліджень).
4. Захаров Н.А. Предпринимательство и предприниматели России. От истоков до начала XX века / Захаров Н.А. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1997. — 344 с.
5. Петруня Ю.Є. Маркетинг: навч. посіб. / Петруня Ю.Є. — К. : Знання, 2007. — 325 с.

Annotation. The state and development of point-of-mile and tax relations is reflected and analysed from the end of XIX item to our time. Investigational value of point-of-sale terms during a select period, their comparing is done to the proper modern terms.

Key words: trade, trade relationship, market environment.

Шевчук С.І., аспірантка

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У статті розглянуто елементи фінансової звітності, досліджено методологічні засади відображення даних поточного обліку в фінансовій звітності та визначено недоліки надання облікової інформації в фінансовій звітності для управлінського персоналу.

Ключові слова: фінансова звітність, поточні зобов'язання, форми фінансової звітності.

Функціонування підприємств в умовах ринку зумовлює трансформацію підходів до якості бухгалтерської інформації, необхідної для прийняття рішень управлінським персоналом. Це невідривно пов'язано з удосконаленням системи бухгалтерського обліку, одним із напрямів якого є повне висвітлення та узагальнення даних бухгалтерського обліку щодо поточних зобов'язань у фінансовій звітності.

Питання щодо узагальнення даних поточного обліку зобов'язань є досить актуальним, адже забезпечення відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації стосовно поточних зобов'язань дозволяє визнання максимального обсягу залучення позикових коштів, оцінки вартості залучення позикового капіталу з різного роду джерел, визначення співвідношення обсягу позикових коштів, що залучаються на короткостроковий період, а також визначення складу основних кредиторів.

Окремі аспекти відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації стосовно поточних зобов'язань ґрунтовно висвітлені в сучасній економічній літературі. Це стосується, зокрема, наукових публікацій Бутинця Ф.Ф., Голова С.Ф., Завгороднього А.Г., Леня В.С., Лишиленка О.В., Олійника О.В., Пушкаря М.С., Сопка В.В., Швеця В.Г. та інших вчених. У їх працях ґрунтовно досліджуються питання узагальнення даних поточного обліку зобов'язань на підприємстві.

Недостатня увага приділяється практичним розробкам процедур відображення даних поточного обліку в фінансовій звітності, а також формуванню та наданні інформації про поточні зобов'язання підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам.

Метою статті є дослідження методичних засад відображення видів поточних зобов'язань в фінансовій звітності, визначення типових недоліків надання облікової інформації в фінансовій звітності для управлінського персоналу, врахування яких при створенні такої звітності сприяє підвищенню загального рівня її ефективності для системи управління суб'єктом господарювання.

У обліковій теорії звітність як економічна категорія трактується за двома напрямками. З одного боку, вона є економічною інформацією про виробничу і фінансово-господарську діяльність підприємства, тобто це система узагальнених і взаємопов'язаних економічних показників, яка характеризує стан і рух майна, зобов'язань та підсумки фінансово-господарської діяльності підприємства. З іншого — звітність є елементом бухгалтерського обліку, методом узагальнення

і подання інформації про результати діяльності підприємства. Складанням звітності завершується обліковий цикл бухгалтерського опрацювання даних. Тому звітність за своєю суттю включає не тільки систему економічних показників, а й сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства.

У фінансовій звітності повинна міститись вся інформація про господарські операції, пов'язані з виникненням та погашенням зобов'язань, здатна впливати на рішення, що приймаються на її основі. Це забезпечується завдяки дії принципу повного висвітлення. Узагальнення інформації про зобов'язання у фінансовій звітності всіх підприємств здійснюється в єдиній грошовій одиниці відповідно до принципу єдиного грошового вимірника.

«Окремими елементами фінансової звітності, як і інших видів бухгалтерської звітності, виступають встановлені форми та їх показники (статті), функцією яких є задоволення потреб користувачів у відповідній інформації. Концептуальні основи складання та подання фінансових звітів розглядають як елементи фінансових звітів, фінансові результати операцій та інших подій, об'єднуючи їх в основні класи з економічними характеристиками. Елементами, що безпосередньо пов'язані з визначенням фінансового стану в балансі, є активи, зобов'язання та власний капітал. Елементи, які безпосередньо пов'язані з оцінкою діяльності у звіті про прибутки та збитки, є доходи та витрати.» [6, с. 28] (Рис. 1).

Рис. 1. Структура елементів фінансової звітності та їх функціональне призначення

Зобов'язання характеризуються як оформлені договором цивільно-правові відносини, в силу яких одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої сторони певні дії або утриматись від певних дій, та як сума коштів, яка повинна бути сплачена на певну дату в майбутньому, або існуючі (завдяки минулим

операціям чи подіям) зобов'язання підприємства щодо передачі певних активів чи надання послуг іншому підприємству у майбутньому.

В бухгалтерському обліку поняття «зобов'язання» вужче представлено. Так, в П(С)БО 2 «Баланс» зазначено: «зобов'язання — це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди» [2].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності визначає П(С)БО 11 «Зобов'язання». Облікова інформація про зобов'язання повинна максимально швидко фіксувати динаміку зобов'язань, а також забезпечувати стійкість фінансового стану підприємства та його платоспроможність. Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточні зобов'язання — це зобов'язання, що мають бути погашені протягом операційного циклу підприємства або протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу [3].

Розкриття інформації про зобов'язання у фінансовій звітності — один з шляхів надання інформації про наявні зобов'язання в разі неможливості відображення її на рахунках пасиву, але за встановленими вимогами до звітності вона має бути представлена, особливо це стосується непередбачуваних зобов'язань. В П(С)БО 11 «Зобов'язання» визначено основні вимоги щодо розкриття інформації про наявні зобов'язання в фінансовій звітності. Вимагається розкриття інформації про суми і строки погашення зобов'язань, що були виключені зі складу поточних зобов'язань та зазначення причин цього.

Дані Рахунків класу 6 «Поточні зобов'язання» відображаються у п'яти формах фінансової звітності: формі №1 «Баланс», формі №2 «Звіт про фінансові результати», формі №3 «Звіт про рух грошових коштів», формі №4 «Звіт про власний капітал», Примітках до неї (Табл.1).

У статті Балансу «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками. У статті «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» показується сума заборгованості постачальникам та підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги.

Форма 2 «Звіт про фінансові результати» є одним з основних документів фінансової звітності підприємства. У статті «Податок на додану вартість» відображається сума податку на додану вартість, яка включена до складу доходу від реалізації продукції. У статті «Акцизний збір» підприємства-платники акцизного збору відображають суму, яка врахована у складі доходу від реалізації продукції. У статті «Інші збори або податки з обороту» підприємства, які сплачують інші збори або податки з обороту, показують їх суму у вільному рядку

Звіту про фінансові результати.

Таблиця 1

Відображення даних рахунків класу 6 «Поточні зобов'язання» в формах фінансової звітності

Шифр та назва рахунку	№ рядку в Балансі (форма №1)	№ рядку в Звіті про фінансові результати (форма №2)	№ рядку в Звіті про рух грошових коштів (форма №3)	№ рядку в Звіті про власний капітал (форма №4)
60 «Короткострокові позики»	500	-	320,340	-
61 «поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»	510	-	-	-
62 «Короткострокові векселі видані»	520	-	-	-
63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	530	-	-	-
64 «Розрахунки за податками і платежами»	170, 210, 250, 550, 560, 610	015, 120, 180, 210	140	-
65 «Розрахунки за страхуванням»	570	-	-	-
66 «Розрахунки з оплати праці»	580	-	-	-
67 «Розрахунки з учасниками»	590	-	-	140
68 «Розрахунки за іншими операціями»	200, 540, 600, 610	140	-	-
69 «Доходи майбутніх періодів»	630	-	-	-

В Формі 3 «Звіт про рух грошових коштів» у статті «Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань» у графі «Надходження» відображається зменшення, у графі «Видаток» — збільшення у статтях розділу балансу «Поточні зобов'язання». У статті «Отримані позики» відображаються надходження грошових коштів у результаті утворення боргових зобов'язань. У статті «Погашення позик» відображаються виплати грошових коштів для погашення отриманих позик.

При складанні річної фінансової звітності важливу роль відіграють Примітки до неї, в яких обов'язково повинна наводитись наступна інформація

про зобов'язання підприємства (Рис. 2).

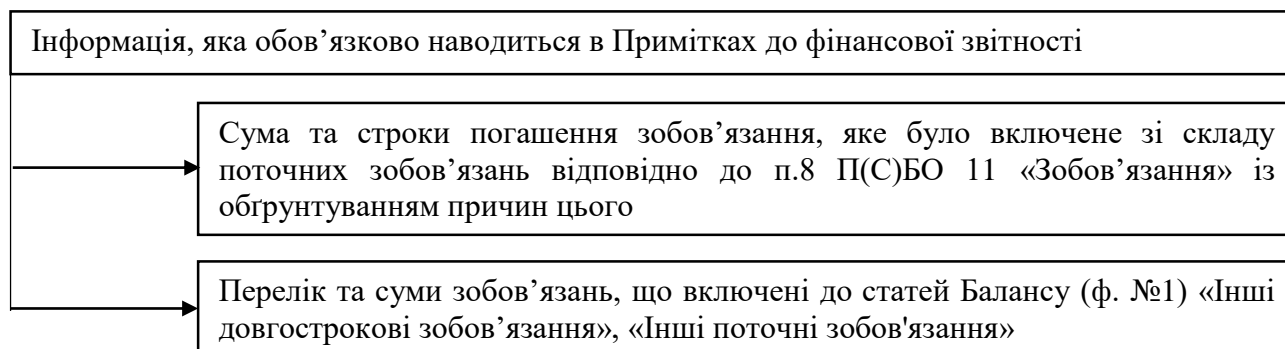

Рис. 2. Розкриття інформації про зобов'язання в Примітках до річної фінансової звітності

Зобов'язання власника не відображаються у фінансовій звітності підприємства, що досягається завдяки дотриманню принципу автономності. В умовах широкого використання комп'ютерних систем з'являється можливість формувати велику кількість додаткових звітів про виникнення та погашення зобов'язань, які сприятимуть виконанню трьох основних функцій: забезпеченню збереження майна власника, формуванню інформації для управління діяльністю підприємства та отриманню достовірної інформації про фінансові результати, отримані підприємством певного звітного періоду.

Важливою складовою є формування типових недоліків надання облікової інформації в бухгалтерській звітності для управлінського персоналу, врахування яких при створенні такої звітності сприяє підвищенню загального рівня її ефективності для системи управління суб'єктом господарювання.

На основі вивчення й узагальнення пропозицій науковців та отриманих результатів проведеного попереднього дослідження цього питання в практичному аспекті можна сформулювати типові недоліки надання облікової інформації в фінансовій звітності для управлінського персоналу: надання облікової інформації в управлінській бухгалтерській звітності без урахування конкретних проблем системи управління, для вирішення яких потрібен той чи інший внутрішній звіт, що призводить до значних обсягів облікової інформації; дублювання облікової інформації внаслідок відсутності єдиного комплексного підходу до впровадження форм управлінської бухгалтерської звітності в межах конкретного суб'єкта господарювання; незіставлення облікової інформації в управлінських бухгалтерських звітах; надання недостовірної облікової інформації, яка є непридатною для управління.

Урахування визначених типових для підприємств недоліків надання облікової інформації в управлінській бухгалтерській звітності під час створення

окремих форм такої звітності сприятиме підвищенню загального рівня її ефективності для системи управління суб'єктом господарювання [4, с. 17].

Бухгалтерський облік поточних зобов'язань для користувачів інформації є джерелом, що забезпечує виявлення найбільш ефективних форм та умов залучення позикового капіталу з різних джерел, відповідно до потреб розвитку підприємства. Зокрема, повне висвітлення та відображення інформації щодо поточних зобов'язань в фінансовій звітності забезпечить: аналіз залучення і використання позикових коштів у попередньому періоді; визнання максимального обсягу залучення позикових коштів та їх форм; оцінку вартості залучення позикового капіталу з різного роду джерел; визначення співвідношення обсягу позикових коштів, що залучаються на короткостроковий період, складу основних кредиторів та формування ефективних умов залучення кредитів; забезпечення своєчасних розрахунків за отриманими кредитами.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.99 р. №87.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.00 р. №20.
4. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. — К.: Знання, 2004. — 447 с.
5. Кузнецова С. Управлінська бухгалтерська звітність: проблеми створення // бухгалтерський облік і аудит, №11, 2008, с. 15-24.
6. Кучеренко Т. Фінансова звітність як складова економічних наук // Бухгалтерський облік і аудит, №9, 2008, с.21-29.

***Annotation.** In the article are considered elements of the financial reporting, explored reflection methodological principles of information of current accounting in financial reporting and certainly lacks of grant of accounting information in the financial reporting for administrative personnel.*

***Key words:** financial reporting, current liabilities, forms of the financial reporting.*

УДК 336.225.3

Л.М. Шевчук, асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЛОСКОЇ ШКАЛИ ОПОДАТКУВАННЯ

У статті розглянуто дві системи (прогресивна та плоска) оподаткування прибутку громадян, які в різний час застосовувалися в Україні та виділені основні недоліки сучасної плоскої шкали оподаткування.

Ключові слова: *податки, прибутковий податок, прогресивна система оподаткування, плоска шкала оподаткування, загальна соціальна пільга, мінімальна ставка оподаткування.*

Сучасна наука й практична економіка доводять, що ефективне господарювання і соціально-економічний розвиток неможливі без державного регулювання виробництва та розподілу благ. Одним із найпотужніших механізмів соціально-економічного стимулювання (обмеження) є податки. Однак, маючи опосередкований вплив на економічну активність, оподаткування потребує постійної пильної уваги, оскільки будь-які деформації його механізму можуть мати непередбачувані наслідки.

На важливості податків як інструменту державного впливу на соціально-економічний розвиток неодноразово наголошувалося відомими вітчизняними та зарубіжними вченими. В Україні оподаткуванню присвячено низку наукових праць учених-фінансистів О.Д. Василика, В.М. Федосова, П.В. Мельника, А.М. Соколовської, Л.М. Шаблюстої та інших. Це питання і в Україні, й за кордоном не оминають увагою і представники інших напрямків економічної науки.

Де-юре більшість податків в Україні стосується юридичних осіб. Однак де-факто переважна їхня частина перекладається на кінцевого споживача шляхом включення: до собівартості або надбавляння до ціни продукції. Тобто, лєвова частка податкових доходів держави у кінцевому підсумку оплачується фізичними особами. Джерелом сплати податків для фізичних осіб є їхні грошові доходи, а для юридичних — прибутки [4, с. 33].

З основних 16 податків на сьогодні лише 2 де-факто оплачуються юридичними особами і не перекладаються на громадян. Усі інші в остаточному підсумку лягають тягарем на платників — фізичних осіб, які таким чином забезпечують майже 80% податкових доходів зведеного бюджету України.

Податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок із громадян) в українських умовах в різні періоди, з точки зору фіскальної і ефективності,

сприймався неоднозначно. Його другорядність у 90-ті роки минулого століття обумовлена трьома причинами: недосконалістю конструкції фіскального механізму, низьким рівнем доходів переважної більшості громадян, неготовністю платників до сплати через низький рівень довіри до держави.

Як наслідок — цей податок посідав лише друге-третє місце серед податкових доходів бюджету й потребував реформування. Наприкінці 90-х років за роллю в казні держави він поступово починає випереджати податок на прибуток підприємств і ПДВ [5, с. 38]. Однак це сталося не в результаті подолання названих вище проблем, а скоріше через запровадження ряду економічно необґрунтованих пільг з податку на прибуток та ПДВ.

Діюча податкова система посилює розшарування населення за рівнем доходів. На цьому акцентують увагу і вітчизняні науковці. Ю. Архангельський, О. Радзівський та А. Алексєєв зазначають: «Наведені ... дані свідчать не тільки про диференціацію доходів (про яку йшлося раніше), але й про залежність частки податків від рівня доходів: чим багатший громадянин України, тим менший відносний податок він сплачує. Тим самим підтверджується теза К. Маркса — «багаті стають багатшими, а бідні — біднішими» [2, с. 69]. Їхню думку поділяє Л. Демиденко: «Водночас на сьогодні лишається актуальним питання удосконалення оподаткування доходів громадян в Україні в напрямі забезпечення принципу соціальної справедливості з огляду на велике розшарування суспільства, де 90% населення мають низькі доходи і 10% надвисокі» [3, с. 32].

Перерозподіл доходів населення через податкову систему можна забезпечити шляхом запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів, встановлення неоподатковуваних мінімумів та диференційованих ставок оподаткування майна. Виходячи з актуальності зазначеної проблеми, вважаємо за необхідне наголосити на посиленні регулюючої функції податків — передання частини доходів від багатших верств населення до бідніших.

В Україні в 1991-1992 рр. діяла прогресивна система оподаткування прибутку громадян за 4 ставками, мінімальна з яких 12%, а максимальна — 30%. У 1993-2003 рр. вже використовувалося 5 ставок, при цьому мінімальна знизилася до 10%, а максимальна — зросла до 40%. Впровадженням такої прогресивної шкали оподаткування прибутку громадян законодавці намагалися забезпечити доходну частину Зведеного бюджету України в умовах обвалу національної економіки. Проте, це стало однією з причин переведення значної частини виплат зарплати в «тінь». Прогресивна система оподаткування доходів громадян використовувалася в Україні 11 років, а з 2004 р. була замінена оподаткуванням за єдиною ставкою в розмірі 13%. У 2007 р. цю ставку було збільшено до 15%.

Водночас було запроваджено диференційовану соціальну пільгу для мало захищеної частини населення. Право на загальну соціальну пільгу в розмірі 50% від однієї мінімальної заробітної плати отримали всі працівники, зарплата яких не перевищувала 140% прожиткового мінімуму громадян. Право на збільшену в 1,5 раза загальну соціальну пільгу було визначено багатодітним, неповним сім'ям, інвалідам I та II груп та іншим категоріям населення [1].

Запровадження плоскої шкали оподаткування доходів громадян обґрунтовувалося необхідністю забезпечити однакове податкове навантаження на різні верстви населення; стимулювати ініціативу приватних осіб та працівників високої кваліфікації, з вищим рівнем оплати праці; запровадити дійову систему соціального захисту найбільш бідної частини населення; спростити порядок нарахування та скоротити масштаби ухиляння від сплати даного податку.

Таким чином, можна визначити певні недоліки запровадження плоскої шкали оподаткування доходів фізичних осіб в Україні:

- 1) Вона не забезпечила рівномірного навантаження на доходи різних верств населення. На відміну від США, де прибутковий податок сплачують заможні верстви населення, в Україні 95% податку надходить з доходів до 1000 грн. в місяць.
- 2) Із запровадженням єдиної ставки оподаткування не відбулося зменшення частки заробітної плати, яка виплачується в «конвертах». Причиною цього є те, що на «тінізацію» зарплати значний вплив має рівень соціального навантаження, який з реформуванням податку на доходи фізичних осіб не знизився і становить 37-38% фонду оплати праці підприємств.
- 3) Запровадження мінімальної ставки оподаткування в розмірі 13%, а потім її підвищення до 15% (замість мінімальної ставки 10%, яка діяла за прогресивної системи) збільшило податкове навантаження на біднішу частину населення України.

Не було досягнуто головної мети зміни системи оподаткування — підвищення доходів Зведеного бюджету України.

У більшості країн світу податок на доходи з початку запровадження і до нинішнього часу відіграє роль не тільки джерела формування доходної частини бюджетів, а й механізму перерозподілу доходів між різними верствами населення, чого не можна сказати про податкову систему України.

Україні необхідно посилити регулюючу функцію системи оподаткування доходів фізичних осіб, яка полягає в тому, щоб населення з мінімальними доходами сплачувало податків менше, ніж багатші громадяни. Обмеження зростання податкового навантаження на бідніші верстви після збільшення ставки податку з доходів фізичних осіб з 13 до 15% передбачалося і в Законі України

«Про податок з доходів фізичних осіб». Для цього ст. 22.3 цього закону [1] обмежувала ставку зазначеного податку на період з 1 січня 2004 р. до 31 грудня 2006 р. до 13%. А підвищенню з 1 січня 2007 р. ставки податку з доходів фізичних осіб до 15% мало передувати збільшення податкової соціальної пільги з 30% мінімальної зарплати в 2004 р. до 50% — у 2005, 80% — у 2006 р. та 100% — у 2007 р. (ст. 22.4). Проте в подальшому, при фактичному збільшенні ставки зазначеного податку до 15%, податкова соціальна пільга в законодавчому порядку була обмежена 50% мінімальної зарплати. Пояснювалося це зменшенням доходів до державного бюджету від даного податку. Іншими словами, з 1 січня 2007 р. замість задекларованого зниження податкового навантаження на доходи населення, що дорівнювали 1,5 мінімальної зарплати, на 42% воно зросло фактично на 15%. І це відбулося при середньому рівні інфляції у 2006-2007 рр. 14%.

Тому необхідно соціальну пільгу поступово наблизити до розміру мінімальної зарплати. Для недопущення значного зменшення надходжень від даного податку до державного бюджету це можна зробити протягом 10 років, збільшуючи сьогоднішні 50% на 5 пунктів щороку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 р. №889-IV.
2. Архангельський Ю., Радзієвський О., Алексеев А. Бідність, податки та економічне зростання // Економіка України. — 2006. — №5. — с. 68-74.
3. Демиденко Л.М. Оподаткування доходів громадян: досвід США та України. // Фінанси України. — 2005. — №9. - с. 30-35.
4. Мельник В.М. Обмежувальна та стимулювальна роль податків // Фінанси України. — 2006. — №1. — с. 31-37.
5. Мельник В.М. Фіскальна ефективність податку з доходів фізичних осіб в Україні: можливості зростання // Фінанси України. — 2007. — №12. — с.38-48.
6. Скрипник А. Фіскальні та соціальні наслідки переходу до плоскої шкали оподаткування доходів фізичних осіб // Економіка України. — 2006. — №12. — с. 11-20.
7. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки // Економіка України. — 2006. — №7. — с.41-49.
8. Фролова Н. Оподаткування доходів від праці та від капіталу в Україні // Економіка України. — 2006. — №12. — с.21-28.

***Annotation.** In the article two systems (progressive that flat) of taxation of income of citizens which in a different time were used in Ukraine and the basic lacks of modern flat scale of taxation are selected are considered.*

***Key words:** taxes, income-tax, progressive system of taxation, flat scale of taxation, general social privilege, minimum rate of taxation.*

СЕКЦІЯ 4**ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ**

УДК 314.74

*І.А. Клочан, к.е.н., доцент**Подільського державного аграрно-технічного університету***ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В
УКРАЇНІ**

Досліджено значення людських ресурсів для добробуту України. Проаналізовано формування людських ресурсів регіонів України за рахунок природного та міграційного приросту. Проведено групування регіонів України за даними параметрами та запропоновано шляхи покращення управління формуванням людських ресурсів.

***Ключові слова:** людські ресурси, природній приріст, міграція.*

Початок нового тисячоліття відзначений в Україні посиленням ролі регіональної політики як невід'ємної складової соціально-економічних перетворень, реформування системи державного управління відповідно до європейських демократичних принципів. Регулювання соціально-економічного розвитку регіонів належить до пріоритетних завдань державного управління і є одним із ключових питань у процесі становлення нової моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки України. Економічне зростання вимагає активізації сукупного економічного, соціального, ресурсного потенціалу регіонів.

На першому місці стоїть проблема збереження людських ресурсів, оскільки саме їхні кількісні та якісні параметри впливають на розвиток регіонів. База формування людських ресурсів характеризується просторовими, історичними та демографічними особливостями. Диференціація рівня розвитку людських ресурсів регіонів визначається відмінностями демографічних тенденцій, зайнятості населення на ринку праці, освітньо-кваліфікаційного рівня трудового потенціалу, матеріального та фінансового забезпечення населення,

розвитку соціальної інфраструктури і системи забезпечення соціальними послугами [2].

Впродовж останніх років у розвитку людських ресурсів регіонів України спостерігалось зменшення чисельності населення, регіональна диференціація демографічних процесів. Протягом 2007 року чисельність населення зменшилась на 290 тис. осіб, що на 18 % менше, ніж у 2005 році. При цьому слід зауважити, що поряд з абсолютним зниженням втрат населення, покращились і якісні характеристики. Так коефіцієнт природного убутку за ці роки знизився по Україні з 7,6 до 6,2 ‰. Регіональні особливості відтворення людських ресурсів представлено на рисунку 1.

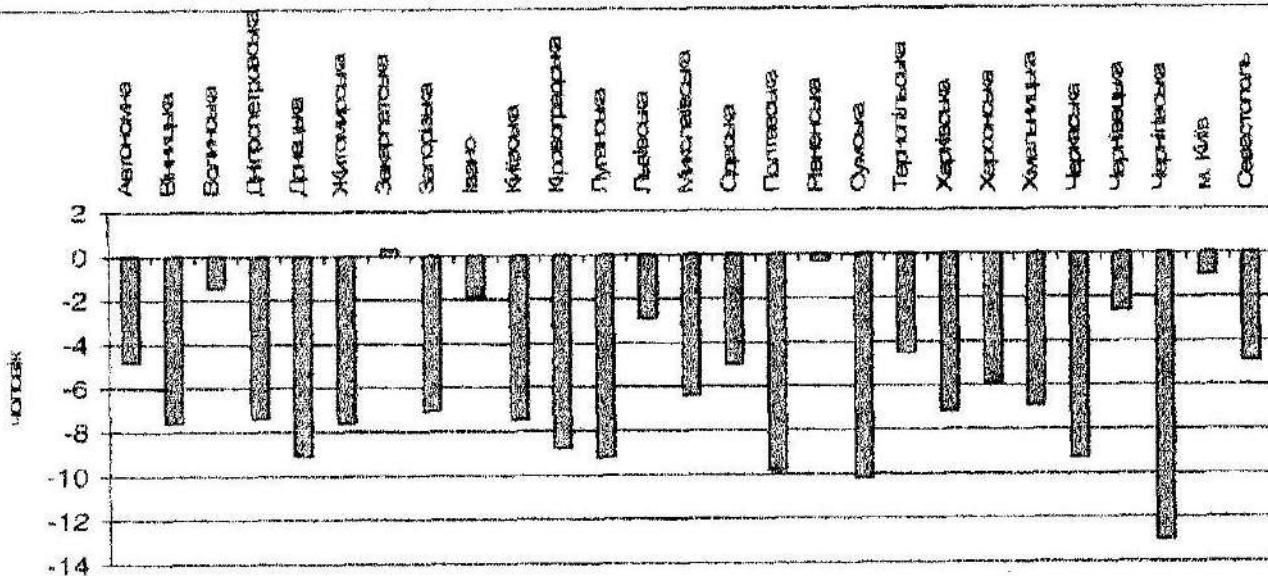

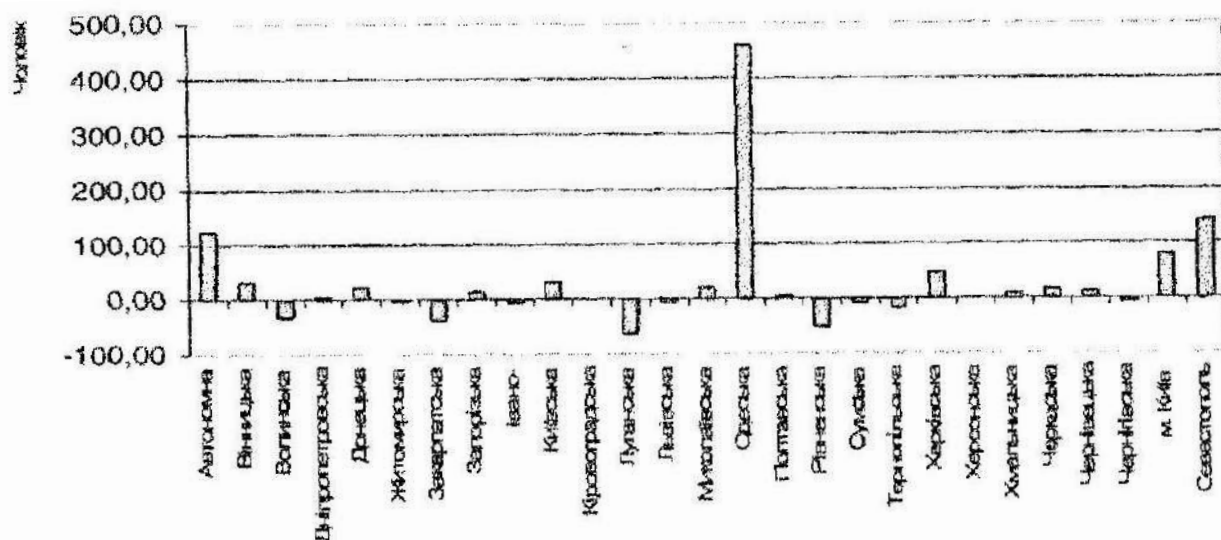
Рис. 1 Коефіцієнт природного приросту в Україні в 2007 році (на 1000 чоловік)

Як бачимо, єдиним регіоном, де є природний приріст це Закарпатська область. Досить низьким (до -3 ‰) є убуток в Львівській, Чернівецькій, Івано-Франківській, Волинській, Рівненській областях та місті Києві. Найвищий природний убуток є в східних областях України Донецькій, Луганській, Черкаській, Полтавській, Сумській та Чернігівській. При цьому слід зауважити, що інтенсивність народжуваності коливається по регіонах України на 65%, а інтенсивність смертності — на 86,6%.

Але крім зменшення чисельності населення за рахунок природних втрат ще є його друга складова — міграція населення. Слід відмітити, що в процесах міждержавної міграції в останні три роки спостерігається тенденція позитивного сальдо. Так в 2005 році чисельність прибулих з-за кордону перевищила вибулих на 4583 чоловіки, а вже в 2007 році — на 16838 чоловік. Регіональні особливості міграційних процесів представлено на рисунку 2.

Слід відмітити, що 11 областей мають негативне сальдо міграції, а решта позитивне. При цьому найвище від'ємне сальдо міграції є в Луганській області

(-63,8 чоловік на 100000). З графіка видно, що найвище додатне сальдо міграційного обороту має Одеська область — 458,55 чоловік на 100000 населення. Крім цього слід зауважити, що з загальної кількості емігрантів в дану область в'їжджає 26,7% населення, а вибуває лише 4,8%, тому з абсолютної величини додатного сальдо міграції 65,2 припадає на Одеську область.

На основі проведеного дослідження природного та механічного формування людських ресурсів регіонів України проведено їх групування на 4 групи, відносно позитивних та негативних тенденцій коливання показників природного та механічного руху (таблиця 1).

Таблиця 1

Групування регіонів за параметрами відтворення людських ресурсів у 2007 році

Параметри руху населення	Області України
Позитивні параметри механічного та природного руху	-
Позитивні параметри природного та негативні природного руху	Закарпатська
Позитивні параметри механічного та негативні природного руху	Кіровоградська, Дніпропетровська, Полтавська, Хмельницька, Чернівецька, Запорізька, Черкаська, Донецька, Миколаївська, Київська, Вінницька, Харківська, м. Київ, Автономна Республіка Крим, Севастополь (міська рада), Одеська
Негативні параметри механічного та природного руху	Луганська, Сумська, Чернігівська, Рівненська, Волинська, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Житомирська, Херсонська

Як видно з даної таблиці, в Україні немає жодного регіону, що мав би позитивні показники природного і механічного руху населення і лише одна область з позитивним природним, але негативним міграційним сальдо. 13 областей, Київ, Севастополь та Автономна республіка Крим мають позитивне міграційне, але негативне природне сальдо руху населення. 110 областей України мають від'ємні показники формування трудових людських ресурсів.

Дане дослідження доводить, що для реалізації програми сталого соціально-економічного розвитку України важливим є усвідомлення проблеми зміцнення людського потенціалу. Економічні та соціальні проблеми спричинили безробіття, склалася складна ситуація на ринку праці: має місце поширення нелегальної трудової діяльності, зниження інтелектуального та освітнього потенціалу, що в цілому негативно впливають на розвиток людського потенціалу.

Дослідження показало, що найгірша ситуація формування людських ресурсів має Луганська, Сумська, Чернігівська області, населення яких має коротку тривалість життя, низький рівень охоплення повною середньою освітою та високий рівень забруднення оточуючого середовища. Отже, негативний вплив соціальних факторів на людський розвиток даних регіонів є суттєвим.

Розв'язання проблем регіональної політики полягає у забезпеченні всебічного розвитку людських ресурсів на основі принципів, закладених у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [3].

Зростання рівня розвитку людських ресурсів можна досягти, втілюючи у життя стратегічні завдання:

- I. Реалізація права людини на працю, підприємницьку діяльність, забезпечення повної зайнятості працездатного населення, створення нових робочих місць, розв'язання проблеми нераціонального використання людського потенціалу.
- II. Використання загальнодержавних і міжнародних соціальних стандартів при формуванні державного та місцевих бюджетів у галузі охорони здоров'я та соціального захисту.
- III. Забезпечення високих стандартів навчання доступного для працівників протягом усього періоду їх виробничої діяльності, поліпшення якості освіти шляхом створення систем управління якістю освітніх послуг відповідно до національних та міжнародних стандартів.
- IV. Активізацію співпраці у сфері науки і освіти, участь наукових кадрів у міжнародному співробітництві.
- V. Подолання бідності на основі зростання рівня реальних доходів та рівня життя населення регіонів.
- VI. Регулювання внутрішньорегіональної та міжрегіональної трудової міграції.
- VII. Розвиток інфраструктури охорони навколишнього середовища, покращення

умов життя населення, екологічної ситуації у регіонах.

Список використаних джерел:

1. Населення України 2007. Демографічний щорічник [Текст] / Стельмах Л.М. — Київ. — 2007. — 570 с.
2. Варналій З., Павлюк А. Актуальні проблеми регіональної політики // www.niss.gov.ua/book/2004_h
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. Постанова КМ України від 21 липня 2006 р. № 1001. — Людські ресурси // <http://uazakon.com/big/text1090/pg1.htm>

Annotation. In the article investigational a value of human capitals is for welfare of Ukraine. Forming of human capitals of regions of Ukraine is analysed due to a natural and migratory increase. Grouping of regions of Ukraine is conducted after these parameters and the ways of improvement of management forming of human capitals are offered.

Key words: human capitals, to natural increase, migration.

УДК 631.158:331.522.4

Лучик С.Д., к. е. н., доцент;

Лучик В.Є., к. фіз.-мат. н., доцент

Подільського аграрно-технічного університету

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА ПІД ВПЛИВОМ АГРАРНИХ РЕФОРМ

Аналізуються наслідки аграрних перетворень на формування трудового потенціалу села в Україні.

Ключові слова: аграрна реформа, трудовий потенціал села, трудовий потенціал сільськогосподарського виробництва.

Кожна економічна реформа повинна супроводжуватись якісними змінами, підвищенням продуктивності праці та поліпшенням добробуту населення. Аграрна реформа, що здійснювалась в Україні і є складовою загальної економічної реформи, була направлена на перебудову виробничих відносин. Держава перестала бути монопольним власником землі, відбулась зміна організаційно-правових аграрних господарств. На базі колективних

умов життя населення, екологічної ситуації у регіонах.

Список використаних джерел:

1. Населення України 2007. Демографічний щорічник [Текст] / Стельмах Л.М. — Київ. — 2007. — 570 с.
2. Варналій З., Павлюк А. Актуальні проблеми регіональної політики // www.niss.gov.ua/book/2004_h
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. Постанова КМ України від 21 липня 2006 р. № 1001. — Людські ресурси // <http://uazakon.com/big/text1090/pg1.htm>

Annotation. In the article investigational a value of human capitals is for welfare of Ukraine. Forming of human capitals of regions of Ukraine is analysed due to a natural and migratory increase. Grouping of regions of Ukraine is conducted after these parameters and the ways of improvement of management forming of human capitals are offered.

Key words: human capitals, to natural increase, migration.

УДК 631.158:331.522.4

Лучик С.Д., к. е. н., доцент;

Лучик В.Є., к. фіз.-мат. н., доцент

Подільського аграрно-технічного університету

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СЕЛА ПІД ВПЛИВОМ АГРАРНИХ РЕФОРМ

Аналізуються наслідки аграрних перетворень на формування трудового потенціалу села в Україні.

Ключові слова: аграрна реформа, трудовий потенціал села, трудовий потенціал сільськогосподарського виробництва.

Кожна економічна реформа повинна супроводжуватись якісними змінами, підвищенням продуктивності праці та поліпшенням добробуту населення. Аграрна реформа, що здійснювалась в Україні і є складовою загальної економічної реформи, була направлена на перебудову виробничих відносин. Держава перестала бути монопольним власником землі, відбулась зміна організаційно-правових аграрних господарств. На базі колективних

сільськогосподарських підприємств утворилися нові господарства на основі приватної власності на землю й майно.

У результаті перетворень очікувалось, що приватизація стане важливою передумовою піднесення ефективності виробництва і, нарешті, буде покінчено з безгосподарністю і безвідповідальністю в аграрному секторі та й в економіці країни в цілому. Однак роздержавлення і реформування форм власності не супроводжувалось створенням підприємницького клімату, який би гарантував повну реалізацію потреб та інтересів кожного працівника. У ході приватизації не були створені соціально-економічні засади нового ставлення до праці, системи соціального захисту людей праці.

У сучасних умовах набуває прискореного розвитку процес створення великих агропромислових формувань виробничого спрямування. Створюються такі агроформування шляхом вливання капіталу у сільськогосподарську галузь з інших сфер економіки, залучення іноземних інвестицій, руху капіталу у середині галузі від одних власників до інших.

Виникнення і розвиток великих агропромислових агроформувань відкриває багато нових можливостей для подальшого розвитку аграрного сектору. Це можливість інтеграції сільськогосподарського, агропереробного виробництва і торгівлі; розширення сировинної бази за рахунок поглинання і включення до своєї структури малих підприємств; залучення висококваліфікованих підприємств.

Проте процес капіталізації аграрного сектору економіки країни створює також багато загроз. Намагання агропромислових формувань одержати якомога швидше економічні вигоди призведе до руйнування спеціалізації галузей за рахунок культивування окремих прибуткових культур, до монополізму на ринку оренди землі і збуту сільськогосподарської продукції, і, найголовніше, до соціальної напруженості на селі у зв'язку з недовикористанням сільської робочої сили.

Важливі аспекти проблем функціонування ринку праці на селі, формування і використання трудового потенціалу знайшли висвітлення та набули розвитку в наукових працях багатьох відомих вітчизняних вчених, таких як В. Брич, О. Бугуцький, М. Долішній, С. Злупко, Ю. Краснов, Г. Купалова, Е. Лібанова, М. Саєнко, К. Якуба та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з даної теми, в умовах глобалізації та інтеграції української економіки до світового співтовариства є потреба у ґрунтовному вивченні, комплексній оцінці трудового потенціалу країни і розробці концепції збереження, максимального використання і розвитку трудового потенціалу села.

Сучасні світові глобалізаційні та інтеграційні процеси об'єктивно вимагають орієнтації управління трудовим потенціалом на найвищі кінцеві

економічні результати і створення системи відповідних орієнтирів. Тому є потреба переглянути концепції формування трудового потенціалу села з метою його максимального збереження, використання та розвитку.

В Указі Президента України «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року» від 3 серпня 1999 року №958/99 трудовий потенціал розглядається як сукупність чисельності громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психофізіологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні та мають намір проводити трудову діяльність [1].

За визначенням Єріна М.І., Здоровцова О.І. до трудових ресурсів сільського господарства включають працездатних чоловіків від 16 до 60 років, працездатних жінок від 16 до 55 років, людей пенсійного віку, які продовжують трудову діяльність, підлітків до 16 років, непрацездатних в працездатному віці, а також працюючих осіб на підприємствах і закладах інших галузей народного господарства, але які тимчасово приймають участь у сільськогосподарському виробництві [2, с.29].

Для сільського господарства характерним є висока питома вага таких категорій працівників, як пенсіонери та підлітки. Обумовлено це сезонністю аграрного виробництва, яке вимагає підвищену потребу у робочій силі в напружені періоди праці.

Розглянемо трудовий потенціал села в двох аспектах як обліково-статистичну і соціально-економічну категорії.

Як обліково-статистична категорія трудовий потенціал села визначається чисельністю зайнятого працездатного населення. Як соціально-економічна категорія — це потенційні запаси ресурсів живої праці, якими володіє аграрний сектор і галузі, що його обслуговують. Носіями таких ресурсів є люди з певними фізичними здібностями, які мають відповідну загальноосвітню і професійну підготовку, навички, знання, здібності до трудової діяльності [3, с. 36]. Отже, соціальну сутність категорії «трудовий потенціал села» становлять люди у певних виробничих умовах, а економічну — робочий час, необхідний для виконання суспільно корисної праці.

Лишилєнко В.І. під трудовим потенціалом аграрної сфери розуміє запаси праці відповідної кількості і якості, які є в її розпорядженні, потенційна дієздатність сільськогосподарських підприємств, їх ресурси праці. Трудовий потенціал сільського господарства залежить від загальної чисельності трудових ресурсів, їх складу за статтю, віком, рівнем освіти, кваліфікацією, територіальною і професійною мобільністю, а також трудовою активністю окремих статево вікових груп [4, с. 145].

Багато вчених, які займаються питаннями формування й розвитку трудового потенціалу села, виділяють його демографічний аспект. На думку доктора економічних наук Якуби К.І., трудовий потенціал сільського населення в демографічному вимірі як частковий життєвий

потенціал на період трудової діяльності (трудового життя) характеризує потенційні запаси живої праці у сільській місцевості досліджуваної сукупності осіб протягом життя, тобто до повного їх вимирання [5, с. 112].

Трудовий потенціал села є категорією відтворення. Аналіз досліджень багатьох економістів-аграрників у сучасних умовах розвитку продуктивних сил свідчить про те, що проблема відтворення трудового потенціалу села в Україні була і залишається природною основою для забезпечення ефективного функціонування господарств різних форм власності та форм господарювання. Селянин є основним суб'єктом сільськогосподарського виробництва.

Невдале проведення економічної реформи аграрної галузі порушило процес відтворення робочої сили. Тому сьогодні потрібно докласти максимум зусиль з боку держави у плані соціально-економічного розвитку економіки в цілому і галузі зокрема, щоб відновити її трудовий потенціал, сформувати його на якісно новому рівні.

Відтворення трудового потенціалу села у вузькому розумінні полягає саме у формуванні, відновленні і подальшому розвитку трудових здібностей селян. В широкому ж розумінні відтворення сільського трудового потенціалу передбачає відтворення сукупності суспільних відносин, за яких би відбувався розвиток сільських працівників.

Раціональне відтворення трудового потенціалу цілеспрямовує суспільний розвиток, є об'єктивною основою і важливим засобом його якісної визначеності. Відтворення сільського населення відбувається під дією різних факторів. Фактори, пов'язані із відтворенням трудового потенціалу, можна поділити на дві групи — організаційні та соціальні. До першої групи вчений відносить відновлення поколінь працівників за рахунок поповнення чисельності їх контингентів, визначення рівня забезпечення господарств трудовим потенціалом, визначення статевого і вікового складу працівників аграрних підприємств, формування здатності до праці і постійне підвищення ділової кваліфікації, створення умов для ефективного використання трудового потенціалу, пом'якшення сезонності праці на селі, відповідність рівня оплати праці розміру трудових вкладень.

Соціальна група факторів включає забезпечення населення пристойним житлом, комунальними послугами, впорядкованими дорогами, медичним обслуговуванням, закладами освіти, культури, фізичного виховання, торгівлі, громадського харчування і зв'язку.

Відтворення робочої сили села, як основи формування трудового потенціалу, включає в себе ряд витрат на підготовку, навчання, перепідготовку (перекваліфікацію) фахівців в нових умовах технічного прогресу. Це потребує відповідних коштів від сільськогосподарських підприємств, більшість яких на сьогодні є неплатоспроможними і самі потребують інвестицій.

Процес професійного відтворення висококваліфікованих працівників села включає такі етапи:

- підготовку та формування фахівців відповідних кваліфікацій;
- розподіл та використання підготовлених працівників;
- перепідготовку фахівців у зв'язку з неперервним розвитком процесу виробництва, старінням набутих раніше знань, появою нових професій і спеціальностей, повторний розподіл працівників;
- забезпечення зайнятості фахівців, що пройшли підвищення кваліфікації або перепідготовку.

Однак, слід відмітити, що в аграрній сфері України підготовка середньої ланки кадрів здійснюється в несприятливих умовах, які ускладнюються демографічною кризою, низьким рівнем механізації праці, що знижує інтерес молоді до сільськогосподарської праці.

Отже, на нашу думку, у сучасних ринкових умовах господарювання трудовий потенціал села — це працездатна частина сільського населення, яка об'єднує не тільки осіб працездатного віку, а й пенсіонерів, підлітків та інвалідів і забезпечує створення у процесі виробництва споживних вартостей і засобів до життя.

Масове залучення осіб пенсійного віку у сільськогосподарське виробництво обумовлено його особливостями попиту на працю в окремі періоди року, можливостями участі на немеханізованих роботах, а також звичною сільськогосподарською діяльністю для мешканців села.

Складовою частиною трудового потенціалу села є трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств, на території якого вони розташовані.

Під трудовим потенціалом сільськогосподарського виробництва розуміємо трудові можливості виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами, селянськими (фермерськими) і господарствами населення, які існують в даний час і будуть сформовані на майбутнє в умовах відтворення виробництва конкурентноспроможної продукції.

Входження України до світової економічної інтеграції в контексті розв'язання проблеми використання трудового потенціалу країни може мати позитивні і негативні наслідки. З одного боку, посилення конкуренції прискорить розвиток науково-технічного прогресу, структурну перебудову

виробництва, підвищить ефективність використання ресурсного потенціалу, прискорить зростання ВВП, прибутку і, безперечно, рівня життя.

З іншого боку, технологічна, структурна і територіальна перебудова національної економіки може викликати масові звільнення, зростання безробіття, зокрема у сільському господарстві. Крім того, створення загального сільськогосподарського ринку в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) в загальному обіцяє різке посилення конкуренції, скорочення прибутків і масове розорення. Тому важливим є пошук таких економічних, організаційних і правових механізмів, які забезпечували б можливість максимально нейтралізувати негативні наслідки інтеграційних процесів. Потрібно розробити заходи державного запобігання загрозам погіршення структури сфери докладання праці в галузі сільського господарства і в економіці в цілому. Головна задача держави — збереження, максимальне використання і розвиток трудового потенціалу села.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року» від 3 серпня 1999 року №958/99.
2. Ерин М.И, Здоровцов О.И. Эффективность использования ресурсов в сельском хозяйстве. Пособие для пропагандистов и слушателей системы экономического образования / Под общ. ред. Н.И. Ерина, А.И. Здоровцова. — М.: Агропромиздат, 1986. — 176 с.
3. Человек в аграрной сфера/ Шепотько Л.А., Прокопа И.В., Крисанов Д.Ф. и др. Отв. ред. Л.А. Шепотько. — К.: Наукова думка, 1991. — 284 с.
4. Аграрна праця і соціальний розвиток села. За ред. О.А. Бугуцького, К.: ІАЕ УААН, 1996. — 303 с.
5. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 362 с.

Annotation. The consequences of agrarian transformations are analysed on forming of labour potential sat down in Ukraine.

Key words: agrarian reform, labour potential sat down, labour potential of agricultural production.

УДК 331.101.264.22:338.43

Стрельбіцький П.А., к. е. н., доцент, КПНУ імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СКЛАДУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

У статті аналізуються кількісні та якісні параметри формування трудових ресурсів Хмельницької області у період ринкової трансформації економіки країни.

Ключові слова: *трудові ресурси, ринок праці, демографічна криза, міграція, соціально-культурні умови, управління.*

Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, а також процеси ринкових перетворень, які здійснюються в умовах затяжної кризи, спричинили значні соціально-економічні та демографічні зрушення в країні, що позначилось перед усім на стані кадрового потенціалу регіонів. Цим зумовлена необхідність системного і комплексного вивчення теоретичних і прикладних питань формування трудових ресурсів Хмельниччини, пошуку шляхів удосконалення управлінської діяльності, що характеризує і доводить актуальність теми дослідження.

Проблеми ринку праці, зокрема питання зайнятості населення, відтворення трудових ресурсів і робочої сили завжди займали важливе місце в системі наукових досліджень. В розробку теоретико-методичних, соціально-економічних та прикладних проблем управлінської праці вагомий вклад внесли Д.П. Богиня, В.М. Геєць, О.А. Грішнова, А.Г. Горілий, В.М. Данюк, В.М. Петюх, Е.М. Лібанова, Н.Д. Лук'янченко, М.Й. Малік, М.П. Поліщук, І.В. Прокопа, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та інші вітчизняні і зарубіжні вчені економісти. Але, незважаючи на значну кількість досліджень, більшість з наукових праць присвячено питанням управління трудовими ресурсами в національному аспекті, тоді як проблеми регіонального рівня залишаються менш дослідженими.

Інформаційною базою дослідження стали відповідні дані Держкомстату України, матеріали Головного управління статистики у Хмельницькій області, Хмельницького обласного центру зайнятості, і безпосередньо авторські спостереження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, основні положення сучасної теорії ринкової економіки та загальносистемні принципи проведення наукових досліджень. Із спеціальних методів використані: абстрактно-логічний, монографічний, статистичний, табличний методи відображення інформації.

Стан ринку праці в аграрній сфері значною мірою залежить від кількості трудових ресурсів, які є основним його джерелом. В Хмельницькій області ринок праці має ознаки трудодепресивності як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки, і тим самим формує екстремальні умови відтворення робочої сили. Структуру трудових ресурсів і зайнятості населення області було сформовано під впливом великої кількості взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, інтенсивність дії яких обумовлено часом. У минулому вона формувалася під впливом певних природних умов, географічного положення, історичних, економіко-географічних особливостей розвитку, які значною мірою і сформували сучасну спеціалізацію регіону. Нині на неї певний вплив мають наслідки негативних процесів в економіці. При аналізі соціально-економічного розвитку області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти.

Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою, для якої характерне зниження народжуваності, порівняно висока загальна і дитяча смертність, різке зниження природного приросту населення, низький рівень середньої тривалості життя. Демографічна криза в цілому обумовлена економічним спадом, який є особливо відчутним в сільськогосподарській галузі.

Так, по Хмельницькій області чисельність населення за період з 1989 по 2008 роки скоротилася на 176,8 тис. осіб (з 1527,1 тис. до 1350,3 тис.), або на 11,6%, в основному за рахунок сільського населення, кількість якого зменшилось на 175,6 тис. осіб, або на 21,8%. Як бачимо з таблиці 1, лише за 2001-2008 рр. сільське населення області скоротилося на 72,7 тис. осіб, або 11,2%.

Таблиця 1

**Чисельність наявного населення Хмельницької області
(на початок року, тис. осіб)**

Роки	1989 р.	2001 р.	2004 р.	2008 р.	2008 р. в % до		
					1989 р.	2001 р.	2004 р.
Чисельність населення у тому числі:	1527,1	1430,8	1401,2	1350,3	88,4	94,4	96,4
міське населення	723,0	729,6	724,6	721,8	99,8	98,9	99,6
сільське населення	804,1	701,2	676,6	628,5	78,2	89,6	92,9
Відсотків до всього населення:							
міське	47,4	51,0	51,7	53,5	-	-	-
сільське	52,6	49,0	48,3	46,5	-	-	-

Характерною рисою є також зменшення питомої ваги сільського населення у загальній чисельності населення області. Якщо в 1989 р. питома вага сільського населення складала 52,6%, то в 2008 р. лише 46,5%, тобто спостерігається стрімке скорочення як абсолютної, так і відносної його величини. Зменшення

кількості сільського населення відбулося практично в усіх районах області, причому найбільше в селах Кам'янець-Подільського, Дунаєвецького, Чемеровецького і Городоцького районів [1].

Гостроту негативних демографічних явищ у сільській місцевості Хмельницької області підкреслює дещо краща ситуація у показниках відтворення міського населення, хоча для нього також характерне скорочення, але значно нижчими темпами. Зміна загальної чисельності населення визначається двома взаємопов'язаними показниками: природним і механічним скороченнями. Останні сімнадцять років характеризуються різким скороченням населення регіону. З кожним роком спостерігається зростання депопуляційного сальдо.

Таблиця 2

Природне скорочення населення Хмельницької області за 1990-2007 рр. [1]

Показник	1990р.	1995р.	2000р.	2003р.	2005р.	2007р.	2007 р. до 1990 р., %
Природне скорочення населення – всього, осіб	-943	-7203	-10232	-11190	-11626	-9368	993,4
у т. ч. сільського, осіб	-6339	-8183	-8884	-9958	-10420	-8712	137,4
% сільського до всього населення	672,2	113,6	86,8	89,0	89,6	93,0	X

Наведена інформація свідчить про те, що у Хмельницькій області спостерігається прогресуюче природне скорочення населення. За період дослідження населення зменшувалось в середньому щороку на 10000 осіб. Близько 90 % зменшення чисельності населення відбувається за рахунок сільської місцевості.

Хмельницькій області притаманні негативні тенденції природного руху населення, що проявляється в низьких показниках народжуваності та високих показниках смертності. Занепокоєння викликає той факт, що народжуваність різко падає, прискорюється процес загального старіння населення і як наслідок цього процесу — зростання смертності населення. В 2007 р. кількість померлих в області майже у два рази перевищувала кількість народжених (таблиця 3).

В 2007 році у Хмельницькій області рівень смертності в цілому становив 17,0% у розрахунку на 1000 жителів, в тому числі сільського населення 23,2 проти 11,6% в містах. В 2000 році ці показники відповідно склали 15,6; 21,2 і 10,2 %, в 1990 — 13,5; 18,6 та 8,1 % [2].

Таблиця 3

Загальні показники природного руху населення Хмельницької області

№ п/п	Показники	Роки				
		1990	1995	2000	2005	2007
1.	Кількість народжених (осіб)	19610	16389	12359	12396	13712
	в т. ч. у сільській місцевості	8206	7790	6143	5240	5961
2.	Коефіцієнт народжуваності: загальний	12,9	10,8	8,5	9,0	10,1
	у сільській місцевості	10,5	10,6	8,7	8,0	9,4
3.	Кількість померлих (осіб)	20553	23592	22591	24022	23080
	в т. ч. у сільській місцевості	14545	15973	15027	15660	14673
4.	Коефіцієнт смертності: загальний	13,5	15,6	15,6	17,4	17,0
	у сільській місцевості	18,6	21,7	21,2	23,7	23,2
5.	Коефіцієнт природного зменшення населення у сільській місцевості	-8,1	-11,1	-12,5	-15,8	-13,9
6.	Коефіцієнт життєвості у сільській місцевості	0,56	0,49	0,41	0,33	0,40

Найбільш вагомими показниками, що характеризують відтворення населення, є відносні показники, які розраховуються на основі співвідношень народжуваності і смертності. Такими універсальними показниками є коефіцієнт життєвості та коефіцієнт природного приросту (скорочення) в розрахунку на тисячу чоловік. В цілому, починаючи з 1990 року, загальна тенденція характеризується тим, що збільшується природне скорочення населення і відбувається зменшення коефіцієнта життєвості. Якщо в 1990 році на 1000 жителів сільської місцевості природне скорочення склало 8,1 осіб, то вже в 2000 році цей показник сягнув 12,5, а в 2005 15,8 осіб (див. табл. 3). Дослідження показали, що 1990-2005 рр. характеризуються високими темпами депопуляції (коефіцієнт життєвості знизився з 0,56 до 0,44), тобто смертність значно перевищила народжуваність.

Зазначені процеси трактуються «старінням населення», яке є дуже характерним для сільської місцевості. Для оцінки процесу старіння населення використовується шкала Россета. Згідно з цією шкалою населення, в якому частка осіб віком 60 років і старше складає більше 18%, характеризується дуже високим рівнем демографічної старості. В Хмельницькій області особи у віці 60 років і старше на 1 січня 2008 р. становили 21,9%. Рівень демографічного старіння в сільській місцевості значно вищий за оціночний показник в міських поселеннях (15,1 і 29,6% відповідно). З кожним роком негативні тенденції більш поглиблюються і спостерігаються в усіх адміністративних районах.

В останні роки демографічне навантаження є досить відчутним, особливо це стосується осіб старше працездатного віку. На Хмельниччині в 2007 році на кожну 1000 осіб працездатного віку припадало в середньому 720 непрацездатних

особи, по міських поселеннях цей показник складав 537, а в сільській місцевості майже вдвічі більший — 1024 осіб.

Для Хмельницької області в цілому, та її аграрної сфери зокрема характерна демографічна криза: відбувається старіння, депопуляція сільського населення, його міграція до міста. Зазначені процеси негативно впливають на обсяги виробництва, формування бюджету та пенсійне забезпечені області. Тому система управління умовами формування трудових ресурсів регіонів вимагає кардинальних рішень та має бути направлена на забезпечення кількісного і якісного відтворення сільського населення як природної основи формування трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік. Головне управління статистики в Хмельницькій області. — Хмельницький, 2008. — 431 с.
2. Стан зареєстрованого ринку праці Хмельницької області за 2007 рік. Аналітичний статистичний збірник №4. — Хмельницький, 2008 р.

Annotation. In the article the quantitative quantitative and high-quality quality parameters of forming of labour resources of the Khmel'nitskoy area domain are analysed assaid in a period market transformation of economy of country.

Key words: labour resources, labour market, demographic crisis, migration, socio-cultural terms, managements.

УДК 0089.1

О.С. Вашуленко, аспірантка

Центру дослідження науково технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, м. Київ

ЗМІНИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВІКОВІ АСПЕКТИ

Робота присвячена проблемам дослідницького потенціалу науки та вікової структури наукових кадрів України. В статті проаналізовані тенденції розвитку наукового потенціалу та вікової структури наукових кадрів України, зокрема розглянута динаміка вікового розподілу докторів і кандидатів наук України. Зроблений висновок, що і надалі продовжується

особи, по міських поселеннях цей показник складав 537, а в сільській місцевості майже вдвічі більший — 1024 осіб.

Для Хмельницької області в цілому, та її аграрної сфери зокрема характерна демографічна криза: відбувається старіння, депопуляція сільського населення, його міграція до міста. Зазначені процеси негативно впливають на обсяги виробництва, формування бюджету та пенсійне забезпечені області. Тому система управління умовами формування трудових ресурсів регіонів вимагає кардинальних рішень та має бути направлена на забезпечення кількісного і якісного відтворення сільського населення як природної основи формування трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік. Головне управління статистики в Хмельницькій області. — Хмельницький, 2008. — 431 с.
2. Стан зареєстрованого ринку праці Хмельницької області за 2007 рік. Аналітичний статистичний збірник №4. — Хмельницький, 2008 р.

Annotation. In the article the quantitative quantitative and high-quality quality parameters of forming of labour resources of the Khmel'nitskoy area domain are analysed assaid in a period market transformation of economy of country.

Key words: labour resources, labour market, demographic crisis, migration, socio-cultural terms, managements.

УДК 0089.1

О.С. Вашуленко, аспірантка

*Центру дослідження науково технічного потенціалу та історії науки ім.
Г.М. Доброва НАН України, м. Київ*

ЗМІНИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВІКОВІ АСПЕКТИ

Робота присвячена проблемам дослідницького потенціалу науки та вікової структури наукових кадрів України. В статті проаналізовані тенденції розвитку наукового потенціалу та вікової структури наукових кадрів України, зокрема розглянута динаміка вікового розподілу докторів і кандидатів наук України. Зроблений висновок, що і надалі продовжується

падіння чисельності дослідників, а аналіз статистичних даних свідчить про подовження старіння наукових кадрів зменшення серед них вікової групи від 31 до 50 років. Проте, Україна є державою, що володіє достатньо вагомим науково-технічним кадровим потенціалом, який відчутно впливає на її соціально-економічний розвиток. Одночасно чисельність наукових кадрів в Україні на відміну від переважної більшості європейських країн зменшується, що погіршує передумови успішної реалізації євроінтеграційних прагнень держави.

Ключові слова: *структура кадрового потенціалу науки, динаміка чисельності кандидатів і докторів наук, вікова структура наукових кадрів.*

Проблеми дослідницького потенціалу науки, фінансового забезпечення наукових кадрів, залучення молоді до науки є дуже актуальними в багатьох країнах світу, і саме ним присвячена велика кількість досліджень багатьох науковців [1-8].

В період трансформації української науки особливо сильно загострилися кадрові проблеми: старіння кадрів, недостатність молоді в науці та обмежені можливості для їх кар'єрного росту, а також виникли нові проблеми кадрового потенціалу: почала скорочуватися кількість науковців продуктивного віку (молодих та середніх вікових груп, які були вимушені або виїжджати за кордон, або змінювати сферу діяльності).

Все це вплинуло на стан наукового потенціалу України в цілому, а також сприяло старінню наукових кадрів і погіршенню матеріальних умов науково-дослідницької діяльності, що свідчить про кризовий стан власне системи кадрового забезпечення науки.

На початку XXI ст. ситуація щодо динаміки наукових кадрів дещо стабілізувалася. Проте, на наш погляд, є важливим проаналізувати тенденції розвитку наукового потенціалу та вікової структури наукових кадрів України* (табл. 1).

За період 2002-2006 років відбувся деякий перерозподіл науковців за віком. З наведеної таблиці видно, що частки науковців вікових категорій від 61 до 69 і після 70 років зростають. Інакше кажучи, кількість науковців, вік яких перевищує пенсійний, збільшується. Так, за даними на 2006 рік, кількість наукових співробітників, вік яких перевищує 70 років, зріс порівняно з 2002 роком в 1,8 разів, а число науковців вікової категорії від 61 до 69 років змінилося не істотно — в 1,1 раз. В той самий час найбільшою залишається доля вікової категорії від 51 до 60 років, і саме ця категорія протягом чотирьох років, а саме з 2002 по 2005 рік залишалася практично без змін, і тільки в 2006 році їх

чисельність знизилася в 1,2 рази порівняно з попереднім роком. З іншого боку, частина вікової категорії від 41 до 50 років систематично зменшується з року в рік і в 2006 році їх питома вага скоротилася майже на 25% порівняно з 2002 роком. Якщо ж говорити про зміни в чисельності дослідників молодшого і середнього віку, то відзначимо, що протягом досліджуваних років, а саме 2002-2006 роки, позитивної динаміки їх чисельності не спостерігається. Дослідники у віці 31-40 років, хоча й не залишають наукову галузь досить активно, проте й значних змін, щодо збільшення їх кількості також не спостерігається. Дослідники, що припадають під категорію до 29 років, так само не вирізняються значним покращенням їх кількості, проте деяке збільшення все ж помічається. Найбільшою мірою це пов'язане з наслідками економічної кризи 90-их років, яка вплинула на процес трансформування наукової системи України.

Таблиця 1

Розподіл дослідників за віком

Вікова структура	2002	2003	2004	2005	2006
Усього	85241	83890	85742	85246	80497
до 29 років	11840	11491	12813	12916	12955
31-40 років	12802	12293	12431	12795	12772
41-50 років	20689	19069	18423	17184	15654
51-60 років	25064	25578	26298	26466	22441
61-69 років	12874	13202	13132	12779	13107
після 70 років	1942	2257	2645	3106	3568

**В статистичних щорічниках цей показник почали друкувати з 2002 року*

Так, частка дослідників молодшого віку, а саме від 29 до 40 років, збільшилася в 2002 році з 29% до 32% в 2006 році, так само як і кількість дослідників пенсійного віку, яка виросла з 17% в 2002 році до 21% в 2006 році. Проте чисельність дослідників середнього віку, а саме від 41 до 60 років, навпаки скоротилася з 54% від загальної кількості дослідників в 2002 році до 47% в 2006 році.

Проаналізовані статистичні дані свідчать, що в Україні спостерігається стійка тенденція старіння наукових кадрів, яка негативно вплинула на науковий потенціал нашої країни. Проблема ця виникла після розпаду СРСР і була посилена обвальним фінансуванням науки в цілому. Творча молодь була змушена або їхати за кордон, або кардинально змінювати сферу діяльності.

Деякі зміни відбулися і в чисельності кандидатів і докторів наук України, які нажалі свідчать про негативні тенденції зменшення їх кількості із року в рік.

З даних в таблиці 2 видно, що в Україні чисельність кандидатів наук до 29 років, починаючи з 2002 року і по 2005 рік, практично не змінювалася і

характеризувалася стабілізацією.

Таблиця 2

Розподіл кандидатів наук за віком

Вікова структура	2002	2003	2004	2005	2006
Усього	17082	16664	16918	16918	16864
до 29 років	670	613	630	635	738
31-40 років	2241	2259	2352	2489	2824
41-50 років	4324	4035	3849	3713	3545
51-60 років	5230	5250	5315	5325	4835
61-69 років	4057	3866	3956	3782	3741
після 70 років	560	641	816	974	1181

У 2006 році ситуація дещо змінилася і їх кількість виросла на 16% порівняно з 2005 роком, у той час як за попередні роки збільшення відбувалося лише на 1,5%, при тому, що 2003 рік взагалі відзначився зменшенням на 8% відповідно до попереднього року. Кількість кандидатів у віці від 31 до 40 років характеризувалася збільшенням їх чисельності від 13% в 2002 році до 17% в 2006 році, на відміну від кандидатів наук найпродуктивнішого для науковців віку від 41 до 50 років, де спостерігався інтенсивний відтік з науки з кожним роком — від 25% в 2002 році до 21% в 2006 році. Ситуація щодо чисельності кандидатів наук вікової групи від 51 до 60 років є дещо схожою ситуацією з кандидатами наук молодшого віку, коли впродовж 2002-2005 років вона практично не змінювалася, і тільки у 2006 році їх кількість знизилась на 9% відповідно до попереднього року. Для кандидатів наук від 61 до 69 років характерна досить стабільна ситуація впродовж 2002-2004 років, хоча і відбувалися незначні коливання. Проте, в наступні роки їх кількість дещо знизилася і у 2006 році складала 3741 кандидати наук, що на 7% менше порівняно з 2002 роком. 2002-2006 роки характеризуються активним зростанням чисельності кандидатів наук пенсійного віку — після 70 років з 3% в 2002 році до 7% в 2006 році.

Якщо ж розглянути динаміку чисельності докторів наук (табл. 3), то побачимо, що ситуація дещо інша ніж з кандидатами наук.

Зазначимо, що ступінь доктора наук в Україні здобули 3 особи у віці до 29 років за період 2002-2006 років. Зокрема, 2 доктори наук у 2002 році та 1 доктор наук у 2005 році. Динаміка вікового розподілу докторів науки в 2002-2006 роках характеризується незначним зменшенням чисельності докторів наук, з 1,4% в 2002 році до 1,3% в 2006 році у віці від 31 до 40 років та активним зменшенням чисельності докторів наук з 12,5 до 9% у віці від 31 до 40 років та з 38,8 до 36% у віці від 61 до 69 років. Питома вага докторів наук пенсійного віку збільшилася з 15,7% в 2002 році до 23,4% в 2006 році, а у віці від 51 до 60 років вона практично

не змінилася, хоча і відбувалися незначні коливання.

Таблиця 3

Розподіл докторів наук за віком

Вікова структура	2002	2003	2004	2005	2006
Усього	3999	4001	4019	4176	4260
до 29 років	2	-	-	1	-
31-40 років	58	64	53	48	55
41-50 років	503	477	421	395	379
51-60 років	1254	1202	1258	1326	1296
61-69 років	1552	1572	1611	1549	1533
після 70 років	630	686	676	857	997

Тобто, тенденції, щодо збільшення в розглянутий нами період як кандидатів наук так і докторів наук пенсійного віку — після 70 років, спостерігаються. Ми бачимо поступове збільшення їх кількості із року в рік. Порівняно з 2002 роком (630 осіб) у 2006 році (997 осіб) кількість докторів наук збільшилася у 1,5 рази, а кількість кандидатів наук порівняно з 2002 роком (560 осіб) у 2006 році (1181 особа) взагалі у 2,1 рази.

Проте, незважаючи на постійне і значне скорочення чисельності працівників наукових організацій, насиченість України науковими кадрами залишається досить високою, і Україна є державою, що володіє достатньо вагомим науково-технічним кадровим потенціалом, який відчутно впливає на її соціально-економічний розвиток. Одночасно чисельність наукових кадрів в Україні на відміну від переважної більшості європейських країн зменшується, що погіршує передумови успішної реалізації євроінтеграційних прагнень держави.

Список використаних джерел:

1. Бублик С.Г. Кадрове забезпечення науково-технологічного розвитку / Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. За ред. А.С. Гальчинського. — К.: НІСД, 2004. — С. 211-226.
2. Дежина И.Г. Кадровые проблемы в российской науке и инициативы государства // Наука и науковедение. — 2006. — №1 — С. 28-34.
3. Онопрієнко В.І. Довгожителі у науці: дисбаланс поколінь чи збереження традицій? // Вісник НАН України. — 2006. — № 6 — С. 57-65.
4. Добров Г.М. Наука о науке. Введение в общее науковедение. — 20-е изд., доп. и перераб. — Киев: Наук. думка, 1970. — 320 с.
5. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Г.М. Добров, В.Е. Тонкаль, А.А. Савельев, Б.А. Малицкий. — Киев: Наукова

думка, 1987. — 347 с.

6. Попович О.С. Реалізація пріоритетів і динаміка науково-технічного потенціалу // Наука та наукознавство. — 2004. — №4 Додаток — С. 14-26.
7. Ісакова Н.Б., Кавуненко Л.П. Сучасні тенденції у керуванні науковими колективами // Наука та наукознавство. — 2005. — №1. — С. 18-29.
8. Lidiya Kavunenko Ukraine: institutional changes in S&T in a period of economic decline // In the book from system transformation to European integration / Edit Werner Meske, Lit Verlag Monster, 2004. — P. 91-112.

***Annotation.** Work is devoted to the problems of research potential of science and age-old structure of brainpowers of Ukraine. In the article the tendencies of development of scientific potential and age old structure of brain-powers of Ukraine are analysed, in particular the considered dynamics of the age old distributing of doctors and candidates of sciences of Ukraine. A conclusion is done, that and falling of quantity of researchers proceeds in future, and the statistical data analysis testifies to lengthening of senescence of brain-powers — reduction among them of age group from 31 to 50 years. However, Ukraine is the state, that owns enough ponderable scientific and technical skilled potential which perceptibly affects its socio-economic development. The quantity of brain-powers in Ukraine unlike swingeing majority of the European countries diminishes simultaneously, that worsens pre-conditions of successful realization of eurointegration aspirations of the state.*

***Key words:** structure of skilled potential of science, dynamics of quantity of candidates and doctors of sciences, age-old structure of brain-powers.*

УДК 338.515

Л.П. Дитко, асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

У статті висвітленні проблеми вростання доходів від праці та оптимізація їх диференціації як обов'язкова передумова підвищення мотивації трудової діяльності, так і сталого соціально-економічного розвитку в цілому.

***Ключові слова:** трудові доходи, заробітна плата, рівень життя, мотивація, матеріальна мотивація, форми та системи оплати праці,*

думка, 1987. — 347 с.

6. Попович О.С. Реалізація пріоритетів і динаміка науково-технічного потенціалу // Наука та наукознавство. — 2004. — №4 Додаток — С. 14-26.
7. Ісакова Н.Б., Кавуненко Л.П. Сучасні тенденції у керуванні науковими колективами // Наука та наукознавство. — 2005. — №1. — С. 18-29.
8. Lidiya Kavunenko Ukraine: institutional changes in S&T in a period of economic decline // In the book from system transformation to European integration / Edit Werner Meske, Lit Verlag Monster, 2004. — P. 91-112.

***Annotation.** Work is devoted to the problems of research potential of science and age-old structure of brainpowers of Ukraine. In the article the tendencies of development of scientific potential and age old structure of brain-powers of Ukraine are analysed, in particular the considered dynamics of the age old distributing of doctors and candidates of sciences of Ukraine. A conclusion is done, that and falling of quantity of researchers proceeds in future, and the statistical data analysis testifies to lengthening of senescence of brain-powers — reduction among them of age group from 31 to 50 years. However, Ukraine is the state, that owns enough ponderable scientific and technical skilled potential which perceptibly affects its socio-economic development. The quantity of brain-powers in Ukraine unlike swingeing majority of the European countries diminishes simultaneously, that worsens pre-conditions of successful realization of eurointegration aspirations of the state.*

***Key words:** structure of skilled potential of science, dynamics of quantity of candidates and doctors of sciences, age-old structure of brain-powers.*

УДК 338.515

Л.П. Дитко, асистент КПНУ імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

У статті висвітленні проблеми вростання доходів від праці та оптимізація їх диференціації як обов'язкова передумова підвищення мотивації трудової діяльності, так і сталого соціально-економічного розвитку в цілому.

***Ключові слова:** трудові доходи, заробітна плата, рівень життя, мотивація, матеріальна мотивація, форми та системи оплати праці,*

стимулювання роботи персоналу, вдосконалення системи оплати праці.

Проблема підвищення ефективності роботи персоналу є однією з актуальних в наш час. Під впливом сучасних теорій мотивації в провідних фірмах нині склалася нова філософія управління персоналом. Відомо, що мотивація трудової діяльності не може бути дійовою без задоволення матеріальних потреб, орієнтації на матеріальний інтерес працівників. Тому проблеми доходів і рівень життя населення посідають провідне місце у системі управління трудовим потенціалом суспільства. Зокрема, проблема зростання доходів працюючих та оптимізація їх диференціації є обов'язковою передумовою як для підвищення мотивації трудової діяльності, так і сталого соціально-економічного розвитку в цілому.

На думку професора Колота А.М. провідна роль у матеріальній мотивації трудової діяльності належить заробітній платі як основній формі доходу найманих працівників. Водночас він зауважує, що взаємозв'язок заробітної плати (як і дохід у цілому) і мотивації трудової діяльності складний і суперечливий [1, с. 50].

Теоретичні, методологічні, методичні і практичні аспекти регулювання рівня доходів населення та їх вплив на ефективність праці найманих працівників ґрунтовно вивчали такі зарубіжні вчені як: Яковлев Р.А., Генкін Б.М., Капелюшников Р.І., Горелов Н.А., Адамчук В.В., Кокін Ю.П., Ветлужських О.Н., Железнов В.Я., Джордж Т. Мілкович, Джеррі М. Ньюман, Майкл Армстронг, Тіна Стівенс, А. Маслоу, Л. Ерхард, Дж. Кейнс, С. Кларк, Ю. Краснов, Л. Лестер, М. Лощінін, А. Маршал, В. Райцін, Г. Саркісян, Г. Форд та інші.

Питанням регулювання рівня окремих видів доходів населення та стимулювання персоналу до ефективної роботи займалися і вітчизняні вчені: А. Колот, Д. Богиня, В. Васильченко, Е. Лібанова, С. Бандур, М. Масхма, І. Микитенко, Г. Завіновська, А. Калина, О. Крушельницька, О. Кузьмін та ін.

Дослідники здебільшого приділяють увагу окремим сферам регулювання та формування доходів населення, таким як оплата праці, заробітна плата, встановлення мінімальної заробітної плати, оподаткування доходів населення, соціальний захист, мотивація та стимулювання роботи персоналу та ін. Але, незважаючи на наявність наукових праць та практичного досвіду, в даній сфері не було досліджень, які б комплексно відображали оптимальну систему впливу зростання трудових доходів на підвищення мотивації трудової діяльності персоналу на вітчизняних підприємствах.

Мета дослідження полягає в необхідності удосконалення системи мотивації і стимулювання працівників для забезпечення сталого розвитку вітчизняних підприємств, через підвищення рівня трудових доходів за рахунок

вдосконалення системи оплати праці.

Під час дослідження були вирішені такі завдання: розглянуто теоретичні основи матеріальної мотивації та стимулювання праці; виокремлено особливості формування трудових доходів працівників; сформульовано доцільні напрями формування системи оплати праці на сучасному етапі розвитку економічних відносин.

В сучасних умовах трансформації економіки та лібералізації соціально-трудова відносин загострилася суперечність між працею (заробітною платою найманих працівників) і капіталом (доходом роботодавців) внаслідок різної природи мотивів трудової діяльності у даних категорій населення, а також несправедливого розподілу результатів праці. Це зумовлено принаймні наступними причинами: низьким рівнем доходів, деформаціями в їхній структурі та диференціації; необхідністю становлення нових за змістом форм, і методів матеріального стимулювання зайнятих в економіці [1, с. 50-51].

Матеріальну мотивацію економісти-науковці розглядають як похідну від комплексної дії низки макро- та мікроекономічних чинників, у тому числі: 1) рівня заробітної плати та її динаміки; 2) прямої залежності рівня заробітної плати від кількості, якості й результатів праці; 3) диференціації заробітної плати на підприємстві та суспільстві в цілому; 4) структури особистого доходу та ін.

Важливу роль у матеріальній мотивації трудової діяльності більшість вчених-економістів надають заробітній платі. Вона, як одна із основних форм трудового доходу, є головним джерелом доходів найманих працівників і найсильнішим мотиватором трудового потенціалу більшості населення країни. Доход, в свою чергу, визначає, чи прийнятний для працівників і їх сімей стиль життя, який вони можуть собі дозволити. Для найманого працівника вартість його робочої сили як мінімум визначається вартістю життєвих благ, що необхідні для відтворення самих носіїв робочої сили. І тільки в тому випадку, коли заробітна плата, з одного боку, забезпечить прийнятний рівень життя працівнику і членам його сім'ї на рівні суспільно необхідного задоволення потреб сім'ї працівника, а з другого — відповідає суспільно-необхідним витратам на робочу силу, що приносять необхідний прибуток, вона в рівній мірі відображає інтереси сторін і створює умови для формування ціни робочої сили, не тільки як рівноваги між попитом і пропозицією на ринку праці, а як оптимізацію інтересів сторін — підприємця і найманого працівника [2, с. 87].

Структуру доходів працівника можна розкрити через поділ на нетрудові та трудові доходи. Останні містять: заробітну плату, участь працівників у прибутках підприємства, доходи від індивідуальної трудової діяльності в інших сферах господарювання та ін. Структуру трудових доходів показано на рис. 1. Трудові доходи кожного працівника визначаються за особистим внеском, з

урахуванням кінцевих результатів роботи підприємства, регулюються податками і максимальними розмірами не обмежуються.

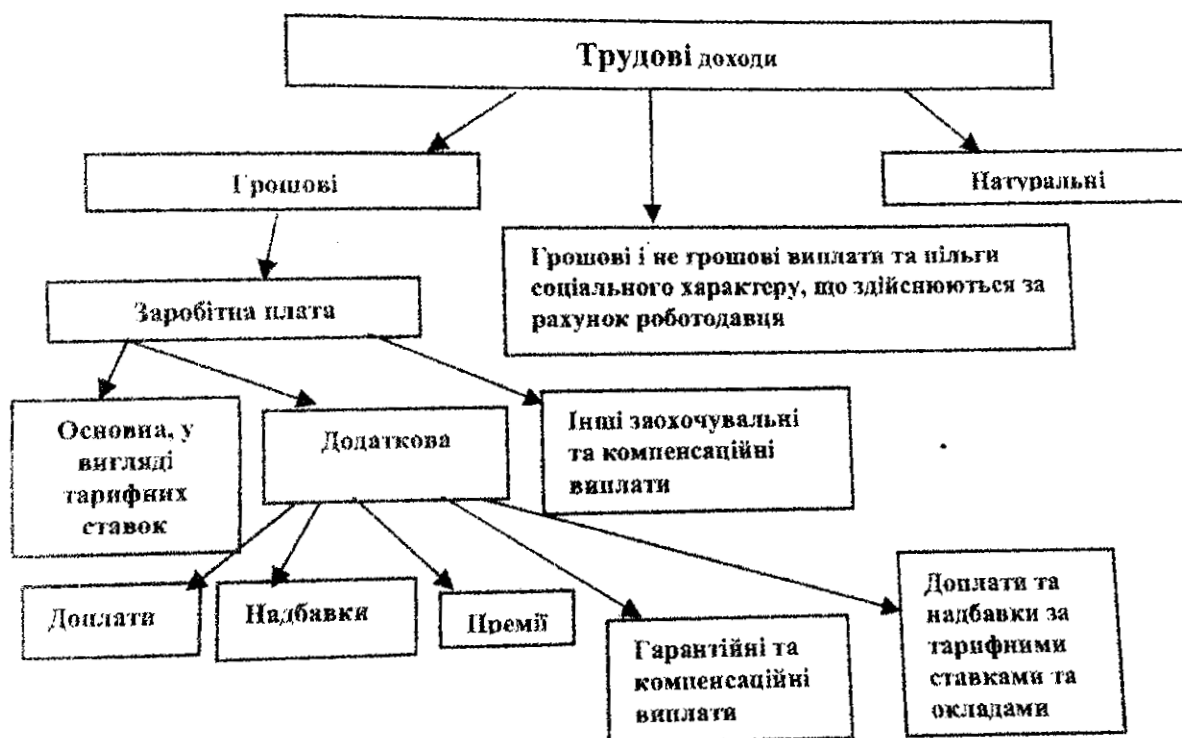

Рис. 1. Структура трудових доходів

Заробітна плата, на сучасному етапі, зазнала значних деформацій та диспропорцій, що фактично перетворило її у різновид соціальних виплат, не пов'язаних із кількістю, якістю і кінцевими трудовими результатами. Через це праця та її оплата, як ціннісні орієнтири, втрачають своє соціально-економічне призначення, що руйнує основи економічного й соціального розвитку суспільства. Виникла потреба у розв'язанні зазначеної суперечності за допомогою формування та застосування сучасних систем оплати праці (грейди, КРІ, соцпакети та ін.) , що дає змогу підвищити рівень як заробітної плати найманих працівників, так і доходу роботодавців.

При переході від планової економіки до ринкових відносин відбулося значне скорочення об'ємів бюджетного фінансування при одночасному збільшенні виконуючого спектру видів діяльності. В результаті стали з'являтися паралельні системи оплати праці (премії, доплати, надбавки і ін.), що застосовуються одночасно з єдиною тарифною сіткою. Законодавством надано право організаціям застосовувати ефективне управління персоналом в сучасних економічних умовах і забезпечувати конкурентноздатний рівень оплати праці як для працівників специфічних для відповідної галузі посад і професій, так і для працівників, що виконують роботи міжгалузевого характеру.

Тому запровадження сучасних систем оплати праці на промислових

підприємствах є актуальною проблемою сьогодення. Основні напрями формування системи оплати праці в нових умовах мають як централізований характер, що формує єдиний галузевий чи регіональний ринок праці, так і більш гнучкий, коли ставки заробітної плати встановлюються у відповідності з станом ринку праці і залежать від індивідуальних особливостей працівника. В ході практичної діяльності потрібно розробити підходи до вдосконалення систем оплати праці і продумати алгоритм її впровадження.

Доцільними будуть такі напрями формування нової системи оплати праці на сучасному етапі діяльності підприємств та організацій:

- діагностика керівників і персоналу на предмет бажання змін;
- комплексний аналіз ресурсів підприємства стосовно матеріальної мотивації та матеріального стимулювання персоналу;
- аналіз регіонального стану оплати праці з окремих професій працівників і посадах службовців за галузями;
- підготування інформаційно-аналітичного звіту з діючої системи оплати праці;
- дослідження з метою вивчення галузевих особливостей посадових обов'язків і уточнення кваліфікаційних вимог з окремих професій працівників і посад службовців;
- визначення галузевих умов праці окремих професій працівників і посад службовців за наступними показниками: розмір тарифної ставки 1 розряду і кількість тарифних ставок, коефіцієнти наростання тарифних ставок, види надбавок і доплат, можливість їх уніфікації, розробка системи преміювання, запровадження системи індивідуальних умов оплати праці;
- розробка нової системи матеріальної мотивації та стимулювання працівників;
- впровадження нової системи матеріальної мотивації та стимулювання працівників [3].

Зазначені напрями розкривають складність розробки нових систем оплати праці, але впровадження їх забезпечить стимулювання працівників, а разом з ним і сталий розвиток та нормальне функціонування вітчизняних підприємств.

В умовах ринкової економіки потрібно докорінно змінювати організацію оплати праці та механізмів забезпечення зростання її стимулюючої ролі. Саме заробітна плата є тією причиною, що приводить робітника на його робоче місце. Тому значення проблеми матеріальної мотивації персоналу важко переоцінити.

Список використаних джерел:

1. Колот А.М. Мотивація персоналу: Підручник. — Вид. 2-ге, без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 340 с.
2. Яковлев Р.А. Оплата труда в организации / Р.А. Яковлев. 2-е изд. — М.: МЦФЭР, 2005. — 528 с.

3. Армстронг Майкл, Стивенс Тина Оплата труда: практическое пособие о построении оптимальной системы оплаты труда и вознаграждение персонала / перевод с англ. За науч. ред. Т.В. Герасимовой. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. — 512 с.
4. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.К. Куліков, О.М. Поплавська; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. — К.: КНЕУ, 2008. — 274 с.
5. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: учебник для вузов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство НОРМА, 2002. — 416 с.
6. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 230 с.

***Annotation.** In clause problems of increase of incomes of work and optimization of their differentiation as an obligatory condition of increase of motivation of lab our activity, and stable social and economic development as a whole are considered.*

***Key words:** incomes of work, a wages, a standard of living, motivation, material motivation, forms and systems of a payment, stimulation of the personnel to work, improvement of system of a payment.*

УДК 331.101

О.В. Кондрацька, аспірант КПНУ, м. Київ

ОСВІТНІЙ ЧИННИК ІННОВАТИЗАЦІЇ ПРАЦІ

У статті досліджено вплив освітнього чинника на процес становлення інноваційної праці в Україні.

***Ключові слова:** ринок праці, інноваційна праця, конкуренція на ринку праці, інноватизація економіки.*

Сучасне постіндустріальне суспільство декларує нові цінності та прогресивні ідеї, серед яких перехід на інноваційний шлях розвитку посідає чи не найвагоміше місце. Тенденції сучасного розвитку переконливо свідчать, що застосування інноваційної та інтелектуальної праці — це шлях в майбутнє, перехід на новий етап розвитку світової економіки. В умовах активізації інноваційної діяльності особливу роль відіграє діюча система освіти, як один із факторів впливу становлення інноваційної праці. Проблемам активізації інноваційної діяльності та впровадження інноваційної праці присвячено чимало

3. Армстронг Майкл, Стивенс Тина Оплата труда: практическое пособие о построении оптимальной системы оплаты труда и вознаграждение персонала / перевод с англ. За науч. ред. Т.В. Герасимовой. — Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. — 512 с.
4. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М. Колот, Г.К. Куліков, О.М. Поплавська; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. — К.: КНЕУ, 2008. — 274 с.
5. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: учебник для вузов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство НОРМА, 2002. — 416 с.
6. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 230 с.

***Annotation.** In clause problems of increase of incomes of work and optimization of their differentiation as an obligatory condition of increase of motivation of lab our activity, and stable social and economic development as a whole are considered.*

***Key words:** incomes of work, a wages, a standard of living, motivation, material motivation, forms and systems of a payment, stimulation of the personnel to work, improvement of system of a payment.*

УДК 331.101

О.В. Кондрацька, аспірант КПНУ, м. Київ

ОСВІТНІЙ ЧИННИК ІННОВАТИЗАЦІЇ ПРАЦІ

У статті досліджено вплив освітнього чинника на процес становлення інноваційної праці в Україні.

***Ключові слова:** ринок праці, інноваційна праця, конкуренція на ринку праці, інноватизація економіки.*

Сучасне постіндустріальне суспільство декларує нові цінності та прогресивні ідеї, серед яких перехід на інноваційний шлях розвитку посідає чи не найвагоміше місце. Тенденції сучасного розвитку переконливо свідчать, що застосування інноваційної та інтелектуальної праці — це шлях в майбутнє, перехід на новий етап розвитку світової економіки. В умовах активізації інноваційної діяльності особливу роль відіграє діюча система освіти, як один із факторів впливу становлення інноваційної праці. Проблемам активізації інноваційної діяльності та впровадження інноваційної праці присвячено чимало

доробок таких вітчизняних вчених як О. Амоша, В. Антонюк, А. Землянкін, Л. Лісогор, І. Петрова, М. Семикіна, Л. Федулова та інші. Разом з тим, залишаються малодослідженими та дискусійними питання впливу освітнього чинника на процес інноватизації праці.

Метою статті є дослідження впливу освітнього чинника на процес становлення інноваційної праці, а також обґрунтування новітньої концепції підготовки кадрів в контексті досліджуваного питання.

Невід'ємним атрибутом науково-технічного прогресу розвинутих країн світу є інноватизація праці. Відтак, поява нових технологій закономірно потребує застосування більш новітньої та висококваліфікованої праці, з переважанням творчих та інноваційних функцій. Техніко-технологічний розвиток передбачає використання інноваційної праці, носії якої володіють високим ступенем професійно-кваліфікаційної підготовки, творчим потенціалом, адаптивністю до нововведень та трудовою мобільністю. Окреслені завдання можуть бути вирішені за допомогою впровадження системи безперервної освіти — «life-long education» [2, с. 176]. Це дозволить оптимізувати професійно-кваліфікаційну структуру в бік збалансування ринку праці та слугуватиме одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності національної робочої сили.

Оцінюючи дієвість механізму становлення конкурентних відносин на ринку праці, необхідно враховувати домінуючий вплив освітнього чинника, а саме ступінь адаптованості діючої системи освіти до змін кон'юнктури попиту та пропозиції на ринку праці, відповідність професійно-кваліфікаційної підготовки потребам соціально-економічного розвитку суспільства. Іншими словами, функціональні особливості освіти полягають не лише у генеруванні та передачі накопленої інформації, а й у підвищенні сприйнятливості інноваційної праці, новітніх продуктів, технологій, організаційних прийомів тощо.

Слід звернути увагу на те, що рівень освіти, здобутий у вищих навчальних закладах, перебуває у тісному кореляційному зв'язку із можливостями її практичного застосування. При цьому можливість реалізувати отримані в ході навчання знання залежить від того, як процес підготовки кадрів відповідає професійно-кваліфікаційній структурі попиту на ринку праці на певному етапі розвитку економіки. Тенденції останніх років свідчать про зростання кількості закладів вищої освіти недержавної форми власності, які проводять підготовку фахівців переважно за економічними та юридичними спеціальностями. Як наслідок, в Україні штучно деформована система підготовки кадрів, що неспроможна забезпечити наявні потреби національної економіки у кваліфікованій робочій силі згідно з запитами інноваційної перебудови технологічної структури господарства, а також забезпечити фахівцями ті сфери

економіки, які в останні роки отримали значні інвестиційні ресурси (будівництво, харчова промисловість, гірничо-металургійний комплекс та ін.). Внаслідок деформації системи підготовки кадрів відбувається аналогічна деформація ринку праці, що, в свою чергу, є негативним явищем та призводить до значного дисбалансу між попитом та пропозицією праці. Неврахування пріоритетів інноваційного розвитку та попиту на ринку праці призвело до штучного дефіциту інженерних кадрів та значного надлишку спеціалістів економічного та юридичного фаху. Вказані тенденції призводять до нерационального витрачання коштів державного бюджету (за державним замовленням) та неефективними витратами населення на освіту.

На нашу думку, вкрай важливим при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів є врахування перспектив та пріоритетів інноваційного розвитку національної економіки, що, між тим, є складним комплексним процесом взаємодії наукової, технічної, виробничої сфери і багаторівневої системи освіти. Активізація інноваційної діяльності та інноватизація праці сприяють зростанню попиту на підвищення кваліфікації, а також перепідготовку кадрів згідно з пріоритетними напрямками інноваційного розвитку. Окрім того, перебіг вказаних процесів посилюється завдяки прискоренню темпів оновлення професійної підготовки, а також скороченню темпів старіння знань у окремих сферах, так званого «періоду напіврозпаду» знань (у сучасних високотехнологічних сферах він становить 2-3 роки).

Декларування інноваційного курсу розвитку економіки об'єктивно потребує висококласних фахівців-професіоналів у сфері реалізації та управління цим процесом у всіх ланках економічної системи. Однією із перешкод на шляху становлення інноваційної праці є відсутність інноваційного мислення та культури у суспільстві, брак сучасних креативних знань, невідповідність наявних знань керівників викликам світової економіки. Вирішення цих проблем можливе у тому випадку, коли вища школа формуватиме та впроваджуватиме у життя новітні категорії інноватики, за рахунок пристосування принципів академічності та методичної практичності. Досвід розвинених країн свідчить щодо необхідності переходу на новітні освітні технології, які інтегрують потенціал академічної науки та вищої школи.

Формування конкурентних відносин на ринку праці та становлення інноваційної праці потребують впровадження нової концепції підготовки кадрів, основу якої становлять наступні принципи:

- 1) розвиток, самовдосконалення та самореалізація творчої особистості;
- 2) спрямованість на пошук та розробку перспективних науково-технічних нововведень, а також шляхів та методів їх практичного застосування;

- 3) підготовка висококваліфікованих та високоінтелектуальних спеціалістів основних агентів інноваційної діяльності;
- 4) орієнтація навчання та підготовки кадрів на перспективні зрушення у структурі економіки України;
- 5) широке використання творчого та інноваційного потенціалу, орієнтація на створення високоєфективних нововведень, моніторинг соціально-психологічних аспектів впровадження інновацій;
- 6) створення широкомасштабної системи безперервного навчання та підвищення професійно-кваліфікаційного рівня кадрів, задіяних у інноваційних секторах економіки;
- 7) співпраця вищих навчальних закладів з інноваційно-орієнтованими підприємствами, співробітництво у сфері розробки навчально-методичного забезпечення, видання фахових підручників та посібників з перспективних науково-інноваційних напрямів [3, с. 168].

Об'єктивність та наукова обґрунтованість стратегічного планування підготовки кадрів повинні лягти в основу таких заходів, як: формування державного замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів; проведення профорієнтаційних заходів серед молоді; пришвидшення темпів розвитку освітнього потенціалу інженерно-технічної та природничої освіти з метою якнайшвидшого подолання існуючого дисбалансу на ринку праці та негативних тенденцій, які його супроводжують; спрямування потоку трудових ресурсів у ті сфери, в яких найактивніше відбувається інноваційний та науково-технічний розвиток, що прискорить формування інноваційно активної економіки [1].

Інноватизація праці є закономірним процесом розвитку економіки та багато в чому залежить від освітнього чинника. Відтак, кадрове забезпечення інноваційного розвитку повинно здійснюватися шляхом формування науково обґрунтованого державного замовлення на підготовку фахівців відповідно до потреб національної економіки. Одним із шляхів вдосконалення діючої системи освіти є впровадження новітньої концепції підготовки кадрів, орієнтованої на пріоритетні напрями розвитку економіки, прогнозний стан ринку праці, майбутній попит на фахівців окремих категорій, здатних забезпечити розвиток перспективних напрямів економічної діяльності. Вцілому, освітній чинник відіграє ключову роль у становленні інноваційної праці та потребує особливої уваги не тільки школи, але і на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел:

- 1 Гусев В.О. Підтримка інноваційного розвитку національної економіки сферою вищої освіти (за матеріалами www.nbu.gov.ua).

- 2 Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні (мон) / Відповід. ред. д.е.н., проф. Д.П. Богиня. — К.: Ін-т економіки ПАНУ, 2003. — 296 с.
- 3 Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації. / Упор. Г.О. Андрощук, М. М. Шевченко. — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 304 с.

***Annotation.** In the article is investigated the influence, of educational factor on the process of establishment, of innovational labour In Ukraine.*

***Key words:** labour market, innovational labour, competition on labour market, innovatization of economic.*

УДК 005.95:005.935

Лусак В.Ю., аспірант Національного університету харчових технологій, м. Київ

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається процес управління персоналом підприємств суть функції та шляхи покращення роботи з трудовими ресурсами на сучасному етапі розвитку управлінської діяльності.

***Ключові слова:** трудові ресурси, людський капітал, людський фактор, мотивація, персонал, управлінська діяльність, управління персоналом, кадри, кадрова політика, професійна придатність.*

Достатньо складні економічні умови, що склалися на початку 80-х років на підприємствах Америки і Західної Європи, сприяли подальшому розвитку теорії управління персоналом і появі нового підходу до персоналу організацій. У ці роки в теорії управління організаціями відбувається зміна загальної парадигми управління. Персонал починає розглядатися як основний ресурс фірми, формуючи, в першу чергу, її економічний потенціал та успіх діяльності всієї організації. Одночасно посилюється увага до стратегічних питань управління діяльністю організацій. На зміну теорії, що розглядає персонал як витрати, які треба скорочувати, з'явилася теорія управління людськими ресурсами, відповідно до якої персонал є одним з ресурсів фірми, яким треба грамотно управляти, створювати умови для його розвитку, вкладаючи в нього значні кошти.

Саме кадри та кадровий потенціал стає головним чинником в соціально-

- 2 Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні (мон) / Відповід. ред. д.е.н., проф. Д.П. Богиня. — К.: Ін-т економіки ПАНУ, 2003. — 296 с.
- 3 Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації. / Упор. Г.О. Андрощук, М. М. Шевченко. — К.: Парламентське вид-во, 2007. — 304 с.

***Annotation.** In the article is investigated the influence, of educational factor on the process of establishment, of innovational labour In Ukraine.*

***Key words:** labour market, innovational labour, competition on labour market, innovatization of economic.*

УДК 005.95:005.935

Лусак В.Ю., аспірант Національного університету харчових технологій, м. Київ

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядається процес управління персоналом підприємств суть функції та шляхи покращення роботи з трудовими ресурсами на сучасному етапі розвитку управлінської діяльності.

***Ключові слова:** трудові ресурси, людський капітал, людський фактор, мотивація, персонал, управлінська діяльність, управління персоналом, кадри, кадрова політика, професійна придатність.*

Достатньо складні економічні умови, що склалися на початку 80-х років на підприємствах Америки і Західної Європи, сприяли подальшому розвитку теорії управління персоналом і появі нового підходу до персоналу організацій. У ці роки в теорії управління організаціями відбувається зміна загальної парадигми управління. Персонал починає розглядатися як основний ресурс фірми, формуючи, в першу чергу, її економічний потенціал та успіх діяльності всієї організації. Одночасно посилюється увага до стратегічних питань управління діяльністю організацій. На зміну теорії, що розглядає персонал як витрати, які треба скорочувати, з'явилася теорія управління людськими ресурсами, відповідно до якої персонал є одним з ресурсів фірми, яким треба грамотно управляти, створювати умови для його розвитку, вкладаючи в нього значні кошти.

Саме кадри та кадровий потенціал стає головним чинником в соціально-

економічному розвитку підприємств. Традиційні фактори, які впливають на економічне зростання, такі як накопичення капіталу, природний приріст, продуктивність праці потрібно розглядати по-новому, у взаємозв'язку з людським потенціалом.

Світовий досвід управління виробництвом переконує, що вирішальним чинником стабільного і тривалого функціонування організації, та її поступального розвитку є високоякісне управління працівниками.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується динамікою зростання суспільного виробництва і це вимагає зміни вимог до кадрів. Відділи кадрів повинні вміти користуватися новітніми методами ефективної роботи з персоналом в сучасних організаціях.

В умовах трансформації економіки України у функціонуванні виробничих підприємств все більшого значення набуває роль працівників — як основного з чинників ефективного розвитку підприємства в ринкових умовах.

Значний внесок у розробку теорії і методології управління персоналом зробили роботи таких вітчизняних і закордонних учених як Афонін А.С., Балабанова Л.В., Белопольський М.Г., Бритченко Г.І., Виханський О.С., Губерна Г.К., Данько Т.А., Деєслер Г., Єгоршин А.П., Кібанов А.Я., Маслов Е.В., Омелянович Л.А., Сорока І.В., Щекін Г.В., Хміль Ф.І. та ін.

Однак адаптування проблеми до конкретного підприємства вимагає її доопрацювання.

У теорії менеджменту використовується чимало термінів для визначення участі людей у суспільному виробництві: персонал підприємства, трудові ресурси, людський фактор, організаційна поведінка, організація праці, управління персоналом, кадрова політика, кадрова стратегія тощо. Акцентуючи увагу на головному об'єкті — людині, вони розкривають різноманітні аспекти проблеми управління персоналом організацій та підходи до їх розв'язання.

Згідно з визначенням: персонал (лат. *personalis* — особистий) — основний штатний склад працівників організації, які виконують виробничо-господарські й управлінські функції [2, с. 44].

На нашу думку, саме цей термін є найбільш доцільним для використання на рівні організації, так як саме він визначає особовий склад будь-якої організації, незалежно від виду її діяльності.

Якщо організація орієнтується на управління людськими ресурсами, це змінює завдання та структуру відповідних служб на підприємстві. У зв'язку з підвищенням ролі людського фактора при роботі підприємств кардинально змінюється відношення до персоналу. Перед сучасними підприємствами постало завдання не просто вести облік персоналу відповідно до наявних робочих місць, але й піклуватися про його розвиток та вдосконалення.

Функція розвитку персоналу є відносно новою справою в організації, проте вже широко використовується в практиці сучасних підприємств. З розвитком суспільства та новітніх технологій, які поширюються досить швидкими темпами, знання співробітників морально застарівають, а тому їх необхідно поновлювати відповідно до розвитку тих областей знань, з якими вони стикаються в своїй роботі.

Ефективність господарювання будь-якого підприємства залежить не лише від дотримання правильних принципів організації виробництва, а й від знань, умінь, компетентності його працівників, їхньої кваліфікації, спроможності вирішувати нестандартні завдання, дисципліни, системи мотивації праці [3, с. 153].

Однією з передумов успішного економічного розвитку як на мікро- так і на макрорівні є врахування інтересів людей у будь-яких діях, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства [4, с. 237].

У промислово розвинених країнах давно усвідомили, що навчання персоналу є одним з головних чинників, що дозволяють перемагати в жорсткій конкурентній боротьбі [5, с. 58].

В сучасних умовах господарювання недостатньо уваги приділяється розвитку персоналу підприємств. Персонал не сприймається як основна рушійна сила розвитку підприємства. За часів скрутного економічного становища все менше уваги приділяється розвитку персоналу, підвищенню його кваліфікації та навчанню.

У зв'язку з ситуацією, яка склалася, персонал повинен бути високоосвіченим, володіти високою загальною культурою, стратегічним мисленням та бути ерудованим. А тому освіта і навчання персоналу мають бути безперервними і забезпечувати необхідний професійний розвиток [6, с. 101].

Навчання персоналу допомагає розв'язати основні завдання, які стоять перед організацією, — підвищення ефективності та якості праці. Також навчання допомагає людині — підвищує рівень життя, створює можливості для реалізації здібностей кожного окремого працівника. Завдяки навчанню та підвищенню кваліфікації працівник стає конкурентноспроможним на ринку праці.

Навчання персоналу може мати різну спрямованість — від орієнтації на короткострокові інтереси та підготовку вузькоспеціалізованих працівників, які уміють виконувати одну-дві конкретні операції, до орієнтації на довгострокові інтереси та перспективи розвитку підприємства (підготовка працівників широкого профілю на базі серйозної теоретичної підготовки). Система підготовки повинна враховувати як інтереси підприємства в швидшому заповненні вакантних робочих місць, економії на витратах, пов'язаних з навчанням та інтересами працівника, — тримати повноцінну професійну

підготовку.

Проводити навчання можна декількома способами серед них такі як, навчання працівників безпосередньо на робочому місці. Воно носить оперативний характер, завжди конкретизовано, оскільки орієнтовано на освоєння конкретного трудового процесу, виконання конкретної роботи, не вимагає великих витрат, скорочує період адаптації працівника. В процесі навчання використовуються такі методи як робота протягом деякого часу як асистент, поступове ускладнення задачі, ротація (зміна) робочих місць, делегування частини функцій, відповідальності та ін.

Ще одним із способів проведення, виступає навчання поза робочим місцем. Воно є більш ефективне, має велику теоретичну спрямованість, дає різносторонню підготовку, але вимагає значних витрат. Крім того, працівник відривається від своєї основної роботи. Використовувані тут методи відповідають, як правило, теоретичній спрямованості навчання.

Отже, система розвитку персоналу на підприємстві має бути гнучкою, здатна змінювати зміст, методи та організаційні форми згідно з потребами виробництва і ситуацією, яка складається на ринку.

В ринкових умовах господарювання є актуальною ситуація, коли організація змушена самостійно піклуватися про забезпечення своєї діяльності персоналом необхідного рівня, визначити мету, напрямки, пріоритети кадрової політики. За сучасних умов відбувається зміна цінностей в бік збільшення ролі людського фактора в розвитку підприємства [1, с. 10].

На сьогоднішній день суттєво змінюється роль працівника, який з пасивного виконавця перетворюється на активного учасника виробництва, може й бажає брати участь в управлінні, прийнятті рішень не лише тактичного, а й перспективного значення [7, с. 3].

Для того, щоб підприємство оцінило необхідність вкладання коштів в розвиток власного персоналу, необхідна зміна підходу до сприйняття людського чинника, у розвитку підприємства. Людський чинник має стати головним фактором виробництва, а витрати на підготовку персоналу, його розвиток вважатися першочерговими інвестиціями підприємців, без яких підприємство не зможе успішно конкурувати на ринку.

Якщо проаналізувати структури довгострокових інвестицій в країнах з високим розвитком економіки, то можна зробити висновок про поворот інвестиційної політики з переважних вкладень в нове обладнання і технології на інвестиції в підготовку і розвиток наукового, технологічного і управлінського персоналу. Наприклад, в Японії на нові технології і обладнання витрачається 8% ВВП, а на освіту і перепідготовку персоналу — 16%, в США ця частка ще вище — 20% ВВП. Доведено, що інвестування в персонал є найбільш вигідним в

довгостроковому періоді [1, с. 385].

На жаль, в умовах розвитку економіки України склалася тривожна ситуація щодо розвитку персоналу. Якщо підприємства зазнають фінансових труднощів, то, як правило, керівництво проводить скорочення чисельності персоналу, систематично не виплачує заробітну плату, відправляє в примусові неоплачувані або частково оплачувані відпустки. Внаслідок цього провокується звільнення за власним бажанням найбільш цінних працівників, в яких були вкладені найістотніші витрати. У результаті серйозно погіршується якість персоналу, а підприємство, в свою чергу, зазнає великих довгострокових збитків, оскільки інвестиції в даний персонал не окупилися. Причому розмір цих інвестицій не є меншим, ніж інвестування в устаткування.

Будь-які зміни на підприємстві — будь-то впровадження нових технологій, або прогресивні організаційно-економічні перетворення можуть бути досягнуті при відповідному рівні, розвитку персоналу. Саме люди представляють конкурентне багатство підприємства, яке треба розвивати разом з іншими ресурсами.

Виходячи з вище сказаного, зміст управління персоналом складають:

- визначення потреби в кадрах з урахуванням стратегії розвитку підприємства, об'єму виробництва продукції, послуг;
- формування чисельного і якісного складу кадрів (система комплектування, розстановка);
- кадрова політика (взаємозв'язок із зовнішнім і внутрішнім ринком праці, вивільнення, перерозподіл і перепідготовка кадрів);
- система загальної і професійної підготовки кадрів; адаптація працівників на підприємстві;
- оплата і стимулювання праці, система матеріальної і моральної зацікавленості;
- оцінка діяльності і атестація кадрів, орієнтація її на заохочення і просування працівників за результатами праці і цінності працівника для підприємства;
- система розвитку кадрів (підготовка і перепідготовка, підвищення гнучкості у використуванні на виробництві, забезпечення професійно-кваліфікаційного зростання через планування трудової кар'єри);
- міжособові відносини між працівниками, між працівниками і адміністрацією, і суспільними організаціями; діяльність багатофункціональної кадрової служби як органу, відповідального за забезпечення підприємства робочою силою і за надійний соціальний захист працівника.

Цілями управління персоналом підприємства (організації) є:

- підвищення конкурентоспроможності підприємства в ринкових умовах;

- підвищення ефективності виробництва і праці, зокрема досягнення максимального прибутку;
- забезпечення високої соціальної ефективності функціонування колективу.

Успішне виконання поставлених цілей вимагає рішення таких завдань як:

- забезпечення потреби підприємства в робочій силі в необхідних об'ємах і необхідній кваліфікації;
- досягнення обґрунтованого співвідношення між організаційно-технічною структурою виробничого потенціалу і структурою трудового потенціалу;
- повне і ефективно використання потенціалу працівника і виробничого колективу в цілому;
- забезпечення умов для високопродуктивної праці, високого рівня його організованості, мотивованості, самодисципліни, вихованню у працівника звички до взаємодії і співпраці;
- закріплення працівника на підприємстві, формування стабільного колективу як умова окупності засобів, що витрачаються на робочу силу (залучення, розвиток персоналу);
- забезпечення реалізації бажань, потреб і інтересів працівників відносно змісту праці, умов праці, виду зайнятості, можливості професійно-кваліфікаційного і посадового просування і т.п.;
- узгодження виробничої і соціальних задач (балансування інтересів підприємства і інтересів працівників, економічної і соціальної ефективності);
- підвищення ефективності управління персоналом, досягнення цілей управління при скороченні витрат на робочу силу [8, с. 119].

Проаналізувавши ситуацію, яка склалася, ми можемо дійти висновку, що вирішальним чинником довгострокового розвитку підприємства, що забезпечує його конкурентоспроможність на ринку, є висококваліфікований персонал.

Список використаних джерел:

1. Управління людськими ресурсами: філософські засади. Навчальний посібник під ред. д.ф.н., В.Г. Воронкової. — К.: ВД «Професіонал», 2006. — 576 с.
2. Хміль Ф.І. Управління персоналом: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Академвидав, 2006. — 488 с.
3. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. Посіб. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. — 400 с.: іл., — (Учнів. б-ка).
4. Економіка підприємства: Підручник / За ред. А.В. Шегди. — К.: Знання, 2006. — 614 с.
5. Верхоглядова Наталія Ігорівна. Управління трудовим потенціалом підприємств: монографія / Н.І. Верхоглядова, Н.А. Іванникова, О.В.

- Лавріненко. — Д.: Пороги, 2007. — 284 с.
6. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навчальний посібник. Видання друге, перероблене й доповнене. — К.: «Кондор», 2006. — 308 с.
 7. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. Вид. 2-ге, без змін / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. — К.: КНЕУ, 2006. — 398 с.
 8. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учебное пособие / Под ред. П.В. Шеметова. — М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. — 312 с.

***Annotation.** A process is considered by the ouprravlinnya personnel of production enterprise. His essence of founctsii and ways of improvement of work with the labour resources on the modern stage of development of administrative activity.*

***Key words:** labour resources, still human capital, still human factor, motivation, personnel, administrative activity, management by personnel, shots, skilled policy, professional fitness.*

УДК 631.158: 331.101.262

***Н.В. Лисюк**, асистент Кам'янець-Подільського державного аграрно-технічного університету*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Розглянуто суть та значення людського капіталу аграрного сектору в сучасних умовах, визначено якість життя як базис формування і використання людського капіталу працівників аграрного сектору. Запропоновано ряд заходів регулювання формування і ефективного використання людського капіталу аграрного сектору регіону.

***Ключові слова:** людський капітал, якість життя, аграрний сектор.*

Стан українського села та аграрного сектору виробництва потребує посиленої уваги з боку науковців і держави через загострення соціально-економічних проблем. Криза аграрного сектору позбавляє сільських жителів (особливо молодь) можливості для адекватного існування зараз та

- Лавріненко. — Д.: Пороги, 2007. — 284 с.
6. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навчальний посібник. Видання друге, перероблене й доповнене. — К.: «Кондор», 2006. — 308 с.
 7. Менеджмент персоналу: Навч. посіб. Вид. 2-ге, без змін / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк та ін.; За заг. ред. В.М. Данюка, В.М. Петюха. — К.: КНЕУ, 2006. — 398 с.
 8. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия: Учебное пособие / Под ред. П.В. Шеметова. — М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. — 312 с.

***Annotation.** A process is considered by the ouprravlinnya personnel of production enterprise. His essence of founctsii and ways of improvement of work with the labour resources on the modern stage of development of administrative activity.*

***Key words:** labour resources, still human capital, still human factor, motivation, personnel, administrative activity, management by personnel, shots, skilled policy, professional fitness.*

УДК 631.158: 331.101.262

***Н.В. Лисюк**, асистент Кам'янець-Подільського державного аграрно-технічного університету*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Розглянуто суть та значення людського капіталу аграрного сектору в сучасних умовах, визначено якість життя як базис формування і використання людського капіталу працівників аграрного сектору. Запропоновано ряд заходів регулювання формування і ефективного використання людського капіталу аграрного сектору регіону.

***Ключові слова:** людський капітал, якість життя, аграрний сектор.*

Стан українського села та аграрного сектору виробництва потребує посиленої уваги з боку науковців і держави через загострення соціально-економічних проблем. Криза аграрного сектору позбавляє сільських жителів (особливо молодь) можливості для адекватного існування зараз та

унеможливиює подальше планування свого життя на селі. Проблема непривабливості сільської місцевості є продуктом прогресуючого розподілу українського суспільства на два прошарки бідних та заможних, сьогодні категорії «сільський», «сільське» сприймаються більшістю суспільства, як синонім бідності та відсталості. Ринкові відносини ставлять перед працівниками аграрного сектору вимоги якісної освіти, фахової підготовки, тоді як сільські жителі у своїй переважній більшості позбавлені доступу до якісної освіти, поліпшених побутових умов проживання, дозвільної інфраструктури, соціальна сфера села характеризується домінуванням низької якості послуг, що не задовольняє матеріально-побутові та соціально-культурні потреби сільського населення.

Необхідність стратегічного планування розвитку людського капіталу сільського населення і працівників аграрних підприємств зокрема, застосування системного підходу до аналізу і програмування покращення якості життя набуває особливої актуальності у зв'язку з втратою галуззю своїх позицій. Враховуючи те, що якість життя як базис для розвитку людського капіталу впливає на приплив інвестицій, міграційні процеси, ефективність праці, можна стверджувати, що якість життя є чинником конкурентоспроможності аграрного сектору.

Теорію людського капіталу може бути покладено в основу концептуальної моделі розвитку аграрного сектору регіону, можливості його економічного зростання і досягнення добробуту населення шляхом накопичення і розвитку сукупного людського капіталу. Людський капітал регіону чи галузі формується і використовується під впливом множини чинників. Грішнова О.А. пропонує їх класифікацію: за фазами відтворення — чинники формування і чинники використання людського капіталу регіону; за характером впливу в процесі відтворення — інтенсивні, що збільшують людський капітал шляхом мобілізації внутрішніх резервів системи, тобто якісних параметрів, і екстенсивні, що збільшують людський капітал за рахунок збільшення кількісних параметрів; за рівнем впливу — макро-, мезо-, мікроекономічні й особистісні; за характером впливу — прямі, і непрямі; за результатами впливу — позитивні і негативні [1, с.56-68]. Окремою групою чинників формування, використання та розвитку людського капіталу, на нашу думку, слід виділяти рівень життя населення, у вітчизняній економічній науці нерідко трапляється визначення даної групи факторів, як економічні. До групи показників, які оцінюють рівень життя населення відносяться: доходи і витрати працівників, соціальні пільги і їх забезпечення, заощадження і вкладення громадян, шкала середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності тощо. Склад життєвих благ дуже різноманітний. Поряд з доходами населення рівень життя визначають

умови життєдіяльності, під впливом яких складається певний спосіб і стиль життя, оцінюється його якість. Досить рідко можна побачити в дослідженнях вітчизняних науковців у ряді чинників формування і розвитку людського капіталу житлові умови. Показники цієї групи мають відображати: забезпеченість населення житлом, інвестиції в житлове будівництво регіону, введення в експлуатацію житлових будинків, благоустрій житла і населених пунктів. Зелінська Г.О. в свою чергу аналізує якість житлового середовища як один із факторів формування та використання людського капіталу регіону [2, с. 29].

Якість життя як базис для розвитку людського капіталу є одночасно засобом і метою посилення конкурентоспроможності аграрного сектору, адже розвиток слід розглядати не просто як підвищення темпів економічного росту, а як інвестиції у людський капітал, ліквідацію бідності, вирішення екологічних проблем, надання громадянам рівних можливостей, що і визначає якість життя., Істотне погіршення якості життя обумовлює необхідність усвідомлення суспільством категорії якості життя як одного із визначальних чинників формування і використання людського капіталу. Поняття, якість життя, конкретизує категорію «рівень життя». Якість життя — це комплекс характеристик життєдіяльності населення в конкретному місці, в конкретний час у визначених умовах, що забезпечує відповідність і адекватність параметрів життєдіяльності основним потребам людини (біологічним, матеріальним та нематеріальним) та основним видам діяльності населення. Засобом визначення ефективності формування і використання людського капіталу можуть стати такі критерії якості життя: тривалість, умови проживання населення, фінансування людського розвитку, рівень забезпечення населення послугами в сфері освіти, охорони здоров'я, соціальне середовище, матеріальний добробут мешканців регіону, стан ринку праці, демографічна та екологічна ситуація.

До сукупності головних індикаторів якості життя, які істотно послаблюють конкурентні позиції аграрного сектору, зокрема Хмельницької області можна віднести:

1. Загрозливого рівня досягли значення таких показників як очікувана тривалість життя. Якщо у 2002-2003 рр. очікувана тривалість життя населення, що проживає в сільській місцевості Хмельницької області становила 68,4 років, то в 2006-2007 рр. вона зменшилася до 67,1 років, при цьому аналогічний показник для розвинених європейських держав перевищує 80 років [3].

2. Низька якість дошкільної та шкільної освіти (застарілість матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу, недостатність навчальної літератури; брак педагогічних кадрів у сільській місцевості, більше половини педагогів відносяться до вікової групи від 45 до 65 років, рівень молодих

спеціалістів коливається від 5% до 9%). Понад 70% навчальних закладів у сільській місцевості потребують капітального ремонту.

3. Рівень охорони здоров'я та якості медичних послуг. Погіршення здоров'я сільського населення супроводжується зменшенням реєстрованих показників захворюваності і охоплення його профілактичними оглядами. Забезпеченість селян медичними закладами та кадрами, обсяги та доступність лікарсько-профілактичних послуг не відповідають потребам. Велика частка медичної профільної апаратури у 2-3 рази перевершила свій технічний ресурс і є застарілою. Сільських жителів обслуговує переважно середній медичний персонал (зокрема в районах Хмельницької області в 2007 році кількість працюючого середнього медичного персоналу перевищувала кількість лікарів на 67% — відповідно 2502 і 7652 осіб) [3]. Бракує лікарів загального профілю, зокрема педіатрів, а також «вузьких» спеціалістів гінекологів, стоматологів, невропатологів.

4. Демографічні зрушення в області супроводжуються зміною цінностей, зміною традиційного життєвого устрою, домінуванням міського способу життя над сільським. За роки незалежності (1990-2008 рр.) чисельність сільського населення області зменшилася на 175,6 тис. осіб або на 22%. Спостерігається погіршення вікової структури населення внаслідок зростання кількості населення похилого віку і скорочення — молодшого (у 2007 році кількість сільського населення області старше 70 років склала 17,4%, тоді як міського відповідно 7,1%), що свідчить про тенденцію старіння сільського населення області, а також слід відмітити погіршення співвідношення між працездатним непрацездатним населенням (так, у 2007 році в Хмельницькій області співвідношення осіб молодших працездатного, працездатного і старше працездатного віку серед сільських жителів відповідно складала — 16,6; 50,5; 32,9%, тоді як серед міського населення частка працездатно складала 64,8% і старше працездатного 18,8%) [3].

5. Матеріальний добробут працівників аграрних підприємств. Так, середньорічна заробітна плата у галузі в 2007 р. складала 541,5 грн. (прожитковий мінімум відповідно 532 грн., мінімальна заробітна плата 460 грн.), тоді як в промисловості відповідно 1308,4 грн., в будівництві — 1244,89 грн.

6. Якість житлового середовища. Введення в експлуатацію житла в сільській місцевості області має тенденцію до різкого скорочення (в 2007 р. даний показник знизився порівняно з 1990 р. на 59,8%). Рівень благоустрою житла сільських домогосподарств надзвичайно низький, про що свідчать дані таблиці [3].

Таблиця 1

Обладнання житлового фонду у сільській місцевості

	Питома вага загальної житлової площі (%), обладнаної				
	водопроводом	каналізацією	центральним опаленням	газом	гарячим водопостачанням
1995	6,3	3,7	10,8	85,2	0,8
2000	6,1	4,4	15,4	87,2	1,1
2002	6,2	4,7	21,6	88,0	1,1
2003	6,4	4,9	22,1	88,2	1,2
2004	6,5	5,0	22,8	88,5	1,2
2005	7,1	5,3	24,5	88,7	1,3
2006	7,2	5,5	25,8	89,0	1,4
2007	8,0	6,2	26,6	89,0	1,8

Отже держава має взяти на себе зобов'язання забезпечити пріоритетний розвиток аграрного сектору економіки, утвердити його конкурентоспроможність та сприяти становленню суспільної гармонії — однакової якості життя громадян як на селі, так і в місті, що потребує зміни парадигми стратегічного планування розвитку людського капіталу, значних фінансових та часових затрат. Необхідно спрямувати зусилля на вирішення таких пріоритетних завдань в аграрному секторі економіки в контексті забезпечення стандартів якості життя сільського населення:

- формування сучасної інфраструктури сільських територій, підвищення привабливості сільського способу життя, забезпечення всебічного розвитку особистості;
- сприяння розвитку житлово-комунального господарства, систем газифікації, водопостачання, зв'язку та автомобільних доріг у сільській місцевості з наданням субвенцій відповідним місцевим бюджетам;
- сприяння створенню системи побутового обслуговування на селі;
- забезпечення культурно-освітнього розвитку сіл, зокрема добудова шкіл та дошкільних навчальних закладів, бібліотек, клубів і кінотеатрів;
- збільшення доходів жителів сільської місцевості шляхом виконання програми сприяння перетворенню особистих селянських господарств у господарства товарного типу із залученням їх до виконання програм державної підтримки, а також шляхом забезпечення розвитку альтернативного підприємництва на селі;
- зміцнення інвестиційно та інноваційної складової розвитку аграрного сектору, концентрація зусиль аграрної науки включаючи потенціал аграрних вищих навчальних закладів у вирішенні пріоритетних завдань галузі.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. — К.: Т-во «Знання», 2001. — 254 с.
2. Зелінська Г.О. Регіональні особливості формування і реалізації людського капіталу: Автореф. дис. канд. екон. наук. — Львів, 2004. — 29 с.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік. / Під загальною редакцією В.В. Скальського. — Хмельницький, 2008. — 430 с.

Annotation. Essence and value of human capital of agrarian is considered to the sector in modern terms, quality of life is certain as a base of forming and use of human capital of workers of agrarian to the sector. The row of measures of adjusting of forming and effective use of human capital of region agrarian to the sector is offered.

Key words: human capital, quality of life, agrarian sector.

УДК 331.5; 339.922

Сандугей В.В., аспірантка

НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РОЗВИНЕНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті проаналізовано різні підходи до проблеми оцінки функціонування ринку праці в умовах поглиблення глобалізаційних процесів.

Ключові слова: ринок праці, розвиненість ринку праці., глобалізація, здоровий ринок праці, концепція гідної праці, ефективність функціонування ринку праці.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів важливим є забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, яка залежить, головним чином, від розвиненості основних її ланок, однією з яких є ринок праці. Основною умовою конкурентоспроможності ринку праці є його розвиненість.

Проблема оцінки розвиненості ринку праці привертає увагу багатьох науковців, серед українських вчених варто назвати: Бараник З., Богиню Д., Лібанову Е., Лісогор Л., Манцурова І., Семикіну М., Пасхавера І; серед зарубіжних — І. Чернишова, В. Маковлева, Г. Стендінга та ін. Проте, в науці відсутній єдиний критерій оцінки розвиненості ринку праці, який би відображував ступінь участі національного ринку праці у світовому.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. — К.: Т-во «Знання», 2001. — 254 с.
2. Зелінська Г.О. Регіональні особливості формування і реалізації людського капіталу: Автореф. дис. канд. екон. наук. — Львів, 2004. — 29 с.
3. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік. / Під загальною редакцією В.В. Скальського. — Хмельницький, 2008. — 430 с.

Annotation. Essence and value of human capital of agrarian is considered to the sector in modern terms, quality of life is certain as a base of forming and use of human capital of workers of agrarian to the sector. The row of measures of adjusting of forming and effective use of human capital of region agrarian to the sector is offered.

Key words: human capital, quality of life, agrarian sector.

УДК 331.5; 339.922

Сандугей В.В., аспірантка

НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РОЗВИНЕНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті проаналізовано різні підходи до проблеми оцінки функціонування ринку праці в умовах поглиблення глобалізаційних процесів.

Ключові слова: ринок праці, розвиненість ринку праці., глобалізація, здоровий ринок праці, концепція гідної праці, ефективність функціонування ринку праці.

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів важливим є забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, яка залежить, головним чином, від розвиненості основних її ланок, однією з яких є ринок праці. Основною умовою конкурентоспроможності ринку праці є його розвиненість.

Проблема оцінки розвиненості ринку праці привертає увагу багатьох науковців, серед українських вчених варто назвати: Бараник З., Богиню Д., Лібанову Е., Лісогор Л., Манцурова І., Семикіну М., Пасхавера І; серед зарубіжних — І. Чернишова, В. Маковлева, Г. Стендінга та ін. Проте, в науці відсутній єдиний критерій оцінки розвиненості ринку праці, який би відображував ступінь участі національного ринку праці у світовому.

В економічній літературі запропоновані два методи оцінювання ринку праці: діалектичний та функціональний. Обидва вони сприяють всебічному вивченню сутності економічної форми функціонування ринку праці в умовах глобалізації.

Діалектичний метод передбачає оцінювання ринку праці з позиції сукупності соціально-економічних відносин між людьми стосовно відтворення робочої сили, «що відповідає теорії Карла Маркса про взаємозв'язок між виробничими відносинами та рівнем розвитку продуктивних сил суспільства. Цей метод базується на приматі виробництва в процесі відтворення і на теорії трудової вартості» [1; с. 13].

Функціональний метод передбачає оцінювання ринку праці з позиції функціонально-економічних зв'язків і руху робочої сили в період ринкових перетворень. У цьому випадку ринок праці розглядається стосовно відтворення трудового потенціалу «як форма функціонування особистого фактора виробництва і як форма розвитку людського капіталу» [1; с.13].

Для загальної характеристики того чи іншого ринку праці використовують такі показники:

- кількісне порівняння попиту і пропозиції у галузево-регіональному розрізі та на підприємствах різних форм власності;
- кількісно-якісне порівняння професійно-кваліфікаційної структури зайнятих, наявної структури робочих місць та сучасних вимог розвитку виробництва;
- коефіцієнт навантаження на одне робоче місце, який розраховується як відношення офіційно зареєстрованих безробітних до числа вакантних робочих місць.

У сучасній теорії ринку праці збалансованість робочих місць та робочої сили розглядається в контексті здорового ринку праці. Запропонований експертами Міжнародної організації праці Індекс здорового ринку праці (Good Labour Market Index (GLAM)), є найбільш адекватним індикатором розвиненості ринку праці, що виступає економічним підґрунтям розвитку конкурентоспроможності в умовах глобалізації світового економічного простору. Він представляє собою комбінований індекс, що складається з семи показників, кожен з яких відповідає конкретній формі захищеності економічно активного населення. Серед цих форм соціально-трудова захищеності експерти МОП виділяють [4; с. 118]:

- можливості працевлаштування на ринку праці (Labour market security)
- наявності стабільної та вільної зайнятості (Employment security),
- самостійності на роботі (Job security),
- можливості відтворення професійних навичок (Skill reproduction security),
- безпеки умов праці (Work security),

- можливості представництва у різних професійних організаціях і об'єднаннях (Work representation security),
- гарантії отримання певного мінімального доходу (Income security).

Чим вищий сукупний ІЗРП, тим вищим є ступінь захищеності, а отже, і здоровіший ринок праці. В умовах трансформаційної економіки інституціональні деформації економічного середовища обумовлюють появу «нездорових» ознак функціонування ринку праці: достатньо високий рівень структурного безробіття (внаслідок відчутної непропорційності галузевих параметрів попиту і пропозиції); достатньо високий рівень циклічного безробіття, значні масштаби тіньової економіки, що обумовлює суттєвий «відплив у тінь» висококваліфікованої робочої сили, нелегальну міграцію фахівців різних кваліфікацій, значною мірою штучне (неринкове) визначення вартості робочої сили, що характеризує неадекватність (заниження) ціни робочої сили та призводить до порушення умов її відтворення і зниження мотиваційних стимулів професійного удосконалення; достатньо високі бар'єри (ускладнені умови) входження на ринок висококваліфікованої робочої сили (внаслідок деформації галузевої структури економіки та завищення вартості отримання відповідної освіти чи перепідготовки), тощо. До кожної з перелічених форм відносять певні показники, які позитивно (розраховуються зі знаком +) або негативно (зі знаком -) впливають на ринок праці, і на їх основі розраховується загальний індекс, який дає можливість зробити висновок про те, наскільки ринок праці в тій чи іншій країні є здоровим.

Рівень розвиненості національного ринку праці розглядають ще з позиції, так званої, концепції «гідної праці». Уперше концепція гідної праці була сформульована в доповіді Генерального директора МОП Хуана Сомавії на міжнародній конференції праці в 1999 році. Гідна праця — широке поняття, що включає можливість для жінок та чоловіків одержати адекватну професійним знанням гідну і продуктивну роботу в умовах свободи, рівності, соціальної захищеності і людської гідності. Міжнародна концепція гідної праці охоплює шість ключових складових: можливість одержати роботу, працю в умовах свободи, продуктивну працю, рівність у праці, безпеку на виробництві, гідність у праці [3; с. 224]. Зауважимо, що в сучасному українському законодавстві принципи гідної праці, визначені МОП, представлені досить повно і всебічно. Основними законодавчими актами з цих питань є Конституція України, Кодекс законів про працю України та Господарський кодекс України. Крім цього, норми і принципи концепції гідної праці МОП містяться у двадцяти інших законах України, що регулюють відносини в сфері праці та тотальної політики. Так, наприклад, *можливість одержати роботу* належить до конституційних гарантій права на працю та захист від незаконного звільнення. Гарантії права на

працю розкриті в Кодексі законів про працю, в законах «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»; *праця в умовах свободи* забезпечується деякими нормами Господарського кодексу, Закону України «Про відпустки», де йдеться про наявність прав на вільний вибір роботи та заборону використання примусової праці; *продуктивна зайнятість* — право одержати належну заробітну плату для забезпечення існування працівників та їх родин, гарантіями реалізації цих прав виступають норми Господарського кодексу України, Кодексу законів про працю України, законів України «Про оплату праці» та «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»; *гідність у праці* передбачає відпочинок, свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, участь у професійних спілках. Принципи свободи асоціацій, право працівників колективно представляти свої інтереси, брати участь у прийнятті рішень щодо умов праці в розгорнутому вигляді представлені у законах України «Про колективні договори і угоди», «Про порядок вирішення колективних спорів (конфліктів)», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» тощо.

Манцуров І. розглядає рівень ефективного функціонування ринку праці через систему чинників, що на нього впливають: структурну перебудову; економічну кризу; науково-технічний прогрес; приватизацію власності; банкрутство неплатоспроможних підприємств; освітній і кваліфікаційний рівні робочої сили; демографічні процеси; інтеграцію країни у світовий ринок тощо. Серед перелічених чинників виділяють ті, які впливають на попит робочої сили й ті, що впливають на її пропозицію. Існує ще окрема група чинників, які можуть як позитивно, так і негативно впливати на ринок праці, а саме: ступінь організації найманих працівників і роботодавців; освітній і кваліфікаційний рівень робочої сили; рівень життя населення; демографічні процеси; інтеграцію країни у світовий ринок. На думку Манцурова І.Г., ефективність функціонування ринку праці виявляється в ефективності використання робочого часу та інтенсивності праці [2; с. 167].

Головач А.В. вважає, що ефективність функціонування ринку праці виявляється в ефективності використання робочого часу та інтенсивності праці. [2; с. 162].

Оскільки оцінка функціонування ринку праці є категорією досить неоднозначною, то кожен із зазначених підходів заслуговує на увагу, проте є потреба в розробці єдиної концепції оцінки розвиненості та конкурентоспроможності ринку праці, чому і будуть присвячені наші подальші розробки та публікації.

Список використаних джерел:

1. Бараник З.П. Методичні підходи до оцінки функціонування ринку праці // Ринок праці та зайнятість населення. — №1.— 2007. — с. 13-18.
2. Манцуров І.Г., Бараник З.П., Вацаєв С.С., Яценко А.В. Збалансованість попиту та пропозиції на ринку кваліфікованої праці як фактор інноваційного розвитку економіки України: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.Г. Манцура. — К.: КНЕУ, 2008. — 381 с.
3. Статистика ринку праці: міжнародні стандарти на національний досвід. Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 318 с.
4. Чернышев И.В. Статистика для новых рынков труда в странах с переходной экономикой. — К.: ИИЦ Госкомстата Украины, 1999. — 274 с.

***Annotation.** In article different approaches to a problem are analysed to appreciate a labour market in condition of globalization.*

***Key words:** a labour market, development of a labour market, globalization, a healthy labour market, the concept of worthy work, efficiency of functioning of a labour market.*

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В
XXI СТОЛІТТІ: ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

Вісник КІНУ імені Івана Огієнка

Економічні науки

**За матеріалами
2 міжнародно-практичної конференції
23-24 квітня 2009 р.**

Випуск 2

Підписано до друку 09.04.2009 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times
Папір офсетний. Друк офсетний.
Зам. 203. Ум. Друк. Арк. 23,48. Обл. - вид. арк. 42,42
Тираж 300.

Видавець і виготовлювач ПП Зволейко Д.Г.
32300, Хмельницька обл.,
м. Кам'янець-Подільський,
вул. Кн. Коріатовичів, 9: тел. (03849) 3-06-20.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
від 31.08.2005 р. серія ДК № 2276